گوڵزاری هەورامان

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

زنجیرەی ڕۆشنبیری

*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسەر: بەدران ئەحمەد حەبیب

* * *

ناوونیشان: دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، گەڕەکی خانزاد، هەولێر

س. پ. ژمارە: ١

www.araspublisher.com

مێژووی هەورامان

گوڵزاری هەورامان

زمانناسی و ئەدەبیات

لێکۆڵینەوە و پشکنین و بەراوردکاری

محەمەد ئەمین هەورامانی

بەیارمەتی

محەمەد ڕەشیدی ئەمین

بەرگی یەکەم

ناوی کتێب: گوڵزاری هەورامان – زمانناسی و ئەدەبیات
بەرگی: یەکەم
لێکۆڵینەوە و پشکنین و بەراوردکاری: محەمەد ئەمین هەورامانی
بڵاوکراوەی ئاراس– ژمارە: ٢٦٩
دەرهێنانی هونەریی ناواخن و بەرگ: ئاراس ئەکرەم
پیت لێدان: تریسکە ئەحمەد حەمید
هەڵەگری: نووسەر
سەرپەرشتیی چاپ: ئاوڕەحمانی حاجی مەحموود
چاپی یەکەم: هەولێر– ٢٠٠٤
لە کتێبخانەی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی ڕۆشنبیری و هونەر لە هەولێر ژمارە (٢٠٣)ی ساڵی ٢٠٠٤ی دراوەتێ

میژووی هەورامان

گوڵزاری هەورامان

زماننناسی

بەراوردی نێوان زمانی کوردیی و ئاڤێستا
پشکنین و لێکۆڵینەوەی

محەمەد ئەمین هەورامانی

پێشەکی

چارەنووس وەک باوە و وەها دەوترێ منی هێنایە (بازل) سویسراوە، وام هەست دەکرد، کە سەرلەنوێ ژیانێکی نوێ هاتووەتەوە، بەبەرما، ئەمەش بێ گومان، لەوەیە کە لەلای زانایان دەوترێ و دەوترێتەوە، تا ناخۆشیت بەرنەکەوێ، واتای خۆشیی، یان لەززەتی خۆشی نازانی چییە و چۆنە!

پاش ئەوەی کە چاوم کرایەوە، کە ئەمەش دوو ساڵێکی خایاند، سەرلەنوێ و دیسانەوە ژیانی گیان و رۆحم، کەوتنەوە لەرزین و وەڕس بوون.

بەڵێ ئالێرەدا لەگەڵ ئەم نەخۆشیە دەروونیەی ئەوروپامدا، کەوەک لای زۆربەی خەڵکی، کە هەموو ژیانی خۆی دەفرۆشێ بۆ ئەوەی بەهۆیەوە بتوانێ بۆ ئەوروپا بێ (کورد واتەنیی یەک هەیە و یەژێ داران، لە دوورەوە سەریان سەوز ئەکاتەوە، کاتێ کە دەچێتە بن دارە سەوزەکە، بۆت دەردەکەوێ، کە نەک هەر بێ بەرە، بەڵکو گەڵا سەوزەکانیشی کرمی لێ دەبارێ، ئەوەی کە لەژێر سێبەریدا بیەوێ بحەسێتەوە، ناحەسێتەوە و نەخۆشیش دەکەوێ) و ئەوروپاکەشی، بەڵێ جوان و ڕازاوەیە، بەڵێ بەهەشتە، بەڵێ هەرچی شتێ کە تۆ بتەوێ، هەیە، بەم جەوهەر و گەوهەر و هێز و توانای، سەدی نەوەد و نۆی ئەو خەڵکە، خۆیان و ماڵ و منداڵیان، لەلایەن خاوەن دەسەڵاتدارەوە هەڵمژێنراوە و هەڵلووشراوە و هەڵدەلووشرێ! وەڕسیش بەڕوومەتیشیانەوە دیارە!

ئەمەی ئێرە، بەسەرهاتی ڕۆشنبیریی دێرینی دەورانی لاویی، بیارە و هەڵەبجە و سلێمانی و بەغدا و کۆڕی زانیاریی کورد و ئێزگەی کوردیی بەغدای، یەک بەیەک وەک لیستەی سەر شاشەی سەر کۆمپیوتەر پارێزکراوی ناو ئینتێرنەتی مێشک سەرپاکی هاتەوە بەرچاوی بیری مێشکم. بەپێی ئەم پەردەیە کە حاڵی حازر لەبەرچاومدایە دەمەوێ سەرەقەڵەمی ئەو وێنە گفتوگۆکەرانەی ناو ئەو بیرانەی ئەودەمە و یان ئەو بەسەرهاتنەی ئەو دەمە، بخەمەوە بەرچاو: ئێمە کە لە پەنجاکاندا بووم بەمامۆستای سەرەتایی، یەکسەرە، بیارە (جێگەی دایکزادی خۆم)م هەڵبژارد، گوایا دەمەوێ ئەگەر

بتوانم منداڵەکانی ئەوێ، باش فێر بکەم، ئەوە بەلای کەمییەوە توانیومە زۆر نەبێ کەمێ خزمەتی خزمان و دۆستان و هاودێهاتیانی خۆمم کردبێ (گوایا، کورد واتەنی یەژێ، تا ماڵ وێستابێ مزگەوت حەرامە) بەڵێ بۆ ماوەی چوار ساڵێ، بەیانیان وەک ئەرک کارم دەکرد و ئێوارانیش هەروەها، خەڵکی تەمەن گەورەمان فێر دەکرد. ئەو چوار ساڵە هەستم وەها دەکرد. کە لەلایەکەوە، خۆم بەبەختەوەر دەزانیی، چونکە بەشێکی زۆری ئەرکی سەرشانم وەک مامۆستا، جابەجا کردووە و لەلایەکی دیکەشەوە خۆم سەرزەنشتی خۆمم کردووە، بەوەی کە شێخ و بەگ و، مەلا، بەتەواوەتی لە هەموو ڕوویەکەوە، خەڵکیان خەڵەتاندووە. بەگ بەزۆر، شێخ بەدرۆ، مەلا بەنەزانیی خۆی و بێ توانایی خۆیی و لاوازیی کەسایەتی خۆی!

کاتێ، ئێمە کەوتینە جێبەجێکردنی ئەم جۆرە گۆشە ئەرکەیە، هەروەک بەرەبەرە بۆم دەردەکەت و دڵسۆزان بەئاگایان دەهێنامەوە، ئەو سێ بەرەیە نەک هەر ناڕازین، بەڵکو خەریکی لەناوبردنمن، (دەبێ لێرەشدا، بەدەمی خۆم ئەوە بڵێم، کە لە بیارەدا، من تەنها بەبیری خۆم لەبیری شیوعیدا هەبووم، بەڵام کەسانی دیکە لەوێدا، سیان چوارێ هەبون زۆر زۆرتر لەپێشی پێشەوەتربوون. تەنها ئەوە بوو ئەوان وەک (ئەندام) بوون و منیش لە دەرەوەی ئەوان وەک خاوەنی هەست) بووم.

بەڵێ ئەنجامی ئەو پیلانەی ئەوێ (پیلانی سێ بەرەکە) ئەوە بوو من بەهۆی داواکردنی یەکێ لەو شێخە گەورانە، لە مەلا عەزیزی عیسایی جاف کە لەلایەن بەرەی شاییەوە، وەک کەسێکی تایبەتی، بۆ ناوچەی بیارە نێردرابوو منی بۆ (هاوار)، (نەقل) کرد و لەو کاتەدا مدیری مەکتەبی بیارەش ئەوەی نووسیبوو کە مانەوەی من لە بیارەدا زیانی هەیە (ئەمەش لەسەر داخوازیی ئەوان)! بەڵێ من بۆ هاوار، دێیەکی پەناوا و لەسەر مەرزی ئێران (بەڵام خەڵکێکی باش خاوەن نان وخاوەن خوڵک خاوەن دەمپاراویی و دەست بەڵاو یاریدەدەر) نێردراوم و چووم و بەڵێ، بۆ ماوەیەکی کەم ناوچەکە کە لەبەرچاوم دوورەپەرێز و لادێ رەنگێکی تەواو تەواو بوو، ئەو خەڵکەی ئەوێ وەهایان لە من کرد، کە من تائێستەش ئەوان بەخزمانی خۆمان دەیانزانم!

هەندێ بەسەرهات هەن ئەگەرچی لەپێشەوە، بەباش نایەنە بەرچاو، بەڵام زۆری پێ ناچێ، بەباش و بەسوودمەند دەردەچن. ئا لەوێدا بەهۆی تێکەڵی بەتینەوە، لەگەڵ ئەواندا ئەنجامەکەی نووسینی کتێبی (کاکەیی) بوو!

دەبێ ئەوەش بخەمە بەرچاوی خوێنەر، کاتێ کەمن چوومە هاوار تەنها تا پۆلی چواری سەرەتایی تێدا بوو. بەڵام من لەو ڕۆژەوە چوومە ئەوێ دەوامم کرد بەدوان و شاگردانیشم کرد بەدوو بەشەوە بەشی بەیانی و بەشی ئێوارە پۆلی پێنجم کردەوە ساڵی دووەمیش پۆلی شەشم کردەوە، مامۆستایەکیان بۆ ناردین واتە وابووین بەدوو مامۆستا و شەش پۆل. بەڵێ ئەو ساڵە سەدی هەشتای شاگردەکانی پۆلی شەش لە (بەکەلۆریی)دا دەرچوون و منیش وام دەزانی کە کەس بەقەدەر من کامەران نییە!

پاش بەسەربردنی چوار ساڵێ لە هاوار بۆ قوتابخانەی (عەنەب) گوێزرامەوە و عەنەبیش ماڵی کرێی تیادا نەبوو، بۆیە هاتمە هەڵەبجە و لەوێ خانووم بەکرێ گرت و بەیانیان بەپایسکل (دووچرخە = ئەسپە ئاسنینە) بۆ قوتابخانە دەچووم و دەهاتمەوە بۆ هەڵەبجە!

لەکاتی هاتوچۆکردنی عەنەب و هەڵەبجەمدا، ڕۆژێکی باران و لێزمە لە عەنەبەوە بەرەو هەڵەبجە بە (ئەسپە ئاسنینە) ڕێگای ئۆتۆمۆبیلم گرتووەتە بەر.

لەرێدا جیێبێ پڕ لە خەڵک، ئەویش بەرەو هەڵەبجە وا بەدوامەوە و (تووت - تووت) لەسەر پردی تەقتەقان راوی ناوم لەوێ زۆری بۆ هێنام و لێی دام و لەسەر پردەکەوە، بەخۆم ئەسپەکەمەوە کەوتینە خوارەوە و باشی ئەوەبوو کەوتمە ناو قوڕەچڵپاوێ، بۆیە هیچ لایەکم نەشکاوە و بەم بۆنەیەوە بەزەییم بەخاوەن ئۆتۆمۆبیلدا بۆ دووربینی عەقڵی هاتەوە! هەرچی لەوە ئەگەر شتێ لە من بکات، من واز لە بیری خۆم دەهێنم یان گورج دەسەوامانی دەبم! یان کارێکی مەردانەی کردووە!

شایانی باسە ئەم خاوەن ئۆتۆمۆبیلە کاتی خۆی بۆ چەند جارێ کە بۆ بیارە هاتووە، نانی لە ماڵ ئێمەدا خواردووە! تەنیا ساڵێ لە عەنەب، مامەوە ساڵی دووەم بۆ هەڵەبجە گوێزرامەوە و ئا لەوێدا، بەشێوەیەکی نەشارراوەی ئاشکرا دەسم بەکاری رامیاریی کردن کرد.

شاری بەگزادە جاف، شاری قومارخانە و شەڕاب خواردنەوە و رابواردن! بۆ دوو جارێ تەقەیان لێ کردم و منیش هەروەک دەمزانی پیلانی تەقەکە لەکوێوەیە، بۆیە بەهۆی ناسیاوێکەوە وەک کاری کەسیی چوومە لای بەرێوەبەرانی ئەو وەختەی پارتی ئەوێ و پێم وتن، ئەگەر بەنەمانی من شتێکتان دەست بکەوێ من ئامادەم! بەڵام بەربەرەکانیی رۆشنبیریی رامیاریی بەچەک سەرناگرێ!

بەڵێ لەمە بەملاوە کورێکی لاو، مەلا رەئووفی دەروێش برایم دووجارێ ڕووبەروو دژوێنی دامێ و چەند جارێکیش بەشەوا رێگایان پێ گرتم و کاک عومەری بۆیاخچی، جارێکیان نەجاتی دام و سوپاسی دەکەم! پیاوەتی و تێگەیشتنی خۆی یاریدەی ئەو پیاوەتییەی داوە! ئومێدەواربووم کە وێنەی ئەو زۆربن ئەوماوەیە لە هەڵەبجە، من بەدەست پۆلیس و بەدەس ئەمنەوە گیرم خواردبووو باشیش ئەوەبوو، کە هەر لایێ لەو لایانە بیروڕایەکیان لەبارەی منەوە کە هەبوو لەگەڵ یەکتردا (هاوبیر نەبوون) یەکیان نەگرتبووەوە!

جەنگی دەربەندیخان هاتەبەرەوە و لە سلێمانی (زەعیم سدیق مستەفا) پارێزگاری سلێمانی بوو وەک دامرکێنەر، بەڵام هەرچی بۆ ئەو دەورە سوودبەخش بوایە، ئەو بەو جۆرە پەیڕەویی نەدەکرد!

بەهەر حاڵ زەعیم سدیق هات بۆ هەڵەبجە و خوێندەواران و مووچەخۆران بەپێی لیستەی (فەرماندار = قائمقام) بۆ سەرا و لای قائمقام و بەردەم زعیم سدیق، هێنران (لە پارتیی و لە شیوعیی)- ئەوکاتە هەر ئەو دوو حیزبە هەبوون. ئا لەوێدا، لەبەردەم قائمقام و زەعیم سدیق مستەفادا، بەپێی لیستە و ناو و ئیمزا، هەردوولا بەبێ قەید و شەرت بەجنێوەوە (بەمەلا مستەفا) ئیمزایان کرد، کە ئەوە مەرج بوو!

ئەوانەی کە لە هەڵەبجە و ناوچەکانی سەر بەهەڵەبجە بوون، لە خوێندەواران و مووچەخۆران سەرپاکیان ئیمزایان کرد و جنێویان دا، جگە لە (من و عەلی قادر و فایق و حەمەهەسەن)!

بەڵێ ئێمە هەر ئەو ڕۆژە، بۆ حامیەی سلێمانی نێردراین و ئا لەوێدا پەنا بەخوا، ئەوەندە کونیان کردە سەرمان و ئەوەندە زەخمداریان کردین، کاتێ کە هاتمەوە ماڵەوە (پاش هەفتەیەک) خەریک بوون دەرگام بۆ نەکەنەوە چونکە نەیاندەناسیمەوە!

من هەر ئەو مانگە بەپێی فەرمانی زەعیم سدیق نێردرام بۆ سلێمانی بۆ بەرێوەبەریەتی پەروەردە و لەوێ بەرێز (موسا سەمەد) بەرێوەبەر بوو بەپێی وتەی ئەو ئەوە بوو کە زەعیم سدیق نایەوێ ئێمە لەوێ لە (ناوچەی سلێمانی و کوردەواریی) بمێنینەوە بەڵام (مامۆسا سەمد) من و کاک عەلی وەک مامۆستا و وەک بێ دەم (موەقەت) دەماننێرێ بۆ دووکان و لەوانەشە زەعیم سدیق ئەوەی لەبیر نەمێنێ یان لێرە نەمێنێ و بەو جۆرە ئەو دڵی ئێمەی خۆش کردووە و بەدڵی زەعیمیشی کردووە.

من ساڵێ لە دووکان مامەوە و ئەوجا بۆ سلێمانی گەڕامەوە و ساڵی ١٩٦٥ خۆم بۆ بەغدا نەقڵ کرد و ئالەوێدا خۆم بۆ نووسین خوێندن و خوێندنەوە و گورجوگۆڵی ڕۆشنبیریی تەرخان کرد!

بەکالۆریۆسم لە دانشگای (المستنصرية - بەغدا) لە زمانی ئینگلیزیی و فەرەنسییدا بەپلەیەکی باش وەرگرت. بەشێوەیەکی ڕۆژانە و بەکردەوە، ئەو خوێندنەم بەکارهێنا و، پتەو و زۆردارم، کرد.

لەوکاتەدا، کە ناوچەکانی هەورامان رزگار کراوە، بۆ دیدەنی خزم و کەسوکار سەرێکی بیارەم دایەوە و سەیر ئەوەبوو، ئەوانەی (کە کاتی خۆی) لە هەڵەبجەدا دژوێنیان بەمەلا مستەفا دا، ئالەوێدا (لەبیارەدا نیشتمانی دایکزادی خۆم) بەزۆر سەرانەیان لێ سەندم و دژوێنیشیان دامێ، گوایا من مافی ئەوەم نییە بڕۆمەوە جێگای ئازادکراو منیش لە دڵی خۆمدا گوتم هەڵبەتە کاتی خۆی جنێوەکەم بەمەلا مستەفا نەدابۆیە!

لە بەغدادا لە شوعیەکان دەهاتنە لام گوایا پێیان خۆشە کە هاوکاریان بکەم و منیش وەرامم هەر تەنیا ئەمە بوو پێم نالێن کە ئەگەر (یوری گاگارین) بۆ ئاسمان چووە یان نە، بەمن چی! بەکورد چی! دوای ئەوە ئەو دەبێ جلی کوردیی بۆچی بێ؟ ئەوانیش سەریان لەم قسەیە سوڕما! وتی ئەمە واتای چی ئەدات؟

وتم: کاتێ لە هەڵەبجە بووم داوا لە من کرا، کە پارە بۆ کڕینی جلی کوردیی بۆ یۆری گاگارین کۆبکەمەوە، بەڵام من ئەمەم نەکرد و هەر لەو کاتەوە من لوتەلا کراوم و بەشێوەیەکی رامیاریی لە ڕێکخراویی وازم هێناوە و لەو سندووقە هاتوومەتە دەرەوە چونکە شتی زۆرتر دەبینم و بەرچاوم دەکەوێ و بۆیە نامەوێ خۆم جارێکی دیکە بخەمەوە ناو سندووقەوە! لەگەڵ ئەوەشدا لە بیردا، ناگۆردرێم خۆیشم بۆ نووسین و خوێندنەوەی ڕەوا، تەرخان کردووە و هەر بەردەوامیش دەبم! کە ساڵی حەفتا لە دانشگا دەرچووم وەک یان بەناوی وەرگێڕەری یەکەم بۆ دەزگا گشتیی ڕۆشنبیریی گوێزرامەوە. ئا لەوێ لەسەر و کولاوی بەڕێز دوکتۆر ئیحساندا، کاری ڕۆشنبیریی چاکم وەبەرهەم هێنا و لەوانەیش (فۆنەتیکی زمانی کوردیی، سەرەتای فیلۆلۆژی زمانی کوردیی وبە دەیان وتار لە گۆڤار و ڕۆژنامەکاندا).

کارێ کە شایانی گوتن بێ وەرگێراندنی کتێبی زمانی ئاڤێستای سۆکۆلۆڤ

(فۆتۆکۆپی گرتنەوەی ئەمەم لە کاتێکدا تەواو کرد، کە دۆکتۆر کوردستان موکریانی لە سلێمانی سەرۆکی بەشی کوردیی بوو، نوسخەیەکیش لەوە لای ئەوە) بوو. ئەمە لە کاتێکدا بوو، لام وایە (غازی وەیسی) لە لەندن دەیخوێند.

بەهۆی چاپکردنی بەرهەمی (سەرەتای فیلۆلۆژی زمانی کوردیی) لەسەر ئەرکی دامودەزگاکەی خۆمان، ڕەوا نەبوو (ئاوێستا)کەشم چاپ بکرێ، (موختار فایق)یش ئاگاداری ئەوەیەو چونکە ئەودەمە، بەپرسی چاپەمەنی بوو لەوێ.

بەڵێ وای لێ هات کە من بۆ ئیزگەی کوردیی نێردرام و ئا لەوێ بەپێ توانای خۆم بەشی ڕۆشنبیرییەکەم دەوڵەمەند کرد.!

بەرنامەی ڕۆشنبیریی جۆراوجۆرم کردەوە و هەمیشە یاریدەی ئەو خوێندەوارانەم دەدا، کە پێویستیان بەیارمەتی هەبوو، بەتایبەتی ئەوانەی کە کوردییەکەیان لاواز بوو!

یەکێ لەوانە (چەند کەسێ بوون) کاک سەعدی بەرزنجی بوو کە پاشی ماوەیەک بوو بەئەمینداری دەوڵەت لە هەولێردا و حاڵی حازر سەرۆکی دانشگایە لە هەولێر (دانشگای سەلاحەددین).

کاک سەعدی ئەو کاتە لە بەغدا بۆ ماجیستەر دەیخوێند و پێویستی بەخەرجی خوێندن بوو، هەروەک خۆی وتی و کوردیەکەشی هەر تەنیا بۆ کاری ڕۆژانەی دەرەوە و ناو خەڵک باش بوو! هەروەک خۆی وتی:

وەرامی من ئەوە بوو، کە بۆ ئەو بەرنامەیەک دەکەمەوە بەناوی (القانون والمجتمع) و بەرنامەکانیشی خۆم بۆی چاک دەکەم وەک زمان بەڵێ تا لە بەغدا بوو و دەیخوێند. ئەو لەسەر بەرنامەکەی بەسەرەمرەیی بەردەوام بوو!

ئەمساڵ چوومەوە بۆ کوردستان و بەچەند پلەیەک بۆ خزمەتی چووم وەک دۆست و سەرۆکی دانشگا لەوەو پێشتر کە ئەمین عام بووە و بۆ هەولێر چووم نەمویستووە سەری لێ بدەم، لەبەر سەر جەنجاڵی یان لەبەر چی بوو نازانم! چاومان بەدیداری گەش نەبوویەوە! ئەوە وابوو بۆیە تا ئێستەش هەر لۆمەی خۆم دەکەم کە بۆ ئەوە هات بەخەیاڵما و وای لێ کردم کە بۆ لای بڕۆم. لەلایەکی دیکەوە من هەر لە بەغدام کاتێ کە من وەک ئەندامی یاریدەدەر (ئەگەر چی مامۆستا مەلا شوکری بەڕێز لە گۆڤاری کۆڕ لە هەولێر ژمارەیەک، ناوی منی لە بیر خۆی بردوەتەوە) سەری کۆڕم ئەدا، باسی بەرهەمی (غازی ویسی) گوایا کتێبی ئاڤێستایە سۆکۆلۆڤی بۆ زمانی کوردیی

وەرگێڕاوە، هاتە بەرەوە بۆ ئەوە لەوێ کۆڕ چاپی بکات. بەڵێ لەو رووەوە من ئەوەم دا بەگوێی کاکە لەتیفدا. کە من ساڵی حەفتاکان ئەو کتێبەم بۆ کوردیی وەرگێڕاوە، بەمەش بەم کاری وەرگێڕانەی ئاوێستایە کە من کردوومە ئەم بەرێزانە ئاگادارن (د. کوردستان موکریانی، د.ئیحسان فوئاد، کاک موختار فایق، د.پاکیزە رەفیق حلمی) بۆیە من نامەوێ تەماشای ئەم بەرهەمە بکەم!

کاتێ کە من بەکاک دوکتۆر وریام وت کە تکام وەهایە با تەماشای هەردووکیان (هینەکەی غازی و هینەکەی منیش) بکات و لەو رووەوە بیروڕای خۆی بدات و ئەویش داخوازییەکەی وەرگرت و بێ لایەنانە بیروڕای خۆی دەربڕی بەڵێ، کاک وریاش و کاک موختار فایقیش وەڵامی ئەو هێرشەیان دایەوە کە بەوبۆنەیەوە برابووە سەرم! بەڵام من هێشتا هەست بەزوڵم دەکەم!

بەهەرحاڵ ئەو کاتەی کە لە بەغدا بووم، ئەوندە بەرهەمی رۆشنبیریم هەبوو کە خۆم لە خۆم رازیم و هەروەها گۆڤار و رۆژنامە کوردیەکان و هەندێ لە عارەبیەکان بەوەی کە بەبەرهەمی خۆم بەسەرم کردنەوە رەزامەندیان زۆر نەبێ کەمێ دەربڕیوە!

خوا راستە و راستی پێ دەوێ، (مسلح جلالی) بۆ من درێخی نەکرد و زەماڵەی بۆ وەرگرتم و هەمیشە رێی بۆ وتارەکانم لە رۆژنامەکان و گۆڤارەکانی رۆشنبیریی کوردییدا، فراوان کردبوو!

ئەگەرچی خانەنشین بووبووم، بەڵام بەردەوام بەشداریم لە بەرنامەی ئێزگەی کوردیی و بەرنامەی مانگانەی تەلەفزیۆنی و کۆڕ و دانشگا بەشی کوردییدا دەکرد.

بەغدا ئێزگەی کوردیی کە فەسەربوو بەدژاوەریی نێوان بادینانی و سۆرانی و لە کۆڕدا، کۆڕگیری لەنێوان ئەوانەی کە سەر بە کاکە مەسعودن و ئەوانەی سەر بە دوکتۆرە پاکیزەن (خواردبوو) لە دانشگادا- بەپێی بیروڕای من و بۆچوونی من و تێکەڵیم لەگەڵیاندا، کاک وریا سەرکەوتووترین بەرێوەبەر بووە و خۆزیا کۆڕ پڕ دەبوو بەبەڕێزی وەک کاک ئەوڕەحمان و دانشگاش وەک کاک وریا و کاکە ئەمین:

ئەوەی کە دەبێ لەیاد نەکرێ ئەوەیە کە لە دەمی خۆیدا کاک مسلح جەلالی رێی پێ دام، کە فەرهەنگی هاوکاریی لە (رۆژنامەی هاوکاریدا) بەناوی فەرهەنگی هاوکارییەوە، کە وەختی خۆی لە کەرەسەی زمانی کوردیی و شێوەکانی و کۆم کردبووەوە، حاڵی حازریش وا لە کتێبخانەکەما لە بەغدا ئەگەر مابێ، کە وەک

(موسوعە-ع) وەهایە بەو بکەمەوە و بەو نیازە قاموسێکی زۆر گەورەی زمانی کوردیی دەردەچێ بەڵام پاش بەڵاوکردنەوەی چەند بازنەیەک لە بەڵاوکردنەوە، وەستا و منیش هۆیەکەم پرسی گوتی کە فلانە کەس رازیی نییە و منیش نامەوێ خۆم بخەمە گێڕەوکێشەی وەهاوە، بەتایبەتی ئەگەر هاتوو زانیمان ئەو نووسەرێکی کوردیی بەناوبانگە و دەستیشی دەڕوا! نەبێ بەمنەت بەسەر هیچ لایەکەوە، هەرچی چۆنی بێ وام لێ کرا کە بۆ ئێران بڕۆم و رۆیشتنم ئا لەوێ لەلای خزمان و سەرەک هۆزان و سەردارانی هەورامان مامەوە و نەخشەی کارم بۆ خۆم دانا و ئەو نەخشەیەش لەلایەکی دیکەوە بەرچاو دەکەوێ.

ئەوەی کە دەبێ لێرەدا بۆترێ ئەوەیە کە خەڵکەکەی ئێران لە هەموو روویەکەوە، بەتایبەتی لایەنی پاک و تەمیزیی زۆر زۆر پێشکەوتوون و لە رێی هەڵسوکەوتی دیکەوە هەر گۆشەیەک هەر لایەکی ژیان ئەوان زۆر وان لەپێشترەوی کوردی کوردستانی خواروو بەم لەلایەن رۆشنبیریی رامیاریەوە کوردی کوردستانی خواروو زۆرتر وان لە پێشی پێشەوە.

هەڵسوکەوتی رامیاریی کوردیی کوردستانی خواروو ساکارە وا لەڕوو، بەڵام هەڵسوکەوتی کوردیی کوردستانی رۆژهەڵات، رێڕەوێکی زۆر نهێنێ و دیبلۆماسیانەی گرتوەتەبەر، بەجۆرێ مرۆڤی وەک من، ناتوانێ دۆست و دۆژمن (ئالەوێ) لە یەک جوێ بکاتەوە.

دەربارەی دەوڵەت من یارمەتیم لێ وەرنەگرتووە و سەرپاکی خەرجی ژیانم، لەسەر ماڵی عیزەت بەگی لهۆنی بووە، لەگەڵ ئەوەشدا بەهەرچی جێگایەکدا چووبم دەوڵەت رێی لێی نەگرتووم! دەوڵەت راستەوخۆ هیچ داوایەکی لە من نەکردووە، بەڵام بەهۆی هۆوە چەند جارێ داوام لێ کرا و کە زانیان داواکەیان سەوز نابێ و ناڕوێ دەوڵەت لەگەڵ (من)دا گۆڕدرا. زۆرتری ئەم گۆڕانکاریەش بەهۆی کوردیی کوردستانی خوارووەوە بوو، کە لە ئێراندا یەکتریمان ناسیبوو!

بەهۆی کەنیشکێکەوە لە دانشگای سنە (کوردستان)دا، قوتابی بوو لای من، هەواڵی ئەو دوو برادەرە و راپۆرتەکانیانم (تۆکۆپی) بۆهات پتر لەوەش، بەناڕاستەوخۆ تێی گەیاندم کە لەوێ نەمێنم باشترە!

بەهەرحاڵ، ناوی ئەو راپۆرتدەرانە، لەناو هماری مێشکمدا پارێزگاریی دەکرێن و

کەس نایانبیبێ، تاکو ئەگەر پێویستی بەوە کرد ئەو دەمە!

ئەم جۆرە کردەوانە، ناو بەناو روو ئەدەن بەتایبەتیی لە کۆمەڵگایەکی خۆماڵی و ناسیاودا و لە بەغدا و لە دانشگا و لە کوڕ و لە هەولێر و لە سلێمانی و لام وایە لە هەر جێگایەکی کوردەوارییدا ئەوە روو دەدات و من بەش بەحاڵی خۆم دەیبەمەوە سەر ئەو تەربیەت و پەروەردەکردنەی کە ماوەی حەفتا ساڵێک کە کوردەواریی کەوتوونەتە ژێر فشاری پارتانی دەسەڵاتداری ناکوردەوە! ئەگەریش ئەمڕۆ شتی وەها لەناو میرایەتی کوردیی سلێمانیی و دهۆک و هەولێردا دەربکەوێ، لام وایە ئاساییە چونکە شوێنەواری کاریگەریی دەسەڵاتی بێگانە، زۆر نەبێ کەمێکمان لەوەوە، (ئەوەی کە زۆر خراپە)یان لەوانەوە، وەرگرتووە.

بەڵێ ماوەم زۆر تەسک و تروسک بوویەوە و بەیانییەکیان منیان بۆ فەرمانداریی سنە و ئەوجا بەرەو ژووری وێستکردن (توقیف-ع) برد. (ئەو رۆژە پێنج شەممە بوو) تا رۆژی شەممە، ئەوجا شەممە چییان لێم دەوێ، ئەوە نازانم! (شایانی باسە ئەو رۆژە بوو کە عەلی تارانی بەدەست ئێرانەوە درایەوە).

بەڵێ من لەوێ لە سنەدا هەر کوردێکم ناسیی، بۆ من زۆر سوودیان بەخشیی و خزمەتیان کردم بەپێی توانای مادییان دەستی یارمەتییان بۆ درێژ دەکردم و لەگەڵ ئەوەشدا، ئەوە دەبێ بڵێم، کە پارە لە کەسم نە بەقەرز، نە بەدیاریی، وەرنەگرتووە، جگە لە ماڵی خزمەکانم لە پاوە.

ئافاق (ی) رەحمانی بەمەی زانی و پیاوانە (دەفتەری نفووس = شناسنامەکەی خۆی) لەوێ وەک (بارمتە) دانا و منیان تا رۆژی شەممە دایە دەست ئەو. کە پێکەوە هاتینە دەرەوە، من بەرەو (تاران) بەنیازی هەوڵدان بۆ دەرەوە چوون، رۆیشتم و بەم بۆنەیەوە دەبێ ئەوپەڕی رێزم بۆ دۆست و ناسیاوەکانی سنەم بنێرم، کە وەک سەیدی حسێنی و ئاغای رەمایی و ئاغا وەزیری ئاغای نەقشبەندیی بەرێز.

بەڵێ نزیکەی ساڵێ یان نەختێ کەمتر لەوێ مامەوە برادەرانی ئەوێ کە لەوەو پێشتر بوون بەناسیاوم و دۆستم، کە وەک بەرێز کاک عەزیزی محەممەد پوور، ئاغای ئیبراهیمی، ئاغای تەوەکولی و ئاغای ئەلیاسیی و ئاغای ئەردەڵان و ئاغای جنیدیی و هی دیکە رێزیان لێ گرتم.

ئەم بەرێزانە دەرگای ماڵیان بۆ من کردبووەوە و ئەگەریش بۆ ماوەیەکی کەمیش لە

ماڵیی یەکێکیان بمامایەوە، ئەوە دیکەیان هەواڵی منی دەپرسیی و ئەم دڵسۆزیی و رێزە بێ گومان بۆ ئەوان دەگەڕایەوە، نەک بۆ لایەکی دیکە.

بەبۆنەی سمینارێکی سێ رۆژەوە، لە تاران لە بارەی کرماشان شناسیەوە، کە لەوێدا بوو، بەوتارێ بەشداریم کرد و بەهۆیەوە بوو بەدەرگایەک کە لەبەردەممدا کرایەوە تاوەکو زۆرتر بناسم و بناسێنم. ئا لەم دەمەدا ناسیاویم لەگەڵ (خانم میترا خانم)دا پەیدا کرد و بەوبۆنەیەوە مێردەکەی هات بەدوامدا و بردمی بۆ ماڵی خۆیان. کاتێ کە بەو نیازە بووم، ماڵئاواییان لێ بکەم، ئەروانم کە پێیان ناخۆشە و ناشیەڵن! بەڵێ زۆریی رۆژانێ کە لە تاران بووم، لە ماڵی ئەوان بووم، ئەگەریش بمویستایە بۆ ماڵی برادەرێکی کورد بڕۆم، دەبوایە ئەوانم ئاگادار بکردایە!

میترا خان خاوەنی (ماستەرە) لە دانشگای تاران، بەشی کارشناسییە و خاوەنی قەڵەم و بیری رەوا بوو، لە کارەکەی خۆیدا.

ئەگەر بڵێم هەرگیز کچەکەی خۆم ناتوانی بەو جۆرە منی خۆش بووێ و بەو رەنگە خزمەتم بکا! زۆر راستە.

لەرووی جموجووڵی رۆشنبیرییەوە، هەر بەردەوام بووم، وتارم بۆ ئاوێنە دەنووسیی و لەگەڵ رادیۆ ئامریکا بەشی کوردیی هاوکاریم دەکردن.

لەوێ پەیوەندیم بە(UN)ەوە کرد بۆ ئەوەی یاریدەی ئەوەم بدا کە لە ئاوروپادا جێگەم بۆ داوا بکات، بەڵام کەنیشکەکەم و زاواکەم کە لە سویسرا بوون، زۆر هەوڵیان دا و منیان بۆ ئەوێ راکێشا. بەڵام زۆر بەناڕەحەت لە ئێرانەوە بۆ دەرەوە هاتم، چونکە کاربەدەستانی ئەوێ کە خەریکی ئەو کارە بوون، خراپ فێرکرابوون ئەو کارەش ئەو شتەش بەمن هەڵنەدەستا!

بەڵێ رێگەی پێ و بۆ ماوەی نزیکەی چل سەعاتە رێ ئەوجا توانرا سەرفەراز بکرێم. رێگای ورمێ بەرەو ئەودیو زۆر سەختە، بەڵام قاچاخچییەکان کون و قوژبنی رێگا شارەزان، ئا لەو ناوچانەدا کاسبی بووە بەوە!

ئێش و ئازاری ئەم رێگایە و برسیەتیی تینوویەتی، کە لەو رێیەدا بەرەنگارم بوو هەرگیز مەگەر مەرگ لە یادی گیانی زیندوومی بەرێتەوە. بەرابەری ئەم رووداوەش خۆشییەکی زۆر خۆشی بەلەززەت چووە هەستی لەززەتەوە کە هەرگیز ئەو لەززەتەی کەوا لەژێر دانمدا، قەد لە یادم ناچێ و ئەویش بەم جۆرە بوو:

کە چوومە (تاران) وەرزێکی زۆر گەرم بوو تارانیش ئەوەندە پرژوبەڵاو و پانوپۆڕە، لای خوارووی هاوین سواری سەری دەبێ، کەچی لای سەرووی، درەخت تازەگەڵا دەکات!

کە لە (تەرمینالّ)ی ئۆتۆمۆبیل، لە تاران - مەیدانی ئازادی دابەزیم، سواری تەکسی نەفەرات بووم، لەبریی ئەوەی کە من دەمەوێ، بۆ جێگایێ بڕۆم ئەو بۆ لایەکی دیکە چوو، مەگیر، ئەم جێگایە و ئەو جێگایەی کە منیش دەمەوێ ئاوازی ناوەکانیان لەیەکەوە نزیکن ئەمەش بۆ هونەری زماننامسی دەگەڕێتەوە کە من باش ناوەکەم بەگوێدا نەڕۆیشتووە!

بەملاو بەولادا دەگەڕێم ناتوانم ئەو جێگایە بدۆزمەوە، کە من بۆی دەچم! بەکراسێکی سپی چڵکنەوە و پانتۆڵ، لە گەرمیی و تینویەتیدا خەریکە هەناسم وشک ببێ و لەولاشەوە ئارەقە کراس و پانتۆڵەکەمی خووساندوەتەوە.

نزیکی بۆنێکی خۆش بوومەوە، بۆنێ کە من ماوەیەکی زۆرە خەوی پێوە دەبینم، بۆنی کەباب برژاندن. نزیکی بوومەوە و بۆنێکی زۆرم هەڵلووشی و لەم دەمەدا یەکێک نەوی لە شانم ولام کردەوە ئاغای ئەردڵان بوو! خۆشیی و چوونیمان لە یەکتریی کرد و ئەوجا پێی وتم کە حەز دەکات پێکەوە بۆ کەباب خواردن بڕۆین. من لەدڵدا حەزم دەکرد و بەڵام وەڵامم نەدایەوە، بۆ ئەوەی جاری دووەم دووبارەی بکاتەوە.

بەڵێ وای پێ خۆشبوو کە لەگەڵیدا بڕۆم و منیش لەگەڵیدا چووم بۆ ڕێستۆرانێکی زۆر گەورە و فراوان، هەر نەختێ لەولاترەوە بوو!

ئا لەوێدا هەموو شتێ نوێ ئامادە دەکرا. کەباب و گۆشتی بەرخ ئەوەندەیان لەبەرماندا دانابوو، دوو سێ کەسی دیکەش دەیانتوانی بەشداریمان بکەن. هەرگیز ئەو لەزەتەم لەبیر ناچێتەوە!

بەهەرحالّ هەرچی چۆنێ بوو گەیشتینە ئەودیوو قاچاخچی، ناو بەناو بیانوێ دەدۆزێتەوە، بۆ ئەوەی نەختێ پارەکەی زیاد بکات! بەیانی دووەم گەیشتینە هەندێ چادر (دەوار = رەشدەوار)نشین، پاشان بەئۆتۆمۆبیلێکی پیکاپ کە لەوێ، بەئیشی قاچاخچییان هاتبوو بۆ حاجی هۆمران هاتین. هەواڵی خەستەخانەم پرسی وتیان وا لەوێدا، چوومە ناوییەوە، دووکە سێ لەوێ بوون و برینی سەر و دەست و قاچم، کە لەوێدا بەهۆی گلبوونەوە زامدار بووبوو نەختێ دەرمانکاریان کرد و پاکیان کردەوە و

پێچایان. کە گەیشتمە (دیانا) بە (مەلا) بانگیان دەکردم، گوایا لەبەر سەرپێچانەکەم.

ئا لەوێ بەهەر جۆرێ بێ ماندوویم حەسایەوە، نانی بەیانیمان نزیکەی نیوەرۆ خوارد و ئەوجا بەرەو دهۆک سواری ئۆتۆمۆبیل بووم (چەند کەسێ بوون و یەکسەرەبوو). پێنج دەقیقەیەک ڕێمان نەکرد، تووشی سیپەیەکی پێشمەرگە بووین و گوایا دەبێ وەک (سەیتەرەکانی بەعس، تەفتیشمان بکەن) تەماشای کەلوپەلی ناو جانتاکانمان بکەن!

بەڵێ هەرچی چۆنێ بێ بەدەستیانەوە سەرفەرازبوون و مایەوە منیش! ئەوە کە پێم بوو جانتایەکی بچکۆلەی کۆڵەپشتی بوو، ئەوەش کە تیادا بووبێ، پانتۆڵێک و خاولی و دەرمانی دان و نزیکەی (سێ سەد) وێنە (رسم)یەکی شوێنەوارە دێرینەکانی کوردستانی رۆژهەڵات بوون، بەتایبەتیی ناوچەکانی هەورامانی گاوەرۆ و ژاوەرۆ و تەخت و بەڵێ کاکەی بەرێزی پێشمەرگە، کە چاوی بەرەسمەکان کەوت، ئێمەی وستان و وێنەکانی کرد بەئاردی بن دڕک هەر یەکێکیان بەدەست یەکێکەوە، سەرۆکیان وەهای تێ گەیاندم کە ئەو وێنانە هی کوردستانی عێراقن و پێویستە کە من تەقدیمی مەحکەمە بکەن، چونکە دەیاندزم ئەوجا بۆ کێ، ئەوە بیروڕای کاکەی سەرۆک خۆی دەزانی!

من بەوە رازی بووم ئەگەر ئەوەی کە ئەو دەیلێت بەنووسین بێ نەک بەدەم!

سوارەکانی ئۆتۆمۆبیلەکە، یەخەی کابرایان گرت، کە وتەکەی من راستە و ئەویش وەک پێشمەرگە پێویستە خزمەت بکات نەک خەڵک بێزار بکات!

بەڵێ بەنیوە و ناتەواو وێنەکانم وەرگرتنەوە و کەوتینە رێ کاریان راست بێ!

بەڵێ گەیشتمە دهۆک و ئا لەوێ چوومە ئۆتێلێکی هەژارانە و بۆ ئەوەش کە من بگەمە تورکیا سەفارەتخانەی سویسرا، پێویستە نامەی پارتیم پێ بێ تاکو بتوانم سنوور ببڕم.

بۆ ئەوە ئەبێ یەکێ هەبێ ئەو کارەم بۆ بکات. بەڵێ پاش سێ چوار ڕۆژێ لەوێ و سەردانی خەستەخانەی دهۆک، برینەکانم بەرەو چاکبوونەوە چوون و ئەوجا بەئێوارادا، بۆ یەکیەتی نوسەران دەچووم و بەو هۆیەوە دۆست و دەسەبرا و ناسیاوم دۆزیەوە.

کاک (سەگڤان) یەکێ لەوانە بوو، کە زۆر ڕێزی لێ گرتم و وەهاشی کرد کە پارەی ئۆتیلەکەم لەسەر ئوستانداریی (پارێزگاری) دهۆک بێ، کە ماوەی مانگێکی خایاند.

دوکتۆر کاوەی کەرکووکی لەوێ، بوو زۆربەی کاتیش ئێواران پێکەوە لە یەکیەتی نووسەران دادەنیشتین و دوو جارێکیش لەگەڵ دوکتۆری دیکەی خەڵکی سلێمانی

دەعوەتیان بۆ کردم.

کاک جەعفەری حاجی، کە خەڵکی دهۆکە، زۆر بەپیاوانە، بەپیرمەوە هات و نزیکەی پێنج هەزار دینارێکیشی بۆ هێنابووم و کاک دوکتۆر شەوکەت بامەڕنیشم لەوێ ناسی و یاریدەی ئەوەی دامێ کە (ناوم) لەو لیستەیەدا بنووسرێ کە دەچینە تورکیاوە و (ئەمەش پاش مانگێ) ئەوجا ڕێککەوت و کاتێکیش کە بەرەو تورکیا چووم بەسائیقەکەی و بەئۆتۆمۆبیلی خۆیان بۆ ئەوێ یان گەیاندم و (کاک مەعسوم مائی)یشم دیی و ئەویش درێخی نەکرد و بۆ ماڵی خۆیان گازی کردم و نانی دەرخواردام.

من زۆرتر بەتەمای کەریم فندی و ڕەشید فندی تیلی ئەمین بووم، کە دەردم بخۆن، بەڵام ئەوە نەبوو، کە من وەهام زانیبوو!

بۆ چەند جارێ بۆ کاری ڕۆیشتنم بۆ تورکیا زوو جێبەجێ ببێ بەرەو (UN)ی دهۆک چووم، بەڵام یەکێ بەچەند پلەیەک ئەوجا دەچووە ئەوێ و کابرای (سۆمالی)ش بەرپرسی ئەوێ بوو، ڕێی نەئەدا کە کەس بچێتە لای، یان بیبینێ!

بەڵێ هەروەک وتم پاش مانگێ مانەوە، لە دهۆک چوومە (سلۆپی) و لەوێوە بۆ ئۆتێلی ئەوێ، ناوەکەی لە یادم نەماوە. ئۆتێلەکە پڕ بوو لە ئەمریکایی، ئەوانەی کە هاتبوون دۆستەکانی خۆیان، لەو کوردانە و کە لە سلێمانی و هەولێردا، کاریان بۆیان دەکرد، لەگەڵ خۆیاندا بۆ ئەمریکایان بەرن.

چوومە ئەنقەرە (ئەنکەرە) و ئا لەوێش تا کارەکەم تەواو بوو مانگێکی خایاند. دیارە چە قەڵەمێ لە خراپیدا زۆر زیرەکە، ناتوانێ بەتەواویی چۆنیەتی هەڵسوکەوتی پۆلیس و جەندرمەی ئەوێ و گفتوگۆ و هەڵسوکەوتیان وێنە بگرێ.

هەرچی چۆنێ بێ، لەوێ سەرفراز بووین و بەرەو (سویس-بازڵ) هاتین کاتێ کە خۆم پیشانی پولیس دا، کە من هاتووم، منیان بۆ (لۆگانۆ-کیاسۆ) نارد و ئا لەوێ هەفتەیەک منیان هێشتەوە ئەزمایشەکانی خوێن و بەدەن تەواو بوون و ئەوجا منیان بۆ شاری (سەنتگاڵن-دێی نەکەرمولێ) نارد و خستمیانە لای کۆمەڵێ ئاوارە، کە نزیکەی چل کەسێ هەبوون! بەرپرسی ئەو جێگایە کە سەرۆک (هایم)ی پێ دەوترێ، منی خستە ژوورێکەوە کە دوو کەسی دیکەی تیادا بوون و هەردووکیان خەڵکی نەیجیریا بوون، یەکێکیان ئیسلام و ئەوی دیکەیان کریستیانی بوو. ژوورەکە زۆر بچووک بوو، کە تەنها ڕێی دوو تەختی نوستنی یەک کەسی لێ دەبوویەوە. ئەوان زووتر

لەوێ بوون بەدڵی خۆیان هەریەکە تەختێکی داگیر کردبوو. بۆ من وەها ڕێک کەوت، کە جێگام تەختەی دوومی سەرەوەی یەکێکیان بێ و هەر ئەوەیان دوو نهۆم بوو!

ئەوان لاو بوون، لە خوارەوە منیش کە بەتەمەن پیرم دەبێ بەپەیژە بڕۆمە سەرەوە (وەک جێگای قوتابی داخلی سەر و ژێر). بەهەر حاڵ جگە لەوەش من نەمدەزانی چێشت (هەروەک وەهابوو، دەبوایێ هەر کەسێ بۆ خۆی خۆراکی دروست بکردبایە) و خۆراک بۆ خۆم دروست بکەم و ئەوجا ئەوە سووچی هەڵسوکەوتی خەڵکی لای خۆمانە، گوایە هەر دەبێ ژن چێشت و خۆراک ئامادە بکات!

لە ئێراندا هەریەک لە هەر خێزانێ خۆراک ئامادەکردن دەزانی بەقەدەر ئەوەی دایکی یان ژنەکەی دەیزانێ!

زۆر سەیرە من سەفارەتی سویس ڤیزەی پێ دام و بەرەسمی من بۆ ئیرە هاتووم، کەچی وەک کەسێکی ئاسایی هەڕاکردوو هەڵسوکەوتم لەگەڵدا کرا. شەش مانگێ لەوێ مامەوە و ئەوجا ڕۆژێ پێیان گوتم کە من ئیتر لەلایەن دەوڵەتی (سویس)ەوە وەک ئاوارەیەکی ڕامیاریی وەرگیراوم دەتوانم لە هەر شارێکی سویسرەدا کە دەمەوێ بژیم!

بەڵێ بۆ من دنیایەکی نوێی ئازاد هاتە بەرەوە و هاتمە (بازڵ) و لە نزیک ماڵی (کیژەکەم و زاواکەم)ەوە ماڵم گرت.

بەڵێ سەرەقەڵەمی ناو ڤیدیۆ تیپی مێشکم، کە وەختی خۆی تۆمار کرابوون بەشێوەیەکی زۆر کەم تەواو بوون، با بگەڕێمەوە، بۆ خەونە ئاگایەکەم. حاڵی حازر بۆ بنەڕەتی بەرچاوکەوتووەکانی ئەم ماوەیەی کە لە سویس، بەسەر دانیشتنمدا، تێپەریوە، دەگەڕێمەوە و دەمەوێ زۆر بەکورتی بەسەریان بکەمەوە.

بەیانییان زۆر زوو، کارکەر بۆ کارەکەی خۆی دەچێ و ماوەی هەشت سەعات وەک مەکینە کار دەکات و لەو ماوەدا ماوەیەکی زۆر کورت بۆ نانخواردن و بۆ جگەرەکێشان هەیە و فەرمانبەر ناتوانێ لە فەرمانەکەی دوور بکەوێتەوە! کاتێ کە دیتەوە ماڵەوە وەک ماری کوژرا و بۆی دەکەوێ، لەبەر هیلاکی و شەکەتی بەدەنی، تەنانەت نانیشی پێ ناخورێ! یان ئەگەر فەرمانەکەی کاری شەوانە بوو هەر هەمان دەستوور بەپێی ساعەتی کارەکەی کار دەکات و کە بۆ ماڵەوە دەگەڕێتەوە، ڕۆژەکەی لێ دەبێ بەشەو.

لە رووی کرێوە، کرێ یەکەیان باشە بەڵام هەرگیز ناتوانێ ئۆتۆمۆبیلێکی نوێی پێ بکڕێ و سەرپاکی کرێکاران ئەسپە ئاسنینە دەستیان ماچ دەکات و چاوەڕوانن.

کێشەی خانوو لەڕووی بوونیەوە بەکرێ هەیە و زۆرە و کەس بۆی دانامێنێ، بەڵام تا بلێیت کرێیەکەی زۆر گرانە و بەشێوەیەکی گشتیی سەدی چل پتر لە پارەی مانگانەکە دەخوات.

خاوەن خانوو هەر ئەوانەن کە سەرپاکی خانووەکانی (بازڵ) یان هی (سویس) یان هی (ئەوروپا)یان هەیە لەوە بەولاوە، دوکتۆرێکی پزیشکی پسپۆر لە گۆشەیەکدا، دەتوانێ خانووێ بکرێ، بەڵام تاماوە دەبێ مانگانە پارە (قست-ع) بدات! ئەگەر پارەکە تەواو ببێ ئاسمان ئەستوونی پێ دەوێ! ئەو بازاڕی شت فرۆشتنانە کە هەن، دیسان هەر کۆمەڵە جۆرێکیان هی کۆمەڵێکە کە لە سەرجەمی ئەورووپادا هەر ئەوانن بەم جۆرە خوێنەر بۆی هەیە، پێوانە و کێشانەی لەگەڵ وڵاتی خۆماندا بکات.

وەعد و پەیمان، بەبێ زیاد و کەمە کەسێ ناتوانێ لەسنووری دەستووردا بۆ یاریدەدان، دەربچێ!

خەستەخانە هەمووی جگە لە دەندانسازیی کاری دان، مسۆگەرە بەهۆی (تامین الصحی)یەوە! بەڵام کارکەر و فەرمانبەر مووچەخۆر، مانگانە بۆ کێشەی تەندروستی، دەبێ چەند بدەن! ئەم جۆرە بڕینانە مانگانەیە و پێش ئەوەی پارە مانگانەکە بێتە بەرەوە، بۆ نەخۆشیی و تەکسیی و بۆ وردە شتی دیکە، کە دەستوور دیاریی کردووە، دەبڕێ (گل دەدرێتەوە).

خوێندن سەرپاکی پلەکانی لەلایەن دەوڵەتەوە ئامادەیە ئەوی کە دەیەوێ زۆر بخوێنێ و بچێتە دانشگاوە، بەهەوەسە و فێڵ و فەرەزی تێدا نییە و ئەوی کە دەیەوێ، بۆ وێنە بچێتە (طب - پزیشکی)یەوە بخوێنێ چەند نومرەی هێناوە حیسابی بۆ ناکرێ!

سەفەرکردن بەشەودا نادی رۆیشتن، مەیخواردنەوە، بەنگخواردنەوە. هەموو شتێ، هەمو کارێ ڕێی پێ دراوە جگە لەوەی، کە پێی نالەبار بۆ سەر خەڵک درێژ بکەیت یان ئازادیی خەڵک تەڵخ بکەیت!

دین ئازادە، کەس بۆ هیچ دینێ کەس سەرزەنشت ناکات و ڕێزی بیر و دین و ڕامیاریی بەرفراوانە! من کە تەمەنم، ڕێی ئەوە نادات کە کار بکەم لەو وڵاتانەدا، وەڕسم و بەتایبەتی کە سەرچاوەی خوێندنەوەم دەست ناکەوێ!

ئەوا دوو ساڵی بەسەرهاتنمدا بۆ سویسرا تێپەڕیی و شەش ساڵێکیش لە ئێران و بۆیە کەڵکەڵەی دیتنی کوڕەکانم، لە سلێمانی و لە هەولێر کەوتووەتە سەرەوە و لێرەش

وەڕسم بۆیە دەبێ سەرێ لە وڵاتی (نیشتمانی دایکزاد) خۆمان بدەمەوە، بەنیازی خۆم کوردستان ئازادە و بەو بۆنەیەوە منیش بیروڕام و هەست و ڕۆحی گیانم و ژیانم سەرلەنوێ بەدیتنی کوردستانی ئازاد بەدیتنی خزم و کەسوکارم، هاوبیرانم، دەمەزەرد دەکەمەوە.

بەڵێ لەپاش پرسکردن لەو کەسانەی کە ڕۆیشتوونەتەوە بۆ ئەوێ تێگەیشتم کە دەبێ بەرێگەی بەرەیەکی رامیارییەوە دەتوانم بڕۆمەوە، چونکە سەفارەتی سووریە لێرە بەوەی کە پاساپۆرتی عراقی هەبێ یان لە بنەڕەتدا عراقی بووبێ، فیزەی نادات!

بەڵێ بەکورتیکی دۆستم لە بازڵدا بوو کە وەک خۆی دەیوت پارتی بوو گوت کە ئەو کارەم بۆ رەسا بکات. ئەویش خوا هەڵناگرێ (سەرچاوێکی) لە دەمەوە هاتەدەرەوە و پاش چەند رۆژێ (نامەیەک)م بۆ هات (لەزیوریخەوە لای کاک عەزیز نامق-ەوە ئیمزای ئەویشی پێوە بوو، لەگەڵ نامەیەکدا داوای پارەی ئەو نووسراوەیە دەویست کە ناوی منی تێدایە، بۆ پارتی لە شام، بۆ ئەوەی ڕێم بۆ ئاسان بکەن!) و منیش لەبارەی ئەم نامەیەوە و لەبارەی ناوەڕۆک و داواکەوە، برادەرەکە- کاک خەسرەوم دیی و ئەویش نەیهێشت من ئەو پارەیە بۆ کاک (عەزیز نامق) لەزیوریخ بنێرم، بەو پێیەی کە ئەو پێی داوە، گوایا من و بیری کاک خەسرەو کراوم. هەرچی پێم وت کە ئەم شتە ویر نییە و چۆن دەبێ، بەڵام ئەو دانیی لەسەر ئەوە داگرت و منیش دەست خۆشیم لێ کرد.

وەها رێککەوت لەگەڵ ماڵەوەی کاک خەسرەو کە خەڵکی هەولێرە ئەوەی وێرەکەی کردم پێکەوە چووینەوە شام و لەوێوە بۆ نووسینگەی پارتی لەوێدا بۆ ماوەی سەعاتێ ماینەوە و تاوەکو نامەیان پێ داین بۆ قامیشلی بۆ (نووسینگەیان) لەوێ و لەوێش ماوەی رۆژێ ماینەوە. بەڵێ ئەم نووسینگانەش هەر یەکێ شتێکیان پێ دەوێ! ئێمەیش چییان وتووە بەخۆشیەوە جێبەجێمان کردووە هەر لە قامیشلی، بەئۆتۆمۆبیلێ رۆیشتین بۆ نزیک ئاوەکە، کە پارتی بەکرێی گرتبوو ئەو کرێیەی کە لە هەر نەفەرێکیان وەردەگرت، دوو بەرانبەر نەفەرێکی ئاسایی، کە خۆی لەگەڵ خەڵکدا بۆ ئەوێ بڕوا.

لە نزیک ئاوەکە سواری پیکاب کراین و بەرامبەری کرێ، بۆ هەر کەسێک و لەوێشەوە سواری بەلەم کراین و هەریەکە دیسان بەرامبەری کرێ و لەویشەوە سواری پیکاب کراین و تا ناو بارەگاکە، کە لە خاکی کوردستانی ئازاددایە! ئا لەوێ، ژوورێ هەیە سەر بەگومرگە. پشکنین بەجۆرێکە ناو بەناو زنجیری جانتا دەپچڕێت! شتی ناوەوەی جانتاکە تێکەڵ دەبن و دەڕژێن و هەندێ جاریش لەناو دەچن!

سەرپاکی وڵاتی ئەوروپا دەگەڕێیت، نەکەس تەماشای جانتات دەکات نەداوای پاساپۆرت!

وا ڕێکەوت کە لەوێش یەکی سەر و (پەنجا) دۆلار و هەندێ پارەی وردە (دینارمان) پێدان و ئەوجا بەئۆتۆمۆبیل بەرەو زاخۆ. ئا لەوێدا گومرگ چی دەکات؟! هەزار رەحمەت لەوانەی بەعس لە ڕێگای کەرکووک و سلێمانیدا. ئەوجا یەکسەرە بەرەو هەولێر. چەند جار رایان وەستاین! سەیرە لەنێوان هەولێر و سلێمانیدا، داخم چەند جارێ بێ! بەڵێ من خۆم پاش چەند ڕۆژێ مانەوە لە هەولێردا بەرەو سلێمانی لەگەڵ چەند کەسێکدا سواربووین و لە مەرزی هەولێر، کاتێ نزیکە لە شارەکەدا بچیتە دەرەوە رووەو سلێمانی سیپەی پارتی و ئاماژەی وەستاندن و ئێمەیش وەستاین: بۆ کوێ دەچن؟ بۆچی دەچن؟ لەکوێوە هاتوون؟ چیتان پێیە؟ لە چ گەرەکێ دەبن! بەڵێ هەرچی چۆنێ بێ کەوتینەوە رێ بەرەو سلێمانی: نزیکی کۆیە دیسان سیپەی پارتی هەمان وەستانی ویست و هەمان پرسیاری لێ کردینەوە.

لەپاش پێنج دەقیقەیەک گەیشتینە سیپەی یەکیەتی و ئەویش داوای وەستاندنی لێ کردینەوە و وەستاین و ئەویش بەپرسیاری زۆر و پشکنین سەریان گێژ کردین. بەڵێ پاش ماوەیەکی زۆر و کاتێکی زۆر گەیشتینە تاسلووجە و جێگا سیپەکەی ئەوسای بەعس و ئەویش دووبارە وێستانی ویست و (شناسنامە = هەویە)ی ویست و کۆمەڵێ پرسیاریشی رژاند.

پاش ماوەیەک (چەند ڕۆژێ)، بەسلێمانیدا گەڕام و ئەوەی کە بەرچاوم کەوت زۆر بەکورتی ئەوە بوو کە دووکانەکانی بەکەلوپەل و ویستەمەنی ژیان و خواردەمەنی هەمەجۆر رازاوەنەتەوە. خەڵکێکی زۆر لە جادە و بازاڕەکان و کوجییەکاندا بەئیش وبەبێ ئیش و هەر یەک بەجۆرە، بەدوای کارێ، خواستی دا ماخولانیەتی. چایخانەکان پڕن، کتێبە لە چاپدراوی نۆی، ڕۆشنبیریی نۆی گەشەیەکی زۆری کردووە و پەرەیەکی باشی سەندووە. قەراخ شەقامەکان بەرۆژنامەی کوردیی جۆراوجۆر رازاوەنەتەوە. ناوونیشانی دووکانەکان. چایخانەکان، قوتابخانەکان بەکوردیی پەتی ناسراون. جادەکان نوێ کراوەیان پێوە دیار نییە و ئەگەر وەهاش بێ بەرەبەرە وەهایان لێ دێ کە ئۆتۆمۆبیل نەتوانی بەئاسانی بیانبڕێ، ئەو ڕێ پانوپۆڕەی کە لە دووریانی سەرچنار و سلێمانیەوە بەرەو هەڵەبجە بەدەیان چاڵی تێدایە، کە بەزستان دەریاچە گۆم دروست دەکەن! ئەم جۆرە چاڵانە لە ڕێگای گشتیی ئۆتۆمبیلدا، دژۋاوەرییەکی زۆر بەتین لەناو

کۆمەڵ و کۆمەڵگادا دروست دەکات و ئەگەر هاتوو ئەم ڕێیانەمان لەگەڵ ڕێی سلێمانی و قەڵاچوالان و لەگەڵ ڕێگای سەلاحەددین و سەری ڕەش و هەولێردا بەراورد کرد، دەبێ چی بڵێین و چۆن لێکی بدەینەوە!

جگە لەوە، لەوەش دەکات کە ڕێگای نوێ کە بۆ ئۆتۆمبیل ئاسان بێ، نەکراوە ئەوانەشی کە بەو جۆرە هەژارییە کە هەن، هەر لە دەمی بەعسدا کراونەتەو ەو چاککراوان! لە دانشگاکاندا لێرەش و لەوێش، حیزبایەتی دەورێکی زۆری بینیوە و دەورێکی زۆریش دەبینی! دیموکراسیەت و یەکسانی لە بارەگای مافی ئەوێدا باوی نییە و تەنانەت هەڵبژاردنی کۆمەڵ و کۆمەڵگا جۆربەجۆرەکانی بەسەر حیزبەکانی سەرەکیدا بەپێی رەزامەندییان دابەش دەکرێ!

مافی مرۆڤ خواردن بەم جۆرە دەبێ بەهۆی ئەوەوە کە شەهیدەکانی ڕێگەی ئازادیی کورد (کە خۆیان لەو پێناوەدا، بەکوشت دا، بەتایبەتی ئەوانەی کە بەعسیان لە رەواندوز و هەڵەبجە و سلێمانی و هەولێردا، بەهۆی هێرشیانەوە هێرشی دایک و خوشکانیانەوە بەزاند و بوو بەهۆی ئەوە کە ئەم حیزبانە هاتنەوە نیشتمان هاتنەوە سەر حازر و بازر) لە گۆڕەپانی خوای گەورەدا نارازی ئەوە نەبڕ بەرپا بکەن و مێژووی دینیش کاری کاریگەری خۆی بەرپا بکات! ئەمەش ئەگەر بەو جۆرە هاتە مەیدانەوە وەک کارێکی ناڕەوا بەرامبەر بەهاونەتەوە و هاوزمانی خود لە قەڵەم دەدرێ.

لە بەڵاوکردنەوە لە چاپدان، تا سۆرانی و بادینانی وەستابێ، کەسێ هەورامیی و هەورامانی بەکورد و بەخاوەن کەلەپوور و خاوەن شارستانیی نازانێ! جیاوازیی ئێمە و سۆرانیی و بادینانی ئەوەیە، کە ئەگەرچی ئێمە مادیی رەسەنین بەڵام ڕۆژێ لە ڕۆژان هەوڵی ئەوەمان نەداوە کە جیاوازی یەک بهێنینە ناوەوە، نەک تەنها ئەمەش بەڵکو وازمان لە شێوەزمانەکەی خۆمان هێناوە، ئەگەر ئەمرۆیش شێوە کوردیی هەبن سەرپاکیان وەچە و نەوەی نوێی ئەو زمانە (دینییەن) لەبەر خۆشەویستی ئەوە کە کورد ئەگەر ئەمرۆ شتێکی هەبێ، تەنها زمانی کوردییەکەیە وەک ناو هەیەتی و بۆیە دەبێ ئێمەیش و ئەوانیش بێینە سەر ئەوەی کە نیشتمان لەپێشی پێشەوەیەو پارێزگاری کردنی زمانەکەی وەک زمانێکی رەوا لە سەرپاکی کوردستاندا پارێزگاریکردنی شناسنامەی کوردە و دڵسۆزییە لە پێناویدا، نەک دابەشکردنی کوردستان بەزمانی کوردیی سلێمانی و هی دهۆک و پتر لەوەش، نەک دابەشکردنی شتی دیکە، کە وەک سامانێکی بەجێماوی زۆر تایبەتی بۆ دابەشکردن.

لە رووی ژمارەی چاپدانی کتێبەوە، بەڵێ ژمارەیەکی زۆر لە هەولێر و لە دهۆک و لە سلێمانی لە چاپدراوە و لەوانە چەندیان هی نووسەرێ لەو نووسەرانەی هەورامانن! بەم پێیە دەبێ ناوچەی هەورامان، نووسەری تیا نەبێ!

لە رووی هەڵبژاردن، یان دەستنیشانکردنی ئەوانەی کە پێیان دەوترێ ئەندامانی پەرلەمان، دەبێ چەند کەسی هەورامی بنەڕەتی تیادابێ، ئەگەر هاتوو سەرژمێری پزیشکان و مامۆستایانمان لە سلێمانی (هەر تەنیا لەوێ)دا کرد، بۆمان دەردەکەوێ، کە ئەگەر نیواونیو نەبن، لە دەروبەری سەدی سیی هەن، کەچی یەکێکیان نەم دیی، نەم بیست کە کارێکی وەهای پێ درابێ، کە شایستەی دڵخۆشیکردن بێ، بەدڵسۆزیی میرایەتییەکان و بێ لایەنیان و جیاوازیی نەکردنیان!

لە رووی رێگاوبانی ناوەوە و چۆنیەتی پاکوخاوێنی، ترافیک رێزی لێ ناگیرێ و پاشماوەی جگەرە و قاقەزی دووکانداران و بازرگانان و ئاورژاندنی قەسابان و سەوزەفرۆشان و خاوەن وردەواڵە دەست فرۆشەکان رێ بەکەم کەس دەدەن!

سووچی ئەمەش، بۆ تەنیا لایێ ناگەرێتەوە و من بەشبەحاڵی خۆم بەکەمتەرخەمیی ئەو دانیشتوانە و پێ نەزانین بەوەیە کە هەر کەسێ، لە ئاستی خۆیەوە، وەک ئەرک هەست بەلێ پرسینەوە ناکات و نەکات، بەهۆی سەرەکیی دەزانم!

چونکە ئەگەر کۆمەڵ یان دانیشتووان، بەسەرپاکی لایەنەکانیانەوە، نەزانن یان نەزانی چی دەوێ و چی پێویستە و سوود بەخشە بەکۆمەڵگا کە زوو بکرێ و چیش کە ئەگەر دووا بخرێ زیانێکی ئەوتۆ ناگەیەنێ، دەبێ بەرێوەبەرانی میریی و سەرکردانی چۆن چۆنی بەو کەمتەرخەمییە، بەو کەموکوڕیانە بزانن!

وا خەریکە دەگاتە شەش ساڵێ و لەملاو لەولاوە کورد بەرەو سویسرە، زۆر بەکەمیی و بەرەو ئەڵمانیا و سوید، بەزۆریی پرژوبەڵاون و لە وڵاتەکانی دیکەی ئەورپاشدا هەن!

ئەمانە هەریەکە بەجۆرێ هۆوە، بەرەو ئێرە هاتوون و هی وەها هەیە، بەبۆنەی پەرپووتی باری ژیانی و ئابوورییەوە و هی وەهاش هەیە، بۆ کاسپی و هەریەکەی دیکەی، هۆیەکی وەهای لێ کردووە و، کە خانووماڵی بفرۆشێ تاوەکو بێت بەرەو ئەروپا و لە دەریادا بخنکێ، یان بەتەقەی پۆلیس بکوژرێ!

لێرە لە سویس، کورد لە بیل و زیوریخ زۆر هەن و ئەگەر رێک کەوت، دووان یان سیانیان لە جێگایەکدا کۆبوونەوە و، جگە لەزەمی یەکتریکردن، چ باسێکی دیکەیان نییە!

(کورد واتەنی یەک) هەیە، یەژێ (قەل بەقەل دەڵێ ڕووڕەش) و بەم بۆنەیەوە وا هەندێ (زۆر کەم) وێنە دەخەمە بەرچاو:

برادەرێکی هەولێری هات بۆ لام و قاپێ شەڕابی سووری، بۆ هێنام و هەندێ گۆڤاری کوردیم لە ئێران و لە کوردستانی خوارووەوە، بۆ هاتبوو، دامێ کە بیانخوێنیتەوە و دەمزانی حەزی لە خوێندنەوەیە و ئەویش لە هەمان کاتدا دیارییەکی دیکەی پێ بوو ئەویش ئەمە بوو!

مامۆستا: فڵانە ئافرەت، کە لە سەنتگاڵن-ە من باشی دەناسم، کە کاتی خۆی لە بەغدا بوو مدیرەی قوتابخانەیەک لە ماموون و لەوێش ئەندامی ئافرەتانی ئەوێ بوو (اتحاد نساء العراق) کەچی وەهای لە قەڵەم دەدات لای فڵانە کەس، و فیسارە کەس، کە تۆ (واتە: من) لە ئیزگەی کوردیی بووی، بەعسی بووی و بەفرمانی بەعسی تۆ بۆ ئێران نێردراوی ئایا ئەوە ڕاستە؟! منیش وتم ئیسە ئەوە چە دەورێکی هەیە، من لە خۆت دەپرسم، ئەگەر ئەمە وەها بوایە، من چیم لێرە دەکرد! تۆ خۆت دەزانی کە بەعسییە گەورەکان لە کوردستاندا چە دەورێکیان هەیە من لەو ئافرەتە رەخنە و گلەییم نییە، چونکە ئەو نەخۆشە و مرۆڤیش کە نەخۆش بێ لێی ناگیرێ و ئەوەش واتە: ئەو گێڕانەوەیە، کە تۆ بۆ منی دەگێریتەوە، هەروەک خۆت بەمنت وتبێ وەهایە. چونکە ئەو نەهاتووە کە ئەوە ڕووبەڕووم بڵێت؟! دوای ئەوەیش من و ئەو لێرە یەکتریمان ناسیوە!

من هاتمە سەنتگاڵن (بۆ یەکەم جار، ساڵی -١٩٩٦) و لەوێ بۆ چەند جارێ ئەو دەعوەتی بۆ کردم و پتر لەوەش، ئەو نانی بەمن دا، هەڵبەت ئەگەر زەمیشم بکات، مافی خۆیەتی چونکە من بەرامبەری باشیەکەی نەمتوانی باشی بدەمەوە و ئەمە لەلایەک، لەلایەکی دیکەوە، تکام وەهایە کە ئێوە لەسەر خوێندنەوەکە هەر بەردەوام بن باشە و خوویەکی تەواوی بدەنێ و دووربن لەم دووزمانییە! ناوی فڵانە کەسیشت هێنا، کە خەڵکی شارەزوورە، هەرچی دەڵێ با بلێ، چونکە ئەو بۆ چەند جارێ خۆی هەڵبژارد بۆ پەرلەمان و دەرنەچووو جارێکیشیان نامەی کابرایەکی زۆر دەست رۆیشتووی بەعسی هێنا کە بەرنامەی بدەمێ، منیش کە نووسینەکەیم دیی، دیم کە سوودی بۆ بەشی رۆشنبیریی نییە و بەرامبەر و ڕووبەڕوویش، پێم وت، کە من بەو جۆرە لە ئیزگەی کوردیی بەشی رۆشنبیریم وەرگرتووە کە مافی رۆشنبیری چییە، جێبەجێی بکەم و هیچی دیکە!

دیسان کاکەی بەرێز، ئەم شتانەی کە تۆ بۆ منت گیڕایەوە، هی خۆتە و چونکە تۆ

دەیانلێییت!

من تکات لێ ئەکەم تۆ ئەگەر بتەوێ باشترین دۆست بگریت بۆ کاتێ کە کارت نەبێ، دەسەودامانی کتێب بیی، کە ئەو کتێبە هەرچی چۆنێ بێ، سوودبەخشە و ئەمین و دڵسۆزە.

لێرەش پارتی و یەکیەتی هەن و هەر برادەر و دۆستێکت لەمانە هەبێ لایەنەکەی دیکە، لووتەلا دەبێ لێت! بێ گومان ئەمەش خراپ دەردێکە! تەنانەت، لە جەژنی نەورۆزدا کە کوردەکانی ئێرە لە جێگایەکدا کۆدەبنەوە گوایا، بۆ بەسەربردنی رۆژێکی پیرۆزی کورد، کەچی هەر ئەوندەت زانی هەرایەک و لەیەکدان بەرپا بوو، سەیرانەکە (جەژنەکە) بەناخۆشیی دەرچوو!

کاک عەزیز نامقی بەڕێزیش، ئەگەر یەکێ بەدڵی ئەو هەڵسوکەوت نەکات! هەڕەشەی سەر ئاوەکەی لێ دەکات!

شوێنەوار کوردیی ناوچەکان هەورامان، لێرەو لەوێ، بۆچ!

ساڵی نەوەد و یەک، وەها، هاتە بەرەوە، کە سەرنووشت من وەها بێ کە چەند ساڵی، لە ئێراندا، ژیانم بەرمە سەر و بەوبۆنەیەوە، بۆ ئەوەی کاتەکەم بەوێردی بەسەرهاتە ناهەموارەکە، خەرج نەکرێ، بەرنامەیەکی کارکردنم (کاری خواستی ژیانم) لەپاوە و خانەگادا بۆ خۆم نەخشەکێشا.

یەکێ، لەو کارانەی کە لە نەخشەکەدا، ناوم هێنابوو، گۆشەی کەلەپووری رۆشنبیریی کۆکردنەوە بوو، کە ئەویش هۆنراوە و هەڵبەست و پەندی پێشینان و واتەی کورد دەگرێتە خۆی.

ئەوەی، کە سەرنجمی راکێشا، ئەوەبوو، کە کۆمەڵە شیعر و هۆنراوە و هەڵبەستێکمان دەستکەوت، کە مێژووی دارشتنیان، بۆ دێرین دەم دەگەڕێتەوە پتر لەوەش، زۆربەی جێگای دارِشتنیان، نیشتمان دایگزادی ئەو شێوەزمانە نییە.

بەم بۆنەیەوە وا لێرەدا، وەک وێنە، بۆ لێ وردبوونەوە، لەوەی کە بوو، چۆن و چەند لە ناوچەیەکی دوور لە ناوچەکانی هەورامان، ئەو بەرهەمانە، بەو شێوەزمانە لەوێ دارِێژراوان و ئەگەر هاتوو زانیمان کە دارێژەرەکانیان هەورامیی نین و جۆرە زمانی دایکزادیان شێوە زمانێکی دیکەیە.

لە (ڕامسەر)دا، کە کاتی خۆی رەزا شای پالەویی، ئا لەوێدا، کاخێکی بۆ خۆی دروست کردووە، چاوم بەکتێبی (تاریخ طبرستان رویان، مازندران تالیف - میر سید ظهیرالدین مرعشی بوو) کەوت و ئەو کتێبە، بەلای منەوە زۆر بەنرخە و چی هەوڵم دا، نەمتوانی نوسخەیەک لەوەم بۆ خۆمم دەست بکەوێ.

هەر لەبەر ئەوەی کاخەکە، کرابوو بەئۆتێل، ماوەیەک لەوێ مامەوە و هەندێ وەرگەرتەی پێویستم لێ روونووس کردەوە و وا لێرەدا، کەمێ لەو روونووسە پێشکەش بەخوێنەری بەرێز دەکەم:

ئا لەو بەرهەمەدا، پارچە هەڵبەستێکی تیابوو، کە تەمەنی بۆ (٤٣٠) ساڵی دەگەرێتەوە و خاوەن بەرهەمیش لەنێوان ساڵانی (٨١٥ - ٨٩٢ کۆچی)دا ژیاوە ئەو قەسیدە، کە لەو ناوچانەدا زۆر بەناوبانگە، بەشێوەیەکی گشتیی هەندێ بەسەرهاتی ئەو ناوچانە دەردەخات و وا ئێمەیش هەر بۆ مەبەستی زمانەکەی و شێوەی، دوو دێر

دەخەینە بەرچاو: لەپێشەوە، دەبێ ئەوە روون بکەینەوە، کە ڕێنووسەکە، ڕێنووسی فارسییە و دەڵێ:

"تا وره وشی چل شم أی شـــــیم
واپی کرد نیازکه وشکت وهار هجره دیم"

با، بەرێنووسی ئەمڕۆی زمانی کوردیی، روونوسی بکەینەوە:

"تاوەرە وەشی چل شـــــەم ئەی شـــــیم
واپەی کەرد نیاز کە وەشکەت وەهاری هەجرە دیم"

با، واتای هەندێ وشەیان، لێک بدەینەوە:

+ وەرە: کاوڕ = بەرخ: مەبەستی بورجی (حمل-ع)ە.
(ڤەرە)شی، پێ دەوترێ.
+ شیم (حوت-ع)ی عارەبییە و مەبەستی، (بورجی گەمییە = برج الحوت)ە
+ شی: چوو، ڕۆیشت، لوا، شی، بەکاردێت، بەچەند واتایەک، کە یەکێ لەوانە، ئەو واتایەی سەرەوەیە و ئەوی دیکەش بۆ چێشت بەکاردێ، کاتێ کە دەچێ، یان کەف دەکات و لەبەر هۆی کوڵان بەسەر مەنجەڵدا، کەفە سەر دەکات، یان پارەیەکی کۆن دەگۆڕێتەوە، دەوترێ (زەرەکەشی)، یان یەکێ لە یەکێکی دیکە دەکات و...... هتد
+ شەم: بەواتای (مۆم) بەکارهاتووە و واتای دیکەیشی هەیە.
+ شەکەت: نارەحەت، ماندوو، نەخۆش، بەزیوو، زەحمەت.
+ هەجرە: (هجرە-ع)ی عارەبییە و بەواتای (هاتنەبەرەوە، بەرەنگار، تووش، بەپیریەوە چوون، کۆچکردن،...... هتد) هاتووە.
+ دیم: دیم، دوو واتای هەیە و یەکێکیان، بەواتای (دەموچاو)، یان (دیو) هاتووەو ئەوی دیکەشیان، بەواتای (چاوم پێ کەوت، بەر چاوم کەوت، بینیم، تووشی بووم،...... هتد) دێ.

لام وایە، زۆر نەبێ، کەمێ واتای ئەو دوو دێرە رۆشن بوویەوە و وا واتا گشتییەکەیان دەخەینە روو؛ ئەگەرچی من دەربارەی بورجەکان ناشارەزام بەم جۆرە دەگرێتەوە:

تا وەکو بورجی (کاوڕ = ڤەرە = حمل-ع) بەرەو بورجی (شیم = حوت) گوێزرایەوە، (چل شەم = مۆم = شەو)ێکی پێ چوو. وەها پێی دەچێ کە بەزحمەت وەهار = بەهار

ببینم: لەکاتێکدا پارچەکە بەتەواوی لێک نەدرێتەوە، لەززەتی واتاکەی، بەم جۆرە، بەر زمانی چاو ناکەوێ!

هەر لەو ناوچانەدا، بەشێوەیەکی دیاریکراو، لە ناوچەی (قەزوێن)دا، لە سەردەمی خەلیفەی دووەمی ئیسلامدا، کاتێ کە لەشکری ئیسلام دەچێتە ئەوێ و زۆر و جەور بەکار دەهێنن، خەڵکەکە، بەخۆپێشاندانێکی گەورە، نارەزایی خۆیان، بەرامبەر ئەو بەزۆر خۆچەسپاندنەیان، دەردەبڕن و بەم دێرە هۆنراوەیە، دروشم دەخوێننەوە و ئەویش، یەژێ:

"نەموسڵمان بیم، نەگزیەت مەدەیم
پشین وە مەککە، ئێمە وەرهە یم"

(حاڵی حازر ئەمە وەک شێوەی فۆلکلۆری لێ هاتووە لەناودا هەر ماوە).

ئەم فۆلکلۆرە لە بەرهەمی (گزیدە - حمزە المستوفی، ل-٧٧٦) وەیە.

واتای هەندێ وشە:

* ببیم: دەبم، دەبین
* گزیە: جزیە، سەرانە
* مەدەیم: ئەدەین،دەدەین
* بشین: بچن، بڕۆنەوە، بگەڕێنەوە
* مەککە: شاری (مەکە)
* وەرە: لێرە
* هەیم: هەین، لێرەین، ناجوڵێین، وڵاتی خۆمانە

لام وایە، واتاکەی زۆر رۆشن بێ.

لە بەرهەمی (روضات الجنان وجنات الجنان، تألیف حسین کربلای تبریز)، پارچە هەڵبەستێکی بەم جۆرە هاتووە و دەڵێ، یەکسەرە، بەرێنووسی کوردیی ئەمڕۆ، (تەنیا دێرێکی):

"ئەسکەندەر رودەم را کوشتی، رودت کوشاد"

(روضات الجنان تهران، ل ٣٩٠)

واتە: (ئەسکەندەر رۆڵەمت کوشت، رۆڵەت بکوژن)

ئەمەی سەرەوە وەک لە بەرهەمەکەدا، وەهاتووە، بەسەرهاتێکە، کە بەسەر (حاجی حەسەنی- زەتاب)دا، هاتووە ئەم رووداوەش دەگەڕێتەوە بۆ سالآنی (٢٣٨)ی کۆچی. عزالدین عادل یوسف تبریزی، کە لە سەدەی (هەشتەم) و نۆیەمی کۆچیدا ژیاوە، پارچە شیعرێکی هۆنیوەتەوە و ئەم پارچەیەش زمانناس و مامۆستای ئەدەبیات و زمانی فارسیی دانشگای تاران دکتۆر محمد جواد مەشکور لە مێژوو (تاریخ) ئازەربایجاندا، وەهای لە قەڵەمداوە، کە زمانەکەی زمانی ئازەرییە!

ئەم جۆرە بۆچوونە، ئەگەر یەکێکی دیکە، بۆی بڕوا، لۆمەی ناکرێ، بەڵام زانای وەک دوکتۆر جواد مەشکور، ئەگەر شتی وەهای کرد بێ گومان، دەبڕێتە، سەر لایەنی رامیاریی، نەک زانیاریی و ئەوجا، ئەگەر وەهاش نەبێ، کێشەکە، لەبارەی نەزانینەوە بێ، رەواتر ئەوەیە، کە خۆی لە شتی وەها ناڕەوا لابدا.

پێش ئەوەی بێینە سەر کرۆکی لێکدانەوەی هۆنراوەکە، دەبێ ئەوە روون بکەینەوە، کە زمانێ بەناوی زمانی ئازەرییەوە بێ، نییە و نەبووە، ئازەربایجان ناوچەیە (لەلایەکی دیکەوە، لێک دراوەتەوە، وەک پەراوێز) نەک نەتەوە و خەڵکەکەشی (تورکن) و بەزمانی تورکی قسە دەکەن و نێوان زمانی تورکیی و زمانی خەڵکی ئەو ناوچانە، شتێکی جیاواز، بوونی نییە!

ئەوجا، با بێینە سەر کرۆکی گوتارەکە (لەپێشەوە بەرێنووسی فارسی):

"سحرگاهان کە دیلم تاوەگیری
جە اهم هفت چەرخ الاوەگیری"

بەرێنووسی کوردیی، بەم جۆرە دەگرێتەوە:

"سەحەرگاهان، کەدڵم، تاوەگێرێ
جە ئاهم هەفت چرخ، ئاڵاوە گێرێ"

واتای وشەکان:

* سەحەر: بەیانیان
* گاهان: (گاها = وەخت = جار) جاران
* سەحەر گاهان: دەمی بەیانیان: بەیانیان جاران
* تاوگێرێ: گەرم دەبوو، تا دەیگرت.
* جە: ژە، لە

* ئاه: دووکەڵ، هەوا، ئاخ، داخ، هەناسەی دەروون
* ئاڵاوە: هەڵم (بخار-ع)
* گێرێ: دەیگرت

واتا گشتییەکەی:

بەبیانیان، دڵم تا دەیگرت

لە ئاهمدا (لە ئاهی دەروونم)، حەوت تەبەقەی ئاسمان هەڵم دەیگرت! (شایانی باسە، سەرپاکی ئەم پارچە شیعرە) نەک ئەم دوو دێڕە (کە لەگەڵ مامۆستا) عبداللە ئەیوبیان (مەهابادیی، کە هەردووکمان، لە سمینارێک کە لە تەورێزدا، بەبۆنەی (یادرۆژ)ی هەڵەبجەوە گیرابوو، بانک کرابووین پێکەوە پێشانی مامۆستایەکی ئەدەبیات، لە دانشگای تەورێزدا دامان و ئەو وەها تێی گەیاندین، کە ئەم پارچە شیعرە، نە بەزمانی تورکییە و نە بەزمانی فارسیی و ئێمەیش، پێمان وت، کە لەوانەیە ئەمە بەزمانی ئازەریی بێ ئەویش پێکەنی و وتی من خەڵکی ئێرەم زمانێ بەناوی زمانی ئازەرییەوە، تازە دروستکراو تازە و هەڵبەستە (مەبەستی دەست هەڵبەست بوو) و ئەمە کێشەیەکی رامیارییە، نەک زانیاریی!

شاعری بەناوبانگی ئازەربایجان (تەورێزیی) بەبۆنەی هێرشی تورکەکانەوە، بۆ سەر ناوچەکانی (گورگان و ئامل، ساری) مازندرانەوە، لەنێوان سالآنی (٩٢٤ - ٤٣٢)ی کۆچیدا، لەبارەی تالآن و چەپاویانەوە قەسیدەیەکی داناوە و لە پێشەکییەکەیدا (بەرێنووسی فارسی) بەم جۆرێ دەڵێ:

"کمر بستند بهرکین، شە ترکان پیکاری
همە یکرو بخونخواری همە یکدل بجراری
خداوندا پراکندی زهم پیویستە خلقی را
چە از زنگان چەاز گرگان چە ازامل چە ازساری
زتنشان تلها کردی بەسحرا سراب اندر
میان تلها کردی زخونشان جویها جاری
دژی را هم بر گردون بکردی پست با هامون
بەیک ساعت چنان کانجا نبود ان هرگز انگاری

(کتاب - پادشاهان آزربایجان- احمد کسروی، ل-).

واتای هەندێ وشە:
* کمر: کەمەر، پشتوێن
* بستند: بەستووە، ئامادەیە
* بهرکین: پڕ بەقین
* شە: لە
* ترکان: تورکان، تورک
* پێکاری: بۆ جەنگ، بۆ شەڕ
* همە: هەموو، یەک روو، وەک یەک (لە دەموچاو و بەرگدا)
* بخونخواری: بۆ خوێنڕژتن، کوشتن و بڕین
* یکدل: یەکدڵ، بەیەکسانی، وەک یەک
* بجراری: وشەکە عارەبییە و لە (جر)ی عارەبییەوە هاتووە + مەبەستی چەکدارییە
* پراکندی: پرژوبەڵاویان بکەیت، تەفروتوونایان بکەیت
* زهم: لەیەکتریی
* زتنشان: لەتنیان، لەلاشەیان
* تلهاکردی: تلیان بکەیتەوە، تل بکرێنەوە
* ژ خونشان: لە خوێنیان
* سحرا: تەختایی، چۆڵوهۆڵ و بێ ئاو و بێ سەوزایی
* سراب اندر: بێ سەروژێر، سەروژێر
* میان: لەنێوان
* جویها: جوگە (کۆکردنەوەی فارسیی)، جۆگان
* جاری: عارەبییە و بەواتای (بڕوا)یە، ڕۆیشتن، چوون، نەوەستان

لام وایە، زۆر نەبێ کەم، واتای وشەکانی ڕۆشنکرانەوە و بۆ خوێنەری ئاساییش، واتا گشتی یەکەڕۆشنە.

(همام-ی تۆریزی) کە شاعری بەناوبانگی ئازەربایجانە و لەنێوان سەدەی حەوتەم و هەشتەمی کۆچیدا، ژیاوە قەسیدەی زۆری هەیەو وا دوو دێڕێ، لە یەکێ لەو قەسیدانە دەخەینە روو، کە بەڕێز دوکتۆر جواد مەشکور، وەهای بۆ چووە، کە زمانەکەیان زمانی (پالەوی)یە و ئەمەش دوو دێڕین، لە یەکێ لەو قەسیدانەی:

یەکەم جار بەرێنووووسی فارسی:

"وە هار ول، ودیم یار خۆشی بی
اوی یاران، مەول بی مەوهاران!"

بەرێنووسی ئەمڕۆی کوردیی:

"وەهارو ول، وە دیمی یار خووەش بێ
ئەوێ یاران، مە ول بێ مە وەهاران"

لام وەهایە، کە واتای وەشەکان روون بن، چونکە شێوە زمانی بابا تایری هەمەدانیش هەروەک ئەم شێوە زمانە بووە و بەهەرحاڵ، واتا گشتییەکەی بەم جۆرە دەگرێتەوە:

"بەهار وگوڵ، بەدەموچاوی یارەوە رەنگینن
بەبێ یار، نەگوڵ جوانە نەبەهارانیش!"

لە فەرهەنگی پالەوییدا بەرێز زانای بەرزی فەرهەنگ و زبانی پالەویی دانشگای تاران، د. فرەوشی، لەلاپەڕە-١٤دا، باسی وشەی ئەڵوەند هاتووە و وەهای لە قەڵەم دەدات، کە ناوی شاخێکە لە هەمەداندا و ئەوجا دەچێتە سەر ئەوەی، کە لەو ناوچانەدا، شاعرێک، بەبێ ناو، بەزمانی پالەویی شیعری هۆنیوەتەوە و بەوبۆنەیەوە، چوار نیوە شیعرێ دەخاتە، بەرچاو، گوایا، بەزمانی پالەوین و ئەمەش، ئەو وێنانەیەتی:(١)

" خێزە دایا کی زمان وی تەخۆش نی
کوە الوند و دامان وی تەخوش نی
ار تە اویان خویش و نازانیان
جما شامان و بامان وی تەخۆش نی"

با، هەندێ لەو وشانە رۆشن بکەینەوە:
خیزەدایا: دایک حیز
کێ: بۆچی
زمان: زمان
تە: تۆ
خۆش نی: خۆش ناوێ
کوەالوند: شاخی ئەڵوەند

دامان: ناوچەکە، خەڵکەکە

ارتە: ئەگەر تو

اویان: دەتەوێ

خویش: خزمان

نازنینان: خوشەویستان، جوانان

جما: بۆچی، لەبەرچی!

شامان: خواردن، دانیشتن، دەوروبەر

بامان: هەمان هاوواتای (شامان)ە

لام وایە، مەبەستی شاعر رۆشن بێ و ئەویش، بەکوردیی، بەم جۆرە دەگرێتەوە، گوایا یەکێکی بێگانە، لەوێ یان ژنی هێناوە، یان دۆست و دڵداری هەیە و ئەویەکەش جگە لەو دۆست و دڵدارەی و خزمانیان کەسی دیکە و هەڵسوکەوتی دیکەی خەڵکەکەی ئەوێی ناوێ، یان وەک سپڵە، خۆی دەردەخات و شاعریش جنێویشی دەداتێ و لۆمەشی دەکات.

لە بەرهەمێکدا، بەناوی (حافظ شیرازی - دیوان خواجه حافظ سید ابو القاسم شیرازی)وە وەیە و لەلاپەڕە (٣٥٥)یدا، چەند چووتە شیعری (دوو - دوو = جووتە هۆنراوە) بەرچاو دەکەون و بەم جۆرە، لە رووی جۆری زمانەوە، بەڕیز هاتوون: جووتێ عارەبی، جووتێ فارسی، جووتێ فارسی و عارەبی، جووتێ عارەبی و فارسی، دوو جووت بەکوردیی ناوچەی هەورامان و منیش بەم بۆنەیەوە، وا رووننووسیان دەکەمەوە:

سبت سلمی بلد غیها فؤادی
و روحی کل یوم لی ینادی
نگارا بر من بیدل ببخشای
و واللنی علی رغم الاعادی
حبیبا درغم سودای عشقت
توکلنا علی رب العبادی
امن انکرتنی عن عشق سلمی
تز اول ان روی نکوه بوادی
بە پیی ماچان غرامت بەس پەری من
غەر تو(تە)یەک وەی-رەوشتی ئەز ئیما دیی

غەمی این دل بەواتت، خورد ناچار
وەغەر نەرا بینی ایچ تە نە شادی

ئەم جووتانە، کە لە سێ زماندا، بەشدارن لێک نەدراوەنەتەوە، جگە لە عارەبییەکان و فارسییەکان بەم چوار دێرەی خوارە، کە بەزمانی کوردیی هەورامییە، وەهای لە قەڵەمداوە، کە بەشێوە زمانی ناوچەکانی شیراز داڕێژراوان و ئەوەیە منیش یەکسەرە، بەرێنووسی ئەمڕۆی کوردیی، نووسینمەوە.

ڕوونکردنەوەی هەندێ وشەی ناو چوار دێڕەکەی کۆتایی:

بەپیی: بەپێی، بەپێێ

ماچان: وتەمان، واتە، گوتن

بەپیی ماچان: بەپێێ وتەیان

غەرامت: (غرام-ع)ت، واتە خۆشەویستیت، دڵداریت (عشقت)

بەس: بەسە

پەری من: بۆ من

غەر تو: ئەگەر تۆ

وەی: خراپی، بەدکاریی

رەوشتی از: (هەڵسوکەوتی = رەویە و رەوشتی) لە من، رەویە و رەوشتی من.

از: بەکارهێنانی لە شێوەی فارسییەوە بەواتای (لە، جە، ژە) دێ

ئیما: ئێمە

دیی: دیت، بەرچاوت کەوت

غەم: غەم، خەم، خەفەت

این: ئەم

دل: دڵ

بەواتت: بەگوتەت، بەوتەت، بەواچەت، بەواتەت

خورد: خوارد، خوار، وارد

ناچار: ناچار

وغەر: ئەگەر، وە ئەگەر، ڤە ئەگەر، ئەگینا، ئننا

نەرا: بۆچی، لەبەرچی، پەی چی

بینی: بووێ، بۆنێ، لەوەی کرد، پاسە بەرکەوت.

تە: تۆ
ناشادیی: ناشاد، عادز، لووتەلا، بێ کەیف، ماتومەلوول
بەشێوەیەکی گشتیی دەڵێ:

تەنیا ناوبانگی خوشەویستیت، هەروەک دەوترێ، بۆ من بەسە
ئەگەر تۆ خراپییەکت لە من دیی
هەرچی دەڵێت، ئەم دڵە ناچارە
ئەگینا، ئەگەر وەهانیە، تۆ بۆ بێزاریت پێوە دیارە!؟

ئەم وێنانەی سەرەوە، دووانیان بیروڕای دوو زانای بەرزی زمان ئەدەبیاتی دانشگای تارانە، کە بەلای کەمیەوە، دەبێ شارەزای زمانی کوردیی بن، بەتایبەتی، ئەگەر هاتوو زانیمان، فارسەکان، زمانی کوردیی، بەشێوەیەک، لە شێوزارەکان زمانی فارسیی دەزانن، ئەمە لەلایەکەوە، لەلایە دیکەوە، لە پێشەکی (لغتنامە دهخدا)، واتە: (فەرهەنگی لوغەتنامەی دێ خودا)، کە نزیکەی پەنجا زانایەکی سەرپاکی لقەکانی زانیاریی، خەریکی هێنانەدیی و بەردەوام بوونیەتیدا (خۆی لەخۆیدا مەوسووعەیەکە، هەموو لایەکی زانیاریی گرتووەتەوە) و ئا لەو پێشەکیەی ئەوەدا، وها هاتووە، ئەگەر هاتوو سەرپاکی زمانی فارسیی و فەرهەنگەکانی لەناو بچن، لە زمانی کوردییدا، هەمووی دەدۆزرێتەوە!).

ئەوان، بەجۆرێ، ئەمە تێ ئەگەن و ئێمەیش، وها تێی دەگەین کە گومان لەوەدا نییە، کە ئەو واتەیەی ئەوان راستە، چونکە زمان فارسیی دەریی، لەسەر ریشە و قەدی زمانی کوردییەوە دارێژراوەتەوە، لەم رووەشەوە بەکوردیی بەراوردی لەنێوان فارسیی دەریی و فارسیی کۆن و کوردییدا، ئەمەمان بەرۆشنی بۆ دەردەکەوێ، بەهەرحاڵ، ئەمە جێگەی ئەوە نییە!

ئەم بەهەڵە رۆیشتنە، (جۆرە کوێربوونێکی لەخۆبایبوونی خۆ بەزۆر زانایی) بەرچاو دەخات و ئەگینا ئەگەر وەها نییە خۆ، لە شتێکی نارۆشن لادان زۆر برەوتر و ئاسانتریشە. لەم بارەوە، وێنەمان، لە رۆژهەڵاتناسانی ئەوروپاییدا، زۆرە و کۆلکە خوێندەواری خۆیشمان، لەسەر مێزەوە، ئامادەن بۆ جوینەوەی هەڵەکانی ئەوان، بەڵام خۆی چی نوێی بەدەستەوە داوە هیچ! هەر هیچ!

من هەروەک لە پێشەکیەکەی مێژووی هەوراماندا، بەدرێژی باسی نەخشەی کارکردنی

خۆم لەو ماوەیەی، کە لە ئێراندا بووم، کردووە و یەکێ لە گۆشەکانی ئەو نەخشەیە، گەڕان بەدوای کەلەپووریی هۆنراوەیی، بەشێوە زمانی کوردیی ناوچەکانی هەورامان. لە پێناوی هێنانەدیی ئەم ئاوات و خواستەدایە باوڕ ناکەم، ناوچەیەک لە ناوچەکانی کوردستانی رۆژهەڵات مابێ کە بۆی نەچووبم، یان، بۆ ماوەیەک تیایدا، نەمابوومەوەتەوە و زۆربەی میرزایان و خوێندەوارانی ئەو جێگایانەم نەدیبێ (نەدیبن!) ئەوەی کە ئەنجامی ئەو گەڕان و ئەو ئاواتەم بەم جۆرە ڕەنگی داوەتەوە:

یەکەم: لەناو ئەو ناوچانەی، کە خۆیان (بەجاف، بەجوانڕۆیی، بەکلاشیی،...... هتد) دەزانن، نەمتوانی، تێکستە شیعرێکم دەست بکەوێ، کە بەشێوەکەی خۆیان (شێوەزارەکەی خۆیان) تۆمار کرابێ و بەشێوەی کوردیی ناوچەی هەورامانیش لە هەموو رووێکەوە، لە هەموو گۆشەیەکەوە، تا بڵێت زۆرە و بەجۆرێ، کە بۆمان، هەیە بڵێین، تەنانەت فارسیش ئەوەندەی نییە. ئەو کەلەپوورەی کە فارس، شانازیی پێوە دەکات، لە شێوەی هەوراماندا، لەوە زۆر پتر دەست دەکەوێ و لە هەموو روویەکێشەوە، لەو رازاوەتر و بەپێزترە. بەڵام کەلەپووری ناوچەی هەورامان، ئەگەر سەد ئەوەندەی تر، زۆرتر کۆبکرێتەوە باشتر لێک بدرێتەوە ڕەواتر خزمەتگوزاریی وشەی کوردیی بێ، هەر دەبێ، لە ژووری لە سێدارەدانی دوو میرایەتی کوردستاندا بێ و بەوپێیەی؛ کە سۆران کوردە و کرمانجی کوردە، ئەی هەورامی تۆ چیت!

پاش ئەوەی کە ئەو دوو میرایەتییە لە کوردستاندا، دامەزران (دەبێ، هەموو شتێ، هەر بۆ خۆیان بێ و ئیتر خاوەن قەڵەم و کوڕ کوژرا و پیاوکوژرا وماڵکاول، هەر دەبێ چاوەڕوانی گەدایی کردن بن لە بارەگای ئەواندا) من چوومەوە بۆ کوردستان، بۆ ئەوەی بەرهەمی حەوت ساڵەی ئێرانم (کە بەنرخ، نرخی تەواو نابێ بەزۆریش، ئیتر لەوە زۆرتر، ڕەنگ بێ کەسێ دیکە نەیبێ!) ئەگەر بکرێ، لەوێ هەندێکی لە چاپ بدرێ! بەڵێ کتێبێک (دەستنووس)م دا بەمەڵبەندی رۆشنبیریی لە هەولێر.

لە سلێمانیدا، جەنابی کاک رەئووف بێگەرد، کە بەزۆر زەحمەت (استعلامات)ی رێگەی داین، داوامان لێ کرد، کە لەو رووەوە کارێکمان بۆ بکات، بەڵام ئەو وەڵامی وەهابوو کە کاریان چاپکردنی (نوێخوازی)یە و کاتێ، کە بەرهەمێ لەوانەی پیشاندام دیم کە چیرۆکی (٥٠) ساڵ لەمەوبەرتر یان سەد ساڵ لەمەوبەرتر لە ئەوروپادا، دەرچووە، وەرگێڕدراوە، بۆ کوردیی و منیش زانیم، کە هەرچی خۆیان بیانەوێ، هەر ئەوەیە و ئەوەی کە لەفەرهەنگی ئەوان دابێ، کەلەپووریی هەورامیی تێدا نییە!

بەرهەمەکەی هەولێریش ئەوەتا خەریکە تۆز خواردوویەتی و لەوانەشە مشک بیخوا یان ون بکرێ!

کۆڕی زانیاریی کورد کە لە هەولێردا، دروستکرا، گوایا لاسایی کۆڕی بەغدای جاران بکاتەوە، گۆڤارێکی زەردیان دەرکردووە، کە هەروەک (النشرة المدرسية) وەهایە، وتارەکانیشی (جگە لەوەی کە زۆر بچکۆلەیە بەقەوارە) شتی نوێیان تێدا نییە و بریتین، لە جوینەوەی ئەو شتانەی کە لە کۆڕدا، کاتی خۆی، کراوە (بەرێز مەلا شوکر بۆ وێنە ناوی ئەندامانی کۆڕ و ئەندامی یاریدەدەرانی هێناوە لەگەڵ، نەوتنی هەندێ، کەوا دیارە ئەو حەزی لە چارەیان ناکات کە یەکێکیان منم.

د. مارف- باسی کوللە و ئاینەمەل دەکات و وەهای لە قەڵەم دەدات، کە مینۆرسکی خاوەنی ئەوەیە، وادیارە بەرێز د. مارف ئەوە نازانێ کە (کوللە ئاینەمەل)کەی ناو ئەوە دەستنووسەی مینۆرسکی نیوەیەتی و نیوەکەی دیکەی نەبووە و تەنها کەسێک کە کوللە و ئاینەمەلی بەتەواویی هەبێ، من بووم چونکە کاتی خۆی دوو نیوەیەکەم دەستکەوتن و کردمنەوە بەیەک ئەمە لەلایەک، لەلایەکی دیکەوە، د. مارف، کەی دەتوانێ (سەر و بۆر) بۆ شێوەی هەورامیی دابنێت و کەی دەتوانێ نووسراوی هەورامیی بەرێنووسی فارسیی بخوێنێتەوە. بەهەر حاڵ ئەوەی کە لە کۆڕ چاوەڕوان دەکرا ئەو جوێنەوەیە نەبوو هەروەها ئەو لاوازییە نەبوو، ئەو کەمتەرخەمییە نەبوو بەڵکو تەواویی دڵسۆزیی بوو! ئەوەی کە دەبێ بوێژرێ لێرەدا ئەوەیە کە کاربەدەستانی کۆری زانیاریی کورد لە هەولێر لەو پلەیەدا، نین یان ئەگەریش لەو پلەیەدابن، زۆرتر دڵسۆزی کارەکەیان نین!

بەهەرحاڵ، ئەنجامی ئەم گوتنەی سەرەوە، ئەوەیە کە کاتێ کوردیی سۆرانی، یان بادینانی لەتێگیرانەدا بن، هەورامان مەڵبەندیانە و لانەی رۆژی نەهاتیانە و کاتێکیش کە وەک ئەمڕۆ، هەریەکێ لەوانە، خاوەن میرایەتیێ بن، هەورامیی نەک هەر کوردنیە، بەڵکو ریشەی نییە و کەلەپووریشی نییە و سەرژمێریەکیش (رەچاوکردن) لەو بارەیەوە هەرگیز بۆ خوێنەران و زانایانی نییە!

یەکەم: بەڵێ، ئێمەیش، ئەڵێین، هەورامیی یان شێوەی ناوچەی هەورامان، زمانی کوردیی نییە، بەڵکو نەوەی نوێی زمانی ئاڤێستاییە و زمانی جافی و سۆرانی و بادینانی و زازایی، نەوەی نوێی زمانی (ئاڤێستایی = هەورامانی)ن!

دووەم: جێگای داخە کە لەلایەن، (جواد مەشکوور و بەهرام فرەوەشی)یەوە، یان

لەلایەن، هەر پشکێنەری دیکەی بەناوبانگەوە، (شتێ) پێی ناتۆژێنرێتەوە و بەزۆر بیەوێ بیجوێ! ئەمە لەلایەکەوە، لەلایەکی دیکەوە، دیسان جێگای سەرسوڕمانە، کە شاگردێ کە دەیەوێ، لە گۆشەیەکدا یان لەلایەنێکی زانیاریدا بتۆژێتەوە، بەکوێرانە پەنادەباتە بەر مامۆستاکەی، بەبێ ئەوەی ئەو پەنابردنە لە سەنگی مەحەکی بەراوردکاریی و تاقیکردنەوەی دابێ.

سەرم لەوە سوڕدەمێنێ، کە د. فرەوەشی، چۆن بەو زمانەی ناوچەی (الوند)ی (پالەویی)ی یەژێ و یان چۆن (جواد مەشکور) ئەو زمانە کوردییە هەورامییەی ناوچەی تەورێز و قەزوین، بەزمانی (ئازەریی) ناو دەبات! یان چۆن مینۆرسکی ناوی تایفەی دینێ بەرگی زمانی بەبەردا دەکات و بەناوی زمانی گۆرانەوە زمانێ دروست دەکات و یان سەرم لەوە سوڕدەمێنێ کە زانا کوردەکەش، بۆ کاوێژی ئەوەی مینۆرسکی دەکاتەوە! یان مەکەنزیی کە بەپێی گفتوگۆیەک کە لەنێوان تەحسین حەمەمین سان، لەندەندا و لەنێوان خۆیدا کرابێ گەیشتووەتە ئەوەی کە زمانی کوردیی بەشێوەکانی زمانی فارسیی لە قەڵەم بدات و، تائێستەش زمانزان و زمانناسێکی کورد نەبێ، کە توانای ئەوەی هەبێ کە بەرامبەری راوەستێ و بۆچوونە نارەواییەکەی فش بکاتەوە. دەبێ ئەمە بۆچی؟!

سێیەم: دەستپاکیی و پەنابردن، بەپشکنین راستەقینەی دڵسۆز، بەوشە و دوورکەوتنەوە لە هەر جۆرە هۆیەک، کە کارەکە لاواز دەکات!

مەبەست لێرەدا، ئەمەیە کە پشکێنەر، نابێ هەرچی خوێندەوە، بەراستی بزانێ پتر لەوەش ناشبێ بەدرۆی بزانێ و گرینگ ئەوەیە کە ئەوەی ئەو دەیگاتێ راستە، بۆچی و هۆی چییە! ئەوەی بەناڕاست دەزانێ هۆی چییە؟! ئەوەی خۆی دەیلێ چەند نوێیە و بەڵگەی چییە گوێزانەوەی (وشە، فرەیز، رستە، پاساژ (پاسەیژ)یان پتر لەوەش (دیاریی کردنی سەرچاوەکەی نرخی نووسینەکە زیاد دەکات و دەستپاکی زێڕین دەکات و راستگۆیی دەنوێنێ!

ئەنجامی بۆچوونەکە:

یەکەم: بەدرێژایی تەمەنی حەفتا ساڵێ لەمەوبەرتر، یان کەمێ پترتر، لەسەر پاکی ناوچەکانی کوردستاندا، کوردێکی شاعر ئەگەر ویستبێتی شیعر بەزمانی کوردیی دابرێژێ، بەشێوەی ناوچەی هەورامان داپڕشتووە، (مێژووی هەورامان)یش لەم رووەوە، لەسەر پاکی ناوچە جۆربەجۆرەکانی کوردستاندا وێنەی ئەم وتەیەی تیادا تۆمار کراوە (بەساڵ، بەناو بەجێگای جوگرافیایی).

دووەم: بەتەمەنی پێنج سەد ساڵی لێرەوە بەرتر، لەسەر پاکی ناوچەکانی ئێرانیشدا ئەگەر شاعرێکیش ویستبێتی بەنافارسیی، یان ناتورکی شیعر دابرێژێ، بەزمانی کوردیی هەورامیی داپڕشتووە و وێنەکان لەم رووەوە، لێرەو لەوێ بەناو و بەساڵ و بەجێگای جوگرافیایی پیشاندا و لەم رووەوشەوە زۆر زۆرترمان لایە.

سێیەم: ئەوەی دەزانین، کە رۆژێ لەرۆژان، یان ساڵێ لەسالان، یان دەمێ لەدەمان، بەدرێژایی ئەوا دەگاتە دەوروبەری دوو هەزار ساڵێ میرایەتییەک، یان دەوڵەتێک، بەو ناوەوە، نەیتوانیوە، لەو ناوچانەدا فەرمانڕەوا بێ و تاوەکو بەهۆی ئەوەوە بتوانێ زمانەکەی لەو ناوچانەدا بچەسپێنێ!

چوارەم: ئەوەی کە دەبێ بەراستی بزانین و لەوە بەولاوە، بیانووی دیکەمان بەدەستەوە بێ، ئەوەیە تەنیا بۆ زۆری (دین) دەگەڕێتەوە و بەم پێیە دەبێ بلێین، دەبێ شێوە زمانی ناوچەکانی هەورامان، نەوەی نوێی زمانی مادیی بێ و ئەگەر وەهاش نەبوایێ شێوەی هەورامیی بەو جۆرە نزیکترین، شێوە زمان نەئەبوو لە زمانی میدییەوە!

بەهەرحاڵ ئێرە، ماوەی ئەوە نییە، کە ئەو جۆرە بۆچوونە، لێرەدا، پەخش بکرێ و ئەوەی کە مەبەستی ئەمەبێ، دەتوانێ بۆ (بەراوردی نێوان زمانی ئاڤێستا و کوردیی بگەرێتەوە. هەورامانی).

بەهۆی ئەم بەڵگانە و ئە وبەڵگانەش، کە ئەنجامی (بەراوردکاریی نێوان زمانی کوردیی و ئاڤێستا)ن و لە هەمووی سەرلەبەرتر گەیشتووینەتە ئەوەی کە بلێین:

زمانی مادیی و زمانی ئاڤێستایی یەکێکە و ئەوانەش، کە وەها پروپاگانتە دەکەن کە زمانی مادیی شوێنەواری نەماوە، جێگای باوەڕی هیچ پشکێنەرێکی راستەقینەنین و تەنانەت جێگای باوەڕی ئەو فارسانەش (خۆیان) نییە، کە دەیانەوێ لە هەموو

روویەکەوە شوێنەواری رۆشنبیریی کوردیی ببڕنەوە، بێ گومان وتەی سەرپێی بەبێ بەڵگە زۆر بێ برەوە.

بەکورتی زمانی مادیی، وەک زمانێکی تایبەتی مادیی تاوەکو کۆتایی فەرمانڕەوایی کۆرشی هەخامەنشیی، زمانی دووەم بووە و وەک زمانی یەکەمی دینیش بەردەوام بووە.

لەکاتی هاتنە بەرەوەی فەرمانڕوایی هێلینەکان، زمانی مادیی، وەک زمانی رەسمیی، ناوی نەما و یان ناوی زمانی ئاڤێستای لێ ناونرا و ئەگەر وەهاش نەبووایێ، ناوی ئاڤێستا، لە ئاڤێستادا (خۆی) دەهات و هۆی نەبوونی ناوی (ئاڤێستاش) لەناو (ئاڤێستا) خۆیدا، ئەوە دەگەیەنێ کە تا ئەوکاتە ناوی (ئاڤێستا) نە (ئاڤێستا) بووە، بەزمانەکەشی (زمانی ئاڤێستا) وتراوە!

لە دەمی سەرەتای فەرمانڕەوایی ساسانییەکاندا دەوری رابەری دینیی و ئاڤێستا، گەڕایەوە و ژیاوە و پەرەی سەندەوە و لە کوردستانیش (کوردستانی دێرین)دا وەک زمانی دینی و شان بەشان شێوە زمان، لەناو خەڵکی کوردستاندا وەک کوردیی (شێوە) بەرەو ناسیاویی چوون و لە دەوری ئیسلامدا، کزبوونەوەی شێوەی دینی بەرەو نەمان، هەنگاوی ناو شێوەزمانی کوردیش، بەپێی دەوروبەری جوگرافیایی و رامیاریی و ئابووریی، بەرەو جیاوازیەکی زۆر هەنگاوی نا، تا وای لێ هاتووە، مەگەر زماناناس، جگە لە شێوەکەی خۆی لە شێوەیەکی دیکە تێ بگات!

بەم پێیە، ئێمە رەچەڵەکی زمانی کوردیی ئەمڕۆ، بەم جۆرە بەرچاو دەخەین:

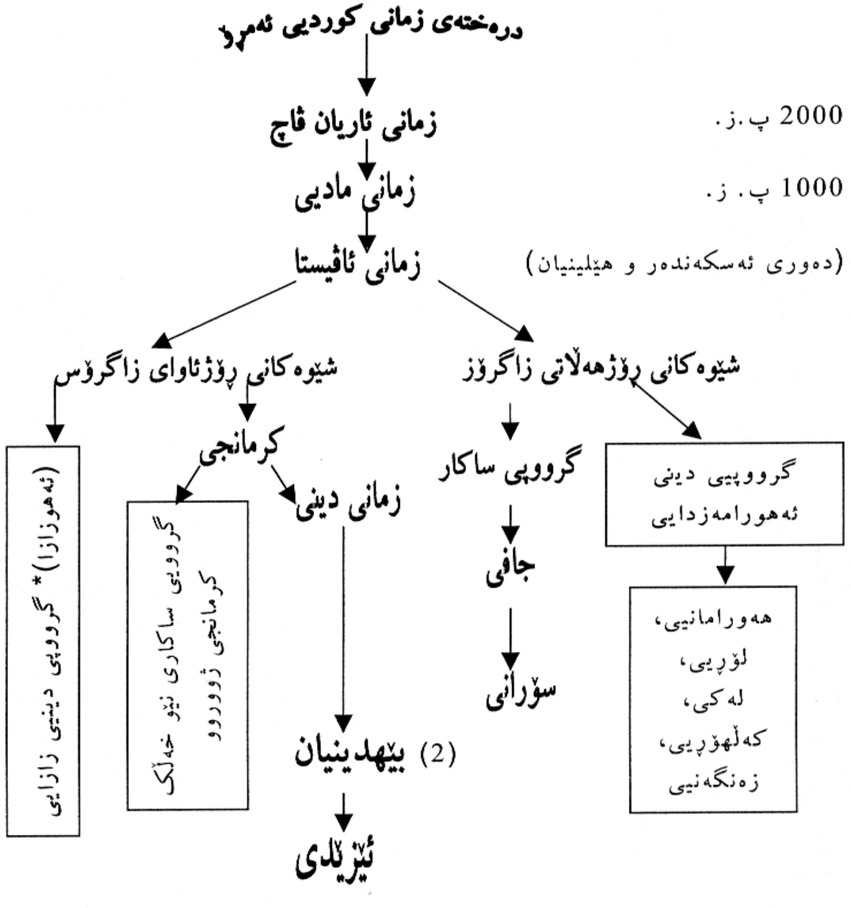

له دەمی (عەباسییەکاندا)، زازاییەکان (بۆ ئەو جێگایەی ئەمڕۆیان دوور خراونەتەوە (لە دەمی مامووندا).

بەسەر هاتی ئاڤێستا

یەکەم: زمانی ئاڤێستا یەکێکە لە زمانە هەرە کۆن و دێرینەکانی (ئاریانیی و ئێرانیی، بەواتای فراوان، دوور لە واتای تەسک!) ئاریانی و بەدووەم زمانی کۆن و هەرە دێرینی هێندۆ ئێرانی - شان بەشانی زمانی سانسکریتی و هاوچەرخی سەرژمێر دەکرێ. ئەم دووانەش، لە کۆنترین ودێرینترین زمانە هیندو ئەوروپاییەکانە (بەپێی ئەو بەراوردەی (بەراوردکاریی) کە لە سەدەکانی حڤدەهەمەوە تا ئەمڕۆ، زماناسان کردوویانە و باوڕیان پێیان هەیە. پتر لەمەش یەکێکە لەو زمانە دێرینانەی کە لە دێرین دەمەوە تۆمار کراوە) یان بەناوی زمانی ئاڤێستاوە کراوە ناوبانگیش هەیە و بۆ ماوەی سەدەیەکیش، یان پتر تا ئەمڕۆیش لێکۆڵینەوە و تۆژینەوەی ئەم زمانە وەک بنێشتە خۆشەی ژێر دندانان و ژێرقەڵەمی زمانناسانی لێ هاتووە. بەشێوەیەکی تایبەتی هی ئەوروپاییان و ئێرانیان و کوردان و پتر لەمەش پشکنین دەرباوەیەوە وەک پرۆگرامێکی هەمیشەیی و وەرزیی لێ هاتووە و لەملاو لەولاوە لە ئەمریکا و ئەڵمانیاوە سیمیناری وەرزانەی بۆ دەگێڕێ و ئەمەش، هەروەک لە سیمینارەکاندا، بەزۆر بەرگوێ دەکەوێ، تا ئەمڕۆیش لێکۆڵینەرەوانی زمانی ئاڤێستا نەیانتوانیوە بگەنە گۆڵی ئاوات و بۆیە، لەم گۆڕەپانەدا، دەبێ ئەوە بوترێ، کە ئەوەی لە مەیدانی زمانناسی ئاڤێستادا کار دەکات، بەلای کەمیەوە جگە لە زمانی فارسیی و ئینگلیزیی و دەبێ کەفە سەربێ بەزمانی کوردیی و شێوەکانیەوە، بەتایبەتی شێوەکانی ناوچەکانی هەورامانەوە.

دووەم: شایانی هێنانەوە یادە، کەتا ئێستاش، وەک (تیۆریی = بۆچوون) وەها سەرژمێر کراوە، کە نیشتمانی دایکزادی گەلە لە ئێرانییەکان ئەو ناوچانەن، کە ئەمڕۆ بەناوی (ئاسیای کرۆکیی- اسیا المرکزیة)ەوەیە، ئەمەش، تا ئەمڕۆش هەروەک بۆچوون، هاتووەتە مەیدانی پشکنینەوە و واتە نەتوانراوە پاڵپشتی راستی لەم رووەوە، بەدەستەوە بدرێ و ئەگەر چی ئەمە هەر باو برەویی هەیە.

سێیەم: بەپێی بۆچوونەکانی سەرەوە، دابەشبوونی ئەم هۆزانە، بەملاو بەولادا بەرەو هیندستانی ئەمڕۆ و بەرەو ئێرانی ئەمڕۆ و بەرەو کوردستانی ئەمڕۆ و، دەبێ چۆن چوونی بووبێ! چەندی پێ چووبێ، زمانەکانیان دەبێ چ جۆرێ بووبێ!

لەم رووەوە، مێژوونووسان (گەریشمەن - ایران باستان) وەهای بۆ دەچێ کە ئەو کۆچکردنە و ئەو کۆچکردووانە، بەلای کەمیەوە، بەشێوەی پۆل پۆل و هۆز هۆز و

بەرودوا، لە ماوەی هەزار ساڵێکدا، رووی داوە و ئەمەش، دیسان بەلای کەمیەوە، لە دوو هەزار ساڵێ پێش زاییندا، رووی داوە و هەر پۆلێ لەوانە، هەرچەند هۆزێ لەوانەی نزیک بەیەکتریی رێگای نەزانراوی لەبەرچاو نەبووی گرتووەتەبەر و هەموو ئاوات و ئامانجێکی ئەگەر بووبێ، ئەوە بووە کە بەزووترین کات، بگاتە جێگا و شوێنێکی ئارامش و ژیانبەخش و لواو بەوەی، کە دەتوانێ ژیانی تیادا بەسەربەرێت.

بەهەر حاڵ، ئەوانەی کە لەو رووەوە، دواون زۆربەی زۆریان لایەنی جوگرافیاییان لەبیر چووەتەوە بەوپێیەی کە ناونیشانی نیشتمانی هەرە بنەڕەتی ئەو هۆزانەیان دیاریی کردووە؟ ئا لەم رووەشەوە، ئەوە دەبێ بەرچاو بخرێ، ئەگەر چەند کۆمەڵە هۆزێک لە رۆژهەڵاتی دەریایی (کاسپین)ەوە هاتبووبن، دەبێ پێشەکی لە دوروبەری ناوچەکانی رۆژهەڵاتی دەریاچەکەوە کە دوروبەری ژیانیان زۆر چاک بۆ رەخساوە، نیشتەجێ ببن و نەک بەرەو خوارووی ناوچەکانی پارس بڕۆن، کە کەنداوەکان دەریای فارس وعارەبی ئەمڕۆیە! یان ئەو هۆزانەی، کە لە رۆژئاوای دەریاچەی (کاسپین)ەوە، دێن، بێ گومان تا ناوچە سەوز و مەڕخوسدارەکانی رۆژهەڵات و رۆژئاوای زنجیر شاخەکانی زاگرۆز، وەستابێ، چۆن دەبێ بەرەو خوار بەرەو چەم و دۆڵەکانی پارس بڕۆن!

بەم پێیە دەبێ بوترێ، کۆچکردنەکە لە هەردوولای دەریاچەی (کاسپین)ەوە رێگا و شوێن هەڵدەکرێ و گومانیش لەوەدا نییە (بەپێی پەیدابوونی شارستانیەت لەلایەکەوە، هەروەها پەرەسەندنی رۆشنبیریی دینی (لەلایەکی دیکەوە) کە ناوچەکانی زاگرۆز بەشیان لەو رووەوە، پێشترین بووە و پترترین بووە (عبدالحسین زرین کوب. ایران قبل ازاسلام) و، بێ گومان نەوەی ئەمانەش، کوردیی ئەمڕۆن و ئەگەر هاتوو زانیمان، زاگرۆز، لە رووی شیکردنەوەی زمانەوە، لە رووی جوگرافیا و مێژووەوە، ئەوە دەگەرێتەوە.

چوارەم: ئەوانەشیان لە رۆژهەڵاتی دەریاچەی (کاسپین)ەوە لەبانەکانی ئەفغانەوە بەرەو بان و بیابانەکانی ئێران هاتوون، لەبانەکانی ئەفغانستان ئەمڕۆوە، دەبێ رووی دابێ و لێرەشەوە دەبێ، بەدوو بەش، یان پتر کۆچ بەملاو بەولادا، بەرەو هیندستان و پاکستان و بەرەو سیستان و بانەکانی دیکەی ئێران و بەرەو چەم دۆڵەکانی پارس (شیراز)ی ئەمڕۆ، کرابێ!

پێنجەم: ئەگەر باوەڕمان بەوە هەبێ، کە ئەو بۆچوونانە راستن و بۆ پتر بەرەو

راستەوبردنیان بەرەو باوەڕ پێکردن، بەلای کەمییەوە، دەبێ پەنا بۆ ناوەڕۆکەکانی ئاڤێستا ببرێ و بۆ سونەتە زەڕدەشتییەکان، کە لە ماوەی بەرودوای جوراوجۆردا، نووسراون و نووسراونەتەوە و هەروەها پەنا، بۆمێژوو بۆ جوگرافیا و بۆ لایەنی رۆشنبیریی دیکە ببرێ، تاوەکو راستی و ناڕاستیی رۆشن بکرێتەوە، واتە بۆ وێنە، بەم جۆرە:

(ئەلف): لە رووی ناونیشانی ناوچەکانی جوگرافیاییەوە

ئێمە وەهای بۆ دەڕۆین، کە وشەی [زاگرۆ = زاگرۆز = zagroz] خۆی وشەیەکی ناساکارە و پتر لەوەش پاشبەندێکی گریکی کۆنی وەرگرتووە و لەم رووەوە، بەپێی بۆچوونی، من ئەم وشەیە، خۆی لەخۆیدا واتای (مەڵبەندی کوردزا) بەدەستەوە دەدات وەک ئەمڕۆ کوردستانی پێ دەوترێ و واتە، بەم جۆرە:

[زا = za] لە ئاڤێستادا لە ریشەی [زەن = zan]ەوە بەواتای (زێ = زەهێ، زایین) هاتووە.

[گر=gr] لەریشەی [گار=gar]ەوە هاتووە، لە ئاڤێستادا، بەواتای شاخ هاتووە حاڵی حازریش ئەم وشەیە، بۆ بەدەستەوەدانی هەمان واتا بەکار دێ و لە ناوچە جۆربەجۆرەکانی کوردستاندا، لەم ناوە، وەک ناوی شاخ، زۆرن.

(ب)، لە رووی زمانەوە

[کر=kr] ریشەی (ناو)ە و ریشەی (کار)یشە و (کورد)یش بەکاری (کردار)ییەوە (کردارنیک) بەناوبانگن، لەپێش هەموو لایەکی دیکەوە بەو کارەوە رۆشن کراونەتەوە و ناسراون.

[ۆس= os]=[oz] وەک پاشبەندی تایبەتیی بۆ ناو، لەلایەن گریگە کۆن و ودێرینەکانەوە بەکارهێنراوە.

بەم پێیە بۆمان هەیە، کە بلێین، کە وشەکە، لە رووی زمانەوە و جوگرافیاوە و دین و مێژووەوە لەم جۆرە بەشانە پێکهاتووە.

[زا + گر + کر + ۆس]= [s–Zagraz] بەناو یەکترییدا لەبەر هۆی رەوانڕەویی و دەنگسازییەوە بەم جۆرەی لێ هاتووە (زاگرۆز).

(ئەلف)، ئەم ئاڤێستایەی، کە ئێستا لەبەردەستت دایە، چواریەکی ئەو ئاڤێستایەیە کە لە دەمی ساسانییەکاندا، پاش کۆکراوەیی کەوتووەتە بەردەست (پور داود گاثاها، ۸۲ انتشارات دانشگاه تهران) و لەم رووەوە پور داود دەڵێ: لە نامەی پالەویی دینکەرت (پهلوی دینکرت)دا، کە لە سەدەی نۆیەمی زایین، بەرامبەر بەبەشی یەکەمی نیوەی سەدەی سێیەمی کۆچی، بەدەستی (اتور فرنبغ)، دەستی پێ کراوە و لە کۆتایی هەمان سەدەدا، بەدەستی (اتورپادپسرامبد) تەواو بووە.

(بێ)، ئەم ئاڤێستایە، بریتی بووە، لەم بەشانە:

– (یەسنە، ویسپەردە، یەشتا، ڤەندایەت خوردە ئاڤێستا) و ناتەواپشن!

ئەم ئاڤێستایە، پاش هێرشی (عارەب) و هێرشی مەگۆڵ و تەتار و تەیموری لەنگ و چەنگیز خان، ئەوەی کە ماوەتەوە لە دەست هێرشی ئەوانە دەرچووە، ئەم بەشە ناتەواوانەن، کە ناوهێنران:

لەمانە، ئەوەی کە زۆر جێگای باوەڕ بن، بەشی (گاتەکانە)ە، کە زمانی خودی زەڕەدەشتە و بریتییە، لە (بلانک ڤێرس، شیعر) بۆیە لەوانەیە، کە لە هەموو بەشێکی دیکە باشتر بەرگەی گرتبێ و لەبیر نەچووبێتەوە، بەتایبەتیی ئەگەر هاتوو زانیمان، کە بەشی گاتەکان، تەنها لەلایەن ماگی زەرەدەشتییەوە دەبوایێ لەبەر بکرابایە و لەکاتی دۆعا و نوێژکردندا، هەر لەلایەن ئەوانەوە دەخوێنرایەوە بەهۆی زۆر خوێندنەوەی تایبەتیانەوە زۆربەی گوێگرانیش، لەبەریان دەکرد.

لەلایەکی دیکەوە، بەبۆنەی ئەوەوە کە شیعر بوون، کەمتر هەڵەی نووسەرەوەیان تێ کەوتووە!

بۆیە، دەبێ، (بەلای منەوە، وەهای بەراستتر دەزانم) زمانناس زۆرتر پەنا بۆ بەشەکانی گاتەکان ببات و بێ گومان ئەم بەشانەش، ناتوانن، بەتەواویی زەخیرە و کەرەسەی زمانی ئاڤێستا بەدەستەوە بدەن، ئەوکاتە، پەنا بۆ بەشەکانی دیکەی ئاڤێستا دەبرێ.

ئەوەی کە دەبێ روون بێ لای زمانناس، بەشەکانی دیکەی ئاڤێستا، چە لە رووی گۆێزانەوەوە، چە لە رووی لێکدانەوەوە، چە لەرووی قەرزکردنی ئەلفوبێیەک، کە لەگەڵ

ئاڤێستای نووسرا و بە ئەلفوبێی مێخیدا زۆر کەم دەگونجێ چە لە رووی لایەندراو بێ لایەنداریی نووسەرەوە، چە لە رووی خوایشتی خودپەسەندی تایبەتی کەسییەوە کاری تێ کراوە و ئەوەش لە رووی بەراوەردکارییەوە روون دەبێتەوە!

ئاڤێستاناس وزمانناسی ئاڤێستا، دەبێ کورد بێ و زمانناسی کوردیی بێ!

ئەم بیروباوەڕەی لەم رووەوە، نەختێ، لەوانەیە، سەرنجراکێشرە، چونکە نەختێ زبری پێوەیە، بەڵام من لەو باوەڕەوە، ئەوە دەڵێم، کە من وەها بەبیرمەوە دەڕوا و لەو باوەڕەشدام، کە دایکزادی زەردەشت کوردستانە و مەڵبەندی زمانی ئاڤێستاش زۆرتر جەوهەری کوردیی کوردستانی دێرینە و شارستانیەتی کوردەکانی دێرینیش، لە خەڵکی دێرینی ناوچەکانی دیکەی ئێرانی پێشکەوتووتر و سەر لەبەرتر بووە، بەتایبەتی بەهۆی زوو هەڵبوونی چرای زەردەشتی و شارستانیەتی کە لە دروشمی (کردارنیک، پەندارنیک گفتارنیک)دا، روونی دەکاتەوە.

بۆ پتر رۆشنکردنەوەی ئەم بۆچوونەی سەرەوە وا هەندێ وێنە بەرچاو دەخەین:

(ئەلف)، پێشەکیی، پەنا دەبەینە، بەر وتەی ئاڤێستاناس ئێرانی و ئێرانناس، د. پور داود، کە لە پێشەکی (گاثاها)دا، وتوویە:

"لە سننەتی دینی زەڕەدەشتیدا، وەها هاتووە کە پێخامبەری ئێرانییەکان زەڕەدەشت، لە ناوچەی ئازەربایجان، هاتووەتە دنیاوە!"

هەروەها بەم بۆنەیەوە، پێشەکیی (گاثاها)ی لەچەند دێرە شیعرێک رازاندووەتەوە بەڵام ئەمە، بەم وەرگرتەیە رۆشناییەک دەخەینە بەردەم ئێوەی بەرێز:

در فروردین جامی زمی یاداورد ارفرکی
وز زرتهشت نیک پی پیغمبرایران زمین
مردی زمادر باستان برخاست زازرپاتگان ۱
ازدوره اسپیتمان وزخاندان ابتین "

(گاثاها ل– ۲۰)

رۆژهەڵاتناسە ئەوروپاییەکان، زۆربەی زۆریان، وەها بۆی چوون، کە زادگای زەڕەدەشت ئازەربایجانە و هەندێ لەوانەش وەک (پارسولومی، گەڵانەری، گولانەری ئەڵمانی و جاکسۆنی ئەمەریکایی و هەرتسفیلدی ئەڵمانی و......) کە پتر دان لەسەر ئەوەش

دادەنێن، کە زمانەکەی زەڕدەشت، زمانی مادەکان بێ، ئەمەش بێ گومان بەراوردکاریی زمانناسیانە ئەوە پیشان ئەدات، کە زمانەکەی کوردیی ئەمڕۆ؛ وەچەی نوێی ئەو زمانەیە (زرین کوب. ایران قبل ازاسلام)...

(بێ)، زوربەی دانشمەندە ناسراوەکانی ئەوروپا، باوەڕیان وەهایە کە زەڕدەشت لەپێش دامودەزگای فەرمانڕەوایی (ماد) ژیاوە و مادەکەش، کە وەک ڕۆژهەڵاتناس (تیلێ = Tiele) و (هەوگ = Haug) و (ویندیشمان = Windischman) و (گێگەر = Geiger) و (ئولوەنبەرگ = Olenburg) و (ئەدواردمەیەر = EdwardMeyar) و (میلز = Mills) و (مۆلتون = Moulton) و (ڕێخلت = Reichelt) و (بارسولومی = Barth Olomae) و (هورن = Horn) و (کلێمەن = Clemen) و (کریستنسن = Christens) و (مارکوات = Marquart) و هتد. دەڵێن لەنێوان (١٢٠٠-٨٠٠) پێش زاییندا ژیاوە. (گاتاها، ل-٢٨٤).

(پێ)، لە ئاڤێستادا (گاتەکان) ناوی حەوت کیشوەر هاتووە و کیشوەری هەرە گەورە و ڕەسەن، کە ئاریان ڤاچەکان، لەوێدا دەژین، بەناوی (خڤەنیرەت = Xvanirath)ەوەیە و ئەم ناوە، بەواتای کێشوەری ناوەندیی = مەرکەزیی، هاتووە. لەم ڕووەشەوە، وشەی (مێدیە = Maidha)، لە ئاڤێستادا، بەواتای؛ ناوەڕاست (ناوەندیی) هاتووە و ئەمەش ئەوە دەردەخات، کە ئەم دووانە (مێدیە) و (خڤەنیرەت)، هەر یەک واتا، بەدەستەوە، دەدەن و ئەمەش، جیاوازیی نێوان دووچەرخ پیشان دەدات و ناوی هەریەکەیان بەچەرخێکەوە بەستراوە و واتە؛ (مادەکان) ناوی نیشتمانیان بە (مێدیە) ناوناوە و چونکە هەمان واتا دەگرێتەوە (گاتاها، ١٤٧).

(تێ)، ئاریان واچەکان، لە ئاڤێستادا، وەها هاتووە کە کیشوەری ناوەندیی، لە شەش کیشوەرەکەی دیکە گەورەترە و نیشتمانی (ئاریان ڤاچەکانی)ە و ئەمەش بەپێی لێکدانەوە، واتای ناوی (مێدیە = Maidhya)، کە بەواتای (ناوەڕاست = ناوەندیی) هاتووە و هەروەک لە لاتینیشدا (مەدیوس = Medius)ە و بەهەمان واتا دێ و لە سانسکریتیشدا (madhya)یە، هەروەهاش، بەدەیان، وەک ناوچە، بەناوی (ئاریا)وە هەن لەم وێنەشە، (ئاڵیاوا = ئاریا) ناوەکانی کوردستان، بەدەیان، بەرچاو دەکەون و ناوچەش، وەک (ناوچەکانی ئارێز) و (ئاریزانت) و (ڤەچ)یش، وەک (ڤاچەڤاچ) وەک بەزمانی کوردیی هەورامان، بەو ناوەوەیە و یان (زمانی ماچۆ)یشی پێ دەوترێ و

قەدی (ڤاچ = واچ)یش لە (مەزدیەسنا)دا بەواتای دۆعای پیرۆز (مقدس) هاتووە (فەروەردین یەشت لە ٦٤).

(جێ)، زۆربەی هاوسەرەکانی زەرەدەشت ناوی (ماد)ییان هەیە و بۆ وێنە، ناوی (میدیوما)، (میدیوتی مانگهە) کوڕی یەکێکە لە یارەکانی زەڕەدەشت، شایانی باسە کە (میدیوماه) ناوی یەکێکە کە لە (پانزە = نیو)ی مانگدا، لە دایک بووە.

(مێ)، کاتێ، کە شایەکانی ئێران بەتایبەتی (کیانی = کەیانی) و (ساسانی)، تووشی جەنگ و ناڕەحەتیی ناهەموار دەهاتن، یەکسەرە، بۆ ئاتەشکەدەی ئازەر گوشنەسپ (ئازەر گوشەسب) دەچوون و دەستیان دەکرد، بەپاڕانەوە ئەنجامی ئەو دۆعا و پارانەوەش، وەک سوننەتی دینی باسی دەکات، سەرکەوتن، دەبوو! بۆ وێنە، کە وەختی (کەیخەسرەو) و (گوودەرز)، بۆ سەر دوژمن، بۆ قەڵای بەهمەن، لە ئۆرمییە، هاتن چوونە ئاتەشکەدە و پاڕانەوە و لە ئەنجامدا سەرکەوتن و لەپاش ئەوەش نزیکەی ساڵێ، هەر لەوێ مایەوە (واتە: کەیخەسرەو).

خەسرەو پەروێز، کاتێ کە تووشی ئەوەبوو، کە (بەهرام چوبین) خەریکە بەتەواویی ئێرانی لەدەس بسێنێ، بەرەو (ئاتەشکەدەی گوشەسپ) لە ئۆرامییە، چوو ئا لەوێ، خەیروخەیراتی زۆری کرد و لە ئەهورامەزدا، پاڕایەوە لەشکری ڕۆمی لەگەڵ خۆیدا بەرامبەر بەبەشێکی باشی ئێران، هێنا و ئەنجامیش ئەوەبوو کە خەسرەو پەروێز بەسەر بەهرام چۆبیندا سەرکەوت (٥٩٠-٦٢١).

(فێ)، ئاتەشکەدەی (ئازەر گوشەسپ) جێگای تاجگوزاریی شایانی ساسانی بووە هەمە لایەکی دیکەش! ئەردەشیری بابکان، دابەزیوە و بەپێی پەتیی هاتووە و لەوێ تاجی خراوەتە سەر سەر.

(دێ)، زۆربەی زۆری ئەو شاخ و کێوانە، کە لە ئاڤێستادا (یەشتەکان)دا هاتوون، لە کوردستاندا، بەهەمان ئاوازەوە، هەن بەڵام نووسەران، ناشارەزای جوگرافیان، بە (ڕەنگ) بێ، بۆی دەڕۆن! یان جێگا دیاریی دەکەن.

بۆ وێنە، لە یەشەتەکاندا، ناوی چەند شاخێ هاتوون، وەک شاخی (هوکەیریە = Hukarya) کەچی بەزۆر دەبرێتەوە، سەر شاخی (البرز)ی لای تاران، چونکە ناشارەزای جوگرافیان، یان بەمەبەست خۆیان لە ناسینی جێگا، کە پەیوەندی بەکوردستانەوە هەبێ

گێل دەکەن، یان دەزانێ، یان دەزانن، کە شاخی (هەکاریی) لە کوردستاندا، هەیە و لە ناوچەی (هەکاریی) لە کوردستانی ژووروو دایە و یەکێکە لە زنجیرە شاخەکانی زاگرۆز.

(رام یەشت، کردەی چوار، ل١٤٥)

یان، باسی (کرند) و زوحاکی سێ سەر (رام یەشت)، کردەی پێنج، هاتووە و ئالەوێدا باسی ئەوە ناکرێ، کە کرند ناوچەیەکە و کەوتووەتە کوردستانەوە و وەهای لێکدەداتەوە کە (کرند) سەختییە و کەوتووەتە بەر زوحاکی سێ سەرەوە، وەک رێگا.

(لە فەقەرە دوو، فەسڵی دوانزە، یەشت)دا، وەها هاتووە، کە (زەردەز = Zardhas) شاخێکە (رەنگ بێ) لەرێز شاخەکانی (البرز)ی تاران. بەڵێ زمانزان، دەبێ، بەشێوەیەکی لاستیکی خۆی لە لۆمە دووربخاتەوە بەڵام زمانزان، دەبێ بەقەدر پێویستی ئەو پشکنینەی خۆی شارەزای مێژوو جوگرافیا و جۆری رۆشنبیرییەکانی دیکە بکات، بەهەر حاڵ (زەردەز) یەکێکە لە ریزە شاخەکانی زاگرۆز و کەوتووەتە ناوچەی شارەزوور- سلێمانییەوە و نێوان قەرەداخ و سلێمانی جوێ دەکاتەوە!

(یشت، ل- ٥٠).

لە یەشتەکاندا، ناوی شاکانی (پێشدادیی) و (کەیانی) بەزۆریی دێ، کە لە ناوچەکانی کوردستانی دێریندا، هەڵسوکەوتی شایانە دەکەن و ئا لەوێدا دەستیان داوەتە ئاوەدانی کردنەوە و شارستانییەت، ناوی جێگای روودانی کردەوەکانیان بەرچاو دەکەوێ (ناوچەکانی کوردستان دەگرێتەوە) بۆ وێنە (زو) کوڕیی تەهماسب، لە شایانی پیشدادییە (فەروەردین یەشت، فەقەرە-) بەم جۆرە ناوی (زو = Uzava) هاتووە و وەها لە قەڵەم دەدرێ کە ناوچەکانی هەردوو زێ بەناوی ئەوەوەن (واتە زێی گەورە و زێی بچووک) لە جەنگی درێژخایەندا لەگەڵ تورانییەکان، بەردەوام بووە. (بەندهەش، فەسڵی، فەقەرە)، (بەغدا)یش، یەکێکە لە دەستکردەکانی (زو).

ئەم وێنانەمان بۆ نموونە هێنایەوە و تابڵێیت، لەم وێنانەیان زۆرن و ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ، کە کوردستانی دێرین ناوجەرگەی فەرمانڕەوایی کەیانی و پێشدادیی نەوەک چوڵ و بیابانەکانی (کویر)ی ئەفغان و ئەو جێگایانەی کە بەزۆری زۆرداریی دەیسەپێنن بەسەر نیشتمانیاندا.

بەهەحاڵ بنەڕەتی ئەم ئاڤێستایەی کە ئەمڕۆ هەیە، بەم جۆرەیە:

- کتاب [دینکرت = Denkart]:

ئەم کتێبە وەک (دائرة المعارف)ی زانیاریی دینیی و عەقڵییی وەهایە کە بەزمانی پالەویی، لە دەوروبەری سەدەی نۆهەمی زایین، لە بەغداد، بەرامبەری وتار و نووسینی پاشماوەی پالەوییەو، نووسراوەتەوە.

ئەم بەرهەمە پێکهاتووە، لە نۆ بەش و بەشی یەکەم و دووەمی لێ ونبووە و نزیکەی (١٦٩٠٠٠) وشەیە.

کۆکردنەوەی (دینکرت)، لە کۆتایی بەخشی سێیەم وەک مێژووی چۆنیەتی نوسینی دینکەرت، لە شوێنەوارەکان، شاگردانی زەڕەدەشت گوتار و ئامۆژگاریەکانی ئەویان (زەڕەدەشت) یادداشت کردووە و بەشێوەی نووسینەوە، نووسیویانتەوە (ویشتاسپ شا) فەرمان دەدات، کە ئەم نووسینە، لە هومارەی ئەنتیکەکاندا، بپارێزن) ف، پەهلەویی، ل ١١٦).

لە پاشا، لە دەورەی (دارای دارایان)دا، دوو نوسخە لەوە ئامادە کراون و یەکێ لەوانە، لە (کاخ = قەڵا = دژ) (دژ نوشت) و ئەوی دیکەیان لە گەنجخانەی (گەنج شیزگان) پارێزگارکراون.

لە هێرشی ئەسکەندەری مەکدۆنیدا، یەکێ لەم نوسخانە، سووتاون و ئەوی دیکەیان بۆ زمانی گریکی یۆنانییەکان (گریکەکان) وەریان گێڕاوە.

لە دەمی ئەشکانییەکاندا، یەکێ لە پادشایانی ئەشکانیی، بەناوی (ولخش = ڤەلخەش)ەوە، بووە بەشە پرژوبڵاوەکانی ئەم کتێبەیەی، لەملاو لەولاوە کۆکردوەتەوە.

جارێکی دیکەش، لەسەر و کڵاوی ئەردەشیری بابکان (پادشای ساسانی)دا بەفەرمانی ئەردەشیر، (تەنسەر)ی (مۆبەد) و وەزیری کۆکرایەوە و لەپاشیشا شاپووری یەکەمی ساسانی، لەملاو لەولاوە شتی دیکەی بۆ خەستە سەر و وە لەپاش ئەمەش (شاپووری هورمزان) بەوێنەی رەسمیکردنی، فەرمانیدا.

لەپاش هێرشی عەرەب (اتور فرنبغ فرخزادان)، کە لە دەمی سەر و کڵاوی (مامونی عباسی)دا، لە بەغدادا، دەژیا، هەمدیسان، هەوڵی کۆکردنەوەی ئەم کتێبەی دایەوە و سەرلەنوێ کۆیکردەوە، پاش ئەمیش ئەم بەرهەمە تووشی نەگبەتی دێ و ئەوجا دواترین- کەسێ کە دیسان ئەوە دەخاتە ئەستۆی خۆی کە کۆی بکاتەوە (اتورپات امتان «امیدان»ە) و پاش کۆکردنەوەی رێکوپێکی کردووە و بەکورتکراوەیی گەوهەری

گرت و ناونرا (دینکرت هەزاردر).

بەشی سێیەم (کیتابی سێیەم) (ئەم دینکەرت)ە، لە باسی پزیشکیی و ژن و ژنخوازیی لەگەڵ خوێشاندا چۆنیەتی دروستبوونی دنیا، و چەندان وردەباسی دیکە.

پەخشی چوارەم (کیتابی چوارەم)ە کە بریتییە لە ئاین و دین (ئایینامە) و مێژووی پادشایان، هەندێ مێژوو پێشینانیان لەبارەی بەخت و ئەستێرە و دابەشکردنی شتێ بەچەند بەشێکەوە و بەو جۆرە تا دەگەیتە بەشێ ئیتر لەوە بەولاوە دابەش نەکرێ، باسی هێز و توانا و بەشێ لە بەشەکانی.

بەشی پێنجەم (کیتابی پێنجەم) بریتییە لە وتار و ئامۆژگاریی و وەڵامدانەوەی (اتور فرنبغ فرخزادان)ە، کە لەوەدەمەدا، پرسیار دەکات لە بەشێکی دیکەدا باسی دەورانی منالّی زەردەشت دەکات و چۆنیەتی ئامۆژگارییەکانی دەربارەی ویشتاسپەوەو هەندێ وەڵامی دیکە.

بەشی شەشەم (کیتابی شەشەم) نامەیەکە، کە کەفەسەرە، بەئەدەب ئەخلاق و رەوەیە و رەوشت و هەڵسوکەوتەوە.

بەشی حەوتەم (کیتابی حەوتەم) بریتییە لە (زەردەشتنامە) ئەم بەشە لەگەڵ بەشێکی دیکەی کتێبی پێنجەم، مێژووی تەواوی (زەردەدشت)ە.

کتێبی هەشتەم و نۆیەم پێکهاتووە لە کورتەی (بیست و یەک)، (نەسک)ی ئاڤێستا و ئاگاداریی بەشە ونبووەکانی ئاڤێستا دەکات (ف. پالەویی، ل١١٧). ئەمە بوو رازی بەسەرهاتی ئەم ئاڤێستایەی، کە ئەمڕۆ لەبەردەستدایە و ئەوەش کە لێرەدا، دەبێ بەدیی بکرێ، ئەمەیە:

(ئەلف): ئاڤێستای بنەڕەتی دەمی زەرەدەشت خۆی بەئەلفوبێی مێخی نووسراوەتەوە زمانەکەی زمانی مادیی بووە و بەم جۆرەش بەردەوام بووە، تاوەکو دەمی ئەسکەندەر و دۆستەکانی (هێلینی) کە ئەمیش مایەی (هەرەس) بوو بەسەر ئاڤێستا و دینی زەڕەدەشتیدا ئەم هەرەسە ناهەموارەش نزیکەی سەدەیەکی خایاند (٣٣١پ.ز-٢٥٠پ.ز).

ئا لەم مایەیدا وەک دەوترێ دوو نوسخە لە ئاڤێستا دەستی یۆنانیان و هێلینیان کەوتووە و یەکێ لەوانەیان سووتاندووە و ئەوی دیکەشیان، بۆ زمانی گریکی وەرگێڕاوە و فەیلەسوف و مێژوونوسی یۆنانی ئەو دەمە و دواتریش نرخێکی زۆریان، بۆ ئەدەبیاتی

دینی مادەکان و دینی زەرەدەشتی داناوە.

بەڵێ بەپێی ئامۆژگاریی راوێژکەرەکانی ئەسکەندەر، لە دەمی فەرمانڕوایی ئەسکەندەردا، لەناوبردنی رابەری دینی زەردەشتی و پەرتووکی دینی زەرەدەشتی زۆر رەوابوو بۆیە، شوێنەواری هەردوولایان مەگەر بەدەگمەن، مابێت!

خوێنەری بەڕێز، لەوە تێ دەگات، کە ماوەی هەشتا ساڵێ بەو جۆرە دوو یان سێ بەر، دێنە رووی ژیانەوە، ئەمەش خۆی لەخۆیدا دەبێ بەهۆی ئەوەوە، کە رۆشنبیریی دینی باب و باپیران لەناوبچێت و یان لەبیر بچێتەوە و رۆشنبیریی بێگانەی هاوچەرخ (بەتایبەتیی ئەگەر زۆری لەگەڵ دابێ، دێتە ناوەوە و رەوا دەبێ و بەنوێ سەرژمێر دەکرێ!)

ئا لەم دەمەدا دەبێ ئەوە بزانین کە جگە لە روشنبیریی گریکەکان (زمانە، دین و هەڵسوکەوتی دیکە) رۆشنبیریی ئارامییەکانیش، بەتایبەتی ئەوان کە وەرگێڕەڕ بوون لەنێوان زمانی فارسیی کۆن و مادیی و ئاڤێستایی و گریکی داگیرکەردا.

بێ گومان ناوی کتێبی دینی زەردەشتی ئەو کاتە ئاڤێستا نەبووە و چونکە ناوی ئاڤێستا لە ئاڤێستا خۆیدا نەهاتووە و زۆرتریش بیر بۆ ئەوە دەچێ کە ئەم ناوە لەلایەن بێگانەوە دانرابێ! ئەگەر وەهابێ ئەم ناوە دەبێ لە دەمی فەرمانڕەوایی ئەسکەندەر و دۆستەکانی هێلینیەکاندا دانرابێ و ئەم ناوەش لەوە دەکات، کە جۆرە وەرگێڕانێک بێ کە وەرگێڕەڕان لەو دەمەدا وەریان گێڕدرابێ و ئەمەش وەهایە، و چونکە هەر بەشێ لە بەشەکانی ئاڤێستا ناوی تایبەتی خۆی هەیە و بەڵام ناوێ، وەک ناوی ئاڤێستا لە ناورۆکەکەدا نییە!

بەم بۆنەیەوە، شایانی ئەوەیە کە بخرێتە رووی مێزی خوێندنەوە کە لەلای رۆمیانی دێرین بەخوای ئاگر (ڤێستا = Vsta) دەوترێ و لە یۆنانیدا بەشێوەی (هێستیا=Hestia) هاتووە و لەلاتینیشدا، وەک ئەوەی رۆمیانی دێرینە.

ئاگرپەرستێ لای ئەوان، هەروەک پەرستنێ بووە، کە لەلایەن گریکەکانیشەوە هەروەها بووە، رازی داستانی دێرینی رۆم دەگەڕێتەوە، بۆ دەمی شاهەنشای شای، داستانی رۆم کە بەناوی (نۆماپۆمپیلویس = Numapomilius) وە بووە لە شاری (رۆم)دا، ئەو ئاتشکەدەیەی ئاگرپەرستنەی ئەوێی دروست کردووە و ئەم دەمەش بۆ دەمی (٧١٤-٦٧١پ.ز) دەگەڕێتەوە.

ئەوجا بەپێی بۆچوونی خۆم، ئەمان لەو دەمەدا، زۆربەی خوێندەوارانیان کاری وەرگێڕانیان گرتووەتە ئەستۆ، وەک سەرچاوەیەکی ژیان بۆیە نزیکە لە خواستی کەسیی خۆیان، ناوبەناو ڕەنگی دابێتەوە، بەتایبەتی لەو ناوانەی کە لەنێوان ئێرانییەکان و گریکەکاندان، بۆیە زۆر نزیکە کە ناوی ئاڤێستا لەو (ڤێستا)وە هاتبێ کە رۆم بەکاری هێناوە!

ئەوجا ئەگەر وەها بێ، دەبێ ناوی ئاڤێستا بەم جۆرە بێ و واتای بەم شێوەیە بێ:

[ئە+ڤێستا = 3a+vestä] ئەمەش بەساکاریی بەم جۆرە لێک دەدرێتەوە:

[ئە+ = a3] ئامرازی دژژاوەریی (نەفی)یە.

+[ڤێستا = vestä]ش، بەواتای ئاگرپەرستیی، یان خوای ئاگر هاتووە لە شێوەی زمانی بێگانە (رۆمی)دا.

بەم پێیە دەبێ واتای ئەم فرێزی سەرەوە (ئاگر نەپەرست) بێ ئەگەر بەم جۆرەی سەرەوە بێ و دەشبێ ناوەکە بەم جۆرە بنووسرێ (ئەڤێستا).

(بێ)، بەڵێ شای ئەشکانی (بلاش)ی یەکەم کە ناوی بەشێوەی (ڤەلخەش) یش هاتووە، فەرمان بۆ کۆکردنەوەی ئاڤێستا داوە و لەسەر و کلاویی ئەویشدا دا ئەلفوبێی پالەویی، لەسەر سککەی پارەو نووسینی دیکە بەکار هاتووە بۆیە دەبێ لەو دەمەوە ئەلفوبێی پالەویی بەکار هێنرابێ.

دەوری فەرمانڕەوایی بلاشی ئەشکانی بەچەرخی زیندووکردنەوەی دینی ئاڤێستا و زەردەشتی و بەهێنانی ناوەوەی ئەلفوبێی گونجاو بەزمان و ئەدەبیاتی دینی زەڕەدەشتی سەرژمێر دەکرێ.

ئا لێرەدا ئەوەی کە سەرنج ڕاکێشەر بێ، ئەوەیە کە ئەوەی کە نووسراوە پاشماوەکانی ئاڤێستا (شیعرەکانی ناوەڕۆکی گاتاکان) تێ دەگات مەگەر هەر تەنها پیاوی ڕابەری دینیی بێ (زۆربەی ئەوانیش، لە بەرامبەری هەندێ وشە و زاراویی دینیی ڕادەوەستن و یان کەمێ لێیان تێ دەگەن) و لە کاتی وەرگێڕانیش دا، بۆ زمانی ئەو دەمەی ئەشکانی ناوبەناو لە گیرفانی خۆیان شتێکیان دەخرێتە سەر، یان ناتوانێ پەنهانییەکانی هەندێ زاراو شی بکەنەوە و بەم جۆرە شتی زۆری نادروست دێنە بەرەوەی بۆ چوونی دینیی!

لەوانەیە ئەمەی سەرەوە لەبارەی لێکدانەوەی ناوەڕوکی گاتەکانەوە بوو دروست بێ،

بەڵام لە بارەی بەشەکانی دیکەوە، هەر ئێجگار شتی زۆری ناڕەوایان خستووەتە ناوەوە!

(پێ)، لەسەر و کلاوی ئەردەشیری بابکان دا جگە لە تەنسەر (وەزیر و ڕابەری دینی زەردەدەشتی (مۆبەد=موبد) و چەند کەسێکی دینی رابەر، کەسێ نەبوو کە لە نووسینەکانی ناو ئاڤێستای بەردەستی ئەو وەختە، تێ بگات و بۆیە ئەردەشیری بابکان (٢٢٤.م) فەرمانی بەتەنسەردا بۆ ئەوەی ئاڤێستا سەرلەنۆی کۆی بکاتەوە ناوەڕۆکی بۆ شێوە زمانی (پارسیک=فارسی ساسانی) وەری گێڕێ.

بەڵێ، ئەم فەرمانە هێز و توانای لەدەمی شاپوری کوڕی دابەتێن تر بوو و ئاڤێستا کۆکرایەوە وەک دینی رەسمی، لەمەیدانی دینیی دا کاری سەرلەبەربوو!

(تێ)، دەمی داگیرکردنی وڵاتانی ئێران و کوردستان، لەلایەن عارەب و ئیسلامەوە، دیسان دینی زەڕەدشتی و ئەدەبیاتی دینیی میللەتانی کورد و فارسی سەرلەنوێ شوێنبزرکران و بۆ دەرمان، دەستی نەخۆشی دینی زەڕدەشت نەدەکەوت و راونانی زەردەدەشتیش وەک کاری رەوای لێ هات و بەو هۆیەوە، زۆربەی زەردەدەشتیان بەرەو کۆچکردن بەرەو وڵاتی بێگانە وەک هیندستان (گوجەرات) چوون.

ئەوجا کۆکردنەوە سەرلەنوێ دەکەوێتە ئەستۆی ئەو زەڕەدەشتیانە کەوان لە هیندستاندا و ئەوانیش بەڵێ، لەوە درێخیان نەکرد و هەوڵ و تەقالای دڵسۆزیان لەو رووەوە داوە بەم کۆکردنەوە و لێکدانەوەکەیان، بەوشە و زاراوەی هیندیی، کۆن و نوێ باووبرەوی دینی هەمە جۆری پڕ لە ئەفسانەی ئەوێ کرد.

لە وڵاتانی ئەورووپادا هەروەها لە ئەمریکادا تائێستە بۆ چەند جارێ سیمیناری ئاڤێستا ناسیی و ئاڤێستازانی گیراوە و ئەنجامەکەشی ئەوە بووە کە تاوەکو ئەمڕۆ، زمانی ناوی ئاڤێستا باش شیی نەکراوەتەوە هەڵەی زۆر، لە رووی لێکدانەوە واتایی و تێگەیشتنی دینییەوە بەدیی دەکرێ و بۆیە پێویستی بەسەرلەنوێ پیاچوونەوە و راستکردنەوە و پشکنینی دەکات!

دەنگە بزوێنەكانی ئەو ئاڤێستایە كە لەبەر دەستدایە:

(بۆ دیاری كردنی ئه م جۆره دەنگانه و ناونیشانی هەڵدانیان پێویستمان بەوه هەیه كه پەنا بەرینه، بەردەنگەكانی زمانی كوردیی، كه بەئەلفوبێی عارەبیی و هی لاتینیی، چونكه زمانی كوردیی ئەمڕۆ، بەبۆنەی ئەو دەوروبەره تایبەتیەوه، كه هەیه و سەپێنراوه بەسەریدا، بەو دوو جۆره ئەلفوبێیه دەسنووسرێت).

دەبێ لێرەشدا، ئەوەی بوترێ، كه نه ئەلفوبێی لاتینی، ونه ئەلفوبێی عارەبیی نەیتوانیوه و یان، نەیانتوانیوه و ناشتوانن، وێنەی تەواوی دەنگسازیی زمانی كوردیی بگرن، چونكه مێژوی رێرەوی زمانی كوردیی، بەدرێژایی دوو هەزار و شەش سەد ساڵێ، پڕ له هەرەس و دەوروبەری ناهەموار و نالەبار و چاره نەكراو بەسەریدا سەپێنراوه، لەم لاو لەو لاوه، لەلایەن زمانی بێگانەوه، (لەلایەك بێگانه بەزمانی ئاریانی، یان بێگانه بەوانه كه لەناوچەكان دا و دەورووبەرەكانیان بەرپابووه و بەرپان) كەرەسەی جۆراوجۆر كه لەبواری دینیی و ئابووریی و رامیاریی و رۆشنبیریی دیكەدا سەر لەبەر بوون، قەرز كراون، كه هەرگیز له توانادا، نابێت كه لەو كەرەسانه پاك بكرێتەوه، یان بۆ جێگا و شوێنەواریان، (كەرەسەی كوردیی پەتی بۆیان)، نەبەداتاشین، نه بەگەڕدان، بهێنرێته مەیدانی زمانسازییەوه،

بۆوێنه، دەنگی [ل=L] و دەنگی [ڵ=L]، واته لامی قەڵەو و لامی هەژار، له زمانی ئاڤێستادا (كه دایكی زمانی كوردییه، نەبووه و مێژووی هاتنه ناوەوەشی بۆ ناو زمانی كوردیی دەگەرێتەوه، بۆ سەرەو كلاوی هیلینیەكان و وەرگێرەڕەكانیان).

یان دەنگی [ع]=[؟] و چەندان دەنگی دیكەی عارەبی كه بۆ ناو زمانی كوردیی ئەمڕۆی هاتوون، بەهۆی دینی ئیسلامەوه بووه و ئەمانەش، ئەگەر چی جێگایەكی تایبەتی دیناویان گرتووه، بەڵام له رووی رێنووسەوه، زۆر نەبێ كەمێ گونجاون.

لەلایەكی دیكەوه، چەندان دەنگی دیكەمان كه ئەمڕۆ له زمانی كوردییدا وەك بێگانه هەن، هەبوون و كەچی، ئەمڕۆ شوێنەواریان نەماوه، چه له رووی دێنەوه، چه له رووی وشەسازیی و دەنگسازییەوه.

ئەو دەنگانەش بۆ وێنه وەك دەنگی[غ]، هەر وەك له ریشەی (غذەر) =[ghzar]دا هاتووه بەواتای (شێت و وێت) دێ و ئەمڕۆیش بۆ واتای هەمان وشه و هەمان ئاوازی وشەی (گەجەر) ماوه. شایانی باسه، وشەی (لێوه)ش، كه له بنەڕەتدا (رێوه) بووه، هەمان واتا، بەدەستەوه، دەدات. وشەكانی (رێویای=تێكچوو)، (رێویان=تێك چووه) له هەمان ریشەوه هاتووه.

لەم رووەوه، بۆ ئەم دەنگه [غ=GH] كەله بەكار هێنانی ئەلفوبێی لاتینی ئەمڕۆدا، بۆ وێنه گرتنی رێنووسی زمانی كوردیی بەكار دەهێندرێت (واته: لاسایی كردنەوەی توركەكان) هەرگیز بیری له دەنگی ناوبراو وێنەی نەكراوەتەوه، ئەگەر هاتوو زانیمان، هێشتا بەدەیان وشەمان هەن، كه دەنگی [غ=gh]یان تێدایه، ئەوانیش، (یەغدان= سندووقی پۆشاك)، (داغ=گەرم=زۆرگەرم)، (دۆغ=دۆ)، (دۆغده=ناوی دایكی زەڕدەشت= خاوەن شیر=شیردەر)، (غاشا=ناوی گو ڵه سوورەی بەنگدار=هەره بەنگ)، (غۆش= غەزەب) = (ژەنگی دڵ ودەروون)، هەروەها (غەرغەره)، كه بەناوی دەنگەوه ناونراوه.

هەر لەم جۆره دەنگانەی ناو ئاڤێستا، كه ئەمڕۆ، لەناو كوردیی ئەمڕۆدا بەكار نایەن، وەك دەنگەكانی [ذ=th] و[ث=o] بۆ ئەمانه بەپێی خواستی تۆژەرەوه، وێنەیان، له یەكێكەوه بۆ هی دیكه جیاوازه، واته، هەریەكه، بەپێی خواستی خۆی وێنەی بۆ داناوه و وختی وەهاش هەبوو، یەك جۆریان، بۆ دانراوه! بەهەر حاڵ ئەم دەنگانه، ئەمڕۆ هەر له شێوەی هەورامی یەكاندا، دەنگی [دَ=d]ی كلۆر، هەر وەك، بەرێز مامۆستا تەوفیق وەهبی ناوی ناوه، له شێوەی ناوچەكانی هەورامان و له شێوه جافیدا، بەرچاو دەكەوێ، وەك گەدا=[گ+ه+دا] (بێگومان، گۆكردنی دەنگی[دَ=d] وەك گۆكردنی دەنگی [د=d] ئاسایی نییه!).

له ئاڤێستادا، ئێمه وشەمان، وەك وێنەدار، بۆ ئەم دەنگه هەن، كه وەك، بەبۆدا=[ب+ه+ب+ۆ+د+ا] مامۆستا تەوفیق وەهبی خاڵی له سەر ئەم دەنگه [دَ]یه داناوه، كه بەواتای (بۆ=بۆن=بووه) دێ لەم جۆره دەنگانەی كه كەوتووەنەته ناوەوه و كۆتایی وشەوه، بەم جۆره، گۆدەكرین. بۆ وێنەی دووم، له ئەڤێستادا، وێنەمان زۆرن، بۆ وێنه وەك (گاثا) كەبه وێنەی دەنگسازیی بەم جۆره دەنووسرە: [gâthâ] [گ+ا+ث+ا]. وێنەی ئەم دەنگه له شێوه كوردیەكانی ئەمڕۆدا، تەنها له شێوەی هەورامییەكاندا ماوه، بەتایبەتی لەو ناوچانەدا، كه نەختێ بەرەو دووره پەرێزی ماونەتەوه. كاتێ، كه له سلێمانی له چلەكاندا (ئاخروئۆخری چلەكان)، له سانەویی سلێمانی دەمان خوێند، بەشێوه زمانەكەی منەوه ئەم دەنگه دەر دەكەوەت و بۆیه هاو پۆلەكانم، بەمن و هەورامانییەكانیان، (كه لەوێ وەك من، بۆ دەرس خوێندن هاتبوون،

لە بیارە و لەتەوێڵەوە)، (جوو)، دەوت و بەکوردیان، نە دەزانین.

بە شێوەیەکی کورتبڕ، ئێمە، ئەوکاتە، ئەو وشانەی کە دەنگی [س]یان تێدابوو، (بۆ وێنە وەک: سەر، سەوای، سۆنە،......)، بەدەنگی [ث] گۆمان دەکردن. بەهەرحاڵ، پاش، ئەم پێشەکییە کورتەی سەرەوە، دەبێ بگەینە، کرۆکی مەبەستەکەو، کە ئەویش بەم جۆرەیە:

دەنگە بزوێنەکانی زمانی ئاڤێستا (گاتەکان)(٣)

لەبەر ئەوەی، کە گاتەکان دەستکەوتن ولە سەر ئەو ڕێنووسەی کە هەیەتی دەنگسازیی دروست کرایەوە، بەلای کەمییەوە، کەموکورتی تێدایە، چونکە هەروەک وتمان، خوێندنەوەیەک کە بەپیتی (ئەلفوبێ یێ) نووسرابێتەوە کە تایبەتی بەخۆیەوە نەبووبێ و بۆی ساز کرابێ، یان کەسێکی وەها بەدەستەوە نەبێ، کە توانای ئەوەی هەبێ کە بتوانێ دەنگە راستەقینەکانی وشەکانی گاتەکان وەک جارانی دێرینی بئاوازێتەوە دەبێ هەر بەو جۆرە بێ و هەندێ دەنگیش هەبن، کە لە بەرەی گومان دابن.

بۆ پتر ڕۆشنکردنەوە، دەبێ ئەوە، بخەینە بەرچاو کە (ئەلفوبێی دەمی ئەشکانی) ناوەڕاست، لەسەر ئەلفوبێی ئارامییەوە، دروست کراوە ئەویش، چەند وێنەیەکی کەمی هەن، واتە، ئەلفوبێی کتێبی پالەویی، کە تەنیا ژمارەی ئەلفوبێیەکەی، یان وێنەکانیان زۆر کەمن، بنەوایە بۆ دروستکردنەوەی ئەلفوبێ ئاڤێستا، کە لە کاتی پەیدابوونی دا، بەئەلفوبێی مێخی تایبەتیی بەئەڤێستا، تۆمار کراوە، کە ئەو بنەوایەش پێکهاتووە، لە چواردە وێنە بۆ بزوێنەکان و سیوپێنج وێنە بۆ دەنگەکان (کۆنسۆنات)، (سۆکۆلۆف، زمانی ئاڤێستا، وەرگێرانی، م. هەورامانی). لەم دەنگانەش، هەندێکیان نیمچە دەنگن (نیمچە کۆنسۆنانت)، کە بەواتای ئەوە دێت، کە ناتوانێ، دەنگەکەی بەتەواویی بەدەستەوە بدات، واتە، نیواونیو، ئاوازەکەی دەزرینگێتەوە. ئەمڕۆ ئێمە، توانای ئەوەمان هەیە، کە سۆراخی ئەم دەنگانە، لەناو شێوەکانی کوردیی ئەمڕۆدا بکەین، ئەگەر واز لەوە بهێنین، کە تەنها مێز، بەدەستمانەوە و لەبەر چاومانەوەبێ، بۆ پشکنین و دۆزینەوە وتوێژ هەڵدانەوە، هەروەها، ئەگەر هەستی دڵسۆزیی وشەی کوردیی، لە گیانماندا، ڕوابێ و بنج و بەس بووبێ، دەبێ تەنها بەوە رازیی نەبین، کە بڵێین: فلانە کەس وەهای وتووە و فیسارە کەسیش وەها!

پاتکردنەوەی ئەم وئەو بۆ کێشەی بەراورد کاریی وگەیشتن بەئەنجامی ڕاست و

ناڕاست و دەستهەڵبەست و بۆ ئەوەی لەپێناوی ئەوەدا، کەتو، ئەی پشکێنەر بگەیتە ئەوەی، کە ڕاست و دەست هەڵبەست لە یەک جوێ بکەیتەوە و شتێکی نوێ (نوێکاریی، نویسازیی) بخەیتە بەردەست!

لەم ڕووەوە، دەبێ ئەوە فەرامۆش نەکرێت، کە تا ئێستا لە بارەی فۆنەتیکی زمانی کوردییەوە، شتێکی ئەو تۆ نەکەوتووەتە بەر دەست، جگە لەوەی من (فۆنەتیکی زمانی کوردیی، م. هەورامانی، چاپی کۆڕی زانیاریی کورد، بەغدا)، کە ئەمەش، خۆی لەخۆی دا، ەوک (ئەلفوبێی فۆنەتیک) وەها بوو، ئەمە لە لایەکەوە، لە لایەکی دیکەشەوە، دژواریەک لە نێوان بۆ چوونەکانی کلاسیکدا، کە لاسایی کردنەوەی ڕێرەوی عارەبی بوو، هی بۆ چوونی مەیدانی نوێدا بەدیی دەکرێت.

لەم مەیدانەدا، وای بەباش دەزانین، کە دەنگە بزوێنەکانی ئاڤێستا (گاتەکان) لەگەڵ ئەوانەی شێوە کوردییەکانی ئەمڕۆدا، بەراوورد بکەین، تاوەکو ئەوەمان لێ روون ببێتەوە، کە ئایا دەنگە بزوێنەکانی زمانی کوردیی، هەروەک ڕێزمان زانی کوردیی ئەمڕۆی سەرمێز بۆی ڕۆیشتوون، (ژمارەیان هەر هەشتە)یان، ئەوانەی ناو گاتەکان کە ژمارەیان دەگاتە (چواردە) سەرپاکیان لەناو زمانی کوردیی ئەمڕۆ شێوەکانیدا، هەن!

دەنگە بزوێن واتای چی ئەدات؟

بەبیروڕای من، بەپێی بۆ چوونم، (بزوێن) بریتییە لە جومگە وئەنجامەی، نێوان دوو دەنگی (ئاوازەدار= کۆنسۆنانت)، تاوەکو دوو دەنگە ئاوازەدارەکە، بەجوانی وبەڕەوانی بەپێی پێویست بەواتا، بزرنگێنەوە.

وتمان، کە کوردجگە لە زمانەکەی، زۆربەی پێویستییەکانی دیکەی کوردایەتی لە دەست داوە و بەم پێیە، دەبێ زمانی کوردیی ئەمڕۆ، ئەو چواردە بزوێنانە (ئەنجامە=جومگەی) تیادا مابنەوە(*).

بۆ ئەم مەبەستەی سەرەوە، وا لێرەدا، بۆ چوونەکە دەخەینە بەر دەست زماناس و زمانزانانی کورد، لە رووی ڕێزمان و زانستییەکانی دیکەی زمانی کوردییەوە، بەتایبەتی بۆ زاراو ناونان و زاراو گەڕدان و زاراوە داتاشین، بەلای زۆرییەوە، لاسایی زماناسە عارەبەکان و فارسەکان وئەورووپاییەکان دەکەنەوە و ئەو هەڵانە، یان ئەولایەنە لاوازانە کە بەر ئەوان کەوتوون وبەسەریاندا تێپەڕبوون، لە ناو پشکنینەکانی ئەمانیشدا، ڕەنگیان داوەتەوە.

بۆ وێنە، هێشتا زوربەی ئەو زمانناسانە، ناتوانن جیاوازیی نێوان وێنەی ئەلفوبێ و وێنەی دەنگ بکەن، یان ناتوانن جیاوازیی نێوان ئاوازەی دەنگ ناوی وێنەی ڕێنووسی ئەو دەنگە بکەن، بەشێوەیەکی دیکە، هەر دەنگێ لە دەنگەکانی زمان، ڕەمزی دەنگی هەیە و شێوەی ڕێنووسی هەیە و ناوی ئەو شێوە ڕێنوسەش هەیە. ئەمە لە لایەکەوە، لەلای ترەوە و دەنگە بەئاوازەکان، هەر یەکە جۆرە کانگایەکیان هەیە و شێوەی ئاوازەدانەوەی هەر دەنگێ بەهۆی چەند ئەندامێ لە ئەندامەکانی ئاخافتنەوە دروست دەبێ و ڕێنووسی هەر یەکێکیان (وێنەی نووسین) بەشێوەیەک دە نووسرێ و ناونیشان هەڵدانی تەواویی هەر دەنگێکیش، لە کاتێکدا، دەکرێ، کە کەوتبێتە کۆتایی وشە (مۆرفیم)وە، یان لە دۆخی وەستاودا بێ!

بۆ ئاگادار بوون، بەم جیاوازیانە، ئێمە، ڕێنووسی (وشە=مۆرفیم) دەخەینە ناو کەوانە (......)وە و دەنگەکانیش، چە تەنیا دەنگێ، چە کۆمەڵە دەنگێ کە وشەیەک دروست دەکەن، دەخەینە ناو دوو لەتە چوارچێوە (چوارچێوەی دوولەت) [......]وە و بەپێی تواناش، هەوڵ ئەدەێن، کە لاتینیش بەکار بهێنین، لە پێناوی ڕۆشنکردنەوەی پتردا. بزوێنەکانی زمانی کوردیی، لە شێوازی لاسایی کردنەوەی ئەورووپاییەکاندا، ناویان پێوەنراوە و واتە، دەوترێ:

ئە، ئا، ئو، ئوو، ئۆ، ئی، ئیی، ئێ، بەکورت و درێژەکانیانەوە و بەهی گیرەوە و بەهی ڕەوانەوە و بە هی هەڵکێشراو ونزمەوە.(٤)

١- ئەورووپاییە زمانناسەکان، هەر لە بەر ئەوەی دەنگە ئاوازەیەک لە کوردیدا هەیە، کەپێی دەوترێ (هەمزە)، وێنەی لە ئەلفوبێیە لاتینییەکەیاندا بەر چاو ناکەوێ وبیریشیان لەوە نەکردوەتەوە کە (ئەلف)ی (ئەلفوبێ) کەیان، بەدەنگی[ء] دەست پێ ئەکات، بۆیە دەتوانێ ئاوازەکەی بەر گوێ بکەوێ، کە ناوی ئەودەنگەش، هەر وەک عارەب وەهای ناوبردووە لای کوردیش، هەر وەهایە، لە پیتی (هەمزەدایە) کە وێنەی ڕێنووسەکەی (ء)یەوە ڕەمزی دەنگیەکەش [ء]یە و ناویشی (هەمزە)یە. زمانناسە عارەبەکان، بزوێنەکانیان بە(ئەلف) و (واو) و (یێ)وە ناو بردووە وخۆ باسی کورتە بزوێنەکانیان، کەوەک (سەر=فتحە) و (بۆر=زەمە) (وژێر=کسرە) نەکردووە، کە دەوری جومگەی وشە سازییی دەبینین.

لە زمانی کوردیدا، بزوێنێ هەیە، کە وەک (فتحە=فەتحە)ی عارەبی وەهایە،

هەمیشە لە ناواخن وشە و کۆتاییدا، دێت وناتوانێ لە سەرەتای وشەوە بەر چاو بکەوێ، ئەمەش وەک ناو، (ئە)ی پێ دەوترێ، بەم لە ڕەمزی دەنگسازییدا بەشێوەی[ە=ە]دێت وبە پێی دەنگسازیی لاتینی [A=a] دەگرێتەوە، بۆ وێنە:

لە ئەڤێستادا (درەوگە) [د+ر+ە+ۆ+گ+ە]=[drauga] کە بەواتای (درۆ) لە کوردیی ئەمڕۆدا، دێت.

شێوەی هەورامان (درۆ) وشێوەی کەڵهوورو لوڕولەک (درەو) بۆیە هەشتمان لەسەر وشە هەورامییەکە داناوە، چونکە دەنگە بزوێنە[ۆ] بەقەدەر دەنگە بزوێنە [ۆ]ی جافیی نە کراونەتەوە.

وشەی (دەر) =[دەر]=[dar] کە بەواتای دەرگا، دەرەوە، ماڵ، لانە، ئارامگا، جێگاو شوێن دێت لەسەر پاکی شێوەکانی کوردییدا هەیە ئەو بزوێنەی بەجوانی تیادایە، ئەمە وێنەیەک بۆ ناواخنی وشە. وشەی (ئەژدەر) =[ئـ+ە+ژ+د+ە+ر]=[3a+dar] دوو وێنەی ناواخنی تێدایە (ئێمە ژمارە سێی لاتینیمان، بۆ وێنە دەنگە[ء] داناوە بەڵام ئەم دەنگە بەم جۆرە هەر لە بەشی ئەم دەنگانەدا بەکار دەهێنم) بەشێوەیەکی زۆر ڕوون، ئەم (جومگەیە=بزوێنە) هەرگیز لە سەرەتای وشەوە نایەت.

لە ئاڤێستادا، وێنەی بەم جۆرەمان زۆرن، بۆ وێنە وەک:

ئەهور [3ahur]، کەبە واتای (خوا) دێت ڕەمزی سێی لاتینی لەبری دەنگی[ء]یە.

ئەمە [3ama]کەبە واتای (زۆر، هەمە) ڕەمزی سێی لاتینی لە بری دەنگی[ء]یە.

گەم [gam]، کە بەواتای، (هەنگام، هەنگاو) دێت.

گەونە [gaona]، کە بەواتای، (گون، جۆر) دێت.

دوورە [dura]، کە بەواتای، (دوور) دێت.

ئەورە [3wra]، کە بەواتای، (ئەور=هەور) دێت.

یەسنە [yasna]، کە بەواتای، (جەژن، نوێژ، پاڕانەوە، قوربانی دان، ستایش، پەرستن) دێت.

مەرەتە [marata]، ئەم وشەیە لە ڕیشەی مەر [mar]ەوە دروست کراوە، کە بەواتای، (مردن، -کۆچی دوایی کردن، لە دەست دەرچوون، گیان دەرچوون، مەردەی، گوزەشتەی) هاتووە وخۆیشی بەواتای: (مەردە، گوزەشتە، مرد) هاتووە.(٥)

٢ – بزوێنێ، هەر لەم شێوەیە، بەڵام، نەختێ لەمە پتر هەڵکێشراوە، ئەویش وەک بۆ وێنە (ا)یە وەک (ناو)، وەک رەمـــزی دەنگیـــشی [â=A]یە لە لاتینی داو لە کوردیشدا [ا] وەک رەمزی دەنگی بۆ ناوەکە و لە لاتینیشدا [3â] دەگونجێت.

لە ئەڤێستادا، وەک (ئازاتە) =[3âzat]، کەبە واتای (ئازاد) دێت.

هەر وەها لە ئەڤێستادا، وەک کامە =[kâma]، کە بەواتای (کام، ئاوات، ئامانج، خاست، ئاوات، ئارەزوو،......) دێت.

لە ئەڤێستادا، وەک (نامە) = [anâm]، کە بەواتای (نام، ناو) دێت.

لە ئەڤـێـســتـادا، وەک (هەندام) =[handâm] کـە بەواتای (هەندام، بەژن و با، ئەندام) دێت.

لە ئە ڤێستادا، وەک (یاتو) =[yâtu]، کە بەواتای (جادو، فێڵباز، زۆڵ، بێ بار، نیسک) دێت.

لە ئە ڤێستادا، وەک (هاڤەنە) = [hâvana]، کە بەواتای (هاوەن، ئاوەن) دێت.

لە شێوە کوردیەکاندا، زاڤا[zâvâ] کە بەواتای (زاوا)ی جافی و (زاما)ی هەورامی دێ.

هەروەها، باوا=[bâwâ]، هانا=[hâna].

[دادا]=[dâdâ]، پەروەردەکـەر، (عـدل=ع)، کـە بەواتای (بـاوک) لە جـافـیی داو (تات) لە هەورامییدا، دێت.

ئاداد=[3âdad] بەواتـای (دایـک) دێ و لێـــــرەدا [ئا=3a] ئامـــــرازی نـە فـی (نەرێ)یەوە لە ئاڤێـســتـادا بەو جۆرە هاتـووە و لێـرەشـدا، لە شـێـوەی هەورامـانیـدا، (دایـک) دژ بە(باوک)ە وەک (ســالب و مــوجب)، یان (ســارد) و (گــەرم) و بۆیە ئامرازی (نەرێ) خراوەتە پێش وشەی (داد)ەوە، بۆ ئەوەی واتای (دایک) بەدەستەوە بدات. ئەم بزوێنە، لە ناواخن و کۆتایی وشەوە دێت.

٣– بزوێنێ، کە پتـر لەمەی پێشـووی [I] هەڵکشاوترەوە پانـپۆڕترە، یان قـەڵەوترە، بەڵام تایبـەتیـەکی جـێگای وەک جومگە هەیە، ئەگەر ئەو تایبـەتیـەی بۆ نەڕەخسێ بەو جۆرە نابێ.

ئێـمەبۆ ئەم دەنگە ژمـارە هەشتی لەسەر دادەنێین، بۆ ئەوەی خۆی لەوە جوێ بکاتەوە، کەشیـدەی لە سـەرەو واتە، بەم جـۆرە [â]. لە ئاڤێـستـادا، وەک (ئاوەنگهـەن) = [3âwhngan]، کە بەواتای (دەم، زار، دەهان، ئاخاوگە، ڤاچگا ،......) هاتووە.

لەوانەیە، کە وشـەی (ئاخـافتن)ی ناوچەی بەهدینان، زادەی ئەو وشـە ئاڤـێـسـتـاییـە بێت.

شایانی باسە، تایبەتییەکەی جێگای ئەم بزوێنە، ئەوەیە، کە جومگەیەک بێ لە نێوان ئاوازەدارێک (کۆنسۆنات) و نیمچە بزوێن [و=w]دا.

لە شـێــوەکــانی کــوردیی ئەمــڕۆدا، لەم وێنەیە، وشـــەی زۆرمــان هەن کـە وەک [داو=dâw]، [راو=râw]، [ناو=nâw]، ئەمـە بەشـێـکیـانەو بەشـەکـەی دیکەیان، وەک:

(سـاڵ) = [sâl]، (کـاڵ) =[kâl]، (باڵ) =[bâl]، بۆ جـێگا تایبـەتیـەکـەی ئەم جـۆرەش، دەبێ بڵـێین، کـە بزوێنەکـە دەبێ جـومگە بێ لە نێـوان دوو ئاوازەداراو وینەکەیان، دەبێ[ڵ=L] قەڵەو بێ.

شـایانی، باسـەئەم وێنانە و بەم جـێگا تایبـەتیـەوە، کـە یەکێ لەو ئاوازەدارانە (دواینەکەیان) لامی قەڵەو بێ، لە ئاڤێستـادا، دەست ناکەوێ، چونکە ئاڤێستا لامی لاواز و لامی قەڵەوی تیادا نییەو مێژووی هاتنە ناوەوەی لامی قەڵەو و لاواز بۆ ناوی زمانی کوردیی دەگەڕێتەوە بۆ دەمی فەرمانڕەوایی هێلینیەکان و وەرگێرەرەکانیان، کە بەزۆریی ئەوانە بوون، کەبە ئارامیی گفتوگۆیان دەکرد، یان ئەرمەنی بوون.

ئالێرەداکە جێگای خۆیەتی دەبێ ئەو راستیە بخرێتە، بەر چاوی خوێنەر، کە زمانی پارسیی کۆن دەنگی [ل=L]ی تێدایەو ئەوجا، چونکە زمانەکە مردووە، کەس ناتوانێ جیاوازیی نێوان (لام)ەکان بکات.

٤–دەنگە بزوێن، یان جومگەیە، کە وەک (کسرە)یەکی نەرم وسووکی عارەبیی کار دەکـات، دەست خـسـتنە سـەریشی، یان هەست کـردن، بەدەوریشی مـەگـەر لە توانای زماننـاسیدابێ. باسی ئەم جۆرانەمان لە بەرهەمی (فۆنەتیکی کوردیی، م. هەورامانی، کـۆری زانیـاری کـورد، بەغـدا)دا کـردووە و ئەم جـۆرە بزوێنانەش، بەرواڵەتی هەندێ هێشووە (Claster) ئاوازەدارەوە دەردەکەون. بۆئەو وێنەیەی سەرەوە:

– لە ئاڤێستـادا، وەک وشەی (مژدە) =[mida] کە هەر هەمان وشەیە لەسەر پاکی شێوەکانی کوردییدا، بە(ئاوازو بەواتا)وە.

– لە ئاڤێستادا، وەک (خشڤەش) =[xishvash]، کە بەواتای (شەش) دێت.

لە ئاڤێستادا، وەک (سپش) =[spish]، کە بەواتای (ئەسپێ) دێ لە شێوەی جافیی دا و (هەشپش) لە شێوەی هەورامییدا و (مۆریان) لە هەندێ شێوەزاری دیکەدا.

لە شێوەکانی کوردیی ئەمڕۆدا، ئەم بزوێنە نیمچە شاراوە و نیمچە ئاشکرایە بۆ وێنە، وەک مردن= [mirdin]، (بردن) = [birdin]، (برنج) =[birinj]، (برن) =[birin]، (کرن) =[kirin].

(دڕین) لە شێوەی (جافی)دا کە بەم جۆرە لە رووی دەنگسازییەوە دەنووسرێ [dirin] و لە هەورامیدا (دڕیەی) =[diryay] ئەم جۆرەش، هەرلە کۆتایی ولە ناوەخنی وشەدا، وەک جومگە دێت.

لە ئاڤێستادا، وێنەی دیکە، وەک (تیشتریە) =[tishtirya]، کەبە واتای (تیر) دێت، یان بەواتای ئەستێرە دێت.

لە ئاڤێستادا، وەک (زەیریتە) =[zairita]، کە بەواتای (زەرد) دێت.

لە ئاڤێستاداوێنە، وەک (ڤەهیشتە) = [vahishta]، کە بەواتای (بەهەشت) دێ.

٥- بزوێنە دیاریی و بەر چاو وگیر، لە سەر پاکی شێوەکانی کوردیی ئەمڕۆدا دەست دەکەوێ وهەروەها، لە ئاڤێستاشدا هەیە، بۆ وێنە:

- لە ئاڤیستادا، وەک (ڤیشتاسپە) =[vishtâspa]، کە وەک ناوی پاشاە هاتووە.

-لە ئاڤێستادا، وەک (جیجشا) =[jijishâ]، کەبە واتای (خۆرش=خۆرشت)، (جۆرە جێشتێکە) کە لە خۆشاوی میوە دروست دەکرێ وحاڵی حازر هەورامییەکان، (خۆشاو وخۆرشتی پێ یەژن).

لە شێوە کوردیەکانی ئەمڕۆدا، بۆوێنە وەک:

- (پیر) =[pîr]، (ژیر) =[zîr]، (تیر) =[tîr]، هەروەها، وەک (هەورامانیی) =[hawramany]، وەک (زەهاویی =[zahâwy]، (شامیی) =[shâmî].

- تێبینی؛ ئەم بزوێنانەی کۆتایی، وەک (یی)ی (تەنسیب) هاتوون.

٦- دەنگە بزوێنی کراوە، کەلە ناواخن و کۆتایی وشەوە بەر چاو دەکەوێ ونیشانەی دەنگی ئەمەش، ژمارە (٧) کەبە سەر وێنەی دەنگەوە دادەنرێت، واتە: [ێ].

-بۆ وێنە لە ئاڤێستادا، وەک (مێشە) =[mêsha]، کە بە واتای (مێ)، (مەی)، (مێش)، (پەز)، (مەڕ) دێت.

- لە ئەڤێستادا، وەک (دێنا) =[dênâ]، کە بە واتای (دین) دێت وبەم جۆرەش هاتووە (دەینا) = [dainâ].

- لە ئەڤیستادا، وەک (چێچەستە) =[chêchaste]، کە ناوی دەریاچەیەکە لە (ورمێ)ن یان (ئورمیە)ی ئیمڕۆ وکە بەناویەوە ئامڕۆ ناو دەبرێ، بەپێچەوانەی دەمی دێرینەوە کە (چێچەستە) = [chêchesta]ناوی تایبەتیی ئەو دەریاچەیە بووە، کە لە هەمان دەم وسەردەمدا ناوی ناوچەکە (ئورامیە) بووە، (تەماشای: دەوڵەتشاهی- فەروردین یەشت بکە) (٦)

- لە ئاڤێستادا بۆ وێنە، وەک:

(یەزمێدە) =[yazmêda]، کە شێوەی کاری وەرگرتووە وبە واتای (دەیپەرستم) یان (دەپرسم)، کە لە بنەڕەتدا، لە ریشەی ناوی (یەزنە=یەسنە) =[yasna]وە هاتووە کەواتای (جەژن، قوربانی، پەرستن، پەرسای، دۆعا، پاڕانەوە، ستایش) هاتووە. وشەکەش بەم جۆرە (یەزمەیدە) =[yazmaida] هاتووە.

٧- لەوەی سەرەوە، (لە ئاڤێستادا) بۆ هەر وشەیەک دوو جۆرە زرنگانەوە، یان دەنگدانەوەمان هێنایەوە، بەمەبەستی ئەوەی یەکەم زمانەکە مردووە. واتە: کەسێ نییە گفت وگۆ، ئاخافتنی، پێ بکات و بۆیە (هەندێ) بۆ وشەیەک پتر لە گۆ کردنێ، دەخرێتە بەر گوێی دەنگسازیی زمانەکەوەو دووەمیش، لێرەدا، دووجۆرە بزوێن، بەکار هاتوون، کە زرنگانەوەی یەکێکیان لەوی دیکەیان جیاوازییەکی وەهای نییە وئەمە لە لایەکەوە، لە لایەکی دیکەوە، هەر دووکیان بەتەواویی وەک یەک نین وئەمەش، ئازایی و وریایی رێگەی (لێکۆڵینەوەی بەراوردیی) دەگەیەنێ! بۆ رەمزی دەنگی ئەم دەنگە بزوێنە، لە لاتیندا[e] ئەمە باوە، بەم لە کوردیی دا بۆ ئەلف وبێ عارەبی (ژێرێکی=کسرە) کەمدەنگ هەیە.

لە ئاڤێستادا وێنە، ئەم بۆچوونە، وەک:

+ (گەرمە) = [گ+ر+م+ە] = [grma]، کە بەواتای (گەرم) دێ.

+ (زردا) = [zrda] کە بەواتای (دڵ، در، زار، زێڵ، زێر،......) دێ لە ئەڵمانیدا (هێرتس=herz) پێ دەوترێ، لێرەدا، هیندو ئەروپایی پیشان دەدرێ!

وێنە، لە کوردیی ئەمڕۆدا، بۆدەنگی [ێد، ێ]= [ê] وەک:

(دێ) =[dê]، (رێ) =[rê]، (دێراو) =[dêrâw]، (گێژاو) = [gêzâw]،

(سێکاو) =[sêkâw].

وێنە لە کوردیی ئەمڕۆدا، بۆ بزوێنە نیمچە شارراو ونیمچە دەرکەوتووەکان، وەک:

کرکراگە=[kirkraka]، (نمەک) =[nmak]، (برپرە) =[birbira]، (ژنەوانیی) =[znawny]، (پەری) =[parê]، (یەرێ) =[yarê]، (ژیللێ مەرە) = [zillêmare].

(٨- ئو)ی کورت، کە دەنگی [و]یە ولە لاتینیدا[u]یە لە ئاڤێستاش داو لەزارە کوردییە کانیش داهەیە.

– لە ئاڤێستادا، وەک لە وشەی (یوڤەن) =[yuvan]، کە بەواتای (گەنج، لاو، جوان، جڤان) دێت، لە ئینگلیزیدا (یۆنگ) =[young]ەو لە ئەڵمانیشدا (یونگ=yung) ە.

– لە ئاڤێستادا، وەک (دوگدا) =[dugda] کە بەواتای (دوێت، دۆیت، کەنیشک، کناچێ، کیژ، کەنی) دێ، (زمانی ئاڤێستا، سۆکۆلۆڤ)، بەواتای (شیردار) یش دێ.

ئەوەی کە دەبێ بوترێ، بەم بۆنەیەوە، ئەوەیە، کە ئەم کورتە بزوێنە لە ناواخنی وشەوە دێت، بەڵام لە کۆتایی وشەوە، بەر چاو نەکەوتووە!

لە شێوەکانی کوەدیی ئەمڕۆدا بۆ وێنە، وەک:

– (کورد) =[kurd]، (کورت) =[kurt]، (خورد) = [khurd]، (تورش)، =[tursh]، (مورد، کەڵهوریی) =[murd]، (پورشە) =[pursha]، (وردە) =[wurda]، (قوڵەقوڵ) =[qulaqul]، (کوتە) =[kuta]، (قەزوان وتوو و مەژگە، لە ناو هاوەندا دەکوترێ وخۆراکێکی بەهێز دەردەچێت، کەبۆ زستانی ساردو سەخت، گەرمایی بۆ تەن، بەرپا دەکات). (بورێ) =[burê]، کە لە شێوەی هەورامانیدا، بەواتای (وەرەوە، هاتووە). (کورە) = [kura]، کە بەواتای نێرکەی پیازی سەوز دێت، کاتی کە خەریکە تۆو بکات ئەوە کورەیە، وەک لاسک، لاسکی تۆودانەکەیە، هەروەها، وەک وشەیەکی بازاڕیش، بۆ لێ خوڕین لە یەکێکی ئاسایی بەکار دێت، بۆ وێنە، دەوترێ (کوڕە برۆ بۆ ئەوێ!)، یان (کوڕەکەم کەم بدوێ!) هەر وەها، بەواتای پۆپە (لووتکە) دێ، بۆ وێنە وەک (کوڕەکاژاو، کوڕەمریەم).

٩- (ئوو)ی درێژ، کە دەنگەکەی بەم جۆرە دەنووسرێ [وَ]=[û]. ئەم جۆرە دەنگە لە ئاڤێستادا ولە زارە کوردیەکانیشدا، بەزۆر دەست دەکەوێ.

– لە ئاڤێستادا، وەک لە وشەی (توور) =[tûr]، کەبە واتای توورانی دێت.

– لە ئاڤێستادا، وەک لە وشەی (ئاهوورە) =[3âhûra]دا، هاتووە، کە بەواتای (خوا) هاتووە. (گاتها. پووورداود)، شایانی باسە بەشێوەی (ئەهورە) ش دێ.

– لە ئاڤێستادا، وەک لە وشەی (پەرەتوو) = [paratû]دا هاتووەکە بەواتای (پرد، سرد، پردە، پل،...) هاتووە.- لە ئاڤێستادا، وەک لە وشەی (یاتوو) =[yatû]دا هاتووەو کە بەواتای (جادوو، فێڵباز، دەستبڕ،ساحر،...) هاتووە.لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، ئەم جۆرە بزوێنانە زۆرن ولە سەر پاکی شێوەکانیدا هەن و، ئەم جۆرانەش، لە ناواخنی وشەدا ولە کۆتاییشدا دێن بۆ وێنە، وەک:

لە کوردیدا (رووممەت) =[rûmat]، (شووکام) =[kamshû]، دوور=[dûr]، (سوور) =[sûr]، (شایانی باسە، ئەم وشەیە، لە شێوە جۆراوجۆرەکانی هەولێر و دەورووبەری دا، بەجۆری) (سۆر) = [sôr] دێت. (کوور، کەڵهوڕی) =[kûr] ، کە لە سۆرانی و جافییدا (کوێر) ولە شێوەی هەورامییدا[کور]، کە، جیاوازیی هەیە لەگەڵ [کۆر]دا، واتە دەنگ[ۆ=] کراوەتر تاوکو دەنگی[ۆ=ô].

١٠- دەنگە بزوێنە (ئۆ) کە بۆمان هەیە بەم جۆرە دەنگی بدەینێ [ۆ]=[ô] و ئەمانە لە یەک دەکەن، جگە لە نەختێ جیاوازیی کە هەیانە مەگەرگوێی زمانناسیی دیارییان بکات.

ئەم دوو جۆرە دەنگە بزوێنە، لێکۆڵینەوە بەراوردیی (بەراوردکاریی) وێکچوون وجیاوازییان لە یەکتریی جوێ دەکاتەوە.

بە هەرحاڵ، شێوەکانی کوردیی هەر دوو جۆرەکەی تێدایە، ئەمە لە لایەکەوە، لە لایەکی دیکەشەوە، ئەم دووانە لە ناواخن و لە کۆتایی وشەوە دێن.

بۆوێنە دەنگی [ۆ]=[ô] وەک:

– (دۆ) = [dô]، (رۆن) =[rôn]، (کۆن) =[kôn]، (رۆغەن) = [rôghan].

– لە شێوەی ئاڤێستاییدا، وەک:

– (دۆغدە) =[dôghda] کە ناوی دایکی زوردەشتە، کە بەواتای (شیردار) (دۆدار) هاتووە.

– هەروەها لە ئاڤێستادا وەک (گاسرۆرەیەنت) =[gasrôraynt] کە بەواتای (گات خوێن)، یان (گات ڕەوان) دێ.

شایانی باسە، (گات) یان (گاد) بەواتای (گاز، بانگ، پاڕانەوە، سروود، قوربانی، لا نەوە، وێرد، دۆعـــا، نوێژ، نما، پاڕیای، چڕیەی، لالـێـــای، کـــرووزیای، ئەوەلالێای،......) دێت.

١١- شـێـوەی دووەمـیـان، هەر وەک لە سـەرەوە وتمان، ئەم رەمـزەیان بۆ دەنـگ، پێ داوە[ۆ]=[ô]، وێنەشمان، لە شێوەکانی هەوراماندا، زۆرن و بۆ وێنە وەک:

(کۆر) =[kôr] کە لە شێوەی سۆرانیدا، (کوێر) = [kuwere] و لە شێوەی هەولێر و دەوروبەریی دا (کۆر) =[kôr]ە، هەروەها، لە شـێـوەی جـافـیی و کـرمـانجـیـدا، لە شێوەی لەکیی و لوڕیی و کەڵهوڕیی دا، وەک ئەوەی ناوچەکانی هەورامانە.

(سـمـۆرە) =[smôra] شـایانی باسـە، ئەم بزوێنە لە شـێـوەی سـۆرانیـدا، بەر گـوێم نەکەوتووە، بەم لە شێوەی جافیدا، هەیە.

چونکە زمانەکەی ئاڤێستا مردووە، واتە ئەمڕۆ، کەسێ نییە وەک جارانی گفتوگۆی پێ بکات ئەمـە لە لایەکـەوە و لەلایەکی دیکەوە، ئاڤـێـسـتـاناسـان وەهایان، بەرچاو نەخستووە.

١٢- دەنگە بزوێنی، وەک (ظمـە) عـارەبی، کـە لە کـوردیدا (بۆر)ی پێ دەوترێ و دەنـگی ئاوازەدار وەها لێ دەکـات، کـە ئەگـەر (بزوێنی) وەک [و، ۆ، و] کـەوتنە دواییەوە یەکسەرە زرینگەی دەنگە ئاوازەدارەکە بەرەو روالەتی، ئەو سێ دەنگە ئەڕۆن، بۆوێنە وەک:

[ب+و]، [ب+ۆ]، [ب+و]، لەگـەڵ وشـەدا، بۆوێنە وەک: واتـە: (بووگ)، (بۆن)، (بوڕ).

١٣- بزوێنی وەک[ە، ا، ا، ا] کـە دەکـەونە دوای هەر دەنـگێکی ئاوازەدارەوە جـۆرە سـەرێک، یان (فـتـحـە=ع) دەکـەوێـتـە سـەریەوە. ئەم جـۆرە بزوێنەو ئەوەی سـەرەوەش، نیـمـچە شارراوەونیـمـچە ئاشکران وزۆر کەس هەن لایان لێ ناکەنەوەو دەوریشـیـان بۆ دانانین.

بۆ پتر لەم رووەوە بەراورد کردن، لەم وێنانەدا، ئەو جیاوازیانە دەردەکەون، بۆ وێنە، وەک:

-خەرمان=[خ+ە+ر+م+ا+ن]- دەنگی[خ]، وەک (فەتحەی عارەبیی) بەسەرەوە بێ.

خورما=[خ+و+ر+م+ا]، دەنگی[خ]، وەک (بۆری بەسەروەو بێ).

ئەتوانین، لە رووی زانسـتیی (فـۆنەتیک) دەنگسـازییەوە، بەنیـمـچە بزوێنی لە قـەڵەم بدەین، کە زۆر جیاوازە لە نیمچە کۆنسۆنات (ئاوازەدار).

١٤- بزوێنە لۆدارەکان

بزوێنە لۆدارەکان، هەروەک، ئاوێستاناسان، کەرەسەی زمانناسیانەیان، بۆ ئێمە لێک داوەتەوە، لەگەڵ ئەوەشدا، هەر یەکە بەجۆرێ بۆ لێکدانەوەی چووە و هەریەکە بەجۆرێ رێنووس ودەنگسـازییـەکـەی دیاریی کـردووە، بۆیە کـۆمـەڵێ دژژاوەریی، چە لە رووی دەنگسـازییـەوە، چە لە رووی گۆشـەکـانی دیکەی ئاڤـێـسـتـا ناسـیـەوە، بۆ ئێـمـە بەر پا کردووە.

ئەمەش، بێگومان، دەگەڕێتەوە، بۆ ئەوەی کە زمانی ئاڤێستا ئەمڕۆ مردووە وکەسێ نییە، پێی بێاخەفێ وئەم لە لایەکەوە، لەلایەکی دیکەوە، ئەو ئاڤێستایەی، کە حاڵی حازر لەبەر دەست دایە، بەدەست ئاڤێسا نووسەری جۆراوجۆر و بۆ ماوەی دوور و نزیک و لەدەم و چەرخی لە یەک نەچوودا، نووسراوەتەوە و ئەو نووسـەرانەش، زۆر نەبێ کـەم ئامیانەی بیروبۆچوونی ساغکردنەوەی خۆیانی تێدایە، ئەگەر هاتوو زانـیمان، ئاڤێستا لە نووسـینی مـێـخـیـیـەوە بەرەو ئەلف وبێ ئارامی و نووسـینەوەی بەپالەویی وئەوجا لێکدانەوە، بەفـارسـیی و بەزمـانی ئەوروپایی رەنگاوڕەنگ، لە لای سـێـیـەمـەوە، تا ئێـسـتـا وەها رێک نەکـەوتووە کـە یەکێ لەو ئاڤـێـسـتـا لێکدەرانە زمـانی کـوردیی (بەشێوەکانیەوە) زانیبێ، یان بەلای کەمیەوە، نەختێ شارەزایی لەو رووەوە هەبووبێ.

بێگومان ئاڤێستاناسان و لێکدەرەوانی (ئەوانەیان، کە ئەمڕۆ لە میداندان) هێشتا لە بۆ چوونەکـانی خـۆیاندا، لەو رووەوە ناڕازین وبۆیە، سـاڵی (١٩٩٦) لە تاراندا. کـۆنگرەیەک بەنامی ئاڤـێـسـتـاناسـیـیـەوە گـیـراو ئالەوێدا، یەکێ نەبوو بەتەواویی لە بۆچوونەکان و لێکدانەوەکانی ئاڤێستاناسان رازیی بێ و هەر لەو ڕووەوە، ساڵی پار بوو لام وایە، لە ئەمەریکاشدا کۆنگرەیەکی دیکە، بەهەمان بۆنەوە گیراو هەمان خاڵە سەرەکیەکانی (تاران) یان، پاتکردەوە.

ئائەمـەی سـەرەوە، ئەوەمـان، بۆ دەردەخـات، کە بۆ چوونەکـانی، دەربارەی بزوێنەکـان ولۆدارەکـانەوە زۆر کـەم، جگە لەهەندێ شـتـدا، یەک بگرنەوە؛ واتە، بۆ وێنە، هەندێ لەوانە، وەهایان لە قەڵەم داوە، کە ژمارە بزوێنە لۆ دارەکان (شەشن) و وەک:

[aê,ao] -

– [ôi,âu]

– [âi,âu]

هەندێکی دیکەش، ژمارە بزوێنە لۆدارەکانیان، بەچوار ژمارە دیاریی کردووەو گوایا، ئەم بۆ چوونەیان، ناو ناوە، (دەنگسازیی ئاڤێستای میللی) و ئەمیش، بەم جۆرەیە:

– [AI, AU]

– [AI, AU]

شایانی باسە، بەپێی ئەم بۆ چوونە، ژمارەیەکی زۆر لە بزوێنە شاراوەو نیمچە بزوێنەکان، دەقرتێن یان دەبن بەژێر لێوەوەو لە ژێر دەنگی دیکەدا، دەتوێنرێنەوە.

من بەش بەحاڵی خۆم، هەر لە بەر ئەوەی، کە زۆر نەبێ کەمێ شارەزای زمانی کوردیم، بەو بۆچوونانە دڵنیانیم، بۆیە بەم جۆرەی خوارەو بۆی دەڕۆم:

بۆ پتر ڕۆشنکردنەوە لەبەر چاوی بیری خۆێنەری بەرێز، هەندێ لەبەرهەمی ئاڤێستا، بەدوو وێنە (جۆر = ڕەنگ) ترانسکرێپشن دەخەینە بەر چاو، واتە جۆرێکیان پێی دەوترێ (ترانسکریپشنی ئینتەر ناشناڵ) کە بەپیتی گەورەی لاتینی دەنوسرێ وجۆرەکەی دیکە (جۆرەکانی دیکە- پتر لە سێ جۆرێ بەر چاو دەکەون) کە بەپیتی بچووک دەنوسرێن، تاوەکو خوێنەری بەرێز لێیان ورد بێتەوە وبیاندا لە سەنکی محەکی بەراوردکاریی، (واتە: دەنگسازیی ئاسایی و بەشێوە میللی) وەک:

– [NA-T] =[not] بەدەنگسازی ئاسایی و بەشێوەی گشتیی میللی (زمانی ئاڤێستا- سوکولوڤ).

[MRNSYAT]=[mrat] هەمان سەرچاوە، بەدەنگسازیی ئاسایی و بەشێوەی گشتیی میللی (زمانی ئاڤێستا- سوکولوڤ).

– [BVAT] =[bvat] هەمان سەرچاوە، بەدەنگسازیی ئاسایی وبە شێوەی گشتیی میللی (زمانی ئاڤێستا- سوکولوڤ).

– [PRSASA] = [parasô] هەمان سەرچاوە، بەدەنگسازیی ئاسایی و بەشێوەی گشتیی میللی (زمانی ئاڤێستا- سوکولوف).

– [brzaiti] =[barazaiti] (گاتاها - پورداو).

– [prtu]=[paratu] (هەمان سەرچاوە).

لام وایە ئەم وێنانەی سەرەوە، زۆر نەبێ کەم، بزوێن لە ناو چوونیان، دیاریی کرد وکەوابێ بوم پێیەی سەرەوە، ئاڤێستاناسان، بەخت وخۆرایی بزوێن لە ناوبەرن، یان بزوێن قرتێنەرن زۆرتر ئەمەش کە لە لای فارسی زانەکانەوە سەر دەر دەهێنێ، چونکە ئەلف بێی ئەمڕۆ زمانی فارسیی، توانای ئەوەی نییە (تەنانت لەگەڵ دەنگدانەوە و زڕانەوەی دەنگەکانی زمانی فارسییدا بەتەواویی بگونجێ) یان توانای وێنەگرتنی زمانەکەی نییە!

بەهەر حاڵ، لەگەڵ ئەوەشدا، ئێمە نەمانتوانی ئەوان چییان وتووە، بەڕاستترینی لە قەڵەم بدەین، بۆیە لەم ڕووەوە (دەنگسازیی) سەرچاوەی جۆراوجۆر و بەزمانی بێگانەمان، خستە بەردەست و لە ئەنجامدا، گەیشتینە ئەوەی، کە بتوانین ئەم بزوێنە (لۆدارانە) دیاریی بکەین:

– [aê]=[rathastar] بەواتای: ڕاسترە و (دینی ڕاستگر) پەیرەوی کەری ئاهورا.

– [ôi]=[rathaôista] بەواتای: هەمان بۆ چوون هاتووە.

– [a]=[xvatu] بە واتای: خزم (خوێش-) هاتووە.

– [ûi]=[hûiti] بە واتای: درستکەر، بنەرەت دارێژەر، هاتووە.

– [ae]=[Airyana - vaevjgh] بەواتای ئاریان واچەکان (میللەت، نەتەوە) هاتووە.

– [âi]=[dâitya] بەواتای: دادیی، قانوون، هاتووە.

– [ai] =[barazaiti] بە واتای: بەرزایی هاتووە.

– [âu]=[gâosh-urvan] ناوی فریشتەیە کە پاسەوانی گیاندارانە.

– [ou]=[pourchista] بە واتای: ناوی کیژەکەی زەردەشتە (خوێندەوار و زانا).

– [ao]=[dûraosha] بە واتای: دوورە مەرگ.

هەروەک خوێنەری بەرێز لەبەر چاویەتی و، ئێمە (دە) ژمارە لە بزوێنی لۆدارمان (پاش ئەوەی کە بەبۆچوونەکانی ئاڤێستاناساندا، چووینەوە). دیاریی کرد و بەم بۆنەیەوە، دەبێ، بەزمانی کوردییدا بگەڕێین وبۆ ئەوەی، بەهۆی بەراوردکارییەوە، نەختێ لەم لایەنە ڕۆشنتر بکەینەوە.

– بۆ وێنەی یەکەم (پەیێنێ) [pêenê] ئەو ئاردانەی، کە دەکرێنە ژێر پنەی نان پەچین

(نان–پەتەی) وە کە لە سورانیدا، ئاردی ژێر دەرخۆنەیە).

– بۆ وێنە دووەم (پۆی) =[pôi] کـە بەواتای ئەو بەنە دێت، کـە بەپانی (جـاو، جـاجم، مـەوج، بەرمـاڵ، فـەرش،......) دەتەنرێت (واتە، بەتانەکـەدا)، هەر یەکێ لەوانە (تان) و (پۆ)ی هەیە.

– بۆ وێنەی سێیەم (پەرسە) =[parsa] کەبەواتای (پرسە) دێ.

– بۆ وێنەی چوارەم (پوویای–) = [pûiyai] کە بەواتای (رزاندن، پووان) دێ.

– بۆوێنەی پێنجەم (پێیکەنە–)= [paekana]، دەستـەگـرتنی بنە کـڵاش (کـاری کلاشکەرە).

– بۆ وێنەی شەشەم (پاپپای–)= [pâipâi]، واتە، دواخستن، خەڵەتاندن، خـەریک کردن.

– بۆوێنەی حەوتەم (مەیکەدە–)=[maikada] ، واتە، (میخانە).

– بۆوێنەی هەشتەم (پووکە–)= [pâkai] (پوکەی) راستـترە، چونکە ئەم وشەیە کە شێوەی کوردیی ناوچەی هەورامانە، دەنگە بزوێنەکەی، بەم جۆرە (ۆ) کراوە نییە، بەڵکم کـەمـتـر کـراوەتەوە (بەواتای: پەوچی = سـەبەبییـە، هۆیە، دەبێ هۆیەکـە، بوترێ).

– بۆوێنەی نۆیەم (پۆرە=پورە) =[poura] بەواتای (پیادا) هاتووە.

– بۆ وێنەی دەیەم (دەودان –دێیـەکـەی شـێخ سـەهاک) =[daodân] لە هەورامـانی لهۆندا.

لە شێوەی ناوچەی بەهدیناندا، جـۆر بزوێنێکمان، لە وشەی (گـوێز= گـیز، خـوێن= خێن) داهەیە، کەکورتە بزوێن و چوونەتەوە بەناویەکـتری داو بۆمـان، هەیە بەم جـۆرە [ui] نیـشـانەیان، دیاریی بێ و بەم جۆرە، ئەتوانین ئەو دوو وشـەیەی کە گـۆیان، لە ناوچەکانی بەهدیناندا، جیاوازە، لەگەڵ هەمان ئەو دوو وشەیەی ناوچەکـانی سۆراندا بەپێی دەنگسازیی دیاریی بکەین:

[گوێز=guîz]= گوێز (وەزی–ھ)

[خوین=khuîn]= خوێن (ونی–ھ)

وێنەیەکی دیکەمـان هەیە ولاشم وەهایە کـە ئەم وێنەیە، لە سـەر پاکی شـێـوە

کـوردییـەکـاندا دەست دەکـەوێ و ئەویش [او]=[âu]ە، کـەلە وشـەکـانی (بـاو، پاو، پاوروا–دا) هەیە و وەک ناوخن دێت.

ب– دەنگی ئاوازەدار کۆنسۆنانت:

لام وایە لە پێشەوە باسی ئەوەمان کرد، کە ئاڤێستا لە ئاخرو ئۆخری سەرو کلاوی ئەشکانی داوسەرەتای سەرو کلاوی ساسانیدا، کۆکرایەوە– (ئەوەی، لە دەس ستەمی ئەسکەندەری مەکدۆنی ودەست وپێوەندەکانی ولەدەست مەغۆل وتەتەر دەرباز بوو) سەر لە نوێ بەپەیڕەوی نیشانەکانی ئەلفوبێی پالەویی، کە ئەویش لە ئەلفوبێی ئارامیەوە وەرگیراوە. (بریتی یە، لە (٤٩–٤٨) نیشانەیەک، بۆ بزوێنەکان وبۆ ئاوازەدارەکان) دارێژرایەوە.

لێرەدا دەبێت ئەوە لە یاد نە کرێ، کە ئەم نیشانانە (ئەلف و بێ–یە) جۆرە بەرگێکی بێگانەیە، کەبە ئاوێستا، دەکرێ، بۆیە، زۆر نەبێ کەم، لەدەنگەکانی ئاڤێستا (بزوێن وئاوازدار) کـران، بەژێر لێوی بەرگی نوێ وە! ئەمە لە لایەکەوە، لەلایەکی دیکەوە، بۆ هەندێ دەنگ، نیشـانە، لەو ئەلفوبێیـەدا، نەبوو، بۆیە هەندێ چیلکە بۆ هەندێ پیت دروست کراو ئەمەش لەقەباڵەکانی هەورامان–دا زۆردیارییبیە!

ئەوەی کە زۆر زەق ودیاریی بێ ئەوەیە، کـە ئاڤێسـتـای سەرەتایی رەوایی، لە دەمی (مـاد) ەکـاندا، دەنگێکی برناخی تیـادا بووەو ئەو دەنگەش، تا ئەمرۆ هەر لە زمـانی کـوردییـدا مـاوە وئەویش ئەوەیە، کـە لە وشـەکـانی (زەنگ، رەنگ، دەنگ، پەنگ، هەرەبەنگ، هەنگوین، رەنگین،...)دا هەیە ولە زمـانی ئینگلیـزییـدا رەمـزی دەنگیەکەی[ng]یە، کە لە راستیدا، لە تێکە و بوونی دوو دەنگی [ن= n] و [گ = g]دا. پەیدا بووە واتە: [نگ = ng].

دەنگی[ێ=O]ی تیـادا، بووە، کـە ئەمـڕۆ لە ناو زارە کـوردیەکـاندا جگە لە هی هەورامانیی، نەماوەو شوێنەواریشی نییە.

دەنگی[دَ = d] وەک بەڕێز تەوفـیق وەهبی، ناوی دەنگی[دَ=d]ی کلۆری پێـوە نابوو، لە ئاڤێسـتـادا زۆر دیاریی وکاریگەرە، کەچی لەشێـوەی کوردیدا نەماوە، لە لایەکی دیکەوە، لە دەنگی[س=s]دا پتر بەر چاو دەکەوێ و دەنگی [ر] = [r] بەسێ جۆر خۆی پیشـان داوە، کەچی لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، بەتەواویی وەک ئەوانەی ئاڤێستا بەدیی ناکرێن و تەنها دوو دەنگێ ماون.

لەم لاشەوە، لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا دەنگی [ل=L] بەزۆریی وبە (دووڕەنگ) بەکار دێن، بەم دەنگی[ل=L] لە ئاڤێستادا نیە، لە کوێوە هاتوەتە ناو زمانی کوردییەوە، ئەوە مەگەر مێژوو رۆشنی بکاتەوە.

نوسینەکانی هەخامەنشیان، دەنگی [ل=L]یان تیادایە و ئەمەش، لەوە دەکات، پارس (فارس) شێوە زمانێکی تایبەتیی خۆیان هەیانبووە. هەروەها ئەلفوبێی ئارامیی دەنگی [ل=L]ی تێدایە و زمانی گریکەکانیش، زمانی عارەبیش، مەغۆلیەکانیش و تەتەریش، خاوەنی ئەو دەنگەن و کوردیش و کوردستانیش لەو دەمەوە و تا ئەمڕۆیش، هەر لە ژێر جەوروستەمدا، دەلەرزێ. لەبەر ئەوەی دەنگەکە، بەزۆر بەتایبەتی لە دینی ئێسلامی پیرۆزەوە، بەسەر زمانی کوردیدا، دەسپێنرێ وسەپێنراوە وپتر لەمەش، دەنگی [ق] و [ح] دەنگی [ع] لە ئاڤێستادا، دەست ناکەوەن وئەمڕۆش، زمانی کوردیان چە بەوان و چە بەدەنگی [ل=L]، رازاندوەتەوە. لەو لایشەوە، ئاڤێستا دەنگی [غ]=[gh] لە کەرەسەکەیدا بەزۆریی دیارە، بەم لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا وشەی وەها، کە دەنگی وەهای تیادا بێ زۆر کەمن بەدەگمەن، دەنگی [غ=gh]بە کار دێت، یان دەنووسرێت.

بەهەر حاڵ، وا لێرەدا، باسی دەوری هەر یەکە لەو کۆنسۆنانتە (ئاوازەدارانە) دەکەم کە لە بنەڕەتەوە رەسەنن، یان بێگانەن و حاڵی حازر دەوریان هەیە:

(١) دەنگی [ک=k]

ئەمە رەسەنە و بنەڕەتییە و لە کوردیی و لە ئاڤێستاشدا، لە سەرەتای وشەوە و لە ناوەڕاستیەوە (ناواخن) ولە کۆتاییشەوە دێ، بۆ وێنە وەک:

لە ئاڤێستادا[کامە=kâma] کە بەواتای (کام= ئاوات= ئامانج =خواست... هتد) دێ. لەکوردیدا، وەک، مەلا ئەحمەدی کلاشی (کەیفی) دەفەرمێ:

"کەیفی نامەکەی رەشحەی شەکرڕێز

چاپار یاوناش، وەشاری تەورێز"

(مێژووی=م.هەورامان-ل-١١٤٠) (مێژوو=مژ)

(٢) دەنگی [گ=g]:

ئەم دەنگیشە، لەو دەنگە رەسەنانەیە، کە زمانی کوردیی و ئاڤێستای پێ رازاوەتەوە، ئەمە لە لایەک لە لایەکی دیکەوە، مۆزیکای ئەو وشانەی دڵگیر کردووە،

کە ئەم تیایاندا بەشدارە، ئەم دەنگە لەسەرەتاوە و لە ناواخنەوە و لە کۆتایی وشەوە دێت.

وێنەی ئاڤێستا، وەک:

[گەرمە=garma]، کە بەواتای گەرم هاتووە.

[درەوگە=draoga]، کەبەواتای (درۆ) هاتووە.

وێنەی ئەم دەنگە لە کوردییدا، وەک، سەید سادق، لە قەسیدەی شای تاجی (لولاک)دا، دەفەرمێ:

"فەلەک سەرگەردان شۆڕی سەوداتەن

مەلەک جاڕوکێش خاکی دەرگاتەن

ئەنبیاو وەلی گشت ئینتیزارتەن

گشتێن خرێدار پەی بازاڕتەن"

(مژ م. هەورامانی، ل-١١٨١)

٣-دەنگی [خ=x]

ئەم دەنگە لە ئاڤێستاشدا ولەزمانی کوردیش بووەو هەیەو لە هەردوو لایاندا، دەروێکی بالا لە واتاسازییدا، دەبینێ. ئەمیش، لەهەر دوولادا، لە سەرەتاو لە ناواخن ولە کۆتایی وشەوە دێ، بۆ وێنە، لە ئاڤێستادا، وەک:

- [خشنووتە=xshnûta]، کە بەواتای (خۆشنوود، خۆشحاڵ، بەکەیف) دێ.

(تێبینی- بۆ دەنگی [ش=sh] بەکار دێن و بۆیە ئێمەش هەر دووکیان بەکار دەهێنین).

- [دەخمە =daxma]، کە بەواتای (تەکمە، پاڵەوان، ئازا، کۆڵنەدەر،... هتد) دێ.

- [خەرە=xara]، کە بەواتای (کەر=هەر=خەر) دێ.

- [پوختە=puxdha]، کە بەواتای پێنجەم هاتووە.

- [رەوخشنە=raoxna]، کە بەواتای (رۆشن) هاتووە.

(تکایە، پێویستە، کە ئەوە تێبینی بکرێ، کە دەوری دەنگ لەوشەدا، وەک دەنگدانەوە، مەبەست (مۆرفیم=بڕگەی واتادار)، قەدی وشە)یە.

لەزمانی کوردییدا وەک، کۆزاد بەگی خۆرخۆرە، دەفەرمێ:

"نەکـــــەردەینم دارنـە بەردەیـنم بـەرد
سەرەم داخ کەران، چە خاس بازیم وەرد
هەشـتـە کلیـد دا هەفـتم کـەرد گوشـاد
کــەللەم دا بەخــورد، خـــوردم داوە باد
بیم وە بازرگــــان خـــــرپـیداری دەین
وە خەیالی خام، جەم کەردەم (ضدین)

(مژ. هەورامانی، ل١١٨٣)

٤ -دەنگی [غ=gh]

ئەم دەنگە لە ئاڤێستادا بەزۆری هاتووە ولە سەرتای وشەوە، وەک نەهاتبێ وەها دەردەکەوێ، بەڵام (پورداود-گاثاها، انتشارات دانشگاه تهران)، وەهامان تێ ئەگەیەنێ، کەلە سەرەتای وشەوە، لە ئاڤێستادا، هاتووە بەڵام زۆر کەمە و بەم بۆنەیەوە، دەڵێ:

(در سر واژه بسیار کم است)، ئەم وێنەیەش دەهێنێتەوە:

[غژەر=ghzar] کەبە واتەی (شێت، لێوە، گوجەر، دێوانە) دێ.

- [بەغ=bagh]، یان [بەغە=bagha]، کەبە واتایَ (بەگ)ی ئەمڕۆ دێت و هەروەها بەواتای (سەردار، دەسترۆشتوو، فەرماندار، پێگەیەنەر، سەرپەرشتیکەر،...... هتد) دێ.
- [بەنگە=bangha]، کـە بەواتای (بەنگ، هەرەبەنگ، تلیاک=تریاک، دەوای سڕکەر، حەشیش، دەوای گیایی لە هۆشبەر....هتد) دێ.
- [ڤەنگ هو= vanghu]، کە بەواتای (نیک، باش، بەهادار، بە بە) دێ.
- [مەرەغە=maragha]، کە بەواتای (مریشک، مر، مامر، کەرگ، مورخ،....) دێ.

وێنەی ئەم دەنگە کە لە کوردییدا زۆر کەمە، زوربەی کاتیش وشەی دەنگی [غێ=gh]دار، لە عەرەبییەوە وەرگیراوە، بەهەرحاڵ، لە کوردیی ئەمڕۆدا وەک مەلا نەجەف دەفەرمێ:

"باری لەیل نەکەی،............
ئامانەن یا شاه باری لەیل نەکەی
حوجرەی دەروونم جە خەم کەیل نەکەی!"

مژ-هەورامانی، ل-١١٧٨

زەلیلی دەفەرمێ:

"قـــیـــبلەم غـــەمگینم،......
زیاد جەسا ن، ئیمساڵ غەمگینم
بەدیدەت قەسەم، دیدەی شیرینم
جە شەب، تا بەڕۆ چەم پەڕ ئەسرینم"

(هەمان لاپەڕە)

لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا ئەم وشانە بەدیی دەکرێن و نەختێ لە مانە پتریش:

(دۆغ-لەکی، لوڕی، کەلهوڕیی، فەیلی-غار، غەبغەبە، ڕۆغەن-مەرهەم=مەڵهەم-یەغدان، غەوش، غەرەغەرە).

٥- دەنگی [چ= ch]:

لە ئاڤیستادا، ئەم دەنگە دەورێکی باڵای هەیە و هەروەها لە کوردیی ئەمڕۆیش دا لە هەردووکیاندا، وشەی زۆر هەن، کە بەم دەنگە ڕازابنەوە. لە ئاڤیستادا وەک:

[چیترە= ithra]، کە بەواتای (چارە، شانس، نگین، بەخت) دێ.

[ڤاچەنگ=vachangh]، واتە: وتار گوفتار، واژە، وشە، وێژە.

[ڤەڤەچ=vavach] = [ڤەڤەچە=vavacha] واتە: (وتی، گوتی، ڤات، ڤات، مڤاچ، واچە، واچ.).

لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، تابلێیت وێنەمان بوی زۆرن و لە سەرەتا و ناواخن و کۆتایی وشەوە دێت. بەم بۆنەیەوە مەهجووری فەمویەتی:

"ساقی چێش واچم، وە گشت دەردەوە
بە ناڵەی پەرسۆز، ئاهی سەردەوە
شەوان تاوەڕۆ، واوەیلاو ڕۆمەن
گشت جە پەژارەی، بێ باکی تۆمەن
سامرووەتت بۆ، چاوەکەی راستم
منیچ نە زومرەی، خواشناسم"

(مژ-هەورامانی، ل-١١٧٦)

٦-دەنگی [ج=j]:

ئەم دەنگە لە ئاڤێستادا، لە هەرەسێ جێگاکەوە بەر چاو دەکەوێ، بۆ وێنە، وەک:

- [جیجیشا=jijîsha]، کە بەواتای (چێشت، خۆرشت، خۆشاو، شلە) دێ.
- [جاماسبە=jamasba]، کە بەناو یەکێ لە وەزیرەکانی ئەو دەمەیە.
- [جەهیکا=jahâk]، کە بەواتای (خۆشحاڵ، هەرزە، هەرزەکار) دێ.
- [جیڤە=jîva]، بەواتای (جیڤای، ژیوای، ژیان،....) هاتووە ئەمانە، کە لێرەدا، هەن، لە ناواخن و لە سەرەتاوە هاتوون و بەم نەمانتوانی، وێنەی کۆتایی بدۆزینەوە.

لە کوردیی ئەمڕۆدا، ئەم دەنگە وێنەی زۆری هەیە، بۆ وێنە: بەم بۆنەیەوە جەفایی دەفەرمێ:

"ماوا نە تۆی کاو، کۆی وەفایی
دڵبەرێ بەرێ، جە ئاشنایی
قوڵڵەی قە ی قاف، ئیستیغا مەنزڵ
جەلات، تەمەنناى، من نەبی حاسڵ
جەردەی هیجرەت بەرد جەوانیم سەرجەم
پیرم هەم پەرێت، ئاما چەنی خەم"

(مژ. هەورامانی، ل-١١٥٨)

٧-دەنگی[ت=t]:

ئەم دەنگی[ت=t]یە، دوو جۆرە و ئاوازەی یەکێکیان لە وی دیکەی تر گیراوترە، یان، ئاوازەی بەرزتر و ئەستوورترە، تا ئەوەی دیکەیان (پورداود، گاتاها-انتشارات تهران، ل-٢٤).

ئەوجا ئەو دوو جۆرە، ئایا، دەوری (فۆنیم) دەبینن، یان هەر جیاوازیان هەیە، لە گۆ کردندا! ئەمە نە (پورداود) دەربارەیەوە، شتی وتووە، نە هەر ئاڤێستا ناسێکی دیکە. شایانی باسە بۆ ناسینیان، یان جوێکردنەوەیان لە یەکتریی، چیلکەیەک لە ژێر نەرمەکەیان، دانراوە (تەماشای هەمان سەرچاوە بکەرەوە). وێنەمان لە ئاڤێستاوە، وەک:

- [تەفنو=tafnu]، کە بەواتایێ (تا، تاو) هاتووە.
- [تەنورە=tanûra]، کە بەواتای (تەنوور، تەنیر) هاتووە و هەروەهایش بەواتای

(توون) یش دێ.

- [هەپتە=hapta]، کەبەواتای حەوت هاتووە، یان هەفت، یان هەوت هاتووە.
- [بەختە=baxta] کە بەواتای (بەخت، شانس، چارە) هاتووە.

لە وێنەکەی دیکەیان، وەک:

- [تکەیشە=tkaêsha]، بەواتای (ئاین) هاتووە (وەچەدین).
- [تبەیش=tbaêsha]، کە بەواتای (دژژایەتی،دوژمنایەتیکردن، دوژمنکاری کەردەی) دێ.

لە کوردیی ئەمڕۆدا. دوو جۆرە دەنگی[ت=t، ت=t] وەک دەنگ، نەک وەک مۆرفیم هەن و هەندێکیش دەیبەنەوە سەر دەنگی ئەو دەنگە [ط]ی عارەبییەکە، کە بەهۆی وشەی ئیسلامیەوە، هاتوەتە ناوەوە. یان دەنگی [ت]ی پاش دەنگێکی بێ ئاواز کە وەک وشەی (دەست، سست، بەست)دا هەیە دەبیستێ کە ئەم دوو دەنگە بەناویەکدا دەتوێنەوە. هەروەها دەنگی [س]ی قەڵەو کە دەکەوێتە پێش دەنگی [-ەو]وە، یان پێشی دەنگی [اڵ]ەوە.

بۆ وێنە کوردیەکە، وەک بۆ وێنەی یەکەم میرزا قولی (شارق) بەختیاریی دەفەرمێ:

"هەقش وە دەستەن،......
یاران ئەو شەخسە، هەقش وە دەستەن
ژەقەیدی دنیا، تەمام وارستەن
ژە جامی بادەی، وەلایەت مەستەن
وێنەی شەشدەریش، تەمام بەستە بۆ
وەتیرە شەنەی، شەیتان خەستەبۆ"

(مژ.هەورامانی،١١٧٢)

بۆ وێنەی دووەم، وەک ئەوەی کە لە وشەکانی (سەوزە، سەگ، ساڵ، سامـاڵ)، بەر چاوی گوێ دەکەون.

٨- دەنگی[د=d]:

لەئاڤێستادا، وێنەی ئەم دەنگە زۆرە، هەروەک لە کوردیی ئەمڕۆیش وەهایە، لە ئاڤێستادا وێنە، وەک:

- [دورە=dura]، بەواتای (دوور) دێت، کەلەشێوەی بادینانیدا، (دیر) ە.

– [هەندامە=handâma]، بەواتای (هەندام، بەژنوبا، قەڵەمی تەن) دێ.

– [دادی=dâdi]، ئەمە کارە. بەواتای (دەیدا، ئەیدا، دەبەخشێ، دای، بەخشای، مدای) دێ.

– [دڤا=dvâ]، کەبەواتای (دوێ، دڤێ، دوو، دووان) دێ.

بۆوێنەی ئەم دەنگە، لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، وەک: خانم خورشیدنمای داواشی دەفەرمێ:

"یە خورشید واتەن، دایم غەمینەن
غەمینی دووریی، (ضفاءالدین)ەن
یاخوا مەرگی نەوینم وەچاو
نەیژنەفەم وەگۆش، نەی وینم وە خاو
جاداری عەزیز پیری ئیرشاد بۆ
وەکیلی زیندەی غە وێی بەغدا بۆ"

(مژ.هەورامانی، ل١١٥٢

لەشێوەی کوردیی جافییداو هیی ناوچەکانی هەوراماندا، دەنگی[د=d، دَ=d]وەک دەنگ دوو جۆرن، بەم واتا، ناگۆڕن ویەکێ لەوانە، کە (مامۆستا تەوفیق وەهبی) ناوی ناوە، دەنگی[دَ=d]ی کلۆر.ئەم دەنگە لە سەرە تاوە نایەت.

شایانی باسە، ئەم دەنگە کلۆرە، تەنها، لە ئاخاوتندا، ناوبە ناو بەکار دێ.

٩-دەنگی[ث=th=o]:

کەلەئاڤێستا زۆرەو بەکار دێت، بەم، لەشێوە نووسین وئەدەبیاتی کوردیی ئەمڕۆدا، نییە وبەکارنایەت. ئەم جۆرە دەنگانە، ئەگەر لەگەڵ وشەی عارەبیدا، بێنە بەردەمی نووسین، بەپیتی (س) دەنوسرێن. بەهەرحاڵ لە ئاڤێستادا، وێنەمان، وەک:

[گاثا=gatha] ، کەناوی ئەو سروودانەیە، کەلە لایەن زەردەشت خۆیەوە بەشێوەی (بلانک ڤێرس=blanakverse) دارێژراون وزمانەکەیان لەهەر پارچەیەکی دیکەی ئاڤێستا پاکترە، لەرووی واتاشەوە، بەواتای (لە خواپاڕانەوە، سروود، دۆعا، وێردکردن، نوێژ، جەژن، ستایش، قوربانی، پاڕانەوە...) هاتووە. بۆ وێنە وەک:

– [خشەسری=xshathri]، بەواتای (فەرمانڕەوا، شا، حاکم، سەرۆک، سەرکار، سەردار، هتد) هاتووە.

[چیسا= chitha]، کەبەواتای (چز، لابردن، سڕینەوە، کوژاندنەوە، قت کردن، لادان، پەنادان، دواخستن، هتد) هاتووە.

١٠-دەنگی[ذ=the] = [th]:

لەپێشی پێشەوە، دەربارەی ئەم دەنگەوە، ئەوەمان رۆشن کردەوە، کە حاڵی حازر زمانی کوردیی لەشێوەی نووسیندا، وێنەی ئەم دەنگە وەک خۆی بەکارنایەت وبەڵکو زۆربەی کات، بەوێنەی (س) یان (ز) دەینووسن، سامەگەر وشەیەک نەگونجێ کە دەنگەکەی بگۆردرێ!

لەدۆخی ئاخافتندا، هەروەک وتمان، ناوبەناو، لەشێوەی هەوراماندا هەیەو لەئاڤێستادا. وشە بەم دەنگەوە رازابێتەوەو هەبێ وەک:

– [بەودە=baodha]، کەبەواتای (بۆ، بووە، بۆخش، بۆنی خۆش، بۆوەش) دێ.

– [پوخدە=puxdha]، بەواتای (پێنجەم) دێ.

ئەم جۆرە نووسینە، هی (پورداود) ەو بەپێی کلیلی دەنگەکانی خۆمان، دەبێ بەم جۆرەی خوارەوە بینووسین:

[baotha]،[puxtha]، واتە (بەودە) و (پوخدە)

ئەم دەنگەلە ئاڤێستادا، لەسەرەتاوە، بەرچاو نەکەوتووە، بەڵام لە ناوەڕاست ولە کۆتاییەوە، هەیە.

شایانی باسە، بەم بۆنەیەوە، کەئەم دەنگە، لەو دەنگانەدا، کە بۆ دەنگسازیی ئاڤێستای میلەلی دانراوە، بەرەو دەنگی[د=d]ی ئاسایی براوە و ئەمەش بێگومان لە رووی پشکنینەوە، ناڕاست و نادروستە، چونکە ون کردنی دەنگێ وگۆڕینی بەدەنگێکی دیکەی نزیکی لەکانگادا، ونکردنی ئاوازەکەیە، لەلایەکەوەو واتا تێکدانە لە لایەکی دیکەوە، بەشێوەیەکی رۆشنتر، ئەو وشەیەی سەرەوە بەم جۆرە نووسراوە:

– [بەودە=baoda].

١١-دەنگی[پ=p]:

ئەم دەنگە، چە لە ئاڤێستاداو چە لەزمانی کوردیی ئەمڕۆدا، بەزۆری هەیە. بۆوێنە، لەئاڤێستادا، وەک:

[پەرەتو=paratu=paratu]، کەبەواتای (پرد، سرد، وەتەن،...) هاتووە.(٧)

لەکوردیی ئەمڕۆدا، وێنەمان، بۆئەم دەنگە زۆرە، بۆوێنە، وەک: صالحی، یان (محی

الدین سالحی) کەنوولەیی مەرەمۆ:

"کرێوەی خەیاڵ، سەریاسی ماتەم
شادەی ئاژاوە، سوپای بەفروتەم
دێوە لوولەی دەرد، جەقوللەی کاوان
شەپۆڵەی شیوەن، کینەی شەتاوان
ئاتەشگای دەروون، بڵێسەی بەڵا
سینەی پڕ کینەی قەڵای بەر قەڵا
سەردیی (سارەوان)، (داڵەهۆ)ی دڵان
نەبی (گەزەن) بار، هەراڵەو گوڵان"

(مژ.هەورامانی.ل- ١١٦٠)

١٢-دەنگی[ب=b]:

ئەم دەنگەوە، لەسەرەتاو ناواخن وکۆتایی وشەوە، چە لەئاڤێستادا، چەلەزمانی کوردیی ئەمڕۆدا، بەزۆریی خۆی پیشان ئەدات. لەزمانی ئاڤێستادا، وەک:

– [بەر=bar]، بەواتای (بردن)، (بەردەی)، (بر) یش بۆهەمان واتا، بەکار دێت.

– [بەخت=baxt]، بەواتای (بەخت، شانس، نێوچاو، چارە، نگین، ئێقبال، برد، مراد) دێ.

– [برزەت=brzat]، بەواتای (بەرز، با، سەر، هۆر) دێ.

– [بازو=bâzu]، بەواتای (بازوو، باڵ، قۆڵ، بەژن) هاتووە.

لەزمانی کوردیدا، وێنە بۆئەم دەنگە وەک، دوکتۆر سدیق موفتی زادەی دشەیی مەماچۆ:

"شەماڵی شەوگەرد، سەر دیار ماوا
دڵەی غەریبان، وەشنۆت ئاوا
نەهەرسەربەرزێ، سەرتەرزێ وەردە
رازی دەردەدار، وەدڵدار بەردە
وەبۆی هەر گوڵێ، دەماخ چاخ کەردە
وەشنۆی کاوان، دڵ پەرداخ کەردە"

(مژ-هەورامانی-١١٥٤، ١١٥٥)

١٣-دەنگی[ف=f]

ئەم دەنگە لە ئاڤێستاداو لەزمانی کوردیی ئەمڕۆیش، بەزۆریی هەیە، لەجێگا جۆراو جۆرەکانی وشەوە دێ: بۆ وێنە لە ئاڤێستادا، وەک:

– [فرەیشتە=fraêshta]، بەواتای (فریشتە، پەریی) دێ.

– [ڤەفرە=vafra]، بەواتای (بەفر، وەفر، ڤەرو، وەروە، ڤەروە، ڤەرڤە) دێ وهەر بۆ وێنەی ئەم دەنگە لەزمانی کوردییدا، وەک: (خەستەی خانەگایی) مەڤاچۆ:

"چراخم دیدەت،......
سەوگەندوە سورمەی، دەورانی دیدەت
وە ئەبرۆی وێنەی، با ی خەمیدەت
یاخۆچۆن هیلال، هەق ئافەریدەت
وەزولفی سیات، پەرچینی لوولت
وەباڵای چون سەوڵ، ڕەندی نەو تووڵت"

(مژ، هەورامانی، ل-١١١٩)

١٤-دەنگی[و=w]:

ئەم دەنگە بەپێی جێگایی و دراوسێی لە (مۆرفیم=وشە=برگەی واتادار)ی واتاداردا، هەندێ، بەنیمچە ئاوازەدار سەرژمێر دەکرێ و هەندێ جاریش، بەنیمچە بزوێن و لەلایەکی دیکەشەوە، وەک ئاوازەداری تەواوی ویان وەک بزوێنی تەواو سەرژمێر دەکرێ.

بۆوێنە، لەئاڤێستادا، وەک:

[ئەورە=3awra]، بەواتای (ئەور، هەور، ئەبر، ئەڤر) هاتووە.

(تێبینی: رەمزی هەمزە (ء) بەو بۆنەیەوە لە لاتینیدا نییە، لە ئەلفوبێی ئاڤێستادا دیاریی نەکراوە و ئەمەش لەسەر ڕێڕەوەی لاتینییە و لە سەرەتاشەوە ئەمەمان ڕۆشن کردەوە. بەهەر حاڵ، وتمان، ئێمە لێرەدا (3) سێی لاتینی لەبریی هەمزە، کە دەنگێکی ئاوازەدارە[3]دادەنێین و وەک ئەوەی سەرەوە).

ئەوجا لەم وێنەیەی سەرەوەدا ئەو دەنگی [و=W] ئاوازە دارە.

[ثوەخشە= thwaxsha]، ئالێرەدا، دەنگەکە نیمچە بزوێنە (یان دوو دەنگ تێکەون ئەوانیش (ئاوازەدارێکی (بۆر) ڕەنگ وبزوێنێک).

[گاثویا=gâthwya] ، کەبەواتای (گاثایی) دێت و وشەکە (گاثا)یە.

لێرەدار، دەنگەکە بزوێنە وکەوتووەتە، کۆتایی بڕگە واتادارە کەوە (گاثا=گاسا).

ئەم وێنانەش، زۆرتر لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا هەن و بەرچاو دەکەون و بەم پێش ئەوەی بڕۆینە سەر وێنە هێنانەوە، پێویستە ئەوە بڵێین، کە لە سەرەتای وشەوە، هەمیشە بە(کۆنسۆنانت=ئاوازەدار) سەرژمێر دەکرێ.

لەزمانی کوردیی ئەمڕۆدا، مەلا عومەر رەنجووریی ئەفەرمێ:

"بەخارانەوە،.........
قیبلەم وەس، سفتەم بەخارانەوە
وەس جەرگم بدەن، بەخارانەوە
باوەس دڵ مار بۆ، وەخارانەوە
عەرزە و وەفاو بەین، وە پەیمانەوە
باهەر بمانۆ، بەو پەیمانەوە
نەوا ناغافڵ، جەرگەی بەد واچان
جە رووی بێ بەینت، حەرفی بەد واچان
لەیل ئاسای قەدیم، وەرچە روی جەفات
باعام بزانان، وەشەرت و وەفات
رەنجووری رەنجش، وە رەنجانەوە
هەنی، وەس دڵش، بڕەنجانەوە"

(مژ، هەورامان، ١١١٠)

١٥-دەنگی[نگ=ng]ی بڕناخی:

ئەم دوو دەنگە و تێکەویی بەیەکترییە بەدوو دەنگ و واتە؛ هەر دەنگێ لەم دووانە، بۆ ئەوەی تێکەڵ بەیەکتریی ببن کەمێ، لە ئاوازی خۆیان ون کردووە، بۆ ئەوەی ئەم جۆرە دەنگە نوێیە بگرنەوەو دروستی بکەن.

ئەم دەنگە هەرگیزلە سەرەتای وشەوە نایەت، بەم لە ناواخن و لە کۆتایی وشەوە دێن.

وێنەی ئەم دەنگە لە ئاڤێستادا، وەک:

- [دەینگو=daingu] ، کەبەواتای (دەهان، دەم، زار،...) هاتووە.
- [بەنگە=banga] ، کەبەواتای (بەنگ، هەرەبەنگ، تلیاک، حەشیش،...) هاتووە.

- [ئەنگرۆمەینیو=3angrômainyu] ، کەبەواتای (ئەهریمەن) هاتووە.

لەشێوەکانی کوردیی ئەمڕۆدا، ئەم دەنگە، بەزۆریی بەرچاو دەکەوێ، بۆ وێنە، وەک:

(سەیدیاقو مایدەشتی) مەڤاچۆ:

"شیرین تۆ تۆیلێ، نەمامی نەومی
سەد حەیف، کە هامراز، یارانی شەومی
نە سەختی چون سەنگ، نە نەرم چون مۆمی
نەزەنگیی زەنگی، نە رۆمیی رۆمی"

(مژ، هەورامانی، ١١١٣)

هەروەها غەمناک، محەمەد ئاغای زەنگەنە مەرەمۆ:

"میرزام سیاسەنگ،...........
میرزام وە دەس تۆن، دڵ وە سیاو سەنگ
میرزام ئاوەردی، سیاسەت سەد ڕەنگ
ئاخر ئاوەردی، سەنگی سەرد وە دەنگ"

(مژ، هەورامانی، ١١٢٨)

١٦-دەنگی [ن=n]:

ئاڤێستا ناسان دوو جۆرە دەنگ بۆ ئەم دەنگەیان سازداوە بەم وەها دەردەکەوێ کە لە پاشا لێی پاشگەز بوونەتەوە، چونکە دەوری نە رێزمان، نە دەنگسازیی، لەو جوێ کردنەوە، وە دەست نەهاتووە و بۆیە، وەک وتم، وازیان لێ هێناوە.

بۆئەم دوو جۆرە دەنگی[ن=n]ئەم وێنانەیان، هێناوەتەوە:

- [نمانە=nmâna] ، بەواتای (خان و مان) هاتووە.
- [هەیتومەنت=haêtumant] ، ناوی رووبارە
- [نەر=nar] ، (نێر، پیاو، مەرد).
- [نامە=nâma] ، بەواتای (ناو، نام، ناڤ، نامێ).
- [هەندامە=handâma] ، بەواتای (هەندام، تەن، بەژن و با).

ئەم وێنانەی سەرەوە، ئەوانەن، کەگوایا، دوو دەنگی[ن=n]یان دیاریی کردووەو وەهاش دەرکەوتووە، کەئەو دوو جۆرە جوێ کردنەوەیان بێ سوودە، لەوانەشە هۆ بگەڕێتەوە، بۆ ئەوەی کە زمانەکە مردووەو ڕۆنکردنەوەشی زۆرتر بۆ دەوری

بەراوردکردن، لەگەڵ زمانی سانسکریتیدا، کە زۆر نزیکیەتی، بەتایبەتی زمانی (ڕەگڤێدا) بگەڕێتەوە.

لەم رووەوە (تەماشای: S.N.Sokolov, L.Avesta، گاساها، پورداود). بکەرەوە.

ئەم دەنگە لە زمانی کوردییدا، بەزۆری هەیەو جگە لە هەندێ وشەیەک کە دەنگی [ن=n]کەی دەقرتێ، لەئاخاوتنداو جگە لەوەی کە تێکەڵ بەدەنگی [گ=g]دەبێ و پێکەوە دەنگی [نگ=ng] دروست دەکەن، ئاوازە دانەوەی لە سەرانسەری وشەکانی دیکەدا سانابیە.

بۆوێنە لەزمانی کوردیی ئەمڕۆدا، وەک، سەیدیی هەورامی یەکەم، مەفەرماوۆ:

"ئەز ئۆرمۆن، مەکانم بی ولاتم
سەرو پیری، خوای گیرەن خەلاتم
برۆ دەروێش، لوۆ سەیرۆ وەتۆ
نەنیشتۆ، هیچ وەلاتێونە، نەساتم"

(مژ، هەورامانی، ١١٠٦)

یان، شێخ یوسف-ی نۆسمە، مەرەمۆ:

"چێش کەردەن وە دەسی دڵدارانەوە
نێش مەدان مەرهەم مشارانەوە
من ئەفکار وەخار ژرارانەوە
ئەوان پاوەلەنج وە نارانەوە"

(مژ، هەورامانی، ١١١٣)

١٧-دەنگی [م=m]:

ئەمە دەنگێکی باوە، چە لە ناو ئاڤێستادا و چەلە ناو زمانی کوردیی ئەمڕۆدا و لە سەرەتاو ناواخن و کۆتایی وشەوە دێ.

وێنەی ئەم دەنگە لە ئاڤێستادا، وەک:

- [میەزدە=myazda]، بەواتای (دەزێ، مزۆ، هەمزۆ، ئەزێ) دێ.
- [مەرەتە=marata]، بەواتای (خەڵک، مەردم) دێ.
- [مەر=mar]، بەواتای (مردن، مردار، مەردەی) دێ.

- [شامە=shama]، بەواتای (خواردنەوە، نۆشین) دێ.
- [دامەن=dâman]، بەواتای (مەڕوما ت بەخێوکەر، دامداریی، ئاژەڵداریی) دێ.
- [مرەڤ=mrav]، بەواتای (مەرەمۆ، مەفەرماوو، دەفەرمێ) دێ.
- [مرنک=mrnk]، بەواتای (دەمرێنێ، دەشێنی، وێرانی دەکات، لەناو دەبات) دێ.

وێنەی ئەم دەنگە، لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، وەک (شەمسی قورەیشی پاوەیی) مەفەرماوۆ:

"عەزیزم یاوا، نامەت وەلامان
(ایضا) کولناتۆ، تۆبەستەی زامان
تانامە جەدەس، (قاصد) ستانام
وەر جە ئەو نامە، مەرگی وێم دانام
نەزەر وە مەزموون، نامەت گوزەر کەرد
تاوانام هانام، جەگەردوون ویەرد
سەرکەرد نەدیدەم سەیلاتی هوونین
سفیدیی نامە، جەهوون بێن ڕەنگین
پەی کۆ لەیلی خەم، منت یاد کەردەن
جەمن خاستەرت، وەیاد ناوەردەن
سەوداوە جەرگم، تاسیم بەردەوە
زامی کۆنەو نۆ، تازە کەردەوە"

(مژ، هەورامانی، ل-١١١٢)

١٨-دەنگی[ی=y]:

ئەم دەنگە لە ئاڤێستاشدا ولە زمانی کوردیشدا، هەیەو ئەوەی کە لەم رووەوە دەبێ بوترێ، ئەوەیە کە ئەم دەنگە، لە هەندێ جێگەدا، نیمچە بزوێنەوە لەهەندێ جێگای دیکەدا ئاوازەدارە، بۆ وێنەلە ئاڤێستادا، وەک:

- [یاتو=yâtu]، بەواتای (جادوو، فێڵباز، سیحربار، خەڵک خلەتێن، فریودەر) دێ.

ئاڵ وگۆڕێکی دەنگسازیی لە نێوان دەنگی[ی=y]و دەنگی[ج=j]دا.

- [یەڤە=yava]، وەک ناوی واتایی بەواتای (شادیی، کەیف، خۆشی، گەشە) دێ.

- [یەسنە=yasna]، بەواتای (جەژن، جێژن، پەرستن، قوربانی، لا نەوە، نوێژ، وێرد) دێ.
- [شیا=shyâ]، بەواتای (شادیی، کەیف، خۆشی، گەشە) دێ.

وێنەی ئەم دەنگە لە زمانی کوردییدا، وەک: مەلاحامید ئالیجانی دەفەرمێ:

"بەتانە پەرسا، پیری مەیخانە
ئایا، مەزانی، مەعنای پەروانە!
بواتم:یانێ پەروانە دارۆ
سەد بسۆز وەنار، ئەرواح پسپارۆ
واتش:ئافەرین، مەعلوومەن مەسی
لەئەهلی مەستان، بادە هەوەسی
وات:وادیارە کەم ئیخلاس بووگی
واتم:نەوەگ تۆ، کەس نەناس بووگی

(مژ.هەورامانی.ل-١١٢٦)

لەسەرەتای وشەوە، ئەگەر هات بەئاوازەدار دەژمێردرێ وئەگەر لە جێگایەکانی دیکەدا، هات، ئەوە نیمچە بزوێن لەقەڵەم دەدرێ بەپێی جۆری دراوسێیەتی!

١٩-دەنگی[ڤ=v]:

ئەم دەنگە ئاوازەدارە، لە ئاڤێستاداو لەکوردیی ئەمڕۆیشدا، هەیەو ئاوازەی ئەم دەنگە زمانڕازێنەرەوەو دڵگیرە. ئەم دەنگە لەشێوەی ناوچەی بادینان وناوچەی هەوراماندا بەزۆری هەیەو بەڵام، لە شێوەی سۆرانی نووسین و ئاخاوتندا، زۆر کەمە. وێنەی ئەم دەنگە، لە ئاڤێستادا، وەک:

[ڤەرەز=varez=varaz]، بەواتای (وەرزاندن، وەرزش، تێکۆشان، راهێنان، کارکردن، کۆشش کردن، وەرزنای، وەرزێر) هاتووە.

[هاڤانە=hâvâna]، بەواتای (هاوەن، ئاوەن، ئاوان) هاتووە.

[ڤەهیشتە=vahishta]، بەواتای (بەهەشت، خۆشی) هاتووە.

[خشڤەش=xshvash]، بەواتای (شەش) هاتووە

[یەڤە=yava]، وەک ناوی مادیی بەواتای (جۆ، یەوە، یەڤە) هاتووە.

وێنەی ئەم دەنگە لە کوردیی ئەمڕۆدا، وەک: سەیدی هەورامی یەکەم مەفەرماوۆ:

"..............................
نەژیڤانە، مەژیڤۆ، بێتە، ساتێ
حەیاتەمنی، حەیاتەمنی، حەیاتم
نی یاپەی تۆ، قەرارو ژیو وتا
....
ئەز دێڤانە تۆ، ئەرشێت و سەرسام
پەکەم تۆنی، تەڤستەن موشکیلاتم"

(مژ. هەورامانی، ل١٠٦، ١١٠٧)

٢٠- دەنگی[س=s]:

لەئاڤێستادا، لەدەنگێ پتر بۆ ئەم دەنگە دانراوە، بەڵام، لە وێنەی وشەسازییا جیاوازییان پیشان نەدراوەو هەروەهاش، لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، لە گفت وگۆدا دەنگی [س=s] وەک دوو دەنگ ئاوازەی جیاواز بەدەستەوە دەدەن، بەڵام وێنەی نووسینیان جوێ نەکراوەتەوەو پتر لەوەش، کەوشەی عارەبی دەنگی [ص] دار، دێتە بەرەوە، زۆربەی نووسەران بەدەنگی[س] دەینووسن ویەکێکیش لەوانە، ناوبەناو، منم.

وێنەمان بۆ دەنگی [س=s]، وەک:

- [سەرتە=sarta]، واتە (سارد، سەرد، سەرما، زوقم، یەخبەندان).
- [ستا=sta]، واتە (ویستاند، مردایرە، راوەستاندن، وێستا، راوەسان، وێست).
- [رەسمەن.rasman]، واتە (رەزم، جەنگ، شەر، داوا، بەزم ورەزم).
- [ئەسپە=3aspa]، ئەمە بۆ نێرە کە لە کوردیی ئەمڕۆدا [ئەسپ=3aspa]ی پێ دەوترێ، بەم مێیەکەی کە (ماین)ی پێ دەوترێ، لە ئاڤێستادا[ئەسپا= 3aspâ]ی پێ دەوترێ، نیشانەی مێ (لەوشەی ئەسپدا)، [ا=â]یە لەزمانی کوردییدا، وێنەمان بۆئەم دەنگە وەک مەولانا خالید مەرەمۆ:

"قیبلەم، فیراقت.................
ئارامم سەندەن، سەودای فیراقت
دڵ قەقنەس ئاسان، جەئیشتقاقت
ساغەم کۆی شادیم، باد وە باد شانۆ
تەمام ئینتقام، وەسڵت جیم سانۆ"

(مژ. هەورامان، ل١١١٧)

یان شێخ عەبدو ی دیوانە مەڤاچۆ:

"دادی من جە دەس، گەردوونای گەردوون
خواجە وست وەشام، غولام وست وەتوون
سککەم سفید کەرد، جەداخی خالید
نەنیشتم جەسای، بەیداخی خالید"

(مژ. هەورامان، ل١١١٨-١١١٩)

ئەمانەی سەرەوە، وێنە بوون، بۆ دەنگی [س=s] کە بەرامبەر بەو دەنگە [س=s]ی ئاڤێستایە، کە لە سەرەوە دەمی باسمان خستووەتە سەری.

لە زمانی کوردییدا، جۆرە دەنگێکی دیکە نزیک بەو دەنگە، بەم نەختێ قەڵەوتر لە ئاخاوتن بەر گوێ دەکەوێ، بەم، وێنەی نووسینی (جگە، لە (ڵ)ی عارەبی) بۆ دیاریی نەکراوە و لەو جۆرەش وەک: وشەکانی (سەگ) و (سەد) و (سەوزە) و (ساڵ) و (ساماڵ) و....هتد. ئەمانە [س]کەیان، وەک قەڵەوتر، گۆ بکرێت، وەهایە.

٢١-دەنگی[ش=]، [ش=sh].

ئەم دەنگە لە ئاڤێستادا ولەزمانی کوردییدا، بەزۆری هەیە وبەر چاو دەکەوێ، وێنەمان لە ئاڤێستادا، وەک:

- [ئوشترە=ushtra]، کەبەواتای (وشتر، شتر، حوشتر،...) دێ.
- [رەنجیشتە=ranjishta]، کەبەواتای (رەنجدەرتر) دێ.
- [تیشتریە=tishtrya]، واتە (تیر، ئەستێرە، هەسارە، ستارە).
- [شیا=shyâ]، واتە: (شاد، وەشی).

(تێبینی: بۆ ئەم دەنگە لە ئەلفوبێیەکەیدا سێ وێنەی نووسینی هەن و لە دەنگەکانیشدا دوو دونگ هەن، بەم جیاوازییان، دیاریی نەکراوە و لام وەهایە، نەتوانراوە، لە یەکتریی، لە رووی زمانناسییەوە ناوونیشانی هەر یەکێ لەوانە جوێ بکرێتەوە).

وێنەی ئەم دەنگە لە زمانی کوردییدا، وەک عەبدوللە بەگی هەورامان، مەرەمۆ:

"یاران هامسەران، ئیشەو خاوێ دیم
جە زیندانی تار، عەجەب خاوێ دیم

ئازادیی وەتەن، هەورامانم دیی
ئیلاخانی چۆڵ، کۆسالانم دیی
وەنەوشەی وەش بۆ چنوور جەهەردان
ئامانە خاوم پەی بارۆ دەدان
ڕێحان پەلش دێز، شەست پەڕ، جەباخان
سۆسەن و نەسرین، شەوبۆی ئیلاخان

(مژ، هەورامان، ل١١٠٤)

٢٢-دەنگی [ز=z]:

ئەم دەنگە، هەروەک لە ئاڤێستاشداو لە کوردیشدا، هەن ودەنگ دەدەنەوە. لە ئاڤێستادا، ئەم دەنگە وەک:

- [زیا=zyâ]، بەواتای (زیان، زەرەر، خەسارەت) دێ.
- [زیریتە=zairita]، بەواتای (زەرد) دێ.
- [ڤەرز=varz]، بەواتای (راهێنان، وەرزاندن، وەرزنای، ڤەرزنای) دێ.
- [ئازاتە=3âzâta]، بەواتای (ئازاد، سەربەست) دێ.
- [ئەڤریزکە=3avrzika]، واتە (تەممەل، بێکار، تەوەزەل، نەڤەرزەندە، نەوەرزیا).

شایانی باسە، ئەم وشەیان بەم جۆرش نووسیوە و دەنووسرێ (مەبەستم ئاڤێستاناسانە): ئەمەش وێنەیەکی دیکەیەتی:

- [ئەڤەرزیکە=3avarzika]= (پورداود، گاساها-انتشارات دانشگاه تهران).

وێنەمان، بۆ ئەم دەنگە لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، وەک میرزا شکرللە دیناروەند (فەیلیەکانی پشتکۆ) دەفەرمێ:

"دلا هاگوزەشت،.........
خۆشی وشادی و زەوق، ساڵان ها گوزەشت
ماجەرای پیریی دیت، چە ڕەنگی رەشت!
کام بی وە بەرگ، خەزان کەردە نەشت
سپید پۆش بییەن، سەرتاپای باڵام
نەپەسەند بییەن، قوماشی ئاڵام
....

خاسه نازاران، ئەوسا منەتبار
ئیسه لە روخسار، پیرم بیەن بێزار"
(مژ، هەورامان.١١٢٣)

٢٣-دەنگی[ر=r]:

ئەم دەنگە، لە ئاڤێستادا هەیە و لە هەندێ سەر چاوەشدا، دەنگی [ر] یەکی دیکە هەیەو بەم، وەک[ر]یەکی، نەناسراو چە لە وشەدا و چە لە رووی جیاوازییەوە لە یەکتری، یان ئەوەی کەوا لە مەیدانی دەنگسازییدا. لە زۆربەی بەرهەمی ئاڤێستاناساندا هەر بەدەنگێ لە قەڵەم دراوە وئەویش، وەک دەنگێکی نەرم کە لە گۆڕەپانی دەنگسازییدا دەنگی دێ.

بەڵام لە زمانی کوردییدا، دوو دەنگە [ر=r]، [ڕ=] هەن و هەریەکێ لەوانە، دەوریان لە مۆرفیم دروستکردندا هەیە. بەهەر حاڵ، لە ئاڤێستادا، وەک:

- [رەوخشنە=raoxshna]= بەواتای (ڕۆشن) دێ.
- [ماترە=mâtra]، واتە (دایک، ئەدا، داڵک).
- [پیتەر=pitar]، واتە (باوک، تاتە، باوە، باب).
- [بەیڤەر=baivar]، واتە (دەهەزار، بێوەر).
- [ئاتەر=3âtr, 3âtar]، واتە (ئاگر، ئایر، ئادیر، ئار، ئادر، ئاتەش، ئاور).
- [ڕتەون= rtaun]، واتە (راست، ڕێک، بێ درۆ، هەقق، داد).
- [بوری=burî]، واتە (بووە، دوەوڵەمەند، بیبیە، بووگە، هتد).
- [سورە=sura]، واتە (زۆر، هێز، قووەت).

لەکوردییدا، وێنەمان، بۆ ئەم دەنگە، دەبێ بکرێت بەدوو بەشەوە واتە، بەم جۆرە: بەشی (ئەلف) دەنگی [ر=r]و بۆ وێنە: سەی یاقوی مایەدشتی دەفەرمێ:

"شیرین تۆر تاکەی،...............
دڵداری دێرین، شیرین تۆرتاکەی
بێ مەیلی تا چەند، جەفاو جەور تاکەی
عومرم تەمام بی، شەرت وسەور تاکەی"

بۆ بەشی (بێ) کە دەنگی[ڕ=]ی قەڵەوە، وەک: هەر لە هەمان قەسیدەدا، سەی

یاقو دەفەرمێ:

"شیرین تۆتۆیڵی، نەمامی نەومی
سەد حەیف، کە هامڕاز، نەمامی شەومی
نەسەختی چون سەنگ، نەنەرم چون مەومی
نە زەنگیی زەنگی، نە ڕۆمیی ڕۆمی"
(مژ، هەورامان، هەمان لاپەڕە)

بەڵێ، وتمان کە ئەم دوو دەنگە، هەر یەکەیان، بۆ خۆی (فۆنیمە) واتە، توانای ئەوەیان هەیە کە لە مۆرفیما، واتا بگۆڕن، بۆ وێنە:

- [کەڕ=kar]، کەبەواتای (کەڕ) دێ.
- [کەر=kar]، واتە (کەر، هەر، خەر).
- [مر=mir]، واتە (مریشک، مامر، کەرگ).
- [مڕ=mir]، واتە (دژژ، پێچەوانە، دوژمن).
- [بۆر=bôr]، واتەرەنگی (بۆر).
- [بۆڕ=bôr]، واتە (بەزاندن).

٢٤-دەنگی[ژ=z]:

لە دەنگە خۆش ئاوازەکانە، کە ئاڤێستا وکوردیی پێ رازاوەتەوە. ئەم دەنگە لە سەرتاو لە ناواخن ولە کۆتاییەوە دێ. وێنەی ئەم دەنگە لە ئاڤێستاوە وەک:

- [ژنارتە= znâtra]، کە بەواتای (شناس، ناسیاو، زانراو) دێ.
- [ژنو=znu]، بەواتای (ئەژنو، زانوو، زەنگ، زەنگۆڵ).
- [یەوژدە=yaozda]، بەواتای (پاکژکردن، پاک کردن، دروستکردن، پاک کەردەی، دروستکەردەی، جوشدای، هتد) دێ.
- [دوژاپیە=duzâpya]، بەواتای (دژوارەرێ، سەختەرێ).
- [ژ=z]، کە بەرامبەری (ژ، ژە، ج، جە، لە).
- [غژەر=ghzar]، بەواتای (گەژەر، غەجەر، گووجەر، شێت، لێو، دێوانە، هەرزە،...) دێ.

لەکوردیی ئەمڕۆدا، وێنە بۆ ئەم دەنگە وەک حەسەن بەگی میکایلی مەفەرماوۆ:

"................................
ستارەی زوحەل فیتنەی زەمانە
جەللادی خوێنرێژ، خوێش وبێگانە
دڵەی عاشقان، قیمەی کەبابکەر
جای بێژەن نەجای ئەفراسیاب کەر"

(مژ، هەورامان، ل١١٤٠)

هەروەها، میرزا قولی (شارق) بەختیاریی، مەرەمۆ:

"هەقش وەدەستەن،..............
یاران ئەو شەخسە، هەقش وەدەستەن
ژە قەیدی دنیا، تەمام وارستەن
ژە جامی بادەی، ویلایەت مەستەن"

(مژ، هەورامان، ل١١٧٢)

"...................................
ژە وەسواسەی نەفس، نەکەی ئەندێشە
نەخڵی کیبرو حیرس، کەنۆت ژە ریشە"

(هەمان سەرچاوە)

٢٥- دەنگی [هـ=h]:

ئەم دەنگە لە ئاڤێستادا، هەیە وەک (ئاوازەدار) و وەک بزوێن، لە ئاڤێستادا، وەک ئاوازەدار لە سەرەتاوە دێت و بەس (هەروەک، وەهام بۆ دەرکەوتووە). بەڵام لە زمانی کوردییدا لە سەرەتا و لە ناواخن و لە کۆتاییشا دێت.

لە ئاڤێستادا، بەم جۆرە دێت.

- [هەنکەنە=hankana]، کە بەواتای (هەنگ) دێ.
- [هەنەرە=hunara]، کە بەواتای (هونەر) دێ.
- [هاڤەنە=hâvana]، کە بەواتای (هاوەن) دێ.
- [هەندامە=handâma]، کە بەواتای (ئەندام، بەژن وبا) دێ.
- [هەپتە=hapta]، کە بەواتای (هەفت، حەوت) دێ.

لەزمانی کوردیی ئەمرۆدا، وەک میرزا شەفیعی جامەڕێزی مەفەرماوۆ:

"هامسەران جارێ،..................
رام کەفت وەگوزەر، درەختێک جارێ
دەرخت چی درەخت، قامەت چنارێ
بەرزی بەهرەمەند، ساوای مەن دارێ
سەرجە کەشکەن، هەفتەمین ویەرد
ریشەی پانەخت، زەمین مەحکەم کەرد
واتم: پیرەدار، مەننەی هەزار ساڵ
شەرحێک جەی دەوران، باوەر وەخەیاڵ
خەیلێ زەمانەت، جەویر ئاوەردەن
شادیت وە زەمان، کام شاهان بەردەن"

(مژ،هەورامان، ل١١٢١)

٢٨-دەنگی[ئـ = 3]:

ئەم دەنگە لە ئاڤێستادا، دیاریی نەکراوە زمانناسە کوردەکانیش، لەم رووەوە لایان لە فەرهەنگی دەنگسازییدا، لێ نەکردووەتەوە و وەک بەدەنگیان نەزانیبێ وەها دەر دەکەوێ.

لە زمانە، ئەورووپاییەکانیشدا، بەرچاوی گوێ دەکەوێ، بەڵام رەمزیان بۆ دانەناوە، بۆ وێنە:

(ئارم)، (بارم).

ئەم دوو وشەیە، هەر دووکیان دەنگی[آ=â]یان تێدایە و بەم وەک یەک گۆ نەکراون، واتە: دەنگی بەشی یەکەمیان دوانن وهی دووەمیش یەکێکە و جیاوازە لەوانەی سەرەوە. واتە:

- [ئارم=ئام=3ârm=3âm]، واتە (قۆڵ، باڵ، دەسی کورسی، چەک، هتد).
- [بارم=بام=bârm=bâm]، واتە (خەمیرەی بیرە).
- [هارم=هام=hârm=hâm]، واتە (زیان، خراپە، ئەزیەت).

بێگۆمان، گوێچکەی زمانناس، ئەوە وەردەگرێ، کە وێنەی یەکەم دەبێ دەنگی (هەمزە)ی لەبەردەمدابێ، ئەوجا، دەنگە بزوێنەکە [â=ا]، مافی خۆی دەدرێتێ.

بەم پێیەی سەرەوە، ئێمە وەک کوردێک، مافی ئەوە بەخۆم ئەدەم، کەبۆ ئاڤێستاو بۆ

زمانی کوردیش، دەنگی [ئـ=3] بخەمە ناولیستەی دەنگسازییەوەو وێنەی ئەو دەنگەش، هەروەک نووسرا- (نەختێ لە پێشەوە) ژمارەی (3)ی لاتینییە، واتەدەنگی [ئـ=3] و بەم جۆرە، دەبێ بەهەندێ وشەی ئاڤێستادا، کەلەمەوبەر، هاتە بەر پەڕەی باسمانەوە، بڕۆینەوە، بۆ ئەوەی وێنەی دەنگییان، کەلە فەرهەنگدایە راست بکەینەوە، واتە:

- (aspa)= (ئەسپە) دەبێ بەم جۆرە رەمزی دەنگی بۆ بکرێ [3aspa=ئەسپە].
- [ئەهورە=3eahura 3]، واتە، خوا.
- [ئەسپا=3aspa]، واتە (مایین).
- [ئازاتە=3âzâta]، واتە (ئازاد).
- [ئەپەرە=3apara]، واتە (لەپاش).
- [ئەمە=3ama]، واتە (زۆر).
- [ئەنتەرە=3antara]، واتە (لەژێر، ژێر).

لە زمانی کوردییدا، ئەم دەنگە لە سەرەتای وشەوە بەزۆریی دێت وزۆر کەمیش لە کۆتایی وشەوە، بەڵام لەناواخنی وشەوە، بەرچاو ناکەوێ،

بۆوێنە، سەیدا هەورامی یەکەم مەفەرماوۆ:

"ئەز ئۆرمۆن مەکانم بێ و تم
سەرو پیری، خوای گیرەن خە تم

....

جەنۆ ئاخ و خەمۆ، من پەی نیشاتێ
سیواو ئاخۆ، نێۆ هیچ دەسە تم
نیشات ئەر میر ومە ی، پەرسەدادم
شکات وتۆن، شکات وتۆن، شکاتم

....

ئەزئەر دێڤانە تۆ ئەرشێت وسەرسام
پەکەم تۆنی، تەڤستەن موشکیلاتم
تەمەم بەستێنەنێ، ئاچاڵ و زەنجێ
کەدەی چا، کەوسەرەی، ئاوۆ حەیاتم

....
تە فەرزا، دەی زەکات ونازەنینیت
ئەزیچ، دەرویش وتە، سا، دە، زەکاتم"

(مژ، هەورامان، ل١١٠٧)

ئەنجامی ئەم بەراوردە.

بە پێی بەراوەردکاریی رەوایە، کە بڵێین:

ا- دەنگەکانی [ب] و [پ] و [ف] و [و] لە رووی کانگاوە، زۆر زۆر لە یەکتریەوە نزیکن، بەجۆرێ، کە ئەمانە، لە ناوچەیەکەوە، بۆ ناوچەیەکی دیکەو لە شێوە زارێکەوە، بۆ ئەوی دیکە، جێگای یەکتری دەگرن، بۆ وێنە:

(ئاپ، ئاو، ئاڤ) یەک واتا ئەبەخشن، بەم ئاوازەی کۆتایی هەر یەکەیان نەختێ لەویترەوە، جیاوازە.

ب- دەنگەکانی [ژ] و [د] و [پ] و [د] و [ت] و [ج] لەرووی کانگاوە، لەیەکتریەوە زۆر نزیکن، بەجۆرێ، لەوشەیەکەوە، بۆ یەکێکی دیکەو بەپێی وەچەزار، یان شێوەزار، جێگا گۆڕکێ دەکەن.

ج- بۆ دەنگەکانی [ژ، د، پ، ت] لە رێنووسی کوردیی ئەمڕۆدا، لەسەر رێڕەوی عارەبیی وێنەی بۆ دانراوەو بۆیە، هەر لەسەر رێرەوی عارەبیی، لەنووسیندا، دەڕۆن.

د- چەند شێوەیەک-بۆ دەنگی [ت] دیاریی کراوە، وەک (رەمز) بەم لەوشەدا و جۆری جیاوازیی دەنگەکەی لەم تا ئەو، لە ئاڤێستادا، شوێنەواری نییە لەکوردیی ئەمڕۆیشدا، هەر تەنها باوەڕ بەیەک دەنگی [ت] هەیە و ناسراویشە.

هـ- پتر لە دەنگێ بۆ [س=s] لەئاڤێستادا، دیاریی کراوە و بەم جۆری جیاوازییەکەیان نارۆشنە، لەگەڵ ئەوەشدا، لەکوردیی ئەمڕۆدا، دوو جۆرە دەنگی [س=s] هەن و دەنگی یەکێکیان قەڵەوترە لەوی دیکەیان و ئەویش بەپێی جۆری دراوسێیانی لە دەنگ، لەبەرو دواویەوە.

و- رەمز بۆ دەنگی هەمزە دانەنراوەو سەرژمێریش بەدەنگ نەکراوەو هەروەها لەلایەن زمانە ئەوروپاییەکانیشەوە، هەر ناوی نەبراوە.

ز- دەنگی[ل=L] بەقەڵەو لاوازیەوە، هاتوونەتە ناو زمانی کوردییەوەو لەبەر بەسەر

چوونی ماوەیەکیی زۆر بەسەر مانەوەیدا، لایەنێکی فراوانی لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا گرتووە، بەڵام لە ئاڤێستادا دەنگی وەها نییە!

ح- دەنگی[ح] بەزمانی کوردیی بێگانەیە، بەڵام چەند وشەیەک لە زمانی کوردییدا جێگایان داگیر کردووە، هەروەها دەنگی[ق]ش.

ت- لەئاڤێستادا، یەک جۆرە دەنگ بۆ دەنگی[ر=r]دیاریی کراوە، بەڵام لە زمانی کوردییدا، دوو مۆرفیم هەن و ئەوانیش دەنگی[ر=r]ی لاوازەو دەنگێ[ڕ=r]ی قەڵەوە.

ی- دەنگەکانی[س]و [ت]، بەتەنیشت یەکتریەوە، کەمێ لە ئاوازیان کەم دەکەن.

ک- دەنگەکانی[ژ=z]و [ج=j]، لەبەرنزیکی کانگایان، هەندێ جێگا گۆڕکی دەکەن، هەروەها لە تەک [چ=ch] [چ=ch]شدا.

ل-ئەو ئەلفوبێیە، کە ئاڤێستای پێ نووسراوەتەوە، ناتوانێ تەواو دەنگە دێرینەکانی ئاڤێستای مێخی بەدەستەوە بدات وبۆمان هەیە بلێین، کە ئەوەی ئەمڕۆ لەبەر دەستدایە. دەنگی زۆری ون کردووە.

(دوو) هەندێ چاوگە وشەی ئاڤێستایی:

- [زەڤ=zav]: بانگ کردن، گازکردن (چڕینی خودایی، دینیی)، (زاڤ کەردەیی) لەم چاوگەوە، وشەکانی[زوزڤ=zuzv]و [زڤا=zvâ]ی هەروەها وشەی[زەڤزەڤ=zav zav]یشی لێ دروست دەکرێ. ئەمانە، جۆرە چڕینێکی خودایی و (خورپە) شی پێ دەوترێ.
- [بەڤە=BAV-A=bava]، کە بەواتایی (هاتن، دەسکەوتن، وەرگرتن، دەستگیربوون) دێ وبۆ کاروباری (قازانج=سود) وشەی (دەستکەوت= سوود) بەکار دێ. ریشەی ئەم وشەیە[بڤە=bva]یە.

لەم چاوگە، وشەی[بووتە=BUTA=BU-TA] دروست دەبێ کەشێوەیەکی رابردوو دەکەوێتە بەر چاو بەم تایبەتیە، بە(پارتیسەپڵ=participl) لە ئینگلیزیدا.

- [دا=dâ]، کەبە واتای (دان=پێدان) دێ. هەروەها بەواتایی (دانان) وە بەواتای، داهێنان) یش دێ.
- [کەنە=kana]، بەواتای (کەندن، هەڵکەندن، هۆرکەنەی، کەننەی، کا ی، کێلان) دێ.

- [نیشەد=nî-shad]، بەواتای (دانیشتن، نیشتەرەی) دێ.
- [سرڤ=srv]، یان[سروتە=sruta]، بەواتای (سروە، سەرڤە، بیستن) دێ.
- [بەرە=bara]، بەواتای (هەڵگرتن، بار کردن) دێ.
- [ستە=ste]، بەواتای (وێست، وێستان، وەستان) هاتووە و لەم وشەیە، قەدی رانەبوردووی وەک [هێشتەتی=hishtati] دروست دەکات، کە بەواتای (دەوەستێ، رادەوەستێ) دێ.
- [ترەس=tras] بەواتای (ترسان، تەرسان) دێ. ئەتوانین، ئەم وشەیە وەک (ناوی کارا) وە بەم جۆرە[تراسەیە=trâsaya] بەکار بهێنین، کە بەواتای (ترسێنەر، یان ترسئاوەر، ترسهێنەر) دێ.
- [پرسە=prsa] بەواتای (پرسین، پەرس، گۆ کردن، ئاخاوتن، پەرسای) دێ.
- [یەزە=یەسە=yasa=yaza]، ئەم وشەیە، بەواتای (پەرستن، پاڕانەوە، جەژنکردن، وێردکردن، پەرستەی، جەژنکەردەی، وێردکەردەی، قوربانی دان،......) دێ.
- [سەنهە=sanha]، بەواتای (گۆ کردن، گوتن، واتەی، قاچەی، قاچەقاچ) دێ. لە جێگایەکی دیکەوە باسی دێ.
- [خشەیە=xshaya]، ئەم وشەیە، بەواتای (حوکمکردن، دەست بەسەر داگرتن، دەست رۆیشتن، رەویە کردن،......) دێ. یان بەواتای (شاهی کردن) دێ.
- [دەیسەیە=daisaya] ،ئەم چاوگە بەواتای (بینین، دیتن، دیەی) دێ.
- [هەچە=hacha]، بەواتای: (گوێرایەڵیکردن، بەگوتەکردن، شوێنکەوتن، شۆنکەوتەی، بەگۆشکەردەی، هەچەکەردەی،......) دێ. لە کوردەواریدا، بۆ (ولاخ=کەر=خەر=هەر) بەکار هاتوە بەتایبەتی بۆ لێخوڕین. هەروەها بۆ یەکێکی (ترسنۆک وزەلیل) یش بەکاردێ، کاتی کە هەچەی دەکەن!
- [ژیڤە=جیڤە=jîva]، بەواتای (ژینکردن، ژیوای) = (ژیڤای) دێ.
- [جەسە=jasa]، ئەم چاوگەبە واتای (یەت، دێت، یێت، مێ، یەسە، دیهێت) دێ.
- [گرز=grz]، ئەم چاوگە بەواتای (گریەکردن، گرزە، کزەوەنەکەوتەی، گراوای) دێ.
- [ڤەس=ڤەز=vaz=vas]:

ئەم چاوگە بەواتای (خواستن، ڤاستەی، واستەی، خاستن، خوازبێنیکردن) دێ. ئەم

چاوگە، لە ریشەی [ئوس=us]ەوە دروست کراوە.

– [ڤرنەڤ=vrnav]:

ئەم چاوگە بەواتای (هەڵبژاردنڤ قەرچنیەی، هۆرچنیە، ڤەرە، هڤەرچنیەی) دێ. ئەم وشەیە، لە ریشەی[ڤرنو=vernu]ەوە دروستکراوە وەک چاوگی شێوەی دیکە [ڤەر=var]ە،

– [زەن=zan]:

ئەم چاوگە بەواتای (زایین، زای) دێ. وشەی (زەهی) لە شێوەی هەورامانیدا، بۆ بەشی دەرەوەی، بەشی زاینی (مانگا) بەکار دێ. کە بەواتای جێگای زاین دێ.

– [هونەڤ=hunav]:

ئەم چاوگە بەواتای (گووشین، ووشین، فشاردان، فشارای،......) دێ. ریشەکەی [هونو=hunu]ە.

– [مەنزەدە=manzada]:

ئەم چاوگە بەواتای (هاتنە بیر، یاد کردن، یادکەردەی، وێرکەردەی، هۆش ئامای) دێ.

– [کر =kr]:

ئەم چاوگە بەواتای (کردن، کرن، کەردەی) هاتووە. هەر لەم چاوگەوە، چاوگی [چەر=char]یش هەیە وهەر هەمان واتا دەبەخشێ. هەر لەم چاوگەوە، وشەی[کەرشڤی=karshvî] دروست بووە، کەبەواتای کێڵان دێ، یان (هەڵکەندن = هۆرکەندەی) دێ. لە هەمان ریشەوقەدەوە، وشەی [کەرشڤەر=karshvar]هاتووە وکە واتای (کیشوەر) دەدات، لە فارسیدا، بەو مەبەستەی کە مەرجی (سنوری) دیارییکراوە، هەڵکەندراوە، لەلایەکی دیکەوە، وشەی[کەرشڤەن=karshvan]یش هەیە، کەبە واتای خاوەن کێڵگە دێ.

لە کوردییدا، وشەی (کشتکەر، کشت وکاڵکەر، تەڕەکاڵکەر) بەواتای وشەی (کەرشڤەن)ی ئاڤێستایی دێ. یان هەر لە کوردییدا، توانای ئەوە هەیە کە بووترێ: (کشتەوان، باخەوان، تەڕەکاڵەوان، وەرزێر، رەنجدەر). ئەم چاوگە و ئەم قەدو ئەم ریشەیە، کە لەم وشەیەداوبە هۆیەوە چەندان وشە دروست دەبن، دوو دەوری هەیە و یەکێکیان، وەک چاوگەی کاری سەرەوە دووەمیان وەک (کاری یاریدەدەر) لەگەڵ

هەندێ (ناو)، (ئاوەڵناە)، (ئاوەڵکار)دا بۆ ئەوەی بەرەو دەوری (کار) بیانگۆردرێ.

کاری رانەبردوو هەر لەم چاوگەوە [کرنەوتی=krnauti]، کە بەواتای (دەیکات) دێ و لە ئینگلیزیدا، دەکاتە (makes). (بالە پارچەکانی ئەم وشەیە، وردبینەوە کە بزانین چی بەسەردێت)! [KR-NAU-TI]، واتە بریتی یە، لە چاوگی وشەکەو لە ناوبەندێک و لەپاش بەندێک. زماناس ئەگەر لیێیان وردبێتەوە توانای ئەوەی دەبێ، کە هەریەکێ لەو بەندانە، ناو بنێ!

– [مرەڤ=mrav]:

ئەم چاوگە بەواتای (گوتن، وتن، واتای، ڤاتە، ڤاچە، ئاخاوتن، ئاخفتن، بێژان، واچە، وتە، واتە، وێژان،....) دێ. لە بنەرەتدا، لە قەدی (مرو=mru)وە و هاتووە، بەکار هاتنی ئەم قەدو چاوگە، تەنها لە ناوەرۆکی (سەرنجام ویارسان)دا ماوە و لێرەدا، زاراوی (سەرنجام) (و یارسان) هاتە پێشەوە بۆیە، بەپێویست دەزانرێ، کە نەختێ دەربارەیانەوە بوترێ (بۆ ئەمەش، تەماشای پەراوێز بکە).(٩)

– [مرنک=mrnk]:

ئەم چاوگە لە قەدی [مرن=mrn]ەوە دروست کراوە و بەواتای، (مردن، مەردەی) دێ. ئەمیش لەقەد[مر=mr]ەوە هاتووە. ئەم قەدە بەواتای (بەرەو مردن، ناتوانێ نەمرێ، دەبێ بمرێ) دێ و وشەیەکی دیکە هەیە، یان ئامرازی نەفی، ئەگەر خرایە پێشیەوە، ئەوکاتە، واتای وشە نوێیەکە رۆشنتر دەبێ و بەم جۆرە:

– [مر=mr]، بەرەو مردن (مرۆ) لەمەوەیە

– [ئەمر=amr]، واتە (نەمر، جاویدان).

– [ستا=stâ-s]:

ئەم چاوگە بەواتای (وەستان، راوەستان) هاتووە، بۆ بەراوەردکردن و ئاگاداری لە وەی کە بەند سازیی چە کارێک دەکات:

– [ستەزنت=nt–s–sta]، کە بەواتای (هەڵساونەتەوە، هەڵسانەوە) کەبەرامبەری لەئینگلیزیدا، دەبێ بە:

(زەی ستود ئەپ=they stood up).

– [ئا = h]:

ئەم چاوگە بەواتای (نیشتن، نیشتەی، دانیشتن، دانیان، دانان) دێ. هەر لە ئاڤێستادا، وشە (چاوگ) یێکی دیکەمان، بەهەمان واتاوە هەیەو ئەویش [نیشەد=nishad]ە، (لە پێشەوە، باسمان کرد).

لەم رووەوە، بۆ کێشەی بەراوردکاریی، با لەم وشەیە، کە کەرستەیەکی پێک هێناوە، وردبینەوە:

– [ئاهانتەی=âhânti]، کە بەواتای (دادەنیشن، نیشارە، منیشا، منیشارە) دێ. دیارە (چاوگ لە گەڵ ڕاناوە لکاوەکەی دووەمی کۆ).

– [مەدە=mada]:

ئەم وشەیە، بەواتای (مەس) دێ. ئەم جۆرە بەکار هێنانەش، بەهۆی دۆشاوی (هەوم=هەرەبەنگ) ەوەیە، – (لە لایەکی دیکەوە، بەدرێژی باسی هەوم کراوە). بەشێوەیەکی دیکە، ئەم جۆرە مەستیە، هی عیشقی خودایە، کە بەهۆی دۆشاوی (هەوم)ەوە نزیک لە خوا دەبێتەوە!

گومانی تێدانیە، چونکە (ولات، نیشتمان)ی مادەکان، کەفەسەرە، بەرەزو مێوە دەیم وداری ترێوە، وەها لە قەڵەم دەدرێ، کە لەو کاتەدا (واین=شەراب) هەبووبێ و قەبالەکانی هەورامانیش، کە لە دەمی فەرهادی ئەشکانیدا، نووسراون باسی رەزێکە کە بۆ (مەی) گرتنەوە، سوودبەخشە و دەدرێ بەکرێ.

رستەیەک لەم بارەیەوە، دەڵێ: [مەدەتەی=mada-tai]، کە بەواتای (سەرخۆش،دەبێ) دێت وبەرامبەری لە ئینگلیزیدا، دەکاتە:

[بیکەمس ئینتۆکسیکەیتد=becomes intoxidcated]

– [ئەوگ=aug]:

ئەم چاوگە بەواتای (گوتن، وتن، واتەی ئاخاوتەی، ئاخافتن، گوتە، قاچە) هاتووە. هەر لەم رووەوە بەهەمان واتا، چاوگی (مرەڤ=mrav) یشمان هەیەو ئەم چاوگەش، نەختێ لە پێشترەوە ناوی هات.

روالەتی وشەکە، یان قەدەکە، بەپێی دەمی واتاکەو کەسەکان دەگۆڕدرێ. بۆ وێنە، ئەگەر بمانەوێ بێژین (ئەگەر بلێت)، لە ئاڤێستادا بەم جۆرە دەگرێتەوە:

– [ڤەڤەچات=vavachât]، کە لە ئینگلیزیدا، دەکاتە، (ئیف هی سەیز=if he says).

با لەم رستەیەش (کە بەروالەت، وشەیەکە) ورد بینەوە، کە دەبێژین:

– [ڤخشەیا=vak-hshya-â]، یان، (ڤەکسیا)، کەبە واتای (دەڵێم، یەژم، دەبێژم، دەئاخەفم، ماچەم) دێ ولە ئینگلیزیدا، دەکاتە، [ئای شاڵ سپیک=I shell speak].

یان، ئەم وشەیە، [ڤەڤەچەت=vavachat]، ئەمە بۆ زماناسی بەرێز، تاوەکو لە گەڵ ئەوەی سەرەوەدا، بەراوەردی بکات.

– [جەسە=Jasa]:

چاوگی (جەسە)، یان (ژەسە) بەواتای (دێ، یێ، مێ، دەهێ، دێت، دەهێت، یەسێت) دێ. کە چاوگی لە کوردییدا، دەبێ بە(هاتن، ئامای، هامای) دێ.

بەرامبەر هاودژی ئەم چاوگە [ئەی=ai]یە، لە ئاڤێستادا، کە بەواتای (چوون، رۆیشتن، لوای، رەوتەن، رەفتەن) دێ.

پریپۆزیشن! کاتێ کە پێش وشەی کردارییی وەها دەکەوێ، کاری پێش ئاوڵکاری جێگا (شوێن) دەکات. بۆ وێنە دەوترێ:

– [ڤی جەسە=vi-jasa]، کە بەواتای (دێتەدەرەوە، وەدەردێت، بەرۆ می، مێ بەرۆ، مزیۆرە، دێتەدەشتوە، دەشتەوە یەت، وەدەریەس،......).

باڵەم وێنانەوردببینەوە، کە پریپۆزیشن، لە کاری پێش ئاوڵکارییدا، چەکارێ، دەکاتە سەر واتە.

– [ئوس-جەسەیتی=us-jasaiti] واتە: دەچێتە سەیران، دەچێتەگەڕان، دەچێتە دەرەوە، سیاحەت.

– [فرە-جەسەیتی=fra-jasiati] دێتە دەرەوە کە بەواتای (ڤی جەسە) دێت.

– [فرە-جەسان=fra-jâsiati]، بەواتای (نزیک دەکەونەوە)، (نەخشەدادەنێن) – [نی-جەسەن=ni-jasan]، کە بەواتای (چوونەخوارەوە، نزم بوونەوە، رێزونکردن، بێ دەسە ت بوون، هەژار بوون، زیانکردن) دێ.

– [تەنەڤ=tanav]:

ئەم چاوگە لە قەدی [تەنڤ=tanv]ەوە هاتووە. چاوگە کە بەواتای، (تەنگدان، تەنافدان، کێشای تەنگدان، تەنگ، کێشتەی،....) دێ.

– [ڤەڤەچ=vava]:

ئەم چاوگە بەواتای (واتەوات، ڤاچەڤاچ، ڤەچ، گوتن، وتن، ئاخافتن) دێ، لە جێگایەکی ترەوە هاوواتاوهاوچاوگی ئەم چاوگەمان هاوردەوە ئەویش [ئەوگ=aug] بوو.

بۆوێنەی بەکار هێنانی ئەم چاوگە تەماشای ئەم رستەیە، بکە:

– [مەنای–ڤەڤەچ=manâi-vavach] ، کە بەواتای (بیردەکاتەوە دەڵێ!) چونکە وشەی (مانای) لە قەدی (چاوگی)، (مەن=man) ەوە دروست کراوە و بەواتای (بیرکردنەوە) دێ.

لە هەمان چاوگ، ناوێ دروست کراوە، کە ئەویش [ڤەخش=ڤاخش=vak-sh]ەو بەواتای (گۆ، وتە، گوتە، ڤەچ، ڤاچەڤاچ، واتە وات،......) دێ.

هاو واتای ئەم وشەیە، وەک (ناو) بەجۆرێکی دیکەش بەر چاودەکەوێ و ئەویش وەک[سەنهە=sanha]، کە هەمان دەور دەبخشێ. ئەم چاوگە دوایی، بەواتای، (گۆکردن) یش دێ.

– [مەن=man]:

ئەم چاوگە بەواتای (بیرکردنەوە، ویرۆکەردەی، یادکردنەوە، یادکەردی، یادکەردەیۆ) دێ، هەرلەهەمان چاوگ چاوگێکی دیکە وەک (مەنیە=manya) مان هەیە و هەر بەهەمانواتا و لە هەمان ئەرکدا، بەکار دێت وئەم نەختێ بەولا وەترەوە دڕوا.

بە هۆی ئەم چاوگان (دوو) ەوە، دەتوانین، بەکار هێنانی هەندێ وێنەی ئاڤێستای بەر چاو بخەین و وەکە:

– [نەریە مەنا =narya manâh]، کە بەواتای (پیاوی پیاوانە) دێ. یان وەک: [مەنزدەد=manzdad]، کە بەواتای (بیر کردنەوە، یادکردنەوە، ویرکەردەی، یادهێنانەوە، یادهاوردنەوە،...) دێ.

هەروەها، وشەی لێکدراوی [مەنیە–مەنە=manya mana]، کە لە پارچەی یەکەمی ئەم چاوگەی سەرەوە دروست کراوە، بەواتای (بیرکردنەوە، یان لە حاڵەتی بیرکردنەوە، یان حاڵی حازربیردەکاتەوە)، کەلە ئینگلیزیدا، دەکاتە[سینکینک = thinking].

بەرامبەر ئەم وشە ناساکارەی سەرەوە، وەک هاوواتای ئەم وشە ناساکارەشمان بەکار دێت و ئەویش [مەمنانە =mamnâna]یەو کە بەرامبەری لە ئینگلیزیدا دەکاتە [ریێمبەرینگ = rememberig].

– [هەت=hat]:

ئەم چاوگە، بەواتای (هەنی، هەبوون) هاتووە. لەم چاوگە، وشەی [هەنت=hant]دروست کراوەو بەواتای (هەیە، ژیاوە، لەژیاندا، زیندووە،...) هاتووە. لەم چاوگە، وشەی جۆراوجۆر دروست کراون، وەک وشەی [هەنتەم=hantam]. کە بەواتای (هەبوون) دێ.

چاوگەکە بەم جۆرەش کۆ دەکرێتەوە [هەتەم=hatam].

– چاوگی [ڤەنە=vana]:

ئەمە لەگەڵ چاوگی ئینگلیزیدا (تو–وین=to win) وەک یەک وانەو ئەمەش وشەیەکی هیندو- ئێرانی ئەوروپاییە، پیشان دەدات. بەهەر حاڵ چاوگەکە بەواتای (سوود وەرگرتن، دەسکەوتن، قازانج کردن، فرەکردن، سوود وەرگرتەی، دەسکەوتی فرە، قازانج کردەی، ڤەرگرتەی فەرە،...) دێ.

بەهۆی ئەم چاوگەی سەرەوە، وشەی [ڤەنەنت=vanant] دروست کراوە کە بەواتای (قازانج، سوود، دەسکەوت) دێ، واتە (ناوی لێ دروست بوو). کارای ئەم ناوە، بەم جۆرەیە [ڤەنەتە=vanata]یە و کۆیەکەشی لە دۆخی (جارومەجرور) یان (پاڵدەرەوەوپاڵپشت) دا، یان لە دۆخی (هەنیەتی=تەمەلوک=تملک=مولکایەتی) دەبێ بە[ڤەنەتام=vanatâm].

لە دۆخی (ڕابوردووی تەواو=present prfect) دا، بەم جۆرە خۆی بەر چاو دەخات: [ڤەنزەنت=vanzant]، کە بەواتای (قازانجی پێ گەیشت، سوودی وەرگرت، سوودی کرد- باسی دەمی گفتوگۆ کردنەوەو ئەمەش، لە شێوەی ناوچەکانی هەورامانداا، دەبێ بە، بۆ وێنە:

مووەرای مووەرۆ: حاڵی حازر خەریکە دەخوات

خوای خوۆ: حاڵی حازر خەریکە پێدەکەنێ

سوود کەرای کەرو: حاڵی حازر خەریکە سوود وەردەگرێ.

ڤاچای ڤاچۆ=واچای واچۆ=مواچای مواچۆ: لە گوتن دایەو یەژێ.

– [ڤەید–یای=vaid-dyâi]:

ئەم چاوگە بەواتای (زانین، زانیاریی، دانایی) دێ، لە شێوەی هەوراماندا، وشەکانی زانای، دانای، وێنای، دیدە=دنیادیدە،... بۆ هەمان واتا، بەکار دێن.

لەم چاوگە، وشەی [ڤیدڤا=vidvâ]دروست بووە، کە بەواتای (دەزانرێ، لەبەر چاوە، ڕۆشنە،....) دێ.

وشەی [ڤیدوشەی=vidushayi]، لە دۆخی کردەوەدایە، کە بەپریپۆزیشن-ەوە بەستراوە،-وەک بڵێیت: لە ئەڵمانی (دۆخی دەیەتیڤ) - و واتاکەی بەم جۆرە لێک دەدرێتەوە، (لەگەڵ زانین، بەدانایی،...).

- [فشەونەیە=fshaneya]

ئەم وشەیە، تایبەتیە، بە(ئاژەڵداریی= حەیوانداریی)یەوە و بەواتای (خواردن پێدان، ئاڵفدان، کاپێدان، گژوگیاپێدان، چاخ کردن،...) دێ.

ئەم چاوگە، قەدەکەی، ئەمەیە[پەزو=pasu]و ریشەکە شیان [پسڤ=psv]ە و بەواتای (ڕان، گەلە، پەز) دێ.

وشەی[فشویە=fshu-ya]، بەواتای (ڕان پێکەوەنان، گەلە) دێ، وەک بڵێت (ڕانەمەڕ=ڕانەپەز= گاگەل) و ئەمیش چاوگە، بەڵام ئەم تایبەتییەی هەیە، کە وتمان لە هەمان قەدو ریشەوە دروست کراوە.

- [ئەرڤەت=3arvat]، [ئەرڤە-تام=3arvatâm] دروست بووە کە ریشەکەیان [ڕ=R]یەو بەواتای (جولاندنەوە، ڕۆیشتن، ڕۆیین، ڕەوکردن) دێ.

- [جەدیە=Jadya]:

ئەم چاوگە لە ریشەی [گد=gd]ەوە دروست بووە، بەواتای (پرسین، پەرسای، داواکردن، سواڵکردن، پاڕانەوە، دۆعاکردن، نوێژکردن، نوشتە کردن، جەژن کردن، لا نەوە،...) دێ.

لە لایەکی ترەوە وشەیەکی دیکەمان وەک هاوواتای ئەمە هێنایەوە، ئەویش [پرسە=prsa]یەوە هەروەک وتمان بەواتای (گفتوگۆ) یش دێ. لە لایەکی دیکەشەوە، وشەی [سەنە=sana] هەر هام واتایەتی.

وشەیەکی، هەر وەک هاو واتای ئەمە، بەڵام ئەم تایبەتیە، بەپاڕانەوە، ئەویش (گات)ە و وشەی (گەدا)ی ئەمڕۆیش، هەر لەوەوە ماوەتەوە چاوگی [مرڤ=mrv]یش، هەر واتایەک لەو واتایانە دەبخشێ.

- [گوشە=gosha]:

ئەم چاوگە بەواتای (گوێگرتن، گوێ پێدان، گوشگرتەی، گوشدای......) دێ.

بەهەمان واتا، وشەی [سرەڤ=srav]مان هەیە، کەلە ریشەی [سرو=sru]وەوە دروست کراوە.

(سێیەم) هەندێ کردەوەی پریپۆزیشن

لەمەوپێشتر، لەبەشی چاوگدا، چاوگی [کر=kr]مان، هێنایە پێشەوەو وتمان بەواتای (کردن، جێبەجێ کردن) دێ. بەڵێ ئەم چاوگە، کاری رابردوو رانەبردوو ناوی کاریی وناوی کاراو ناوی بەرکاری لێ دروست دەکرێ، بابزانین لە گەڵ پریپۆزیشندا چە کردەوەیەک هەیە:

- [ئەپی-کرنتەتی=api-krntai]، لێرەدا [ئەپی=api] پریپۆزیشنە و بە واتای (لە پشتەوە، لە دواوە)، یان بەواتای (ئاوەڵکارە) و لەگەڵ کاردا، کاری پێش ئاوڵکار دەبینێ و بەم جۆرەی ئەم وێنەیەی سەرەوە، بەواتای (دەبڕێ) یان (ئەو دەیبڕێ) دێ. ئەمە جۆرێکە لە ئینگلیزیدا، پێی دەوترێ (ئەدڤێرب پارتیکڵ=adverb particle). با لەم جۆرەی دیی ورد ببینەوە: [ئەڤی کرنتەتی=avi krntati]، کە بەواتای (بەرەوناوەوە دەیبڕێ).

پریپۆزیشنی [ئەڤی=avi] بەواتای (بەرەوپێشەوە) دێ.

- [ئوپە کرنتەیەن=krntayan–upa] و ئەمیش بەواتای (دەیبڕێ) دێ.

ئەم زاراوە، لە پێشترەوە، لە باسی (جەسەتی)، وێنەی دیکەمان هێنایەوە. ئەو پریپۆزیشنانە، کە پێش ئاوڵکار (ئەدڤێرب پارتیکڵ) دروست دەکەن، ئەمانەن:

[ئەپی:api] aip واتە: (لە دواوە، لەپشتەوە، دواوە، پشتەوە)

[ئەبی:abi]aibi,aoi,avi,aiwi واتە: (ڕووبەڕوو)

[ئەنو: anu] aonu, onu واتە: (بەپێی)

[ئەنتەر:antar]antara, واتە: (لە ناوەوە، ناو)

[ئەڤە:ava] واتە: (بەرەوڕوو=بەرامبەر)

[ئۆپە:upa]واتە: (سەرەوە، سەریسەرەوە، ڕووەو ئاسمان)

[پەرە:para]paras واتە: (پێشەوە، بەرەوە، بەردەم)

[پەری:pari]pairi واتە: (دەوروبەر)

[پەسچە:pascha واتە: (بەدواوە، لەپاشکۆوە، لەدواوە)

[مەت:hamat]mat واتە: (لەتەک، لەگەڵ، لەل، چەنی)

[هەچە:hacha]بەواتای (لە) دێ، هەروەها بەواتای (ژە،جەش) دێ.

[هەدە:hada]بەواتای (لەگەڵ، لەل، چەنی، لەتەک) دێ.

بەم بۆنەیەوە، واهەندێ وێنەی ئاڤێستایی دەخەینە بەر چاو و ئەوانیش: لە یەشتدا: (51 yt.١٠)

هاتووە! “haraity” paiti barazt ئەگەر ئەمە بەترانسکریپشن (وێنەی دەنگ سازیی) بنوسرێ، بەم جۆرە دەگرێتەوە:

(هەرەیتیات پەتی بەرزەت) [haraityât pati barazahat]

ئەم فرەیزە، بەپێی وشە بەوشەی فرەیزی ناو ئاڤێستاکە بەم جۆرە دەگەرێتەوە: (هەر هەرەتی لە بەرز) ١٠

بەپێی ڕستەسازیی نێو زمانی کوردیی ئەمڕۆ بەم جۆرە دەگرێتەوە: (لە هەرەهەرەتی لە بەرزەوە).

بەزمانی ئینگلیزی دەبێ: (from the high harati).

لێرەدا:

وشەی (هەرەتی) ناوی شاخە، کە لە ئاڤێستادا، لە ناو گاتەکاندا، بۆ چەند جارێ ناوی هاتووە. ئەم شاخە لە رووی دینییەوە، بەپیرۆز دەزانرێ و وەها هاتووە، کە سەرێکی پردی (سیرات) کەوتۆتە، سەر ئەو شاخە، کە بەرزترین شاخی وڵاتی ئاریان ڤاچە.

هەندێ لە فارسە ئاڤێستا ناسەکان، دەیبەنەوە. بۆ شاخی (البرز)ی لای (تاران) هەر بەبۆنەی ئەوەوە کە ناوی (البرز) ە، بەبۆنەی بەرزایی شاخی (هەرەتی)یەوە (ئەم ئاوڵناو ئەویش، ناو) بەوی دەکەن و ئەوەشیان لە یاد چووەتەوە، کە فارس بە(بەرز)، (بلّند) یەژن ولاشم وەهایە، لە پێش هێرشی عارەب و فەرمانڕەواییان لە ئێراندا ناوی ئەو شاخە بەکۆی (رەگا) ناو براوە، بەناو نیشانی بەرزەوە ناسراو بووە. لەلایەن عارەبەوە ئەو (ئەلف و لام)ەی خراوەتە سەرو ناوەکەش ناوی کوردیە!

ئەمە لە لایەکەوە، لە لایەکی دیکەوە، شاخی (البرز) بەپێی دەوروبەری تاران، ئەوە (بەرزە)، بەڵام هەر لەوێ لە رۆژهە تی (تاران)ەوە، شاخی (دەماوەند) بەرزترین

شاخە، ئەگەریش کێشەکە لەوێدا، کە دەبێ بەرزترین شاخ بێ هەروەک لە گاتەکاندا وەها هاتووە دەبێ (پۆپەی زاوڵی) بێ شاهۆ-دا، کە یەکێکە لە زنجیرە شاخەکانی هەورامان و زاگرۆزە. بەڵام بەتەنیشت قەڵای هەورامانەوە، هەورامانی تەخت. یان شاخە بەرزەکەی پشت هەورامان، کە قەڵای هەورامانی لە سەرەوە دروست کراوە بەناوی کەشی (هەرەهەرات، یان هەرەهەرە) ەوە ناو دەبرێ، ئاوی کانیاوەکانی ئەوێشە، کە بۆ باخەکانی هەورامانی تەخت و (کەمالا) و دەوروبەرەکەی دێ. ئەگەر بەبەرزایی بێ، لە شاخە بەرزەکانی ئێرانە و ئەگەریش بەناو بێ، هەمان ناوی پێوەیە.

- وشەی[پەتی=pati]یش پریپۆزیشن-ەو واتای (لە) هاتووە.

- [بەرزەت=barzahat] ، ئەم وشەیە، ئاوەڵناوەو قەدو ریشەکەی لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، ماوەو بۆ هەمان واتا بەکار دێت، کە بەواتای (بەرز) هاتووە.

ئەوجا، دەمێنێتەوە سەر ئەوەی، کە قەدی وشەکان لە (بەند) رووت بکەینەوە تاوەکو، ئەومان بۆ رۆشن ببێتەوە، کە بزانین لەم فرەیزەدا، چە ئاڵ وگۆڕێ رووی داوە.

- وشەی[هەرا=har](وەک لە گاتەکان) لە ئاڤێستادا هاتووە، ئەمەیە کە نوسراوەو بەئەلفوبێی پاڵەویی، یان ئاڤێستایش بەم جۆرەیە (...) واتە (- - ر- ا). ئەگەر قەدەکەمان، لە گەڵ سەر پاکی وشەکەدا، کە لە فریزەکەدا هاتووە، بەراوردکرد، ئەو کاتە بەندەکان دەناسین.

وشەی دیکە کە ئاوەڵناوە، وەک قەد[بەرزە=barza]ە.

ئەمەی خوارەوە، وێنەیەکی دیکەیە بۆ چۆنیەتی بەکارهێنان پریپۆزیشنی هەچە.

- [هەچە=hacha] ئەم وشەیە، بەواتای (لە) دێ، هەروەها بەواتای (ژە=جە) ش دێ.

بەم بۆنەیەوە، بالەم وێنەیە وردبینەوە، کەلە (ڤەندیدات)دا هاتووە دەڵێ:

[ئەپاختەرات هەچە نەیمان]و ئەکەریش، بەشێوەی (وێنەگرتنی دەنگ سازیی) بێ بەم جۆرەیە:

[apâxtarâtanaemat] با، وشە بەوشە بۆ کوردیی ئەمڕۆ وەری بگێرین و ئەویش، بەم جۆرە دەگرێتەوە: (سەروو، لە، نیمە=بەش) و ئەگەریش، بەپێی ڕستەسازیی کوردیی ئەمڕۆ بێ، بەم جۆرە دەگرێتەوە:

(لە نێوەی سەرووە و)، یان (لە بەشی سەرەوە).

– با لەم وێنەی دیکە ورد بینەوە، کە فرەیزەکە پریپۆزیشنی تیادایەو لەگەڵ ئامرازی ئاماژەی نزیک، دا:

– [پەتی ئایا زەما=patiâyâzamâ]، ئەم فرەیزە، پێک هاتووە، لە

١- پریپۆزیشن [پەتی=pati]

٢- ئامرازی ئاماژە [ئایا=âyâ]

٣- ناو [زەما=zamâ]

واتا گشتیەکەی (بەپێی وشە بەوشە) بەم جۆرە دەگەڕێتەوە:

(لە- ئەم- زەمین) زەوی (یە)

واتا گشتیەکەی، بەپێی ڕستەسازیی کوردیی ئەمڕۆ، بەم جۆرە دەگەڕێتەوە:

(لەسەر ئەم زمینە) زەویی (یە).

واتابە ئینگلیزی دەکاتە: (on this earth).

ئەمە وێنەیەکی دیکەیە:

– [بەورەیش پەتی دەهیەڤەی=bawroish patidahyavai].

ئەم فرەیزە پێک هاتووە، لەم پارچانە:

ناوی[باوەریش=bâwroish] (لە ئاوازەی دەنگەکەی دڵنیا نیم-ببورن). ١- پریپۆزیشن[پەتی=pati].

٢- ناوە وەک پاڵدەرەوە، یان مولکایەتیی یان (اضافة=مضاف) وشەی[دەهیەڤەی=dahyavai]ە.

واتاکەی وشە بەوشە، دەبێتە:

(بابل، لەناو، لە، دێهات).

واتا گشتیەکەی بەپێی ڕستەسازیی زمانی کوردیی ئەمڕۆ دەکاتە: (لە وڵاتی بابلدا) و بەئینگلیزی دەکاتە:

.[in the country Babylon]

– ئەمە وێنەیەکە، کە[ئەڤی=avi] وەک پریپۆزیشن، لە فرەیزێکدا بەدووجار پیشان دەدات، ئەمیش دەڵێ:

– [ئەسمەن ئەڤی، زام ئەڤی = asman avi zâm avi].

ئەم فریزەیە بریتییە لە دووناو (ئەسمەن) و (زام) و پریپۆزیشنێک.

– [زام=zâm] واتە: زەمین (زەوین).

– [ئەسمەن=asman] واتە: ئاسمان.

واتا گشتیەکەی یەژێ (بۆ ئاسمان، بۆ زەویی) یان (بەرەو ئاسمان، بەرەو زەویی).

(چوارەم) هەندێ ناوی ئاوەڵکار:

لە (ناوی ئاوەڵکار) لەئاڤێستادا، جۆری زۆرمان دەست دەکەون و والێرەشدا هەندێ لەوانە، کە کاریگەرن، دەخەینە بەر چاو:

– [دەرگەم=dargam]:

لە دۆخی (بەر کار) دا، یان لە دۆخی (ئاوەڵناو) دا، ئەم وشەیە، بەواتای (بە درێژایی)، (بۆ درێژیی) دێ.

– [دوورات=dûrât]، بەواتای لە (دوورەوە) دێ.

– [پەرڤیای=parvyai]، بەواتای (بۆ یەکەم جار) دێ.

– [پەراچا=parâchâ]، بەواتای (بۆدوور، پەرەم) دێ.

– [ئەسنەی=asnai]، بەواتای (نزیک) دێ.

لەجۆری پێش ئاوەڵکاری لە ئاڤێستا، زۆر بەر چاو دەکەون لام وایە، هێنانەوەی ئەو جۆرانە، ئەگەر لەگەڵ، یان لە ناو ڕستەدا نەبن، سوودیان نییەو ئێمەش لەم هەلەدا، ماوەی ئەوەمان هێشتا، بۆ نەڕەخساوە!

والێرەدا، بەپێی توانا، چەند وێنەیەک لە کردەوەی ئاوەڵکار لە ڕستەدا بەر چاو دەخەین:

at faravaxsh yâ nu gushadvam,nu srauta

yai cha ashnat yai a durat isath............

با بەوێنەی (گۆکردن) بەرێنووسی کوردیی ئەمڕۆ، بینوسینەوەو بەم جۆرە:

(ئەت فرە ڤەخشیانوو گوشە دڤەم نوو سرەوتە یەیچە دوورات ئیشەسە).

با لە کەرەستەکانی ئەم ڕستەیە وردبینەوە:

ئاوەڵکاریی واتای (جێگا)، بەواتاو بەئەرک، (ئەت). (at)ە ئالێرەدا.

– (کار) لە دۆخی ڕانەبردوداو حاڵی حازردا، ئەویش (فرەڤەخشیا=fravaxshyâ

)یە، کە بەواتای بۆتان دەئاخەفم، واتە: کارەو لە گەڵ (بەند)دا وەک دوو ڕاناو (من= کەسییەکەم) و (ئێوە= دووەمی کۆ).

– (نووnu=) :ئاوەڵکاری کاتە، کە بەواتای (نووکە، ئێستا، دەستبەجێ، ئیسە) دێ. بۆ دووجار، ئەم وشەیەش (پات) دەبێتەوە.

– کاری (گوشەدڤەمgushadvam=)کەبە واتای (گوێ بگرن) دێ. وابزانم لەم جۆرە وشەیانەمان لێکدانەوە.

– (سرەوتە) کە دووبارە کردنەوەی گوێڕایەڵیە و ئەمیش وەک (کار) بەکار هاتووە، بۆ گوێگرتن وفێر بۆون، ئەمە کارێکی (دینی یە).

– (یەیچەa yai=)، ڕاناوە بەواتای (ئەوانە) هاتووە، ئەمەش دووجار دوبارە دەبێتەوە. ئەم فرەیزە (ئەوانەی لە دوورەوە، ئەوانەی لە نزیکەوە) دووپات دەبێتەوە.

– (وشەیasna=ئەزنە) ش، هەر ئاوەڵکاری ماوەیە (جێ) بەواتای (نزیک) دێ. ئەوی دیکەشی (ئەی زماناسی بەڕێز خۆت تێی بگە). (لەیەسنەوە، وەرگیراوە).

(پ) – بەند سازی:

(١) –راناوی لکاو

وێنەمان لە ئاڤێستادا زۆرە، بۆ ئەوەی کە راناوی لکاو وەک (مورفیم=وشە)ی ڕێزمانیی، واتای وشەکە، بەرەو کوێ دەبات، یان چە دەورێکی ڕێزمانیی و واتایی، بەوشەکە دەبخشێ!

بۆ وێنە، لە ئاڤێستادا، (گات=گ) کە خۆی لە خۆیدا، (واتە:گات)، بەواتای، پاڕانەوە، نوێژ، قوربانیی،ستایش، جەژن هاتوە. باوشەی، یان باقەدی واتایی نەک کرداریی، وەک[stav] وەرگرین وسەرنجی بدەینێ تابزانین لە گەڵ راناوی لکاوی کەسیدا، چە دەورێکی هەیە.

قەدی[ستەڤstav=]بە واتایی (ستایش)ی شێوەی کوردیی ئەمرۆی ناوچەکانی کوردستان دێ (هەورامیی، لەکیی، لوڕیی، کەڵهوڕیی، فەیلیی، زازایی،.........) لە جافییدا یان لە سۆرانییدا، ئەم وشەیە، ئەمڕۆ بەکار نایەت، لەبەر چی؟

بە شێوەیەکی سەرەکیی هۆی ئەمە دەگەڕێتەوە، بۆ ئەوەی، کەتەمەنی هاتنە ناوەوەی شێوەی سۆرانیی زۆر کورتە (پێویستیی بەمێژووناسین، بۆ زمانناسین، دەوری ئابووریی بۆ ڕامیاریی، هەیە!)

بە هەر حاڵ، لەئاڤێستادا، بەم جۆرە، ڕاناوی لکاوی کەسیی وەرگرتوە: – (ستەڤات) = [stavât]، بەئینگلیزی دەکاتە: (he) will praise ، بەکوردیی ناوچەکانی هەورامان دەبێتە (ستایش کەرۆ)، لێرەدا (ستایش) وەک (ناو) کاری پێ سپێرراوە واتە؛ وەک جارانی بەکار هێنانی (دەمی، سەرلەبەریی ئاڤێستا) نەماوە وئەگەر وەک (کار) بەکاری بهێنین، دەبێ (کاری یاریدە دەر)ی بۆبەکار بهێنین.

بەشێوەی جافیی و سورانیی، ئەم وێنەیە، وەردەگرێ (تاریف دەکەم، دەپەرستم، بەشانوباڵدا دێم، دەپاڕێمەوە، نوێژدەکەم، قوربانیدەکەم، جەژندەکەم، مەدحدەکەم،.....) ڕۆشنبیریی ئیسلامیی و عارەبیی دەورێکی باڵا یان دیوە، بۆ سەپاندنی زمانی عارەبیی بەسەر زمانی کوردییدا.

– (ستەڤان) =[stavân]، بەئینگلیزیی دەبێتە؛ (they) will praise وبە کوردیی هەورامیی دەبێ بە(ستایش کەرا) وبە کۆردیی جافیی، دەبێ (پێدا هەڵدەدەن، ماستاودەکەن، جەژن دەکەن، نوێژدەکەن، دۆعادەکەن، وێرددەکەن، قوربانی دەدەن، مەدح دەکەن، تاریف دەکەن، (مدح، تعریف=ع).

– (ستەومی) =[staumi]، بەئینگلیزیی دەبێتە؛ (I) will praise، یان praise. (I) لە جافیی و سورانییدا، دەبێتە؛ پیادا هەڵئەدەم، نوێژ دەکەم، قوربانی دەکەم، دەپەرەستم، تاریف دەکەم... هتد، لە کوردیی ناوچەکانی هەوراماندا، دەبێ بە(ستایش مەکەروو) یان (ستایش کەروو)، (مەپەرسوو=پەرسوو)، ستایش مەکەروم=مەپەرسم، (شێوەی پاوەو خانەگا).

لەم وێنانەی سەرەوە، ئەم (پاشبەندو ناوبەندانە) کەوەک ڕاناوی لکاو، خۆیان پیشاندا، واتای گشتیی قەدەکەشی (لە رووی ڕێزمان و واتاسازیی ومۆرفۆلۆژیەوە) جۆراوجۆری کرد.

ئەوی، کەدەبێ بۆترێ لە رووی راناوەکەسیە، لکاوەکانەوە، ئەمەیە:

– [ت=t] وەک ڕاناوی کەسیی سێیەمی تاک (پاشبەند).

– [ن=n] وەک ڕاناوی کەسیی سێهەمی کۆ (وەک پاشبەند).

– [و=u] وەک ڕاناوی کەسیی یەکەمی تاک (وەک ناوبەند).

– [ی=i] وەک ڕاناوی کەسیی یەکەمی تاک و وەک پاشبەندو بەهەر دووکیانەوە، دوو دەوریان دیی و ئەوانیش، دەوری واتایی و هی بەندسازیی.

لە شێوەکانی کوردیی ئەمڕۆدا، وشەیەک (قەدێک) کەهاو واتای (ستەڤ)ی ئاڤێستایی بێ و واتایی بێ وتوانای ئەوەی هەبێ، کەڕاناوی لکاویی کەسیی بەو جۆرەی ئەو وەر بگرێ، بۆ وێنە، وەک (پەرست) = [parst].

(پەرست)، خۆی لەخۆی دا، قەدیکە، بۆ (قەدی ڕابوردوو) هی (ڕانەبوردووش) دەبێ وئەمەش جۆرە ڕەویەیەکەو زۆرکەم روو دەدات، چونکە (کار)ەکانی زمانی کوردیی، بەزۆریی دوو (قەد) پیشان دەدەن وهی (ڕابوردوو هی ڕانەبوردوو!).

بەشێوەیەکی دیاریی تر، (قەد)ی ئەم کارە بۆ ڕانەبوردوو دەبێ پێشبەندی (ئە=دە)ی ڕانەبردووی بخرێتە پێشەوە و ئەوجا ئیتر لەگەڵ ڕاناوی لکاودا کاری خۆی وەک بەندسازیی جێبەجێ دەکات، واتە:

(پێشبەند- قەد- ڕاناوی لکاو)

دە (ئە) - پرس- ێ (ێت) =دە (ئە) - پەرسێ

دە (ئە) - پرس- ن= دە (ئە) پەرستن

دە (ئە) - پرس- م= دە (ئە) پەرەستم.

لە شێوەکانی کوردیی ئەمڕۆماندا کاری واتایی دیکەمان هەن کە بەم جۆرەی سەرەوە ڕاناوی لکاو وەردەگرن بۆ وێنە وەک (ڤەچ)، (مەرەمۆ).

شایانی باسە کە ئەم دوانە وچەندانی دیکە کە پاڵپشتن بۆ ئەوە کە زمانی کوردیی ئەمڕۆ نەوەی نۆێی زمانی (ئاڤێستا) یە، ئەمە لە لایەکەوە لە لایەکی دیکەوە دەورێکی مێژوویی درێژخایەنیان بەسەردا تێپەڕیوە بەبێ ئەوەی قەڕانپویان برزێ، ئەمەش خۆی لە خۆیدا تەوانایەکە کە زمانی کوردیی پێیەوە دەنازێ و لەلای سێیەمیشەوە شناسنامەیەکە بۆ کوردو کوردستان و زمانی کوردیی. بۆمان هەیە قەدی ڕانەبوردووی ئەم دووانەش (مە-رەم) و (ڤەچ) بەم جۆرە بخەینەروو:

مەرەمۆ، واتە: (دەفەرمێ).

مەرەما، واتە: (دەفەرمون).

مەرەموو، واتە: (یەژەم).

ئەم قەدە زۆرتر بۆ ڕێزگرتنی پلەیەکی بەرزی دینییە کە لەلای کوردەکان لە دەمی دێرینەوە، تاوەکو ئەمڕۆ بەکار هاتووە (سەرەنجام، یارسان، پەرتووکە دینییەکانی ئەهلی هەق=کاکەیی، سارلی، عەلی ئیلاهی، نەسیریی، دورزیی، عەلەویی، قزڵباش،......)

ئەم قەدەی سەرەوە بەجۆری دیکەش هاتووە واتە:

- مرەمۆ = دەفەرمێ؛ لەئاڤێستادا ریشەی ئەم وشەیە [مر=mrv=]ە.

- مرەما = دەفەرموون.

- مرەموو = یەژم (ماچم).

شایانی باسە دەنگی [م=m] وەک پێشبەندی رانەبوردووهاتوە کەلە سورانیی و جافیدا بەرامبەری ئە (دە)یە.

قەدی [ڤەچ=vach] کە ئەمڕۆ لە شێوەی هەورامیدا هەروەک خۆی ماوەتەوەو هەوێنی زمانەکەی ئاڤێستاش لە سەر ئەوەیە (واتە: زمانی واچەواچەکان)، بەم جۆرەی خوارەوە ڕاناوی لکاوی کەسیی وەردەگرێ.

ماچۆ = واچۆ، ڤاچۆ، ئەگەرچی لە راستیدا، ئەم دەنگە[ۆ=ô]، کە لێرەدا، وەها دەرخراوە دەبوایێ ئەگەرباوبوایێ ژمارە هەشتی بەسەرەوە دابنرابایە چونکە دەنگەکە بەوجۆرە نەکراوەتەوە، وئەمەش جۆرێکی تایبەتییە بەشێوەکانی هەورامانەوە.

- ماچا =واچا=ڤاچا، واتە (ئەوان) یەژن، (یان) دەڵێن، (یان) ئێژن.

- ماچوو= واچوو=ڤاچوو=ماچم، واتە: من یەژم، یان دەڵێم، یان دبێژم.

لەگاتەکاندا ڕیشەی ئەم وشەیە بەم جۆرە هاتووە[ڤەک=vak] یان[ڤاچ=vâch] هاتوە بەم جۆرەش نوسراوە [ڤەچ=vach].

بابڕۆینەوە بەدەم ئاڤێستاکەوە کە لە دۆخی ڕانەبوردوودا هەڵس وکەوتی لەگەڵ ڕاناوی کەسیی لکاودا چون بووە وبەم بۆنەیەوە با قەدی ڕابوردووی وەرگرین و بزانین چی بەسەر دێت:

لێرەدا ئەگەر ڕیشەکە[ستە=sta] بێت ئەووەختە لە دۆخی ڕاناوی لکاوی کەسیی تاکی سێیەمدا بەم جۆرەی لێ دێ:

(ستەوت) = [staut] کە بەزمانی ئنگلیزیی دەبێتە؛ he praised و لە شێوەی کوردیی ناوچەکانی هەوراماندا دەبێ بە.

- [ستایشناش =stayishnâsh]یان (ستایشش کەرۆ) کە بەواتای (ستایش دەکا) دێ ئەم بەرگە نوێیە چی پیشان دەدات!

ئەوەی کە لێرەدا سەرنج ڕاکیشەرە ئەوەیە کە وشە ئاڤێستاییەکە ناوبەندێکی

وەرگـــرتووە، بۆ گـــۆڕینی (دەم، کـــات) وراناوی لکاویشی هەیە یا وەریگرتووە جگە لەوەشی ڕاناوە کـەسـیـە تاکـە لکاوەکـەشی وەرگـرتووە وپـتـر لەوەش دەنگە بزوێنی ناوەڕاست کـورت بووەتەوە واتە [I=â]بووە بە[I=a]لێـرەدا ئازایەتیی ولێـهـاتوویی لێکۆڵێنەوەی بەراوەردیی یان بەراوەردکاریی دەردەخات.

وێنەیەکی دیکە:

– [بەرە=bara] چاووەگ بۆ کاری هەڵگرتن (بەر) کەهەڵدەگیرێ ودەبرێ ولە شێوەی ناوچەکـانی هەورامـاندا، دەبێ بە[بەردەی=barday]کـەلە شـێـوەی جـافـیـیـدا دەبێ بە[بردن=birdin]ولەشێوەی ناوچەکانی بادیناندا دەبێ بە[بر=bir].

لە (وشـەی) یان لەڕسـتـەی تەواوی وەک[بەریەنتـەی=bar ya ntai] دەبینین کـە ڕیشـەکە هەیەو لەگەڵ ڕاناوی کـەسی لکاوی کـۆداو لەگـەڵ گـۆڕینی قـەدی کـارەکـە بۆ ڕابوردوو واتە بەم جۆرە:

[بەر– یە– نتەی =bar ya ntai]کە بەواتای (بردیان، بەردشا، وێ برن، بەردیانش) دێ.

بە هەر حـاڵ با پـتردرێژە بەبەندسـازییـەکـە بدەین و بەم بۆنەیەوە بۆ پاککردنەوەی ئەم ڕێبازە پێویستیمان بەسەر چاوەی کارەکانە.

٢– (قەدی کار) یان سەرچاوەی (کار) لەئاڤێستادا.

بێگۆمان لەم بەشەدا ئێمە هەوڵی ئەوە ئەدەین کە قەدی هەندێ (کار) لە ئاڤێستادا بخەینە ڕوو بەتایبەتیی ئەوانەی کەوەک کەرەسەی لێکۆلێنەوە بەکاریان دەهێنین.

– [پرسە=prsa]= (پەرسای، پرس، پەرس) = (to ask)

– [مەنیە=manya]= (ویر، بیر، فیکر) = (to think)

– [یەزە=yaza]= (پەرست، پەرسـتـەی، پەرستن، لاڵـیـان، پاران) = (to wor-ship)

– [هەچە=haca]= (خۆرا، خورین، لێ خۆڕین، بەگوێ کردن...) = (to follow)

– [زەیە=zaya]= (بوون، زا، زای،......) = (to born)

– [بەڤە=bava]= (بییەی، بوون، ڤییەی، دەستکەوت) = (to become)

– [خشـەیە=xshaya]= (شاهەنشـایکردن، فەرمـانڕەوایکردن، سـەرکـەردەییکردن، حوکمکردن، سەرکارکردن، سەرداریکردن) = (to reign)

– [تەنەڤ=tanav]= (تەنافنای، کیشتەی، توندکردن، توندکردەی، تووننای)؛ (to pull)

– [کرنو=krnu]= (کەردەی، کردن، کرن) = (to make).

– [دە=da] (دا، دای، پێدان) = (to give) [دەدا=dada]، وەک (کار).

– [گرز=grz]=[گرەوای، گریە، گرین]= (to cry).

– [مـــــرنـک=mrnk]= (مـــــرنـای، مـــــردن، کـــــاولکـردن) = (to de-stroy).[مـرە=mra]=واتە (واچەی، ڤـاچە، واچە، مـرەم، مـڤـاچ، وتن، گـوتـن، ئاخاوتن) = (to speak).

٣–هەندێ (قەدی ناو) لە ئاڤێستادا.

ئەوقـەدانەی کـەبەپێی ئەرک پلەی گـۆڕان بەسـەر نـاوەکـەیانـدادێت، واتە (with re-duction gradation). بۆ وێنە وەک:

– (نێر=ن): (پەد=pad) واتە (پێ، پا) = (foot) لە پارسیی نوێدا (پا=pa) لە ئاڵمانیی نوێدا (fuss)ە.

– (مـێ)؛ (ئـەپ=up) (ئـاپ=up)، واتـە (ئـاو، ئـاوی، ئـاڤ، ئـاب، ئـاپ). لەپارسیی نوێدا، (ئاب= b)=(water) کە لە ئەڵمانیی نوێدا (wasser)ە. لەهیندی کۆندا[âp=ap]=[ئەپ=ئاپ]ە.

(نێرومێ=بۆهەردوولا بەکار دێت)، [گەڤ=gav]، [گاڤ=gâv]، واتە (گا، گاو، گاڤ) = (bull=cow)، کەلە ئەڵمانیدا دەبێ (kuh).

ئەنجامی ئەم سێ قەدەی سەرەوە بەم جۆرەی لێ دێت:

لە شـێوەکـانی کـوردیی ئەمڕۆدا، (نـێرومێ) و (نـێرەمـوک) و (بێ لایەن)، تەنیـا لە شێوەکانی هەورامانیی وبادینانیدا ماون، لە شێوەکانی جافیی و سورانیدا شوێنەمایان نەماوەو بەبیروڕای منیش ئەم ئاسان کردنە، ڕێڕەوی زمانی شارستانیەتیە.

لە شـێـوەی کـوردیی هەورامـاندا (پێ) وەک (نێـر) هەڵسـوکـەوتی زمـانناسـیـانەی لەگەڵدا دەکرێ و (ئاو) یش وەک (مێ) و (گاو) یش وەک جنس بۆ (نێرومێ) بەکار دێ، بۆوێنە وەک:

– گاوێ فرێماهەنێ= (گا–نێرومێ)ی زۆرمان هەن.

– دە مانگاوێ کەڵەگاوێشا هەن. واتە: (دەمانگا نێرەگایەکیان هەیە). گاوگەل، واتە (کۆمەڵێ گای نێرومێ).

زمانی فارسیی نوێش بۆ کێشەی نێرومێ هەر وەک شێوەی سۆرانیی وجافیی وەهایە ولە زمانی ئنگلیزیشدا نێرومێ بۆ زۆرکەم بەکار دێت بەڵام زمانی ئەڵمانیی لە نێرومێدا لەهەڵس وکەوتکردنی زمانناسیدا زۆر نزیکی زمانی ئاڤێستاییە.

ب– قەدی ئاوەڵناو، ئەویش لە دۆخی بەکارهێنانیدا بەپێی ئەرکی ڕستەسازیی، چەند گۆڕانکاریەکی بەسەردا دێت بۆ وێنە وەک:

– [برز=brz]قەدێکەکە ئاوەڵناوی لێ دروست دەکرێ.لەدۆخی (کارا= فاعل)، یان (پاڵپشت = مسند= مبتدا)،دەبێ بە(بەرزە=barza).

بۆ وێنە، لە شێوەی کوردیی ئەمڕۆدا دەوترێ:

– باڵا بەرز هات.

– باڵا بەرز پیاوە.

– ئەو باڵا بەرزە.

٤–هەندێ قەدی (ناو):

بەپێی ئەرکی ناوڕستە سازیی، گۆڕانیان بەسەردا نایەت، یان ئەگەر ببێ، بەدەگمەن رودەدات.

– نێر: [ما =mâh]واتە (مانگ، هەیڤ، ما، مۆنگ،...) لەپارسیی نوێ دا، دەبێت بە[ماە=h m]و لە هیندی کۆندا [ماس=mâs]ە ولە ئەڵمانیدا [موند=mond]ە.

– مێ: [خشەپ=xshap]، واتە، (شەو، شەب، ئەخشەپ، شەڤ، شەوە،...)

لەپارسیی نوێ دا[شەب= ab]ە ولە هیندیی کۆندا [کشەپ=kshap]ە.

– (بێ لایەن): [زرد=zrd]، واتە (زار، دڵ، زیڵ، در،...) و لە پارسیی نوێدا، دەبێ بە[هەرز=harz]و لە ئنگلیزییدا (هارت=heart) ە. (تێبینی: دەنگی[د=d]ی ئاڤێستایی، لە پارسیی نوێدا بووە بەدەنگی[=h]، لە زمانی ئێنگلیزیی و ئەڵمانیدا).

ئەنجامی ئەم بەراوردە:

وشەی (مانگ)، لە شێوەی هەورامانیدا (مێ) یە، کەچی لە شێوەی سۆرانی و جافیدا، ئەم جیاوازیە نیەو کەچی مانگ لە ئاڤێستادا، بەشێوەی (نێر) لەقەڵەم دراوە.لە فارسیی ئەمڕۆدا وەک شێوەی جافیی و سورانیی، نێرومێ، دەرناکەوێ. کەچی لە ئەڵمانیدا، (وشەی) مۆند [mond]، واتە؛ (مانگ)، نێرە.

وشەکانی (شەو، دڵ) یش، لە بارەی نێرو مێ وبێ لایەنەوە، هەروەک ئەوەی ئاڤێستان.

٥–هەندێ قەد، کە خاوەن پاشبەندێکی نادیارین لە واتادا، بۆ وێنە، وەک:

(نێر): [پەدە=pada]، واتە: (پەی، گورج، تیژ، وریا، هەڵمەت، ئەژدەر، هەنگام،......).

لەپارسیی نوێدا (پەی=pay)ە و لە ئینگلیزیدا (پەیس=pace)ە ولە هیندیی کۆندا، (پەدە=pada) یەو لە ئەڵمانیی دا، (شریت=schritt) ە.

شایانی باسە پاشبەندەکە، لێرەدا[ا=a]یە، کە لە ئاڤێستادا و لەم وشەیەدا واتای دیاری نەکراوە (بێ سنوورە)!

– (بێلایەن): [سەتە=sata]، واتە: [سەد، سەت، سەتە= sada,sat,sad].

لە پارسیی نوێشدا، [سەد=sad]ە ولە هیندیی کۆندا[چەتە= ata]یەو لە ئینگلیزیدا (هاندرد) = (hundred) ە ولە ئەڵمانیشدا (هوندەرت=hundert) ە. شایانی باسە، هەروەک لە سەرەوە وتمان، پاشبەندەکە [ا=a]یە.

– (مێ):[تەنوو=tan]، واتە: (تەن، بەدەن، لاشە، جسم، بەژن، لەش) لە فارسیی نوێدا[تەن=tan]ە ولە سانسکریتیدا، [تەنوو=tan]ەولە ئینگلیزیش دا (body) یە.

شایانی باسە پاشبەندە کە لێرەدا، [وو=û]ە.

ئەنجامی ئەمەی ئێرەی سەرەوە لەڕووی (نێرومێ)یەوە دەبێ بڵێین کە لە شێوەی کوردیی هەورامانیی دا (هەنگام، هەنگاو= گاڤ) مێیە بەم لە ئاڤێستادا (نێرە) ولە ئەڵمانیش دا هەر (نێرە). وشەی [سەد=sad]لە کوردیی ناوچەی هەوراماندا بێ لایەنە لەئاڤێستاشدا بێ لایەنە و هەروەک لە ئەڵمانیشدا وەهایە.

٦–هەندێ (قەدی ناو) لەگەڵ پاشبەندی واتادار و ئەرکداردا (وەک مۆرفیمی مێ ینە):

– پاشبەندی [تیی= tî] بۆ وێنە وەک [تەتیی= taitî]کە بەواتای (تاوتوو) دێ لە زمانی کوردییدا (تاوتوو، بژاردن، وجارای، چارکردن، چارەسەر،......) لە ئینگلیزییدا ئەمە بەرامبەری (ڕێمیونرەیشن=remunreration) دێ.

– پاشبەندی [تات=tât]کە وشەی [ئەمرتات=3martât]لێ دروست بووە وبە ئینگلیزیی بەواتای (ئیمۆرتالیتی=immortality) هاتووە کە لە کوردیی ئەمڕۆدا بەواتای (نەمریی، ژیان، ژیوایێ، ناسیاویی،......) دێ.

شایانی باسە ڕیشەی (ئەمرتات) ئاڤێستایی و (نەمریی) زمانیکوردیی ئەمڕۆ هەر یەکێکین. لە فارسیی نوێ دا بەناوی ئەم وشە ئاڤێستاییەوە ناوی مانگ (مورداد=murdad) هەیە، بەڵام لە بریی جاویدانە.

– پاشبەندی[ئەس=as]، [ئاس=âs] وەک لەوشەی[ڕەوچە=raucha]، [ڕەوچەس=rauchas] کە بە واتای (ڕۆشنایی، ڕۆشنی، ڕۆچن، ڕۆ، وەر، ڤەر) دێ، کەلە زمانی ئینگلیزییدا بەرامبەر (لایت=light) ە.

– پاشبەندی[مەن=man]، [مان=mân] وەک لەوشەی [دامەن=dâman] دا بەرچاو دەکەوێت، بەواتای (داهێنان، دامپەروەریی، پەروەردگاریی،......) دێ. بەرامبەری ئەم وشەیە لە ئینگلیزیی دا (کریەیشن=creation) ە.

– پاشبەندی [یش=ish] وەک لە وشەی [سنەئیش=snaish]دا کەبەواتای (باڵ، بەژن، قۆڵ، بازوو) دێت ولەئینگلیزییدابە واتای (ئارمس=arms) دێ.

– پاشبەندی[ترە=tra]وەک لەو وشەی[ڤەسترە=vastra]دایەو بەواتای) ڤەستەرە، دەرەدامان، شۆڕ، وەستەرە، کراسی ژنانە، ڕۆب، کراسی ئاگەرپەروەر،...) دێ ولەئینگلیزییدابەرامبەری وشەی (ڤەستمەنت=vestment)ە.

ئەنجامی ئەم بەراوردە:

یەکەم: لەڕووی بەندسازییەوە (مۆرفیمی مێ).

لە وشەی (تاوتوو)دا وەک وشەیەکی گەلیی باوی ناو کاروانچیان، یان ئاڵ وگۆڕ کەری ڕۆژیی بەرۆژیی بەپێی کێشانە و پێوانە، یان هەر پێوەرێکی دیکە، جگە لە جۆرە دەنگێکی ئاوازەدەر، کە لە ئاوازەوە واتا دروست دەکرێ یان وەک لێکدراوێ، چە پاشبەندێ دیار نییە و لە ڕووی جینسەوە بێ لایەنە.

وشەی (تاوتوو) بەهۆی کاری یاریدەدەرەوەو پاشبەندی[ـە = a] دەوری (مێ) وەردەگرێ وبە هۆی پاشبەندی [آ=â]وە دەوری (نێر) وەردەگرێ بۆ وێنە وەک:

تاوتوکەر؛ ئاد تاوتوکەرا (نێر)؛ ئادە تاوتووکەرنە (مێ). ئەوەی کە باوەڕ بۆی دەڕوا، ئەوەیە کە وشەی (تەیتی)ی ئاڤێستایی، بەرەبەرە هەنگاوی بەرەوئەوەی ناوە کە لەبڕیی پاشبەندی (مێیەکە) وشەیەکی دیکە. یان قەدێکی دیکەو هەرلەو دەنگانە بۆ پتر دەنگ دانەوە دروست ببێت و وشەیەکی (واتادەنگی=onomatopaeia) بهێنێتە مەیدانی وشە سازییەوە.

دووەم: لەڕووی ڕیشەوقەدەوە، هەر وەک خۆی پارێزگاریی کراوە.

– (ئەمرتات) لەگەڵ (نەمریی) دا:

١- دیارە (ئەمرتات) پێشبەندی (نەفی) ئاڤێستایی پێوەیە کە ئەویش [ئە=3a]یەو بەبێ کەم وزیاد بەواتای (نە)ی نەفی دێت.

٢- ڕیشەکە (قەد) بریتییەلە (مر) لەهەر دوو وشەکەدا (ئاڤێستاییەکەش وکوردیەکەیش).

٣- پاشبەندی [تات=tât]ی ئاڤێستایی بەرەو [ی=i] ناوزمانی کوردیی ئەمڕۆ هاتووە.

٤- ئەوەی کەبەر چاودەکەوێت، پاشبەندی (نەمریی) بێ لایانە.

– (ڕەوچە) و (ڕەوچن) و (ڤەر=وەر):

ئەوەی کە بەر چاو دەکەوێت ئەوەیە کەوشەی ئاڤێستایەکەش و کوردیەکانیش خاوەنی هەمان قەد وڕیشەن. لە روی پاشبەندی (مێ) وە وشە کوردیەکان نیینانەو پتر لەوەش بێ لایەنن! دەنگەکانی هەر وشەیەک لەوانە بێگانە بەوەی ئاڤێستایی نین.!

– (دامەن) و (داهێنان).

١- هەر دوولایان بەپێشبەندی [دا=dâ]وە خۆیان ڕازاندووەتەوە کەلە ڕووی واتاوە (دروستکەر=خالق-ع) بەدەستەوە دەدات و وەک وشەیەکی سەرەکیی لە قەڵەم دەدرێ و بەشی دوومیشی [مەن=man]وەک پاشبەند بەواتای (خاوەن) لەقەڵەم دەدرێ کەچی لەوشە کوردیەکەدا چاوگی کاری پێوەبەند بووە و ئەمەش ئەو ئاڵو گۆڕەیە کەبەدیی دەکرێ.

٢- لەڕووی واتاوە هەر دووکیان یەک واتا بەدەستەوە دەدەن.

٣- لەڕووی (پاشبەند) ەکەوە کە لە ئاڤێستادا (مێ)ی دروست کردووە لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا بێ لایەنە.

- (ڤەسترە) و (ڤەستەرە= وەستەرە):

١- لەڕووی پاشبەندی (مێ)یەوە هەر دوولایان وەک یەکن وهەردوولایان بۆ (مێیەتی) ئەو پاشبەندەیان وەرگرتووە.

٢- لەڕووی واتاوە ئەوجۆرە کراسە دەرەداوێنانە داوێندرێژ، دامان شۆڕ (لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا تایبەتیی بووە بەپارچەی هەڵاوەوە و بۆ ئافرەتە) بەڵام لە ئاڤێستادا، تایبەتییە بە(خوریی = پەشم = پەژم) بەئاگر پەروەریی پەرستگایانی زەردەشتییەوە.

٣- لە ڕووی (قەدی) و (ریشە)وە، هیچ ئاڵوگۆڕێکی دەنگسازیی یان بەندسازی بەسەریدا نەهاتووە. ئەوەی کە لێرەدا دەبێ بوترێ ئەوەیە کە پاشبەندی (مێ) لە شێوەی کوردیی ناوچەکانی هەورامانداا [ێ=ê]یە، بۆ وێنە وەک: (کناچ=کناچێ. خانم=خانمێ.) یان پاشبەندی [ی=]ش وەک: (ژەن=ژەنیی، ژەنێ. تەوەن= تەوەنیی، تەونێ).

- ناوی عارەبیی بۆ ئافرەت هەر پاشبەندی[ێ=ê]ی دەخرێتەدواوە، وەک (فاتمە-فاتمێ، خدیجە-خەجێ، زێنەب-زێنەبێ، ئایشە-ئایشێ، عەتیە -عەتیێ، نەجمە-نەجمێ).

- هەمووکۆیەک پاشبەندی (مێ) وەردەگرێ، کە [یی=I] وەک، پیێ، پیاو، پیاوان، پیا ، پیییێ، ژەنێ، ژنان، کاوڕ، کاوڕێ، هەناریێ، هەناری زۆر. تەوەنێ (بەردی زۆر)، خوی (خوالەی زۆر)، کالێ= (کاڵای زۆر)،یان زۆر پێ نەگەیشتوو.

٧- هەندێ (قەدی کار) قەدی ئاوەڵناو کە بەهۆی هەندێ پاشبەندەوە (ناوکارا) دروست دەکەن:

- پاشبەندی [تر=tr]، [تەر=tar]، [تار=târ]، لەوشەی [داتەر=dâtar]دا، کەبەواتای (دروستکەر، داهێنەر، پەروەردەکەر) هاتووە و بەرامبەری لەزمانی ئینگلیزییدا وشەی (کریەیتەر=creter)ە لە هێندیی کۆن (داتەر=dhâtar)ە.

- پاشبەندی [ون=un]، [ڤەن=van]، [ڤان=vân]، وەک لەوشەی [رتەڤەن=ratvan]دا هەیە و ئەمەش لە ئینگلیزییدا بەواتای (پایوز=pious) دێ ولە

کوردیی ئەمڕۆیشدا بەواتای (ڕاستڕەو، ڕاستەوان، ڕاستەڤان، وشەکە دینیە) دێ.

- پاشبەندی [ڤەت=vat]، [ڤەنت=vant]، وەک لە وشەی [ئەستڤەنت=astvant]دا هاتووە، واتای (مادیی، تەنیی، جەسەدیی) وەک لە وشەی (ئەستۆڤەنت)دا، دێت.

ئەنجامی ئەم بەراوردە بەم جۆرە دەگرێتەوە:

- (داتەر) و (داهێنەر).

پاشبەندی وشەکەی ئاڤێستا ، لە ژمارەی دەنگدا لەوەی (داهێنەر) زۆرترەو بەلایشمەوە وەهایە کە دەبێ پاشبەندی (ناوی کارا) لەم دوو وشەیەدا هەر وەک یەک بن، واتە [-ەر=ar-]چونکەلەم ڕووەوە ناوی کارا دروستکردن، لێرەدا بریتییە لە قەدی کارو و پاشبەندی [-ەر=-ar-] وەک لەم ووشانەدا بەر چاودەکەون، (باسەکەمان ئەم جۆرانەن):

- نووس، نووسەر، واتە: (نووس+سەر) = نووسەر

- بڕ، بڕەر، واتە: (بڕ+ەر) =بڕەر

- فرۆش، فرۆشەر، واتە: (فروش+ەر) =فرۆشەر

- دڕ دڕەر، واتە: (دڕ+ەر) =دڕەر

- پژم پژمەر، واتە: (پژم+ەر) =پژمەر

وشەکانی (ڕەتەڤەن) و (ڕاستڕەو) یان (ڕاستەڤان)، لە ڕووی پاشبەندەوە وەک یەک دروست کراون جگە لە بەرزونزمی هەندێ بزوێن.ئەوەی کە لەڕووی بەراوردکردنی ئەم دوو وشەیەدا دەردەکەوێت ئەوەیە کە ناوی کاراکە پێک هاتووە لە ئاوەڵناو وپاشبەندی کردەوەی کار. لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا لەم جۆرانەمان زۆردەست دەکەون و ئەمەش ڕێڕەوێکە بۆ داتاشینی وشەی نوێ بۆ بەدەستەوە دانی واتای نوێی ڕۆژانەی پێویست.

لە وشەکانی (ئەستەڤەنت) و (ئەستۆمەند)دا پاشبەندەکان هەروەک یەکن ئەگەر هاتوو ئەوەمان بەیاد هێنایەوە کە دەنگی [د=d] و دەنگی [ت=t] لە هەندێ وشەدا جێگا گۆڕکێ دەکەن.

٨-هەندێ قەدی ئاوەڵناو کەلەگەڵ هەندێ پاشبەندا ئاوەڵناو دروست دەکەن:

- پاشبەندی[-کە=-ka] کە لەگەڵ قەدی [هوش=hush]دا ئاوەڵناوی (هوشک=hushk) دروست دەکەن کە بەواتای (وشک، هوشک، ڤشک) دێ ولە

پارسیی نوێدا (هوشک=hushk)ە ولە سانسکریتیدا (سوسکە=suska) یە.

– پاشـــبـــەندی[–رە=–ra]لەگـــەڵ قـــەدی [ســـوخ=sux]دا وشـــەی ئاوەڵناوی [سوخرە=suxra]دروست دەکەن کە بەواتای (red)ی ئینگلیزیی هاتووەو لە کوردیی ئەمڕۆیشدا وشەکانی (سوور، سورغ، سۆر) مان هەن.

– پاشـــبـــــەندی [مـــــەت=mat]، [مـــــەنت=mant]وەک لـە وشـــــەی [خرەتومەنەت=xratumant] دایە و قەدی ئاوەڵناو [خرەت=xrat] دەکاتە ناوی کارا (خرەتومەنت) کە لەکوردیی ئەمڕۆدا بەواتای (کۆڵنەدەر)، (نەبەزیو) هاتووە و ئەمڕۆش لە هەندێ شێوەی کوردییدا [خیرەتمەند=xiratmand]هەیەو بەهەمان واتا بەکار دێت.

لە شێوەی کوردیی ناوچەکانی هەوراماندا وشەی (خیـرەتیی) بەهەمـان واتا هەیەو بەکار دێت، لەوانەیە وشەی عارەبیی (غیرە) بەشدار بێ.

ئەنجامی ئەم بەراوردە ئەوەیە کە پەیوەندی یەکی زۆر زۆر بەتین لە نێوان وشە سازیی نێوان ئاڤێستاو زمانی کوردیی ئەمڕۆدا هەیە. بەتایبەتیی لەم جۆرە وشە سازییەدا بۆیە دەبێ و پێویستە بۆ وشە داتاشین یان پێکهێنانی وشەی نوێی سازدراو بۆ گونجاندن لەگەڵ کەرەسەی نوێی ڕۆژانەی هاوچەرخدا پەنا بەم ڕێگایە ببرێ.

ئەمە لە لایەکەوە لەلایەکی دیکەوە وشەی وەک (سوخرە)ی ئاڤێستایی کە تەمەنێکی مێـژوویی دوورو درێژی بەسـەر بردووە سـەرنجـمـان بۆ ئەو ئاڵوگـۆڕە زۆر بچـوکـۆلەیە ڕادەکێشێ کەبەسەریدا هاتووە وبووەبە هۆی ئەو نەختە جیاوازیەی کە ئەمڕۆ بەر پابووە.

(لەئاڤێستادا–سوخرە)، لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا (سورخ، سۆر، سوور).

ئاڵوگۆڕەکە تەنها جێگا گۆڕکێی دەنگی[و] ودەنگی [ر] دەگەڕێتەوە.

٩– پاشبەندی ڕاستەقینەی مێی ڕاستـی (سروشتـی) و لەگەڵ قەدی مێینە و قـەدی (نێر) و هی بێ لایەندا کە ئەمەش پاشبەندێکی هاوکێش و بەرامبەری هەیە.

١– پاشبەندی[–آ=â–]:

ئەم پاشبـەندە تایبـەتییـە بەجینسی مێینەوە ودەچێتە سەرقـەدی نێرینەوە دەیکات بە(مێ). بۆوێنە وەک:

قـەدی[ئەسپ=3asp]، (– [ـە=a]–)، قـەدێکە ئەگـەر پاشبـەندی مێـینەی وەرگرت کە[آ=â]یە دەبێ بە(مێ)یان بەواتای مایین دێ و واتە:

– [ئەسپ=3asp]– [آ=â] [ئەسپا=3asp]واتە، (مایین).

٢– ئەمـــە، بەتەواویی بەرامـــبـــەری پاشـــبـــەندی[–ا=a–]ی نێـــرە، واتە، [ئەسپ=3asp]+[ا=a]دەبێ بە[ئەسپە=3aspa] کە بە واتای (نێر= ئەسپ) دێ.

٣– هەروەها پاشبـەندی[آ=â] لەگەڵ قـەدی [دەین=dain] وەک بێ لاین، بەڵام بۆ (مێ=مێینە) دەیگۆڕێ ولەگەڵ ئەوەشدا ئەم قەدە (نێرینە)ی لێ دروست ناکرێت واتە: [دەین=dain] دەبێ بە[دەینا=dainâ]کـــە وەک ناوێـکی (مێ) هەڵس و کـــەوتی لەگەڵدا دەکرێ.

٤– پاشبـەندی [ا=a] کە لەم مـەیدانەدا تایبـەتی یە بەنێرینەوە دەچێتـە پاشکۆی قەدی [دەست=dast]نێرەو تایبەتی یە بەنێرەوە نێرینەیی ڕۆشن دەکاتەوەو بەس، واتە پاشبەندی (مێ)، کە [آ=â]یە وەر ناگرێت!

واتە:[دەست=dast]– [ە=a]=[دەستە=dasta] و ئەمەش لە ئاڤێستادا نیشانەی نێریی وەرگرتووە. (تەماشای: خاڵی شەشەم، لەم مەیدانەدا).

هەروەک لە پێشتر وتمان، نیشانەی (مێ و نێر)ی گینسی لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا هەر تەنیـا لە شێـوەی بەهدینانیی و هەورامـانیـیـدا مـاوەو لەم ڕووەوە ئەمـانـە هەندێ وێنەن:

"ئەڤ ڕۆژا زەریـن دا، چیـــــا؛
خەملینە مێرگ، کەسک بو، گیا
چەند شـۆخ و شـەنگی، دابیـا
ڤـان سـوسن، ڤـان خـومـریا
تەیفـــێن تەیە لێ بو خـــویا"

(مژدەهاڕۆژ – ل–١٤٩)

سەیدی هەورامی، مەرەمۆ:

"لوۆ (ژیوار) مـەبوو شێت و (نیشـاتێ)
(نیـشـاتێ) شێـوناش، عـەیش ونشـاتم
نێـشــاتۆ کــاکــەبارۆمی خـجلنۆ
خــەمــیش، بەرگم، پەژارەش بۆ خـە تم"

(مژ، هەورامان، ل – ١١٠٦)

(نیشات) ناوە و بۆ ئافرەت بەکار هاتووە و سەیدی حەزی لەو خانمەیە کە بەناوی (نیشات) ە وەیەو لە شێوەی ناوچەکانی هەوراماندا، ناوی ژن ئەگەر عارەبیی بێ، یەکسەرە پاشبەندی (مێ) =[ێ=]ی دەخرێتە پاشکۆ وەک ئەمەی ئێرە (نیشات a نیشاتێ)

بۆ زۆرتر لەم ڕووەوە زانین تەماشای (ژمارەی-شەش- ی ئەم باسەی سەرەوە بکەرەوە).

٥- قەدی ئاوەڵناو لەگەڵ پاشبەندی[آ=â]دا ئاوەڵناوێکی مێینە دروست دەکات، بۆ وێنە وەک:

- [سورە=sura]کە خۆی قەدی ئاوەڵناوەو بەواتای[زۆر=zôr]هاتووە بەهۆی پاشبەندی[آ=â]وە دەگۆڕدرێ بەرەومێینەیی واتە دەبێ بە: [سورا=sur] .یان، ئەم پاشبەندە دەخرێتە پاشبەندی[ئەکە=3aka]وە دەبێ ئاوەڵناوی (مێ) واتە: [ئەکا=3akâ] کە بەواتای (شەڕانی، پیس، کخ) هاتووە.

ئەنجامی ئەم بەراوردە:

١- لەبارەی وشەی (سورا) وە و وشەی (زۆر)ی ناو زمانی کوردیی ئەمڕۆوە ئەوە بەر چاودەکەوێت کە ئالۆ گۆڕ لە دەنگدا ڕووی داوە واتە دەنگی [س=s]ی ئاڤێستایی بەرەو دەنگی[ز=z]ی کوردیی ئەمڕۆ چووە و دەنگی بزوێنەکەشی بەرەو کراوەیی هەنگاوی ناوە.

٢- لەبارەی (نێرومێ)یەوە هەمیشە ئاوەڵناوی شوێنکەوتووی ئەو ناوەیە کەئەو ئاوەڵناوە دەربارەیەوە دەدوێ تاریفی دەکات وپیایدا هەڵدەدات و دەربارەیەوە شتمان پێ دەڵێ. بۆ وێنە لە شێوەی هەورامانیدا ئاوەڵناوی (سوور، سورخ، زۆر، کخ) بەم جۆرە دەوری خۆی لەگەڵ ناوەکەدا دەبینێ:

- پیای زۆردار، پیای سوور، پیای کخ.
- ژەنی زۆرداره، ژەنی سووره، ژەنی کخە.

٦- هەندێ قەدکە بیری ئاوەڵناوییان تیادانییەو بەم بەهۆی هەندێ پاشبەندەوە خۆیان دەکەن بەئاوەڵناو

- [بوم=bum]واتە زەویی یان دێ، بەهۆی پاشبەندی [-ی =-i]وەدەبێ بەئاوەڵناوی (مێ) واتە دەبێ بە[بومیی= bumî]کە بەواتای (خاکی) دێ.

شایانی باسە ئەم دوو (زاراو)ە لە شێوەی ناوچەکانی هەوراماندا بەکار دێت و بەم لە شێوەیەکی دیکەدا بەرچاوم نەکەوتوون تەنیا ئەوە هەیە کەوشەی (بوم) ولەگەڵ (لەرز)دا وشەیەکی لێکدراویان پێک هێناوە وئەویش وشەی (بومەلەرزە)یە، کەلام وایە لە سەر پاکی شێوەزارە کوردیەکاندا ڕەوان وزانراو وناسراوبێ.

وشەی (خاکی=بوومی) وەک ئاوڵناو بەکار دێت، بۆیەکێک کە زۆربەی کاتی لەگەڵ زەویی و کشت وکاڵدا بەسەر دەبات یان دوورە پەرێزە لە ئاوەدانی و شارستانیەتەوە.

بەکارهێنانی ئەم دوو وشەیەش وەک ئاوەڵناوبەم جۆرەیە:

- ئازادبومیا (خاکیا).
- پەریزادە بومیەنە (خاکیەنە).

لە شێوەی ناوچەی بەهدینان‌دا لە دۆخی (پاڵپشت وپاڵدەرەوەدا) نێرومێ بەپاشبەندی (نێر) یان هی (مێ) باشتر دەدەکەوێ بۆ وێنە دەوترێ:

"ژلالش وئێسیانە
کانیا سپی، خوەش دەرمانە"

یان دەوترێ:

"بەهەشتما دن لالش
چ قاس هوندەرک خوە شە
ب گول وئاڤ و وشە
باخچەکێ، ب ڕەوشە"

(مژدەها رۆژ-١٣٤)

یان دەوترێ:

"توی پادشاهی پڕ کەرەم
ئاسمان تەدانی، بێ ستون
لوتف و کەرەم، خشم و ستەم
لالش تەکر، دژداە وتون"

(مژدەهارۆژ-ل-١٣١)

١٠- پاشبەندەکانی پلەی بەراوردیی.

پلەی بەراوردکردن و جیاوازیکردن لە نێوان پلەکانیدا لەڕووی واتاوە دەبێ پەنا

ببرێتە بەر پلەکان، یان بەشێوەیەکی ڕۆشنتر، پاشبەندی بەراوردەکە نرخی واتایی بەراوردەکە دەردەخات.

لەم ڕووەوە لە ئاڤێستادا ئەم پاشبەندانە وەک پلەی بەراوردیی بەرچاو دەکەون، واتە:

١- پاشبەندی[یاس=yâs]، [یەس=yas] یان [یانس=yâns]، بۆ وێنە قەدی (ڤەهۆ=vahu) بەواتای (باش، چاک، خاس) هاتووە ولە ئینگلیزیدا بەواتای (گود=good) هاتووە ولە ئەڵمانیدا (گوت=gut)ە.

کاتێ کە ئەم قەدە، پاشبەندی [یە=ya]ی وەرگرت دەبێ بە(ڤەهیە=vahya) کە بەواتای (چاکتر، خاستر، باشتر، رەندتەر) دێت ولە ئینگلیزییدا وشەی (بێتەر=better) دەگرێتەوە ولە ئەڵمانیدا (بێسەر=besser) دەگرێتەوە.

لە کوردیی ئەمڕۆدا جگەلەو واتایانەی سەرەوە لە شێوەی هەورامانییدا وشەی (بە=bah)مان هەیە، کەبە تەواویی زادەی وشەی ئاڤێستاییەکەیە لەگەڵ ئاڵو گۆڕێکی کەمی دەنگدا.

ئەم وشەیە لە شێوەی هەوراماندا بەواتای (چاک، خاس، ڕەند، باش) هاتووە وپتر لەوەش وشەی (بەهـ) ئاوەڵناوە و بەم جۆرەش پلەی بەراوردیی دروست دەکات.

بەهـ=رەند، چاک، خاس، باش.

بەهبەهـ=چاکتر، زۆرچاک، زۆر رەند (رەندتر= بێهتەر).

بەهبەهبەهـ =(چاکترین، رەندتەرین، خاستەرین) = (بێهتەرین).

٢-پاشبەندی[ترە=tra]، [تەرە=tara].

ئەم پاشبەندە دەچێتە پاشکۆی قەدی ئاوەڵناوەوە و پلەیەک لە نرخی ناو نیشانەکە زیاد دەبێ، بۆ وێنە وەک:

- [ئەکە = 3aka]قەدی ئاوەڵناوەو بەواتای (کخ، خراپ، پیس، شەڕانی) هاتووە. کاتێ کە پاشبەندی[تەر=tara]دەکەوێتە پاشکۆیەوە دەبێ بە(ئەکەتەرە=aktara) واتە (خراپتر، خراپتەر، کختر، کختەر، پیستر، پیستەر، شەڕانیتەر،...)، کەلە ئینگلیزییدا واتای (مۆرئیڤل=moreevil) ئەدات.

لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا ئەم جۆرە پاشبەندانەی پلەی بەراوردکاریی، لەگەڵ قەدی ئاوەڵناودا دەورێکی باڵایان هەیە لە دروست کردنی وشەی نوێدا.

٣- بۆ پلەی با لەئاڤێستادا پاشبەندی[یشتە=ishta]بەر چاو دەکەوێت کەدەچێتە

پاشکۆی وشەی (سورە=sura) ەوە وشەی نوێی[سەڤیشتە=savishta] دروست دەکات کە بەواتای (بەهێزترین، بەهێزتەرین، زۆردارترین، زۆردارتەرین) دێ و بەرامبەر (زەسترونگەست=the strongest)ی ئینگلیزییە.

ئەوەی کە لێرەدا، بەر چاودەکەوێ ئەوەیە کە قەدی وشەکە گۆرانکاریەکی بەسەردا هاتووە تاوەکو ئەو وشەیە ئەوپلە با یە دروست دەکات، کەچی لەوەی هاوسەنگی لە زمانە کوردییەکەدا ئاڵوگۆڕی بەسەردا نایەت وئەوە هەیە کەڕیشەکەیان هەریەکێکن.

٤- هەندێ قەدی ئاوەڵکار ڕەنگ، پاشبەندی[ئەرە=ara] وەردەگرن و پلەی بەراوەردکاریی دروست دەکەن بۆ وێنە وەک لەم وشەیەی خوارەوەدا:

- [ئوپ=3up]+[ئەرە+ara]=[ئوپەرە=3upara] واتە (ژووروتر، سەرتەر، هۆرتەر، سەرووتەر، سەرووتر، باڵا، باڵا تەر،...) لە زمانی کوردیدا ئەم پاشبەندانە (پاشبەندی بەراوردەکاریی) دەکەونە پاشکۆی هەندێ یان زۆرتری ئەو جۆرە ئاوەڵکارانەو ئەوپلە جۆرانە دروست دەبن، بۆ وێنە وەک:

- خوارتر، وارتەر،
- پاینتر، پاینتەر،
- لاپاڵتر، لاپاڵتەر،
- درەنگتر، دێرتەر،
- چوورتەر، ژووروتر،

٥- بۆ پلەی باڵا پاشبەندێکی دیکە بەر چاو دەکەوێ بۆ وێنە لەگەڵ ئەم وشەیەدا هەیە:

قەدی وشەکە بریتیە لە، [تەمە=tama]و کاتێ کە یەک دەگرن، دەنگی [ت=t]ی قەدەکە دەقرتێ و بەم جۆرە وشەکە دەردێت: [رەیڤەتەمە=raivataama] واتە زۆرڕۆناک، ڕۆشنتەرین، کەلە ئینگلیزییدا بەرامبەری (mostradiant)ە.

ئەنجامی بەراوردی ئەم پلەی بەراوردیە

هەروەک لە سەرەوە وتمان زمانی کوردیی ئەمڕۆ لە ڕووی پلەی بەراوردییەوە پاشبەندەکانی دیارین وئەوانیش[تر=tr]و[ترین=trîn]ن وهەندێ جاریش چەند بارە ئاوەڵناوەکە دەوترێتەوە گوایا بۆ دڵنیاییە لە لایەکەوەو لە لایەکی دیکەوە

ڕۆشنکردنەوەی پلەکەیە وهەندێ جاریش وشەی (زۆر) لەگەڵیداو لەپێشەوەیدا دێت ئاوەڵکاراویی دەکات (تەماشایی پێشەوە بکەرەوە).

لە زمان کوردیی ئەمڕۆدا پاشبەندی[تر=tr] بۆ کارو ئەرکێکی دیکەی زمان بەکار دێت و ئەویش ئەرکی (تەرتیبی) = (ریزیی) دەنوێنێ بۆ وێنە وەک:

(ا)- با کاوە بڕوات، بائازاد بلۆ، باشێرە بلوا.

(ب)- بایەکێکی تر بڕوات. واتە بایەکێکی دیکە بڕوات، بایەکی دیی بڕوا؛ بایۆتەربلۆ.

(ج)- مانگێ تر دێم= مانگێ تەر مەو= هەیڤا دیی ئەز دەهیم، (دیی= تر).

١١- وشەی لێکدراو لە ئاڤێستادا:

ا- لە ئاڤێستادا (وشەو ناو نیشان هەڵدەرەکەی) پێکەوە وشەی لێکدرا و دروست دەکەن بۆوێنە دەوترێ:

- (ڤیس=vîs)بە واتای (ماڵ، خانوو) هاتووە؛

- (پەتیی=patî)بە واتای (گەورە) دێ.

بەهەر دووکیانەوە بەم جۆرە یەکیان گرتووە:

- (ڤیس پەتیی=vîspat) واتە (گەورەی ماڵ).

ئەگەر وشە بەوشە بەرەو کوردیی ئەمڕۆ بیبەینەوە بەم جۆرەی لێ دێ: (ماڵ، گەورەی) و بەم جۆرەی لێ دەکرێتەوە (ماڵی گەورە) کە ئەمە خۆی لە خۆی دا ئەو واتایەی وشەکانی ئاڤێستا بەدەستەوە نادات!

ئەوەی کە لێرەدا بەدیی دەکرێ ئەوەیە کەلە ئاڤێستادا ناوەکە پێش ئاوەڵناوەکە دەکەوێ وئەوجا پێکەوە ناوە لێکدراوەکە دروست دەکەن، کەلە ڕوویەکەوە ناوی لێکدراوەو لەڕوویەکی دیکەوە بەهەر دووکیانەوە ئاوەڵناوێکیان دروست کردووە.

لەکوردیی ئەمڕۆدا ئاوەڵناوەکە پێش ناوەکەدەگرێ وئەوجا بەهەر دووکیانەوە ناوێکی لێکدراو لە لایەکەوە دروست دەکەن ولە لایەکی دیکەشەوە دەوری ئاوەڵناوی لێکدراو دەتوانێت ببینێ! واتە: - ئاڤێستا دەڵێ: (ڤیس پەتی) = (ماڵ گەورەی).

- کوردیی یەژێ: (گەورەی ماڵ).

ب- جۆرێکی دیکەی وشەی لێکدراو لە ئاڤێستادا:

- [نر=nr] واتە:نێر=پیاو.

- [گەر=gar] واتە:خراپ، زاڵم، دیکتاتۆر، کەللەڕەق.

هەر دووکیان لەم بارەوەو لە ئاڤێستادا بەم جۆرە ناو (ئاوەڵناو)ی لێکدراویان دروست کردووە:

- [نر=nr]+[گەر=gar]=[نرگەر=nrgar] واتە؛ نێرەکەر، کەللەڕەق، دیکتاتۆر، کەبەرامبەری لە ئینگلیزییدا دەکاتە (مان دیڤۆرەر=man-devourer).

ئەم لێکدراوە تایبەتیە بەو پیاوەوە کە مافی ژنەکەی خواردوە؛ ئەمە لە لایەکەوە لەلایەکی دیکەوە ئەم لێکدراوەیە کەلە کوردیی ئەمڕۆدا بۆ هەمان مەبەست هەیە یان دروستکراوە (ئەمە تەنهاوشەی- نێرەکەر- دەگرێتەوە، بەڵام لە دۆخی کەرە پیاودا) ڕێرەوەکە دیسان وەک ئەوەی سەرەوە دەگرێتەوە وپێچەوانە دەڕوێنێ، بۆ وێنە لەمەی خوارەوە وردبەرەوە:

- [نر=nr]+[گەر=gar]=[نرگەر=nrgar] واتە: (پیاوی کەر) لە کوردییدا بەم جۆرەیە: (کەر+ە+پیاو) = (کەرەپیاو)

پ- جۆرێکی دیکە کەلە ئاڤێستادا بەر چاو دەکەوێت بۆ وێنە وەک:

- [ڤیشە=vîsha] واتە (ژار، تێکدەر، خراپکەر،...) وەک (ناو)ە.

- [ڤەیپە=vaipa] واتە (پڕژن، ڕژێنەر، فڕێدەر، پرژێنەر، دەرخواردەر،...) وەک (کار) یان وەک (ناوی کارا) = (کە کاری ئاوەڵناودەبینێ). ئەمانە بەم جۆرەی خوارەوە یەک دەگرن وناوی لێکدراو (ئاوەڵناو) دروست دەکەن، واتە:

- [ڤیشە ڤەیپە=vîsha vaipa] کەبەواتای (ژارپرژێنەر) دێت ئالێرەدا لێکدراوەکەی ئاڤێستا وئەوەی کوردیی ئەمڕۆ هەروەک یەکێکن و چە جیاوازی یەکیان دروست نەکردووە.

ت- لێکدراوێ کە پێک هاتووە لە (ناو+ناو) بۆ وێنە وەک:

- [دەیڤە=daiva]، واتە: (دێو، ناڕاست، درۆ)

- [یەزنە=yasna]، واتە: (جەژن، پەرستن، سروود، قوربانی، نوێژ، دۆعا،...).

هەردووکیان بەم جۆرە یەکیان گرتووە:

- [دەیڤە یەزنە=daivayasna]واتە: (دێو پەرستن).

(١) یان ئەم جۆرەی خوارەوە:

– [نەریە=narya] کە بەواتای (پیاو، پیاوانە، ئازا، درِ،...) دێ.

– [مەنە=mana] کە بەواتای (رِوان، رەوان، رِۆح، وژدان، زەمیر......) دێ.

ئەم جووتە بەم جۆرەی خوارەوە لێکدراو پێک دەهێنن:

– [نەریەمەنە]=[naryamanah] کە بەواتای (پیاوی ویژداندار، پیاوی پیاوانە،...) دێ.

(٢) یان، (ژمارە-کە لێرەدا،بەئاوەڵناو، لە رووی ئەرکەوە سەرژمێر دەکرێ) لەگەڵ ناودا پێکەوە و هەر دووکیان بەجووتە لێکدراو ناو (ئاوەڵناو) پێک دەهێنن، بۆ وێنە، وەک:

– [دڤە=dva]، واتە (دوو) وکورتەکەشی لە لێکداندا دەبێ بە[بی=bi]. لەگەڵ ناوی[زەنگرە=zangra] کە واتای (لاک= لاق، لنگ، قاچ،...) دێ. یەکدەگرن و وشەیەکی لێکدراو بەهەر دووکیانەوە پێکدەهێنن و وەک:

– [بیزەنگرە=bezangra]، کەبەواتای (دووزەنگرە، دوولنگ، دووپێ، دووقاچ،...) دێ. لەم جۆرە لە کوردییدا (سێ لنگ-سێ قاچ) یش هەیە کەوەک جۆرە قەرزێکی زمان ناسیی بۆ (مرۆی پیر) بەکار دێ، کاتێ کەمرۆی پیر دارێ بەدەستەوە دەگرێ.

هەر لەم جۆرە، بەڵام لە بریی ژمارە، ئاوەڵناو بەکار دەهێنرێت، وەک:

– (سیاوجامانە=سیاوچەمانە)ی ئەمرۆی گۆرانی سیاوجامانەی دینیی ئاهورایی هەورامان.

– (چوارپێ)، کە بەواتای (وولاّخ) دێ، کەبۆ پیاوی ناژیریش بەکار دهێنرێ.

٣- لێکدراوی ژمارە لەگەڵ ژمارەدا

لە ئاڤێستادا لە ژمارە (دە=دەسە) ەوە، لێکدان دەست پێ دەکات و تا ژمارە دەگاتە (سەتە=sata) و واتە بەم جۆرەی خوارەوە:

لە ئاڤێستادا لە بریی ژمارە (١٠=دە)، (دەسە=dasa) بەکار دەهێنن و ئەم جۆرە ژمارانە لەدێهاتەکانی هەورامانی تەختدا بۆ گوێز ژماردن هەر بەکاری دێنن و ئەگەر هاتوو زانیمان (دەسە گوێز) بۆ ژماردنی گوێز وەک (کیل=ع)ی عارەبیی وەهایە واتە، دەوترێ دەستەیەک گوێز، دە دەسە گوێز، سەد دەسە گوێز، کە دەکاتە (هەزار گوێز) = (هەزارێ وەزیی).

بەهەر حاڵ لە (١١) تاوەکو (١٩) بەم جۆرەیە:

(١) بۆ ژمارە یازدە دەوترێ: (ئەیڤە دەسە=aivadasa)، لە ناوچەکانی هەوراماندا یەژن (دەسەو یێوە)، زازاییەکان ئەڵێن (دەس ویو).

(٢) بۆ دوانزدە لەئاڤێستادا دەوترێ: (دەڤە دەسە=davadasa)، لەهەورامان دەبێژرێت: (دەسە ودوێ)، زازایەکان یەژن: (دەسەو دی).

(٣) لەئاڤێستادا بۆ سیانزە دەوترێ (تری دەسە=tri dasa)، لە هەورامان دەڵێن: (دەسەو یەرێ)، زازایەکان یەژن: (دەسەو هیرێ).

(٤) لەئاڤێستادا بۆچواردە دەوترێ: (چەدڤاردەسە= chatvardasa)، لە هەوراماندا دەوترێ: (دەسەوچوار)، زازایەکان دەڵێن: (دەسەوچێر).

(٥) لەئاڤێستادا بۆ پانزە دەوترێ: (پەنجە دەسە=pancha dasa).

لە هەوراماندا دەوترێ: (دەسەو پەنج)، زازایەکان دەڵێن: (دەسەوپەنج).

(٦) لەئاڤێستادا بۆشانزەدەوترێ: (خشڤەش دەسە=xshvash dasa)

لە هەوراماندا دەوترێ: (دەسەو شش)، زازایەکان دەڵێن: (دەسەوشێش).

(٧) لەئاڤێستادا بۆحەڤدە دەوەترێ: (هەپتە دەسە=hapta dasa)، لەهەوراماندا دەوترێت: (دەسەو حەوت)، زازایەکان دەڵێن: (دەسەو هوت).

(٨) لەئاڤێستادا بۆهەژدە دەوترێ: (ئەشتا دەسە=3shta dasa)، لە هەوراماندا دەوترێت: (دەسەو هەشت)، زازایەکان دەڵێن: (دەسەو هەشت).

(٩) لەئاڤێستادا بۆنۆزدە دەوترێ: (نەڤە دەسە=navadasa)، لەهەوراماندا دەوترێت: (دەسەو نۆ)، زازایەکان دەڵێن: (دەسەونیڤ).

ا- ژمارە دەیە دەوریەکان لەبیستەوە بۆ پەنجا

(١) لەئاڤێستادا بۆبیست دەوترێ: (ڤی-سەتی=vîsatî)، لەهەوراماندا دەوترێت: (ویست=wîst)، زازایەکان دەڵێن: (ڤیست=vîst).

(٢) لەئاڤێستادابۆسیی دەوترێ: (تری سەتەم=tri satam)، لە هەوراماندا دەوترێت: (سیی=s)، زازایەکان دەڵێن: (هێرس=hirs).

(٣) لەئاڤێستادا بۆچل دەوترێ: (چەشڤەر سەتەم= chashvar satam)، لە هەوراماندا دەوترێت: (چل= chil)، زازایەکان دەڵێن: (چیورەس= chiwras)یان (چیوراس).

(٤) لەئاڤێستادا بۆپەنجادەوەترێ: (پەنجە سەتەم=panja satam).

لەهەوراماندا دەوترێت: (پەنجا=panjâ)، زازایەکان دەڵێن: (پونچاس=punchâs).

ب- ژمارە دەیە دەوریەکان لە شەستەوە تاوەکو نەوەد

ژمارەکەو لەگەڵ پاشبەندی (تیم=tîm)دا، بۆ وێنە دەوترێت:

- (شەست)، (خشڤەشتیم=xshvashtîm) لە ئاڤێستادا، لە هەوراماندا (شەست=shast) دەوترێ، (شەشتێ= shashtê) لە ناوچەکانی دومەلی (لە زازایی) دا.
- (حەفتا)، (هەپتا تیم=haptâ tîm) لە ئاڤێستادا، (حەفتا=haftâ) لە هەورامانیدا، (هوتێ=huwtê) لە دومەلی دا.
- (هەشتا)، (ئەشتاتیم=ashtatîm) لەئاڤێستادا، (هەشتا=hashtâ) لە هەورامانیدا، (هەشتێ=hashtê) لە دومەلی دا.
- (نەوەد)، (نەڤەتیم=navatîm) لە ئاڤێستادا، (نەوەد=نەڤەد=navad) لەهەورامانیدا، (نیوێ=niwê) لەدومەلی زازایەکاندا.

پ- لێکدراوی ناو ئەم دەیانە:

لێکدانی ژمارە بەمەبەست ژماردن لە بیستەوە بەرەو ژوور، بەم ڕێگەدا دەڕوات واتە بەم جۆرە:

- (بیست و دوو) لە ئاڤیستادا دەبێ بە(دڤەچە- ڤیسەتیی= dvacha vîsatî).
-(بیست و پێنج) لە ئاڤیستادا دەبی بە(پەنجەچە- ڤیسەتی=panchacha vîsatî).
-(شەست و شەش) لە ئاڤیستادا دەبی بە(خشڤەشچە- خشڤەش تیم=xshvashcha xshvatîm).
-(نەوەد و سێ) لە ئاڤیستادا دەبێ بە(ترییچە- نەڤەتیم=trîcha navatîm).

٧- ئەنجامی ئەم بەراوردە

وەک ژمارە لە یەکەوە تاکوو (دە) وەک یەکن.

ژماردن لە یانزەوە تاکوو بیست ئاڤێستا و زمانی کوردیی ئەمڕۆ جیاوازیان هەیە و ئەویش بریتیە لە پاش و پێش واتە لە ئاڤیستادا ژمارە بچووک پێش (دەسە=١٠)

دەخرێ، بەڵام لە شێوەی هەورامانی و زازاییدا (دەسە=١٠) پێش ژمارەی بچووک دەکەوێت.

جیاوازیی زۆرتر ژماردن بەرەو زۆرتر ئەوە باش ڕۆشن دەکاتەوە.

ژماردن لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا هەندێ شتی فرێ دراوە و هەنگاوی بەرەو ئاسانتر ناوە، ئەمەش ڕێڕەوی هەرزمانێکە.

ژمارەی تەرتیبی و پاشبەندەکانی

بۆ ژمارەی تەرتیبی، لە ئاوێستادا لەپێشەوە ژمارەکە دێت ئەوجا پاشبەندی تەرتیبی کە[-یە=ya-] دەکەوێتە پاشبەندی (پاشکۆی) وشە (ژمارە) سەرەکیەکەوە و دەبێ ئەوەش بەرچاو بخرێ کە ئەو پاشبەندە هێندێ جار بەبۆنەی دەنگسازیەوە دەنگێکی کەم دەکات یان دەگۆڕێت.

بۆ یەکەمین، (نەختێ وشە سەرەکیەکە بەهێزتر کراوە بەوەی کە ناوێکی پێوەنراوە کەواتای (لە هیچ پتر) دەبەخشێ و بۆیە ژمارەی (یەک) بەکار نەهاتووە هەروەها زمانە ئەوروپایەکانیش هەر بەو جۆرە ڕێڕەویان کردوە). لە ئاوڤێستادا لەم جۆرە دروستکراوە:

- [فرە+تەرە=fratara] کە بەواتای (یەکەم،یەکەمین) دێ لە ئینگلیزیدا بەرامبەر ئەم وشەیە (فێرست=first) و لە ئاڵمانیدا (ئێرستە=erste) یەو هیچ کامێکیان لە سەر ڕێڕەوی ئەوە نەڕویشتوون کە (یەک) بهێنن وە پاشبەندی تەرتیبی بخەنە پاشکۆیەوە.
- دووەم، [دڤیتیە=dvitya]
- سێ یەم، [تریتیە=tritya]
- چوارم، [تووریە=turya]بەم جۆرەش هاتووە [کتووریە=k-turya].
- پێنجەم، [پەنکشە=panktha] یان [پوخدە=puxda].
- شەشەم، [خشتڤە=xshtva] یان [شڤشتە=shvshtha].
- حەوتم، [هەپتەسە=haptatha]
- هەشتەم، [ئەشتەمە=3ashtama]
- نۆیەم، [نەڤەمە=navama]
- دەیەم، [دەسەمە=dasama]

لەیانزەوە تاوەکو نۆزدە قەدی [aوs]ژمارە تەرتیبییەکە وەردرگرێ، وەک:

– (پەنجە دەسە=pancha dasa)+ (sa–) = <(pancha dasasa)واتە پانزەهەم وبەوجۆرە...

(ت)– هەندێ بەراوردکاریی

(۱) –وشە (قەد) ی[چەیس= chaith] ئەم قەدە بۆهەردوو دەمەکە (ڕابردوو ورانەبردوو) بەکار دێت بۆوێنە:

– [چەیسەت= chaithat] کەبەواتای (فێرکرد) دێ، بەم جۆرە قەدەکەی بۆدەمێ ڕابردوو بەکارهات ولە هەمان کاتدا ڕستەیەکی کورتی دروست کرد. هەروەک ئەوەی کوردیی ئەمڕۆ تەنها جیاوازیەکەی لە نێوان کوردیی ئەمڕۆ ئاڤێستادا، ئەوەیە لەوەی کوردیی ئەمڕۆدا کاری یارییدەدەری (کردن) لەگەڵێدا بەکار هێنراوە.

(۲) – [چەیسەتای=chaithatai] کە بەواتای (فێر دەکات) دێ واتای ڕانەبردووەو کارەکەش لەپاش (وتنەکە) دەکرێ یان سائیتر کەی؟...

ئەو جیاوازیانەی لە نێوان ئەم دووڕستەی ئاڤێستایەدا بەدیی دەکرێ بریتییە لە پاشبەندی [–ەی=ai–] وکەدەمەکەی گۆڕیوەو بۆمان هەیە بڵێین پاشبەندی داهاتووە لەم وشەیەدا یان لە جۆرە قەدی وەهادا!.

شایانی بیرنەچوونە، کە یەکێ لەکەنیشکە هەرە جوانەکانی زەردەشت بەناوی (پۆرچیستا = pourchuista)وە بووە و ئەم کیژەیە خاوەنی زانیارییەکی زۆربووەو لەبەر دانایی وزانایی لام وەهایە، ڕابەری ئافرتانی ئەو زەمانەی درابێتێ، یان شتێ بەو جۆرە چونکە لە ئاڤێستادا بەو جۆرەناو دەبرێ.

بەڵام لە ڕووی دینییەوە زەردەشت لێی ڕازیی بووەو وەها لە گاتەکاندا هاتووە کە پۆرچیستا باوکی پەیامبەرەو مێردیش یاردەدەری گەورەی زەردەشتە داخم دەبێ خۆی چۆن بێ (گاتەکان، پورداود،–ل۲۱۲).

بۆیە ئەم ناوی (چیستا) لێرەدا، هێنایەوە بۆ هەمان وشەی سەرەوە گویا ناوی کەنیشکەکەی زەردەشت لە ئاڤێستادا بەدوو جۆر ناوی هاتووەو ئەوانیش[چیستیی= chîstî] و [چیستا= chîstâ] کە هەر دوولایان پاشبەندی (مێ=î، â)یان بەدواوەیە، ئەمەلە لایەکەوە لە لایەکی دیکەشەوە ئەم وشەیە پێش ئەوەی کە ناوبێ لە ئاڤێستادا بەشێوەی ئاوەڵناو هاتووە کە بەواتای (داناو زانا=دانش) دێ. هەر لەم قەدەیەوە وشەی

(دانیشمەند = ڕۆشنبیر و ژیر= chistivant)ی لێوە دروست بووەو بۆیە بە(پۆرچیستا) ناو بانگی دەر کردوە چونکە هەروەک وتمان دانیشمەند وزانا ودانا، بووە (یەشت–ها، پورداود، ل۱۰۷).

بابێینە سەر وێنەیەکی دیکەی بەراورد، ئەویش:

(۳) – [ستوت = stut]: ئەمە قەدی ڕانەبردووەو بۆڕابردوویش بەکار دێ وئەمەش بەواتای (ستایشکردن)، (نوێژکردن)، (جەژن وقوربانیکردن)، حاڵی حازر وشەی (ستایش) لە پارسیی ئەمڕۆدا بەکار دێ ولەهەندێ ناوچەی کوردەواریشدا، وەک (هەورامان ولوڕستان ولەکستان) بەکاردەهێنرێ، بالەم وێنانە ورد ببینەوە:

– [ستەوت = staut]:

ئەم وشەیە واتای ڕستەیەک دەبەخشێ ئەویش ئەوەیە کە بەواتای (پەرستی = ئەوپرستی) یان (ئەو خۆشیویس = حەزی لێی بوو = عاشقی بوو).

– [ستەومی = staumî] ئەمیش بەواتای دەپەرستم یان (من دەپەرستم) دێ.

جیاوازیی نێوان ئەم دوو ڕستەیەی سەرەوە، لەیەکەمدا بوونی پاشبەندی [ت = t]یەولەهی دووەمیشدا لەبریی پاشبەندی [ت = t] پاشبەندی[می = mî] هاتووە.

کەوابوو پاشبەندی یەکەم، واتا ڕابردووی تێدایە و واتای کەسی سێیەمی تاکیش، بەم هی دووەم واتای کەسی یەکەمی تاک ورانەبردووی تێدایە. لەکوردیشدا، هەرلە (هەمان خاوەن واتا) دەتوانین بەوشەیەک ڕستەیەک درووست بکەین وەک:

–پەرستم= (پەرست+م) بەلاّم دەوترێ: ستایشم کرد، (مەستایشم کەر).

–دەیپەرستم = (دە+ی+پەرست+م).

هەر لە هەمان (قەدەوە) دەوترێ:

– [ستەڤات = stavât]کە بەواتای (دەپەرستێ) دێ یان (ئەو دەپەرستێ). دەبێ ئەم ڕستەیە، کەوەک وشەیەک وەهایە، چەند جیاوازیی لەتەک ڕیشەی (ستوت = stut)دا دەبەخشێ!.

ئەگەر بیاندەینە بەرچاوی بەراوردکردنەوە بۆمان دەردەکەوێ، کە:

۱– لەڕووی مۆرفۆلۆژیەوە تەنیا ڕیشەکەهەیە، کە ئەویش[ست=st]ە و ئەوانی دیکەش بریتین لە بەند سازیی بۆمەبەستی مۆرفۆلۆژیی کەواتای ڕێزمانی بەدەستەوە دەدەن.

٢- لەرووی واتاسازییەوە دەبینین کە ئەو بەندسازیانە، بەواتای (ئەو) دێت ولەگەڵ شێوەی گۆڕینی واتای ڕیشەکەو دەمەکەی.

- [ستەڤان=stavân] لەم وشەیەدا کە خۆی لە خۆیدا ڕستەیەکە بەواتای (ئەوان دەپەرستن= دەپەرستن) دێ وئەگەر بێیتش لەگەڵ ڕیشەکەو وێنەکانی دیکەدا بەراوردی بکەین بۆمان دەردەکەوێ کە پاشبەندی[ن=n]لێرەدا بۆمەبەستی بەدەستەوەدانی واتای (کۆ) دێ.

٤- ئەم وێنەیەی ئێرە بریتییە لەقەدی کار و وشەی بزێویی کرداریی (پریپۆزیشن) بەپێی کات ودەم وواتا، پاشبەندوناوبەندی کارو وشە سازیی (مۆرفۆلۆژیی) خۆی دەکات، بۆ وێنە وەک:

- [ئەپی=api] کە یەکێکە لەوشە بزێوەکردارییانە (پریپۆزیشن) و (پێشئاوەڵکارێش) ەو قەدی کار، هەڵدەسوڕێنێ بەپێی پێویست (دەم، واتا، کەس). واتە: دەڵێین (ئەپی کرنتاتی=api krntaki) کەبەواتای: (دەبڕێت) (دەکەنێ= هەڵدەکەنێ).

لام وایە پێوست بەوە دەکات کەوشەی [کر=kr] و قەدەکەشی[چەر = char]، کەبەواتای چاووگی (کرن = کردن = کەردەی) دێ. لەتەک پریپۆیزشن (یان پێشئاوەڵکار)دا بەشێوەیەکی دیکە بەکاریان بهێنین وبەوردیی بۆ کاری بەراوردکاریی بەکاریان بهێنین وبەم جۆرە:

[ئەڤی کرنتاتیی = avikrntti].

ئەم وشەیە بریتییە لەوشە سەرەکییەکەو وشە بزێوەکە کە[ئەڤی = avi] یەو ئەم وشەیەش کە خۆی لە خۆیدا ڕستەیە بەواتای (لاوەلا دەیبڕێ) یان (بەرەو ژوور دەیبڕێ)، (بەرەوپێشەوە هەڵدەکەنێ) دێ.

ئەوەی کەزۆر زەق ودیارییە لێرەدا ئەوەیە کەوشە سەرەکییەکە، (کار)ە ڕووالەتی نەگۆڕاوە ئەوەی کە گۆڕدرابێ، لەگەڵ ئەوەی پێشوودا تەنها وشەکردارییە بزێوەکەیە، کە خۆی بەتەنیا واتای وشەکەی گۆڕیوەو خۆی چوارچێوەی ئاوەڵکاری وەرگرتووە.

باوشە کردارییە بزێوەکە بگۆڕین وبیکەین بە[ئوپە = upa] وبەم جۆرە:

(ئوپە-کرنتەیەن = upa krntayan)، بەواتای (بەرەو ژوورەوە دەبڕێ) یان (بەرەو سەرەوە هەڵدەکەنێ). ئەوەی کە دەبێ سەرنجی بەراوردکار ڕابکێشێ ئەوەیە کەڕواڵەتی

وشەسەرەکییەکەش گۆڕاوەو ئەویش ئەوەیە پاشبەندی[ئەیەم=ayam]، چووەتە جێگای [ەت=-at]ەوە.

(٥) - ئەم شێوەیەی ئێرەش هەروەک هەمان وێنەکانی سەرەوە لەگەڵ نەختێ جیاوازییدا وئەم تێبینیە، ئەستۆی پیشکێنەرەوە کەوتووە.

بالەم وێنانە وردبینەوە:

- (فرە-جەسان = frajasân) کەبە واتای (نزیک بوونەتەوە) دێ.

- (فرەجەستی = frajasaiti) کەبە واتای (بەرەوئێرەدێ) دێ. یان (دێتە دەرەوە).

- (نی-جەسەن = ni-jasan) کەبەواتای (بەرەو خوارچوو) یان (بەرەو خوارنزم بوویەوە).

لێرەدا شێوەی وشەکردارییەکە گۆڕاو واتای وشە سەرەکییەکەشی گۆڕاو دەمەکەشی گۆڕدرا.

بەشێوەیەکی گشتی بۆمان هەیە بڵێین کە:

+ قەدی کارەکە[جەسە=jasa]یەو وشە بزێوەکانیش[فرە=fra] کە بەواتای (بەرەوپێشەوە، بەرلە) دێ وشەبزێوەکەی دیکەش [نی=ni]یە کە بەواتای (بەرەوخوارەوە، بەرەونزمایی) دێ.

لەسەر پاکی وێنەکان (ئاوەڵکار= یان ڕستەی ئاوەڵکاریی)دا شێوەی ئاوەڵکاریی بەڕستەکەدا ڕەنگی داوەتەوە.

بەم بۆنەیەوە (کاری پێشئاوەڵکار) وا ئەم وێنەیە دەخەینە بەرچاو:

(at chahyâ tâ tham manyu jasaêt am)

(Y. 30, 4)

واتە:

"لەسەرەتادا ئەو دوو ڕووژنە (ڕەوان) هام زادەن"

ئەو ڕێنوسەی سەرەوە (ترانسکریپشن= وێنەی ئاوازیی دەنگەکان) نییەو نەختێ خوێندنەوەی هەندێ وشە، کێشەی ئاواز دەهێننە بەرگوێ خوێنەوەوە بەشێوەی (ترانسکریپشن= ئاوازی دەنگەکان) بەم جۆرە دەنووسرێ:

“ATChAHYÂT TÂHAM MAINYÛ JASAITAM”

بەشێوەی کوردیی ئاوازی ڕستەکە بەم جۆرەیە:

(ئەتچە هیات تا هەم مەینوو جەسەیتەم)

بەشێوەی ئینگلیزیی بەم جۆرە لێک دراوەتەوە:

(and here when those two spirits go together.)

ئەتوانین کەمێکی لێ ڕۆشن بکەینەوە:

+ [ئەتچە=atcha]وشەیەکی ئاوەڵکارییە بەواتای (لەبنەڕەت) دا، هاتوو.
+ [هیەت= هیات=hyât]، (ڤێرب توبی)ە.
+ [هەم=ham]بەواتای پێکەوە (ئاوەڵکاری چۆنیەتییە).
+ [مەنە=mana]، بەواتای (ڕەوان) دێ (ناو) ە.
+ [جەسە=jasa]، قەدی (هاتن) ە.

لەئاڤێستادا وشەی بزێوو کرداریی بزێو لە ڕستە سازییدا دەکەن.

ئەمانە هەندێ لەو وشە بزێوانەن، کەلە ئاڤێستادا، وەک (پریپۆزیشن) وەک (پێش ئاوەڵکار) بەکار دەهێنرێن ودەورێکی زۆر بزێویان لە ڕستە سازیی ئاڤێستادا هەیە:

- (ئەیپی=(aipi=[API]، بەواتای:لە، دواوە.
- (ئەیبی=(aiwi=aibi=avi=[ABI]، (یەکسەرە).
- [ئەنو=anu=[ANU (= nu، (بەپێی).
- [ئەنتەر=antar=[ANTAR، (لەناوەوە).

ج- گەڕ خواردنی (ناو).

(ئا)- گەڕخواردنی ناو لە ئاڤێستادا

یەکەم: ناولە ڕووی نێر و مێ وبێ لایەنەوە، هەر وەک لەبەر چاوە سێ جۆرن و ئەوانیش (نێر) و (مێ) و (بێ لایەن).

دووەم: لە ڕووی (تاک) و (کۆ)یەوە، لە ئاڤێستادا، (یەک ناو) دەوری تاک لە ڕستەسازیدا وەردەگرێ و دوویش، وەک دوانێ و بەڵام لە دوو پتر، دەوری (کۆ) لە ڕستەسازیدا وەردەگرن.

سێیەم: ناو لەئاڤێستادا بەپێی جێگای وئەرکی لە ڕستەسازیدا، گەڕدەخوات وئەو گەڕ خواردنانەش دەگەنە هەشت جۆر، هەروەک لەم وێنەیەی خوارەوە بەرچاودەکەوێ،

پێش ئەوەی، کەوێنەکان بەرچاو بخەین، دەبێ شارەزای ئەم نیشانانە ببین وئەوانیش:

(SG)= تاک، (N.) =نومینەیتڤ (کارا، پاڵپشت، دەستپێکەر).

(Acc)= واتە: (لەئەرکی بەرکاردا).

(G.)= واتە: (لەئەرکی پاڵدەرەوەدا، یان، خستنەسەر) دا.

(Abl.)= واتە: (لەئەرکی، کورت کردنەوەدا).

(Dat.)= واتە: (لەئەرکی، ڕاکێشراوو بەستراوە (جارومجرور) دا.

(Instr.)= واتە: (لەئەرکی ئامرازیی دا).

(Loc.)= واتە: (لەئەرکی- زەمان- ئاوەڵکاریی) دا.

(Voc.)= واتە: (لەئەرکی نادیارییدا).

ئەوجا، بابینە سەر وێنەکان (بۆ ناوی تاک):

- [ئەسپ=3asp] قەدی ناوە

SgN.- [ئەسپە = 3aspa] ناوی نێرە (بەمایین = 3aspâ = ئەسپا) دەوترێ.

Acc.- [ئەسپەم = 3aspam]

G.- [ئەسپەهیە = 3aspahya]

Agl.- [ئەسپات = 3aspât]

Dat - [ئەسپای = 3aspâi]

Instr.- [ئەسپا = 3asp]

Dat.- [ئەسپەی = 3aspai]

Voc- [ئەسپە = 3aspa]

Sg.N.- [ئەسپە = 3aspa]

تێبینی: [3]، لەبریی[ئ] هەمزەیە.

گەڕ خواردن، لە ناو کوردیی ئەمڕۆدا.

یەکەم: ناو لە ڕووی نێرو مێ وبێ لایەنەوە، لە کوردیی ئەمڕۆدا، دەبێ بڵێین، لە شێوەیەکەوە، بۆ شێوەیەکی دیکە دەگۆڕدرێ و ئەتوانین بێژین، کەلە سورانیی وجافییدا، خەریکە شوێنەمای نێر و مێی جگە لەڕاستەقینە- نەمێنێ، بەتایبەتیی لە کارو ئەرکی

ناو رستەدا، بەڵام لە شێوەزاریی بەهدینانیی وزازایی وهەورامانییدا و هەندێ شێوەی دیکەدا، پڕ بەپڕی ماون (واتە: هەرچی ناوهەن، یانێرە، یان مێیە یان بێ لایەنە).

دووەم: لە رووی تاک وکۆ و دوانەوە، ناوی زمانی کوردیی، لە ئەرکی رستەسازیدا، یەک، هەڵس وکەوتی تاکی لەگەڵدا دەکرێ ودووان وپتریش، ئەرکی کۆ یان لەگەڵ دەکرێ، واتە. بەم جۆرەی خوارەوە:

پیاوێ هات. = پییێوە ئاما

دووپیاو هاتن. = دوێ پییێ ئامێ

چەند پیاوێ هاتن. = چند پییێوە ئامێ

لەم پارچە شیعرەدا تاک وکۆ هەن وخوێنەر بۆی هەیە، کە خۆی ئەوانە جوێ بکاتەوە:

ئیرۆ چارشەمبە سەرێ نیسانە
ژیەزدانێ پاک هاتی فەرمانە
موژدە ژ ئادەم وهەوانە
لالش خەملی کەیف و سەیرانە

(مژدەها-رۆژ. ١٢٦)

یان لەزازایی دا	وشەکان:
چەمێ پێرێ	دییێسم = دەرسیم
پێلێ تو زاف یامانو	پێرێ = ناوی چەمی پیرێیە سەرێ کۆیێ موزوردی
مێژوو دومانو کو=شاخ	
هێرشەشت دی	یامانۆ=هاتوون
ئەسکەرێ تیرکو نێ فاشێستو	موزور=مزووریی
ئیست ڤێ دێسیم قەتڵ کەرد	تیرکو=تورک
مەیتێ دیسموئەستی وۆرتی چەمێ مێزور	ئەستی= لاشە
(سترانا چەمێ پێرێ)	وۆرتی=خستە

سێیەم: لە رووی گەڕخواردنەوە، (ناو) لەزمانی کوردیی ئەمڕۆدا، گەڕناخوات!

- بالەم رووەوە پتر رۆشنیان بکەینەوە، واتە مەبستمان لەگەڕ خواردن، ئەوەیە، کە ناوەکە، بەپێی ئەرکی و جێگای لە ڕستەسازییدا، جۆرە پاشبەندێ وەردەگرێ، کە لە نێرەوە بۆمێ، بۆ بێلایەن، جیاوازیی بەرپا دەکات و ئەم گەڕخواردنەش هەروەک رووڼمان

کردەوە، لە ئاڤێستادا هەشت دۆخی هەبووە، بەم جۆرە دۆخی وەها، لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، نەماوە و نییە!

دۆخەکان، لە زمانی ئەڵمانییدا (جەرمانی کۆندا) هەر وەها لە زمانی ئینگلیزیی کۆندا، هەبووە. لەرووی نێرومێ وبێ لایەنەوە، (نێرومێ)ی راستەقینە بەدەر، هەرناوێک لە ئاڤێستادا یا (نێرە) - لە رووی واتاوە- یان (مێ)یە، یان بێ لایەنە. واتە، ئێمە مەبەستمان لەوەنییە، کە (مرۆ)، نێری (پیاو) ە ومێیشی (ژن)ە یان. (گا) نێری (کەڵەگا)یە و مێیشی. (مانگا) یە، یان سەگ، (نێری)ی (گەماڵ)ە و مێیشی (دێڵ، دەڵ)ە، بەڵکو مەبەستمان بەم جۆرەیە:

- وشەی [زەستە = zasta]، واتە: (دەست، بەژن)، نێرە ومێشیی نییە.
- وشەی [دەیسرە = daithra]، واتە: (دیدە، چاو)، بێ لایەنە.
- وشەی [گەیسا = gaithâ]، واتە (گێتی، دنیا)، مێیەوە و نێریشی نییە.

وەک ئەم وێنانەی سەرەوە، هەر ناوێ کەتۆ بیگریی (لە هەورامانیی، بەهدینانیی، زازایی)دا یان (نێر) ە، یان (مێ) یە، یان (بێ لایەن)ە. بەڵام شێوەی جافیی و سۆرانیی، ئەم جۆرە جیاوازییە بەر چاو ناکەوێ وبە بیروڕای منیش، ئەم جۆرە ڕێڕەوە ڕێڕەوەێکی شارستانیەتە کە شێوەی (جافیی، سورانیی) وەک شێوەیەکی ئەدەبیی هەنگاوی ناوە، ئەگەر بێت وتەتەڵەی بکەین، لەو (زاراو)ە، ناشیانە کەبە ناشیانە داتاشراون و شێوەکەیان، نارەوان کردووە!

+ وێنە، بۆ (بەژن و باڵا) رەنجووویی مەرەمۆ:

"رەنگ زەردو زایف ئاڵ ووالای تۆم
حەیران و مەدهۆش بەژن وباڵای تۆم"

(ر.ل- ١٣٥)

+ وێنە، بۆ دیدە، رەنجووریی دەفەرمێ:

"یادیدەی غەزاڵ مودبیر ماسانەن
یان قەزا فرۆش لاڵشنا سانەن"

(ر.ل- ١٣١)

+ وێنە، بۆ وشەی (گەیسا)، واتە: (گێتی، دنیا): رەنجووریی مەرەمۆ:

"دنیا زۆر جە دەست، ساحیب دین سەندەن
دین نەرووی دنیـا ، هەر نامش مـەندەن"

(ر.ل-٦٣)

زەبوونی دەفەرمێ:

"ئیسمی مەعرووفش (خۆرنەوەزانەن)
بەهەشتەن، ماچی جەئەی جیهانەن"

(مژ.هەورامان، ل-١١١٦)

هەندێ، قەدی ناوی (نێر) و (مێ) و (بێلایەن).

- قەدی ناوی (نێر).

- [ئەسپ = 3asp] و ناوەکە [ئەسپە = 3aspa] و بەواتای (ئەسپ (نێر) دێ.

هەر ئەم قـەدە، دەشکرێ، بە(مێ) بەوەی کـە دەڵێـیت [ئەسـپـا = 3aspâ] واتە (مایین).

وێنە، بۆئەم وشەیە، لە هۆنراوەی کوردییدا، وەک، جیهان ئارا دەفەرمێ:

"بەڵام بۆ وەعـەشق بینای بانی سەر
جەئەسپی مەتڵەب، لادەی پەیابەر"

(مژ.هەورامان،ل-٣٩٤).

- [مەرت=mart]، ناوە کە [مەرتیە = martya]یە و واتە (مەرد، مرۆ و ئینسان، زەلام)

بەم بۆنەیەوە. میرزا شەفیعی پاوەیی دەفەرمێ:

"واتم شـەرتمان، جـەناو ویەردەن
من بازیم جە مەرد دڵوازیی کەردەن"

(مژ. هەورامان،-٤٠٩)

شایانی باسە، وشەی (مەرت) لەئاڤێستادا، بەواتای (تەنێ، لاشەیێ، مرۆیێ، مەردێ) دێ، کە دەمرێ وهەر لەم وشەیەش، وشەی (نەمر، جاویدان) بەهۆی ئامرازی [ئە=3a]ی نەفیەوە دروست دەکرێ و لە لایەکی دیکەوە، باسی ئەمە دەکرێ.

- [زەست=zast]، ناوەکەی[زەستە=zasta]یەو بەواتای (بازوو، بەژن، پەڵ، باڵ،

قۆڵ) دێ. وێنە بۆ ئەمە هێنرایەوە.

- [نەیم=naim]و ناوەکـەشی[نەیمە=naima]یەو بەواتای (نیـو، نیم، نیڤ) دێ.

لەم رووەوە رەنجووریی، مەرمۆ:

"وەنیم نیگای چەم، وە عیشوەو لارە
پەرێ دڵەی من کـەردش ئیـشـارە"

(د.ر-١٢٧)

- [ئەهور = 3ahur]، ناوەکەی [ئەهورە = 3ahura]یەو بەواتای (خـودا، یەزدان) دێ.

شـایانی باسـە، لە کـوردەواریدا، هەر بۆ ناوی خـودا، ناوی زۆری جۆراوجۆر بەکـار دەهێنین ویەکێ لەوانەش (یاهو) ە. بۆ وێنەی ئەمانە، رەنجووری مەماچۆ:

"کێ دییەن، یانەی خوا بێ حاج بۆ!
نەپای حـەرەمـدا، حاجی تاراج بۆ!"

(رەنجووریی، ل٢٢٨)

یان یەژێ:

"وامیق پەی عزرا، وێڵ بیی نەسەرکۆ
مـەگـێـلا مـەوات؛ یاهوو یا من هوو!"

(ر.ل-٢٢٢)

- [زەرەتوشتر = zaratushtr] ناوەکەی [زەڕەتوشترە = zaratushta]ە.

وێنە بۆ ئەمەش یەعقوب، دەفەرمێ:

"جای هارووت بەدەست، پەی وێ کەندەنان
ئاهیـــری زەڕدەشت، بـەزەڕ ســـەنـدەنان
بـەواتای شـــەیتــــان، وەردەنم بازیی
نەخـــالق خـــۆشنوود نە رەســـوول رازیی"

(مژ. ە.ل-١١٨٠)

- [یەم=yam]، ناوەکە (یەمە=yama) ە، کە ناوی (جەمشـید) ەو وەک ناوێکی ئەفسانەییە، بەم بۆنەیەوە:

- [ئەرسنە=3arthna]، (یەرەژنە = ئەرەژنە = ئانیشک = هێرەژنە) ناوەکە [ئەرسن = 3arthna]یە.

- [ئەمس=3ams]، ناوەکە (3amsa) یە، واتە (هامسا، دراوسێ، هاوسێ، هامسەر)، یان بەواتای (تەنیشت، نزیک، بەتەنیشت، شەریک) یش دێ.

لەم رووەوە، رەنجووریی دەفەرمێ:

"هامسەران یاوان، هامسەران یاوان
وەجەستەی خەستەم ئازارێ یاوان"

(ر.ل-٧٩)

- [پەد = pad] قەدە، کە بە(ناوبەند) بووە بەناو، واتە: [پاد = pâd]، (پێ، پا)

لەم رووەوە، رەنجووریی دەفەرمێ:

"دیم ناگا، جەو تیپ، چارکەس جیابێ
پەی فەتوای قەتلّم، قەزا، وەپابێ"

(ر.ل-١٣٩).

- [نر = nr]، ناوەکە[نەر = nar]واتە، ئەمیش بەناو بەند بووە بە(ناو) بەواتای (نێر، پیاو، کوڕ)، یان (نێر) دێ وجگە لەوەش بەواتای (ئازا، لێهاتوو، نەبەز، کۆڵنەدەر) دێ.

- [مەن = manah]و ناوەکە [مەنا = manâh]ە، کە ئەمیش، هەر بەناوبەند بووەبە (ناو) و بەواتای (رۆح، گیان، زەمیر، وێژدان، دەماخ، بیر، هۆش) دێ.

لەم رووەوە بۆ (ئەروا) رەنجووریی مەواچۆ:

"وەقتەن جە داخت، ئەروام چون ئایر
بەرشۆ نە قالّب، بایر وەبایر"

(ر. ل-٩٨)

بۆ (دەماخ) یش، یەژێ.

"تۆ هەر بەی با ی سپی تارەوە
بەی بورجی دەماخ لەنجەو لارەوە"

(ر، ل-١٢٢)

یان، دەڵێ:

"ممانا، بەو خاڵ، لەیلێ، نمانا
عەقلّ وهۆش و فام جەقەیس ستانا"

(ر. -١٤٢).

- (ئاتر=3tr)و ناوەکە[ئاتەر=3tar]ە و بەواتای (ئاگر، ئایر، ئاویر، ئاهیر، ئادەر، ئاور، ئاهر، ئاتەر، ئاتەش...) دێ

لەم رووەوە سەیە سالح (١٢٥٠-١٣٣٢) دەفەرمێ:

"کۆی توری قەلبم، ئاتەش ئەفرۆزەن
رەوشەن، وێنەی نار، لەیلی نەورۆزەن"

(مژ.ە.ل-١١٣٧)

لەم رووەوە میرزا شەفیعی جامەرێزی، دەفەرمێ:

"تەرسم هەن، نەفام، وەنە بۆ ئاهیر
سەفتم، بابەرۆ، باهیر وەباهیر

(مژ.ە.ل-١١٢١)

لەم رووەوە مە ئەحمەدی کلاّشیی دەفەرمێ:

"دلّ وێنەی قەقنەس شوعلەی ئایر خیز
نە تەبرێزەدا رێزە بی وەرێز"

(مژ.ل-١١٤١)

- [داتەر=dâtar] ناوە لەقەدی [داتر=dâtr]وە دروستکراوە و بەواتای (داهێنەر دەستووریی، یاسایی، پەروەردەکەر، خالق، بەخێوکەر...) هاتووە.

- [پتەر=piter]، واتە: (باوک، گەورە، سەرۆک، سەردار)

- [رون=run]، ناوەکەی[رڤان=rvân]، گۆڕانکاریەکی بەسەرداهات، بەواتای (رۆح، رِەوان، گیان) هاتووە. لەم رووەوە رەنجووروی مەرمۆ:

"ئادەم ئەو کەسەن، وانا و زانابۆ
ئەوسا وەکردار، خاس ئاشنابۆ
واتای نازانا، ناشیرین شێوەن
زانای بێ کردار، داری بێ مێوەن

مەولای بێساران، قەبرش پەڕ نوور بۆ
ئەرواحش، بەزەوق، لیقا، مەسروربۆ"

(ر، ل-٢١٩)

یان، لەلایەکی دیکەوە یەژێ:

"تا ئەروای نازک، نەستا نووش جەدەست
واز ناوەرۆن لێش، ئەر سەد گیانش هەست"

(ر. ل-١٤١)

- [سون = sun]، ناوەکە[سپان = spân] واتە (سەگ، سپلەوت، تووتە)، ناوبەندەکە گۆڕدراوە.

- [ئەسمەن = 3asman] واتە: (ئاسمان).

- [پەتی=pati]، واتە (مامۆستا، گەورە، ئاغا، سەرکار، سەردار).- [ئەختێ=3axti]، واتە، (ئێش وئازار، ئاخ وداخ، زوخاو،...)

لە بارەی ئیش وئازارەوە رەنجووریی دەفەرمێ:

"چراخم دیدەم،............
بائێشی دیدەت، بشۆ نەدیدەم
نەدیدەی پر ئەسر، حەسرەت کەشیدەم
نەی مۆژەی هونین، نەچەم خەمیدەم
سێ رۆوەن دیدەم، دیدەش نەئێشەن
دەک دیدەم کۆربۆ، ئەی ئێشە چێشەن!"

(ر.ل-١٤٨)

"خاک وارا وەفەرق فرقەی دڵداران
ئاخ ئاخ و داخ داخ تا رۆزگاران"
لە لایەکی دیکەوە رەنجووریی، یەژێ:
"هەرچەند جەفاشان، دڵ مدۆ وەچڵ
بەڵێ سەرمایەن، پەرێ وایەی دڵ"

(ر.ل-١٦٤)

- [گەر = gar] و ناوەکەشی [گەریی =garî]یە و بەواتای (گارە، شاخ، کێو، کەش، کەژ) دێ.

هەندێ (قەد)ی ناوی (مێ):

- [ئەپ=3ap]، ناوەکەش[ئاپ=3âp] .کەبەواتای: (ئاو، ئاڤ، ئاب، ئاپ، ئاوی) دێ.لەم رووەوە رەنجووریی، مەرەمۆ:

"خاڵخاسانی زێد (بنکوورە) و (زەهاو)
نازدارانی موڵک، ئەی (ئاو) تا ئەو (ئاو)."

(ر.ل-١٥٦).

یان دەڵێ:

"بکیانۆ پەرێ سفتەم قەترەی ئاب
بابەس بسۆچۆ، ئەی دڵەی کەباب"

(ر.ل-١٥٦).

- [دروگ = drug]، (درۆ، دروخ، دروێ، درۆو) وئەم ناوە، بەدووباردا بەکار دێت، واتە: بۆ (نێر) یش وبۆ (مێ) ش. لەم رووەوە، رەنجووریی دەفەرمێ:

"ئیستە چۆن تەحقیق، زانای بێ درۆ
چۆن لافی تێژاو، عومرت مەویەرۆ"

(ر.ت-٢١٩)

لەم رووەوە مەلا عیسای جوانرۆیی دەفەرمێ:

"ئەحواڵش تەحقیق پەرێم بکیانە
مەکەرە درۆ، مامە رۆیانە"

(مژ.ە.ل-١١٢٠)

- [ڤیس = vîs] واتە؛ (ماڵ، یانە، لانە، خانە).

- [ئەمرتات = 3amrtât]، واتە؛ (نەمریی، جاویدانیی، زیندەیی).

لەبنەرەتدا، قەدەکە [مرتات = mrtât]ە، کە بەواتای (مردوو، نەژیاو) دێ، کە ئامرازی[ئە = 3a]ی نەفی چووتەسەر، یەکەم واتاکەی گۆڕیوە و کردوویەتی بە(نەمریی) و دوەمیش، قەوارەی وشەکەی (ناساکار) کردووە و بەندسازیی بەسەریدا، رووی داوە.

لەم رووەوە، رەنجووریی دەفەرمێ:

"نەوا بواچی، یەزوانی یەن
رەنجووریی غولام جاویدانییەن"

(ر-١٠٢).

– [خشەپ = xshap] و، ناوەکەی [خشەپەن = xshapan]ە و کە بەواتای (شەو، شەڤ، شەب، شەوە) دێ. وشەی [خشەفن=xshafn]یشی لێ دروست دەکرێ.

سەید (وجیه-١٢٣٣-١٢٥٧) دەفەرمێ:

"گیان فیدای شەوبۆ،......
هەررۆ گیان، سەرگەرد بەرپایی شەوبۆ
تارۆ بۆ زووان، وە سەنای شەوبۆ
سەباو ئێواران، سەر وەپای شەوبۆ"

(مژ.ە.١١٦٢).

هەر لەم رووەوە میزا ئۆلقادری پاوەیی مەفەرماوۆ:

"ئیمشەو قیبلەکەم، لەمن کەفتەن دوور
دووربۆ لە دیدەش، دیدەم بی یەن کوور
ئیمشەو ئازارم، لەمن پێوارە
عەقڵ وفامی من، بی یەن ئاوارە"

(مژ.ە-١١٤٢)

– [رتیی=rtî]، واتە؛ (بەش، راتوو)

– [خشەرتیی=xshartî] واتە؛ (ئافرەت، ژن) لەم رووەشەوە، وشەیەکی دیکە بەر چاو کەوتووەو ئەویش، وشەی [ستریی=strî]یە.

– [ئازیی=3az]، واتە؛ (ئاژەڵ، گاوگۆلک، مەڕوما ت)

– [پرسڤی=prthv] واتە؛ رووبەر، وەر، بەرڤەر، رووە).

– [ئەسپا = 3asp]، واتە؛ (ماین)، (لە قەدی)، [ئەسپ = 3asp]وەیە.

– [دەینا = dainâ]، لە قەدی [دەین = dain]ە وەیە و بەواتای (دین) دێ. بەم بۆنەیەوە، (محرم)ی جەیحوون ئاوایی دەفەرمێ:

"فلانکەس مەردەن،.........
یاشاە ئامانەن، فلانکەس مەردەن
گەر گوناهکارەن، ئەر کەردار کەردەن
وە دینینی یاریی، حەسرەتش بەردەن
پەنا وە دەرگای، سۆڵتان ئاوەردەن
خیانەت وە دین، یاریی نەکەردن"

(مژ، ە، ل-١١٤٤).

– [ئۆرڤەرا = 3urvarâ]، واتە؛ (شەتڵ، رووەک، ڕەس، نەمام).

– [گەیسا = gaitha]، واتە، (کێتی، دنیا، جیهان).

شایانی باسە، وشەی [گاتو=gatu]، کە بەواتا (جێگا) دێ هەر لە هەمان قەدەوە هاتووە. لەم رووەوە زەبوونی زەنگەنە دەفەرمێ:

"چە غار، بەوێنەی کەللەی کۆهی قاف
فەرقش، چەنی فەرق، قاف مەدا گەزاف
ئیسمی مەعرووفش (خۆرنەوەزانن)
بەهەشتەن، ماچی، جە ئەی جیهانن

(مژ.ە-١١١٦).

– [سەڤا = savâ]، لە قەدی [سەڤ=sav]ەوە هاتووە ئەم ناوە، بەواتای: (سوودبەخشی، بەسوودیی، سوودمەندیی، سوود،بەکارهێنان، هەڵسوکەوت، پێویست) دێ.

ەم رووەوە، رەنجووریی دەفەرمێ:

"سەودای دڵداریت، ئەوسا مدۆ سوود
رای راسان، نەکەی، وەراگەی مەردوود"

(ر. ل-٢٢٢).

– [گریڤا = grivâ] واتە: (پشتەمل، ملەی بەرز). مەبەست لەو جێگایەیە، کە زۆرتر، هەوا دەیگرێ. بۆ، وێنە، لەم رووەوە، ساڵحی کەندوولەیی دەفەرمێ:

"کڕیوە (گریوە)ی، گریانی شاهۆ
جە (وەرەجەوەڵ)، جیوەی جوانڕۆ"

(مژ، ە، ل-١١٦١)

– [چیسا=chithâ]، واته: (چز، لابراو، لاخراو، کوژراوه، پشتگوێ خراو)،یان: (لابردن، پشتگوێ خستن، کوژاندنەوه...).

هەندێ قەدی ناوی (بێ لایەن).

– (ئەست=3ast) واته، (ئەستۆ، تەن، لاشه، ئیسک) هەروەها، بەواتای (جەسته) ش دێ. بەم بۆنەیەوه، رەنجووریی دەفەرمێ:

"دڵه کـــۆی دەردان، دڵه کـــۆی دەردان
چونکه وه جەستەت، کۆ بەستەن دەردان"

(ر.ل-٢١٧).

– [ئوش=3ush]، واته، (گۆش، گوێ، گوێچه) لێرەدا ئاڵوگۆر لەدەنگسازیی دایه. بەم بۆنەیەوه، خورشیدنمای داواشی دەفەرمێ:

"یاخـــوا مـــــرگی نەوینم وەچاو
نەیژنەفم وەگـۆش، نەیوینم وەخـاو"

(مژ.هـ-١١٥٢)

یان مامۆستا کار دۆخی دەفەرمێ:

"هیچ گۆش مەگیروو پەی بەدبەختیشا
یـاپەی کــــروڵی شین وزاریشـــــا"

(مژ.هـ-٥٢٣)

– [سنەســـیش=snathish]، (باڵ، قـــۆڵ، بازوو، پەل)، هەروەها وشـــەی [ڤەدەر=vadar] بەهەمان واتا دێ. بەم بۆنەیەوه، رەنجووریی دەفەرمێ:

"باڵ وێنەی بەژن، ئافتاب جەمـینان
فەزای فەیز ئەفزای، خاتر جەمـینان"

(ر.ل-١٧٢).

– [مەنا = manâh] لە قەدی [مەنه = mnah]وەیه و بەواتای (ویژدان، پیاویی، زەمیر) دێ.

– [هەنت= hant] لە قـــەدی [هەت = hat]ەوه بەواتای (هەنیی، ژیاو، ئاراو) ئەدات.بەم بۆنەیەوه، رەنجووریی دەفەرمێ:

"خـــاســـــان خـــارتان،.........
هەنیی مـەدەن لێم، تیـری کـارتان
چون پەی کەس نی یەن، ئیعتبارتان
هەنی تۆبه بۆ، جـا ئیـقـرارتان"

(ر.ا-١٠٤)

– [ئەیەر = 3ayar]، کۆیەکەش [ئەیار = 3ayâr]ەو ویەکەم بەواتای (رۆژ) دێ و دووەمیش (کۆ)ی یەکەمه. لەم رووەوه، مەلای رەنجووریی دەفەرمێ:

گـا شەوان تاسـوب، بەی خەیاڵەوه
منالووم بەی جەرگ، کۆی زوخاڵەوه
گا رووان، تاشەو، هام بەی تاسەوه
تاسەی دەردی سەخت بێ قیاسەوه"

(ر.ل-٩٤).

– [بەیڤه=baiva]، واتا؛ دەهەزار.

لە زمـانی کـوردیی ئەمـڕۆدا زاراوی (رەنجی بێـوەر) بەکـاردێت وشـەی (بێـوەر) لەم وشەیەدا بەواتای (بەرپانی، زۆر وزەڤەندیی، فراوانی، بێ پایانی) دەکەوێته بەرچاو، بەڵام، من بەرچاوم نەکەوتووه، کەبەواتای (دەهەزار=ژماردن) بێت.

– [چەشـمـەن= chashman]، کە بەواتای (چا، چەشم سـەرچاوه، سـەر چەشـمـه، چەم) دێ. بەم بۆنەیەوه، رەنجووریی مەرەمۆ:

"ئەوسا رەنجـووریی، چەم نمناکـتـەن
غـولامی یەکرەنگ، رەوزەی پاکـتـەن

(ر.ل-٢١٣).

یان دەڵێ:

"راوەسـەر چەشـمـەی حەقـیـقی بەردە
بەستەنش، نەبەین، مەجازیی پەردە"

(ر.ل-١٥٧)

– [نامـەن = nâman]، واتا؛ (نام، نـاو، ناڤ، نێـو).بەم بۆنەیەوه شـەمـسی

قورەیشی پاوەیی مەرەمۆ:

"عەزیزم یاوا، نامەت وەلامان
ئەیزەن کولناتۆ، تۆ بەستەی زامان
تانامە جە دەس، قاسیت ستانام
وەر جە ئەو نامە، مەرگی وێم وانام"

(مژ.ه،ل-١١١٢).

- [دامەن = dâman]واتا؛ (دامداریی، ئاژەڵداریی). (دامپەروەریی-ف).
هەندێ قەدی ئاوەڵناو.

- [بەرز = barz]لە قەدی[برز = brz]ەوە دروست بووەو بەواتای (بەرز) دێ بەم بۆنەیەوە، میرزا شفیعی جامەڕێزی، دەفەرمێ:

" هامسەران جارێ،.........
ڕام کەفت وەگوزەر درەختێک جارێ
درخت چی درخت، قامەت چنارێ
بەرزی بەهرەمەند، ساوای مەن دارێ"

(مژ. ه. -١١٢١).

یان ڕەنجووریی دەفەرمێ:

"فیدای باڵات بام، شای بوڵەندپایە
خەت وخاڵی وێت، مەدەر وەزایە"

(ڕەنجووریی، ل-٨٥).

یان، یەژێ:

"سەوڵی باغی من،.........
دەلیل شۆ وەلای سەوڵی باغی من
شای با بەرزان، بەرز دەماغی من
مەرهەم پەی دەروون، پڕ جەداخی من"

(ر.ل-١١٤).

- [مەز = maz] بەواتای (مەزن، گەورەوپان، پان وپۆڕ، پیاوانە) دێ.
- [چڤەنت = chvant]، لە قەدی[چڤەت = chvat]ەوە هاتووەو بەواتای (چەند،

چەن، چندێ، چەندێ) دێ. بەم بۆنەیەوە ڕەنجووریی دەفەرمێ:

"چەند کێشام ئازار غەمزە ونازتان
چەند بیم وەهامڕاز، ڕێزەی رازتان"

(ر.ل-١٠٥).

- [ڤەهو = vahu]، بەواتای (بە، چاک، باش، بێ) دێ، هەروەها بەواتای (ڕەند)یش دێ. لەم رووەوە، ڕەنجووریی یەژێ:

"ڕەندی بێ پەروا، پەروانەی پەڕ شەوق
جەمەیخانەی عەشق، دڵ سەر کەپای زەوق"

(ر.ل-١٥٦).

- [پەرو=paru]، بەواتای (فرە، بێشمار،...) دێ.
- [بووریی=bûrî)، بەواتای (بیبیە، بووە، بوود، دەوڵەمەند).

فرەیزۆلۆگیی

(١): وشەی [ئەهورە=Ahura]کەبەواتای (خوا، یەزدان، پەروەردگار) دێ بەهۆی پاشبەندەوە بەهۆی وشەیەکی دیکەوە، وەک (پاڵدەرەوە +پاڵپشت)، فرەیزێکی (ناوونیشان ڕەنگ) دروست دەکەن، واتە: بەم جۆرە:
(ئەهورە + یە + پوسرە = Ahurah ya puthra) بەواتای (کوڕی خوا) دێ. (یەشت،٤،٤٩).

(٢): [ئەیشام = aishâm]، واتا ئینگلیزیەکەی (of them یان of those)ە، لە کوردیی ئەمڕۆدا، بەرامبەری (ئەمانە، ئەوانە، کە هەریەکە لەمانە ڕاناوی دیاریکردنە، بەئاماژە، لەکەڵ، پاش بەندێ، وەک ڕاناوی کەسی لکاو ولە شێوەی ناوچەکانی هەوراماندا، دەبێ بە(ئادیشا، ئێدیشا).

ئەمانە، لە رووالەتی چوار چێوەی دروستکردندا، وەک لەیەک وشە پێک هاتبن وەهایە، بەڵام، لە رووی ناوەرۆکی وشە سازییەوە، دوو بەشن و پێکەوە، وشەیەکی (ئامرازی ئیشارە) ناساکاریان دروست کردووەو دەتوانین ناوی بنێین، فرەیزی ئاماژەیی.

(٣): [ڤیس پەتی=vîspatî]، [master of the house]، کە بەرامبەری لە کوردیی ئەمڕۆدا دەبێ، بە(گەورەی ماڵ، سەرکاری ماڵ، چاودێری ماڵ، گەورە ویانەی، خاوەن یانە......)

ئەم فــەریزە ناویە، بەهۆی لێکدانی دوو شــەوە دروست بووە، ئەمـــانە= (ناو و ئاوڵناو).

(٤): [نەریەمــەنە= narya manah]، کــە لە دوو وشــەی (نەریە = narya) و (مەنەه=manah) دروست بووە، (بەهۆی لێکدانەوە و) ئەنجامەکەشی (ئاوڵناوێ) یان (ناوێ) ناساکار دەرچووە و لە ئینگلیزییدا، بەواتای (manly in the spirit) هاتووە و بەرامبەری لە کوردییدا، دەبێ بە(پیاوانە، یان پیاوی پیاوانە). ئەم جۆرە دەربڕینە، دەربڕینێکی هیندۆ-ئەوروپاییە.

(٥):[بێـزەنگرە = be zangar] کە بەئینگلیـزیی دەکـاتە = (tow legged) و بەرامبـەری لەزمـانی کـوردیی ئەمڕۆدا، دەبێ، بە؛ (دوولاق، دووزەنگۆر، دووزەنگۆڵ، دوو ئەژنۆ، دووڕان، دووقاچ).

ئەم لێکدانەش، ژمـارەیە، لەگـەڵ وشـەدا و لەکـوردیی ئەمـڕۆشـدا، ئەم جـۆرانەمـان هەرهەن، بۆوێنە، وەک (چوارپێ، چوارپا، چوارچاو، دووڕوو).

شــایانی باســە، ژمــارە. یان دەربڕاوی (بی = bi) لە [دڤــە = dva]ەوە، هاتووە کەبەواتای[دوو=du]ی ناو زمانی کوردیی دێ.

(٦):وشــەی[دێڤ = daiv] و وشــەی [یەسنە = yasna]، بەهەر دووکـیـــانەوە، پێکەوە وشەیەکی ناساکار، یان فرەیزێکی (ئاوەڵناویی) پێک دەهێنن وبەم جۆرە:

[daviayasna]، کــەلە ئینگلیـــزیدا بەواتای (worshiper of daiva) دێ ولە کوردیی دەبێ بە(دێو پەرست)، کە لە بریی (ئاوڵناو) و (ناویش) بەکاردێ.

(٧): وشەی (ڤیشـە) وشەی (ڤەیپە) و هەردووکـیـان، پێکەوە لەیەک دەدرێن و وشەیەکی ناساکاری فرەیزڕەنگ، کەبە (ئاوڵناو) و بە(ناو) یش دەڕوات، واتە:

- [ڤیشـە = vaisha] + [ڤەیپە = vispa] = [ڤیشـەڤەیپە = vishavaipa]، کەبەواتای (ژاروەشێنەر، ژاررژێنەر، ژاررژ) هاتووە.

(٨): [ئەهمی نمانەی = ahmi nmânai]، بەرامبـەری لە ئینگلیـزیدا (at this house)ە ولە کوردیی ئەمڕۆدا، (لەم ماڵەدا) دەگەرێتەوە، یان (ئەچی یانەنە، هـ).

دیارە ئەم فـەریزە، پێک هاتووە، لەڕاناوی ئامـاژە، لەگـەڵ ناوداو پێکەوەو بەهەر دووکیانەوە، ئەو فرەیزەیان دروست کردووە.

(٩): ئەم فـرێزە خـوارەوە، پێکهـاتووە، لە ئامـرازی (جر=جـەڕ) و (ناو) و بەهەر

دووکـیانەوە، بەم جۆرە رێک خراوان: [ئەبی=abi] + [گامـەی=gâmai]و بەم جۆرە ئەم فەرێزەیان دروستکردوو: [ئەبی گامەی=abi gâmai]، لە ئینگلیزییدا دەبێ بە(in winter)و بەرامبەری لەکوردیی ئەمڕۆدا، بەزسان، بەزۆزان، لەزستاندا، جەزمستان، بەیەخبەندان، بەبەیسەبەندان، بەجامبەندان).

(١٠): ئەم فـەرێزەش، لەدوو پارچە پێک هاتووە، قـەدی وشـەو پاشـبـەند) و بەهەردووکـیـان ئەم فـەرێزەیان دروست کـردووە: [مـەرتیـەشـو = martyaishu]، کـە بەواتای (among people) دێ و بەرامبەری لە کوردییدا، دەکاتە؛ (لەناو مەردمدا، لەناو خەڵکدا).

(١١): لەم فــرەیزەدا سێ وشــە پێکەوە (هەر یەکێ لەوانە ناوێکە بۆ خــۆی) فــرەیزێکی (ناویی)، یان (ئاوەڵناویی) یان (ناوی ئاوەڵکاریی) دروست کــردووە و ئەوانیش بەم جۆرە:

[هاسرە+مەسەم+ئەدڤەنەم = hâ thra masam advanam]، واتە؛ (ماوەی میلێ رێ). یان، بەپێی وشە ئاڤێستایەکان بێ وبەم جۆرە: (میل+فرە (ماش) + ماوەڕێ) دەگرێتەوە.

(١٢): (چاوگی کارو ناو) هەردووکیان، پێکەوە، فرەیزێکی ئاوەڵکاری ئەرکیان دروست کــردووە واتە: [پادا+ئەیەنتــەم = pâdâ ayantam]، کــە بە واتای (بەپێ هاتن)، (بەپێ ئامای) یان بە(پیادەئامای) دێ.

شایانی باسە، کە (ئامای) وەک چاوگ، بەواتای (هاتن) دێ، لەگەڵ (ئەیەنتەم)ی ئاڤێستاییدا، جگەلە ئاڵ وگۆڕ بوونی، دەنگ چە جیاوازیەکی ئەوتۆ بەدیی ناکرێ، کە کار بکاتە ئەرکی ناوەڕۆکی واتاکە!

(١٣): فرەیزێ کەکاری (جارومجرور-ع) دەکات ولە ئەڵمانیشدا (دایەتیڤ)ی پێ دەوترێ، بەهەرحاڵ، ئەم فرەیزە، بریتییە، لە (ئامراز)ی وردەکاریی وبەندسازیی نێوان وشەکان، لەگەڵ قەدی کاردا، واتە، بەم جۆرە:

[ڤابەرەمنەم = vâbramnam]، کە بەواتای (بەسواریی) دێ.

د-رستە سازیی

ئەمـانەی خـوارەوە، هەندێ وێنەن، بۆ وشـەیەکی پێکهـاتوو لەقـەدی کـارو لە راناوی

کەسیی لکاوو بەم جۆرە، بەهەر دووکیانەوە، وشەیەکی ناساکاریان پێک هێناوە و توانای ئەوەی هەیە، کە پۆشاکی رستەیەکی لەبەر کردبێ وئەویش (کار) و (کارا) یە. بۆ وێنە، وەک:

(١): [دەدمەهی=dadamahi]=[da d mahi]، کەلەئینگلیزییدا، بەم جۆرە دەگرێتەوە: (we) give.

لەزمانی کوردیی ئەمڕۆدا، بەم جۆرە دەگەرێتەوە:

– (ئێمە) دەدەین (س)، (ێمە) دەی (ه)= مەدەی (مەدەیم).

(٢): (دەدایتی=dadâiti)، بەرامبەری: (he) gives. لەئینگلیزیداو لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، دەبێ بە:

–ئەو دەیدا (س). (ئاد) دۆ، بدۆ، دۆ (ه)

(٣): [سپەسیا = spasyâ] = [spasy-a]، کە بەواتای: (I) observe دێ لە کوردیی ئەمڕۆدا، بەواتای (سوپاس) دێ، یان بەواتای (سپاس دەکەم) یان (ئاگادار دەبم، چاودێری دەکەم، بەتەنگەوە دێم) دێ.

لێرەدا، لەکوردییدا قەدی وشەکە[سپاس= spâs]، هەروەک کۆن (دێرین) ماوەتەوەو بەم تواناکەی کەم هێز بووە، بەوەی، وازی لەکردەوەی (کار) هێناوەو بەقەدەناویەکەی و بەهاوکاریی (کاری یاریدەدەر = کردن)، ئەو واتایانەی سەرەوەو پتریش دروست دەکات. بەهەرحاڵ، رستەکە بەم جۆرەیە:

– (min spas dakam) = (من = ئەز) سپاس دەکەم. (س)

– (azspaskaru)=(من = ئەز) سپاس کەروو (ه)

(٤): [بەرای می=barâmi].

(٥): [یەزەی = yazai] = [yazai]، کە بەواتای، (I) worship لە ئینگلیزیدا، دێ و لە کوردیی ئەمڕۆیشدا، بەم جۆرە دەگرێتەوە:

من (ئەز)، دەپەرستم (س)، ئەز (من) پەرسوم، پەرسوو ().

(٦): [دەدی=dadi]=[dad i]، واتە: (I) give لەئینگلیزییدا و بەرامبەری لە کوردیی ئەمڕۆدا، وەک:

[دەدەم = dadam]، یان [من = min]، [دەدەم = dadam]

(٧): [هەرەزەنتی harazant]=[harazan ti] واتە: (they) leave کە لە کوردیی ئەمڕۆدا، بەواتای: بەجێ هێشتن، واز لێ هێنان (بۆ کارەکە) و بەرستەکەوە (کارەکە و راناوە کەسەکەوە)، بەواتای (وازیان لێ هێنا) (بەجێیان هێشت)، یان بەواتای (دەڕۆن)، (بە جێ دەهێڵن)، (وازی لێدەهێنن)، (بەسووک وەری دەگرن)، (بەهەرزان=بەسووک) دێتە بەرچاویان.

(٨): [تەفسەت=tafsat]، [تەپسەت=tapsat]، بەواتای: (become worm be)، لە ئینگلیزییدا، دێ ولە کوردیشدا، بەواتای: (تەبیەتی، تایەتی، یاوشا، تاویەتی). یان (گەرمیەتی، گەرمایەتی، گەرم بوویەوە، دەماری گەرم بوون، عەسەبانی بوو).

(ریشە) یان (قەد)ی ئەم وشەیە، [تەپ = tap]ە، کەبەواتای (گەرم) یان (تەب)، (تا) دێ.

(٩): [تەرەسەنتی = tarasanti] = [trs sa nti]، واتە: they are faid، کە بەواتای: (ئەوان) ترسان (س)، (ئادێ) تەرسێ (ه).

(١٠): [مەنیەنتەی = man ya nati]، واتە: (think) they، کەبە کوردیی، واتای: (بیردەکەنەوە، ورد دەبنەوە، یاد دەکەنەوە) دێ.

(١١): [بەریەنتەی=baryantai]، واتە: (they are carried)، لەکوردییدا، دەبێ بە(هەڵگیران، سوارکران، بارکران)، (هۆرگیریێ، سوارێ کریێ، بارکریێ-ه)، یان (بران، بریێ).

قەدی وشەکە، کە لە چوارچێوەی (چاوگ) دایە [باریە=bârya]یە، کە بەواتای (بار، یان بارکردن) دێ.

(١٢): [رەوچەیەتی = rauchayatî] = [rauchaya-ti]، لەئینگلیزییدا. بەواتای: (she) illumine دێ وولەکوردیی ئەمڕۆشدا، بەرامبەری: (رۆن، رۆژە، رۆژرۆشنە، رۆ هۆرمێ، رۆبۆوە، رۆژدەبێیەوە. رۆجیارهۆرمێ، رۆجیاررۆشنا) دێ.

(١٣): [سۆشیەنتی=saoshyanti]=[sau sya nti]، (they will bring ben-efit)، کەلەکوردیی دەکاتە: (سوود وەدەستەوەدەن، سوودمەند دەبن، سوود دەهێنن، سوود دەبەخشن،....)

(١٤): [ڤەڤەچە=vavacha]، واتە (he said) کە بەرامبەری لە کوردیی

ئەمـرۆدا، (گـوتی، وتی، ڤـاچش، واتش، دواتش، مـڤـاچش، مـرەمـاش، فـەرمـاش، فەرمووی،... هتد).

(١٥): [کـەره نـویات=karanuyât]، کـەبەواتای: (let him do) ەو لەکـوردیی ئەمڕۆدا، بەواتای، (باکاربکات، باکەرۆ، بابیکا، کەرۆ!). بەواردی بکە لەتەک:

- [کەرنەوتی = karanauti]، کەبەواتای:دەکا، ئەکا، کەرۆ، مەکەرۆ).

(١٦): [ڤەسەمی = vasami]؛ (I) want واته (دەمەوێ، گەرەکمە، گەرەکما، موازوو، وازوو، ڤازوو، موازوو،....).

[ئوسـمـەهی = 3usmahi]، کـە بەواتای؛ (I) want دێ لە ئینگلیـزیدا، کـەلە کوردیی ئەمڕۆدا، دەبێ بە: (گەرکمانە، دەمانەوێ، پێویستمانە، خواستمانە، موازم، مواسم،....).

(١٧): [ئەیەتیی = 3aiati]، بەواتای، (he) goes دێ، لە کـوردییـدا، بەواتای (دەڕوا، دەچێ، ملۆ، مرۆ، مچۆ) دێ، بەراوردی بکەلەگەڵ ئەم رستەدا:

[یەینتی = yeinti]، ناوبەندی (کۆ) و پاشبەندی لکاوی پێوەیەو بەواتای (دەڕۆن، ملا، مرا، مچا، دەچن،....) دێ بەزمانی ئینگلیزیش، دەبێ بە؛ (they) go.

(١٨): [سـرونەوتی = srunauti]، (he) heaers لەکـوردییـدا، بەرامـبـەری (دەبیسێ، گوێ دەگرێ، مژنەوو، سرەڤۆ، ئەژنەڤێ،...)

(١٩): [ئافرینامی=afrinâmi]، واتە: (I) gratify. واتە: (ئافەرین، وەک ناو) وەک کرداریش، ئافرەین دەکەم.

رستەی جۆراوجۆر

(١): [هە = ha] + [زرەیا = zrayâ] + [ئەیەو + زرەیەتی = ayao zrayeti]. (yt.8,31).

لەزمانی ئینگلیزیدا بەم جۆرە دەگرێتەوە:

He (tishtrya) agitates the lake.

ئەگەر بەزمانی کوردیی ئەمڕۆ، بۆ لێکدانەوەی، رستەکە بڕۆین، دەبینین، بەم جۆرەی خوارەوە دەگرێتەوە: (ئەو زەریا دەجمێنێ!).

بە پێی ریزی رستەکەی ناو ئاڤێستا (یەشت)، بڕۆین بەڕێوەو بەم جۆرە دەگرێتەوە:

ئەو زەریا، دەهێنێ ودەبیا (شەپۆلی پێ ئەدا).

(٢): [تـەفـسـەتچی = tafsatchi]+ [هە = ha] + [مـەیریا = mairyâ] + [خفیسەتچە = xvîsatcha]. بەکوردیی ئەمڕۆ، دەبێ بە:

(ئەو زۆلە، دوابڕاوە)، خـەریکە گـەرم دەبێ و ئارەقـە دەکـاتەوە)، بەم، بەپێیی ریزی وشەکانی رستەکە، بەم جۆرە دەگرێتەوە:

(گەرمی، ئەو (زۆلە، نامەردە، دوابڕاوە) ئارەقە، دەبێ).

(٣):[جەنەت = janat] + [ئەژیم = azîm] + [سرڤەرەم = srvaram] + [یم = yim] + [ئەسپا = 3aspâ] +[گەرەم = garam]+ [نەرەگەرم = naragaram] + [یم=yim] + [فیشەڤەنتە = vishvantam] + [زەیریتەم = zairitam].

واتە ئەم رستەیە بەئینگلیزیی دەبێ بە:

killed asnake, horned, horse devouring mandevouring poisonous)yt. 19,40

واتای ئەم رستەیە لە کوردیی ئەمڕۆدا بەم جۆرەیە:

کـوشـتنی مـاری لووشـەدار (دەلووشێنێ)، کە بەژەهرە زەردەکـەی (ئەسپ) و (پیـاو) لەناو دەبات.

(٤):[کـوسـە = kutha]+[تێ=tê]+[ڤـەرەزەیان = varzyân] + [ئەیتـەی = 3aitai] + [یەی=yai] + [مەیەدە یەسنە = maydayasna]؟! (vd. 6,26)

بەئینگلیزی، واتاکەی ئەم رستەیە بەم جۆرە دێ:

What the mazdayasna must do?

واتاکەی، ئەم رستەیە بەزمانی کوردیی ئەمڕۆ، دەبێ، بە:

پێویستە مەزدەیەزنە (زەردەشت) چی بکات؟

(٥):[ئەزەم = 3azam]+[یە = ya]+[ئەهورە مەزدە = 3ahuremazda].

بەئینگلیـزیی واتاکـەی بەم جـۆرە دەگـرێتـەوە: (I am Ahura Mazda) بەزمـانی کوردیی دەبێ بە: (ئەز ئەهوورە مەزدام).

(٦):[کـە=ka]+[مـام=m m]+[سـتـەڤـات=t stav]+[کـە=ka]+ [یەزەیتی =yazaiti] Yt. 5, 8(.)

واتەکەی ئەم رستەیە بەئینگلیزیی دەبێ بە:

Who will extol me, who will bring me a sacrifice?

لەزمانی کوردییدا، واتاکەی بەم جۆرە دەگرێتەوە: کێ ستایشم دەکات، کێ لە پێناومدا قوربانی دەدات؟

(٧): [کا=kâ] + [ئەهمای=3ahmi] + [ئەشیش = 3ashish] + [ئەرەناڤی = 3aranvi] +[چیت = it] + [ئەهمای = 3ahmâi] + [جەسەت = jasat] + [ئایەپتەم = 3âyaptam] (Y.9 ,3.).

بەزمانی ئینگلیزیی ئەم رەستەیە بەم جۆرە دەگەرێتەوە:

What share has he deserved: what happiness has com to him?

لە زمانی کوردیدا، بەم جۆرە دەگەرێتەوە:

(چە بەشێ، شایشتیەتی؟ چە خۆشییێ، پێی گەیشت؟).

یان: (کام بەش مافی خۆیەتی؟ چەخۆشیەکی بۆخواست؟)

(Yt. 5, 7) bâzâra ârusha aspâ staryahîsh

وێنەی گۆ کردنی ئەم رستەیەو وشەکانی، بەرێنووسی ئەمڕۆی زمانی کوردیی؟ بەم جۆرە دەگرێتەوە: "بازەڤا ئەروشا ئەسپا ستەڤیەهیش."

پێش ئەوەی بێینە، سەر واتای گشتیی رستەکە (بەگشتیی) لام وایە پێویست بەوە بکات، کە نختێ، دەربارەی وشەکان وقەدەکانیانەوە بوترێ، بۆ ئەوەی پەیوەندییەکەو بەراوردکاریەکە، باشتر رۆشن بکرێتەوە.

- [بازەڤا = bâzavâ].

ئەم وشەیە، ناساکارە و بریتییە لە (قەد) و وشەی (بەزوو =bazû) کە بەواتای، (باڵ، بازوو) هاتووە. لە شێوەکانی کوردیی ئەمڕۆدا، بۆ بەدەستەوەدانی واتایی ئەم وشەیە، وشەی جۆراوجۆر بەکاردێن: کە وەک، (قوڵ، پەل، بازیی، بازوو).

وشەی ئەروشە= arusa ( ) = [ئەروشە=arua3] ، یان [ئەروشا= 3arua]یش ناساکارەو بریتیە، لە وشەی سەرە (قەد)ی [ئەروش=3aru] و لەگەڵ بەندی پاشبەندی (راناو) دا. بەهەر حاڵ، وشە سەرەکە، بەواتای (رووش= خاڵخاڵ، بازگ، بەڵەک) دێ.

وشەی (ئەسپە) بۆ (نێرە) و بەواتای وشەی (ئەسپ)ی ئەمڕۆ دێ، وشەی [ئەسپا =3aspâ]ش، بەواتای (ماین، ماهین) دێ چونکە ئامرازی [مێ = ,]ی بەکۆتاییەوە بەندە. جگە لەوەش بۆ واتای گشتیی، ئەو ئامرازە بەکاردێت وپتر لەوەش، لەدۆخی کۆ کردنەوەدا کۆمەڵی نێریش، ئامڕازی (مێ) وەر دەگرن.(١)

وشەی [ستەڤیەهیش = stavyahish]یش، هەرناساکارە و ئەم وشانەش لە قەدی ئەم وشەیەوە، کە[ستەڤ=stav]ە دروست دەبن:

- [ستەڤ = stav] بەواتای (چاک، ڕەوا، دروست، سوودبەخش، دەردەخۆر، دەردخۆر،....) دێ ئەم قەدە بچووکتر دەکرێتەوەو دەتوانین، بڵێین [ستە = sta]، ک ەچاوگی [هیشتەتی = hishtati] دروست دەکات، کە لە ئینگلیزییدا، بەواتای (stand) دێ ولە کوردیی ئەمڕۆدا، دەبێ بە(وەستان)، یان (وەست = وێست) ە بەهۆی ئەم قەدەوە (وشەی ناساکار) بەهۆی پاشبەندی راناوییەوە دروست دەکەن وبەم جۆرە:

- [ستەڤات=stavât]، کەبەواتای (پیادا هەڵدەدات)، (ستایش کەرۆ).

- [ستەڤان=stavân]، بەواتای (ستایش کەرا، پیاداهەڵدەدەن).

پاش ئەوەی، کەزۆرنەبێ کەمێ، رۆشنایی خرایە، سەرواتای ریشەو قەدی وشەکان بۆمان هەیە، بەم جۆرە واتای رستەکە لێک بدەینەوە.

واتای کوردیی رستە ئاڤێستاییکە بەم جۆرە دەگرێتەو: بازووی (پەل، دەس وباڵی، بازگی) لەهی ماین بەهێزترن.

لەرووی رستەسازییەوە با لە نێوان ئەم رستەئاڤێستاییەو نێوان هاو واتای لە ناو زمانی کوردیی ئەمڕۆدا کە، چەجیاوازییەک پیشان دەدن وردبینەوە!؟

kamâi parvya mashyanam 3aparasa tûm ya Ahura Mazda anya mana yat zarathushtrâi (vd. 2, 1), (Sok; av. p.73)

ئاوازەی وشەکان، لەم پارچەیەداو بەپێی رێنووسی کوردیی ئەمڕۆ بەم جۆرە دەگەرێتەوە:

"کە همای پەرڤیە مەشیەنەم ئەپەرەسە تووم یە ئەهورەمەزدە ئەنیە مەنە یەت زەرەشوشترای".

پێشەکی، بەپێویست دەزانرێ، کە هەندێ لە قەدی ئەم وشانە رۆشن بکرێنەوە، بۆ

ئەوەی تێگەیشتنی پارچەکە، بەئاسانی بێتە بەرچاوی خوێنەر:

-وشەی[کەما ی= kahmâi]، ناساکارەو پێک هاتووە، لە وشەیەکی سەرە[کە=ka] و پاشبەندی راناویی.

بەهۆی قەدی (کە=ka) وە، چەند وشەیەکی سوودبەخش، بەگفت وگۆی لێ دروست دەکرێ، بەتایبەتیی ئامرازی (پرس، پرسیار). بۆ وێنە، وەک:

- [کا = k]، ئامرازی پرسیارە و لە هیندیی کۆندا (کا) =[kâ]یە و ئەم ئامرازی پرسەش، بەپێی جێگا، بەرگی ئەرکی رستەسازیی دەپۆشێ، بۆ وێنە وەک: [کام چیت = kâm chît]، کە بەواتای (یەکێک، هەر یەکێ) دێ؟

بەهەرحاڵ، قەدەکە، بەواتای (کێ؟ کام؟چە؟...) دێ هەروەها بۆ وێنەی ئەم قەدە، فرەیزی وەک:

[کەم چیت مەرتیەنەم=kam chît martyanam] دروست دەکرێ وبە واتای (هەندێ کەس) دێ.

یان فرێزی[کام تەمە=کەم تەمە=[kâm tama]ی لێ دروست دەکرێ کە بەواتای (کام لەوانە= کامیان، کامشا) دێ.

- [پەرڤیە=parvya]. ئەم وشەیە هەروەک ئەوەی پێشوو ناساکارەو پێک هاتوو، لەقەدی[پەر=par]، کە لەبنەڕەتدا، قەدەکە[فرە=fra]یەو بۆ بەدەستەوەدانی واتای بنەڕەتی، بەشێوەی[فرە تەرە=fra tara]وە هاتووەو بۆ ئەو مەبەستەی، کەواتای (زۆرترلەیەک=فرەتەرجەیۆوێ) بەدەستەوە بدات ولە رووی دەنگسازییەوە، لە زمانی کوردیی ئەمڕۆیشدا دەنگی [پ=p]و دەنگی[ف=f] لەتەک یەکتریدا، جێگا ئاڵ وگۆردەکەن، بەشێوەیەکی روونتر، وشەی ناساکاری[فرەتەرە=fratara] بەرەو رووالەتی [پرەڤیە=pravya] بۆ ئاسانی رۆیشتووە.

بەهەرحاڵ، ئەم وشەیە، بەواتای (یەکەم، یوڤەم، یڤڤەم) هاتووە.

- [ئەپەرەسە= 3aparasa]، ئەم وشەیەش، ناساکارو ئامرازی، یان راناوی لکاوی، وەک پاشبەند، وەرگرتووەو قەدی وشەکەش، بریتیە لەقەدی [پرسە=prsa]، کەبەواتای (پرسیار، پرس) دێ وبە واتای (گفت وگۆ، وتوێژ، ئاخاوتن) دێ.

ئەم وشە ناساکارە، لە چوار چێوەی کاری رابوردوودا هاتووە، هەروەک لەکوردیی ئەمڕۆیشدا، ئەوە روو دەدات ودەوترێ:

(پرسیت، گفت وگۆت کرد) پرسیبوت، پەرسات، پەرسابێت،....)

-وشەی [مەشیەنەم = mashyanam]یش، لە ریزی لێکدانەوە، بەبێ مەبەست دواکەوت و وا ئێستەش، بۆی دەگەڕێینەوە و دەڵێین، ئەمیش بریتییە لە وشەی سەرە [مەشیە = mashya]، کە بە واتای (مەرد)، (ئادەم) هاتووەو ئەمەش لە قەدی [مەش=mash]، کەبەواتای (مێش = گیان) هاتووە و وشەی (مەشیە = ma-shya)ش، بۆ (نێر) و بۆ (مێ) ش، دەبێ بە[مەشیا = mashyâ]، کە بە واتای (هەوا = حەوا) هاتووە.

شایانی باسە قەدی[مە=ma]، کەلەهەمان ریشەیە، بەواتای بنەڕتی وشەکە هاتووەو بەشێوەیەکی رۆشنتر، ئەم وشانە، لەهەمان ریشەوەن، بۆ وێنە، وەک:

- [مەرتە=marta]، کەبەواتای: (تاسەرنەژیاو)، (مر، مەرد، ئەمانە لەریشەی (مردن) ەوە، وەرگیراون)، یەکێک کەناتوانێ نەمرێ وبەڵکو دەمرێ.

بەهۆی ئامرازی نەفیە و (ا = a)، بۆمان هەیە، کەوشەی (مەرەتە) بکەین، بە[ئەمەرەتە = 3amarata]، کەبەواتای (جاویدان، نەمر) هاتووە.

هەر لەهەمان ریشەی[مەر = mar]، وشەی[مەرەسو = marathû] دروست بووە، کەبەواتای (مەل، باڵندە، پەلەوەر) دێ.

٣- .Tum zamarguza akarnava vispa daeva

بەوێنەگرتنی ئاوازەی دەنگ، بەشێوەی رێنووسی ئەمڕۆی کوردیی، بەم جۆرە دەردەچێ:

"توم زەمەرگوزە ئەکەرەنەڤە ڤیسپە دەیڤە"

واتاکەی، بەپێی، رستەسازیی ئەمڕۆی زمانی کوردیی، بەم جۆرە دەگرێتەوە:

"ئێوە (کۆمەڵی دێوان)، هەمووی ئەمەتان کرد"

٤- ?kâmzâm âyenti

ئاوازەی رستەکە، بەم جۆرە دەگرێتەوە: "کام زام، ئایەنتی؟"

واتاکەی بەپێی رستەسازیی ئەمڕۆی زمانی کوردیی بەم جۆرەیە: کام و ت، بڕۆم؟

شایانی باسە، لێرەدا پێویست بەوە دەکات، کەوشەی[زەمین]=[zam]لە ئاڤێستاداو هەروەها وشەی[زمستان]=[zim]لە هەمان سەرچاوە، لەگەڵ تەنها بزوێنێ، وەک

ناوبەندی (قەد) جیاوازیی بەرچاو دەخەن وبۆ وشەی[زەم=zam]یش، لەئاڤێستادا، وشەی[بووم=bûm]یش، هەر بەهەمان واتا دێت وئەمڕۆش، ئەم وشەیە، لەوشەی ناساکاری (بوومەلەرزە)دا لەزمانی کوردیی ئەمڕۆدا، بەکار دێ.

٥- (Y.19) ”Jadyâmi haoma yânam parvyam thrâmimam“

وێنەگرتنی ئاوازە و دەنگدانەوەی وشەکانی ئەم رستەیە، بەپێی رێنووسی ئەمڕۆی زمانی کوردیی، بەم جۆرە دەگرێتەوە: " جە دیامی هەومە یانەم پەرڤیەم تڤەم (تڤام) ئێمە"

وەک، رێ پاککردنەوەیەک، باشتر وەهایە، کەواتای قەدی هەندێ لەوشانەی سەرەوە رۆشن بکەینەوە، تاوەکو تێگەیشتنی واتای گشتیی، رستەکە بەرەو ئاسانی بڕوات.

-وشەی [جەدیە=Jadya] بەواتای (خواست، داوا، یاریدەر، پاڕانەوە، وێرد) دێ و وشەی (گات) یش هەربەهەمان واتا دێ، کە (گەداییە) لەخوا، یان (داواکردنە، پاڕانەوەیە، وێردە، نوێژە، ستایشە) کەلەخوا داوا دەکرێ.

بێگومان وشەی (گەدا) =[gad]ی ئەمڕۆ، کە وەک (ناو) و وەک ئاوەڵناویش، بەکار دەهێنرێت، هەر هەمان وشەی (گات=گاس)ی ئاڤێستایە، لەگەڵ جیاوازیی جۆری بەکارهێنانیدا.

وشەی[هەومە=haoma] ، ئەمە جۆرە گیایەکە، کە لە ناوچەکانی کوردستان وئێراندا، هەیەو دەست دەکەوێ، شیرەی ئەم گیایە، لەلایەن باووبرەوی دینی زەردەشتیانەوە، بەپیرۆز دەزانرێ وبۆیە بەکار هێنانی بەشێکە لە ئەرکەکانی باووبرەوی دینی یان کەلە کات و دەمی تایبەتی دیاریکراودا، جێ بەجێ دەکرێت.

گیای هەوما، لەکەژوکێووچەم ودۆڵەکانیاندا زۆرەو گیایەکی بەهاریی و گەڵاپانی تووکنە و گوڵی زەردوام دەردەکات وگە و ساقەکەی ئاودارەو شیرەدارەو هەورامییەکان بەناوی (هەرەبەنگ) ەوە، ناوی دەبەن گوایا، خواردنی ئەو شیرەیە، مرۆ سەرخۆش دەکات!.

ئالێرەدا، ئەگەر بەسەرگوزەشتەی زماندا بڕوێینەوە، ئەگەر باوەڕمان بۆ ئەوە بڕوا، کە (هەرەبەنگ) لەبنەڕەتدا (هەومەبەنگ) بووە، زۆر رێی، تێدەچێ!.

لە بەرهەمی (زەند ئاڤێستای-دارمستەتەر=Darm. Zand Avista)دا وەها، هاتووە، کەپاڵەوانێ بەناوی (هەوم) ەوە، کاتی خۆی لەشەڕی تووڕانییەکان و

ئێرانیەکاندا (تووڕانی وکەیانی) دا، توانیویەتی کە ئەفراسیاوی تووڕانی دەستگیر بکات وبیداتە، دەست کەیخەسرەوی کەیانیەوە (ف.پ.ل-٢١٩).

وشەی[یانەم=yânam] ، بەشە سەرەکیەکەی، بەواتای (یاد، یادگار، دیاریی، رێز، برەو،....) دێ.

وشەکەی دیکە، کە[پەرڤیەم=parvyam]ە، لەوەو پێشتر لێکدرایەوەو وتمان بەواتای: (یەکەم، یەکەم بار، یەکەم جار) دێ، بەتایبەتی بەشە سەرەکیەکەی.

راناوی نەلکاو (سڤەم= svam)بە واتای (تۆ) هاتووە

وشەی (ئیمەم=3imam) یش، راناوی نەلکاوەو لەدۆخی بەر کاردایەو بەواتای (من) دێ. بەهەرحاڵ بەشێوەیەکی گشتیی، واتای رستەکە بەم جۆرە دەگرێتەوە:

"ئەمە یەکەم یادگارە، کە داوای (هۆم) ت لێ ئەکەم"

واتای، بەزمانی ئینگلیزیی بەم جۆرە دێتە بەر لێکدانەوە:

this is the first gift l ask Homa from you"

بەڕاستی شێوەی رێزبوونی وشەکان، لەناو ئەم رستەیەدا، لەگەڵ هەمان واتا، وەک رستەیەک لەزمانی کوردیی ئەمڕۆدا، جیاوازیی زۆر پیشان ئەدەن.خوێنەری بەرێز، بۆی هەیە هەر دوولایان بداتە، بەر کێشانەو پێوانەی زماننناسیانەو لەگەڵ خۆ ئاشناکردن، بەریشە شناسی، لەبەر، سێبەری لێکۆڵینەوەی زمانناسی بەهاوکاری با ری مێژوویی وجوگرافیای ورۆشنبیریی دینیدا.

پارچەیەکی ئاڤێستا، کەلە بنەڕەتدا، لە یەسنە (2-Y.11,)، ئەوەی مۆزەخانەی (کۆپنهاگن)ە و منیش، لەبەر ئەوە (لەبەرهەمەکەی سۆکۆڤیدا) وێنەم گرتووە.

THRÂ YAH HA THYAM RTAVANAH
Â FR Î VA C AHAH ZAVANTI
GÂUSH-CA ASPAS-CA HAUMAS-CA
GÂUSH ZAUTARAM ZAVATI
UTA BUYÂH AFRAZANTISH
UTA DAUSH-SRAVÂH HACAMNAH
YAH MÂN HVÂSTAM NA-IT BAXSHAHAI
AI MÂN HVASHTAM NA-IT BAXSHAHAI
NARYÂH VÂ POURAHYAVÂ

HUVYÂH VÂ MARSHUYÂH
ASPAH BARTARAM ZAVARTI
MA BUAH YAN ARVATAM YUXTA
MÂ ARATÂM ABISASTÂ
MÂ ARATÂM NITHAXTÂ
YAH MÂM ZÂVAR NA-IT JADYAHI
PARUMTI HANJAMANAI
PARU-NARAYAH KARSHUYÂH

لە لاپەڕە (١١٠)ی (The Avestan lamguag. S. N. Sokolov) وە وەرگیراوە.

(تێبینی: لەمەولا مامەلە لەگەڵ وشەکان بۆ لێکدانەوەیان بەپێی نووسینی ئەو دەنگسازییە کە ئاوێستاناسانی ئەوروپایی بەکاریان هێناوە دەکەین وئەو ژمارە (سێیە) کەخۆمان لەبریی (هەمزە) بەکارمان هێنابوو لەمەولا بەکاری ناهێنین).هەورامانی

لێکدانەوەی هەندێ وشەی سەرە لەم پارچەیەدا:

– [سرایە= thrâyah]:یان[ترایە=trâya-s] :بەواتای ژمارەی (سێ) هاتووەو وەک ناوی ژمارە پاشبەندی کۆی پێوەیە. لەکوردیی ئەمڕۆدا بۆهاو واتای ئەم وشەیە، لەشێوەی بادینانیدا (سیە) و لە شێوەی هەورامانیدا (یەرێ) و لە شێوەی زازاییدا (هێرێ = hêrê) هەیە.

– [هەسیەم = hathyam] ئەم وشەیە، ئاوڵکارە، بەواتای (بەڕاستیی) دێ وبەرامبەری لە ئینگلیزییدا، وشەی (ترولی=truly) یە.

– [رتەڤەنە=rta-van-as]: ئەم وشەناساکارە، بەهۆی، یان لەسەر بنچینەی قەدی [رتە = rta] وە و دروست بووە، کەبە واتای (داد، دادوەر، وێست، کێشە) دێ و ئالێرەدا، مەبەست وشەی یەکەمە، یان مەبەستی راستەقینە کە (فەرمانی خوایە)، یان (سونبولی چاکی مرۆڤایەتییە). بەندەکانی [–un] و [–van]، بەواتای (راستڕەویی) ئەو وشەیە دروست کردووە، یان گۆڕیوە!

– [ئافریڤەچە= âfri-vachas :ئەم وشەیە ناساکارە بەهۆی قەدی[فریی = fri]یەوە، دروست بووەو ئەم قەوارە واتایە، وەبەرهەم دەهێنێ.

ریشەی (قەدی)ی [فریی=fri] واتای (ڕەوایی) دەبەخشێ ووشەی [ئافریی=

fri]یش، بەواتای (حەز، خاست، ئاوات، خواز، خواست، ڤاز، ئارەزوو) دێ وئەوجا، ئەو خواستە، چاک بێ، یان خراپ بێ، یان (نەعلەت بێ، یان رەحمەت بێ).

– [ڤەچە=vach-as]ئەم وشەیە، لە دۆخی (ناو) دایە و بەواتای (وشە، پەیمان) هاتووەولێرەدا مەبەستی، فەرمانی دینییە–خوداییە، لە بنەڕەتدا، ئەم وشەیە، بەهۆی ریشە یان قەدی[ڤک=vk]ەوە، دروست بووە، کەبەواتای (ڤەچ، وتن، گوتن، ڤاتەنی،....) دێ.

– [زەڤەنتی = zav-a-nti]: ئەم وشەیە، بەهۆی ریشەی[زڤ=zv]ەوە دروست کراوە و واتای ڕانەبردووی تێدایەو بەواتای (گاز) دێ، یان چاوگی (گازکردن) ە و قەدی[زەڤ=zav]یش بۆکەسی سێەمی کۆ (گازدەکەن) یە.

– [گاوش = gâush] ئەم وشەیە، ناوە بەواتای (گا) دێ و بەواتای بڵاوتریش دێ، کە ئەویش وشەی (چوارپێ)یە. لەفارسیشدا، وشەی (گاڤ) هاوواتایەتی و لە کوردیشدا، وشەکانی (گا، گاو، گاڤ، وڵاخ) مان هەن.

– [چە= cha] (:چە) وەک پاشبەند، بەکردەوەی ئامرازی پەیوەیست (پەیوەند) دێتە ناوەوە، بەشێوەیەکی رۆشنتر ئامرازی پەیوەستی لکاوە.

– [ئەسپە = aspa–s]: ناوە، بەواتای (ئەسپ)، مەبەست نێر،دێ و بۆ بەدەستەوەدانی وشەی (ماین=ماهین) وشەکە دەبێ بە[ئەسپا = aspâ].

– [هەومە=hauma-s]: ریشەی ئەم وشەیە[هو = hu] یەو بەواتای (گوشین، فشارای) دێ. هەومە، ناوی رووەکێکە، کە بەجۆرێ ناسراوە، کە پێرۆزە بۆیە دەگوشرێ، تاوەکو دۆشاوی بگرن ولەگەڵ هەندێ شتی دیکەدا، وەک خۆشاویی خوایی ودینی، بۆ پیرۆزیی دەخورێتەوە و جۆرە سەرخۆشییەکی خودایی، وەک وەها باوەڕ، بە(خۆرەرەوە) دیاریی دەدات.

ئالێرەدا، بەپێویست دەزانرێ، کە لە بارەی (هەوم) ەوە، کەخۆم دیومە بیخەمە بەر چاوی خوینەری بەرێزو ئەویش بەم جۆرەیە:

کاتێ کەلەکوردستانی رۆژهەڵات بوم، بۆ مەبەستی زانیاریی دەسکەوتن، دێیەک، یان، ناوچەیەک لە ناوچەکانی هەورامانی لهۆن و تەخت و ڕەزاو و هەورامانی گاوەرۆ و ژاوەرۆ، نەما، کەبەسەری نەکەمەوەو لەم ماوەیەدا، بەتەنگی ناسینی زۆر شتەوە بووم ویەکێکش لەوانە، وشەی (هەوم) بوو.

بەڵێ، هەورامییەکان. ناویان بیستبو، بەم لە لایان، وەک رووەک، یان وەک گوڵێ، نەناسراو بوو!

جارێکیان: لەگەڵ، حەمەرەشیدی ئەمینی بۆنۆتشە، بۆ ماڵی براکەی، کەلەوێ مامۆستا بوو چووین وبۆچەند رۆژێ لەوێ ماینەوەو منیش، ئەم چوونەم بەهەل دەزانی وبۆیە هەمیشە دەگەڕاین وپەیوەندیشم بەگەڕەوانەکانەوە دەکرد. رۆژێکیان بەرەو تاقە ماڵێ، کەلەسەرووی ئاواییەوە بوو چووین وئالەوێدا، پیرەژنێ کەلەبەر دەمی دەرگای ماڵەکەدا، تەشی دەرێسی، دانیشتبوو ئێمەش سڵاومان لێ کرد (سڵاوکردن باوە) وبە تەنیشتیەوە دانیشتین وبە گفت وگۆی پەیوەندار بەژیانییەوە، دەستمان کردبە گفت وگۆ وبە رێکەوت، منیش چاوم بەگوڵێکی زەرد ڕنگی زێڕین کەوت، کە گوڵێکە کاهوو قەدوباڵا ڕەنگە، دەریدابوو!

جوانیی ئەم گوڵە سەرنجی ڕاکیشام ورووم کردە پێرەژن وداوای ناسینی ئەو گوڵە و زانینی ناویم کردو ئەویش یەکسەرە وتی: "چۆن، ئەوگوراڵە ناناسیی! ئەوە (هەرەبەنگە)!"

منیش لێم پرسی، ئەگەرواتای (هەرەبەنگ) بزانێ چییە!

ئەویش گوتی:ئەوە گوڵێکە پڕەلەشیرەیەکی خۆش (کاتێ کەلە ناو هاوەندا دەیکوتی کە ئەگەر-پیالەیەکی لێ بخویتەوە، (کەر) دەبی وتەنانەت، رێگای ماڵەوەتان لێ وون دەبێ وخۆێشت بەشا دەزانیت! چون تۆ هەورامییت و ناوی ئەم گوڵە نازانیی وناشیناسیی!

بەڵێ، لە گەڕانەوەدا، من گوڵەم بە(ساق وگەڵا و گوڵەوە) هێناو بەدزیی کاک حەمە رەشیدەوە هەندێکم لێ خواردو تێگەیشتم کەوەهایە، پیرەژنە وتی، بەڵێ ئەم گوڵەم لە زۆربەی جێگا جۆر بەجۆرەکانی هەوراماندا، بەر چاوکەوت.

ئەوجا، من وەها بۆی دەچم، کەئەو وشەیە (هەرەبەنگ)، لەوانەیە درەنگێ پاشبەندی (بەنگ)ی بۆ هاتبێ، یان (بەنگ) و (هۆم) هاو واتای یەکن وئەم جۆرە وشە لێکدانەوەش، لەکوردییدا زۆرن. بەهەرحاڵ، من وەها بۆی دەچم کە وشەی (هەوم) هەرهەمان وشەی (هەر) ەو بەهۆی تەمەنی درێژی زۆر درێژ بەسەریدا و بەهۆی بەرپابوونی دینی ئیسلامی پیرۆزەوە، لە هەوراماندا، (هەوم) بەرەو (هەر) براوە، سابە هەر مەبەستێکەوە بووبێ!

– [زەوتەر=zautar]:ریشەی ئەم وشەیە [زەڤ=zav]، کە بەواتای (زەڤ، چڕین،

بانگەواز، چڕین، گاز،....) دێ وئەم وتەیەش، تایبەتیە، بەسروەی دینییەوە، یان بەشێوەیەکی روونترین (چڕینی پیاوی دینیی، رابەری دینیی، لەخوا) زەف–ی پێ دەوترێ. هەر ئەم وشەیە سەرەوە، لە دۆخی کەسی سێیەمی تاکدا، بۆ ڕانەبردوو، بەم جۆرە[زەڤە تی=zavti]بە کار دێ.

– [ئوتە=uta]: ئەمیش ئامرازی پەیوەندیە و بەواتای (ئەوجا، ئینجا، لە پاشا، لە دواییدا،...، هتد) دێ.

– [بوویا = buya-s]:قەدی ئەم وشەیە[بو=bu]یەو بنەڕەتی[ڤێرب تو بی = verb to be]یەو بەواتا (دەبێ) یەو قەدی ڕانەبردووی[بەڤە=bava]یە.

– [ئەفرە زەنتی = a-fra-zan-ti-s]: ریشەی ئەم وشە ناساکارە [زنە = zna]یە. وشەی (فرەزەنتی=frazanti) بەواتا (زادە=کوڕ، کچ=منداڵ) دێ. لەفارسیی ئەمڕۆدا، (فرزەند) بەکار دێ وهەروەهاش لە کوردستانیشدا، لە هەندێ شێوەدا (فرزەند) بەکاردێت.

پێشبەندی[ئە=a]، بۆ (نەفی) بەکاردێت، یان دەبێ بوترێ، ئامرازی دژڤاوەرییەو بۆیە وشە ناساکارەکە (ئەفرەزەنتی=afrazanti) بەواتای (بێ فرزەند) دێ.

– [دەوش سرەڤە =daush-sravah]: ئەم وشەیە، ناساکارەو بریتییە، لە (ئاوەڵناوو ناوێک)ی یەکگرتوو بۆ ئەم مەبەستەی، کەهەیەتی وبەشی (سرڤە) بەواتای (وشە) دینیی دێ وریشەکەشی (سرو=sru) یەو وشەی (دەوش) یش، بەواتای (خراپ، ناشیرین) دێ. وشەکە، ناساکارە، بەواتای (ناوبانگ خراپ) دێ.

– [هەچەمنە = ch-a-mna-s]:ریشەی ئەم وشەیە،[هک=hk] بەواتای (ئەو) پەیڕەویی دەکات، (ئەو) گوێڕایەڵی دەکات، شوێن دەکەوێ، لێ دەخورڕێ، هەچەکرێو،...هتد دێ.

وشەی[هەچە=a ha]ش، بۆیەکێک دەبێ کە (شوێنکەوتووی کوێرانە) بێ، واتە دەبێ، لە ئەرکی (بەرکار) دابێ.

– [یە=s–ya]: ڕاناوی کەسییە، کەسوودی پاڵدەرەوە بەر چاو دەخات، یان دەوری موڵکایەتی دەبینێ.

– [مام = mâm]: ئەمیش ڕاناوی کەسیی نەڵکاوەو بەواتای (من) دێ، بەم لەدۆخی بەرکاردا.

– [هڤاستەم = hvâstam]:ئەم وشەیە، بەواتای (توابل–ع) دێ، یان چێشتێ، شۆربایێ، خۆراکێ، کە (ئاڵەت وزەردەچەوە و بەهاراتی کرابێ وتام و بۆی خۆش بێ و بەر دڵ کەرەوە، بێ). یان بەواتای چێشتێ دێ، کە باش کوڵێنرابێ، یان باش لێ نرابێ، یان، چاک پەزێنرابێ.

– [نەیت=na-it]: ئامرازی نەیێ (نەفی) یە، هەر تەنها بۆ (فەرمان) بەکار نایەت.تەماشا، لێرەدا، بۆچەند جارێ ئامرازێ (نەیە=نەرێ) بەکار هێنراوە:

nôit aotam âha not gatramam nôit zaurva âha nôit marayush.

(sk. P. 101) (y. 9.5),

با، بەئاوازەی دەنگدانەوە، وێنەی ڕێنووسیی بەرچاو بخەین: (نۆیت ئەوتم ئاهە، نۆیت گەترەمەم نۆیت زەورڤە ئاهە نۆیت مەرەیوش). بەواتای (نییە سەرما لێرە، نییە گەرما لێرە، نییە پیریی لێرە، نییە مردن لێرە).

(تێبینی:لێرەدا، ئەم ناونیشانە، بۆ بەهەشتە)!

– [بەخشەی = bax shahi]:ریشەکەی[بگ=bag]و قەدی [بەگە = baga]ی لێ دروست کراوەوە بەواتای (بەش) دێ، کە بەرامبەری وشەی (شەیر = shaer) ە، لەئینگلیزییدا. هەروەها، قەدەکە بەواتای (خوا، گەورە، پەروەردگار) دێ، جگە لەوەش بەواتای (بەخشندە) ش، دێ.

– [ئات = ât] :ئامرازی پەیوەندە و زۆرتریش، بۆدەست پێکردنی ڕستەی نوێ بەکاردێ ولەکوردیی ئەمڕۆیشدا، بۆهاو واتای ئەم ئامرازە، ئامرازی پەیوەندی (ڤە، وە، ئێدی، هەروەها، ئەنجا، ئەوجا، ئینجا، بەم جۆرە، لێرەدا،...هتد).

– [تووڤەم = tuvam]: ڕاناوی کەسیی نەلکاوە و بۆ کەسی دووەمی تاکەو بەواتای (تۆ، تە) دێ.

– [فشەونەیەی = fshaunayahi]:قەدی ئەم وشەیە، [پەزو = pasu]ە، کە بەواتای (چوارپێ، ڕانەگاگەل، پەز، مەڕ، مێ) دێ. جگە لەوەش، وشەی (پەزو) تایبەتییە، بە(پەز) ەوە کە واتای (مێ، مەڕ) دەبەخشێ وحاڵی حازریش، وشەی (پەز) لە کوردەوارییدا، بەکار دەهێنرێت. وشەی[پسڤ = psv]، ریشەکەیەتی وهەر لەم ریشەوە، وشەی[فشویە=fshu-ya] بەکار دەهێنرێ، کەکاری (کاری) پێ سپێراوەو بەواتای (پێکەوە ژیان، پێکەوە بەخێوکردن) دێ. لێرەدا مەبەست ڕانە مەڕە. لەهەمان

ریشە، وشەی [فشەونی=fshau-ni] دروست کراوە، کەبەواتای (قەڵەو، چاخ) دێ. بەم وشەی [فشەونەیە = fshaunaya]، وەک کاری ڕانەبوردوو، بەواتای (بەخێو دەکات، خۆراک دەدات، گزرە، ئالف پێ دەدات).

– (ناریا=nâryâ-s):قەدی وشەکە[نەر=nar]ەو بەواتای (نێر، پیاو) دێ. بۆ (مێ) یش واتە (ژن=ئافرەت)، وشەی[ناریی=nârî]بە کار دەهێنرێ، بەشێوەیەکی ڕونتر، بەپاشبەندی (یی=I) دەبێ بە(مێ).

لەم بۆنەیەدا، دەبێ ئەوە بهێنرێتەوە. یاد، کە شێوەی کوردیی ناوچەی بەهدینان (کرمانجیی) و زازایی و هەورامانیی. (نێرومێ) لە دیاریکردندا، بەنیشانە دەورێکی باڵای هەیە، هەروەک لە ئاڤێستادا، وەهایە.

– [ڤا=vâ] :ئامرازی پەیوەندە و بەواتای (یان، یا) دێ. ئەم ئامرازە دەوری دەرخستنی هاو واتا! لەو وشەدا، لەفرەیزدا. لەڕستەدا، لە پارچەدا، دەبینێ! یان دەوری هەڵبژاردن دەردەخات (ئەم یان ئەو)! بۆوێنەلەم ڕووەوە، لەئاڤێستادا، (ڤەندیدات–٥، ١٥) هاتووەو دەڵێ:

“yô gathwâm… jainti vâ vayeiti vâ xraoshyeiti vâ”

واتە:

"ئەوەی سۆزانیی بێ، یا شەڕ دەکات، یابەجێ دەهێڵێ، یان ترس دایدەگرێ..."

– [پوسرە=puthra] :ئەم وشەیە، بەواتای (کوڕ) هاتووە کە بەرامبەری لەئینگلیزیدا[سۆن = son]ە. بۆ وێنە، لە ئاڤێستادا، هاتووەو یەژێ:

[پیتا پوسەرەچە = pitâ-puthracha] کە بەواتای (باوک (و) کوڕ) دێ و ئەم (و)ی پەیوەندە لەئاڤێستادا، لێرەدا[چە= a] هاتووە.

– (هەڤە=hava): ڕاناوی کەسیی هەبوونە و لە ئینگلیزییدا [ئەپۆسەسیڤ ریفلێکسیڤ پرۆناون = apossessive reflexive pronoun]ی پێ دەوترێ. لەکوردییدا، بەشێکە لە ریشەی (ناوی کاری) (هەبوون) و ریشەی لە (هەمە) و (هەیە) و (هەیەتی) و (دەگەڕێتەوەبۆ)ی تیایە. ببەخشن (هەرچی دەکەم، نازانم، چی بهێنمەوە، تاوەکو واتای ڕۆشن بکەمەوە)!

لام وایە، بەهۆی هێنانەوەی ئەم ڕاناوە[ئەهماکە = ahmâka]کەلە ئینگلیزیدا بەواتای (ئەوەر=our) هاتووە، کە (هی ئێمە) دەگرێتەوە، زۆر نەبێ کەمێ واتای ئەو

(ڕاناوی موڵکایەتی) یەی سەرەوەمان، ڕۆشن کردەوە.

– [مەرشویا=uya mar–s]: قەدەکانی ئەم وشەیە، بریتییە لە [مەرشو=marshu]، یان[مەرشڤی=uv mar]، ئەمانە، بەواتای (ڕەحم=منالّدان) و (عاسمانەی دەم=جێگای هەستی چەشتن) دێن.

– [بەرتارەم=am–r bart]: ریشەی ئەم وشەیە [بر = br]ە قەدەکەشی [بەر=bar]، کەوشەی [بەرامی=mi bar] لێ دروست بووەو بەواتای (هەڵدەگرم) یان (باردەکەم)، (بەڵەدیی دەکەم)، (پێشرەویی دەکەم)، (سەرکردەیی دەکەم). وشەی [بەریە=barya]، کەلەهەمان قەدە، بەواتای (هەڵگرتن) وەک چاوگ هاتووە. هەر لەهەمان قەد، وشەی [بەیریەنتە=bairyeinte] دروست دەبێ، کە بەواتای (هەڵیان گرت) دێ.

– [ما=m]:ئامرازێکە، بۆ (نەهی=نهی–ع) وەک (فەرمان) بەکار دێت. ئەم ئامرازە جگە لەکاری وەهاو جێگای وەها، ئەرکی دیکەی ناخرێتە ئەستۆو ناشبێ! بۆ وێنە، لەیەشتدا (١٧– ٦٠) دا، هاتووەو دەڵێ:

m ni urvise" avi z usa m nam fra sm avi m

واتاکەی بەم جۆرە دەگرێتەوە: (مەرۆ بۆ ئاسمان، مەگەڕێرەوە بۆ زەویی!)

– [ئەرڤەتام=m arvat]: ریشەکەی[ڕ=r]ە وشەکە بەواتای (بزیۆ، ڕەوت، ڕەویە، ڕۆ، لە ریشەی ڕۆیشتن–ی زمانی کوردیی (ڕ) وە) دێ.

قەدی وشەکە[ئەرڤەت=arvat]ەو بەهۆی پاشبەندی[ڤەنت=vant]ەوە کە بەم جۆرە لێ دێ[ئەرڤەنت=arvant]، بەواتای (تیژ، تیژرەو، ڕەوان، گورج، هورووش، تەوژم، ڕەمرەم،... هتد) دێ.

بەبیروڕای من، وشەی (ئەڵوەند=ئەروەند=ئەرڤەند) هەر هەمان واتا بەدەستەوە دەدات وروباری (ئەڵوەند) یش کەلە شاخەکانی لای هەمەدانەوە هەڵدەقولێ وبە شێوەیەکی تیژرەو لە چەم ودۆڵەکانی ئەڵوەنددا، بەتووشی بەرەو بەغدا دێ، هەر بەو ناوەوە، یان بەو ئاوەڵناوەوە، لە دێری دێرینەوە، ئەو ناوەی لێنراوە!

هەر لەهەمان ڕووەوە، هەر بەلامەوە وەهایە، کە وشەی (هەمەوەند) یش کە ناوبانگی هۆزێکی کوردیی جەنگەرانن ولە نزیک کەرکوکەوە نیشتەجێ بوون، هەر لە هەمان ناوچەکانی (ئەڵوەند) ەوە بۆ ئەوێ چوون و وشەی (هەمەوەند) یش لە بنەڕەتدا، دەبێ

(هەم، ئەروەند) بووبێ، چونکە[ئەم=am]لە ئاڤێستادا، بەواتای زۆردار هاتووە.

– [یوختە=yux-ta]: ریشەکەی[یوگ=yug]ە، (پەیوەندیکردن)، (پەیوەستکردن)، (بەندکردن)، لە هەمان قەدەوە وشەی [یوجیەتی=yujyati]دروست بووە، کەلە ئاڤێستادا، بەواتای (کەلوپەلی وڵاخی سواریی–زین،... هتد) دێ.

شایانی باسە ناوی (یەختە) لە کوردییدا، بۆ ئەسپێ بەکار دێ، کە هێشتا بۆ سواریی ڕانەهێنرابێ.

– [ئەبی سەدتر = abi-sad-tr]: بەشی ناوەڕاستی ئەم وشەیە کەقەدی[سەد=sad]ە، بەواتای دانیشتن دێ. بەشی دیکەشی، هەرلەم وشەیە، کە[ئەبی=abi]یە، پێشبەندی ئاوەڵکارییە، ئاماژە، بۆ جێگا دەکات. هەر لەم قەدە، وشەی[نیشەد=ni– ad]دروست دەبێ وبەواتای (نشتەی دانیشتن) دێ.

– [نی–سنگ–تر=ni– tr–ng]:قەدی ئەم وشەیە (سنگ = thng–)، کە بەواتای (تەنگ) دێ، لە زمانی کوردییدا (تەنگدان، ڕاکێشان) – (زاراوەکە.پەیوەندی بەکۆچ وبارەوە هەیە) –دێ. لە لایەکی دیکەشەوە، وشەکە پەیوەندی بەفەرمانداریی (حوکم)یەوە هەیە. قەدی ڕانەبردووی ئەم وشەیە، کە (سەنجەیە = thanjaya)یە، بەواتای (تەنگکێشان) دێ وبە واتای (کۆنترۆڵی ئەسپ وچارەوا) دێ.

– [زاڤر = zâvr]: ئەم وشەیە ناوەو بەواتای (زۆر) هاتووە، بەم لەدۆخی بەرکار دایە.

– [جەدیە = jadya]: ئەمە قەدی ریشەی ڕانەبردوو[گد=gd]ە کە بەواتای (لێ پرسین)، (پرسین)، (پەرسای) دێ. بۆکەسی دووەمی تاک بەکار هاتووە (ڕانەبردوو، تاک).

– [پەرو = paru]:ئەم وشەیە، ئاوەڵکارە، وەک پێشبەندێ، بەند بەوشەوە دەبێ و بەواتای (ژمارەی زۆر) دێ.

بەهۆی قەدی[مەنت = mant]ەوە، وشەیەکی ناساکار دروست دەکرێ، وەک[پەرو – مەنت = paru-mant]، کەبەواتای (پێک هاتووە لە زۆر)، یان (زۆرزۆری تێدایە) دێ.

– [هەمجەمەنە=ana–jam–ham]:بەشی یەکەمی[هەم=ham]، ئاوەڵکارە واتای (پێکەوە) بەدەستەوە دەدات. بەشی[جەم=jam]یش، بەواتای (کۆ) هاتووە، لەگەڵ

واتای (هاتن بۆکۆبونەوە، جەمبوونەوە) داو بەپاشبەندەوە بەهەموویان پێکەوە، بەواتای (دانیشتنی کۆمەڵ، بۆ کاریێ) هاتووە، کەلە ئینگلیزییدا (ئەسەمبلی=assembly) یە.

– [پەرونەر=nar–paru]: ئەم وشە ناساکارەو بەواتای (پیاوی زۆرزۆر) دێ وبۆ ئەوەش، بلێین ژنی زۆر، دەبێ پاشبەندێ=[یی=]مێ–ی بۆ بخرێتە پاشکۆیەوە، واتە، وەک:[پەرونەریی=nar–paru].

– [کەرشڤی=vi kar]: لەوانەیە ریشەکەی [کرش=kr] بێ، کەبەواتای (کێڵان، کا ی، کەشت) دێ هەر لەم ریشەوە، لەوانەیە کە وشەی [کەرشڤەر=kar–var]یشی لێ دروست بکرێ، کەبەواتای (کیشوەر=و ت، ناوچەی دیاریکراو، سنوردار، مەرزدار) هاتووە، لەپارسیی ئەمڕۆدا، (کیشوەر) بەکار دێ. بۆ وێنەدەوترێ (کیشوەری ئێران)، چونکە (مەرزی، سنووری، پەڕی) دیاریی کراوە.

واتاگشتیەکەی:

پاش ئەوەی، کەهەندێ وشەی سەرەکیی، لەرووی واتاو ئەرکی ناو ڕستەسازییەوە رۆشن کرانەوە، لەوانەیە واتای گشتیی، پارچەکە، بەئاسانی بێتە، بەر ئەرکی جوینەوەو بەم جۆرە: "سێ شتی ڕاستەقینە لە ئارادا هەن، کەهەمیشە بەردەوامن، وتنی بەد: گا، ئەسپ، هەومە.

گا، خراپی (پریست) یەژێ: لەوانەیە نەوەت نەبێ. لەوانەیە، ببی بەهاوکاری بەدناوان. تۆ وەک من نابی، کەنان وچێشت (خوراک) باش بپەزیی، بەڵکو تەنیا بۆ پڕکردنی ورگی ژنەکەت، کوڕت و خۆت.

ئەسپ، خراپی سوار دەئاخەفێ: لەوانەیە قاچ (لاق) ت بەشێوەیەکی جوان نەسرەوێنی، لەوانەیە تۆ سواری قاچی رازاوە نەبی، لەوانەیە تۆ نەتوانی لێخوڕی لە لاقی رازاوە. تۆ داوات لەمن کرد کە هێزم (زۆرم) پێش کۆبونەوەی ئەو خەڵکە ئەو ناوچانە، پیشان بدەم.(*)

(2) K. Geldner; Avista, die heilige Bucher der Persen, Bd IIII,

(*) بەڕاستی، من خۆم لەم وەرگێڕانەی خۆم ناڕازیم و لەگەڵ ئەوەشدا هەر ئەوەندە، توانام هەبوو، ئەویش ئەوەیە، ک نەمتوانی ئەم بەشە سەرەتاییەی یەسنام. بەچەند ڕەنگێ، دەست بکەوێ، ئەمە لەلایەک، لە لایەکی دیکەوە، کێشە دینییەکەیە و، هەر فرەێزێ، هەر وشەیێ، بەچەند جۆرێ لێک دەدرێتەوە! (هەرامانی)

Stuttgart 1886-1895

The Dialect of the Gathas,Y.45,13 from the so called Gatha Utavat according the Geldner edition).

ئەم سێ پاسێژە، وەرگرتەیەکە، لە (گات) ەکانی (گێڵدنەر)، بەپێیی ئاوازی وشەکان: (××)

1- AT FRA VAXSHYA NÛ GÛSHADVAM, NÛ SRAVTA, YAI-CA ASNAT YAI-CA DURÂT ISH AthA…
2- AT FRAVAXSHYÂ AHAUSH MANYÛ PARVYH, YAYÂH SPANYÂH SPANYAH UTI MRVAT YAM AHRAM: NA-IT NAH MANAH, NA-IT SANHA, NA-IT XRATA VAH NAI-DA VRANAÂ, NA-IT, UGDÂ NAI-DA SYAUTHNA NA-IT DAINÂH, NA-IT RVÂNAH HACANTAI.
3- AT FRAVAXSHYÂ AHAUSH AHYA PARVAYAM, YÂH MAI VIDVÂH MAZDÂH VAUCAT AHURAH. YAI ÎM VAHNA-IT IM VAHNA-T ITHÂ MRNTHRAM
VARSANTI, YATHÂ ÎM MANÎI- CA VAVACA, CA AIBYAH AHAUSH VÎI AHAT APAMAN.

لێکدانەوە و شیکردنەوەی هەندێ وشەی سەرە، لەم سێ دێرەدا:

هەروەک، لای خوێنەری بەرێز رۆشنە یان دەبێ لایان رۆشن بێ، بەتایبەتیی ئەوانەی کە حەزیان لەم جۆرە پشکنینانەیە. کەئاڤێستا زمانێکی مردووە، واتە ئەمڕۆ. یەکێک نییە، کە بەو زمانە دێرینەی ئاڤێستایە گفت وگۆی رۆژانەی ژیانی بەسەر بەرێت وتەنانەت، ئەمەش دەچەسپێ، بەسەردەمی ساسانیەکانیشدا، ئەگەر پسپۆڕی دینی وزمانناسی ئاڤێستا نەبوایە تێگەیشتنی لەلایەن زەڕدەشتیانی دیکەوە، زۆر ئاسایی نەبوو وبگرەش، لە دوای لێکدانەوەش هەر هەمان کێشەی تێگەیشتن و لێکدانەوەی جۆراو جۆری دەمی ساسانی، کێشەی گەورە لەبەردەم ئاڤێستا ناسانی ئەوروپاییدا، بەرپا کردووە، بەجۆرێ، کەزۆربەی کەرەسەی ناوزمانی گاتەکان و بەشی دێرینەوە، پتر لەوەش وشەی وەهامان بەر چاو دەکەوێ، کە بە چەند بەرگێکی جۆراو جۆرو رەنگامەوەوە خۆی پیشان دەدات. بۆ وێنە والێرەدا. نموونەی هەندێ لەو وشانە دەخەینە بەر چاو:

1- zavainti, zavaite, zavayanti
2- gâushcha, gashcha
3- afrazaintish, afrazainti
4- hachamnô, hachimânô
5- fsâonayehe, fshaonyehe
6- hya, haoy, huy
7- pourumaiti, pâourimaiti, pauru, Maiti, paouru, maiti
8- hanJamaini, hanJamanahe

– [فره–ڤەخسیە=fra-vaxthya]:

ئەم وشەیە، ناساکارەو دووپارچەیەو پارچەی یەکەمیان[فره=fra] وەک پێشبەند (لە چوارچێوەی ئاوەڵکاریدا) بەوشە سەرەکەوە کە قەدی کارە، نووسراوە و بەم جۆرە بەهەر دووکیانەوە، واتایەکی نوێ بەدەستەوە دەدەن لە رووی رێزمانیشەوە ئەم دووانە پێکەوە (ئەدڤێربپارتیکەڵ = adverb particle) دروست دەکەن و ئەم جۆرە دروست بوونە، چەلە رووی وشەسازییەوە، چەلەرووی رێزمان وواتاوە بەدەورێکی (بزێو) لە زماندا، دەناسرێ!

شایانی باسە. بەهۆی شێوە ئاوەڵکاری[فره=fra]ەوە، بەدەیان وشە دروست دەکرێن، ئەمەلەلایەکەوە، لەلایەکی دیکەوە، لەم دەقەدا ئەم وشە ناساکارەی سەرەوە بەم جۆرە هاتووە[فرەڤەخسیا = fra-vaxthya] (واتە: دەئاخەڤم) کەدەبێ ببرێتەوە، سەر ئەم بنەڕەتە[fra-vax-thya]، کە بریتییە، لە قەدی کار (کەواتای رانەبردوو و دوارۆژێ دەدات) ولە شێوە ئاوەڵکارەکە، کە پێشبەندەو، وشەکەی دروست کردوە. (سۆکۆلۆڤ،ل١١٥).

– [نوو=nû] ئەم وشەیە، ئاوەڵکارەو بەواتای (ئێستا، ئیسە، نووکە) دێ. بۆ بەدەستەوەدانی واتا، یان هاو واتای ئەم (ئاوڵکار) ە، لە زمانی کوردیی ئەمڕۆ، زۆر هاتوون.

– [گووسە=gûtha]. وەک قەدی (رانەبردوو) کە چاوگ دەگرێتەوە، بەواتای (گۆشگرتەی، گوێگرتن، ئەژنەوای، گۆششلکەردەی،...گۆشدان، گۆش دای) دێ، کە لە ئاڤێستادا، لەم قەدە رانەبوردووە، چەند جۆری لە کاری رانەبردوو و داهاتووی بێ دەئاخەڤێنرێ، بەڵام لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، وشەی (گۆش = گوێ) وەک ناوە و

کاری لێ دروست ناکرێ، مەگەر بەهۆی کاری یاریدەر (کردن)ەوە کاری لێ دروست بکرێ.

ئالەم پشکنینانددا، پێویستە بۆ من و بۆ هەر یەکێکی دیکەی پشکێنەر کە بیر لە وشەی (گۆرەپان) بکاتەوەو بزانێ کە داتاشراوێکی نالەبارە و وشەی (مەیدان)یش، وشەیەکی ئارپاییە و لە (ڕەگ ڤێدا) شدا، بۆ چەند جارێ پات کراوەتەوە) بۆی دەردەکەوێ، کە وشەی گۆرەپانیش وشەیەکی داتاشراوی نالەبارەو بیریشی بۆ ئەوە دەچێ کە پشکێنەری ئەوروپایی (لەرووی بەراوردکارییەوە) بەتایبەتیی لەگەڵ زمانی ئاڤێستا و فارسیدا، کەوتوونەتە، ناو کۆمەڵێ بۆ چوونی ناتەواوەوە.

– [سرو=sru]:

ئەم وشەیە، قەدە و قەدی کاریی رانەبوردووشی دەبێ بە[سرڤە = srva] کەچاووکی رانەبوردوو دروست دەکات، کە ئەویش بەواتای (گوێگرتن)ە، بەهەر حاڵ، ئەم وشەیە لە رووی واتاوە، بەواتای [گوش = gosh]ش دێ، بەم ئەمەی ئێستە نەختێ لایەنی دیکەش دەگرێتەوە، کە وەک گوێرایەڵی دەکات، شوێن دەکەوێ، پەیڕەوی دەکا، ئامۆژگاریی وەردەگرێ، فێر دەبێ،... هتد.

هەرلەهەمان، قەد (ریشە)، [سرەڤە=srava]یشی لێ دروست دەبێ، کە جۆرێکە لە رۆژانەی بەکار هاتوی ژیان، لەگەڵ ئەو قەدەکارەدا.

– [یەی=yai]: ئەم راناوە (راناوی کەسیی کۆ)یە لەمەوە ئەم راناوە کەسییە تاکە[یە=ya]هاتووە.

– [ئەسنە=asna]: ئەم وشەیە ئاوەڵکارە و بەواتای (نزیک) دێ ودژژاوەریەکەشی دەبێ بە [دوورە = dûra] کە واتای (دوور) بەدەستەوە دەدات. ئالەم وشەیەدا [ئەسنە=ئەزنە=asna] ریشەکە بریتییە[زن=sn] کە لە وشە کوردیەکەشدا هەر هەیە. وشەی (ئەزنەکردن) لە کوردیی ئەمڕۆدا، بەواتای (ریزکردن) دێ، کەوابوو، لەواتایشدا، یەکتریی دەگرنەوە.

– [ئیشە=îshâ] :ئەم قەدە بەواتای (to wish)ی ئینگلیزیی هاتووە و ئەمەش ریشە زمانە هیند و ئەوروپاییەکەیە، کەلە زمانی ئاڤێستادا، بەزۆریی دەردەکەوێ و لە کوردیی ئەمڕۆشدا، (ویستن=wistn) ەو هەر هەمان ریشەی تێدایە، واتە (ویس) و (ویش) وەک یەک لە واتاو لە دەنگ و ئاوازەدا، لەگەڵ کەمێ جیاوازیی، هەر

یەکێکن، هەروەها کەتەک ئەم چاوگە کوردیانەی وەک (ویستن، وازای، وازتەی، خازن) یشدا.

– [ئەهو=ahu]: ئەم قەدە، لەبنەرەتدا لەم ریشەوە (to be) هاتووە، کەلە کوردیی ئەمڕۆدا، بەچەند بەرگێ، خۆی پیشان ئەدات. بۆ وێنە لێرەدا، (ڤێرب تویی =verb to be)بریتیە لە پاشبەندی (–ە)، بۆ وێنە وەک:

–ئەم (پیاو) + (ژیر) =ئەم پیاوە ژیرە.

–یان: ئەم پیاوە، ئەم ژیرە.

هەروەها لەئاڤێستاشدا، بۆ چەند رەنگێ (to be) خۆی پیشان ئەدات ورەنگێکیش لەوانە (ئەهو=ahu)، کەبەواتای (دنیا، کەون وکائینات، جیهان، بووە) هاتووە یان، بەواتای (دەبێ، هەیێ، نەیێ) دێ. هەر لە ئاڤێستادا، وشەی (بووە=bu)شمان هەیە و هەر لە هەمان قەدو ریشەوە، هاتووە.

– [پەرڤیە=parvya]:ئەم وشەیە، ناساکارە وپێک هاتووە، لە دووبەش ولە (پەر=par) ولە (ڤیە=vya) و بەهەر دووکیانەوە ئەم وشە ناساکارەیان دروست کردووە.

لەبنەڕەتدا، بۆ بەدەستەوەدانی هەمان مەبەست، وشەی ناساکاری (فرە+تەرە=fra tara) بەکار هاتووە، کەبەواتای یەکەمی ئەو دوانە دێ وشەی (فرە+تەمە = fra tama) ش بەواتای یەکەمی ئەوانەدێ (sk.p.72) ئا لەم وێنانەوە، وشە ناساکارەکەی سەرەوە دروست بووە، کە بەواتای (یەکەم)، (یوڤەم)، (یڤڤەم) دێ. ئەوەی کە شایانی باس بێ لێرەدا، ئەوەیە کە (پەرە = para) و (فرە = fra) هەر دووکیان دەوری (بەهەردوو بەشەکەوە) ئاوەڵناو دەبینن، ئەگەر هاتوو زانیمان کەدەوری ئاوەڵکاری جێگاش بەرچاو دەخەن.

ئەوەی کە دەبێ لێرەدا، لە بیر نەچێتەوە ئەوەیە کە وشەی (فرەتەرە= یەکەم). دەوری (ناو) و هی (ئاوەڵناو) ویش دەبینێ!

– [مەنیو = manyu]: ئەم قەدە لەریشەی[من = mn]ەوە هاتووەو[مەنیە = manyah]ش بەواتای چاوگی (بیرکردنەوە) دێ، بەڵام وشە ناساکارەکە بەواتای (رۆح) هاتووە. وشەی (مەینیەتە=mainyate) ش بەواتای (بیردەکاتەوە) دێ.

– [یەیا=yaya–s]: راناوی کەسیە، بۆ دووانەو لە دۆخی (هەیەتی= مولکایەتی)

دایەو لەریشەی[یە=ya]ەوە، هاتووە، کە راناوی کەسی تاکەو ئەم وێنەیەشی (یا=yâ) هەیە.

– [سپەنی=spany–s]:ئەم ئەوەڵناوە، لەپلەی بەراوردیی دایەو ئاوەڵناوەکە، وەک[سپەنیە=spanya] کە بەواتای (پیرۆزتر) ە. ئامرازی پەیوەست، یان پەیوەندەو بەواتای (ئەوجا، ئەمجا، ئینجا، هێدی، دیکە، هیتر...) دێ هەر لەم رووەوە ئامرازی[ڤا=vâ]شمان، بەهەمان واتا، یان بەواتای (و، ڤە)ی ناو زمانی کوردیی ئەمڕۆ دێ. هەروەها، بەواتای (پاشان، بەوجۆرە، دواتر، دماتەر، لەپاش ئەو،... هتد) دێ.

– [مرڤ=mrv]:ئەم وشەیە، وەک چاوگ بەواتای (ئاخافتن) دێ کە بەرامبەری لە ئینگلیزییدا، بەواتای (to speak) دێ.

قەدی ئەم چاوگە [مرو = mru] و[مرەڤ = mrav]ە، کە قەدێکی رانەبوردووە. شایانی باسە جۆرە هەڵس وکەوتێکی تایبەتیی (کار) ەکانی ئاڤێستاو زمانی کوردیی ئەمڕۆ، ئەوەیە کە (کار)ی رانەبوردوو، قەدی تایبەتیی هەیە، کە جیاوازیی هەیە لەگەڵ قەدی رابوردووی هەمان (کار) دا. تەماشای ئەم وێنەیە:

mroât Ahurâ Mazdâ…Zarathushtrâi

واتە: (١) بەپێی ریزی وشەکانی ئاڤێستا، بەم جۆرەیە:"گوتی ئەهورو مەزدە بەزەرەدەشت"

(٢) بەپێی یاسای رستەسازیی زمان کوردیی ئەمڕۆ بەم جۆرە دەگرێتەوە: "ئەهورە مەزدە بەزەرەدەشتی گوت"

تۆ: بەراوردی بکە تا جیاوازیی ناو رستەسازیی هەردوولا، هی ئاڤێستاو زمانی کوردیی ئەمڕۆت، بۆ دەربکەوێ!

– [ئەهرە=ahra]: قەدی ئاوەڵناوەو بەواتای (خراپ، دژژ، درۆ، بەد) هاتووەو ئەمە بەشی یەکەمە کەلە وشەی (ئەهرەمەن=ahraman)، لەئاڤێستادا بەچەند شێوەیەک بەرچاو دەکەوێ (لە رووی رێنووسەوە) یەکێک لەو شێوانە (ئەنگرۆمەینو = angrô-mainyu)یە کەلەفارسی ئەمڕۆیش ولە کوردیشدا (ئەهریمن) پێ دەوترێ، یان (دێو، شەیتان، خوالە، درۆ،... هتد) (پورداود، گات، ل-٢٥)

وشەی (سەرە)ی (ئەهرە=ahra) و لەگەڵ وشەی (مەنیو=manyu) کە لەمەو

پێشتـر، باسی کـراو بەواتای (ڕۆح) دێ، بەهەر دووکیـانەوە وشـەی (ئەهرمـەنیـو = ahra-manyu) دروست دەکـــەن، کـــە هەروەک وتمان بەواتای (خـــوای درۆ=خـــوای ناڕاست) دێ.

– [نە=na–s=]:ئەمـە ئامـرازی ڕاناوی نەلکاوەو بۆ کـەسی یەکـەمی تاکـە لە دۆخی بەرکارداو بەم شێوانە، لەنووسینەکانی لێکدراوەی ئاڤێستادا، بەرچاو دەکەوێ: nas, na no,لەکاتی (کۆ) داو لە هەمان ئەرکی ڕستەسازیدا، بەم جۆرەی لێ دێ (نا=nâ)و.

بێگومـان، ئەم ئەرکە (کەلە ڕستـەسازیدا بەبەرکار دەناسرێ) جۆری زۆری هەیە، بەم بۆ ڕۆشنکردنەوە، لە کوردیدا دەوترێ (بۆمن)، لێرەدا، ڕاناوەکە، کەبۆ کەسی یەکەمە، وەک ئەمەی ئێرە بەکار دێ وئەمەش جۆرێکە لە جۆری زۆر لەم مەیدانەدا.

– [مـــەنە=مـــەنهـــە=manha]: ئەم وشـــەیە، بەواتای (بیـــر) هاتووە، لە ڕیشەی[من=mn]ەوەیە، وەک لەو وشەی[مەنیو=manyu]دایە.

– [سەنهە=سەنە=sanha]: وشەی (سەن) و (زەن) بەواتای (وشە) بەکار دێ، بەم وەک (کـار) نەک وەک (ناو) هەروەک لەئاڤێسـتـادا، وەها بەکـار هاتووە. جگـەلەو هاوواتانەی سەرەوە، لەکـوردیی ئەمڕۆدا، وشـەکـانی (وتە، گـۆتە، واژە، وێژە، ڤـاچە، واتە، ڤـاچەڤاچ، گفتـە،.... هتـد) بەکار دەهێنرێن. ڕیشـەکەی ئەم وشـەیە بەم جـۆرەیە h(n)h) و هەروەکی لەم وشانەدا: [سەنەیتی = sanaiti]، کەبەواتای (دەئاخەفێ) دێ.

– [ڕون=run].ئەم ڕیشـەیەو قـەدەکەی[ڕڤەن=rvan]، کـە بەواتای (ڕۆح=soul)، (سـەرکـردە)، (ڕابەر)، (نەفس–ع)، (الهام=ع) دێ. لەهەندێ واتاوە، لەگـەڵ وشـەی [مەنیو = manyu]دا یەک دەگرنەوە. لەکوردیی ئەمڕۆدا، (ڕەوان) بەهەمان واتا هەیە.

– [هەچە=hacha] :ئەم وشەیە وەک قەدی (کار) بەواتای (گوێڕایەڵ، شوێنکەوتوو، گۆشگیر،

شۆنکەوتە.....دێ) لەکوردیی ئەمڕۆدا، ئەم وشەیە هەیە، بەم زۆر بەکەمی بەکاردێ، بەتایبەتیی بۆ لێخوڕینی (کەر=هەر=خەر) دێ یان بۆ یەکێک، کەزۆر نەزان وساویلکە بێ وهەمیشە ئامادەی، جێ بەجێ کردنی هەر فەرمانێ کە دێتە بەرەوە بۆی ببێ، بەبێ بیر لێکردنەوە. لە لادێیەکان، بەژنی زۆردار، بەسەر مێردەکەیدا، هەمیشە، فەرەیزی: (وەک کەر هەچەی دەکات) = (پێسە هەری هەچەش مەکەرۆ) بەکار دێ.

– [ئەهیـە=ahyah]: ئەمـە ڕاناوی ئامـاژەی نزیکە، وەک (ئەم=this) حـاڵی حـازر وشـەی (ئەیە) وەک ئـامـرازی ئـامـاژەی نزیـک. لەهەندێ ناوچەی کـوردەواریدا، بەتایبەتیی لە ناوچەکانی لەکستان ولوڕستاندا، بەکاردێ.

– [یام=yâm] ئەم ڕاناوە، وێنەیەکی دیکەی ڕاناوی نەلکاوی کەسیی [یە=ya] و [یا=yâ]یە، کە لەلام وایە بەواتای (کە)ی پەیوەست، پەیوەند، دێ.

– [مەی=mai]ڕاناوی نەلکاوەو لەئەرکی (بەرکار) دایە.

– [ڤیـدڤا=s-vid v] :وشـەکـە لە دەوری کـردەوەدا کـە (زانین) ە، (part. Pf.). وشـەکـە دووبارەکـردنەوەی ڕیشـەی کـارەکـەی تێدایە، کـە دۆخی (زانین) دەردەخـات. هەرلەم قـەدەوە، وشـەی[ڤەیدە=vaida]بەواتای (فێـربووم) و وشـەی (ڤـیـدەر = va-vidar) بەواتای، (دەزانن) دێ.

– [ڤەڤەچەت = a-t va-va]: دووبارەکردنەوەی، لە هەندێ وشەدا واتای (تەواویی کارەکە) بەدەستەوە دەدات. ئالێرەشدا، ئەوەمان، بۆ دەردەخات کە کارەکە تەواو بووە و کراوە، یان کراوە و تا ئێستـەش کـاتی ئاخافتن، شوێنەواری یان کـاری درێژەی هەیە و ئالێـرەدا (هەروەک کـارەکـەی پێشـەوە، لەوشـەکەی پێش ئەمـەدا) کـارەکـە، دەمی ئەم گوتنەدا دەستی پێ کراوە، یان تەواو بووە، یان لەکردندا هەر بەردەوامە. بەهەرحاڵ ئەم وشەیە، بەواتای (وتی، گوتی، گوفـتی، ئوگوت، ڤاتش، ڤاچش...) دێ لەشێـوەکانی کـوردیی ئەمـڕۆدا، بەتایبـەتیی لە شـێـوەی هەورامـانیـدا، ئەم جـۆرە بەکـار هێنانە بۆمـەبەسـتێ، کـە بەئینگلیـزی پێی دەوترێ (پریزەنت پێـرفـێکت=present perfect) بەزۆری بەر چاو دەکەوێ، بۆ وێنە دەوترێ:

+– یەکـێک لە نان خواردن نەبووبێتـەوە و بۆی هەیە بێژێت (مـوەرای مـووەروو) کە بەشێوەی جافیی دەبێ (خەریکم دەخۆم)، یان یەکێک خەریکی (خوێندنەوە فیربوون) بێ بۆی هەیە بێژێت (موانای موانوو)، کەبەسۆرانیی، دەبێ بە(خەریکم دەخوێنم).

(ئەمەش، جۆرە وێکچوونێکە، لە چۆنیەتی دروستکردنی، ڕستەو فرەیزدا).

– [ئەهورە=Ahura]: ئەهورە، ناوی خـوای خـوایانە، لەلایەن کـوردانەوەو لەلایەن ئاریایەکـانی دیکەشەوە، ئەم خـوای خـوایانە، یەکـتـاپەرسـتی دەردەخات و بە(خـوای ژیروزانا) واتە (ئەهورەمەزدا) – دەناسرێ.

وشـەی (ئەهورە) هەمـیـشـە لەگـەڵ وشـەی [مـەزدا = mazdâ-s]دا وشـەیەکی

ناساکاریان دروست کردووەو بەواتای خوای مەزن، خوای خوایان، خوای زانا، خوای ژیرودانا، خوای راستیی،... هتد دێ.

– [ئیم=îm]: راناوی نەلکاوە، بۆ کەسی یەکەمی تاکە (لەدۆخی بەرکاردا) لەئەرکی (کارا) یان هاوکاری ئەو دایە، یان لە ئەرکی بەر کاردا.

– [ئیسا=îthâ]: ئامرازێکی ئاوەڵکارییە بەواتای (بەوجۆرە) لە کوردییدا و (thus) لەزمانی ئینگلیزیدا. بۆ هاو واتای ئەم وشەیەی سەرەوە، فرەیزی (هەروەها) کە خۆی لە خۆیدا، بۆمان هەیە، لەم جۆرە کارانەدا، ناوی (ئامرازی ئاوەڵکاریی) ناساکاری لێ بنێین.

– [مەنسرە=manthra]: وشەیەکی ناساکارە، لەکاروباری دینییدا، بەواتای (بیر=thought) دێ، یان بەواتای (وشە=بریار=پەیمان) دێ.

لەم بارەیەوە، وشەی دیکەمان بەرچاو دەکەوێ، بەڵام بۆ کێشەی دینیی ئەم وشەیە، سازترین وشەیە. بەشێوەیەکی رۆشنتر وشەی (مەنە =manah) هەر هەمان واتا، بەدەستەوە دەدات، بەڵام وەک ئەوەی سەرەو ناتوانێ بگونجێ، هەروەها، وشەی (سەنە=sanha) ش.

– [ڤە=va–s]: راناوی نەلکاوە، بۆکەسی دوومی کۆیەو بەم جۆرەش [ڤا=v] بەرچاو دەکەوێ و نیمچە دەورێکی هەیە.

– [ڤەرش = varsh]–، یان [فەرز = varz-s]:

ریشەی ئەم وشەیە[ڤرز=vrz]، کەبەواتای (کارکردن) (تەواوکردن) هاتووە، لەقەدی ئەم وشەیە، لە کوردیی ئەمڕۆدا، هەیەو ماوەو بەکاردێ، بۆ وێنە، (وەرزێر) ناوی ئەو کەسەیە، کە (کاری خەلەو خەرمان وباخەوانیی) دەکات. (وەرزاندن)، بۆ ئەو کەسەیە، کەوەرزشی زۆر لەبارەی راهاتنی کارێکەوە دەکات. لەم قەدەوە هەمە جۆر کار دروست دەکرێ وحاڵی حازریش، بەکاردێن، هەروەک (دەوەرزێنێ)، (وەرزاندی)، (وەرزێریی دەکات)، دەمی کاری وەرزێریی بەسەرچوو. لەشێوەی هەورامانیدا دەوترێ: (ڤەرزنام)، واتە: وەرزاندم، (ڤەرزنووش)، واتە: دەیوەرزێنم، (هەریزە=هەلیزەم، ڤەرزنا): واتە: مەشکەم وەرزاند (چاکم کرد).

ئالێرەدا، کاری فۆنۆلۆژیی–بەشی دەنگ گۆرکێ، دێتە بەر مەیدانی پشکنینەوە، کەتا ئەمڕۆیش، لەنێوان هەورامانیی و جافیی و سۆرانیی وبادینانیدا، درێژەی هەیە!

– [یەسا=yaøã] :ئامرازی پرسەو بەواتای (چەند، چند، چندێ) دێ. هەر لەم رووەوەو بۆ بەدەستەوەدانی هەمان واتا، وشەی (کەسە=katha) مان هەیە.

– [ئەیبیە=aibyas]: راناوی کەسیی نەلکاوە، کۆیە، لەدۆخی بەرکار (جارومجرور–ع) دایە.

– [ئەڤای=avãi] :ئامرازی سەر سوڕهێنەرە، وەک بلێیت: ئۆ !!ئا !!ئاخ! یان ئۆف!

– [ئەهەت=ahat]:ئەم وشەیە قەدێکی رانەبوردووە وبۆ داهاتوو بەکار هاتووە، ئەم وشەیە لەریشەی (....) ەوە وەرگیراوە (سۆکۆلۆڤ –ل–١١٦)، هەستی داهاتووی تێدایە.گەڕخواردنی وشەکە، لە دۆخی کەسیی سێیەمی تاک دایە.

– [ئەپەمە=a pama]: لێرەدا، واتە لە ئاڤێستادا، هاوواتای ئەم وشەمان هەیەو ئەویش (پەرەڤییە=paravaya)یە، کەواتای (کۆتایی، دوماهی، دمایی، مەرزیی، پەڕیی) هاتووە، کەلەزمانی ئینگلیزیدا وشەی (لاست=last) دەگرێتەوە.

شایانی باسە، ئەم وشەیە[پەرەڤە= para vah] ناساکارەو بریتییە لە وشەی[پەرە = para] کە واتای (پەڕ، دماهی، کۆتایی، مەرز، سنوور) دەدات وپاشبەندەکەشی، بۆبابەتی دروست کردنی (ناو) ە، کەواتای ئاوەڵکاری جێگاش بەدەستەوەدەدات.

پاش ئەوەی، کەواتای وشە سەرەکیەکانمان، رۆشن کردنەوە، وای بەباش دەزانین، کەواتاگشتییەکەیان، لە چوار چێوەی رستەسازیی کوردیی ئەمڕۆدا، بخەینە بەرچاو:

"نوکە، گوێ بگرن هەردوولاتان: ئەوانەی کە لە جێگای دوورەوە و ئەوانەش کە لە جێگای نزیکەوە، بۆ ئێرە، بۆ فێر بوون هاتوون!..."

ئیدی، لێرەدا لەبارەی دوو رەوانی سەرەتای بوونی زیندەگییەوە دەئاخەفم:

لەو دووانە، پاکترین وپیرۆزترین رەوان، بەرەوانی بەد و پیسی گوت: ئێمە نەپەیڕەوی باوەڕمان، نەرێرەوی ڤەرزاندنمان، نەبیرو بۆ چونمان نەرێڕەوی دینمان، نەگوتەمان و نەکردەوەمان، نەوێژدانمان، تەنانەت رەوانیشمان ناتوانن پێکەوە بسازرێن!

نوکەش، بۆتان دەئاخەفم، کەئەهورومەزدە، لەسەرەتای بوونی زیندەگییەوە، چی پێ ڤەڤاچم:

"ئەوانەی لە نێوان ئێوەدا، کە پەیڕەوی ئەم ئامۆژگاریەن، هەروەک من بیرم بۆی چوو ورۆشنم کردەوە، بەتەواویی فەراهەم نەیەنێن کۆتایی ژیانیان، ئەفسووساویی دەبێ!"

-(ئەوەی کە دەبێ، لێرەدا، بەسەریدا، نەڕۆم ئەوەیە، کە ئەنجامی ئەم لێکدانەوەی (واتا گشتییەکە) من، لەسەر بنچینەی بەراوردکردنی لێکدانەوەی (سۆکۆلۆڤ-ل-١١٦، ئەوەی پورداود- گاتاها، ل-١٥٠) یە)-.

فەرهەنگۆک

وشە: واتاکەی

(ئا): A

(ئا): پریپۆزیشن : â

(ئەبی): پریپۆزیش؛ لە ناو: abi

بەزستان = (abigamai)، لە زستاندا.

(ئەهمی): ahmi

لە ماڵەوە، لەم ماڵەدا.

(ئاپ): âp

ئاڤ، ئاو، ئاوی، ئاب.

(ئەپەرە): apara

ئامرازی پەیوەندی، ئەوجا، لە پاشا، دماوە، لە دواوە، ینجا.

(ئاتەر): âtar

ئاگر، ئاویر، ئایر، ئاهیر، ئاتەش.

(ئازاتە): âzâta

سەربەخۆ، بەرەڵا، ئازاد، بەرباز، پەرواز، بەرڤاس.

(ئەخشنوتە): a- xshnûta

خۆشحاڵ، بەکەیف، بەهەوەز، بەهەوەس.

(ئاری): âri

ئازار، ڕەنج، دەرد.

(ئانگهەن): â - hanghan

دەهەن، دەم، زار، کەپوو.

(ئێریەمەن): airyaman

پێشەوای دینی ئاریان.

(ئاترەڤەن، ئایرڤەن): âthravan

ئاگرەوان، ئاتەشەوان، ئایرەڤان، ئاویرەڤان.

(ئەرسەنە): arthana

ئەنیشک، یەرەژنە.

(ئەدڤەنەم): advanan

ماوە، مەسافە، (مەبەست دووریی و نزیکی ماوەیە).

(ئەوگ): aug

دووان، ئاخافتن (ریشەیە).

(ئەزامی): azâmi

سەرکردە، پێشەوا.

(ئەژی): azi

ئەژدیها، مار، دوشمن، زوحاک.

(ئاخنە): âxna

لەغاو، لەغام، لگاو.

(ئەنتەرە): antara

نێوان، لە ناو.

(ئازیە): âsyah

ئازاترین، تیژڕەوترین.

(ئەیەر): ayar

ڕۆژ، ڕۆ.

(ئەختی): axti

ئازارکێشان، ئازارخواردن.

(ئەسپە): aspa

ئەسپ.

(ئەسپا): aspa

مایین.

(ئەمرتە): a- marta

نەمر، جاویدان.

(ئەستەڤەنت): astavant

تەنی، ئەستۆیی.

(ئەشە): asha

ڕاست، چاک، ڕەوا، برەو، سەرلەبەر، خۆشەویست.

(ئارمەتی): ârmati

فریشتە، پەریی، شانس، بەخت، بەهات.

(ئەشی): ashi

فریشتەی پاداشت.

(ئەهرەمۆک): ahrmog

پەرێی درۆ، پەریزادی درۆ.

(ئەشمۆگ): ashmogh

پەریزادی درۆ، پەرێی درۆ.

(ئەفسمەن): afsman

بڕگەی هۆنراوە، نیمە شیعر، پێوانەی هۆنراوە.

(ئازەینتی): âzainti

زانین، ئاگاداری.

(ئەهو): ahû

سەروەر، گەورە (خوایگان)، خودای خودایان (ئاهورا).

(ئەونەڤێریە): ahunavairya

ئێربەن، ڤاچ.

(ئەپەیەتی): apayaiti

دێنە بەرەوە، دەگات، دێت، یەت، یەن، مێ وەرۆ.

(ئەیەتی): aêiti

دەچێ، دەڕوا.

(ئافەرینام): âfrinâm

سەرفەراز، ئەفەرین.

(ئافرینامی): âfrinâmi

سوپاسی دەکەم، دەستخۆشی لێ دەکەم، ئافەرینی دەکەم.

(ئاتاپەیتی): âtâpaite

گەرمایی، گەرمیی، تاو، تین.

(ئەز): az

ئەز، من.

(ئەیڤە): aiva

یڤڤە، یۆڤە، بۆوە، یەک، ئێک.

(ئەنیە): anya

هیتر، هی دیکە، یۆتەر، یڤەتەر.

(ئەیشام): aishâm

ئەوان، ئادیشا.

(ئەنگۆڤەهیشتە): Anghuvahishta

بەهەشت، خۆشیی، خۆشگوزەرانی.

(ئەمەڤەنت): amavant

خاوەن زۆر، زۆردار، زۆرمەند، هەڵمەتدەر، هێرشبەر، هەمەوەند.

(ئەمە): ama

زۆر، هێز، توانا.

(ئەزیدەهاکە): azi - dahâka

زۆحاک، دوشمن، دوژمن.

(ئەهورەمە): ahurama

کەیخودا، کەیخوا، دەمڕاست، قسەڕەوان، وەکێل.

(ئەڤەڤەرزیکە): a- vavarzika

بێکار، بێوەرزیی کار، بەتاڵ.

(ڤەڤەرزیکە): vavarzika

کاردارە، کار دەکات، ئیش دەکات، شوول دەکاتن، شوول هەنە.

(ئەنگەڤەنە): anghvana

ئاخۆڕ، ئاڤڕ، ئاوڕ.

(ئەرێش): aresh

ڕاست، ڕەوان، ڕەوا، بەربرەو، بەرەودار، سەرلەبەر.

(ئەمسە): amsa

هاوسا، هاسا، دراوسێ، نزیک، بەرامبەر.

(ئازیە، ئازیاھ): âsyah, âsyah

ئازاترین، لێهاتووترین.

(ئەنگرە): angara

ئەهریمەن، شەیتان، درۆ.

(ئەتاپەتی): atâpati

گەرم دەبێ، گەرمایی، تاو دەگرێ، تاو، تین دەگرێ، (تین: وەک کار و وەک ناو).

(ئەکوزێ): aquze

هەشار دەدرێ، هەشار دەخوا، خۆی دەشارێتەوە، دەشارێتەوە.

(ئەورڤەنت): aurvant

ئەڵوەند، تیژڕەو، پاڵەوان، کۆڵنەدەر، هێرشبەر.

(ئەکە): aka

خراپ، شەڕانی، جەنگەران، شەڕفرۆش، بەدکردەوە.

(ئەکەتەرە): akatara

خراپتر، جەنگەرانتر، شەڕانیتر، شەڕفرۆشتر.

(ئەسمەند): asmand

ئاسمان.

(ئەورە): awra

هەرو، ئەور.

(ئەزامی): azâmi

من، ئەز.

(ئازوش): âsush

ئازا، لێهاتوو، بەتوانا، کۆڵنەدەر، نەبەزاو.

(ئەناهیتا): an - âhitâ

پۆڵا، ژەنگ هەڵنەهێن، ژەنگ هەڵنەگر، ژەنگنەگەر.

(ئەچیەھ): acyak, ashyah

چیا، کێو، شاخ، کەش، کۆ، کاو.

(ئاتا، ئاسا): athâ

ئاچا، لەوێ، لە پاشا، بەڵام.

(ئەستە): asta

ئەست، ئیستخوان، پێشە، ئێسقان، سوخوان، ئێسک.

(ئەزدبیس): azdbis

بەپێشەوە، بەئێسکەوە، بەئێسقانەوە، بەئەسقەوە.

(ئەوگدە): augda

وتی، گوتی، ڤاتش، ڤاچش، بڤاچش.

(ئەوختە): auxta

یەخ، سەهۆڵ، بەستن، یەخبەند، سەهۆڵبەندان.

(ئەپام): apâm

ئاوەکان، دواوان.

(گارە): gâra, gâri

شاخ، گارە، کۆ، کەش، چیا، کاو، کێو.

(ئاھ): âh

دانیشتن.

(ئانیە): ânya

وەهابوو، بوو.

(ئەهماکە): ahmâk (a)

ئێمە، هەمە.

(ئەرەیتیکس): a- raitix

مشت قووچان، ڕەزیل و بەخیل.

B

(بەرە): bara

بار، هەڵگرتن، بارکردن.

(بەڤە): bava

دەستکەن، سوود، سوودکردن، قازانج کردن.

(بەرامی): barâmi

هەڵگرتن، بار، کۆڵ.

(بەیڤەر): baivar

دە هەزار (ژمارە).

(بی – زەنگەر): bi - zengar

دوو زەنگ، دوو لاق، دوو زەنگۆڵ، جووت لنگ.

(بی – دڤە): bi - dva

دوو، دوێ.

(برزەنت): brzant

بەرز (بۆ نێر).

(بەرزەنتیی): brzanti

بەرز (بۆ مێ).

(بوومیی): bumi

خاکیی، بوومیی، نیشتمانیی.

(بەزوو): bazu

بازوو، قۆڵ، باڵ.

(بەگە): bagha

بەگ، گەورە، خوا، بەسوود، سوودبەخش، سوودمەند.

(بەخت): baxt

بەخت، شانس، ناوچاوان، چارە، بەهات.

(بەنگ): bang

بەنگ، مەستی (هەرە بەنگ).

(بەر): bar

بردن.

(بەرەت): barat

دەیبا.

(بەودە): baodha

بۆ، بۆوە، بۆن.

(بەرەنە): barana

بڕندە.

(بوزیە): buzya

بزن، بزە.

(بانوو): bânû

بانوو، خانمی ماڵ، چل چرا.

(بروڤەت): bruvat

ئەبرۆ، برۆ، برۆێ.

(بۆدەتەێ): baudatai

بۆن.

(بووریی): bûri

دەوڵەمەند، بووە، بوودە.

C & Ç

(چەیچەستە): chaechasta

دەریاچە ئۆرمیە (ئۆرامیە).

(چەیسەت): chaith - at

دەیەوێ فێر بێ، حەزی لەوەیە کە فێر بێ.

(چەیسەتەی): chaitha - tai

دەیەوێ فێر بکات، دەیەوێ دەرسی بدات.

(چیزە): chitha

چزکردن، جز، لابردن، سڕینەوە، پشتگوێ خستن.

(چەرەت): charat

دەیەوێ بیکات، دەیەوێ کارەکە بکات.

(چەش): chash

چەشتەی، چێژان، چەشتن.

(چەشمەن): chashman

چوا، چەشم، چەم، کانی، سەرچاوە، چەشمە.

(چیخرە): chixra

چەکەرە، ژیانەوە، هێز و توانا، هەڵسانەوە، ڕووانەوە، سەوزبوونەوە.

(چینڤەت پەرەتە): chinvatpereta

پردی سەرات، پردی جینڤەت.

(چیسە): chitha

چارە، شانس، ناوچاوان.

(چیستە): chista, chisti

ناوی کەنیشکی زەردەشت، زانیاری، ڕۆشنبیریی، دانایی.

(چیستیڤەند): chistivant

دانشمەند، هۆشمەند.

(چەتورە): chathwar

چوار (ژمارە).

(چرەت، چڤەنەت): chrat, chvant

چەند؟

D

(دەدا): dadâ

پێدان، پەنەدای.

(دییا): dyâ

فشاری دەدا، دەیگوشێ، دەیگرێ.

(درەوگە): drauga

درۆ.

(دیدرەن): didran

توندی دەکات، هەڵیدەپێکێ، دەیبەستێ.

(دەیسەیە): daysaya

دیتن، بینین، چاوپێکەوتن، دیدارکردن.

(دەرس): dars

تەماشاکردن، سەرپەرەشتی کردن، پەروەردەکردن، چاودێری کردن.

(درەفشە): drafsha

درەفش، بەیداخ، ئاڵا، دروشم.

(دڤیسیەت): davisyat

دوژمەنی، دوژمنایەتی.

(داتەر): dâtara

داهێنەر، دروستکەر.

(دۆگدەر): dugdar

کەنیشک، کناچێ، دوێت، کیژ، دوختەر.

(داسری): dâthri

پێدەر، بەخششەر، (بۆمێ).

(دامەن): dâman

مەڕوماڵات بەخێوکردن.

(دەینا): dainâ

دین (مێیە).

(دیسرە): daithra

دیدەن، چاو، چاوپێکەوتن.

(دەیڤە): daiva

دێو، درۆ، شەیتان.

(دەیەڤە، یەسنە): daiva, yasna

دێوپەرەست.

(دەیو): daihu, dai hu

دێهات.

(داتەر): dâtar

دادەوان، ڕاستڕەو.

(دەخمە): daxma

تەکمە، ئازا، پاڵەوان.

(دوورە): dura

دوور.

(دەڤە): dva

دوو، دوێ، دڤێ.

(دیدی): daydi

دەبەخشێ.

(دوژمەتە): duzmata

پەنداریێ بەد.

(دوژئوختە): duzuxta

گوتاری بەد.

(دوژڤەرشتە): duzvarshta

کرداری بەد.

(دەرگەھ): dargah

درێژ.

(دراگەھ): drâgah

درێژایی.

(دەد): dad

پێ دان، پێ بەخشین.

(دەبیتیە): dabita

دووەم.

(دەڤیشیەت): davisyant

دوژمن.

(دەتتە): dat - ta

دایێ.

(دەدیی): da - di

دەدات.

(دەدەی): dadai

ئەیدەم.

(دەدنتەی): dadntai

ئەیدەن، پێشبەندە (ئاوڵکار).

F

(فرە): fra

پتر، زۆرتر، فرەتر.

(فرە جەسەیەتی): fra - jasiti

دێتە دەرەوە، بەرچاو دەکەوێ، دەردەکەوێ.

(فرە جەسەنە): fra -jasana

بەرەو خوارەوە.

(ڤشویەنت): fsuyat, fsuyant

ماڵیات، کەڵدەر، مەڕ و بزن، (تگە گرتن، بەران گرتن). بۆ ئەوەی زاووزێ بکەن.

(فشو، پەزو): fssu = pasu

چوارپا، چوارپێ، مەڕ، وڵاخ، مەڕوماڵات، پەز (مێ).

(فرەیەنگە): frathange

سەنگین، قورس، گەورە، بوزورگ.

(فخشەڤن): fxsafn

شەو، شەڤ، شەب.

fra - spart یەدەککراوبۆ، دانراوبۆ، ئامادەبۆ.

G

(گەییێە): gaitha

هەنی، گێتی، کەون.

(گریڤە): griva

پشتی مل، لووتکەیێ هەمیشە بەفر گرتبێتی، بەرزایی تەموتواڵی دار.

(گامە): gâma

هەنگام، هەنگاو.

(گەوەش): gaush

گا، چوارپێ، ئاژەڵ، چوارپا، گاھ گەل.

(گارە): gâara

شاخ، کێو، گارە، کاو، کەش، کەژ، کۆ، (بۆ نێر).

(گاریی): gâri

لە دۆخی (مێ)دا، شاخ، کێو.

(گەیسیا): gaithyâ

ژیان، ژیوای، گیان.

(گاوش ئۆرڤەن): gâush - urvan

فریشتەی پاسەوانی گا، پارێزگاریکەری ڕەوانی چوارپێ.

(گاتو): gâtu

جا، جێگا، یاگێ، شوێن.

(گەرمە): garma: garama

گەرم.

(غژەر، گەژەر): ghzar

گەوج، نەزان، هەژار.

(گرز): grz

(ریشەیە) گریە، گریان، گرەوە، گرەڤە.

H

(هەم): hahm

پێکەوە، هەماهەنگی، باهەم، گەل، هەرەوەز.

(هەنجەسەنتی): hanjasanti

کۆدەبنەوە.

(هیامە): huyâma

بۆماوەی.

(هاسرەماش): hâthra - mâsh

ماوەی میلێ.

(هۆنەڤ): huna - hunav

هاوارکردن، خوێناورژتن، زریکاندن، رۆکردن.

(هەچ): hach - hak

شوێنکەوتن، بەگوێکردن، فەرمانبردن، سۆخرەگرتن.

(هڤەرشتە): hvarsta

کردارنیک.

(هوشکە): hushka

وشک، هوشکە.

(هەمیەس): ham - myas

تێکەڵبوون، تێکەڵکردن، ئامیختەبوون.

(هەنگەنە): hangana

هەنگ.

(هاڤەنە): hâvana

دەسکاوەن، دەسکەوان، هاوەن.

(هونەرە): honara

هونەر.

(هەندام): handâm

ئەندام، بەژن، بەژنوبالا، هەندام.

(هەیتومەنت): haetumant

ئاوی حەیات.

(هیشتەیتی): histaiti

وەستان، هێلان، هێشتنەوە.

(هوکەریە): Hukirya

ناوی شاخێکی بەرزە لە ناوچەی هەکاری.

(هەپتەکەرشڤەر): hapta - karshvar

حەوت کیشوەر، حەوت هەرێم.

I

(ئی): i

ریشەی کاری (چاوگی) چوونە:

(ئیدە): idha

نوکە، ئێستا، ئیسە.

(ئیدی): idi

فەرمانە، بچۆ، برۆ، هەرە.

(ئیدە): ida

ئێدی، ئەوجا، ئەنجا، لە پاشا، دواتر.

(ئیرە): ira

هێرش.

(ئیشتە): ishta (sura)

زۆر، هێز، توانا.

(ئیژە): iza

خۆشاوی بەهەشتی، شەرابی دینیی، ئاوی هەوم، دۆشاوی هەوم.

(ئێژەدۆش): iza - dus

خۆشاوی شەیتانی، خۆشاوی بەدکاری، خۆشاوی دۆزەخی.

J

(ژیفە): jiva

ژیان.

(ژەسە، جەسە): jasa

هاتن، دەستکەوت، سوود.

(ژەفرە): jafra

قووڵ، ژەرف.

(جیجیشە): jijisha

پێ خۆر، خورشت، شله.

(جەهیکا): jahikâ

ژنی خراپ، ئافرەتی سەکسی.

(ژندیی): jindi

لێ ژەندن، تێ ژەندن، لێدان.

K

(چەر، کەر): kr, char

کردن.

(کامە): kâma (kâm)

کام، ئامانج، ئاوات.

(کەسیەپە): kasyapa

کیسەڵ.

(کەرەنویات): karanuyât

بابیکا، دەیکات.

(کیەونە): kyaona

ناوی هۆزێکی کاریگەر.

(کەرەت): karat

بەش، کەرت، لەت.

(کەر): kar

کار، ئیش، شوول، هەرمان، فەرمان.

(کارکاسە): kâhrkâsa

داڵە گۆشتخوەرە، سیسەرگە کەچەڵ.

(کەسچیت): kas - chit

چە کەس، کێ؟

(کەتەمە): ka - tama

کام؟

(کشڤیچار): kish - vichâr

کشتەزار، کێڵگە، جارِ.

(کەڤی): kavi

شەهریار، گەورە، سەردار، میر.

(کرنو): krnu

کردن.

(کەنە): kana

دەکەنێ، دەکێڵێ.

(کەسچیت): kas - chit

چەند کەسێ، هەندێ.

(کەتەرە): katara

کامتریان، کامیان، کەمەیان.

(کرنەوتی): krnuti (krnauti)

دەیکات.

(کرنودی): krnudi

کردن، بەجێهێنان.

M

(مرەڤ): mrav

ئاخفتن، گۆکردن، ماچای.

(مەرغە): margha

مامر، مریشک، کەرگ، مر.

(میژدە): mizda

مزگێنی، مژدە، موژدە، هەواڵی خۆش، هەواڵی دڵخۆشکەر.

(مەرتە): marta

مرۆ، مرۆڤ، بمر، بەشەر، خەڵک.

(مرنت): mrnt

مراندن، کوشتن، خنکاندن، لەناوبردن.

(مەخش): maxs

مێش، مەگەز، مەشی.

(مەیری): mairi, (maori)

مرۆچە، مێرو، مێروولە.

(مەزەنت): maznat

مەزن، گەورە.

(مەترە): matra, matar

دایک، داڵک، دای، ئەدا.

(مەشیە): mashya

پیا، مەرد.

(مەشیا): mashyâ

ژن، ئافرەت.

(میەزدە): myazda

دەمێزێ، شێدەر دەدا.

(میترە): mithra

میهر، گەورە، دەستڕۆیشتوو.

(مەزەت): mazat

مەزن، بوزورگ.

(مەناهـ): manâh

گیان، رۆح، رەوان، پیاوانە.

(مرێیوش): marthyus

مردن، لەناوچوون، بمر.

(مەنیەنتی): manyente

بیرکردنەوە، یادکردنەوە.

(ما): mâ

ئامرازی نەفی.

(مەیسەنەم): maithanam

ماڵ، نیشتمان، دایکزاد.

(متەیە): mitaya

نیشتەجا، نیشتەجێ.

(مەهی): mahi

ئامرازی پەیوەندی.

(ماهـ): mâh

مانگ، مونگ، هەیڤە، بورج.

(مژدەڤەت): mizdavat

مژدەدەر.

(مژدەڤەنت): mizdavant

مژدەدەر.

(مەنیە): manya

عەقڵ، رۆح، ویجدان.

(مەدە): mada

ژەهراویی، سەرخۆش، مەست، مەس.

(مەدە – تەی): mada - tai

سەرخۆش دەبێ، مەست دەبێ، عیشقی خوایی دەیگرێ.

(مەرەغە): maragha

باڵەندە، مەل، پەلەوەر.

N

(نەسکە): naska

پەرتووک، نەسک.

(نەیت): noit: (nait)

نە، (نەهی).

(نەیمە): naima

نیوە، نیم، نیمە.

(نیڤەیدەیە): ni - vaidaya

چاودێرکردن، چاودێریکردن، سەرپەرەشتیکردن.

(نەریەمەناهـ): narya - manâh

رۆحی پیاوانە.

(نەفیە): nafya

نەژاد، ئەوەزا.

(نر): nr

نێر.

(نرگەر): nr - gar

کەژەوان.

(نامە): naman (nama)

ناو، نام.

(نیاکە): nyaka

نیا.

(نەیریکا): nairikâ

ئافرەتی نیک (داوێن پاک)، پێچەوانەی ئەمە دەبێ بە(جاهیکا)، واتە ئافرەتی خراپ (jahika).

P

pistra :(پیشترە)

پیشە.

pitar, pita :(پیتەر)

باوک، باو.

pâdâ :(پادا)

بەپێ، پیادە.

pâdayântam :(پادەیانتەم)

بەپیادە هاتووە.

pouro :(پەورو)

پەر، مەرز، زۆر، فرە.

peretu :(پەرێتو)

پرد، پل.

pazdu :(پەزدو)

ئەسپێی گەنم.

pati :(پەتی)

گەورە، سەرکار.

pâd, pâdam :(پاد)

پا، پێ.

peretazama :(پەرتەزمە)

زستانی سەخت، زەهریر. ع.

puthra :(پوسرە)

کور، پوور، نەوە.

panca :(پەنچە)

پێنج، پەنج.

pada :(پەدە)

برگە، بەند، سروود، کێشانە.

porchistâ :(پورچیستا)

ناوی کەنیشکی زەردەشت کە بەناوبانگە بەزانیارییەوە.

pistra :(پیشتەرە)

پیشەوەر.

pâdabis :(پادەبیش)

بەپێ، بەپا.

pasu :(پەزو)

پەز، مێ، مەڕ، مەیی، رانەمە، گەل.

pari :(پەری)

گرتن، جمبڕین، کوتکردن، کپ کردن.

paristayât :(پەریستەیات)

دەستبەسەر، ڕاوەستاندن، گرتن.

prsa (pars) :(پەرس)

پرسیار، پەرس.

pancadasa :(پەنجە – دەسە)

پانزە.

puxdha :(پوخدهە)

پەنجەم، پێنجەم.

R

rinaxti :(رینەختی)

بەجێ دەهێڵێ، دەڕوا.

rathaeshtar :(رەتەیشتەر)

گرووپە سوار، کۆمەڵە سوار، سواری جەنگەران.

ratu :(رەتو)

شاگردی دینی، ڕاتوو.

ratuni :(رەتەونی)

راستڕەو، راستەوان.

raoghana :(رەوغنە)

رۆن، مەڵهەم، رەوغنە، پی، چەوریی.

ranjista :(رەنجیشتە)

رەنجدەرترین، بەدەن سووکترین، زووخێزترین، لەش سووکترین.

raoxshan :(رەوخشەن)

رۆشن.

raesha :(رەیشە)

رێش، زامدار، بریندار، زەخمین.

rasman :(ڕەسمەن)

ڕەزمکەر، جەنگەران.

râman :(رامەن)

دەسەمۆکردن، ڕاهێنان، فێرکردن.

razista :(ڕەزیشتە)

ڕاسترین.

raitaix :(ڕەیتیخس)

(سەخی تەبع = ع)، دەستبەڵاو.

rnav :(رنەڤ)

زیادکردن، خستنەسەر.

run: ravân :(ڕەڤان)

ڕەوان، ڕۆح.

ratavan :(رتەڤەن)

راسڕەو.

S

staora :(ستەورە)

ئەستوور.

savâ :(سەڤا)

بەکارهێنان.

syauthna :(سیەوسنە)

ئەرک.

stav :(ستەڤ)

ستایش، نوێژکردن، پاڕانەوە، لالانەوە، گەدایکردن.

srunav :(سرونەڤ)

گوێگرتن.

srava :(سراڤە)

سروە، هەواڵ.

stu :(ستو)

وێست، وستاندن.

spis :(سپش)

ئەسپێ، هەشپش.

spân: svân :(سپان)

سەگ، سپڵەوات، توونە.

sura :(سورە)

زۆر.

sav - ista :(سەڤیشتە)

بەهێزترین.

spanta - mainya :(سپەنتە – مەینیو)

یەکێ لە باشترین یاریدەرانی مەزدای پاک.

spanta - mainyux :(سەرپەنتەمەینوخس)

فریشتەی پاداشت.

sarta: sarata :(سەرەتە)

سارد، سەرد، سەرما، زوقم.

sta :(ستا)

وستان.

sângha :(سانگە)

فێرکردن، پەروەردەکردن، پەروەردە.

saoshyânti :(سەوشیانتی)

سوودبەخش، فەڕدار، پێویست، دەردخۆر.

syâva :(سیاڤە)

ڕەش، سیاو، سیاه.

saena :(سەینە)

سیمرخ.

suxra :(سوخرە)

سوور، سۆر.

spitavarenah :(سپیتڤەرەنە)

سپی پۆش، سپی ڕەنگ، سپی پێست، سپی چەرم.

satam :(سەتەم)

سەد (ژمارە).

skandah :(سکەندە)

شکاندن.

safa :(سەفە)

سمی چوارپێ.

(ستەر): star

ستارە، ئەستێرە.

(سنەوتیس): snothis

باڵ، بازوو.

(سەڤا): savâ

سوودبەخش.

(ستریی): strî

ئافرەت، ژن.

(ستریيام): striyâm

ژنانە.

(سپەسیە): spsya

چاودێری، سوپاس.

(سرەونەتی): srunauti

دەسرەوێ، دەبیستێ.

(سیە): sya

بەرگریی، سیپەکەردەی.

(سەنهە): sanah

گۆکردن.

(شاتە): sata

شاد.

(شیا): shyâ

شادبوون.

T

(تەنەڤ): tanav

تەنگێشان، تەنانکێشان، توندکردنەوە، چوارمێخە.

(تەنوش): tanush

تەن، بەدەن، بەژنوباڵا.

(توورە): tûra

توورانی.

(تبەیش): tbaes

دوژنیکردن، دوژمنایەتی.

(تکەیشە): tkaesha

ئایین (مەزهەب – ع).

(تەفنو): tafnû (tap)

تا، گەرمی.

(تەنوورە): tanûra

(تەپەیتی): tapayeiti

گەرم دەبێتەوە، تا دەگرێ، تاو دەگرێ.

(تەپ): tap

گەرم، تاو.

(تایەتی): tâyati

گەرمی، تاو گرتن.

(تەپسەت): tap - sat

گەرمبوو، تاوگرتی.

(تری): tri

یەرێ، سێ.

(تیشتریە): tishtrya

تیژڕەو، تیر، تووش، سەرداری ئاو، میری ئاو، گەورەی ئاو.

(تەیەرە): taera

تیرە کاو، ریزە شاخ.

(تەنسچە): tans - cha

تەنانی پیاوان، پیاوان.

(تانسچە): tâns - cha

ئافرەت.

(توتەڤ): tu - tav

نزیکە، دوورنییە، لەوانەیە.

(توتو – یاس): tutu - yas

ناگونجێ، نالوێ، دوورە.

(تەرشنە): tarshna

تینوو، تەشنە، تینوویەتی، تەشنەی.

U

(ئوس): u: us

بەرەو سەر، بەرەو دوور.

(ئوسجەسەیتی): us - jasiti

بەرەو سەیران،.

(ئوپەکرنتەن): upa - krntan

بەرەو ژێرەوە.

(ئورڤەرا): urvarâ

رووەک، شەتڵ.

(ئوسزەیە): us - zaya

دزێ.

(ئوسڤەس): us - vas

حەز، خواست، ئامانج.

(ئوپەیری): upairi

لە سەرەوە، لە بان.

(ئوتە): utha

چەوریی، چەربیی، پیی.

(ئوپەمە): upama

بەرزترین، سەرترین.

(ئودەرە): udara

دەرەی دەیلەم، جێگای دێو و درۆپەرستان.

(ئودەریە): udarya

کۆهسار، سەختاری، ناوچەی دەیلەمستان (مازندەران).

(ئوزوڤە): uzava

یاریکەر.

V

(ڤەرزیە): varzya

وەرزاندن، ڤەرزاندن، فەرزنای، ڕاهێنان، کارکردن، کارکەردەی، کارکرن.

(ڤەرز): varz

ڤەرزیە، ڤەرزاندن، ڕاهێنان، کارکردن، کارکەردەی، کارکرن.

(ڤەرزیە): varzya

وەرزی کارکردن، کاتی ڤەرزان، دەمی ڤەرزاندن، دەم و وەرزانی، ڤەرز و ڤەرزنای، بۆ وێنە (ڤەرزی دروێنە).

(ڤەرزەیەنەت): varzeyant

وەرزاو، ڤەرزیا، کار کردە.

(ڤاستریە): vâstrya

کیشاوەرز، کشتکەر، کشتوکاڵکەر، باخەوان، ڤەرزیەر.

(ڤەنتڤا): vanthvâ

گەلە، ڕان.

(ڤابەرەمنەم): vâbaramnam

بەسواری، هەڵگیراو.

(ڤیجەسە): vi - jasa

دەردەکەوێ، دێتە دەر.

(ڤەڤەچاتە): vavâchâta

ئەگەر بێژی، ئەگەر بڤاچۆ، ئەگەر بڵێت، ئەر بڤاچۆنە.

(ڤەفرە): vafra

بەفر، وەرو، ڤەرڤە، ڤەروە، وەفر، بەرف.

(ڤەن): van

تۆپز، سەرەمیکوت، مێشکوژ، مار و مێروکوژ، کوشەندە، مرینەر.

(ڤیدوش): vidush

دەبینێ، دەزانێ، چاو لەسەر.

(ڤیدڤاس): vidvâs

بینین، سەرپەرەشتی کردن، چاودێری کردن.

(ڤەهیا): vahyâh

چاکترین، خاسترین، بێهترین.

(ڤەدەر): vadar

باڵ، قۆڵ، بازوو، دەس.

(ڤەهو): vahu

باش، چاک، بەه.

(ڤەهڤی): vahvi

دڵسۆز، بەرەحم.

(ڤانسڤا): vanthvâ, vânthvân

شوان.

(ڤەیریە): vairya

ئارەزوو، خواست، داوا.

vahish :(ڤەهیش)

بەهەشت، خۆشی، کامەرانی.

vachastashti :(ڤاچەستەشتی)

بەند، شعر، هۆنراوە، هەڵبەست.

vachangh :(ڤەچەنغ)

واچە، ڤاژە، ڤاچە، وتە، گۆتە، بێژە، واژە.

vak - s :(ڤاک)

دەنگ، سەدا، ئاواز، وشە، گفت (قەول -ع).

vayu :(ڤایو)

خوالەی با، سەرکاری با، فریشتەی با، میری با.

vât - vâyu :(ڤاتڤایو)

پەروەردگار.

vâsô :(ڤازۆ)

وازۆ، خوازێ، داوا دەکات.

vaida :(ڤەیدە)

فێربوو.

vis - pati :(ڤیسپەتی)

گەورەی ماڵ.

vânt :(ڤانت)

سوود، قازانج.

varz :(ڤەرەز)

ڕۆشن، پرشنگ، درەخشان، پرشنگدار.

varstva :(ڤەرشتڤە)

وەرزێربی.

vira :(ڤیرە)

پیاو، مەرد.

virî :(ڤیریی)

ژن، ئافرەت، کیژ.

vavacha :(ڤەڤەچە)

گوتی، وتی، ڤاتش.

vanghu :(ڤەنغهو)

مەردانە، پیاوانە.

vaxsya :(ڤەخسیە)

یەژم، ماچم، دەڵێم، یێژم، دەبێژم.

vasami :(ڤەسەمی)

دەخوازم، موزام، حەزم لێیەتی، خوازیێنی دەکەم، موازوش.

varzyeti :(ڤەرزیەتی)

دەوەرزێ، رادێت، فێر دەبێ، وەرزش دەکات.

vispa (vispai) :(ڤیسپە)

کۆمەڵ، خەڵک، هۆز.

vispanâm :(ڤیسپەنام)

لە هەمووان.

vrnu :(ڤڕنو)

هەڵبژاردن، دسچن.

vrnav :(ڤڕناڤ)

دەسچنکردن، هۆرچینەی.

X

xsha :(خشە)

حوکم کردن، دەستبەسەرداگرتن، فەرمانڕەوا، شاه.

xshnûta :(خوشنوتە)

خۆشنوود، خۆشحاڵ.

xvatu :(خڤەتو)

جەنگەران، فەرمان بەسەردادان.

xvafna :(خڤەفنە)

خەو، خەون.

xrafstra :(خرەفسترە)

مەگەز و مێشی زیانبەخش.

xrafstrghna :(خرەفسترغنە)

مێشکوش، مارکوش، دووپشککوژ.

xshathrî :(خشەیری)

ئافرەتی فەرمانڕەوا.

(خڤەر): xvar

بخۆر، گۆشتخۆر.

(خڤەیتو): xvaetu

خویش، خزم.

(خەرە): xara

کەر، هەر، خەر.

(خڤەداتە): xvadhâta

خودادا، خوادا.

(خرەوسە): xrausa

خرۆشان.

(خڤەنگەر): xvnghar

خوشک، خاهەر.

(خشە): xsha

شاه.

(خرەتومەند): xratumant

پیاوانە.

(خشەپە): xspa

شەو، شەب.

(خورە): xrura

خرور، خوێنین.

Y

(یەمە): yam (yama)

جەمشید (ناوی پێشدادیە).

(یەزەت): yazat

ئێزەد، یەزدان.

(یەزتە): yaz - ta

پەرەستن، دەپەرستێ.

(یەشتە): yashta

پەرەستن، دەپەرستێ.

(یەسنە): yasna

ناوی بەشێکە لە بەشەکانی ئاڤێستا، دوعا، ستایش، وێرد، جەژن، قوربانی، نوێژ.

(یاتو): yatu

جادو، فێڵباز، درۆزن.

(یەڤە): yava

جۆ، یەڤە، یەوە.

(یەوزدە): yaozda

دروستکردن، پاککردن، سافکردن (مەبەستی لە رۆح).

(یەمیەجەترە): yahmya - Jatara

ناوچەی بنێشت، کژی قەزوان، ناوچەی کەتیرە.

(یەزەمەیدە): yazamaide

دەیپەرەستم، مەپەرەستووش.

(یەسە): yatha

چۆن، چەنی، چۆن چۆنی؟

(یەدا): yadâ

ئێدی، ئەگەر، ئە، جا، کە.

(یەڤەت): yavat

کاتێ، لەگەڵ ئەوەشدا.

(یەینتی): yeinti

دەروون.

(یەنتەیتی): yantaite

دەچێ، دەڕوا.

Z

(زەم): zam

زەمین، زەویی.

(زیم): zim

زستان، زمسان، زمستان، زوستان.

(زەستە): zasta

دەست.

(زەن): zan

لە دایکبوون، زایین، دەزێ، لە دایک دەبێ.

(زەتە): zata

نەوە، زادە.

(زنو): znu

زانوو، ئەژنۆ.

(زەوزەمی): zau - zau - mi

گاز دەکەم، بانگ دەکەم، چڕوو.

(زیا): zyâ

زیاندەر.

(زیریتە): zairita

زەرد، تەلا، پارە، زەڕ.

(زناتەر): znâtar

شناسیا، ناسراو، ئەشناس، ئاشنا.

(زەن): zan

زانین، زانیاریی.

(زەڤەیتی): zavaiti

گاز دەکات، بانگ دەکات.

(زەف): zav

چڕین، بانگ کردن، گاز کردن.

(زەین): zaen

زین –ی ولاخ.

(زەریمە): zrema

بەهار.

(زەریمەیە): zaremeya

وەرزی بەهار، بەهاری.

(زەرنومەیتی): zarenumaiti

دەوڵەمەند، زەڕدا، زەڕمەند، تەلادار.

(زەڕەوشترە): zarathustra

زەردەشت.

(زەرەمەیە): zaramaya

کەرێ (زبدە –ع).

(زەردا): zrdâ

دەم، زار.

(زەنتوش): zantus

هۆز.

(زیزناسە): zi - zna - sa

حەزی لە زانینە.

(زرد): zrd

زێڵ، دڵ.

(زەڤە): zava

تف لێکردن، نەعلەت لێکردن.

ئەو سەرچاوانەی کە سوودیان لێوە وەرگیراوە:

١- ایران از اغاز تا اسلام - گیرشمن، ترجمه محمد معین - تهران ١٣٥٤.
٢- فرهنگ پهلوی - دکتر فرەوشی - تهران.
٣- گاتاها، پور داود - تهران ١٣٥٤.
٤- ترجمه فروردین یشت اوستا، عمادالدین دوڵتشاهی - ئەمەریکا.
٥- ویسپرد - پور داود، بهرام فرەوشی. تهران ١٣٤٣.
٦- زمانی ئاڤێستا - سۆکولۆف - وەرگێڕانی: هەورامانی.
٧- مژدەها ڕۆژ - (و - انورمایی) شێخ حەسەنی داسنەیی - ٧٤٢هـ-١٢٤٦م.
٨- زرتشت و مزدیسناو حکومت - جلال الدین اشتیانی -١٣٧٤.
٩- دیوانی جزیری - هەژار - تهران ١٣٦١.
١٠- تاریخ اتورپاتکان - پروفسور اقرار علی اف - تهران ١٣٨٧.
١١- دیوانی رەنجوریی -م. قەرەداغی. بەغداد - ١٩٨٣ز.
١٢- مێژووی هەورامان - هەورامانی ١٣٨٠ تهران.
١٣- رموزهای یارسان - سید قاسم افزلی ٢- کرمانشان.
١٤- دەفتەری دیوانە گەورە - وتارەکانی شێخ سەهاک (دەستنووسی خۆمە).
١٥- دەفتەری نەورۆز (دەستنووسێ لای خۆمە).
١٦- گوڵزاری هەورامان - هەورامانی - دەستنووسە و ئامادەی چاپە.
١٧- (روضة الصفا) میرزا ئۆلقادری پاوەیی - دەستنووسە و ئامادەی چاپە.
١٨- دیوانی ئەحمەدی ناڵبەند - چاپی - خەبات - دهۆک - ١٩٩٨.
١٩- سەرچاوەی ئەوروپایی کە ناویان لە ناوەرۆکدا هاتووە تەنانەت بۆ ئەگەر سوودی وشەیەکیش وەرگیرا بێ.

سەرچاوە بێگانەکان:

Alist of references:

1- K. geldner, awestaliteratur, grlph, bd - 11, Strassburg 1896 - 1904.
2- H. Reichel, awestisrhes elementarbuch, heidelberg, 1909.
3- H. Reichel, iranisch, grundriss der indogermanischen sprachen und altertumskunde, 11, db - 4, 2. hlfte, s. 1. 84, berlin - leipzig, 1927.
4- Gmorgenstierne, orthography amd sound - system of the aresta, NTS, x 11, 1942, p.p. 30 - 82.

5- F. Wolff, Awesta, die heiligen Buch der Persen, untersetzt auf der Grundlage, von Ch. Barfholomaeis alt- iranischen Worter buch, Strassburg 1910.
6- M. Smith, Studies in the Syntax of the Gathas of Zarathu - stra together with test, Translation and Notesm philadelphia, 1929.
7- Bode, songs of Zarathustra, the Gatha, translted, from the avesta, Londen, 1953.
8- W. Hinz, Zarathustra, Stuttgart, 1961.
9- H. Humbach, Die Gathas des Zarathustra, Bd - I, II; Heidelberg 1959.
10- The Avesta Lanbuage, S, N. Sokolov. Moscow 1967.

ڤاچواتێ (وشەیەک):

پاسە شایستەن، یان ڕەواتەر پاسنەن، کە مرۆ یا بەتایبەتیی، ئەگەر مرۆیێ، ڕەوشەنویر بۆ، هەمیشە دەستێ بەسینەوە گێرۆ، پەی ئادۆسا، ئائەشناسیا، پەی ئا قەوم و خوێش و کەسوکاریە کە دەس و دڵسۆزیی و کاری یاردەکاریی، جە دەم و وەختەنە، درێژ مەکەرانێ، گوایا پێسە پەنە - زانای و پێسە ئەرک و سەرشانەی! پەوچی منیچ ئەچێگەنە مشیۆ بواچوو: سوپاسی فرە و بێ پایان پێشکەش ورویا - خانمێ و کاک ڕەحمان پیریی مەکەروو، چونکە بێ پەروا ماوێوە فرە جە وەخت گرانبەها و پشوو دایۆ وێشا، راو پیت - ئەرەوستەی ئی بەرهەمیمەنە (بەراوردی نێوان زمانی کوردیی و ئاڤێستا) بەخەرج دا و منیچ هەرچی سەرە ماوەرووبەروو، هیچ چێوێ چانەمە نییا، کە تاوۆ ئی قەرزیە بوجارۆوە (بویارۆوە) پەوچی داواکارنا، کە دۆست و دەستەبرا و قەوم و کەسوکاریی ئەپێسنە وێنەشا، هەر فرە و فرەتەر بۆ و هەمیشە سەرفەرازێ باو دووریێ جە ناوەشی و تەنگانەی با.

M. A. Hawramany
Reutlingen, Deutschland
17.06.03

گوڵزاری هەورامان

ئەدەبیات

بەشی یەکەم

ڕێڕەوی دینی لەناو هەورامییەکان و جافەکاندا
(ڕەوەزەتوسسەفا)
- ڕێڕەوی دینی لەناو کوردەکانی کاکەیی ناوچەکانی هەوراماندا (ئیقرار).
(میرزا ئۆلقادری پاوەیی و خان ئەڵماس)

گوڵزاری هەورامان

پێش ساڵەکانی نەوەد، یان بەدرێژایی ساڵەکانی هەشتا، من خۆم ئامادە کردبوو، کە بەرەو ئێران، بۆ دیتنی هەورامانی ئێران بڕۆم، بەڵام، لەبەر بەرپابوونی ناکۆکی نێوان ڕژێمی عراق و ئێران، نەمتوانی فیزە بەدەست بهێنم و منیش، هەر بەو خەیاڵ پڵاوەوە خەوم دەدیی و تاوەکو سەرەتای نەوەتەکان و هاتنە دیی خەوەکەم، کە بەشێوەیەکی زۆرەملیی، بەرەو ئێران، پاڵ پێوەنرام.

ئەگەر بەدەستی خۆم بووایێ، لەم کاتە زۆرەملیمە دا، بەرەو ئێران نەدەڕۆیشتم، لەگەڵ ئەوەشدا، چونکە ئەوە لە بەرچاو بوو، کە بەهەورامانی ئەوێدا، لەوانەیە بتوانم بگەڕێم، ناو بەناو ڕۆشناییەکی خۆشیی زووخاوی دەروونمی پاڵفتە دەکرد و گێجاوڵەی خۆشیی دەجوویە، ژووری تاریکی دڵمەوە و زۆر نەبێ کەم ڕۆشنی دەکردەوە.

بەڵێ، هەرچی چۆنێ بێ. پاش چەند ڕۆژێ گەیشتمە پاوە (ئەم بەسەرهاتەم لە مێژووی هەورامانـدا، بەدرێژیی باس کراوە) پاش چەند ڕۆژێک و شارەزابوونی دڵ و دەروونی خزمانی ئەوێ، گەیشتمە ئەو باوەڕەی، کە ئەگەر من لەو لێقەومانەی خۆم کەمتر بیر بکەمەوە، گۆڕەپانی پشکنین و تۆژینەوە و کۆکردنەوە بگرمە بەر بەتایبەتی، بۆ من، ئا لەوێدا دەرگای گەڕان وازە و زۆر نەبێ کەم زۆرم بەسەر هەندێ لایەنی ڕۆشنبیریی کەلەپوورییدا دەشکێ و بۆیە دەبێ ئەو هەلە لە دەستم دەرنەچێ و تەواوی توانایی خۆم لەو ڕووەوە خەرج بکەم.

لە ڕوانگەی کۆکردنەوەوە، من بەختێکی ڕۆشنم هەبوو، بەوەی کە ئەو گەڕانەی من بەهەورامانـدا بەتایبەتی و بەکوردستانی ڕۆژهەڵاتدا بەگشتیی، بەرهەمێکی زۆری بەخۆیەوە دیی و دەبێ ئەوەش بوترێ و ناشچێتە دڵمەوە، کە یەکێک بووبێ لەو ڕووەوە، درێخی لە من کردبێ، یان شتێکی لە من هەشار دابێ.

بەهەرحاڵ، با درێژەی نەدەینێ، لەم گۆڕەپانەدا، لە جۆری ڕەنگامەکانیدا، ئەتوانم بێژم، ئەگەر هەر تەنیا گوڵبژێرکردن بگرێتەوە، ئەوەندە بەدەستەوە هەیە، کە لە قاڵبی ڤۆلیۆمی گەورەدا، چەندانێ بخرێتە بەردەم خوێنەر، ئەگەر دەسەڵاتی پارەوپوول (دارایی)، بەسەر ئەوەدا بشکێ بگەیەنرێنە چاپ. ئا ئەمەی ئێرە، هەروەک، وتمان گوڵبژێرێکە، لە هەر گوڵزارێکدا و کە بەپێی ڕوانگەی ناسینی ناوەڕۆکەکەی، ناومان لێ ناوە و لەوانەشە، هەریەکە لەم گوڵزارانە، پتر لە مەبەستێکی ژیانی مرۆڤایەتی و کۆمەڵایەتییەکەی،

بگەیەنێ و ئەو بۆچوونانەش دەکەوێتە ئەستۆی خوێنەری ئەمڕۆ و دوارۆژ.

ئەم گوڵاڵانەی، کە لەم باخچە دەست هەڵبژێراوەدا، بەرچاو دەکەون، هەندێکی زۆر کەمن و بەتەمـای ئەوەم، یان ئاواتەخوازم، کە بەچاپ بگەیەنرێن و چونکە ئەم بەرهەمە کەلەپوورییەی، کە هەیە، جگە لەوەی دەوڵەمەندیی ڕۆشنبیریی کوردیی پەرەتر پێ دەدات، کەرەسەیەکی فراوان و ڕەسەن، دەخاتە مەیدانی زماناسییەوە. ڕێگا ئاسانتر دەکات بۆ بەتەواویی ناسینی زمانی کوردیی.

من بۆیە نامەوێ، پتر لێکدانەوە، بەتێکستەکان بدەم، بەمەبەستی ئەوە، کە خوێنەری کورد دەبێ، بەشێوەکانی زمانی کوردیی شارەزایی پەیدا بکات و تاکو ڕچەڵەکی مێژوویی هەنگاوەکانی زمانی کوردیی بتر بۆ ڕۆشن بێتەوە.

هەورامانی
٢٠٠٢/٨/٢٣
سلێمانی

میرزا ئۆلقادری پاوەیی

پێشەکی:

ئەمە، بۆ جاری دووەمە، کە دیوانی میرزا ئۆلقادری پاوەیی، چاپ دەکرێ و جاری یەکەمیان، لە لایەن، محەمەدئەمین هەورامانییەوە بووە، کاتێ، کە لە بەغدادا بووە و ئەمەش، یەکەمجار بووە، کە بەرهەمی میرزا ئۆلقادری پاوەیی، دەکەوێتە، بەردەستی خوێنەوارانی کوردیی عێراقەوە و هی ئێرانیشەوە، ئەگەرچی، لەوەو پێشتر، ناو بەناو، بەشێوەیەکی پچرپچڕ ڕۆژنامەی کوردستان، کە لە تاراندا، دەردەچوو، لە لایەن د. سدیق موفتی زادەوە، بڵاو دەکرایەوە.

ئەم بەرهەمە، زۆربەی زۆری بەرهەمە هۆنراوەیییەکان و هەڵبەستەکانی میرزا ئۆلقادری پاوەیی تیادا، کۆبووبوویەوە، جگە لە هەندێ بەرهەمی بچکۆلەی، کە وەک پارچە هۆنراوەی بچکۆلە نەبێ! بەرهەمی، کوللە و ئاینەمەل و سەما و زەمینیشی تیادا بوو، کە بەڕێز عیزەدین، لە بەرهەمی فەقێ قادری هەمەوەندی، کە لە لایەن، مامۆستا مەلا کەریمەوە، لە عێراقدا، لە چاپ درابوو، بەهی یەکێکی دیکەی (فەقێ ڕەشید ناوێ) لە قەڵەم داوە!

بەرهەمی (ڕەوزەتولسەفا)شی، هەر بەناو هەبوو، بەڵام ڕەنگی بەرچاو نەدەکەوت!!

بۆ جاری دووەم، لە لایەن دەستەی ئەنجوومەنی پاوەوە، دیوانی میرزا ئۆلقادری، لە چاپ درا و ئەم جارەشی، جگە لە هەندێ پارچە هۆنراوەی کورت نەبێ، چی دیکەی بۆ نەخرایە سەر ئەوەی یەکەم، کە لە عێراقدا، لە چاپ درا!

پتر، لەوەش، کە سەرەڕای ئەوە، ناوی چاپی یەکەمی بەرهەمی بەغدای نەبرابوو، زۆربەی زۆری لێکۆڵینەوەکەی، کە لەوەی یەکەمەوە، بەبێ دەستکاری کردن، بۆ ناوی چاپەکەی خۆیان، گوێزرابوویەوە!

ئەگەرچی، هەندێ پارچە شیعری، زۆر بەهاداری هەن و دەستی دەستەی ئەنجومەنی ئەدیبانی پاوە، کەوتووە، بەڵام هەر لەبەر ئەوەی بۆنی دژوێن فرۆشییان، پێوەیە، بڵاویان نەکردنەوە!

ڕەوزەتولسەفا:

بەم ناوونیشانەوە، میرزا ئۆلقادری پاوەیی، نزیکەی چوار هەزار و نیوێ دێڕە هەڵبەستی، ترنجاندووەتە یەکتریی و بەچەند بەشێکەوە، گوایا، بۆ ئاسانی و دۆزینەوە و بەسەرکردنەوەی باسە جۆربەجۆرەکانی ناویی، دابەش کردووە و ئەوەش، کە دەبێ بوترێ، میرزا ئۆلقادری پاوەیی، ئەم بەرهەمەی، لە (ڕەوزەتولئەحباب)ەوە – (هەروەک خۆی بۆ چەند جارێ، ناوی دەهێنێ و پاتی دەکاتەوە) وەریگێڕاوە، لەبەر ئەوە، هەندێ لە هۆنراوەکانی، یاخود هەندێ لە دێڕەکانی، لاوازییان، پێوە دیارییە، بەتایبەتی، لە وەزن (کێشە) و قافیە (سەروا)دا. بەهەرحاڵ، بەرهەمەکە زۆر شایەنی ئەوەیە، کە بکەوێتە، بەرچاو و وەک کەلەپوورێک و سامانێکی ئەدەبی کوردیی دینی و بپارێزرێ!

ڕەوزەتولسەفا، پێکهاتووە، لە چەند بەشێکی سەرەکیی و وا ئێمەیش هەندێ لەو بەشانە، دەخەینە ڕوو. بەو مەبەستەی، کە تێگەیشتنی ئاسانتر بێ!

– بەشی پێشەکیی:

ئەم بەشەی، دەستپێکردنە و دەیەوێ، ڕێگا بۆ دەستپێکردنی بەرهەمەکەی، پاک بکاتەوە و ئامادەی بکات.

ئەم بەشەی، بەناوی خواوە دەستپێکردووە و بەوەش سەرەتاکەی داداوە، کە خوای گەورە و مەزن، خاوەنی هەموو هەن ونییەیەکە و خاوەنی تەوانایە و هەرچی، شتێ، ڕووەکێ، گیانداری، هەر لە مرۆڤەوە، تاوەکو بچووکترینیان لە ناو دوێ تۆێی دنیادا، هەیە، ئەو دروستی کردووە و خاوەنی دنیا و دین و بەهەشت و جەهەننەمە و خاوەنی سەما و زەمینە و نەمرە و لە کەس نەبووە و کەسیش لێ نەبووە و لێی نابێ و خۆشەویستترین کەسی لە دنیادا، پێغەمبەرە! لەم ڕووەوە و لەم دەرفەتەدا، دەبێ ئەوە بوترێ، کە هۆنراوە دژمانەکانی، لە ڕووی هونەرییەوە، لەوانی دیکەی بەهێزترن، ئەگەرهاتوو لەم ڕیزەدا، بەشە دڵدارییەکانیمان، سەرژمێر نەکردن!

پێش ئەوەی، کە ئەم دەرفەتە بەجێ بهێڵین، دەبێ بڵێین، کە هۆنراوە دژوێنەکانی، لە پلەیەکی بەرز دان و دوا بەدوای ئەوانەی شێخ ڕەزای تاڵەبانی، جێگای خۆیان دەکەنەوە!

ئێمە، کە چووینە پاوە، دیسان، سەرجەمی بەرهەمەکانی، میرزا ئۆلقادری پاوەییمان کۆکردنەوە و لە پاش بەراووردکردنیان، لەگەڵ چاپی یەکەم و دووەمی دیوانی میرزا ئۆلقادردا، بۆمان دەرکەوت، کە بەرهەمەکانی میرزا ئۆلقادر، پێویستییان، بەوە هەیە، کە

سەرلەنوێ، لە چاپ بدرێنەوە و ئەمەش، ئەرکی سەرشانی ئەنجومەنی یەکیەتی نووسەرانی پاوەیە.

من، کە، (رەوزەتولسەفا)ی میرزا ئۆلقادرم، خوێندەوە، تەماشام کرد، کە کارێکی سەردەمی پیریی میرزا ئۆلقادری پاوەییە و جۆرێکە لە گەڕانەوە، شتێکی بەسوودیشە، بۆ سۆفیەکان و دەروێشەکان، بەتایبەتی، ئەو دەستە و کۆمەڵەی، کە هەمیشە و لە هەموو کەسێکی دیکە، خۆیان بەستووە، بەشێخ و سەرکردەی دینییەوە و لە دەریای پان و بەرینی خەون و خەیاڵ و بینینی جۆراوجۆر و ڕەنگامەدا، (خۆیان)، مەلەوانی دەکەن و ئاگاداری هیچ جۆرە دەستوورێکی ڕاستەقینەی ئیسلامی نین، کە ئەویش، قورئانی پیرۆزە!

شایانی باسە، ئەم بەرهەمەی، کە بەناوی (رەوزەتولسەفا)وەیە، پتر لە چوار هەزار نیوێ، دێڕە هەڵبەستە و ئەگەرچی زۆربەی زۆری وشەکانی عارەبین و ئەو عارەبیانەی، کە لە ناو پیاو دینییەکاندا، باو و برەویان هەیە، کەفەسەرە، بەوشەی جۆراوجۆری کوردییەوە، کە لە تواناییاندا، فەرهەنگی کوردیی دەوڵەمەند بکەن!

م. هەورامانی
کوردستان (سنە)
خانەقای، حیسامییە
١٩٩٣/٤/١

میرزا ئۆلقادری پاوەیی:

هەورامانی

پێشەکی:

میرزا ئۆلقادری پاوەیی، یەکێکە لەو شاعیرانە ناوچەی پاوە، کە شیعرەکانی وەک وێردی سەرزمان، بەسەر زمانانی زۆری خەڵکی پاوە و ناوچەکانی جوانڕۆوە، دەوترێنەوە و هەندێ جاریش، بەوێنە، یاخود وەک پاڵپشتێ بۆ ڕاستیی و جوانی و پاراویی، ناو بەناو دەخرێنە، بازاڕی دەمەتەقێی ڕەوانی و زمان پاراوییەوە.

سەیر، ئەوەیە، کە ئەو کەسانەی، سا، زۆر نەبێ کەم، شیعری میرزا ئۆلقادری پاوەییەیان، لەبەر کردووە و بەوێنەی جوانی و شیرینی و ڕەوانی و ڕازاوەیی و دەوڵەمەندیی، دەیخەمە ڕوو، بە(مەرحووم میرزا ئۆلقادری پاوەیی دەفەرمی)، دەستی پێ دەکەن! بەهەرحاڵ، لە شاری پاوە و ناوچەکانی دەوروبەریی و ناوچەکانی جوانڕۆدا، میرزا ئۆلقادری پاوەیی، پاش مەولەوی تاوگۆزیی، لە مەیدانی شیعردا، جێگایەکی بەرێزی داگیر کردووە! لەگەڵ ئەوەشدا، ڕەخنەیان لێ دەگیرێ لەوەیدا، کە تا ئەمڕۆ، نەیانتوانیوە، شەقامێ، یان مزگەوتێ، یان مەیدانێ، یان قوتابخانەیەک، لە پاوەدا، بەناوی میرزا ئۆلقادری پاوەییەوە، ناو بنێن!

بەهەرحاڵ، میرزا ئۆلقادر، کوڕی میرزا محەمەدە و ئەویش کوڕی کوێخا جەعفەرە و ئەویش، کوڕی میرزا ڕەسووڵە و ئەویش کوڕی میرزا تایرە و ئەویش کوڕی میرزا حەبیبوڵڵایە و ئەویش کوڕی میرزا فەتحوڵڵایە و ئەویش کوڕی میرزا ئەحمەدە و کە بە(کابەڵەد) ناسراو بووە!

لە پاوەدا، خاوەنی باخ و باخات و زەویوزار بوون و جێگای ئەو باخ و باخاتەیان، حاڵی حازر پێی دەووترێ (دەدەی زەید) کە ئێستا گەڕەکێکە، لە شاری پاوە.

میرزا ئۆلقادر، کوڕی نەبووە و تەنها کچێکی هەبووە، کە ناوی (خاوەر) بووە.

میرزا ئۆلقادری پاوەیی، ئەگەر باب و باپیرانی دەوڵەمەند بووبن، بەڵام خۆی زۆر دەستکورت بووە و بەڕادەیەک، زۆربەی کاتی لە دیواخانەکانی بەگ و شێخەکاندا، بەسەر بردووە! ئەمەش، بووە، بەهۆی ئەوەوە، کە پارچە هەڵبەستی بۆنە (دەربار)ی هەبێ و بێ گومان، ئەمەش، ئەگەرچی بەهۆیەوە، توانیوبەتی، نەختێ لە ئێش و ئازاری ئەرکی ژیانی

کەم بکاتەوە، بەڵام لە لایەکی دیکەوە، ناو بەناو پێزی شیعرەکانی بەرەو کەمیی چوون، یان کەم گریک بوون چوون!

ئا ، لێرەدا، پێویستە ئەوە بوترێ، کە شیوەنە هەڵبەستەکەی، کە بەبۆنەی کۆچی دوایی شێخ عومەری بیارە (شێخی زیائەدین)وە نووسیویەتی و شیوەنەکەی، کە بۆ کۆچی دوایی وەکیلی جوانڕۆ کردوویەتی، هونەری هەڵبەستییان، وەک هونەری هۆنراوەیی ئەوانی دیکە نییە!، یان، ناگەنە (پلە و ڕادە)ی، ئەوان! پیاچوونەوەیەک، بەبەرهەمەکانییا ، وەهامان، بۆ دەردەخەن، کە بریتین لە چەند باسێک و چەند مەبەستێک و بەکورتیش، بۆمان هەیە ، بەم جۆرەی خوارەوە، ناویان لێ بنێین:

- بەشێکیان پەیوەندییان، بەجوانیی سروشتی پاوەوە و ناوچەکانی هەورامانەوە و هەروەها ، جوانی و شیرینی و ڕەنگینی و ئازایی و لێهاتوویی ئافرەتی هەورامانەوەیە؛ هەڵبەتە، ئەم بەشەش، بەشی جوانی و خامی و هەرزەیی خۆیشی تیایدا، لەگەڵ هەڵسوکەوتی دڵدارییدا، ڕەنگی داوەتەوە!.
- بەشێکی دیکەیان، بریتییە، لە دژوێن (جنێو) فرۆشیی، کە هێرشێکی زۆری بردووەتە، سەر هەندێ هۆز و هەڵسوکەوتیان و هەروەها ، سەر شەخسێ کە بەناوی (سەعید ئاغە)ەوەیە و پەتپەتییەکی زۆری، بەدژوێن، پێ کردووە و لە دژوێنەکانیشدا، لە دەوری دەمپیسیدا، بەشی جوێن فرۆشی دیکەی زۆر کەم داوە!.
- بەشێکی دیکەشیان، بریتییە، لە هەڵبەستی بۆنە (دەربار)ی، کە پتر، بۆ مەبەستی پارە، پێکەوەی ناون و دەیەوێ، هەرچی چۆنێ ببێ بەراتێکی پێ وەربگرێ!.
- بەشێکی دیکەی دەبڕێنە قالبێکی دینییەوە، بەڵام نەک، وەک ئەوانەی مەولەوی، بەڵکو، بەماندووبوونێکی زۆرەوە، لەگەڵ دەستکەوتی بایەخێکی کەمدا و کەمتر لەوانەی مەولەوی!.
- بەشێکیشی - باری سیاسی لە ناوەڕۆکەوە، گرتووە، ئەگەرچی وەک گەمە و گەف خۆیان بەدەستەوە، دەدەن!.

بەشێوەیەکی، ئاشکراتر، ئەگەرچی میرزا ئۆلقادری پاوەیی، لە پلە و پایەدا، لە لایەن خەڵکی پاوە و هەورامانی لهۆنی ئێرانەوە و خەڵکی ناوچەکانی جوانڕۆوە، خستوویانەتە، پاش پلە و پایەی مەولەوی، بەڵام بەپێی بۆچوونی من، زۆرتر لە دواوەیە و ئەمەش ئەوە ناگەیەنێ، کە من دەمەوێ، لە نرخی هۆنراوە و هەڵبەستە بۆنەییەکانی میرزا ئۆلقادری

پاوەیی کەم بکەمەوە، چونکە هیچ کەسێ، ناتوانێ، لە پلە و پایەی هیچ هونەرمەندێ، نە زیاد بکات و نە کەمی بکاتەوە، بەتایبەتی ئەگەر وێنە و نموونەی کارە هونەرمەندییەکە لە مەیداندا، هەبێ!

بەهەرحاڵ، میرزا ئۆلقادر، لە ناوچەکانی خۆیدا، پلە و پایەیەکی نرخداری هەیە و ناوجەرگەی دڵی، ئەو خەڵکەی گرتووە! تا ، ئەمڕۆ، دووجار دیوانەکەی میرزا ئۆلقادری پاوەیی لە چاپ دراوە و جاری یەکەمیان لە لایەن (محەمەدئەمین هەورامانی)یەوە، لە عێراقدا، بووە و جاری دووەمیشیان، لە لایەن ئەنجومەنی ئەدیبانی شاری (پاوە)وە بووە!

چاپکردنی چاپی دووەم، یان، ڕاستتر، بابڵێین چاپ بوونی دیوانەکەی بۆ جاری دووەم، کە لە لایەن، هەروەک وتمان، ئەنجومەنی ئەدیبانی پاوەوە بووە، هەندێ پارچە شیعری بۆ زیاد کراوە، کە لەوەی یەکەمدا، دەست ناکەون و بەڵام، هەڵەیەکی ئەدەبیی زۆر گەورە، لەمەدا، کراوە و ئەویش، ئەوە بووە، کە دەبووایە ناوی ئەوەی پێشوو ببرابایە، کە وەک سەرچاوەیەک، ئەگەر هاتوو زانیمان، ئەو چاپکراوەی یەکەمیان لە بەردەستدا بووە و زۆربەی زۆری بیرەکان و لێکدراوەکان و بۆچوونەکانیشیان، بەبێ دەستکاریی کردن، لەوەی یەکەمەوە، وەرگرتووە! بەهەرحاڵ، ئەمە و ئەم جۆرە گلەیی کردنە، ئا لێرەدا، بەسە و مرۆڤیش بۆی هەیە، بچێتەوە، بەهەردووکیاندا، بەتایبەتی ڕووی لێکدانەوەکان و بیانخاتە، تای تەرازووی بەراوورد و سەنگ و کێشانەوە! لە لایەکی دیکەشەوە، دەبێ ئەوە بڵێین، کە ئەنجومەنی ئەدیبانی شاری پاوە، شایەنی ڕێزن و لە لایەن، منەوە، دەستیان بۆ بەسنگەوە گیراوە، چونکە توانیویانە، میرزا ئۆلقادری پاوەیی، بۆ جاری دووەم زیندوو بکەنەوە و پتر لەوەش، پیرۆزبایی، لەو کوردییەیان، دەبێ بکرێ، ئەگەر هاتوو زانیمان، کە ئەوان، لەوێدا، پەیڕەوییەکی تەواوی کوردیی ئەدەبییان، کردووە!

میرزا ئۆلقادری پاوەیی، هەروەک وتمان، دەبێ بەچەند پلەیەکی ژیاندا چووبێ و چوویشە و ئەوانیش؛ دەوری گەنجییەتی و ئەوجا ، دەوری دڵداریی و پاشان، دەوری دەردیسەریی ژیان و ژیانی خێزان و دیواخان و دیواخانکردن و ڕووکردنە بەرات و ئەوجا ، دەوری پیریەتی و بیرکردنەوە و بەرەو پاڕانەوە چوون!

بەرهەمەکانی، بەتایبەتی، هەندێ پارچەی هۆنراوەی هەن، کە کەوتوونەتە دوای هەوای خەیاڵ و جموجووڵی هەستی دەروونی، کە وەک (جامەدۆزان)یی، بۆ وێنە، ئاخ و زۆخ و دووکەڵ و دوو و دەروونی میرزا ئۆلقادر، لە بارەی بێ وەفایی دڵدارەوە، بۆ دەخاتە ڕوو، خۆ، پارچە هۆنراوەی (شەماڵ)ەکەیشی؛ ڕازاوەیی، ناوچەکانی هەورامانی کوردستانمان،

بەرەنگینی بۆ وێنە دەگرێ و وەک تابلۆی ڕەنگامە، دەیانخاتە بەر پەردەی ڤیدیۆ تێپی مێشک؛ بەسەر پاکی ڕەنگەکانی و دیمەنەکانییەوە! بەڵام، پارچە هەڵبەستی (کوللە و ئاینەمەل)، ئەگەرچی بەڕواڵەت، لە قاوغی (گاڵتە و گەف)دایە، بەڵام لە ڕاستیدا، جۆرە ڕەخنەیەکە، یاخود، جۆرە داواکردنێکە، بۆ بەربەستکردنی، ئەو جۆرە هێرشانەیە، کە بەو بۆنەیەوە، هەورامان، پێ شێل کراوە! واتە، خۆی لە خۆیدا، جۆرێکە لە (سیمبۆلیزم)، یاخود دەست کێشانە، بۆ ئەو جۆرە هەڵسوکەوتە ڕامیارییانە، کە زۆر نارەوان و لە هەردوو لاوە، جگە لە پێ شێل کردنی هەورامان و زیانبەخشین بەخەڵکەکەی، چی دیکە، لە ئارادا نییە و نەبووە و ناشبێ!

بەشی، پیادا، هەڵدان، یاخود شیوەن کردنی شێخی زیائەدین و (ئاسمان و زەمین) و (ڕەوزەتولسەفا)یشی، پیشاندانی تەمەنی پیرییە و، جۆرە بەرەو پەشیمان بوونەوەیەکە، لە کار و کردەوەی پێشووی، کە ڕووی ناوە و بەو مەبەستەی، کە چارەسەری نییە، جگە لەوەی کە دەبێ ڕێگای دین، بەو جۆرەی خۆی کە بۆی چووە، بۆی بچێ و بیگرێتە بەر!!

خۆ، بەشی، دژوێن فرۆشتنەکەی، کە ڕواڵەتی هونەرییان، زۆر پێوە دیارییە و بەجۆرێ، کە خەریکە نزیک بەشێخ ڕەزای تاڵەبانی بکاتەوە، بەتایبەتی لە جۆری ڕەنگ ڕشتنی تابلۆی جنێوەکانیدا و بێ گومانیش، ئەمەش دەوری هەرزەکارییە، یان، دەوری زۆرتینی تەنی، یاخود هونەریی بووە و بێ چەند و چوونی، زۆر لە پێشی پەشیمان بوونەوەی و گەڕانەوەی، کەوتووە!!

هەورامانی یەکی نەورۆز

پاوە

هەندێ بەرهەمی بڵاو نەکراوەی میرزا ئۆلقادری پاوەیی:

لەو دووجارە چاپبوونەی دیوانەکەیدا، جارێکیان لە عێراقدا و ئەوی دووەمیشیان لە ئێراندا، نەتوانرا، سەرپاک و سەرجەمی بەرهەمە هۆنراوە و هەڵبەستەکانی، میرزا ئۆلقادری پاوەیی، بگرنە دوێ توێی خۆیان و بێ گومان، بۆ ئەوەش، هۆی زۆر و تەنگوچەڵەمە و کێشەی زۆر بەر ڕێی کۆکردنەوە و لێکۆڵینەوە و چاپکردنیان گرتووە.

لەوانەیە، هەندێ، لەو هۆیە گرینگانەش، ئەوە بووبن، کە لەو کاتی یەکەمەدا، هەر ئەوەندە، بەردەست کەوتە بوو بێ و بەڵام لە چاپکردنی دووەمدا، لەبەر زۆریی بەرهەمەکەی و زۆر نەشکان، بەسەر ساغکردنەوەیاندا و گرانی لە چاپدانی بەرهەمەکە بەسەرجەمیی و لەوانەشە، هەندێ شتیش هەبن، کە شایەنی (بەپێی بۆچوونی خاوەنی بەچاپ گەیەنەری دووەم)، بڵاوکردنەوە نەبن!

بەهەرحاڵ، ئەو بەرهەمانەی میرزا ئۆلقادری پاوەیی، کە تا ئەمڕۆ و لەو دووجار لە چاپدانەی دیوانەکەیدا، چاپ نەکراون و بڵاو نەبوونەتەوە، شایەنی ڕێز لێ گرتن، چە لە ڕووی، هونەرەوە و چە لە ڕووی ڕواڵەت و ناوەڕۆکەوە! چونکە، بەڕاستی ئەم جۆرە هەڵبەستانەی میرزا ئۆلقادر زۆرتر لە (دیو و دیمی) میرزا ئۆلقادری پاوەیی-ن، کە لەوانی دیکەیدا، بەرچاو نەکەوتن! بۆمان هەیە، کە ئەو بەرهەمانەی، کە تا ئێستە بڵاو نەکراونەتەوە و لە بەردەست دان، بەم جۆرەی خوارەوە، ناویان لێ بنێین:

١- بەشی نامەنووسین:

ئا لەم، جۆرانەدا، هەندێ نامە بۆ میرزا ئۆلقادری پاوەیی، لە لایەن شاعیرانی ئەو سەردەمەی خۆیەوە، بۆ نووسراوە و ئەمیش، هەروەک شێوەی ئەوان، بەهۆی نامەی شیعرییەوە، وەرامی داونەتەوە.

ئەو نامەیەی، کە زۆر شایانی باس بێ و بایەخی ناوهێنانی هەبێ و بەتەواوی لە دڵ و دەروونییەوە، هەڵقوڵا بێ، ئەوەیە، کە بۆ خاتو مینای خێزانی ناردووەتەوە، پاش ئەوەی، کە خێزانەکەی (خاتو مینا) بەهۆی نامەیەکەوە، کە بۆی ناردووە و (ئا لەو کاتەدا، لە دێی «گەرمەخانی» لە روانسەردا، لە لای سەردار ڕەشید و عەبباس خانی ئەردەلانیدا بووە) و وەها دەردەکەوێ، کە لەوێ، زۆر ماوەتەوە و خاتو مینای خێزانیشی بێتاقەتی بووە و بۆیە، بەنامەیەک هەواڵی پرسیوە و ئەمیش بەم گفتوگۆیە شیرین و پاراوە، وەرامێکی ڕەنگینی، بەوێنەی (نامەی هۆنراوە) بۆ دەنێرێ!

نامەکەی بەم جۆرە دەست پێ دەکات:

«عەلەیکەالسلام، فریشتەی ئەنوەر
ڕەشتەی لیقای سەنع، حەیی تەوانگەر
وەش ئامای وەخەیر، هەر بەر گوزیدەم
ساقەدەم باوەر، وە بانی دیدەم
ئێران، تا توران، دنیا ، سەرانسەر
پایەندازت بۆ سەولّی نازپەروەر
ئەستەموولّ، پێشکەش نیم نیگای دیدەت
ئەسفەهان ئەبرۆی قەلّەم کەشیدەت
مووسلّ وە سەودای موژەی خەمیدەت
بەسرە، وە بینی دلّ پەسەندیدەت
حەلەب وە حەلقەی حەیی تار گێسووت
قەفقاز، وەقەد بەند، بایکتەر جە مووت
پاریس وە پرشەی پیشانی پاکت
خاوەر وە فیدای حوسنی رووناکت
شەرم وە شەرت و شۆن وەفای شەریفت
بەندی ئەو بەرزیی، بالّای زەریفت
کشمیر وە گۆنای گولّ غونچەی ڕەندت
کابل وە کالّای، ئالّای پەسەندت
شیراز، وە شوعلەی شەوقی شەمامەت
جام وە بۆی بخوور، عەبیری خامەت
کوردستان، وە گەرد تۆزی پالّاکەت
کرماشان سەر گەرد بالّای ئالّاکەت
زەڕ نە زەڕ ئەفشان تەشریف ئاوەردەت
تاران، وە تاری، قار و تۆر کردەت
قەندەهار، وە قەندی غونچەی دهقانت
یەمەن، وە یەک حەرف، لەعلی یەمانت

خەتا وە خەندەی قەبلی سالّانت
خوتەن وە توحفەی وردە خالّانت
فەرهاد وە رەنجی زەریفی بافت
کرمان، وە گەرووی سوراحی سافت
هەفت ئەقلیم تەمام، نەونەمامی نۆ
نەدارۆن، قیمەت، رەبای، بالّای تۆ
مودەی عومری وێم، هامسەران یاران
هەر ئارۆ، وە شاد، دنیام، و یاران
جە ماوەی قیبلەم سەلّامش کەردەن
زیندەگیم جە حالّ، مەردەنی و یەردەن
قادر وێنەی تەیری بێ وەرامەوە
تا مەحشەر بەندەن بەو سەلّامەوە!

وەها دەگێڕنەوە، کە (جیهان ئارا خانم) دەیەوێ، سەری چەم و دۆلّی پاوە بدات و میرزا ئۆلقادری پاوەییشی، بەو بۆنەیەوە، پارچە هۆنراوەیەکی ڕێک و ڕەنگین دادەڕێژێ و ئا لەوێدا، یاریی بەوشەی جوان و جۆراوجۆر واتای کردووە و هونەرێکی جوان و هونەرمەندانەی هۆنەریی، ئا لەوێدا، پیشان، داوە. ئەمەش، لەوە دەکات، کە جیهان ئارا خانم، نامەی بۆ میرزای پاوەیی نووسیبێ بۆیە، ئەمیش، بەم جۆرە، باسی ئەو هاتنەی ئەوی بەو جۆرە کردووە، کە کردوویەتی:

قیبلەم **چەم** سەردەن، قیبلەم **چەم** سەردەن
چەمت، **چمان** مەیل، سەر **چەم** کەردەن
ئارۆ، زەلانەن، هەوای **چەم** سەردەن
چنارانی **چەم**، وەهەم **چەم** وەردەن
بۆ، شۆ، وە سەیر، وێت مەدەر ئازار
چەمەن بێ سەیرەن، تا **چەم**، کەرۆ کار
ئەر **مەیلت** چەم بۆ، نەونەمامی، نۆ
چەم خۆ، قات نییەن، پەی سەیرانگی تۆ
بالّەخانەی **چەم**، **چەمە** ڕاگەی وێت
کولل بان، وە خاکی تۆزی پاکەی وێت

ڕاسەن نە هەرجا، شەماڵەی شەم بۆ
سەیری **چەم** وەشەن، **ئەرچەم** نە**چەم** بۆ!
خەیلیێوەن یاساخ نە داو و باشەن
هەر پەی **چەشم** ئەنداز، سەیری تۆ خاسەن
سا وە بان **چەم**، تۆ، تەشریف باوەر
سەیری چەم و سەیل، شەتاوی من کەر
بێ چەمبای وە **چەم**، نیگاداریش کەر
پەی سەیری سالاّن، ئاویارش کەر
ئەوەند ئاوەشۆر، ئەسری **چەم** واران
سۆز کەردەن، ئالاّن، بە وێنەی داران
قادر، جهان **چەم**، کەرد وە نەزری ڕێت
تا وێران نەبۆ، بەی سەیرانگی وێت!

دیارە، خوێنەر، پاش خوێندنەوەی، پارچە هۆنراوەکە، بۆی ڕۆشنە، کە وشەی (چەم)، نزیکەی بیست جارێ بەکار هێنراوە و پتر لەم وشەیەش، هەر لە ریشەی ئەو، وشەکانی (چەشم) و (چمان) و (چەمەن)یشی بەکار هاوردووە!

لێرەدا، زانایی و هۆنەریی لە بەکارهێنانی وشەی (چەم)دایە، کە بەچەند جۆرێ واتا، بەکاری هێناوە و بەکارهێنانەکەشیی، ئەگەرچی بەچاو، وەها دەردەکەوێ، کە زۆر ئاسان بێ، بەلاّم لە ڕاستیدا، ئەم جۆرە وردەکاریانە و ئەو جۆرە یاریکردنە بەوشە و ڕاهێنانی جۆراوجۆری، لە واتادا، لای زۆربەی کەسانی هونەرمەند، ئاسان نییە!

چەم؛ بەواتای (چاو) و (دۆڵ) و (سەوزایی) و (چەمانەوە) و سەرچاوەی (ئاو) (چاوڕووانی) و (بێ چاوینە) و (باخ و باخات)، بەکاری هێناوە، ئەگەر هاتوو توانیمان، بەچاوێکی زماناسییەوە، سەیری (زاراوەکانی چەم)مان کرد و دامان لە سەنگی مەحەکی لێکۆڵینەوەوە!

هەندێ پارچە شیعری بلاّو نەکراوەی، چە لە بارەی جوانی سروشتەوە، چە لە بارەی ئالّوگۆڕ کردنی نامەوە هەن و بەلاّم، ئێرە دەرفەتی ئەوە نییە، کە باسی هەموویان بکرێ، بۆیە، بەوێنەیەکی کەم و نموونەیەکی خەست رازیی دەبین و ئەوی دیکەشیان، بۆ کاتی خۆی و بۆ دڵسۆزی خۆی، بەجێ دەهێڵین!

٢- بەشی دژمان (دژوێن) فرۆشیی:

میرزا ئۆلقادری پاوەیی، لە دژمان فرۆشییدا، دەستێکی بالاّ و زبانێکی تیژ و دەمێکی هەراشی هەبووە. بۆمان هەیە، بڵێین، کە لە جنێو فرۆشتندا، لە پاش (شێخ ڕەزای تاڵەبانی) مەیدانی داگیر کردووە.

حاڵی حازر، دوو پارچە هەڵبەستی میرزا ئۆلقادری پاوەیی، لە بەردەستمان دایە کە، باشترین وێنەی هونەری جنێو فرۆشتن.

ئێمە، لەم ڕووەوە، نامانەوێ، لەمە زیاتر بڵێین، چونکە وەهای بەباش دەزانین، کە پارچەیەک، لەو پارچانە بخەینە، بەردەست خوێنەری بەڕێز و خوێنەریش، خۆی، وەک حاکمێکی هونەرمەند، حوکمی خۆی بەسەریدا، بدات!

وەها دەگێڕنەوە، کە شەخسێکی جاف، بەناوی (سەعید ئاغە)وە دەبێ و لە دیوانی مەحموود پاشای جافدا، لە هەڵەبجە، دژوێن، بەخەڵکی پاوە و بەمیرزا ئۆلقادری پاوەیی دەدات، لە کاتێکدا، کە میرزا ئۆلقادری پاوەیی خۆیشی لەو مەجلیسەدا، ئامادە بووبێ و میرزا ئۆلقادریش، بەمەبەستی تۆڵە لێ سەندنەوە، پارچە هۆنراوەیەکی جنێو، ڕووبەڕووی ئەو سەعید ئاغەیە، دەکاتەوە.

هەندێکیش، وەهای دەگێڕنەوە، کە میرزا ئۆلقادر، خۆی لەو مەجلیسی مەحموود پاشای هەڵەبجەدا بووە و سەعید ئاغە لەوێ نەبووە و گوایا، هەندێ لەوانە، بەمەبەستی هوروژاندنی میرزا ئۆلقادر، بەرەو دژمان فرۆشیی لە چوارچێوەی هەڵبەست دا، وەهای بەمیرزا ئۆلقادر ڕادەگەیەنن، کە، سەعید ئاغە ناوێک چەند ڕۆژێ لەوەوبەرتر، دژمانی بەپاوەیی و بەمیرزا ئۆلقادری پاوەیی داوە و زەمێکی زۆری کردوون!

هەندێکی دیکەش، سەرگوزەشتەکە، بەپێچەوانەوە، دەگێڕنەوە. بەهەرحاڵ، هەرچی چۆنێ بووبێ، میرزا ئۆلقادر، ئەم پارچە هەڵبەستەی، پڕو کەفەسەر بەدژوێن، بۆ تۆڵەسەندن لە سەعید ئاغە داڕشتووە و بەم جۆرەش، دەستی پێ کردووە.

(هەی سەعید ئاغە، هیچ خاست نەکرد
ئەمشەو وەناهەق، ناوی منت برد
ئەرێ، هەی کەری قەڕازە قەوی
کەری کلک درێژ، قەپۆز لە زەوی

ئەر تۆ قنگت ئالۆشی نییە!
لە زەمکردنی، پاوەییت چییە!
گویَ شۆڕی ئەحمەق، سەر قەوی سم گرد
دەنگ گەورەی نەفام، ئەمە تۆ چیت کرد!)

بەم جۆرە میرزا، لەسەری دەڕوا و دژوێنی، ناقۆلا و ڕەقق و ئاگر تیَ بەردەر، بەسەعید ئاغە، دەدات و تا دەگاتە ئەوەی، کە دەلێ:

(پاوە گشت تەمام، عولەمای فازڵ
گشت کانی کەماڵ، عەزیز و عاقڵ
مەلا و سۆفی، خەلیفە و دەروێش
گشت ئەهلی تاعەت گشت ریازەتکێش
نە مزگەوت تەواو ئەهلی تاعەتە
پێنج فەرزە دایم، هەر جەماعەتە
مەشهووری عامەن، ئەهالی پاوە
کەریان، وە مەلای لادیَ حەساوە)

بەو جۆرە، میرزا ئۆلقادری پاوەیی، دەست دەکات، بەتاریفدانی پاوەیی و خەڵکی پاوە و زیرەکیی و لیێهاتنیان و بەزمانە پاراوەکەی خۆی تا دەتوانیَ، بەشان و باڵی باشە و چاکەیاندا دیَ و ئەوجا، دەگەڕێتەوە، بۆ لای سەعید ئاغە و وەهای پیَ ڕادەگەیەنیَ، کە ئێستە نۆرە نۆرەی ئەوە و نۆرە گورزیەتی و گوایا، ئەم تا ئێستە، هێشتا نۆرەی نەبووە و هیچی نەوتووە و بەهەرحاڵ دەلێ:

(سا خۆت بگرە بۆم، شاباڵی منە
نۆبە زەربەی سەخت، گۆپاڵی منە!)

لەمە بەولاوە، جنێوی وەهای دەداتیَ، کە ئەگەر بیانخەیتە سەر بەردی ڕەقق و تەقق (تەوەن)، شەققار شەققار دەبیَ و لەوانەشە، ئەم پەڕە کاغەزەی ئێرە بەرگەیان نەگریَ و بۆیە داوای لێبووردن، لەم ڕووەوە، دەکەین! بەهەرحاڵ، میرزا ئۆلقادری پاوەیی بەم جۆرە کۆتایی بەدژمانەکانی دەهێنیَ و دەلێ:

(یاران یە بەختی تالیعی پاوەن
سا یەقین نەحسیش، بەلای خوداوەن

غەیرە بەزەییش، نامان بە حاڵش
سەد لەعنەت وە شووم بەخت و ئیقبالْش)

میرزا ئۆلقادری پاوەیی پارچە هۆنراوەیەکی دیکەی کە لە چوارچێوەی دژمانفرۆشیی دایە، حالّی حازر، بەلامانەوە، هەیە و بیَ گومان، ئەم دژوێنانەی ئەم پارچەیەی، زۆر دڵ ئێشێن و بۆیە، نامانەویَ، هیچ وەرگرتەیەکی لیَ بڵاو بکەینەوە. بەڵام ئەوە هەیە، بوتریَ، کە ئەم پارچەیە، زۆرتر، لە قالّبی بیر و هۆشی خۆیایەتی، کە بەتەواوەتی، تەرخانی بۆ ئەو جۆرە کارە کردووە و بۆیە کەفەسەرە بەلایەنی هونەریی و لەگەڵ ئەوەشدا، ئێمە، لەم ڕووەوە، هەرچی شتیَ بلێین، لەوانەیە، بەگویَ خوێنەردا، نەچیَ، چونکە بڵاوکردنەوەی پارچەکە، لەوەدا نییە، کە بۆ ئێرە بشیَ و تەنها، ئەوە هەیە، کە بلێین، پارچەکە، بەم ناوونیشانەوەیە (میرزام جە لای لەک......).

ئەوەی، کە دەبیَ بوتریَ، ئەوەیە، کە ئێمە ئامادەگیمان هەیە، بۆ ئەوەی کە هەرکەسیَ، لە خوێنەرانی خۆشەویست، ئەگەر ئەم پارچە شیعرەی میرزایان ویست، ئاگادارمان بکەن و ئەدرەسی تەواوی خۆیانمان بۆ بنێرن و تاوەکو ئێمەیش، نوسخەیەک، لەو پارچە شیعرەی بۆ بنێرین!

٣- بەرهەمیی پیریی میرزا ئۆلقادر و گەڕانەوەی!:

وەک باو و نەریتی ناو خەڵکی ناوچەکانی هەورامان، و بشگرە، سەرپاکی ناوچەکانی دیکەی کوردەواریی، کە ئەو خەڵکە، تا وەکو گەنج و لاوە و گوڕی تیایە، بەپێی خواشتەرخوازی خۆی، چی دەویَ و چی بۆ ڕێک دەکەویَ و چی بۆ دەلویَ، بەبیَ ترس و لەرز و بیرکردنەوە، دەیکات و ئەوجا، کاتیَ کە کەڵکی پێوە نەما و، زۆخی تیادا نەما و، سەری لە گوێی قەبردا، لەرزیی، یان بەرەو لەرزین چوو، ئەو کاتە، گوایا، وەک خۆیان دەلێن، دەگەڕێتەوە و ڕوو دەکاتە، ڕواڵەتەکانی دین و خواپەرستیی و تەنیا بەو کردەوەیەی خۆیەوە، ڕازیی نابیَ و بەڵکو سەریش دەکاتە، سەر لاوەکان و تازەپێشگەیشتووەکان و سەرزەنشتێکی توندوتیژیان دەکات، گوایا، ئەو شتانەی، ئەو هەڵسوکەوتەی، کە لە کاتی جوانیدا، ڕەوا بووە بۆی و بەبیَ گویَ دانە، هیچ ئامۆژگارییەک کردوونی، نابیَ لە لایەن ئەمانەوە بکرێن و بیَ گومان، ئامۆژگاری هەڕەشەگۆنەی وەهای دوور لە کردەوەی ڕاستەقینە، بەگوێی کەسدا ناچی!

میرزا ئۆلقادری پاوەییش، هەروەک، لە بەرهەم شیعرەکانیدا، وەها دەردەکەویَ، تا گەنج

بووە، دەوری عاشقیەتی بینیوە و لەم ڕووەشەوە، ناوی ئافرەت لەملا و لەولای پارچە شیعرەکانییەوە، بەزەققی هەن و (شەماڵ)یش، وێنەیەکە لەو، بۆ ڕۆیشتنانە.

خۆ، هەروەک بۆمان ڕوون بوویەوە، لە پیاداهەڵدان بەشان و باڵای جوانی ئافرەتدا و ئەوجا، ڕوونانی بەرەو جنێو فرۆشیی و ئەوجا، گەڕانەوەی بەرەو ژێر چەتری دین و خواپەرستی و بەشان و باڵی شێخ هەڵداندا، وێنەیەکی جۆراوجۆری سەرگوزەشتەی ژیانیتی!

بەهەرحاڵ، میرزا ئۆلقادری پاوەیی، وا، ڕووی بەرەو دین، کردووە و شناسنامەشی لەو ڕووەوە، (سەما و زەمین)ە و تیایدا، چونکە پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ، لەسەر زەمینە و هەر لەبەر ئەوەی کە خوای گەورە، دنیای بەبۆنەی خۆشەویستی ئەوەوە دروست کردووە؛ ئا لەو ڕوانگەیەوە، (زەمین)ی بەسەر (سەما)دا، زاڵ کردووە.

ئەوجا، دێ بەشان و باڵی خواپەرستی شێخەکاندا و گوایا، دەیەوێ، دەستیان پێوە بگرێ و تا بەهۆیانەوە، بتوانێ لە خوای گەورە نزیک ببێتەوە! هەر لەم گۆڕەپانەدا، میرزا ئۆلقادری پاوەیی، شیوەننامەی شیعری بۆ کۆچی دوایی یەکێ لەو شێخانەی هەورامان دەنووسێ و شاکاریشی، هەر لەم گۆڕەپانی خواپەرستی و دینپەروەرییەدا، سەرگوزەشتەی، دروستبوونی دنیایە و ئەوجا، لە دایکبوونی پێغەمەرە، دروودی خوای لەسەر بێ و ماوەی ژیانی و تاوەکو دەبێتە پێغەمەر و نامەی خوایی بۆ دێتە خوارەوە و تاکە کۆچ بۆ مەدینە دەکات و ئا لەوێدا بنچینەی ئیسلام دادەنێ و دایدەمەزرێنێ!! بەڕاستی، ئەم سەرگوزەشتە مێژووییە شیعرەی، کە خۆی لە خۆیدا، لە عارەبییەوە کراوە بەکوردیی شێوەی هەورامان و ئەو سەرچاوەیەش، بەناوی (روضة الأحباب)وەیە، لە چوارچێوەیەکی هونەریی ڕێکوپێک و پاراودا، توانیویەتی لایەنێکی کتێبخانەی کوردیی دینی، پڕ بکاتەوە. ئەم بەرهەمە، دابەش کراوە، بەچەند بەشێکەوە و ژمارەی دێڕە شیعرەکانی یەکجار زۆرن و ئەوەی، کە من بەلامەوە کۆ بوویێتەوە، خراوەتە، سەر ڕێنووسی نوێی کوردیی و نزیکەی چوار سەد و پەنجا لاپەڕەیەکی گرتووەتەوە، بەبێ ئەوەی، هیچ جۆرێ پەراوێزێ، یاخود لێکۆڵینەوەیێ، یاخود لێکدانەوەیەکی بخرێتە سەر، واتە؛ بەلای کەمییەوە، هەر لاپەڕەیەک، بیست و دوو نیوە دێرە شیعری تیادایە و بەو جۆرە و بەو پێیە، دەبێ بڵێین، کە نزیکەی چوار هەزار و شەش سەد و پەنجا دێڕە شیعرێکە.

ئەم بەرهەمەی میرزا ئۆلقادری پاوەییە، بەقەدەر زۆری دێڕە شیعرەکانی، لە ناوەڕۆکدا

بەنرخ و بەهادارە و شایەنی، ئەوەیە، کە هەموو کەسێکی موسوڵمان ئاگاداری بێ و بەهەرحاڵ، ئەم بەرهەمە بەناوی (ڕەوزەتولسەفا)وەیە! من، بۆ ئەم بەرهەمە، زۆر ڕەنجم کێشاوە و چەند نوسخەیەکی دەسخەتم دەست کەوتووە، ئەوجا، هاتووم، هەریەکە لەوانەم خستووەتە، ژێر تەرازووی بەراووردەوە، ئەنجامەکەشی ئەوەیە، کە حاڵی حازر لە بەردەست و بیر و قەڵەمی لێکۆڵینەوەم دایە و پتر لەوەش، لە ڕێگەدایە، کە فەرهەنگۆکێکی باشی بۆ بکەم و ئەوجا، بیخەمە، بەردەمی خوێنەرانی بەڕێزەوە. ئەوجا، بەم بۆنەیەوە، ڕووی داوامان، لەو کەسانە دەکەین، کە خاوەنی پووڵن و حەزیان، لەوەیە، کە خەڵکی کورد، بەجۆرە ڕێڕەویی دینی وەهاوە، چەکدار ببێ و ئەویش، هەناسەیەکی ئیسراحەت و پشووی خەیری پیادا بێتەوە، کە بەهۆی پووڵەکەیەوە بۆی ڕەخسێنراوە!! بەشێوەیەکی ڕۆشنتر، کە ئەم جۆرە کارانە، کردنەوەیەکی مزگەوتی فەرهەنگی دینییە، کە هەرگیز، نە لەناودەچێ و نە دەڕووخێ و نە کۆن دەبێ و نە دەوری بەسەر دەچێ! ئەوجا، ئەوە ئێمە حازرین و ئەوە مەیدانیش، بۆ ئەو خاوەن پووڵانە، کە دینیان خۆش دەوێ!!

پێش ئەوەی کۆتایی بەم وشەیە، بهێنم، دەبێ وەفادار بم، بۆ ئەو کەسانەی کە لەم ڕووەوە، یاریدەیان داوم، کە وەک؛ نوسخەی دەسخەت بووبێ، یاخود، وەک یاریدەدانی فۆتۆکۆپی بووبێ، یاخود، یاریدەدان، بەقاقەز و جەوهەر ناردن بووبێ، سوپاسێکی بێ پایانی خۆم پێشکەش بەم کەسە بەڕێزانە بکەم و ئەوانیش، بەڕێزان مامۆستا، مەلا حەمە زایر و مامۆستا محەمەدی ئەنسارییی و مامۆستای عابیدی موتڵەک و بەڕێز بارامی وەڵەدبەگی و ئاغای خالیدیی کاک محەمەد ڕەشیدی ئەمینی.

گوڵزاری هەورامان

محەمەدئەمین هەورامانی

بەناوونیشانی، گولڵزاری هەورامانەوە؛ بەپێی ڕێڕەوی ئەدەب و ڕۆشنبیریی و وەچەکانی، کە ئاوێنەی ڕاستەقینەی بێ گەردی، ئەو میللەتەن، کە ئەگەر خوانەخاستە، ئەو نەبووایێ، نەبەرد و کۆڵنەدەر و نەبەزاو نەبووایەن، هەرگیز لە دایک نەدەبوون یاخود، هەرگیز ئەو ئەدەبە و وەچەکانی، کە سەرپاکی لقەکانی ئەدەب و ڕۆشنبیریی دەگرنەوە، نەدەهاتنە ناوەوە!! گوایا، بەنیازی زۆرتر زانین، لە بارەی کورد و هۆزەکانی و شێوەزاری زمانە کوردییەکەیان؛ لە بارەی چۆنیەتی گفتوگۆکردنیان و هەڵسوکەوتیان و جۆری ڕەنگدانەوەی باو و برەوی کۆمەڵایەتی و ئابووریی و ڕامیاریی و دینی و ڕۆشنبیریی دیکەیان، لە سەرانسەری دەم و زەمان و چەرخی تۆمارکردنی، جۆرە لقەکانی ئەو ئەدەب و ڕۆشنبیرییە و، بەمەبەستی بەراووردکردنیان سەنگ و کێشانە کردنیان، یاخود، لە سەنگی مەحەک دانیان، لە ڕووی، ژمارە و چەند و چۆنی پلە و هەنگاوەکانیان، لە ڕێبازی پێشکەوتندا، لە دەمێکدا، لە چەرخێکدا، یاخود سیس بوونی، لە دەم و چەرخێکی دیکەدا، بەدرێژایی تەمەنی درێژ و دوور و پڕ لە مەترسیی و تەنگوچەڵەمە و کەفەسەر. بەتەنگوچەڵەمە و کێشمەکێشی ژیانی دینی و دنیایی، لە پێناوی بەرگەگرتنی مانەوە و ژیان، لە پێناوی خودناسین و خود بزر نەکردندا و، هەنگاونانیش، بەرەو سەر دەرهێنان و سەر بەرزکردنەوەدا، هانامان بردە، یاخود پەنامان بردە، بەر سامانی ئەدەبی بەجێماوی نیوەچڵی لەناوچوو و نیوە ڕزاو و پواو و ونبووی ناوچەکانی هەورامان، بەو نیازەی ڕۆژێ، لە ڕۆژان، خاوەنی سەروەت و سامانێکی ئەدەبی و ڕۆشنبیریی بەربڵاو و بەر فراوان و ڕازاوە بوون و ئەگەرچی زۆربەی زۆریشی، لە لایەن خەڵکی بێگانەوە چەپاو و تاڵان کراوە و براوە و لە ناوچەکاندا، نەماوە، بەڵام زۆر نەبێ، کەم (لە هەموو ناوچەیەکی دیکەی کوردستاندا، بەرفراوانتر، لە هەموو ڕوویەکەوە تەسەلەتر) دەست دەکەوێ و بەهۆیەوە، یاخود بەهۆیانەوە، زۆربە خاڵە ناڕۆشنەکانی ئەدەبی ڕۆشن دەکەنەوە!

بەشێوەیەکی، ڕۆشنتر، سامانی ئەدەبی و ڕۆشنبیریی، ناوچەکانی هەورامان، بەهۆی تەمەنی درێژیانەوە، بەهۆی جۆراوجۆری لقەکانیانەوە، بەهۆی بەرفراوانی و بەرپانیانیانەوە، خۆیان لە خۆیاندا، توانای، ئەوەیان، هەیە، کە لایەنی زۆر و هەمەجۆر ڕۆشن بکەنەوە و کێشەی زمانناسی و ڕۆشنبیریی شارراوە، خاو بکەنەوە، چونکە،

هەروەک، لای هەموو لایێ، ئاشکرایە، بەڵگەی ئەدەبی، بەهەموو جۆرەکانی و لقەکانیەوە، لە بەڵگە ڕەوا و بڕوا پێ کراوەکان، سەرژێر دەکرێن! واتە، ئەم پشکنینە، لە لایەکەوە، بەرهەمە ئەدەبییە، لەناو نەچووەکان، دەخاتە، ناو بەرگێکی دیاریی و ون نەبووەوە، لە لای دووەمیشەوە، زەمینەیەکی بەرفراوان و پانوپۆڕ و دەوڵەمەند، دەخاتە، یاخود دەسازێنێ، بۆ پشکێنەرانی داهاتوو و دوارۆژی کورد و کەسانی دیکەی ناکورد، کە حەزیان، لەو جۆرە زانیارییانەیە، کە ئەمانە، خۆیان لە خۆیاندا، جۆرە بەدرۆ خستنەوەیەکە، بۆ ئەوانەی، کە وایان لە قەڵەم داوە، کە کورد زمان و ئەدەبی، وەک هەر نەتەوەیەکی دیکە، نەبووە و نییە!!

لە لای سێیەمیشەوە، ئەم جۆرە پشکنینانە، وەک (شناسنامە)یەک، خۆیان پیشانی خەڵکی ناکورد، دۆستان و دوژمنان ئەدەن و پێیان دەسەلمێنن، کە کورد، ئەگەرچی ماوەیەکی دوورودرێژە، لە ژێر چەپۆکی باوەژنی زۆردایە، بەڵام، هەر بەرگەی گرتووە و کۆڵی نەداوە و کەسایەتی ڕۆشنبیریی و ئەدەبی خۆی؛ کەسایەتی تایبەتییەتی زمانی کوردیی، لە دەس نەداوە و هەوڵیشی داوە و هەوڵەکانیشی بەریان گرتووە و بەری هەوڵەکانی و بەرگەگرتنەکانی و تێکۆشانەکانی، ئەو سامانە فراوانەیە، کە مستێکی زۆر بچکۆلەیە، لە خەروارێک!

بەهەرحاڵ، بەرهەمی (گولڵزاری هەورامان)، بەرهەمێکی پانوپۆڕ و بەرفراوانە، سەرپاکی لقەکانی ڕۆشنبیریی و ئەدەب، دەگرێتەوە و بۆیە، دەبێ ئەوە بڵێین، کە بەرهەمی ناوبراو، ماوەیەکی زۆری پێ دەوێ، چە لە ڕووی کاتەوە، چە لە ڕووی باری ئابوورییەوە، تاوەکو دەگاتە، یاخود دەکەوێتە بەردەم خوێنەران!

بەرهەمی (گولڵزاری هەورامان)، هەروەک، وتمان، سامانێکی ئەدەبی و ڕۆشنبیریی پانوپۆڕ و بەرفراوانە و، سەرپاکی لایەنەکانی، هونەری ئەدەبی و ڕۆشنبیرییان گرتووەتەوە!

بەڵێ، هەموو لایەنێکی گرتووەتەوە، بەڵام لە قاڵب و چوارچێوەی هۆنراوەدا، چیرۆکە هۆنراوە، سەرگوزەشتەی ژیان، بەسەرهات و هات و نەهات و بوومەلەرزە و کاول بوون و گرانی و شەڕ و ئەنجامەکانی و سەرما و سڵۆوە و بەفر و سەهۆڵبەندان و کۆچکردن و جەردەی ڕێگاوبان و زوڵم و زۆری بەگ و بەگزادە و فەرمانڕەوایانی سەردەم و جوانی سروشت و دڵداری و خواپەرستی و شێخگەریەتی و سۆفیگەریەتی و دەروێشگەرییەتی و خوێندەواریی و جۆری خوێندەواریی و ڕاووشکار و پیادا هەڵدان و جۆری دیکەی

هەمەڕەنگ، ئەمە لە لایەکەوە، لە لایەکی دیکەوە، وەرگێڕدراو، لە چوارچێوەی شیعر و هۆنراوەدا، گوایا، وەک لاسایی کردنەوە، یاخود، نازین، بەتوانا و لێ هاتندا، شاهنامەی فردەوسی، وەک وەرگێڕران و وەک، وەرگرتنی بیر و داڕشتنەوەی سەرلەنوێ، لە چوارچێوەیەکی زمانی کوردییدا، بەچەند جۆرێ، لە لایەن چەند کەسێکەوە، کەوتووەتە بەردەست و هەرهەمان دەستوور، بەرهەمەکانی گەنجەویی، یان، هی وەک ئەو و وەک ئەفرانی دیکە، کە زۆر ناودارن و ناسراون، بەتایبەتی، لە ناو جەماوەری ئەدەبی و ڕۆشنبیریی کورددا، وەک وەرگێڕران و، وەک داڕشتنی نوێی کوردایەتی، بەزۆری هەن و دەست دەکەون!

ئێمە و هەر کوردێکی دڵسۆز، لەسەری ئەرکە، کە شانازی بەم جۆرە بەرهەمە ئەدەبییە، دەوڵەمەندە، جۆر بەجۆرە بەپێزانەوە، بکات، چونکە پەنابردنە، بەر ئەدەبی بێگانە، بەنیازی فێربوون و سوود لێ وەرگرتن و ئەوجا لاسایی کردنەوەی، وەک داڕشتنی نوێی وەک ئەو، یاخود هەوڵدان، بۆ وەرگێڕانی، هەنگاوێکی بەرزی پێشکەوتنە، دڵسۆزییەکی بەهاداره، هەنگاوێکی بەهێز و بەنرخە؛ (گۆڕەپانی پێشکەوتنی ئەدەب و ڕۆشنبیرییدا! بەهۆی، بەرفراوانی و پانوپۆڕی و ڕەنگینی، ئەم بەرهەمانەوە، بەتایبەتی، پاش وردبوونەوە، لە دەمی مێژووی تۆمارکردنیان و جۆری باسەکانیان و جۆری شێوە زمانەکەیان، گەیشتینە ئەوەی، کە بڵێین؛ یەکەم، پتر لە دوو سەد ساڵێ لەم ڕۆوە بەرتر، هەروەک، بەرهەمە جۆر بەجۆر و ڕەنگینەکانی، بەردەستمان، وەهامان، بەدەستەوە، دەدەن، کە زمانی ئەدەب و لقەکانی، بەشێوەزاری شێوەی هەورامانی (هەورامی) بووە و ئەم شێوە زارەش، زمانی دایکزادی، گەلە ئاریان واچەکانە، کە لە هەندێ لاوە و لە هەندێ ناوچەدا، پێی دەوترێ، شێوە زمانی (ماچۆ). دووەم، ئەم شێوە زارە، کە بەشێوە زمانی (ماچۆ)، یاخود (هەورامی) ناو دەبرێ، زمانی ئەدەبی و دینی زۆربەی زۆری ناوچەکانی کوردستان بووە، ئەگەر زمانی سەرپاکی ناوچەکانی کوردستان نەبووبێ!!

سێیەم، ئاڵوگۆڕی ئەم شێوەیە، زۆر سست بووە، چونکە هەروەک دەردەکەوێ، زمانی ئەدەبی کورد لە سەرەتای هاتنی ئیسلامی پیرۆزدا، لەگەڵ، هی پێنج سەد ساڵێ، پاش بڵاوبوونەوەی ئیسلام و لەگەڵ هی ئەمڕۆدا، سێ هەنگاوی گۆڕانکاریی، بەسەردا هاتووە، ئەگەر هاتوو، هەندێ لایەنی گرنگی زمانناسیمان، لێک دانەوە! بۆ ئەم وتانە و ئەم مەبەستانەش، لە پانوپۆڕی کوردستانی ئێران و کوردستانی عراقدا، بەڵگەی زۆر ڕۆشن، لە بەردەستدان و لە کاتی خۆیدا، دەخرێنە، بەردەست خوێنەری بەڕێز!! بەو جۆرە، بۆمان

هەیە، کە خوێنەر و پشکێنەری بەڕێز، ئاگادار بکەین، بەوەی، کە دەبێ هۆی چی بێ، کە شێوە زمانی ناوچەی هەورامان، یاخود شێوە زمانی (واچەواچ = ماچۆ = ئێریان واچ) هەر لە دەمی دێرینەوە، تاوەکو ئەمڕۆ زمانی دینی و ئەدەبی ناوچەکانی کوردستانە و شێوەکانی دیکەی زمانی کوردیش لە هیچ کون و قوژبنێکی ڕۆشنبیریی ئەدەبی و دینیدا، شوێنەواریان، نییە!!!

دیارە، ڕووبەڕووبوونەوەی، جۆرە پرسیاری وەهای سەر سوڕهێنەر، تەنها بۆ پشکنینێکی بێ لایەن و ڕاسترەوە بوو. بەمەبەستی، ڕۆشنکردنەوەی هەندێ لایەنی، ناڕۆشن، کە هەندێ ڕۆژهەڵاتناس، تۆوی گومانیان، لە زۆر لای ڕووی زمانناسیی کوردییەوە، وەشاندووە (چاندووە) و ئەوەش، بووە بەهۆی ئەوەی، کە هەندێ زماننەناسی کورد بەهۆی لاسایی کردنەوەوەی ئەوانەوە، ڕێگای ڕاست، لەو ڕووەوە، بزر بکەن و خەڵکی دیکەش، ناو بەناو بەرێڕەویاندا، بڕوا و کە ئەو جۆرە ڕێ ون کردنەش، خۆی لە خۆیدا، جۆرە هۆیەکە، کە دەبێتە، لاوازکردنی بیری یەکگرتنی نێو کوردەواریی! بێ گومان، لەمەش، جگە لە دوژمن، کەسی دیکە سوودی، لێ وەرناگرێ!!

ئەم بەرهەمانەی، کە لە دوورەوە، بەدەوروپشتییاندا، ڕوانیمان، بەهۆی چەند کەسێکی دڵسۆزەوە، کەوتوونەتە دەسمان و ئێمەیش، لەم ڕووەوە و ئا لێرەدا و لە چەند جێگایەکی دیکەی تایبەتیدا، ناویان دەهێنین و سوپاسێکی، بێ پایانیشیان پێشکەش دەکەین!

شایانی باسە، وەرگێڕەڕەکان و داڕێژەرەکانی، ئەو بەرهەمانە، کە دەمی قەڵەممان بۆ واز کردنەوە، بەزۆری، ناوی خۆیان، نەداوە، یاخود ناویان، نازانرێ و ئەو هۆیەش، تا ئێستە، زۆر کەم لێی دەزانرێ و ئەوانەش، کە دەمی زانینی، لێوە، ئەدەن، وەهای لە قەڵەم، دەدەن، کە گوایا، بۆیە، وەهایە، چونکە بەو جۆرە، خەیریان، زۆرتر دەگات، بەتایبەتی، زۆربەی زۆری، ئەو چیرۆکە هۆنراوانە، بەشەوان، لە مالاّن و لە دیواخانان و لە مزگەوتاندا، خوێنراونەتەوە و بەو جۆرە، خەڵک، زۆربەی شەویان، بەگوێ گرتن، لەو ڕازانە، بەسەر بردووە!

ئەتوانین، ئەم جۆرە هونەرمەندانە، ناو بنێین، (سەربازی نەناسراو) کە لە گۆڕەپانی ئەدەبدا، کاریان کردووە و، ناوی خۆیان، نەهێناوە، یان وایان بەباش زانیوە، کە ناوی خۆیان نەهێنن! بەهەرحاڵ، ئێمە، لێرەدا، هەوڵی ئەوە ئەدەین، کە هەندێ بەرهەمی هەمەجۆر و ڕەنگینی نەزانراو و نەبینراو بخەینە، بەردەم –ی خوێنەرانی بەڕێز و ئەگەریش ماوە، ماوەی دا، سەرپاکیان (ئەوانەیان، کە ناویان، هەیە و دەرکەوتووە و بەرهەمیان

هەمەڕەنگ؛ پاڕانەوە لە خوا، پاڕانەوە، لە پێغەمەر، پاڕانەوە، لە مەشایخ و لە پیر و...هتد.

پێنجەم، بەشی سروشتی، جوانی سروشت، دڵداریی، سەرشێتی سروشت، شیوەن و چەمەریی! بەهەرحاڵ، لە لێکۆڵینەوە و پشکنین و توێژهەڵدانەوەی، ئەم جۆرە بەرهەمانەدا و بەراووردکردنیان، لەگەڵ، بەرهەمی هاوجۆر و هاوسەر و هاوتام و بۆی هاووێنە و هاونموونەیان، بۆمان دەردەکەوێ، کە ئەم بەرهەمانەی، ناو کوردەواریی ناوچەکانی هەورامان، هەر لە سەرەتای سەر دەرهێنانی ئیسلامەوە، تا ئەمڕۆ لە هیچ ڕوویەکەوە، لەوانەی دراوسێ و خزمانی نزیک و دوور و هی بێگانە کەمتر نییە و کەمتر نین!

لە زۆر ڕووەوە، وێنەی ناو ئەم بەرهەمانە، گەیشتوونەتە، پایەی داهێنان، جگە لەوەی، کە لە هەندێ لایەنی دیکەوە، چەند ڕووکەشییەکی بەرهەمەکان بەجۆرێ کراوە، کە لەو بەرهەمە، کە بیرەکەی لێوە، وەرگیراوە، ناکەن! بەشێوەیەکی ڕوونتر، لە هەندێ ڕووکەشیدا، خراونەتە، قاڵبی کوردەوارییەوە! ئەم بەرهەمانە، مێژوون، بەسەرهاتن، دینن، دنیان، سەرپاکی ڕواڵەتەکانی ژیانی ئەو سەردەمەی کوردەوارین و بەخۆشی و ناخۆشیی و ژان و ژینەوە! ئێمە، لێرەدا، ماوەی ئەوەمان، نییە، کە هەریەکە لەوانە، لێرەدا، شیی بکەینەوە، یان، بیاندەینە، بەر سەنگی مەحەکی لێکۆڵینەوە و تۆژینەوە، بەڵام، بەشێوەیەکی ساکار و سەرپێیی، دەڵێین، کە تەنها خوێندنەوەیەکی سەرپێیی، ئەمانە، دەمانباتە، سەر ئەوەی، کە بڵێین:

- سەرپاکی بەسەرهاتەکانی کورد، بەهات و نەهاتییەوە، تیایاندا، ڕەنگیان داوەتەوە و ئەمەش، خۆی لە خۆیدا، جێگای شانازییە.
- هەندێ جار، پیاداهەڵدانێکی زۆر و بێ جێگا بەرچاو دەکەوێ و ئەمەش باوی ئەو سەردەمانە بووە!
- ژن، یاخود پیرەژن، لە زۆربەیاندا، شەڕاوییە و لە هەندێ لاشدا، حەزی لە کاری خەیرە.
- پیاوی پیر، هەمیشە، تەگبیر و ڕاوێژی باش دەکات و حەزی، لە قازانج و سوودی خەڵکە.
- دێو، هەورەتریشقە، بایەقوش، داڵ، نیشانەی نەگبەتی و ناڕەحەتین.
- پارێزگاری کردنی زمانە و کەفەسەرە، بەکەرەسە زمانی کۆن و نوێوە، بەتایبەتی، هی ئەو سەردەمانە.
- زۆربەی خاوەنی ئەم بەرهەمانە، ناوی خۆیان، نەهێناوە و بۆیە، ئەمانەیش، دەبێ

بە(سەربازی نەناسراو)ی ئەدەب و ڕۆشنبیریی لە قەڵەم بدرێن!

- زمانی ناو ئەم بەرهەمانە، زمانی دینی و هی ئەدەبی و زمانی ڕۆشنبیریی سەرانسەری خەڵکی کوردستانی ئێران و هی عێراق بووە و بۆ ماوەیەکی زۆر دووروودرێژیش و تاوەکو سەردەمی دامەزراندنی حکوومەتی بابان، هەر لە پەرەسەندندا بووە، ئەوجا، لەوێ بەم لاوە، ڕووی بەرەو کزیی و کورتی هێناوە و لەوانەشە، ماوەیەکی دیکە، وەک شێوە زارێکی زیندوو، شوێنی نەمێنێ!!

ئێمە، هەروەک نەختێ لەمەوبەرتر، وتمان، ئێرە جێگای ئەوە نییە و ماوەی ئەوەمان، نییە، کە بەجۆرێک، یان بەچاوێکی لێکۆڵەرەوەی وردبین، تەماشای، هەریەکێ، لەو بەرهەمانە، بکەین، بەڵام ئومێدەوارین، کە لە جێگایەکی دیکەوە، کە جێگای لێکۆڵینەوە و پشکنینی تایبەتی خۆیانە، بتوانین، بەچاوێکی وردبینیەوە، هەریەکێ لەو بەرهەمانە، بدەینە بەر تیشکی هەڵسەنگاندن و نرخاندنیان!

میرزا ئۆلقادری پاوەیی.

ڕەوزەتوسەفا

بەنامی بێ چوون؛ فەردی ذولجەلال
جیهان ئافەرین؛ ڕۆژ و ماه و ساڵ
یا حەیێ بێ چوون؛ پادشای ئەکبەر
قەدیم و قادر؛ حەیی تەواناگەر
کەریم و کارساز؛ کەرەم فراوان
ڕەحیم و ڕەحمان؛ تەمام عالەمیان
بێ ڕەنگ، بێ بەدەل، بێ شەریک بێ کەس
زاتی بێ زەواڵ، فەردی فەریاد ڕەس
حەللی موشکیلات، ئاشفتە کاران
ئاگا، جە عوسیان، گشت گوناهباران
دارای جیهان دار، دە هندەی بێ باک
ئافەریدەی جینس، ئادەمی، جە خاک
نگەهداری خەڵق، نەو تاق –ی گەردوون
ئوستادی ئەزەل، کار کون، فەیەکوون

ده هندەی بێ باک، دانای بێ نیاز
میعماری دەوران، دنیای رۆشن ساز
تەنیای لامەکان، فەردی بێ نەزیر
بێ دیدەی بێ گۆش، سەمیع و بەسیر
گۆیای بێ زیان، ڕەهنمای خەلیل
قورئان و زەبوور، تەورات و ئینجیل
بێ هەمتای ئەعزەم واحیدی ئەحەد
تاق -ی لەم یەلید، هەم وەلەم یوولەد
شەهەنشای عادل، ڕەئووفی بێ عەیب
رەززاقی ڕازق، جە کارخانەی غەیب
واجیبەلوجوود، دانای، لا یەنام
ڕۆشن ئەفزای سوبح، تاریک نمای شام
مەتلووبانی بەخش، ڕوتبەی، شاهی وەر
ئاخر، هەم شاهان، وەخاک موحتاج کەر
خودای بلندیی، پەستیی، هەر تۆنی
جە هەستیی ونیستی، هەستیی هەر تۆنی
قەدیم و قەییوم سانیع هەر تۆنی
کەریم و موعتی، بێ مانیع تۆنی!
ڕۆشنایی بەخشی، ڕەوان هەر تۆنی
فەوقی سەوت و مەوت، ئەحیا هەر تۆنی
ئیجادی دنیا، مافیها، تۆنی
بەحری کەشفییات، کەرامات تۆنی
ئاگات، جە ئەسرار خەفییات تۆنی
قووەی زۆر و زات، جیسمانی تۆنی
حەرەکەی جونبش، رۆحانی تۆنی
تاریک زولمانی، دەیجووری، تۆنی
نزیکتر وەڕەگ، گەردەن، هەر تۆنی
فەریاد ڕەسی گرد، مەخلووق هەر تۆنی

غەرەز هیچ نییەن، هەرچی هەن، تۆنی
نە هەرجا، حازر، نمەز، چە کۆنی
یا حەقق وەکەرەم، بدەر تەوفیقم
تەوفیقت، جە سەر، ببۆ، ڕەفیقم
پەرداخ دەرەجەی عام، ئایینەی زەینم
ڕۆشن کەر، شوعلە، بینایی عەینم!
تێغی قەڵەمم سۆهان دەی جە نۆ
بڕشت بۆ گوستاخ، کێشای فەزڵی تۆ
با باوچوون مەدح، شای بوراق سوار
ئەحمەد و مەحموود، موستەفای موختار
خەتمولمورسەلین، حەبیبی داوەر
شەفیعی دیوان، زەلزەلەی مەحشەر
هەر جە شەو مەولوود پاکی شەریفش
ئاما وە دنیا، جیسمی لەتیفش!
موعجیزە تیفلیش، ئەو چل ساڵە
یەکیەک، بەیان کەم، چون بن قەباڵە
گردی ئەهلی بەیت، شای خەیرەلئەنام
خولەفا و ئەسحاب، زومرەی خاس و عام
مەعرەکەی جیدال، هەرچی بۆ نە ڕووم
غەزای قەتڵ و عام، کافر و بەد شووم
شێخی ئەسحاب، شای خەیرولبەشەر
یاونا، تەمام، چون دوڕی گەوهەر
کتابچەی شیرین، چون توحفەی شاران
ڕەواج بۆ، دایم، جە لای دینداران
هەرکەس بوانۆ، وە ئیخلاسی پاک
شەفاعەت خواش بۆ، شای تاج -ی لەولاک
واجیبەن، سەنای، سالارانی دین
رازیی بۆ لێشان، خودا و ئەجمەعین.

فصل دربیان وصف ابتدای اول ذیروح که خلقت است[١]

ســـــاچون ڕۆی ئەزەڵ بینای بێ ئەندێش
زاتی بێ زەواڵ، قــــەدیم، وێش بێ وێش
نە خـــاک، نە زەمین، نە ئاســـمـــان بێ
نە مـــــەلائیکە، نە ئینس و جـــان بێ
نە لەوح، نە قــەڵەم، نە جــیــبــریل بێ
نە بەهەشت دۆزەخ، نە ســەلسـەبیل بێ
نە نار، نە دۆزەخ، نە خـــەیر و شـــەڕ بێ
نە ئاو نە ئاوان، نە بەحـــــر و بەڕ بێ
بغەیر، نە مەعبوود فەردی تەنیای تاک
زی بەشـــەر نەبێ، غـــەیر جە زاتی پاک
نە بەرف(بەفر؟)، نە باران، نە ڕۆژ و شەوبێ
نە ڕۆح، نە ئەجەل، نە خـەوف و خـەو بێ
حـەقق جە نووری وێش، نە تۆی، پەردەوە
نووری حـــەزرەتش، جـــیـــا، کـــەردەوە
زاتی بێ زەواڵ، وێش کــــەرد بە یارش
ســــەڵەوات، دا بەرووی دین و دیدارش
جەو دمـا، بێ باک، تاکی تەنیای فـەرد
قـــەڵەم و قـــودرەت، ئافـــەریدە کـــەرد
فـەرمـا: بنویسـە، قـەڵەم عـەرزش کـەرد
من چێش بنووسـوم، تاکی و تەنیـای فـەرد
ئـەوەڵ، لائیــــــلاهــە، ئیـلـەڵـڵا هـەن
دووەم مـــحـــەمـــەد رەســـوولەڵڵا هەن
بەعـــد ســـازنای ئەفـــلاکی ئەزرەق
یەکیەک، موسەتتەح، تەبەق، عەن، تەبەق

١- خۆی، سەرباسەکانی، یاخود ناوونیشانی باسەکانی، بەزبانی فارسی، نووسیوە و ئێمەیش،
هەروەک، خۆی هێشتنمانەوە!! (م. هەورامانی)

لەیل و نەهار و دەقـــیق و ســـاعـــەت
فــەسڵ و مــاه و ســاڵ، حــیــبــر و داوەت
خــورشــیــد و قــەمــەر، چەنی ســتــاران
رەعـــــــد و بەرق و باد، هۆرچنی باران
وە یەک ئیــشـــــارە، بینای بێ ئەندێش
ســازنا، جــە نوور، مــحــەمــەدی وێش
تەمـام کـەرد، تەرتیب هەر هەفت ئاسـمـان
عـەرش و کورسی و فـەوق، لەوحی لامـەکـان
کــەریمی کــارســاز، بێ مــیــسـل و نەزیر
پادشـــای عـــادل، تەنیـــای بێ وەزیر
ئەوەڵ جــــوبرەئیل، دووەم مــــیـکـائیـل
سـیـەم ئیـسـرافـیل، چوارەم، عـزرائیل
هەر چوار موقـەڕەب، ئیجاد کـەرد جە نوور
پەی خـــزمـــەتکاریی، دایم جــە حـــوزوور
ڕوحـــەلئــەمین کــەرد، وە پەیکی ڕاهان
پەی ئامـــاو لوای، لای ئەنبـــیـــا هان
مـــــیـکـائیـل ڕزق، ئوممەت، دا بەدەست
ڕۆزی مـەخلووقـات، تەمـام خـاس گـشت
دا وە ئیـسـرافـیل، لوولەی نەفـخی سـوور
ڕۆی دنیـــــا ئاخـــــر، ئەو بدو زەروور
نـامی عـــــــزرائیـل، بەر ئاوەر وە بـەر
کــەردش، وە قـــابز، ئەڕوای ذی بەشـــەر
وە حـوکـمی فـەرمـان، پادشـای غـەفـوور
باقی، ڕۆحـــانی، پەیدا بیی، جــە نوور
مـــوڵکی لامـــەکـــان، ناهووت و مـــاهووت
پەڕ بیی، جە مـوڵـک، گرووی مـەلەکووت.

فصل دربيان اوصاف بهشت و دوزخ و جگونگی را گويد[٢]

کـەریمی کـارسـاز، بێ مـیـسل و نەزیر
پادشـای عـادل تەنیـای، بێ وەزیر
جـە شـەش دانگ نووری، مـوسـتـەفـای
یەک دانگ جـیـا کـەرد، دانای دادگـەر
کەردش، وە بەهەشت، وە قەسر و قوسوور
وە ڕیزوانی پاک، غـولـمنان و حـوور
گـیـاش زەعـفـەران، خـاکش شـەکـەرەن
سـەنگش مـرواریی، دانەی گـەوهەرەن
گـولەن، گـولـزارەن، ڕۆحـەن، ریحـانەن
لەعلەن، یاقـووتەن، دوڕ و مـەرجـانەن
نەخـلـەن ڕوممانەن، مـیـوە سـەد ڕەنگەن
زەیتـوون و توفـفـاح، تازە قـەشـەنگەن
نوقـلـەن، نەباتەن، شـەکـەرەن شـیـرین[٣]
عـوودەن، کافـوورەن، عـەترەن، عـەنبـەرین
فـەسـلـش، دایم، وەقت، نەو وەهارانەن
سـۆزە هەواش، فـەرش، بەزمی یارانەن
شـەرابەن، تەهوور، بادە، مـوفـفـەسـەل
شـیـرە و شـەربەت، پالـوودەی، عـەسـەل

٢- ئێمە، دوو نوسخەی، دەسخەتمان، لایە و ئەوانیش، نوسخەی (ج) و هی (خ)ێن. نوسخەی (خ)مان، کردووە، بەبنەڕەت و نوسخەی (خ)یش، بۆ یاریدەدانی بەراووردکردن و گەیشتن بەئەنجامی ڕاستی و دروستـیی. شایانی، باسە، لە نوسـخـەی (خ)دا، فـرەیزی (... را گـويد)ی ئەم فـەسلـە، (اورا)یە هەروەها، لە هەمان نوسخەدا، لەم فەسلەدا، بەم دێڕە دەستی پێ کردووە، کەچی، نوسخەی (م) ئەمەی تیادا، نییە و دێڕەکەش ئەمەیە:
(هەر جە ڕۆی، ئەزەڵ، تا ڕو بی، عەرەسات
بەر سـەفا، سـەفا، مـحـەمـەد، سـەڵەوات) (ل -٤)

٣- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەیە:
(نوقـلـەن، نەباتەن، شـەکـەرەن شـیـرەن
عـوودەن، کـافـوورەن، عـەترەن، عـەبیـرەن) (ل -٥)

حەوزش، کەوسەرەن، جۆگەش سەلسەبیل
باغش، جـەننەتەن، ئوسـتـاد جـوبرەئیل
قەسرش، خشتی زەڕ، خشتی جە سیمەن
بادە، عـەتری عـوود، باغـچەی نەعـیـمەن
لیـبـاسش فـاخـر، دیبـای قـەشـەنگەن
حـوللەی ئەلوانات، سـەد هەزار ڕەنگەن
گـیـاش، لەزیزەن، تەعـمش وەش تامـەن
زرووفی جـەواهیـر، ئاینەی جـامـەن
حـەقق لەزایزات، ئامـادە کـەردەن
وە لەحـمی تەیر، سـۆگـەندش واردەن
پەی ئەهلی بەهەشت، پاکی بێ تاوان
تەشتەهیننەفس، حەقق، وێش فەرماوان
نەفس، پەی هەر ئەشیا، ئیشتەها مەکەرد
فـەوریی خـزمـەتکار، پەرێش مـاوەرد
ئـارەزووی هـەرچـی، بـاوەرۆ، نـە دڵ
وە پای وێش، مـەیۆ، پەی ئەو، وە مـەنزڵ[٤]
مـوختـەسـەر، هەرکەس، خودا پێ دادەن
ئیـمـانش کـامڵ، کـارش، ئامـادەن[٥]
بێ شک، جـەننەلمەئوا، جـاش، مـە بۆ
دایم، پای تەجـیـر، تەکـیـەگـاش، مـە بۆ[٦]،[٧]

٤ – لە نوسخەی (خ)دا، (پەرێش وە مەنزڵ)ە.
٥- لە نوسخەی (خ)دا، (کارش ئازادەن)ە.
(٦- لە نوسخەی (خ)دا، (پای شەجەر تەکیەگاش مە بۆ)یە.
٧- لە نوسخەی (خ)دا، ئەم دێڕەی خوارەوە، لەم فەسلەدا هەیە، بەڵام، لە نوسخەی (م)دا، نییە!
(یا، ڕەبب، بە حـاجـەت، رەسوولی سـەروەر
بیـەخـشی گـونای، ئۆمـەتتـان، یەکـسـەر) (ل -٦)

فصل دربيان اوصاف دوزخ ويل صراط و جگونگی را گويد[8]

پادشای قەهار، دارای بێ ئەندێش[9]
دۆزەخ دروست کەرد، جە قودرەتی وێش
هەفت تەبەق زەمین، بەدوو کول، ڕەش کەرد
یەک جە بانی یەک، گشت، پەڕ ناتەش کەرد
هەزار ساڵ، تەمام، دەمناشان، وە دەم
تاکە قرمز بیی، بێ زیاد و کەم
دیسان هەزار ساڵ، دەمناشان، زەروور
تا گێلا ڕەنگش، سفید، چوون کافوور
پەی پەی دەمناشان، ئەیزەن، هەزار ساڵ
تاکە سیا بیی، چون سیا زوخاڵ
ناری جەهەننەم، ئیستە، سیاهێن
فیلافش، نییەن، حەقق، وێش گەواهێن
یەک پردێ، سەختێ، سرانش، نامەن
ئەر پەرسی چێشەن، تەرحی، ئەو کامەن
زبان، جە خۆفش، دایم، هەر لاڵەن
توولی درازیش، سێ هەزار ساڵەن!
هەزارش نەشیب، هەزار درازەن
پەی ئەهلی عاسی، چەفت و ناسازەن![10]
نە ڕای دەلیلەن، نە یاگەی ئەرجوو
بڕندتەر جە تیغ، باریکتەر جە موو

٨- لە نوسخەی (خ)دا، ئەم، (سەرباسە)، بەم جۆرەیە:
(فصل دربيان دوزخ و اهل دوزخيان و جگونگی او گويد).
٩- لە نوسخەی (خ)دا، پێش ئەم دێڕەوە، ئەم دێڕەی خوارەوە هاتووە:
(هەر جە، ئەو ساعەت، تا، ڕۆی، عەدەسات،
بەر، فەخری عالەم، محەمەد، سەڵەوات) (ل -٦)
١٠- لە نوسخەی (خ)دا، نووسراوە (خەیلێ ناسازەن).

یانێ جە ئەزەل، هەرسێ تەل بێن
جە مووی سەر و ڕیش، سینە نما شێن
مونتەزەر مدران پەی گونا باران
پەی ئەهلی موشرک، گرووی بەدکاران
هەرکەسێ حەزرەت، ڕەهنمای ڕاش بۆ
جە ڕووی قیامەت، شەفاعەت خواش بۆ
ئیمان کامڵ بۆ، جە یەومولعەدەم
بڵێسەی دۆزەخ، نمەینۆ وە چەم!
هەرکەس ناوەرۆ شادەت، وە باڵش
جە دنیا و عوقبا، وێرانەن ماڵش
هانە جای زەحمەت، خۆف و خەتەردا
کێشیان وەبان، ناری سەقەردا
جارێ با دۆزەخ، خاری خەجەل بۆ
مالک پەی کاری خەیرش ماتڵ بۆ
قودرەت، هەر قودرەت، بێ هەمتای وێشەن
تاکە بزانین، ئیرادش، چێشەن!!
جای قال و بەلا، ئەعلا مەقامەن
هەرکەس، نەزانان، بزانۆ کامەن![11]

فصل دربيان سئوال حضرت برب عزت از ارواح و جواب سئوال الست بربکم[12]

دارای جیهان دار، سەتتاری مەعبوود
خالیقی مەخلووق، واجیبە لوجوود
مەیل کەرد، بسازۆ، دنیای پەڕ مەلاڵ
ئەوەڵ، چوون، عەرووس، ئاخر، پیرە زاڵ

١١- لە نوسخەی (خ)دا، (هەرکەس نەزانان)ە.
١٢- لە نوسخەی (خ)دا، ناوونیشانی سەرباسەکە، ئەمەی، بۆ زیاد کراوە، یاخود ئەمەی هەیە (... و چگونکی را).

نە چەرخی چووارەم، واقیعەن، یەک دەشت
تەمامی موفرح، جە قاپی بەهەشت
وە قەولی ڕاوی، یەک پارچە لاڵەن
ڕاگە، درازیش، سێ هەزار، ساڵەن
ڕۆحی، مەخلووقات، ئینس و جان، یەکسەر
وە ئەمری بێ چوون، دەهندەی داوەر
ئەرواحی جانی، ئەولادی ئادەم
جە ئەوەڵ، قەدەم، تا، یەومولعەدەم
نەوجا، نە حوزوور، جەماجم، جەم وەرد
وە یەدی قودرەت، تەمام، زیندە کەرد
وێنەی مورچەی زەعیفی، بێ زۆر[١٣]
جوولێان، کەم کەم، نمانان، جۆر جۆر
حەقق پەرسا، لێشان، جە ڕووی ئیلتیفات
چەو دەم (الست و بربکم)، وات:
یانێ، ئایا، من مەعبوودی ئێوەم
هەرچەند، بێ جیسم و بێ شەبهو شێوەم
جوملە ئەرواح، بی دوو فیرقە جەو دەم
بەعزێ، وات؛ بەلا، بەعزێ وات؛ نەعەم
مەوقیف کەرد، مەتلەب، یانێ های ئەلەخ
بەلا، پەی بەهەشت، نەعەم، پەی دۆزەخ[١٤]
هەر ئەو ڕۆ واحید، تاکی تەنیای فەرد
موئمن و کافر، یەکسەر، جیا کەرد

١٣- لە نوسخەی (خ)دا، ئەم دێڕە، بەم جۆرە، هاتووە:
(وێنەی مووریچە، زەعیف -ی، بێ نوور)
١٤- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەیە:
بەلا، پەی بەهەشت، نەعیم، پەی دۆزەخ!

دەرسات، دوو مەنزڵ، شەهنشای فەتاح[١٥]
قەرار دا، جە غەیب، پەی جەمعی، ئەڕواح
یەکێ، عوللیین، قەریب، وە ریزوان[١٦]
یەکێ، سنجین، بە دۆزەخ، عەیان
دوو فرقە، ئەڕواح؛ شاد و پەرێشان
تا شین، وە ماوای، مەنزڵگەی وێشان
نەوجاگە ساکن، تا چەند هەزار ساڵ
تاکە بزانین، زاتی، بێ زەواڵ
تەقدیرش، چێشەن، مەیلش، کام نەردەن
ئیرادەی سازنای، کام سنعەت، کەردەن

فصل دربیان ایجاد دنیا و جگونگی را گوید[١٧]

ئۆستادی، سانیع، کوللی، مەسنووعات[١٨]
ئیجاد، کونەندە، جوملەی، مەوجوودات
میعماری تەڕدەس، ڕەنگ عەجیبی باف
بێ مەزد و میننەت، بێ فەعلە و ئەسباب
بێ ستوون، بێ قال، بێ خورد بێ خواب
بێ خاب و بێ ئاب، بێ سەنگ و بێ خشت

١٥- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەیە:
(دەرسات، دوو مەنزڵ، پادشای فەتاح
قەراری دعا، جە خەیب، پەی جەمعی ئەرواح)
١٦- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(یەکێ عەللییس قەریب جە رەزموان
یەکێ سجیین، وە دۆزەخ عەیان)
١٧- لە نوسخەی (خ)دا، ئەم ناوونیشانە، بەم جۆرە، هاتووە:
(فصل دربیان پر درختی زمین و آسمانرا و جگونگی گویند)
١٨- پێش ئەم دێڕە، لە نوسخەی (خ)دا، ئەم دێڕەش هاتووە:
(هەر جە ڕۆی ئەزەل، تا ڕۆی عەرەسات
بەر سەفا، سەفای محەمەد، سەڵەوات)

بینای موقتەدیر، مەوجوودسازی گشت
جە سوبحی سادق، یەکشەنبەی، ئەوەڵ
قودرەت، بەرد وەکار، دنیای پەر خەلەل
جەهەننەم، جە بان، دنیادا، قەرار
زوڵماتی جەبان، دۆزەخ، کەرد ئیزهار[19]
بادی عەجایب، جە بانی زوڵمات
ونارا، تا رووی هەیهات و هەیهات
دیسان، هەم بەحرێ، جەودەم کەرد ئیجاد
موعەووەق، مدران، جە بانی ئەو باد
چل هەزار ساڵ، ڕای قەعرش دوورەن
بە قەولی ڕاوی، وەیتەور، مەشهوورەن
ماهی بوزرگی، عەزیمی، ئەزرەق
سروشت کەرد واحید، سونعەت سازی حەقق
چەو بەحری بێ پەی، مدران، بێ لەنگەر[20]
مەبو نەلەخشۆ، تا، وە ڕووی، مەحشەر
جە پشتی **ماهیی**، سازا، یەک بەقەر
هەشتاد هەزار عەین، چهل هەزار سەر
مابەینی ئی سەر، تاکە، وە ئەوسەر
پەنسەد ساڵ، ڕاهەن، بەڵکە زیادتەر
هەر سەرێ، میقدار، سێ سەد شاخ دارۆ
هەر شاخی تەسبیح، زیکرێ، مەویارۆ!
ئۆستادی نەققاش، لاجیوەرد کاریی
جە کەفی جەوهەر، دانەی، مرواریی

١٩- لە نوسخەی (خ)دا، ئەم دێڕە، بەم جۆرەیە:
(زوڵماتی چۆبان، دۆزەخ، کەرد ئیزهار)
٢٠- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە، هاتووە:
(جەو بەحری بێ پەی مدرا وە لەنگەر)

سازان، وەیتەورە، لوتفی ئیلاهیی
نیاش نە موهرە، پەشت **گاوی ماهیی**
مەعلوومەن، راوی روایەت، ڕاسەن
چونکە فەرموودەی، ئیبن عەبباسەن!
بەڵام، چون بەقەر، سەبک بی بارش
نمەبی، دایم، دنیا، قەرارش!![21]
ئارامش نمەبێ، جە وەقت و بێ وەقت
دایم، مەلەرزان، چون زەلزەلەی سەخت
دیسان، هەم، جە نۆ، بینای بانی سەر
خەلقەت کەرد، کاوان، کەش و کۆ و کەمەر
هەردان، شاخان، زەردان، ئیلاّخان
بەرزان، کۆساران، زاغان سەخناخان[22]
کانکۆی کەرەم، (رَبِّ العالَمِیْن)
یەکیەک، قەرار دا، نە بانی زەمین[23]
بەڵ لادێ، زەمین، بگێرو ئارام
هەنی ساکن، بۆ، تا قامەلقیام
سەنگی هەردو خاک، گشت مەلاقی، بی
حەدەکەی زەمین، باز، هەر، باقی، بی
دیسان، هەم بێ باک، دانای سنعەت باف
مەوجوود،کەرد،دەردەم،هەر هەفت قوللەی قاف
هەر هەفت قوللەی قاف، دەوری دنیای دوون
قافش قەرار دا، وە بێ، چەند و چوون

٢١- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەیە:
(لادێ نمەبێ، دنیا قەرارش)
٢٢- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەیە:
(بەرزان، کۆساران، زاخان سەخناخان)
٢٣- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە، هاتووە:
(قەرار دا نەبەین، سەماوە زەمین)

جەو زەلزەلەی سەخت، جای چۆڵناک دا
کوان، وێنەی مێخ، کۆیا خاک دا[٢٤]
زەمین سەنگین بی، هەتاکە تاوا
تا، سەنگین، نە پشت، گاوماهیی یاوا
غەوز، وە کۆی قاف، کوان، گشتەوە
هەر تاکە، جەنبش، دنیا، نیشتەوە!
بەڵام دنیای، خۆشڕەنگی، دوڵبەر
خاڵی، جە شێوە، سەدای، زیلبەشەر
موڵکی بێ ساحیب، یۆرتی چۆڵ و هۆڵ
نە شنۆی، شەماڵ، نە شانای، شاقووڵ
نە شار، نە قەریە، نە ئاوەدانی
نە دار، نە ئاتەش، نە ئاو نە کانی
تەنیای بێ شەریک، لوتفش یاری کەرد
پەی ئابادانی، ئاوش، جاریی کەرد!
ئەشجارات، یەکسەر، نەباتات، یەکسەر
بەر ئاما، جە خاک، بە ئەمری داوەر
بە حوکمی فەرمان، قەدیم -ی ئەقدەس
ئاما، ئاتەشەن، وەیەک، نیم نەفەس
جە کوورەی، دۆزەخ، کەفت، وە سەربیسات
باقین، تا ڕووی، عەرسەی عەرەسات
پەی ئێد، تا کەمتەر، ببۆش، سۆزی تاو
هەفت جار، شوشنشان، ئەونار، هەم بە ئاو
گشت هەم، جە قودرەت، پادشای بێچوون
وەیتەور، داریا، وە ڕووی، دەهری دوون
تیوور و وحووش، مورغ و موور و مار
غەیر، جە ئادەمی، سازنا، وەیەک جار

٢٤- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەیە:
(کوان، وێنەی مێخ، کۆیا وە خاک دا)

نە چۆڵ و ئاوان، قەرار دا، جاشان
مەعاش و رۆزی، زەید و ماواشان
غەرەز، وە شەش ڕۆ، یاوا، وا، تەمام
حەقق، وێش، فەرماوان، سیتەتە، ئەیام

فصل دربیان خلقت جان و ذریت اورا گوید

هەر جە رۆی ئەزەل، تا رۆی عەرەسات
بەر سەفا، سەفای محەمەد سەڵەوات
جەو دما، جە نۆ جیهانداری فەرد
جانش، جە کوورەی ئاتەش، خەلقەت کەرد
هەم جفتێ، جە نار، کەرد، وە دەمسازش
مایل بی، وە عەیش، ناز و نیازش!
باری حەملش بێ، شش ماهش ویەرد
وەزعی حەملش بێ، فرزەندێ، ئاوەرد
باز هەم وەمەیلان، شاهەنشای جیهان
فەوزی فامشان، نیا، ئین جان
گشت جامەی، مەعاش، زیندەگی پۆشان
گشت، جورعەی دەولەت، دنیا و دین پۆشان
وە ئەمری قادر، حەییی سوبحانی
زیاد بیی، ئەولاد، جانی بەجانی
چهار روبعەی مەسکوون، دنیا سەرانسەر
بیی بە موڵکشان، بە ئەمری داوەر
دەیم پاریاب، با پەڕێ سالآن
جە شەرق، تا وە غەرب دنیا کشت کالان
تاکە خوداوەند، حەیی، لایەنام
یەک شەریعەتی، ئائینی ئیسلام
ئیرسال کەرد پێشان، پەی ئادابی دین
سیدق و ئیخلاس و ئیتاعە و تەمکین

ئەو، شەریعەت، ڕاهنمان بۆ
جە ڕوی قیامەت، شەفاعەت خواهان بۆ
ئەمانەت، واتەن، سیدق کەردشان
تاکە دوو سەد ساڵ، وە ڕاهـ بەردشان
چەو دما، تایفەی جانی ئیبن جانی
دیسان، دەس کەردەن، وە ناحەزانی
بادێ، چون سەبوون، کورەی ئاتەش بێز
دەلک، دانە ڕۆح، جان ئیبن جان ڕێز
داش، وە دنیادا، وەیەک نیم نەفەس
تایفەی جانی گرد کەرد، وە قەفەس
یا حەقق جە دەرگات، بێکەس نەبۆ بەخ
ئەوچین بێ وەرچین، بنچینەی دۆزەخ
دیسان، چنێ تەر، پەدەر توون بە توون
تیفلانی مەعسووم، دامنەی سبحوون
هەم گروو بەستەن، کەردشان، توغیان
جە مەعسوومی ویر، ڕوو وەلای عوسیان(٢٥)
هەر چەند خوداوەند، تاکی تەنیای فەرد
ئیزهاری عوسیان، ئەهلی دۆزەخ کەرد
ئەوان، خۆ فیشتەر هەر گومڕا، مەبین
وە فیعلی قەبیح، ئاشنا، مەبین!!
تاکە، خوداوەند غەزەب گرد لێشان
عەزابی ئەلیم، نمانا، پێشان
غەرەز، چینێ تەر، تایفەی بێ عار
چون مۆر و مەلەخ، ئامان، وە ڕووی کار
خودا، تاعوون کەرد، پەرێشان، نازڵ
مەلبووس بین، وە دەست ئەسفەل بین واسڵ

٢٥- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(جە مەعسوومی دیردا و وەلای عوسیان)

هەم چینێ مشتێ، وە دەوانی دەو
چینێ تەر ماما، مەنیشت نەجای ئەو
خولاسە، چین چین، شکیا، ئارەزووش
تا، یاوا، ئەوچین، عەهدی تاری مووش
تارەمووش، ئەرشەد، ئەولادی جان بێ
حوکمش، وێنەی، ئاو، جاریی ڕەوان بێ
یەک فرزەندێ، داشت، خەیلێ مناڵ بێ
تەمام، نوکتەوان، ساحیب کەماڵ بێ
جە ئەسڵی مەعنا، ئیبلیس، نامش بێ
عاقڵان تەمام، حەڵقە، دامش بێ
فیتنە و خوڕەد مەند، خەیلێ شەروور بێ
قولچماخ، دایم، وێش، جە شەڕ دوور بێ
نە عیلم، نە کەشف، نە کەرامات بێ
عالمان، یەکسەر، جە علمش مات بێ
جاری با ئیبلیس، فارغ بۆ پەی وێش
بێچارەی فەقیر، جە کار مەیۆ لێش
ساچون، تارەمووش، چەنی بن جانی
گشت، کەمەر بەستەن، وەنافر مانی!
پادشای شاهان، قەدیمی قایم
کەریمی عەزیم، حەکیمی دایم
قەتڵ و عامی گشت، بن جانی فەرز کەرد
سەد هەزار، مەلەک، ڕەوانەی ئەرز کەرد
وەیەک نیم نەفەس، ئەهلی ڕەوحانی
بڕیشان، ئاسار، توخمی بن جانی!
تارەمووش، جەتاو تاوی زەمهەدیر(٢٦)
تاریان، پەی توون، دووخانەی سەعیر

٢٦- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(تارە مووش، جە تاو ناری زەمهەریر
تاریان، وە توون، دوخانەی سەعیر)

بەعزێ، بن جانی، ئیمانشان، ئاوەرد
جە مەلایکان، وێشان، پەنهان کەرد [٢٧]
جە واتای ئیسەی، جوننی، ئەوانەن
نیمێ کافرەن، نیم، موسوڵمانەن
حەقق فەرما، ئیبلیس، علمش زیادەن [٢٨]
عەقڵی بن جانی گشت، بە ئەو دادەن
دنیا، هەم، جە نۆ، حاڵی کەردشان
ئیبلیس وە ئەسیر، بە زۆر بەردشان
وە ئەمری فەرمان، دانای بیهتەرین [٢٩]
بەردشان، وەبان، چەرخی، چوارەمین
یەک سەومەعەی خاس،وێنەی قورسی خۆوەر
پاکیزە، بێ عەیب، پوختە، مونەووەر
قەراردان، پەرێش، پەی مەکتەب خوانی
بی بە مەدرەسە، زومرەی، رۆحانی
نامشان نیا، مەلیکولکیبار
یەعنی موقەڕەب، قاپی شای غەففار [٣٠]
تا وەزعییەت، فەراهەم ئاوەرد [٣١]
خەیلێ تەکەببور، پەی وێش حاسڵ کەرد

٢٧- ئەم دێڕە، لەوەی (خ)دا، نییە و لەوە دەکات، کە پەڕیبێ!
٢٨- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(حەقق فەرما ئیبلیس، عەمەلش زیادەن)
٢٩- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(وە ئەمری دانای شاهی بهتەرین)
٣٠- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە، هاتووە:
(یەعنی موقەڕەب، پادشای، جەببار)
٣١- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەیە:
(تاکە موهرەتش تەمام سەر بەرۆ
خەیلێ تەکەببور، پەی وێش خاس کەرۆ)

بەلا، نەزاناش، بینای بێ ئەندێش
تەوقێ، جە لەعنەت، سازیان، پەرێش [٣٢]
جە لەوحەلمەحفوز، پەرێش، کەرد تەقدیر
تەقدیری ئەزەل، نەدارۆ، تەدبیر
ئەبەدیی، دۆزەخ، دایم، جاش مەبۆ
ناری زەمهەریر، ئارامگاش، مەبۆ!
هەردەم، مەواتەن، بە موقەڕبان
تەوقێ، جە لەعنەت، کریان، ئاوێزان
یەکێ موقەڕەب، بارەگای عیزەت
گرفتار، مەبۆ، بە تەوقی لەعنەت!
بادا، نەزانۆ، تا چێش مەیۆ پێش
تا، ئەو رۆ، هەرچی، روو مەدۆ، لێش!
با هەر مەشغووڵ بۆ، تا چند هەزار ساڵ
شادیی دەماغش، با نەبۆ بەتاڵ
باز هەم، جە تەقدیر، گەردوونای گەردوون
ئەمشەو تا سەحەر، چوون، مەبۆ، چوون!

٣٢- لە نوسخەی (خ)دا، ئەم نیوە دێڕە، بەم جۆرەیە:
(تەوقێ جە لەعنەت، سازنا، پەرێش)

فصل دربیان خلقت آدم علیه السلام و جگونگی را گوید[٣٣]

هەر جە ڕۆی ئەزەڵ، تا ڕۆی عەرەسات
بەر سەفا ، سەفا ، موستەفا ، سەڵوات[٣٤]
کارسازی کاران، دەهندەی بێ باک
مەیل کەرد بسازۆ، ئادەمی، جە خاک
ببۆ بە بابای ئەنبیاهان، گشت
وە باقی مەخلووق، فرقەی زیبا و زشت
فەرما ، میکائیل، تۆ وێت ڕاهیی بەر
شوو وە سەر زەمین، مشتێ خاک باوەر
میکائیل لوا ، زەمین وە زەمان
واتش: خالقت، حاکش فەرماوان
چۆ، پەی مشتێ خاک وەنەت، مەوازۆ[٣٥]
بەو خاکە، جەستەی، ئادەم مەسازۆ!
زەمین دا جواب: وات خاکم نییەن
ئاخەرین، جانم، وەیتەورە، دییەن!
دیت، وە مەعسییەت، چێش ئاما پێشان
خوداوەند غەزەب، سەد جار گردیشان
نوتفەی ئادەمیچ وە نافەرمانی
موقەسیر، مەبان، چون قەومی جانی
منیچ چەنیشان، وەچاری ناچار
مەبۆ بسۆز و وە شەرارەی نار

٣٣- ئەم ناوونیشانە، لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(فصل دربیان خلقت حضرت آدم علیه السلام و جگونگی اورا)
٣٤- لە نوسخەی (خ)دا، ئەم دێڕە، بەم جۆرەیە:
(بەر سەفا ، سەفای، محەمەد سەڵەوات)
٣٥- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەیە:
چەو بۆن، مشتێ خاک سنعەت، مەوازۆن
بەو خاکە، جەستەی، ئادەم، مەسازۆن!

سەرفی نەزەر کەر، تو جەی سەفا و سەیر
تۆزی خاک نییەن، وەش ئامای وە خەیر
میکائیل لوا ، وەیەک نیم نەفەس
تاشیی وە حوزوور، بارەگای ئەقدەس
عەرزە سەر زەمین واتەن مەرفی رەقق
عەرز کەرد بە جەناب، مەوجوودی موتلّەق
ئیسرافیل، وە حوکم، (رَبَّ العالَمِیْنْ)
ئەو، هەم، ڕوو نییا ، وە ڕووی سەر زەمین
وات: حوببولفەرمان، ئەمری کارسازەن
وە قەدەر ئیمکان، خاکم نیازەن!
زەمین جواب دا ، وات: خاکم نییەن
جە مەخلووقی، بەد، عەزابم، دییەن!
باز هەم ئیسرافیل چەنی جبرائیل
پەیشان خاک نەبیی، تاشین لای جەلیل
ئەوان، هەم ئەحواڵ، واتەی سەرزەمین
عەرز کەردەن، جە لای (رب العالمین)
فەرما ، عیزرائیل، فەردی تەنیای تاک
وە تەعجیل، کیاست، وە زەمین، پەی خاک
قابز، وات: زەمین، مەنزوورت چێشەن
زەمین و زەمان، حەقق سونعی وێشەن
ئەگەر مەیلش بۆ، گەردوونای گەردوون
مەکەرۆت، وە ئاو، بەبێ چەند و چوون!
زەمین وات: قابز حیکایەت دوورەن
ئامەنتو بیلا ، خودام، غەیوورەن!
جە ڕووی دنیاوە، بەعزێ خاک ئاوەرد
سەبز و سفید و سیا و سرخ و زەرد
بەردش، وە حوزوور، بینایی چاوان
شای کەسیر ئەڵتەف، کەرەم فراوان

به قەولی ناقل، راوی با وقاب[٣٦]
وەیتەور، فەرماوان، رەوزەتولئەحباب
جە خاک، ئادەم ئەسڵ بنیادش[٣٧]
خودا، جوبرائیل، کەرد، وە ئوستادش
فەرما، سەعی کەر، وە ئارەزووی دڵ
وە ئاوی زەڵاڵ، بسازەش، وە گڵ
جوبرەئیل، خێزا، وە حوکمی داوەر
سلامش، بکەرد، وە ئەبولبەشەر
سازناش، وە گڵ، وە ئاب، وە زەڵاڵ
پوختش کەرد، چوون، سیم، تاویدەی دوقاڵ
لوولش کەرد، وێنەی، لوولە مسقاڵێ
کەردش، وقاڵب، سەروین خاڵێ!
مەحفەل، دا وەنم، (ماء الورد)ەوە
بادی عەتر ئامێز، وشکش کەردەوە[٣٨]
هەنی نەو جاگە، تاکە پەنسەد ساڵ
هەر نەوجاگە، مەند، چوون، کووپەی بەتاڵ
عەزازیل، هەر وەقت، چەمش مەکەوت پێش[٣٩]
وە خەندە، ماما، ناخوون، مەدا لێش

٣٦- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(بەقەولی ناقل، راوی با ویقار
وەیتەور فەرماوان، رەوزەتولئەخبار)
٣٧- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(جە خاکەن ئادەم، ئەسڵی بنیادش
خودا، جوبرائیل، کەرد وە ئۆستادش)
٣٨- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەیە:
(پاک عەتر، ئامێز وشکش کەردەوە)
٣٩- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەیە:
(عەزائیل وەقتێ چەشمش مەکەف، پێش)

مەوات؛ ئەی قاڵب گڵینەی گڵ کێش
فەردا، مەبۆ چێش، مەوجوود بۆ لێش
خولاسەی کەلام، وەعدش، شیی وەسەر
یاوا وە مەوقیع، وەعدەی دادگەر
رۆح کەرد، وە قاڵب، جەنابی ئادەم
ئاما، وە هەستی، بەر شیی، جە عەدەم
خوداوەند وە لوتف، لا موتەناهی وێش
وە یەدی، قودرەت، بێ هەمتای وێش
عەقڵ و نەفس و دڵ، شیی وە دەروونش
گۆشت و پۆست پێوەن، چەنی ناخوونش
سەر و دەست و پا، ئەعزا، گشت تەمام
ئاخیز، کەرد، ئادەم، (علیه السلام)
بەدەڵ باوەڕش، وە زاتی حەقق کەرد
بە تای بێ هەمتا، ئیمانش، ئاوەرد!
ئیبلیس چەو دمدا، خەیلی بوزورگ بی
هەرچەند مەزاجش، مەزاجی گورک بی[٤٠]
[٤١]
....
چون قەولی سەحیح، لوعەبی ئەخیارەن[٤٢]
مەعنای عەزازیل، تسبیح دیارەن[٤٣]

٤٠- نوسخەی (خ) لێرەدا، کۆتایی، بەم فەسڵە (وەک خۆی وەها نووسیوە) دەهێنێ و دەست بەفەسڵێکی نوێ دەکات، کە بەم ناوونیشانەوەیە:
(فصل دربیان منع نموون حضرت آدم از خوراک گندم و چگونگی اورا) ناوی فەسڵی لە بیر چوو!
٤١- لێرەدا، نوسخەی (ع)، ناوونیشانی؛ فەسڵەکەی لە بیر چووە.
٤٢- لە نوسخەی (خ)دا، ئەم دێڕە شیعرە، پاش ناوونیشانی فەسڵەکە هاتووە، ئەوجا، ئەو دێڕەی ئێرە، بەهەرحاڵ ئەمەیە دێڕەکە:
(هەر جە ڕۆی ئەزەل، تا ڕۆی عەرەسات
بەر سەفا سەفای محەمەد سەڵەوات)
(٤٣)- ئەم دێڕە، بەم جۆرە، هاتووە:
(چون قەولی سەحیح (لعبه الاخیارن)
مەعنای عەزرائیل، سەبح دیارەن)

هەفتاد هەزار ساڵ، خودا، چون یەک شەو
خەزانەی بەهەشت، گشت بەخشا بە ئەو
عەزازیل، یەعنی ساحیب عیزەت بێ
جە بارەگای حەقق، پەڕ مەکرومەت بێ
هەم هەشت هەزار ساڵ گەورە پاکان بێ
ئوستادی تەدریس، مەلایکان بێ
هەزار ساڵ، تەواف دوری عەرشش کەرد
هەزار ساڵ، تەعلیم، ئەهلی فەرشش کەرد
پەنجا هەزار ساڵ، هەم جە کێوان بێ
گەورە رۆحانی، کەڕ و بەیان بێ
ئیسمی ئەعزەمش، دایم، نە دڵ بێ
نیازش یەکیەک، تەمام، حاسڵ بێ
تا، ئەو ڕۆ، قەییوم، قەدیمی مەعبوود
ئادەم، جە عەدەم، ئاوەرد، بە وجوود
ئەمجار ئەمەش کەرد، پادشای بێ عەیب
وە موقەڕەبان، مەحرەمانی غەیب
گردین، وە یەک جار، گشت وە یەک قەدەم
سوجدە بەردشان، یەکسەر، وە ئادەم
گرو بی تەمام، وە شادمانی
حاملانی عەرش، گروی رۆحانی
حەقق فەرما، ئیبلیس دەهندەی داوەر
تۆ هەم سوجدە بەر، وە ئەبولبەشەر
شەیتان کیبرش کەرد، جە گومڕاهی وێش
نەلەخشا، نەجا، نەکەردش ئەندێش
واتش: من جە نار، ئەو جە خاک بییەن
سوجدەی من، وە ئەو موناسیب نییەن!
تەکەبور شێونا، بازاڕی شەوقش
بی بە تەکەببور، سەرمایەی تەوقش

ئاخر دانائیش، بی، بە نادانی
مەحرووم بی، جە فەزڵ، زاتی سوبحانی
بیی بە لەعنی تەوقە، شیی وە گەردەنش
جەفا و جەور و غەم، عەبەس بەردەنش[٤٤]
قاپی هیدایەت، بەهەشت لێش ژنیا
نامەی بەد نامیش، جە عالەم ونیا
جارێ، با لەعین، عەدووی کینەکێش
هەر تەقەش مەبۆ، چەنی تەوقی وێش
خودا وە ئادەم مەیلی هەم جەفت کەرد
حەوا، جە لای چەپ، ئادەم، بەو ئاوەرد
عەقدش کەرد، جە عەرش،عەشقش دا پێشان
مەشغووڵ بین وە عەیش و شادیی وێشان
وە ئەمری بێچوون، بینای لامەکان
داخڵ بین هەردوو رەوزەی ریزوان
پۆشان، وە بالا، حەریری بەهەشت
چەنی فریشتان، مەکەردن گوڵ گەشت
حەقق فەرما، ئەلیەوم، سروشتەن وە خاک[٤٥]
عادی مەکەن نەفس، وە خورد و خۆراک
نەفسی هەوڵناک، نەدارۆ قابل
یەک دانە، گەندم، نەکەن، تەناول
بەرز نەبۆ، سەدای، بێ مەجازیتان
شەیتان، جە ناگاه، نەدۆ بازیتان
بەر شۆ، جە لاتان، هەوای نەفسانی
یە بین، بە فرقهی، ئەهلی رۆحانی

٤٤- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە، هاتووە:
(جەفا و جەور و غەم عەبەس کەردەنش)
٤٥- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(هەقق فەرما ئەلیەوم، سروشتەن، جە خاک)

واتشان بەل، ئامانەن سەددەق
موتیعم، وە ئەمر، قەتعی رەزای حەقق
چەو دما، شەیتان، حەسەد بەر لێشان
کەفت نە فکری خەیاڵ، بەدی پەرێشان
تاوس، کە قابچی، قاپی بەهەشت بێ
سەرتا پای باڵاش، گرد، مونەققەش بێ
شەیتان، شیی وە لاش، وە حیلە سازیی
وە یەک دوو ئەفسوون، تاووس دا بازیی!
وێش کەرد، وە خەردەل، تاووس وە مینقار
وستش، وە بەهەشت، ئەعلای کەس نەدار
تا شیی گوزەرگای، ئادەم کەفت وە جەخت
دەست کەرد وە زاریی، قەومی نا شونەخت
ئادەم، یاوا پێش، وات: ئەی ریش سفید
گەدای ئەندوهبار، جە وێت نائومید
پەی چێش مەکەری، فەریاد و زاریی
پەی کێ، مەناڵی، وە دەردی کاریی!
واتش؛ پەی ئێوە دەردم گرانەن
هوونـاوی دیدەم، چوون سەیل، ڕەوانەن
نەی جای دڵگوشاد، باغچەی بەهەشتە
جەی قەسری جاوید، عەنبەر سروشتە(٤٦)
بینا مورادی ئاخر مەوۆ ڕاتان
خاکی دەهری دووف، مەبۆ وەجاتان
ئادەم شناسا، واتش: ئەی لەعین
تۆ بشۆ پەی وێت، بکەر زاری و شین

٤٦- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(نەی جای دڵگوشاد، باغچەی بەهەشتە
جەی قەسری جاوید باغی هەروشتە)

وە تەوقی لەعنەت، هەر گرفتار بای
تا (قامَ القیام)، هەر شەرمەسار بای
جە ئادەم ویەرد، وە حەوا، یاوا
وێش کەرد، وە خادم، جەننەتلماوا
واتش وە حەوا: ئەلوان بپۆشە
گەندم، ئەکل کەر، تهوور بنۆشە!
حەوا، وات: یە جای دەم بازی نییەن
چە تەور نۆش کەر و حەقق رازی نییەن!
واتش: خوداوەند سەتتاری سڕ پۆش
منش کیانان، هەرچی بکەن نۆش
خیلافش نییەن، قەولی ئیلاهی
مار وە قەولی ئەو، هەم داش گەواهی
خولاسە، حەوا، بەختی وێش رەش کەرد
بەعزێ، جە گەندم، فەوری، لەب چێش کەرد
گەندم، بەرد وەشیی، وەلای ئادەم
واتش، خوداوەند، منمانان کەرەم
من بەعزێ وەردم، تۆ هەم بکەر نۆش
با ئینتیزاریت، ببۆ، فەرامۆش
ئادەم وات: حەوا، زەعیفەی نەفام
ئەجزای مەعریفەت، عەقڵی ناتەمام
بادا، زوڵم بکەین، وە نەفسی وێمان
خوداوەند، غەزەب، مەگیرۆ، لێمان
حەوا، وات: مەلیک وە شاهدی مار
دەستورش ئاوەرد، جە لای شای غەففار
غەرەز ئەو بابای (علیه السلام)
وە کردەی، حەوا، کەردش خەیاڵ خام
بەعزێ، میوەجات، چەنی گەندم وەرد
وێش، مەحروومی باغ رەوزەی بەهەشت کەرد

بینای بێ زەواڵ، ڕەنجیا لێشان
سزای قیامەت، نمانا، پێشان!
جەو مەلبووسی خاس، باغی بەهەشتە
جە گشت، ئەنواعات، ئەو زیباو زشتە
مەلبووساتی خاس، فاخرەی بەهەشت(٤٧)
دیبای شیرین، هەم خوداوەند ڕەشت
لیباسی ئەعلای فاخرەی دولبەر
عوریان، کەردەوە، جە پا، تا، وەسەر
نیدایێ ئاما، واتش: یا ئادەم
وێت وست، نە تەوڕدام، دنیای پەڕستەم
ڕەزامەندیی من، وە جا، ناوەردی
جە ئەوەڵ، قەدەم، بێ ئەمری کەردی
پات، کۆتا، نەبۆ، هەرگیز، جە غوربەت
کەم نەبۆ، جە لات، غوسسە و زەلالەت
حەوا هەم، جە حەیض، هەر با حەیض مەبۆ(٤٨)
هەر ماهی سێ جار، حەیض جاری مەبۆ
نۆ ماه و نۆ ڕۆژ، حەملش، وەیتەورە
وە زەحمەت، تیفڵش، بکەرۆ، گەورە
ماریچ، تا مەحشەر، وە ڕووی دنیاوە
وە بێ، پا و دەست، بشۆ، وە ڕاوە
ئیبلیس و تاوس، حەوا، ئادەم، ڕەشت
هەر پەنج مەحرووم بان،جە ڕەوزەی، بەهەشت
ئاخر، وە مەیلان، بینای بانی سەر
هەر پەنج، نائومێد، بەر کەردەن وەبەر

٤٧- ئەم دێڕە، لە نوسخەی (خ)دا، نییە!
٤٨- لە نوسخەی (خ)دا، ئەم دێڕە، بەم جۆرە هاتووە:
(حەوا، هەم بە حەیض، دایم، حایض، بۆ
هەر ماهێ، دووجار، حەیضش، جا، بزێۆ)

فریشتان، هەر پەنج، تاوەنان وەتار
جە ڕووی ئاسمان، تا کەوتن، بە وار
حەوا، حەواڵەی مولکی حوزەیب کەرد
قیسمەتی ئادەم، و سەرانديب بەرد
مار، هەم کەوت نەخاک و بێ پا و دەست
پەی نوتفەی ئادەم، ئەو هەم کەمەر بەست
ئادەم هەم پەی مار،کەمەر بەست پەی جەنگ
سەرش وە فرسەت، پان کەرد وە سەنگ
ئێستە، ئەو غەرەز، هەر ئەوەند ئەست
مەندەن، باقییەن، تا ڕووی قیامەت
شەیتان، خۆ مەعلووم عەدووی بێ دینەن
تا (يومَ المَماتُ)، هەر نە کەمینەن!
بەڵام چون، ئادەم خاری خاتر ڕێش
بڕیا، جە هام جفت، شیرین رازی وێش
فراقی حەوا، مەحروومی، بەهەشت
کۆکۆ، بیی سەنگین، خەم وە پاڵش وەشت
حەوا، ئاهی سەرد، مەکێشا، دەمدەم
ئەسرین، چون، سەیلات، مەرێزا، نەچەم
ئاهر جە کززەش، بەتاو مە خێزیۆ
ئەسرین، جە دیدەش، گوڵ گوڵ مەرێزیۆ
مەگێلا وە سۆز، مدا، وە سەردا
بێ کەس، بێ ڕەفیق، جەو دەشت و دەردا
نە وە ڕۆ ئارام، نە شەو خاو مەکەرد
زامی دەروونش، هەر زوخاو مەکەرد

فصل دربیان دور افتادن حضرت آدم و حوا و جزع و فزع از برای دیدن یکدیگر(٤٩)

ئادەم، پەی حـەوا، مـەگـێـلا، تاو تاو(٥٠)
گـاهێ، مـەنالا، گـاهێ مـەکـەرد خـاو
خـولاسـەی کـەلام دوو سـاڵ تەمـام
مەگێڵان، پەی یەک، جە سوبح تا بەشام
زامی دەروونش، هەر زوخـاو مـەکـەرد
پەی حـەوا، دایم، شین و زاری کـەرد
سـەنگ مـەتاونا، ئاهی ناڵەشـان
ویەرد جە گـەردوون، پاڵە و لاڵەشـان
تا، ئاخـر، ئادەم، کـەردش مـوناجـات
لالا، بە دەرگـای (قـاضی الحـاجـات)
واتش: یا ڕەببی، من گـوناهبـارم
شـەرمـەند و ڕووزەرد، نەزان کـردارم
وەحـیلەی شـەیتـان، ئیـبلیـسی بەدکـار
بە تەعنی حـەوا، بە شـاهیـدی مـار
گـردین، وە یەک جـار، هجـووم ئاوەردەن
بەندە خـەجـاڵەت، قـاپی تۆ کـەردەن
تۆبە و ئیـسـتـیـغـفـار، هانا، سـەد هانا
تۆبەم قـبـووڵ کـەر، دانای تەوانا!
غـەیر، جـە زاتی وێت، کـەرەم بێ شـومـار
ئومـێـد، هەر بە تۆن، تۆبە و ئیـسـتـیـغـفـار

٤٩- لە نوسخەی (خ)دا، ئەم ناوونیشانی فەسڵە، بەم جۆرەیە:
(فصل دربیان جزع و فزع پشیمانی حضرت آدم علیه السلام)
٥٠- لە نوسخەی (خ)دا، ئەم دێرە، پاش ناوونیشانی فەسڵەکە هاتووە و دێڕەکەش، ئەمەیە:
(هەر جـە ڕۆی ئەزەل، تا ڕۆی عـەرەسـات
بەر فـەخـری عـالـم، مـحـەمـەد سـەڵەوات)

غەیر، جە زاتی وێت، پەی بێ کەسان کەس
نیـیـەن، نەداروون، هەنی، فـەریاد ڕەس
بەحـاجـەت، ئەویسم، چەنی نامی وێت
ئیـسـمش مـحـەمـەد، بەر گـوزیدەی وێت
بگزەر، جـە گـونام، نادانیم کـەردەن
جـە نۆ، وە قـاپیت، پەنام ئاوەردەن
نە ڕەوزەی ریزوان، ئەگـەر هەرچیم وەرد
ڕەببـەنا، زوڵم وەنەفس، وێم کـەرد
من جـە نادانی، هەرچیم، کـەردە بۆ
باکـەردە، جـە لای تۆ، ویەردە بۆ!
بە بەخـشندەی وێت، بدەرەم ئامـان
سـزام کـافـیـیـەن، کـەرەم، فـراوان!
سا، ئادەم، ئەوەند، کـێـشا، ئاهی سەرد
تۆبەش، قـبـووڵ، کەرد، تاکی تەنیـای فەرد
تاشیی، وە جای بەیت، کەعبەی موعەززەم
مـەگـێـلا کـەم کـەم، مـەگـرەوا، دەم دەم
حەوا، شیی، پەی کۆی قـوللەی عـەرەفـات(٥١)
وە زاری و زوکـار، هەر ئێـدش مـەوات!
ئادەم، تۆ جـە کـام لا، وێت شـەردەوە
تا وەیتـەور، من دای، وەدەم، دەردەوە!
تو خـودا، جـە کـۆنی، مـاوەر بەهانە
پەی تەسکینی دڵ، بالات، بنمـانە
یە خـەتای من بێ، گـەندم پێت وەردم
دیدەم لێـلاو بۆ، گـۆیا، خـاس کـەردم

٥١- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(حەوا شیی پەی کۆی سەحرای عەرەفات)

مەحروومی بەهەشت، هەر مەحروومی تۆ
شەوان، تا وە ڕۆ، ڕووی من سیاه بۆ
ساخودا، بەهەشتش، با هەر بۆ پەی وێش
من ئەر تۆم مەبیی، بەهەشتم پەی چێش
وەبێ تۆ، بەهەشت دۆزەخەن، جەلام
ئادەم جە کۆنی، وە سەرگەردت بام!
ئەر تۆ جەلام بی، کۆی قافم وەشتەن(٥٢)
سەقەری دۆزەخ، جە لام بەهەشتەن!
سەمعی سەربەرزان، وە نالێن، کەڕ کەرد
سەحرای عەرەفات، وە ئەسرین، تەڕ کەرد
حەقق ڕەحمش جۆشا، تەرەحوم، کەردش
کەم کەم، ئادەم، وەلای ئەو بەردش
حەوا، چون زووتەر، ئادەم دیی وەچەم
یەکسەر، دا، وە باد، کۆی خەرمانی خەم

٥٢- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(ئەر تۆ جەلام بیی، کۆی قافم دەشتەن)

ملاقات نمودن حضرت آدم باحوا در کوه عرفات

نە پەنای سەنگێ، وێش خاس پەنهان کەرد(٥٣)
پەی ئامای، ئادەم، وێش، وە نەزان کەرد
ئەسرینانی چەم، مالاّ، وە دەستماڵ
تەکنا، تۆزی چەم، چەتر و زوڵف و خاڵ
واتش: با ئادەم گێلاّ بۆ پەی من
من، نەگێلاّ بوم، ئێدخاسەن، پەی ژن
خاس ئیدەن، با من، بەبێ باک زانۆ
جەی دما، قەدرم، خاستەر، مەزانۆ!
ئادەم دیاچێش، یەگ حەوا، ڕەنگێ
تەکیەگاش، وستەن، نە پەنای سەنگێ
نەزاناش، وە ئەو حەوا نەشناسا
جاری جە شادیی، خەیلێ تەواسا
تا، ئاما بە هۆش، پەرسا ئەحواڵش
مالاّ بە دیدەی، شەمامەی ئاڵش(٥٤)
مەی جە پیاڵە، لەعلی یەک وەردەن
شوکرانەی بێ حەد، کردگار، کەردەن
ناگا جوبرەئیل، پەیدا بیی، جەو دەم
موژدەی ریسالەت، ئاوەرد، پەی ئادەم
حەقق فەرما؛ چون ئەو سابر بی جە دەرد
بەخشام، گوناهش، تۆبەم قبووڵ کەرد

٥٣- لە پێش، ئەم دێڕی سەرەتاییەوە، کە سەرەتای فەسڵەکەی گرتبێ، لە نوسخەی (خ)دا، هەروەک، لە سەرەتای هەر فەسڵەیەکیا، ئەم دێڕە، پات دەبێتەوە:
(هەر جە ڕۆی ئەزەڵ، تارۆی عەرەسات
بەر سەفا، سەفای محەمەد، سەڵەوات)
٥٤- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەیە:
(مالاّ نە دیدەی....................)

ئەولادش، جە لام، خەیلیٚ مەقبوولەن
سەد و ویست و چووار، هەزار رەسوولەن
محەمەد، خاتەمی، ئەنبیاهانەن
خاک و پاش، تەمام تاجی شاهانەن!!
حەبیبی مەحبووب، دانای داوەرەن
شەفیعی دیوان، یەومی مەحشەرەن
چونکە پیٚغەمەر، ئاخر زەمانەن
باعیسی ئیجاد، کەون و مەکانەن!
هەر جە ڕووی ئەزەل، خەڵقیان جە نوور
بەڵام، جە ئاخر، مەکەرۆ، زوهوور!
ئەسلش جە نوورەن، نەسلی تۆ مەبۆ
عالەم، ویٚنەی، کا، ئەو چون کۆه مەبۆ
ئەحمەد و مەحموود، ئیسم و مەقامش
جە لای نامی ویٚم، نویسیان، نامش
بەڵام ئەی ئادەم، بوا چوون پیٚتان
مەشغووڵ بین، بەکار؛ زیندەگی ویٚتان
دانای فەزیڵەت، شای کەرەم بیٚ شۆ
دەوری دنیای دوون، گشت بەخشام بە تۆ
بەختت بڵندن، تەختت، ئامادەن!
خودا، هەزار ساڵ، عومرش پیٚت دادەن
ئەمری داوەرەن، من و تۆ، بەهەم
بڕیزیم، بینای، کەعبەی، موعەززەم

آمدن جبرئیل نزد حضرت آدم و ساختن بیت المنور و مراجعت آدم[55]

تا، ئادەم چەنی، شای ڕوحەلئەمین
تەشریف، ئاوەردەن، وە یەسرب زەمین
یاوان، بە سەحرای مەککەی موبارەک
کەردشان، ئەسبابی تەهیەی تەدارەک
جوبرەئیل، نەزەر، مەکەرد، وە هەرخاک
گشت مەبی وەخشت، سیمی تەڵای پاک
نامشان، نیا، وە بەیتولمەعموور
قیبلەی عالەم بۆ، جە نەزا و جە دوور
حەجەرولئەسوەد، تەختی شای جەلیل
ئەمرش کەرد، ئاوەرد، وەبالی جیبریل
فریشتانی عەرش، فەوریی، بەردشان
جە ڕاست، ڕووی بەیت، نەسب، کەردشان
قاعیدە حەج، تەواف کەعبە هەم
تەمام، نیشان دا، یەکسەر، وە ئادەم
جیبریل، جە نۆ، ئادەم وداع، کەرد
تەشریفی خەیرش، هەم وە ئاسمان بەرد
ئادەم، مەند جا، چەنی یاری ویٚش
مەشغووڵ بیی، چەنی، کاری یاری ویٚش
فەسڵ، یابستان، عەین، گەرمیی خوور
جە تاوی سەبوون، شەرارەی شەرەر
جە مەککەی شەریف، هیجرەت کەردشان
وە کۆی سەراندیب، تەشریف بەردشان
بینای عەمارەت، نیان، پەی ویٚشان
فەرش ئاما، جە غەیب، چنددەس پەریٚشان

٥٥- ئەم ناوونیشانەی، ئەم فەسڵە، لە نوسخەی (خ)دا، نییە!

دیسان، جیبریل، موراجەعەت کەرد
بەرزی ئەساسەی، جفت وەکا و ئاوەرد[٥٦]
وات: یە ئەو توخمەن، تۆ مەیلت پێش بێ
راسەن، خوداوەند تەقدیری وێش بێ!
بەڵام، ئەی دانە، وە بێ بە هانە
فەرما، ئەی دانە، نەخاک بشانە[٥٧]
جە، دمای چەندێ، بەر مەبۆ، جە خار
ماوەرۆ پەرێت، دانە، بە خەربار[٥٨]
جە ڕاهانی، چۆڵ، زاتت هەر ئیدەن
تا، مەحشەر، خۆراک، ئەولادت ئیدەن.

٥٦- لە نوسخەی (خ)دا، ئەم دێڕە، بەم جۆرە، هاتووە:
(بەرزی ئەساسەی یە جفت گاھ، ئاوەرد)

٥٧- لە نوسخەی (خ)دا، ئەم دێڕە، بەم جۆرە، هاتووە:
(فەرموو، ئەی دانە، وەخاک بشانە)

٥٨- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەیە:
(ماوەرۆ، پەرێت، دانە، بە خەروار)

فصل دربیان فلاحتی آدم و بزرپا شیدن حضرت توم علیه السلام

یەکرۆ، سوبحی سەحەر، جەنابی ئادەم
بابای سەبک روح، موبارەک قەدەم
جە دمای تاعەت، یەکتای یەگانە
بەر ئاما، وە بەر، جە خەڵوەت خانە
وێنەی فەلاحان، مەیلی سارا کەرد
بەزر، نێڵەگاو، هەم گاواسن بەرد
جفت بەست، ئەو زەمین، سەحرای کاڵا
توخمش پاشنا، ماڵەش، پێش ماڵا
بەعزێ تەر زەمین، زیاد هەم کاڵا
پەی کاڵ و مەکاڵ، ماباقی ساڵا
ماهی مەکەرد گاو، گاو پەرتاف مەوەرد
بە جارێ دەشتێ، دیما، دێم، مەکەرد
جەی کۆ، هێڵ، مەوەرد، وە دەوانی دەو
جە ئەو کۆ نەرمی، گاوش مەدا، هەو
ئان یەک ساعەت، وەیتەور جفتش کەرد
جای هەزار فەللاح، بڕێ، شووم و وەرد
حەوا، هەم دایم، تەماشاش، مەکەرد
هەر ساتێ سەد جار، مەرحەباش، مەکەرد
غەرەز، مەزرەعە، ئەو زەید و ماوا
شش ساعەت، حاسڵ، تخمش پەی یاوا
ئادەم، جە مەزروع، تەعجیل کەرد پەی نان
درووناش، وە داس، نیاش وە خەرمان
جەو دما، زەمین، خاری خاتر خەم
وە ئاوازی بەرز، واتش: یا ئادەم
جەفای رۆزگار، جەرگم تاونان
توخمی بەزری تۆم، درەنگ یاونان

گلەیت، نەبۆ، لێم، جەستەم پەڕ دەردەن
ئەوەند، فەلاحان، بازیی، پێم کەردەن
نەمەندەن، قووەی هازو ئەندامم
زوخاو مەشانۆ، زۆخی زامانم
هەزار هەزار کەس، جێ وەرتەر ساڵان
ئامان، وێنەی من، ئەی جاگە کاڵان
وەرنەو یەک ساعەت، وە مەتبوعی تۆ
پێم مەیاونای، ئەی مەزروعی تۆ
بەڵا چوون دنیا خەیلێ ویەردەن
دەوران وە مەخلووق چەند باریش کەردەن
من هەم، جە تەقسیر، وەیتەورم دییەن
مەعلوومەن، تەقسیر، خیلافش نییەن!
هەر جە عەسری جان، تا عەسری ئادەم
شەست هەزار ساڵەن، بێ زیاد و کەم
یەکسەر، ویەردەن، دەورانی فانی
زاتی بێ زەواڵ، هەر وێت مەعانی
جەو دما، ئادەم، شای فریشتە خۆ
هۆڵە، بەست، وە شاد، خەرمانش کەرد کۆ
جە شنۆی شەماڵ، سۆزەی بای موراد
شەن دا، وە کارا، گەردش دا، وە باد
وەختێ وە سەرەن، تەمام کەردش پاک(٥٩)
شوکر کەرد، وە زات، فەردی تەنیای تاک
جە سیڕری تەقدیر، یەکتای یەگانە
هەریەک، دانەش بیی، بە هەزار دانە!
ئەمجار، بەشادیی، کێشاشان بە ماڵ
هەم چەنی، حەوا، شای شیرین جەماڵ

٥٩- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەیە:
(وە حوسنی دێرین تەمام کەردش پاک)

جەفای ماه و ساڵ، کەردەن، فەرامۆش
مەشغوول بین،بەزەوق، سەفای عەیش و نۆش
تا، حەوا حەملش، زاهیر، بی، جە نۆ
نۆ ماهش ویەرد، یاوا، وە نۆ ڕۆ
پەیدابیی قابیل، قەبیحی قاتڵ
چەنی ئەقلیمات، جەمین پەڕە گوڵ
هابیلی مەزڵووم، مەقتوول بە قەتا
چەنی، هامشیرە، زشت -ی وێش لێزا
جە بەتنی حەوا، جە پشی، ئادەم
هەر چوار، دوو ساڵ، پەیدا بین، وە هەم
قابیل هابیلش، دا، وە گەردەوە
پەی دنیای فانی، قەتڵش کەردەوە
جەو دما، شیت -ی، موبارەک، قەدەم
خودا، عەتا، کەرد، یەک شەو وە ئادەم
نووری محەمەد، ڕەوزەی ڕەزوانیش
مەدرەخشا، چون خۆر، نە رووی پێشانیش
هەرکەسێ، یەکجار، بویناش، وە چەم
نمەشیی، یادش، تاوە ڕووی مەردەن
حەوا، تا بیست ساڵ، ساڵێ دوو فرزەند
مەوینا، وە حوکم، زاتی خوداوەند
ئوناسی پارین، بێ غوسسە و خەیاڵ
مەکەردش، هام جفت، زکووری ئەمساڵ
غەرەز، وەی تەرتیب، ئەولادی ئادەم
زیاد بین، تەمام، جیابین، وە هەم
یاوان، چهل هەزار بێ زیاد و کەم
نەبیرەی فرزەند، ئەولادی ئادەم
وێش هەم هەزار ساڵ، عەمرش ویارا
چەنی فرزەندان، دارا و نەدارا

گاھ جە هەندێ مشت، مەکەردش راحەت
گاھ جە عەرەبستان، مەکەرد ئیسراحەت
گاھ، تەوافی بەیت، کەعبەی موعەززەم
ویارا، دەوران، دنیای بەینەت کەم
شوکرانەی بێ حەدد، خوداوەند کەردش
ئەمر و نەهی حەقق، وە جا، ئاوەردش

فصل دربیان مەرض حضرت آدم وفات او جگونگی را گوید

یەک ڕۆ، جە تەقدیر، بینای بێ ئەندیش
وەزعی کەسالەت، ئازار، یاوا پێش
ئادەم، خەریک مەند، چەنی ئێشی دەرد
پەی پەی، مەکێشا، هەناسانی سەرد
زانا، وەقتی جام، بادە وەردەنش
ئاخر، کۆچی ڕای، عەدەم، کەردەنش
شیت، تەڵەب کەرد، واتش ئەی فرزەند
وەیتەور، تەقدیر، ئەمری خوداوەند
چون وێش فەرماوان، بینایی چاوان
هەزارەی عومرم، وە ئاخر یاوان!
مەعلوومەن، جە لات، ئی دنیای فانی
پەی ئمەبۆ، جای، جاویدانی
تۆ جە دمای من جاداری جام بی
مەشغولی سەحیف، وە زیکری عام بی
حەقق، جە نوتفەی من،تۆش مەعلووم کەردەن
نووری ئەحمەدش، وە تو، سوپەردەن
منیچ تۆم سوپەرد، وە زاتی ئەقدەس
ریشەی ئیختیار، وەر، نەدەی جە دەس
جەودما، فەرما، بە دڵەی پەڕ ئێش
وە دوو کەس، هەنی، ئەولادانی وێش

واتش: دەروونم، هابیی وە زوخاڵ
پەی نەختێ میوە، تازە ترش و تاڵ
بشان، وە بەهەشت وە بێ، داواران
وازەن جە مەعبوود، بەعزێ، باوەران
یاران، ڕاهیی بین، وە فەرموودەی ئەو
پەی میوەی بەهەشت، وە دەوانی دەو
دیش، چەولا، ئاما، یەک فریشتەی پاک
دوو مەلائیلە، شۆخی، شەرەفناک
فریشتان پەرسان، عەزمی کۆتانەن
پەی چە مەکانێ، جستو جۆتانەن
عەرز کەردەن، پێشان چگۆنەگی حاڵ
ئادەم، پەی مێوە، هابیی، وە زوخاڵ
واتشان جە باخ، جەننەتلماوا
بەعزێ میوەی خاس رەسیدە، یاوا
ئێمە ئاوەردیم، چەو چەنی ویمان
پەی ئادەم مەبۆ، ئیستە، ها پێمان!
چەنی فریشتان، ئەوانیش، وە هەم
تا شین، وە حوزوور، جەنابی ئادەم
قابز، یەک دانە، سێبش بەر ئاوەرد
دا نە، دەماغش، تا، ئادەم بو کەرد
تەن، دا، وە قەزا، وەختی ئەجەل، بەست
لێوی حەسرەتان، دوونی دنیا گەست
جوبرەئیل مەوات: چون یاوان وادەت
وە زاتی بێ چوون، باوەر، شەهادەت
حەوا بینادش، گرد، جە پشتی سەر
مەکەران، زاریی، پەی ئەبولبەشەر
ئادەم، وات: حەوا، بگرێزە، جەلام
با جە رەسوولان، خودا، نزیک بام

هەرچی مەعسیەت، وە بەندە یاوان
بە واسیتەی تۆ، بی بە من تاوان
حەوا بنیادش دوور کەفتەن جەلاش
قابز، مەشغول بی، یەی قەبزی ئەرواش
کەردش، قەبزی رۆح، هەمایۆنی ئەو
ڕاهی بیی، بەردش، وە دەوانی دەو
یاوناش، وە قەسر، دڵکە شای شیرین
وە باغچەی فیردەوس، ئەعلای عەنبەرین[٦٠]
جوبرەئیل نەعشش، جە خەڵق کەرد دوور
غەسل کەردشان، بە سەدری کافوور
جڵەی پەڕ جە نوور، کەرد تەکفینش
کەردشان نماز، وانان، تەڵقینش
نەعشی موبارەک، ئادەم بەردشان
جە کۆی سەرانديب، مەدفوون کەردشان
حەوا، ئەولادش، تەمام سەرانسەر
کەفتەن، نە زاریی و چەمەریی و چەمەر
پەر چەشمە، هووناو نەچەم جاریی کەرد
ئەوەند، واوەیلا، شین و زاریی کەرد
رووی وێش، وە مەودای ناخوون پارە کەرد
شادیش، جە یانە، دڵ ئاوارە کەرد
سەرتاپاش، ڕەنگ کەرد، وە زۆخی زامان
یەقەی عەنبەرین، دڕیی، تا دامان
تا ،هەفت ساڵ،تەمام،وێش ئازیەت پۆش کەرد
بەو هەفت ساڵ، تەمام، هەر ئادەم ڕۆش کەرد
هەر ئەو جەزەع و فەزەع، نۆحە، تەرانە
بی بەعادەتی، پەی ئەهل زەمانە!

٦٠- له نوسخەی (خ)دا، ئا لێرە بەولاوە، فەسڵێ هەیە، بەناوی:
(فصل دربيان وفات حضرت آدم و جگونگی را گويد)

حەوا، هەم کۆچ کەرد، پەی یۆرتی عەدەم
تەشریف بەرد، وەلای جەنابی ئادەم
حوکمی ریسالەت، چەودەم، یاوا (شیس)
وە عیلمی دانش، تەمکین و تەدریس
نەزیرش نەبیی، جە ڕووی مەهری دوون
سەدای تەوحیدش، مەشیی، وە گەردوون
چون ئەو رەسید کائینات، پێش بێ
جوبرەئیل دایم، ڕەهنمای وێش بێ
خولاسە، جەودەم، دنیای دوون کەمکەم
ئاوابیی، جە توخم، ئەولادی ئادەم
گرو گرو بین، جە یەک ویەردەن[٦١]
شاران، پەی وێشان، ئابەدان، کەردەن
بین وە دوو فیرقە، جوملەی خاس و عام
جە خاکی دیمەشق، شاری میسر و شام
بەعزێ، دینی شیت قەبووڵ مەکەردەن
بەعزێ، وە ئەستام، سوجدە مەبەردەن
ئاخر وە مەیلان، تاکی تەنیای فەرد
فرزەندی شیرین، وە شیت، عەتا، کەرد
نامش ئەنوەش بێ، بەر گوزیدەی شیت[٦٢]
دایم چەنی وێش، مەکەردش، تەدریس

٦١- له نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەیە:
(گرو گرو بین، جە یەک ویەردەن
بەعزێ وە ئەستام، سوجدە، مەبەردەن
ئاخر، وە مەیلان، تاکی تەنیای فەرد
فرزەندی شیرین، بەشیت، عەتا کەرد)
٦٢- بەم جۆرە، لە نوسخەی (خ)دا، هاتووە:
(نام، نیا ، ئەنوەش بەر گوزیدەی شیت)

ئوموورات گشت، ئەولادی ئادەم
سوپەرد، وە، ئەنوەش، بێ زیاد و کەم
عومری شەریفش نۆ سەد ساڵ زیاد
ویەرد، جە دەوران، دنیای بێ بنیاد
لیباسی رەحمەت، پۆشا، وە قامەت
دیدی دیدارش، کەوت، ئەو قیامەت
نەعشی موبارەک، شیت، وە دەو مەبەردەن
جە شامی شەریف، مەدفوونش کەردەن

فصل دربیان نصب حضرت فخر کائنات و خولاصه موجودات (ص) گوید[٦٣]

چون نووری حەزرەت، شای ئەعلا رەقەم
بەر شیی، جە بەهەشت، یاوا، وە ئادەم
جە ئادەم، وشیت، چون قتعەی مەنقووش
جە لای، شیت، هەم شیی وەجەبهەی ئەنوەش
جە ئەنوەش ویەرد، وقینان یاوا
چون باغچەی بەهەشت، دنیا، کەرد ئاوا
وە یەدی قودرەت، پادشای جەلیل
جەقینان هەم شیی، وە لای مەهلائیل
وە ئەمری سوبحان، تاکی تەنیای فەرد
جە لای مەهلائیل، یاوا، وەلای بەرد
جە بەرد، هەم ویەرد، وە ناکام
یاوا، وە ئیدریس، عەلیهی سەلام

(٦٣)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە، هاتووە:
(فصل دربیان نوران سرور کائنات و خلاصه موجود است)
هەر جە ڕۆی ئەزەل، تا ڕووی، عەرەسات
بەر فەخری عالەم، محەممەد (ص) سەڵەوات
ئاخ، ئاخ، پەی دەوران وەردەی ویەردە
داخ پەی ئەو شادیی، جێ وەرتەر کەردە)

تا وەقتێ ئیدریس، فەندێ بەر ئاوەرد
ئیرادەی عورووج، قەسری بەهەشت کەرد
نووری محەمەد، چون ئاینەی ناسخ
بەر شیی، تا، یاوا، ئادەمتوشلەخ[٦٤]
جیهان کەرد ڕۆشن، سەما، تا سەمەک[٦٥]
دیسان، تەشریف وە جەبهەی مەمەک
نەگرتش قەرار، وە سەد ئیحترام
تا، یاوا، وە نوح، عەلیهی سەلام
سابا، تا چەند ساڵ، چون خەرمانی گوڵ
جەبهەی پاکی نوح، بەیۆش، وە مەنزڵ
جەودما، کە نوح، نەبی یوڵڵا، بێ
سەرداری ئەوڵاد، سەفیوڵڵا، بێ!
دایم، هەر مەشغووڵ، وە ریعایەت، بێ
خەریکی ئیرشاد، ڕای هیدایەت، بێ
نیزام دەهندەی، گشت بێ نەزمان، بێ
جە ئەوەڵین، پەنج، ئەولال زەمان، بێ[٦٦]
تاکە هەفتسەد ساڵ، جە عومرش ویەرد
عەمری وێش، نەزای گومراهان سەرف کەرد
بەعزێ، بەو حەزرەت، ئیمان، ئاوەردەن
ماباقی، یەکسەر، سوحبەت، مەکەردەن!

(٦٤)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەیە:
(بەر شیی، تا یاوا، و دمتوشلیخ)
(٦٥)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەیە:
(جیهان کەرد، ڕۆشن، سەما، تا فەلەک
دیسان تەشریف، بەرد،وە جەبهەی کەمەک)
(٦٦)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(جە ئەوەڵین پەنج، ئەولول عوزمان بێ)

قـــەومی بێ ئەندیش، بێ حـــەیای بەدنام
پەشت کـەردەن، وە نوح، روو وەلای ئەسـتـام
چون، جـە تایفـــەی توخـمـی قـابیل بێن
جـە مـەکـری شـەیتـان، خـەیلێ عـامل بێن

فصل دربیان حضرت نوح علیه السلام واقعه طوفان وکشتی ساختن او(٦٧)

قـــەولی ئەلخـەنناس گـرتشـــان، نە گـۆش
نەفـعی، وەعـزی، نـوح، کـەردەن، فـەرامـۆش
خـوسـووس، دوو نەفـەر، فـرزەندانی وێش
جـاروب و کـەنعـان، گـومـڕای کـینەکـێش
بەدتەرین قــــەوم، زومـــــرەی ذیبی ڕۆح بێن
ئینکار و مــونکەر، فــەرمــوودەی نوح بێن
یەکێ، مــەعــاریف، قــەومی، بەد ئەندێش
جــە حـــوزوور نـوح، پانیـــا و پـێش
ئاغــاز کــەرد، وە قــەوم، واتش ئەی یاران
ئی شـەخـســە، چندسـاڵ، جـە رۆزگـاران
بادی فــەراســەت، ســاحــریی وەردەن!
وە سیـحرش، عـالەم، موسـسەخەر، کەردەن
دەخیل، سەد دەخیل، زینهـار، سەد زینهـار
هەرگیـز، وە حـەرفش، نەکەن، ئیعـتیـبـار!
دەست بەرد، بەعزێ خاک،وە بێ چۆن و چەند
وە ڕووی مـوبارەک، حـەزرەت نوح، شـەند
حـەزرەت، جـەی سـەدەد، واقیـعـەیێ حـاڵ
هـانـا، بەرد، وە زات، حــــەیی بێ زەواڵ
نیـــــدا، ئـامــــا، وات: بـورهـان منم
مـــیــفــتــاحــیلقلووب، بەندەگــان منم

(٦٧)- ناوی ئەم فەسڵە، لە (خ)دا، نەهاتووە!

حـەقـقی مـەزڵـوومـان، تاعـەت گـوزاران
مـەبۆ، دەریافت بۆ، جـە، سـتـەم کـاران
هەنی دەردی دڵ، وێت مــەکــەر، ئیـزهار
یەکـسـەر، جـە لای من کـەشـفـەن ئەفکار
مەشـهـوور و مـەعروف، گشت حاڵ و قـاڵەن
ئەدنا ، تەحـــەممل، خـــودا، چل شـاڵەن
بێـتـاقـەت، مـەبەر، عـاجـزەم، لێـشـان
نزدیکن، تۆفـــان، خـێـزیۆ، پەرێشـــان
جـە لاوی تۆفـان، گـشـت، نگوونسـار بان
نە لای دۆزەخ، گـــشـت گـرفــتـــار بان
ئەوەل جـار، قـەحـتی، نازڵ، کـەرد پەیشـان
مـار زەهرش، مـەکـەرد، نە جامی مـەیشـان
قــووەی، تەوالیــد، نەمــەند، جـە لاشـان
ڕەســمی، تەناســول، بڕیا، نە جـاشـان
تـا، یەک ڕۆ، دیسـان، هەم، ڕۆحـەلئـەمین
تەشـریفش، ئاوەرد، وە ڕووی سـەرزەمین
سـەلامی، سـانیع، ئیـجـادی، زیرۆح
دەردەم، یـاونـا، وە جـــــەنابـی نـوح
وات، تەوفی تۆفـان، مـەجـمـەعـەی ئاوان
وادەی دووریـش، هـا، وە نـزدیـک یـاوان
هەنیی چێش واچوون، نزدیک، تا وە دوور
حـەقق وێش، فـەرمـاوان، وە فـاروتتـەنور
یەک تـووڵە سـاج باغی بەهەشـتی
ئاوەردم، پەرێ ئەسـبـابی کـەشـتی
مـەسروور بیی، جە وەصی، پادشای جەلیل
نوح، بە ئیـشـــار، ئەخی جـوبرەئیل
تووڵـە، سـاج بەردش، نیـشـاناش، وەخـاک
سـەبز بیی جە قـودرەت، حـەیی تەنیـای تاک

هەفتە، دوو هەفتە، جە مابەین، ویەرد
توولەساج، جەخاک ریشەش، مەحکەم کەرد
جەو دما، کەمکەم، بولندبیی بالاش
سەیوان کەرد، ئەو ساج، کاکۆڵی ئالاش
پەی پەی، پەیار پەی، ئەو مەکەرد نۆشش
دایم، جوبرەئیل، مەکێشا، گۆشش
جە کوورەی ئەفلاک سەرخامش، ویەرد
وە بورجی میزان، وێش، مەقابل کەرد
قەد و قامەتش، مەکەرد بێ خیلاف
قایمتەر، جە قەد، بەرزی قولەی قاف
غەرەز، تا بیست ساڵ، بالاش هەر ویەرد
ڕۆ، جە ڕۆ، فیشتەر، هەر کەشش مەکەرد
خەبەر، دا بە نۆح، وات: بە مەودای تێخ
ئەلئان، داری ساج، پەیکەران، جە بێخ[٦٨]
حەسەبلئەمر، پادشای، فەردەن
دارش، پەی کەشتیی، ئافەرید، کەردەن
شەقشەق، بکەرە، بێ زیاد و کەم
پەی تەختەی، کەشتیی، ئەولادی ئادەم
ببۆ وەکەشتی، چون ڕەوانی ڕۆح
پەی تایفەی پاک، ئەهلی بەیتی نۆح

(٦٨)- لێرە، بەولاوە، نوسخەی (خ)، فەسڵی نوێی دەست پێ کردووە و فەسڵەکەش، بەم ناوونیشانەوەیە:

(فصل دربیان ساختن کشتی حضرتی نوح علیه السلام)

پاش، ئەم ناوونیشانیشە، هەروەک، لەمەوپێشتر، وتمان، دێڕە شیعرەکەی وەک جاران پات کردووەتەوە و ئەویش، ئەمەیە:

(هەر جە ئەو رۆژە، تا رۆی عەرەسات
بەر فەخری عالەم، محەمەد، سەڵەوات)

سا نۆح، ئەمرش کەرد، فرزەندانی وێش
سێ نەفەر، بخار، یەک هەم مشارکێش
تیژ کەردەن، مەودای، تێغی بێ ئامان
شین وە بێخ دار، بەرزی بێ سامان
بڕیشان، دەردەم، هەم ئاوەردشان
جە سەر، تا بەوار، قەد قەد، کەردشان
تا یەک دوو هەفتە، هەوای گەرم و سەرد
خاستەر، جە کبریت، هەوا، خشکش کەرد
بەعد، ئۆستادان، پەرێ تاشای دار
جە سەحرای کووفە، دەس بەردەن، پەی کار
جوبرەئیل، تەرتیپ، نیشان، دا، پێشان
دەردەم، مەشغووڵ بین، بە موشار کێشان
هەر موهرێ، کەردەن، وەچهل تەختەی ساف
هەر تەختە، چهل زەرع، ئالای جەوهەر باف
هەزار موهری خاس، سازان، وە تەختە
باڵی جوبرەئیل، یەکیەک ، لێ کەفتە[٦٩]
جە وەقتی تاشای، ئەلواری کەشتیی
پەی یاگەی نەجات، ئەهلی بەهەشتی[٧٠]
ئەشرافی قەومان، مامان، مەویەردەن[٧١]
یەکسەر، گشت،وە نۆح ریش خەند مەکەردەن
مدان، بەو حەزرەت، چەند تیروتانە
مەواتشان، نۆح، بییەن، دێوانە

(٦٩)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە، هاتووە:
(باڵی جوبرەئیل، یەکیەک ، پێ کەفتە)
(٧٠)- هەروەها، ئەمەش، بەم جۆرە، هاتووە:
(جە وەقت تاشای، ئەنواری کەشتیی)
(٧١)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە، هاتووە:
(ئەشراف و ئەقوام، ئامان، ویەردەن)

نە تۆفەن، نە ئاو، نە تۆفانی سەخت
کەشتی، مەسازۆ، بەوەقت و بێ وەقت
غەرەز، وە تەعلیم، ئەخی جوبرەئیل
ئۆستادان، تەمام، کەردشان، تەعجیل
وە حوکمی فەرمان، قادری بێ فەرد
نۆح، بە دووساڵە، کەشتیی تەمام کەرد
بە سێ مەرتەبە، کەردشان، سوار
یەک، جەبانی یەک، مدرا، بەر قەرار
مەرتەبەی پایین، پەی جای وحووشات
ئۆلاغ و ئەغنام، باقی حەیوانات
مەرتەبەی، وەسەت، جای تەیر و تیوور
ئەنواع و ئەقسام، توخمی هەزار جۆر
مەرتەبەی باڵا، چەم ئەندازی چەم
پەی تەبەقەی نۆح، جای بەنی ئادەم
بەزفت و بەقیر، کەردشان قیرتاو
پەی، وەقعی تۆفان، مەحفووز بۆ، جە ئاو
تەوالش، هەزار دوو سەد گەز، تەمام
عەرزش، شەش سەد، گەز، باقی وەسسەلام
سوورەتش، چون، مورغ،سەرش چون، تاووس
سینەی کەبووتەر، دونبال، چون خەرووس
بەڵێ، ڕووی ئەزەڵ، تەنوورەی قەشەنگ
خوا، پەی ئادەم، سازابێ، جە سەنگ
دایم، جۆش مەدا، چون، جۆشی کوورە
حەوانان، مەکەرد، هەر بەو، تەنوورە
بێ پەژارە و کوس، بێ غوسسە و بێ غەم[٧٢]
نان، مەکەرد، پەرێ، جەنابی، ئادەم

---

[٧٢]- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە، هاتووە:
(بێ پەژارە و فیکر، بێ غوسسە و بێ غەم)

ئاخر، بە میرات، جە قاپی مەفتووح
دەس، ئەو دەس، ئامان، تا، یاوا، بە نۆح
جە کارخانەی نۆح، نان، پێش مەکەردەن
دایم، بەو تەنوور، سەوگەند مەوەردەن
مەعلوومەن، ئەو وەقت، پادشای غەفوور
چون، وێش، فەرماوان، و (فوار التنور)
هەر وەقت، ئەو تەننوور، جۆشی کوورەتاو
هۆر شانۆ، جە بێخ فەوارەی ئاو
ئانە، ئیپتیدای، خەتەر و خۆفەن
نیشانەی غەزەب، تۆفانی، نۆحەن!
جەو دما، حەرەم، موحتەرەمەی نۆح
تەننوور، نان مەکەرد، هەرشەب، تا بەسوبح
دیش، کززەی ئایر، سەرەتای ئاوان
تەننوور، گۆل بەستەن، وێنەی گۆلاوان[٧٣]
هانا، بەرد، وە نۆح، وات: تەننوورە سەنگ
ها، پەڕبیی، جە ئاو وە بێ داد و دەنگ
نۆح واتش: سەددەق، تاکی تەنیای فەرد
نیشانەی، تۆفان، ئانە، مەعلووم کەرد
ئەوەڵ، ئەمرش کەرد، ئەهل و بەیتی وێش
بشان، وە کەشتیی، بێ خەوف و ئەیدێش
یەک مەنکووحە داشت، واعلە نام، بێ
بێ سیدق و باوەڕ، هەر، بە کەلام، بێ
چەنی فرزەندێ، نامش، کەنعان، بێ
گومڕای دڵ، جە سەنگ، ئەهلی، ئیمان، بێ

---

[٧٣]- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە، هاتووە:
(دیش کززەی ئایر، سەرەتای ئاوان
تەننوور هەم گوڵ بەست، وێنەی گوڵ ئاوان)

جە لوای، کەشتیی، تەبڕەء، کەردەن
خەوفی خوداوەند، وەدڵ، ناوەردەن
سا هەرچی، کە نۆح، نەسیحەت، کەردش
دەریای ڕەحمی دڵ، وە جۆش، ئاوەردش
وات: فرزەند تۆفان، ها، ئامان، بە وار
ساراو سەربیسات، گشت، مەبۆ، وە ئاو
یەکسەر، مەبۆ، غەرق، زی رۆحیلبەشەر
وە ئەمری قودرەت، دانای، دادگەر
وات: من جە تۆفان، نەداروو ئەندۆه
ئاو، مەیۆ، وە دەشت، من مەشۆم، وە کۆ
فایدەش، نەبێ، هەرچی، نۆح، کەردش
مەوجی، ئاو ئاما، جە ناگاه، بەردش
نۆح لەرزا، جە قەهر، پادشای غەففار
عەرزش، کەرد، واتش: یا پەروەردگار
وەعدەی نەجات، دای پەرێ ئەهلی من
تەبعەی مەخسووس، ئەهلی بەیتی من(٧٤)
ئاخر، ئەو فرزەند، ئەتباعی منەن
گومڕای ئەهلی بەیت، ئەنواعی منەن!
ئەمما نیدای، ئەهلی تۆ، نییەن
رۆحش، پەی دۆزەخ، ئافەرید بییەن
غەیرەز نۆح، وێش، وە سێ نەفەر فرزەند
چوارە زەوجەشان، شۆخ و دڵپەسەند
باقی هەفتاد و دوو تەن، موسوڵمان
گرۆی شەرع و وەرع، جە ئەهلی ئیمان!

(٧٤)- لە نوسخەی (خ)دا، پاش ئەم دێڕە، دێڕێکی دیکە هاتووە، کە لێرەدا (نوسخەی -م -دا)، نییە و دێڕەکەش، ئەمەیە:

(مەعلوومی وەعدت، گشت هەقق و ڕاسەن
زاتی دەروون، بەندە شنا سەن)

گرد شین، نەگەشتیی مەرتەبەی باڵا(٧٥)
بەستەن، پەی وێشان، سەیوان و ئاڵا
چند، جینسی حەیوان وەحشی و تیوور
دەواب، حەیوان، گرۆی مورغ و مور
هەر جفت چەنی نێر و ما، بەردش
یەکسەر، گشت، داخڵ، وە کەشتی کەردش
ناگاه، جە قودرەت، شای بێ خورد و خاب
زەمین، هۆرشانا، فەوارەی ئاب
عیوونان، جاریی، سەرچەشمان، وە جۆش
خێزا، جە هاڵان، نەعرەتە و خرۆش
دنیا و دەشت و دەر گێڵیا یەکسەر
چون بەحری موحیت، دنیاش، گردنەوەر
جە سەردا، باران، وەشت وە بێ مەدار
مەرێزنا، قەترات، ئەنواعی ئەمتار
نەعرەتەی خرۆش،ناڵەی رەعد و بەرق
جۆشیا، ئاوان، جە غەرب و جە عەرق
چهل شەو، تا ڕۆی چهل، رۆز تا بە شام
وارنا، سەیلات، دانای، لایەنام
زەمین گشت، تەمام، بی بە رەئسلعەین
دنیا، بی، بە مەوج، مەجمەعیلبەحرین
نە شار، نە قەریە، نە دەشت، نە ئەشجار
نە کاوان، نە بەرد، نە کۆه، نە کۆهسار
دوو سەد، زەرع ئاب، جە بەحری ئەعلاه
جە فەوقی، بەرزان، لوا، وە باڵاه!!
کەشتیی وێنەی قول، سیای قەترانی
مەگێڵا، جە بان، بەحری تۆفانی

(٧٥)- لە نوسخەی (خ)دا، نووسراوە:
(گشت شین، وە کەشتیی مەرتەبەی باڵا)

پەی ئەهلی کەشتیی، نە مەوجی تۆفان
چە، باکەن، حەزرەت، نۆحی کەشتیبان
بدیە، جە سنعەت، فەردی سنعەتساز
پادشای بێ باک، دانای بێ نیاز!
جە بەحری تۆفان، بێ شوبهو خیلاف
قول نشین، نییەن، جە قاف، تا بە قاف
عەوجی، بن عونق، بێ خەوف و ئەندێش
هەر سوبح تا ئێوار، مەگێلا پەی وێش
تۆفان، بەو رەفعەت، بەو بێ پایانیش
ئاو نیا وە ئاب، وە لای زرانیش
مدیا، وە تۆفان، تۆفان، مەوج مەوەرد
سەیری، کۆنگرەی کەشتیی نۆح مەکەرد
کەشتیی وە یەک، سات، بێ زیاد و کەم
جە **کووفە**، یاوا، **کەعبەی** موعەززەم
جە ڕەئیسی مەنبەع، بارەگای حەرەم
هەفت دەور کەرد تەواف، بەیتولموحتەرەم
پەنج ماه،چون یەک ڕۆ،کەشتیی گیرش وەرد
جە تۆفان، نۆح، هەر دەورش، مەکەرد
جەو دما، بە ئەمر، پادشای، مەعبوود
شیی پەی جەزیرە، قەریب کۆی جوود
لەنگەر، وست، نە ئاب، هەوادا، بەیرەق
کوشتیی، جە گەردش، مدرا، موعەووەق
یەک ماهی کامڵ، تەوەققف کەردش
دەورانی کەشتیی، گشت بەڵخ ئاوەردش
ئەهلی کەشتی کرد، حاسڵ کەردەن یەئس
عاجز بین، تەمام، جە بۆی نەجاس
یەکسەر، شین، وە نۆح، هانا بەردشان
جگۆنەگی حاڵ، ئیزهار، کەردشان

نۆح، هانا، بەرد، وە پەروەردگار
واتش: یا رەحیم، کەرەم بێ شومار
نیازی مەتڵەب، جوملەی کائینات
نیک و بەد، تەمام، گشت کەشفەن جەلات
ها ئەهلی کەشتیی، یەکسەر، ئەوگارەن
گشت زیندەکیشان، چون زەهرەی مارەن
ئامای نیدایێ، جە لای، جەلیل دا
وات، دەستت باوەر، وە پەشی فیلدا
نۆح، هەم، بە فەرمان، عیزەت، عەمەل کەرد
پەنجەی موبارەک وە پەشت فیل بەرد
فیل، یەک، عەتسە دا، بە ئەمری داوەر
جە بینش، خووگێ، بەر ئاما، وە بەر
خووگ،کەوت،نە کەشتیی،نە جاسەت گشت وەرد
سەفینەش، نەبۆی، عەفوونەت، پاک کەرد
پەیدابیی ئیبلیس مەلعونی، مەهتووک
ئەویچ هەم دەستش، داوە پشت خووک
خووک، هەم عەتسە دا، وەیتەور مەوینیش
فەوریی، بەر ئاما، مووشێ، جە بینش!
مووشی بێ ئەدەب، رۆزی مەردم، وەرد
جەمعی کەشتیی گشت، هەراسان، کەرد[(٧٦)]

(٧٦)- لێرە، بەم لاوە، ئەم نوسخەیە، کە بنچینەیە (نوسخەی -م -)، فەسڵی نوێ دەست پێ دەکات، بەڵام، ئەم ناوونیشانە، یاخود فەسڵی نوێ، لە نوسخەی (خ)دا، نییە!
بەڵام پاش دوو دێڕی دیکە، ئەوجا، فەسڵی نوێ دەست پێ دەکات و بەم جۆرە دیاریی دەکات و دەڵێ:
(فصل دربیان طوفان و ساکت شدن رعد و برق...)

فصل دربیان کەشدن، آب تۆفان و کەشتی نشتن درکوه جود

یەک ڕۆ، و فەرمان، دانای کردگار(٧٧)
سیلسیلەی سەحاب، گشت بیی تار و مار
بوڵند بیی، بوخار، سیای تۆف و تەم
نۆح دیا، قەوس و قوزەح، دی، وەچەم
فەرما، هەنی دڵ، خاڵی جە خەوفەن
ئانە، نیشانەی ئینتیهای، تۆفەن!
یەک بادێ، ئاما، چون شەماڵەی شەم
بەحری تۆفانش، شەقشەق کەرد، وە هەم
زەمین، هەم ئاوش، فرە، وەردەوە
هەر ئەوەند نۆشا، تا قەید، کەردەوە
تا، رەفعی تۆفان، بی ئاشکارا
فەرق سەر بەر زان، گشت کەوت وەسارا
فەرما، وە قالاو، وە عالەم، گشت غەورەن
بشۆ، بزانە، دنیا، چە، تەورەن!
سەر زەمین، هەر کۆ، کەوتەبۆ، وەبەر
تۆ، هەم، وە تەعجیل، زوو خەبەر، باوەر
قالاو، جە کەشتیی، بەر، ئاما، وەبەر
پەرواز کەر وە باڵ، تاو مەدا، بە سەر
تەقدیر، مرداری، بیی، وە دووچارش
بڕیا، پای، تاقەت، سەبر و قەرارش

(٧٧)- نوسخەی (خ) پێش ئەوەی بێتە، سەر، فەسڵی نوێ، ئەم دوو دێڕە زیادەیە، لە نوسخەی (م)ی بنچینە، زیاتر هەیە و دێڕەکانیش ئەمانەن:
(کەسێ نەوا چۆن، یە نا حەساوەن
قەولی من نیەن، قەولی کیتاوەن!
مووش و گوربە و خووک چون قەدیم فەردەن
ئەو ڕۆ، نە کەشتیی، حەقق ئیجاد، کەردەن)

هەر تا، زەهری مار، مردارش کەرد نۆش
فەرمانی حەزرەت، نۆح، کەرد فەرامۆش
فەرما، تا دنیان، هەر رووسیاه، بۆ
ڕۆزیش، جە جیفە، بەد موهییا، بۆ
جەو دما، فەرمان، دا، وە کەبووتەر
واتش: تۆ بشۆ، زوو خەبەر باوەر
کەبوتەر، و جەحنەت، فڕە، دا، وە باڵ
بەرشیی، جە کەشتیی، وێنەی بای شەماڵ
دیش، ئاو نەمەندەن، جە سەر دیاران
کەوتەن، وە سارا، فەرقی ئەشجاران
بەرگێ جە زەیتوون، بڕیی، وە منقار
بەردش، وە خدمەت، شای والا، تەبیار
دووبارە، هەم نۆح، فەرما، کەبوتەر
ئەمجاریچ، بشۆ، مدارا، مەکەر
دۆعا کەرد، پەرێش، تاکە ئازاد بۆ
وات؛ حوبت، نەدڵ، مەردم زیاد بۆ(٧٨)
دایم، هەر مەتبووع، تەبعی مەخلووق بای
جە لای، شای ڕەززاق، ساحیب مەزرووع بای(٧٩)
فەرما، بشۆ، خودات، بۆ یاوەر
تکاهێ، مەکەر، زوو خەبەر، باوەر
دیسان، کەبووتەر، وە بێ قیل و قال
بەر شیی جە کەشتیی، شەققە دا، وە باڵ
دیا، چێش بەرزان، هەردو بەردو کاو
یەکسەر، موحتاجەن، وە یەک قەترە ئاو!

(٧٨)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(وات: مەیلت، نەدڵ، مەردم، زیاد بۆ)
(٧٩)- لە نوسخەی (خ)دا، ئەم دێڕە، بەم جۆرەیە:
(جە لای شای رەززاق، ساحیب مەرزووق بای)

بەعزێ گڵ و خاک، وە ناخوون بەردش
تاکە، بەو ڕەنگە، نۆح، حاڵی کەردش
تا خود، کەشتی، تەکان دا، وە چەپ
هۆرکێشا، لەنگەر، وە شادیی و تەرەب
کەشتی، بەو مەخلووق، زومرە گشتەوە
ئارامیی، جە بان، کۆی جود نیشتەوە!
جە ماهی موحەڕەم، یەومی عاشووراه[80]
کەردشان، خەیال، ئیرادەی سەحراه
مەخلووقات، یەکسەر، بەر ئاما وە بەر
کەردەن، شوکرانەی دەهیندەی داوەر
چێش کەردەن، تەعریف، زەوق و شادیشان
ڕۆشنی بیات، دنیای باریشان!
جە زەوقی، ئاهەنگ، مەواتەن، یەکسەر
تازە، پەیدا بین، جە بەتنی مادەر
دامان، کۆی جودە جە گوزەرگاشان
یەکسەر، گشت، بینای شەهریی نیاشان
غەرەز ئەو جێگە، گشت بی بە جاشان
تەمام بیی یاتاخ، زەید و ماواشان
ئاخر، خوداوەند، بێ چەند و چۆنی
نازڵ، کەرد پێشان، دەردەم تاعوونێ
غەیر، جە هەشت نەفەر، ئەهلی بەیتی نۆح
باقی گشت، قابز، کەردش قەبزی ڕۆح
نۆح و سام و حام و یافت، هەر چووار
چووار زەوجشان، مەندەن، بەر قەرار

(٨٠)- لە نوسخەی (خ)دا، ئەم دێڕە، نییە، یاخود بەم جۆرە، هاتووە:
(جەو دەم موحەڕەم ڕۆزی ماه عاشوورا
کەردەن، شوکرانەی دەهندەی داوەر)

هەفتادو دوو تەن، دەیارەلبەشەر
یەکێ، بەر نەشیی، وە ئەمری داوەر
خوداوەند، جەو دەم، نیدا کەرد وە نۆح[81]
وات: قاپی دنیام، پەی تۆ کەرد مەفتوح
جە قاف تا بەقاف، بیی بە موڵکی، تۆ
زەرعی زیندەگیی، ئەولادەت، مەبۆ
ئەهلی گەشتیی گشت، فەنا، دا، قەرار
جە کوفری نیعمەت، قەومی شەرمەسار
ڕاس، خۆ من پەی، بێ کەسان کەسم
سەوگەند و عیزەت، زاتی ئەقدەسم
جارێ تەر، تۆفان ڕا بەندەن وە لێم
نەنمانوون، وە قەوم، بەندەگانی وێم
نۆح سوجدەی ئیخلاس، بەندەگی بەردش
شوکرانەی نیعمەت، وە جا، ئاوەردش
جەو دما، وەشاد، دونیای قەوم تەمام
بەخشا، وە یافت، چەنی سام و حام!
روبعی مەسکوون، گشت چون خوردمەندان
کەردش وە سێ قسم، داش وە فرزندان
سام، چونکە ئەرشەد، ئەولادی وێش بێ
نووری محەمەد، موستەفا، پێش بێ!
شەریفی قاپی، شای، لەم یەزەل، بێ
ڕەسوولی ڕەسوول، زادەی مورسیل، بێ
وەلیعەهدی نۆح، والآ سیفات، بێ
نادرەی نەدیم، ڕووی، سەر بیسات، بێ
ئایلەم، شام، جەزیرەی عیراق
فارس، خوراسان، تا نیمە ئافاق

(٨١)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەیە:
(جە نۆ خوداوەند، بینای لایەنام)

نیسفێ، بەل فیشتەر، جە دنیا تەمام ڕۆم و عەرەب، گشت کەرەم کەرد وە سام زنج، تا مەغریب، هەم حەبەشە و هیند بیلاد بیلادان، تا ئەقلیمی سەند باقی گشت یەکسەر، کەرەم کەرد وە حام باقی ئەقالیم، هەر چی، مەند تەمام سەقلاب، سەرانسەر، تورکستان چین بەخشا، وە یافت، تا مەغریب زەمین جە نۆ خوداوەند، دانای، لا یەنام نۆ فرزەندی پاک، عەتا، کەرد وەسام ئەوەڵ، ئەرمەخشە، ئەبولئەنبیاه دووەم، کەیومەرث، ئەبولپادشاه ئەسوەد و یەفن و یۆرج وە لاود عیلمی ئێرەم، یۆری ساحیب جود بەیافت یازدە وە حام بەخشانۆ جیابین جە هەم، گشت گرۆ گرۆ هەر یەک وەجایێ، تەشریف بەردشان هەرکام ئیقلیمی، ئەحیا کەردشان دیسان،دنیای دوون، تیپ تیپ و تەوق تەوق مەعموور بیی، تەمام، جە گرۆی مەخلووق سا نۆح، عەمری وێش، پەی ڕەزای باریی سەرفش کەرد، نە ڕای، تاعەت گوزاریی خولاس، بیی جەدی سێ قەومی بەد ئەندێش دەس کەرد، وە تەوبیخ، ئەولادانی وێش عومری شەریفش، وە بێ قیل و قال یاوا، و نۆ سەد، چەنی پەنجا ساڵ

فصل دربیان وفات حضرت نوح علیه السلام

تا، یەکڕۆ، وە قابز، چەنی جوبرەئیل وە حوکمی فەرمان، پادشای جەلیل هەردوو وەلای نۆح، تەشریف بەردشان جە ئەمری خالق، موخبر کەردشان پەرساشان، یا نۆح، جە ڕۆزگاران داخۆ، چەند ساڵەن، دنیات، و یاران چە تەور دیت، وە چەم، ئەی دنیای فانی پەی کەس نەمانۆ، وە جاویدانی واتش: قیاس کون، دنیا سەرانسەر قەسری شیرین، یا کۆشکی دوو دەر ئەوەڵ، بە شادیی، جەی دەر داخل بیم ئاخر، وە ناکام، جە ئەو، بەر شیم!! جەو وەقتە، تا حاڵ، وەعدەی لوامەن نەزانام، لەززەت، دنیا و دوون، کامەن! بەعد ئازارێ، گران، یاوا پێش سام کەرد، و نایب، وەلیعەهدی وێش ئەمری مەنعیات، ئەولادش، تەمام سەهمی ریسالەت، گشت بەخشا، وە سام جە داخی دنیا، کێشا، ئاهی سەرد ئەرواحش، تەحویل، قەبزی قابز کەرد هەرسێ فرزەندان، عالی مقدارش شوشتان، قالب، بوزورگەوارش جە سەرای شەریف، بەیتولمەقەدەس کەردشان، مەدفوون، جەو ئەرزی ئەقدەس جەو دما، خودا، تەوفیق دا، پێشان مەشغووڵ بین، بەکەسب، ئەجداد وێشان

یافت، بە تەریق، سەحرانشینان
چەنی فرزەندان، مەسڵەحەت بینان
سیاه چادران، ئیختیراع کەردەن
ڕۆزگار تەمام، خاس وەسەر بەردەن
بەعزێ، ئەحشامی، بەعزێ دێکانی
بەعزێ، بە زارع، بەعزێ چۆپانی
بەعزێ، شەهرستان، بینا ، نیاشان
دەوڵەت و نیعمەت، رووکەرد وەلاشان
بەعزێ مەشغووڵ بین، وە سنعەت سازیی
بەعزێ، دەست کەردەن، وە شەیتان بازیی

فصل دربیان اولادان سام و حام و یافت و تفرق شدن ایشان

ئەولادی یافت، نە ڕووی، دەهری، دوون
زیاد بیی، تەمام، نە ڕوبعی، مەسکوون
بین بە سیوشەش نەوع، بێ زیاد و کەم
گشت گروگرو موختەلیف، جە هەم
بە سیی و شەش زبان، لوغەت، ماوەردەن
تەکولم، چەنی یەکتر، مەکەردەن!
یەک جە حەرفی یەک، نەمبین حاڵی
تەشخیس نەمەدان، شیرین، تا تاڵی
ئێستە چی تورک و رۆمی سەر زەمین
رۆمی رەوەندی چین -ی ماچینەن
ئیسلام، یام مەجووس، تەرسا ، یام یەهوود
جە نەسلی یافت، ئامان، بە وجوود
دیسان، حام، چەنی، فرزەندانی وێش
رای دووری ساحل، موحیت، گرد وەپێش
جە سەحرای، جنووب، ئیقامەت کەردەن
دەست پەی عەمارەت، زیندەگی بەردەن

جە نەشەئـ، تەئسیر، دۆعای پاکی نۆح
جە ئەلفاز، پاکی سوبح، سەحەرگای نۆح
فرزەندانی حام، سەغیر و کەبیر
زکوور و ئوناس، سیاه بین، چون قیر
حام، هەم چند ئەقلیم، قیسمەت کەرد پێشان
خوداوەند دەوڵەت، عالی دا پێشان
گرۆی ئەو پەنج، تا بین وە هەژدە
بەعزێ، وە ئەسنام، مەبەردەن سوجدە
وە هەژدە، زبان، مەکەردەن تەقریر
هەریەک، یەک لوغەت سەلمیای دڵگیر
ئەقلیمی مەغریب، کەردشان، بەش بەش
یەکێ شیی موودان، یەکێ شیی حەبەش
یەکێ هیندوستان، یەکێ زەنگە بار
سارا و بەندەران، گرتشان، قەرار
ئەغلەب، جە ئەدیان، قەدیم، ویەردەن
هەر کام، دینێ، ئیختیراع، کەردەن
میللەت میللەتان، ئێستە ، ها عامەن
فیشتەر، جە نوتفەی ئەولادی جامەن
هەرچی حەبەشیی، زشت و سیاه ڕەنگ
توخمی ناشیرین، زشتی، بەد ئاهەنگ
گەدای کۆنەدڕ، ڕەزیل -ی ئەدبار
نۆکەری غولام، عەبدی خزمەتکار
جەی دنیا ، یەکسەر، گشت ناتەمامەن
ئانە ، نیشانەی ئەولادەی حامەن!
بەڵام، چونکە نۆح، عەلیهی سسەلام
دۆعای خەیرش کەرد، پەی ئەولادی سام
وات: زومرەی ئەولادت، گشت ئەولیابان
باقی هەر تالیب، کەسبی حەلال بان!

وه حوکمی فەرمان، دانای، لەم یەزەل
ئەولادانی سام، ئەنبیای مورسەل
نۆ فرزەندی ئەو، بیی بە نۆ هەزار
جە ڕووی دنیا و دوون، گرتشان، قەرار
حیجاز و عراق، مەککە و میسر و شام
فارس ئەقلیمات، خوراسان، تەمام
مەعموورەی وەسەت، دنیا سەرانسەر
بیی، بە، مولّکشان، بە ئەمری، داوەر

فصل دربیان اولادان حضرت سام بن نوح علیه السلام

ئەر فەخشێ ئەرشەد، ئەولادی سام بێ
بوزورگی ئەوەل، گشت خاس و عام بێ
رەسوولی، مورسەل، جەمعی ئەنبیاه
گروی ئەولیاه، زومرەی ئەسفیاه
خولەفای ئیمام، ئەسحابی سەروەر
شەهیدی غازی، ئازادی مەحشەر
پیرە مورید و مەشایخ، تەمام
سولەحای نەجیب، دایرەی ئیسلام
عولەمای خاس، شەریعەت مەدار
حاجیانی حەج، پاکیزە، کردار
هەرچی، موستەقیم، جادە ئیسلامەن
نەسلّی ئەرفەخشە، ئەولادی سامەن
سانی کەیومەرس، هەم فرزەندی سام
شێری بێ ئەندێش، نادرەی نیک نام
دنیا، جە شۆڕش، ئەو کەرد، مونەززەم
بیی، بە، پادشای، ئەنبیای، ئادەم
هەرچی، پادشای ڕووی، سەر زەمینەن
خاقان، خاقانان، چینی ماچینەن!

سولّتان سولّتانان، ئیسلام پەناهان
تاجی، موڕەسسەع، تەختی، زەڕجاهان
تایفەی کەیان، کەیکەیانی، کەی
سوپاه سالاران، لەشکەرکەشیی، ڕەی
وەکیلی، ئەییام، ئومەرای، عیزام
بەگلەر بەگلەران، دارای سەنگین، سام
غەرەز، جە یافت، توخمی سامی حام
هەرچی مەخلّوف بێ، جە دنیا، تەمام
هەفتاد و دوو دین، هەفتاد و دوو دین
قەرار دادە بین، نە ڕووی سەرزەمین
میللەت، میللەتان، هەر یەک یەکێ، کێش
هەر کام، مەزهەبێ، قەرار، دان، پەی وێش
حوکەمای، قابل، دارای دەهری دوون
زومرەی دەولّەت مەند، نە روبعی مەسکوون
هەرچی، خۆش ئیقبالّ، ئەعلا، مەقامەن
توخمی کەیومەرس، ئەولادی سامەن!
نوتفەی، ئەو پەنج، وە غایەت، یاوا
دایر، بی، دنیا، مەعموورەی ئاوا
مەعموورەی وەسەت، دنیا و دوون یەکسەر
بیی، بە مولّکشان، بە ئەمری، داوەر

فصل دربیان نور آن سرور کائنات

بلّێ، هەی قادر، شوعەرای بێ شعوور
دێرەن، درەنگەن، مەنزلّەن، دوور دوور
دەک لێلاوێت لێلّ، بێ عەقلّی، کەم فام
لێوەی، هەرزە گۆ، ئەبلّەی خەیالّ، خام
نووری مەحەمەد، هاهێلّای بەندەن
چند هەزار سالّەن، موعەتتەل مەندەن

مەر بەنگت کێشان، یام، کەیفت وردەن
نووری حەزرەتت، فەرامۆش کەردەن
بزانە، چکۆن، گوزەرگاش، کامەن
ئاخر، هەوارش، جە کام، مەقامەن
نیازش، چێشەن، وە دڵوازی دڵ
تەشریفش، جە کۆ، مەگیرۆ، مەنزڵ
مەعلووم بۆ، جە لای، ساحیب کەماڵان
تەواریخ وانان، تاریخی، ساڵان
چون، نووری، حەزرەت، رەسوولی خاتەم
ئەوەڵ، مەنزڵ، شیی، وە جەبهەی ئادەم
جە ئادەم، ئەو شیت، جە شیت ئەو ئەنوش
ئەدیانی ئەولاد، قابیل کەرد مەخشووش
ڕاگەش، وێڵ، نەکەرد، چون ڕۆشن زەینان
تا شیی چون خورشید، وە جەبهەی قیان
جە قینان، ویەرد، وە تاو وە تەعجیل
تا، یاوا، وە جام، جەبهەی مەهلائیل
هەم جە مەهلائیل، دیسان گوزەر کەرد
چون، ئاوی حەیات، یاوا وەلای بەرد
جە بەرد، هەم، ویەرد، چون خەدەنگ دۆخ
تا، یاوا، مەنزڵ پیشانی، ئەخنوع
دیسان، جە ئەخنوع، ویەرد، وێنەی باد
شیی، وەلای، حەزرەت، ئیدریسی دڵشاد
جە ئیدریس، ویەرد، چون ئاینەی ناسخ
تا، یاوا، وە شاد، ئومەتولشەلەخ
ڕۆشن کەرد، جیهان، سەما، تا، سەمەک
دیسان، تەشریف بەرد، وە جەبهەی کەمەک
جە کەمەک، ویەرد، چون، ڕەوانی، ڕۆح
تا، شیی، وە تۆی، جام، جەبهەی پاکی نۆح

ئاخر، جە لای نۆح، (علیه السلام)
جە، دمای چندی، تا، یاوا، بە سام
غەرەز ئەرفەخشە، خابەری شالخ
فارغ بن ئەرغۆ، ناخوردی تأریخ
جە گردین، یەکسەر، تاجیل، کەرد، گوزەر
نەکەرد، مدارا، تا، وەلای، ئازەر
جە ئازەر، ویەرد، چون دوڕدانەی فیل
تا، شیی، وە جەبهەی، ئیبراهیم خەلیل
بەر شیی، جە سینەی، خەزێنەی خەلیل
کەفت، ئەو پیشانی، پاکی ئیسماعیل
جە لای، ئیسماعیل، دیسان، کەرد، گوزەر
فڕ، قدووم بەرد، وە جەبهەی قیذەر
ئەو، جە هەمیەسەع بن حەمل، ویەرد
جە قیذەر، تەشریف، وەلای بەینەت بەرد
عەدنان، وە موعید، تا وەلای، نەزار
جە هیچ مەنزڵێ، نەکەردش، قەرار
موزەڕ وە ئەلیاس، موورک، دیی بەچەم
مەنزڵان، تەی کەرد، پەی جەبهەی خاتەم
کەعب، هەم لووەی، کیلاب، بێ خیلاف
قوسەیی، یاوا، بە عەبدولمەناف
جە مەناف، ویەرد، چون بەرقی ئەنجەم
مەنزڵ، بەرد، وە تۆی پیشانی هاشم
هەم، جە لای هاشم، غەرەز، موحیبەت
تا، یاوا، جەبین، عەبدولموتەلیب
ئاخر مەنزڵش، بە ئەمری، ئەڵڵاه
بەرد، وە جامی پاک، جەبهەی عەبدوڵڵاه
بەڵام، عەبدوڵڵا، نووری دیدەش، بێ
فرزەندی عەزیز، بەر گوزیدەش، بێ

عەبدولموتەلیب، تەمام، خۆش عەیش، بێ
بوزورگ، ئەوەڵی، قەومی، قورەیش، بێ
سەرداری سوپای، مەککەی شەریف، بێ
ئەسڵی مەند، پاک، حەقق، پێ دادە، بێ
دینی، حەنەفی، خەلیلەڵڵا، بێ
ئایین و مەزهەب، ذەبیحەڵڵا، بێ
بابۆی، دەکەس، چون ئەبوتالیب، بێ
عەبدوڵڵا و عەبباس، حەمزە، غالیب، بێ
بەڵام، عەبدوڵڵا، نووری دیدەش، بێ
ئەرشەدی ئەولاد، بەر گوزیدەش، بێ
بە حوسن و جەماڵ، بوڵند، ئاواز، بێ
جە ئەهلی عەرەب، خەیلێ، مومتاز، بێ!
نووری محەمەد، شای خەیرولبەشەر
جە ڕووی پیشانیش، مەدرخشا، چون خوەر
هەرکەسێ، مەدیش، دیداری پاکش
پێش حەرام مەبیی، خورد و خوراکش
بەڵام، کائینان، زووتەر، زانا بین
بە عیلم و فنوون، یەکیەک ، وانا بین
عەبدوڵڵای عەرەب، ئامان، بە وجوود
پەی ئەهلی ئیسلام، نزدیکەن مەقسوود
ئەمما، خاتوونان، قورەیش وە عەرەب
دیدە، غەزاڵان، وە شادیی و تەرەب
شۆخ و شەکەر لەب، شیرین جەماڵ بین
گشت پەی، عەبدوڵڵا، ئاشفتە حاڵ بین
شەوان، تا بەڕۆ، هەریەکێ پەی وێش
دایم، پەی ویساڵ، تەکلیف، مەکەرد، لێش!
بەڵام، عەبدوڵڵا، دڵ نەدا، بەکەس
ئیلتیفات، نەکەرد، بە هەوا و هەوەس

حەقق ئەو دوڕی پاک، مەخفی تۆی پەردە
نە پەردەی عیسمەت، کەردش پەروەردە
مەبو زیبەشەر، موخبر، نەبۆ، لێش
تاکە، بیاو و وەجای ئەسڵی وێش!

فصل دربیان آمدن یهودیان شام از برای قصد قتل عبدالله و چگونگی

جەو دەم یەهوودان، هەفتاد کەس جە شام
گشت دلێر دلێر، مەردی خۆش ئاسام
گشت لێو غەرەز، وە دندان گەستەن
گشت، کەمەر، پەی قەتل، عەبدوڵڵا بەستەن
سوار بین، وە جەخت، پەی کەردەن، وە دەو
قەترە، دان، جە قین، یەلغار دان، جە شەو!
تاکە یەک جەبەل، مەکۆگای زەریف
یەک ساعەت، قەریب، وە مەککەی شەریف
چەو دەم، عەبدوڵڵا، بە عەزمی شکار
سوار بیی وە ئەسپ، تا بەرشیی، جە شار
یاوا، بەو جەبەل، مەکۆگای، ئێشان
ئەوان، هەم دیشان، نەخچیری وێشان
چەو دەم هەم وەهەب، بن عەبدولمەناف
جە شکارگای، وێش، ئەسپ، مدا، پەرتاف
دیش، هەفتاد سوار، پەڕ، سامی سەنگی
یەهوودی بێ شەرم، دلێری، جەنگی!
جە ناگاه، هەم دیش، یەک تیب رەنگین
جە ڕووی، ئاسمان، ئامان، وە زەمین
وەهەب، جە غیرەت، توند بیی، نیهادش
چەنی، چند سوار، لوا، ئیمدادش
داوازان، دا، وە دلێرانی، کار
دەوری عەبدوڵڵا، گرتەن، چون حەسار

گشت تەرحی عەجیب، مەردی با ویقار تەمام، نیقاب پۆش، گشت ئەبلەق سوار ناگاه، وێنەی شێر، گشت هەڵمەت، بەردەن سوپای، یەهوودان، تار و مار، کەردەن جە بەرزی ئیقباڵ، فەتحی ئەو خەواس عەبدوڵڵا، نە چنگ، دوژمن بیی خەلاس وەهەب، واقیعە، وقووع دیی، وە چەم خەیلێ حەیران، مەند، رەمزی ئیبن عەم موعاوەدەت، کەرد، تا بە یانەی وێش وات: بە حەرەم، راز، مەحرەمانەی، وێش واتش: هەر ئیدەن، ڕەزای، ئین جانب بشۆ، تا وەلای، عەبدولموتەلیب! دەردەم، هۆر ئێزا، فەوری تەشریف بەرد گفتوگۆی وەهەب، پەی موتەلیب، کەرد واتش: گوڵێ هەن، جە گوڵزاری من نە باغچەی، عیسمەت، کەس نەداری من پاکی، بێ عەیبەن، نۆبەر نەمامەن شۆخی شیرینەن، ئامینش نامەن! حوسنش، چون، خورشید، نە پشتی پەردەن نە پەردەی عیزەت، دایم، پەروەردەن! پەرێ، هام جفتی، پەی هام خوایەی، شەو ئامینەم بەخشا، بە عەبدوڵڵای، ئەو دایەی ئامینە، فەوریی تەشریف بەرد عەبدولموتەلیب، خاتر نیشان، کەرد جگۆنەگی حاڵ، فەرموودەی وەهەب عەرز کەرد، مە خدمەت، ئەو عالی نەسەب واتش: با غەیرێ، چی سەر زەمینە شاد، نەبۆ، بە دین، دیدەی ئامینە

جفتش، ئەگەر، شاه، ئەگەر، گەدا، بۆ خاس ئیدەن، با ئەو پەی، عەبدوڵڵا، بۆ عەبدولموتەلیب، شای بوڵند کەوکەب وە حوسنی، عیسمەت، ئامینەی وەهەب وێش، موتەلیع بیی، جە، سەرەتا، قەدەم زاهیر بیی،چون، سەرد ،سەرچەشمەی، زەمزەم قوبووڵ، بەدەڵ، وات: موبارەک، بۆ مەبۆ، کاری خەیر، جە تەدارەک، بۆ بینای کاری خەیر، شادیی نیاشان قورەیش، گشت جەم بین، جە بارەگاشان کەردش، تەدارەک، قوماشی رەنگین پارچەی، ئەتڵەسیی، دیبای کاری چین جوملەی ماکوولات، خاتر بیی تەمام جەم، کەرد، بوزرگان، مەککە و میسر و شام وە خاترخوازیی، وەهەب، کەرد رازیی دەرسات، وە مەجلیس، تەڵەب کەرد قازیی وە ئەمری قودرەت، دانای، داوەریی زوهرە، شیی، نە بورج، بەرزی موشتەریی جەو ساعەت، سەعد، وە ئەمری ئەڵڵا عەقدی ئامینە، کەرد، پەی عەبدوڵڵا سازا، بیساتێ، بەزمێ، شاهانە نە شاه، بەڵ، بەزمی پێغەمەرانە مەلایک، جە عەرش، کەردشان، شادیی داشان، نە مەقام، موبارەک بادیی مەششاتان، عورووس، ئارایش کەردەن دەمدەمی، مەلبووسات، پەرێش ئاوەردەن ئەو شەو مەهوەشان، وە دڵەی پەڕشاد ئامینەشان، بەرد، وە یانەی، داماد

تاکە دوو سێ رۆز، جە مابەین، ویەرد
داماد نزدیکی، ئامینەش، نەکەرد

بە قەولی ناقل (روضە الأحباب):

وەیتەور، جە مەکتووب، کەردەنش خیتاب
دوو سەد، جە مەحبووب قورەیش و حیجاز
شۆخ و شەم روخسار، شیرین غەمزە و ناز
دەردەم، وە فیراق، عەبدوڵڵا مەردەن
ئاه حەسرەت، گشت، وە تۆی خاک بەردەن

فصل دربیان فاطمە دختر پادشاه شام بعلم نجوم بود باوضعیت عبداللە

چەو دما، شەخسێ، فاتمە نام، بێ
فرزەندی عەزیز، پادشای شام، بێ
بە عیلم و نجووم، تەمام هوشیار، بێ
خەیر و شەڕ، جەلاش، تەمام، دیار، بێ
مەزانا، دنیا، ئەمنی و ئامانەن
وادەی، پێغەمەر، ئاخر زەمانەن
جە تەڵەب، شەخسێ ساحیب موراقیب
یەکێ، جە ئەولاد، عەبدولموتەلیب
جە ئەو زەمانە، مەبۆ، بۆ پەیداه
وەقتەن، جە عالەم، ببۆ هوەیداه
خولاسە، کەلام، مەلیکە شامی
شای، نازەنینان، نامیدە نامی
هەفت قەتا، شوتور، خەزینەی مەدفوون
یەغدان، گشت لەب رێز، جە دوڕی مەکنوون
دانەی مروارید، یاقووتی، ئەلماس
پەسەندیدە، تەبع، جەواهیر، شوناس

گەنجی جەواهیر، هەزاران، هەزار
فەرما، قەتارچی، قەتار، کریا، بار
بادیەی بەیدا، عەرەبستان، تەی کەرد
تا، مەنزڵ، وەڵای شاری، مەککە بەرد
سالاری، ڕەندان، دەلیلی، ڕەم کێش
هۆرداه، بارەگای خەیمە، سەرای وێش
چەودەم، عەبدوڵڵا، جە ڕاگەی شکار
موراجەعەت، کەرد، ئاماوە، پەی شار
ناگاه، بانووی شام، دیلیش ئاسا
گەوهەر شوناس بێ، هەم گەوهەر ناسا
ئاخر، کەرد نەجا، والی زادەی، بەڕ
خەرامان، وەناز، چون لەولاوەی، تەڕ
شیی گرتش جلەو، عەبدوڵڵا، وەناز
واتش: پیا، بەر، ئەی یاری دەمساز(٨٢)
عەبدوڵڵا، جە ئەسپ، یا، ئاوەردەوە
چەنی دوڵبەر، شیی، وە تۆی پەردەوە(٨٣)
تەک دا، بانی فەرش، ئاڵای ڕەنگاوڕەنگ
خەیلێ،حەیران مەند،جەی دەستگای قەشەنگ
ناگاه،ئەو شەخسە،دەست بەرد پەی سەرپۆش
چون هەور،نە ڕووی مانگ،نیقاب وست نەدۆش
وێش وە عەبدوڵڵا، زەریف، نماناه
چەند گەنجی گەوهەر، چەند ئەفسوون، واناه
واتش: من جە شام، عەزمی تۆم کەردەم
پەی تۆ، جە شاهی، حیجاز، ویەردەم

(٨٢)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
واتش: پیادە بەر،...

(٨٣)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەیە:
چەنی، دولبەر، شیی، نە تۆی پەردەوە

ئەی گشت، بارخانە، مەتای گرانبار
قوماشی بێ عەیب، دوژی شاهەوار
تەمامی یەکسەر، پەی تۆم ئاوەردەن
ئەموالم بە تۆ، گشت، توفەیل کەردەن
وێم، خۆ، هەم مەعروف، مەلیکەی شامم
مەحبووبە ئافاق، مەوانا، نامم!
پەی تۆ، بەر شییەن، جە جەد خەلاسم
مەعلووم تۆ پەی من، من پەی تۆ خاسم
جفتی من بە تۆ، نییەن، هەر جە کەون
کالاّی من لایق، هەر وەلای تۆن
وەئامین وێت، تۆ من دیاریی کەر
ئەلئان، نیکاحم، پەی وێت، جاریی کەر
عەبدولّلا، واتش: بەلّێ مەلیحەن
گوفتارت، سەحیح، قولت سەحیحەن!
بەلاّم، بێ روخسەت، ئیجازەی پدەر
نە مەبۆ، پەی من، هەرگیز، مویەسسەر
عەبدولموتەلیب، هەر نەوع رێشەن
سەرداری سەنگین، مەککە و قورەیشەن
ئەمشەو نە خدمەت، ئەو بوزرگەدار
مەزموونی، مەتلّەب، مەکەردم، ئیزهار
هەرچی قەرار دا، فەردا، هەم جە نۆ
فەرمووده، ئەمرش، ماوەرم، پەی تۆ
ئێد وات، خێزا، چون سەولّی ئاوا
سوار بیی، وە ئەسپ، وە مەنزلّ، یاوا
پەیا، پەی، دەرلاو، سلاح کەند جەوەر
روو کەرد، وە مەنزلّ، ئاینەی ئەنوەر
یەکێ پەروانە، یەکێ شوعلەی شەم
چون گولّ و بولّبولّ، داخل بین وەهەم

ئەو شەو وە مەیلان، بینای بێ ئەندێش
نووری مححەمەد، یاوا، وەلای وێش
بەر شییی، نە جەبهەی ئەو عالی نەسەب
کەفت، ئەو بەتن پاک، ئامینەی وەهەب
دەر لا، زیاد بیی، حوسن و جەمالّش
یاوا، بە ئەفلاک، پایەی ئیقبالّش
عالەم گشت، تەمام، بی سەنا، خوانش
موتیعی فەرمان، ئەمری فەرمانش
عەبدولموتەلیب، مەشیی وە مالّش
پەی پەی، مەپەرسا، حالّ و ئەحوالّش
بەعد عەبدولّلا، سوجدە، پدەر بەرد
قیسەی مەلیکە، شامی، عەرزش کەرد
عەبدولموتەلیب، بەبێ چون و چەند
وات: ئەو تەقدیرش کەردەن، خوداوەند
باعیس، نمەبۆم، عەیبێ، نەدارۆ
بشۆ، بوینیش، جە نۆ، هەم ئارۆ
عەبدولّلا هۆرزا، دەرلا، بە زوودی
لووا، وە سەر وەقت، وەعدەی مەوعوودی
داخل بیی نە تۆی، خەیمەی لاجیوەرد
چەنی فاتیمە، سەباح، خەیرش کەرد
واتش: مەتلەبم، عەرزی پدەر کەرد
فەرما، بە ڕەزای، تاکی تەنیای فەرد
عەبدولموتەلیب، سەلاح دان، جە نۆ
من هەم مەیلم هەن، بە نیکاحی تۆ
هەرچی، جە لای حەقق، موقەددەر، بییەن!
مەبۆ، هەر ببۆ، تەدبیرش، نییەن!
جەو دەم، مەلیکە، تەماشای ئەو کەرد
دوو جار، پەیا پەی، کێشا، ئاهی سەرد!

زانا، نەمەندەن، نوور، جە پیشانیش
مولتەفیت، نەبی، بە میهرەبانیش
واتش: من عاشق شەوقی ئەو نوور بیم
نە وەعەیش و نۆش، شووهەر، مەسروور بیم
بە خودا، مەیلی من، نە نەفسانی، بێ
نە هەوا و هەوەس، نە شەیتان، بێ!
مەقسووم، ئەو نوور، ئەو نبووەت، بێ
ئەو دەریای، کەرەم، ئەو فوتووەت، بێ
حەقق نەدا، بە من، چون، مەیلی وێشەن
رەزاش، بەو تەورەن، فایدەش، چێشەن!
فەوریی، خەرامان، خواحافیز، کەرد
بارخانەی، رەنگین، هەم بار کەرد، وە بەرد!
تا، یاوا، بە شام، هەر بەو دڵەی رێش
نا، ئومێد، پاڵ دا، وە بتخانەی وێش
هەر شەو، تا بەڕۆ، هەر سوبح، تا ئێوار
لادێ، وەبێ یەک، نەگرتەن، قەرار
تاکە، ئامینە، عیسمەت، پەناهە
چون، حەملش یاوا، بە چووار، ماهە
عەبدولموتەلیب، دایم، جە هەرحاڵ
مەکەردش، خەلعەت، مەپەرسا، ئەحواڵ
تاشش ماه، ویەرد، ئەو سەوڵی ساواه
نیدایێ، جە غەیب، وە گۆشش یاواه
واتش: ئامینە، موژدە، بۆ جە تۆ
حەملی شەریفت، فرزەندێ، مەبۆ!
گرۆی مەلەکووت، جە نامەی نامش
مەکەران، نە گۆش، حەڵقەی غولامیش!
فیشتەر، جە مەخلووق، دنیا سەرانسەر
مەبان، ئوممەتش، تا وە ڕووی مەحشەر

مایەی حەمل وێت، زەریف، بزانە
نامی شەریفش، محەمەد، وانە
خورشیدی نوورش، وە تۆ عەیانەن
بزان پێغەمەر، ئاخر، زەمانەن
ئامینەی وەهەب، سوجدەی زەمین، بەرد
دەرلاد، وە عەبدولموتەلیب، عەرز کەرد
واتش: ئاوازێ، ئامان، وە گۆشم
مەزموونش، هێمای، نەشیەن، جە هۆشم!
عەبدولموتەلیب، واقیعەی ئەو ڕۆ
وات: بە عەبدوڵڵا، فرزەندت، مەبۆ!
بشۆ، مەدینە، بە شاد، مانی
خورما، باوەرە، پەی، وەزە بانی!
ئامینە، حەملش، خەیلێ پەسەندەن
یەقین، فرزەندێ، سەعادەت مەندەن
بە قەولی مەکتووب، کائنانی، کار!
رەمزی، ئەو فرزەند، گشت کەردەن، ئیزهار
تا، موعاوەدەت، فەسڵی ئامای تۆ
نزدیکەن، وەزعی، حەملی ئەو مەبۆ!
ئەر سەد هەوا گەرم، ڕاگەت، هەم دوورەن
فرزەندت، عەزیز، فرزەند، زەروورەن
عەبدوڵڵا، وە ئەمر، فەرموودەی پدەر
ڕاگەی، مەدینە، دەرلا، گرت، نە وەر
ناقەی جامبازە، پەرواز دا، وە باڵ
تەی مەکەرد، ڕاهان، وێنەی، بای شەماڵ
تا، چند رۆز، وە شار، مەدینە، یاوا
خاستەر، جە رەوزەی، جەنەتلماوا
جە ناگاه، دەردێ، نازڵ، بیی پەرێش
بێزار، بی، جە شەوق، زیندەگانی، وێش

تا ، ئاخر، شەربەتی سەکراتش، چەشت
رۆحش، پەرواز کەرد، پەی رەوزەی بەهەشت
غەرەز، ئەو ناکام، نەوتوولّی ساوا
عومری شەریفش، و سیی سالّ، یاوا
بەر شیی جە دنیا ، مەلالّی، ماتەم
دیداری فرزەند، ویّش، نەدیی، وە چەم
چەنی حەسرەتان، داخی دەردەوە
سەر نیا ، وە خاک، سیای سەردەوە
چەو دما ، شەخسیّ، وە ئاه و نالّە
دا، وە موتەلیب، ئی بەد هەوالّە
عەبدولموتەلیب، (أنّا لللە...) وەند
مەتلیا ، وە زام مەرگی، ئەو فرزەند
ئامینەی بیّ عەیب، نەو عوروسی نۆ
کۆ بیی، وە بالاّش، کۆی خەرمان، کۆکۆ
تاکە ، دوو سیّ ماه، تەعزیە ، دارە بیّ
ڕۆ ، جە ڕۆ ، فیشتەر، بیّ قەرارە بیّ
عەبدولموتەلیب، قامەتش، خەم وەرد
شەوان، تا بە ڕۆ ، هەر زاریش، مەکەرد

فصل دربیان خواب دیدن عبدالمطلب و رفتن بنزد کاهن بی تعبیر خواب

شەویّ، نە شەوان، شیی نەجامەی خاب
سەرنیا ، وە بان، موتتەکای، گولاّب
نە خواب دا ، دیش یەک زەنجیری زەڕ
تەمام شەرق و غەرب، مولّکی بەڕ و بەحر
وە ئەمری بیّچوون، پاکی ئیلاهی
پۆشا ، رووی زەمین، جە مەه تا ماهی
سەر حەلّقش، جە بان، پەشتی ئەو بەندەن
سوماش، جە سیمای، ئافتاب، سەندەن!

ناگاه، ئەو زەنجیر، پەڕ زیب و زیّوەر
تەبدیل، بیی، بە یەک، درەختی ئەخزەر
چەم وەردەن، چەنی، میوەی ڕەنگاوڕەنگ
بەلاّم، ئەو درەخت، پاگیزە، قەشەنگ
دوو پیری کاملّ، نوورانی، خۆش بەخت
هەردووشان، نیشتەن، نەسای ئەو درەخت
چی، واقیعاتە، کەردش، تەعەجوب
هانا ، کەردشان، کیّش، یا عەبدولموتەلیب
بەختت، بولّندەن، کەوکەبت بەرزەن
بورجی تالعت، سەد هەزار، تەرزەن
تا ، پەرسا ، لیّشان، نامشان، چیّشەن
چی عەجایبات، دلّ، وە ئەندیّشەن
یەکیّشان، وات: نوحی نەبیولّلاّن
ئەو یەک، ئیبراهیم، خەلیلولّلاّن!
واتش: ئەی درەخت، پەڕ بادە ساوا
پشت، بەپشت، ئامان، ها وەتۆ یاوا
جاریّ، نەوهالّەن، نەیاوانش، بەر
پەی تۆ، تا مەحشەر، مەبەخشۆ، سەمەر
عەبدولموتەلیب، سەراسیمە وار
جە خاوی شیرین، دەرسات، بیی بیّدار
عەرەق، جە فەرقش، مەڕیّزا، تاو تاو
شیی بەلای کاهن، پەی تەعبیری خاو!
دەرلا ، پەی کاهن، خاوش، ئەدا، کەرد
کاهن، جە ئەندۆش، کیّشا ، ئاهی سەرد
واتش: ئەی خاوە، ئەسلش، تەعبیرەن
ئانە شەخسیّوەن، ڕۆشەن، زەمیرەن
مەعلوومەن، جە پەشت، تۆ پەیدا مەبۆ
جە قاف، تا بە قاف، هوەیدا، مەبۆ

تەبعی موعجیزەش، چون بریقەی بەرق
خارا، شەکافەن، جە غەرب، تا بە شەرق
جوملە مەخلووقات، دنیا، سەرانسەر
بە ئیعجازی ئەو، مەبۆ، موسەخخەر
موقیمانی فەوق، گردی مەلەکووت
ساکینان، سەتح، دایرەی ناسوت
غاشیەی ئەمرش، مەکێشان، وە دۆش
حەلەقەی غولاّمیش، مەکەران، نە گۆش
زەنجیر، دەلیلەن، پەی ئەحکامی دین
حەلقەش، ئوممەتەن، سیلسیلەن، چین چین
درەخت، شا هێوەن، جەدیدلئوسوول
هەرگیز، جە دارین، نمەبۆ، مەعزوول
هەرکەس، جە ئەمرش، خیلاف کارمەبۆ
وێنەی قەومی، نوح، گرفتار، مەبۆ
رای خەلەل، نییەن، جە نبووەتش
شافیعەن، پەی، گشت، گرۆی ئوممەتش
دەلیل، رەهبەرەن، راسەن، ڕەهنموون
ئا، وەختەن، بەیۆ، نە ڕووی دنیا و دوون
تەعبیری خاوت، خولاسەی کەلام
هەر ئیدەن، واتم، (باقی والسلام)

فصل در ذکر علامات که قبل ازتولد آن مخعل نشین قافلهء انبیا درمەت حمل بە نبوت پیویست است(٨٤)

کەسێ، نەواچۆ، ئینە، چە عەقڵەن
جە ئیبنی عەبباس، وەیتەورە، نەقڵەن
ئەو ڕۆ، حەقیقەت، نووری محەمەد
حەبیبی ئەزەل، بەرگوزیدەی حەقق
یاوا، وە بەتن، ئامینەی وەهەب
نمایان، بێ چون، رۆشنی کەوکەب!
جوملە کاهێنان، کە هانەت، ئاسار
گرۆی، ڕەهبانان فەراسەت، شیعار
ئەهلی مونەجیم، کەوکەب، شوماران
ساحیرانی دەور، سەلیقە داران
گشت، موتەلیع بین، عەرەب، تا عەجەم
مەغریب، تا مەشریق، بێ زیاد و کەم!
واقیعەی زوهوور، خواجەی کائینات
گشت خەبەر، داشان، جە گشت ئەقلیمات
باقی ئەجناس، وەحشی و وتیوور
ئەغنام و ئەشباح، مورغی ماهی و موور
گشت وە یەکدیگەر، بەشارەت داشان
ئەسبابی تەرەب، شادیی، نیا شان!
غەرەز، حەیوانات، قورەیش و حیجاز
زەریف، وە یەکتر، مەکەردەن، ئاواز
واتشان، دنیا، ها وەختەن یاوا
بە نووری حوزور حەزرەت، بۆ، ئاوا
دایەی محەمەد، سەفا، مەویارۆ
جە بەتنی پاکش، محەمەد دارۆ

(٨٤)- ئەم ناوونیشانی فەسڵە، لە نوسخەی (خ)دا، نییە!

یەکـیـەک ، مـەواتەن، خـۆشـا ، بەحـالّش
خـەیلیّ بولّندەن، پایەی ئیـقـبـالّش
وەقت زایدەن، ئەعـلا ، جـە حـوزوورش
دنیـا ، مـونەووەر، یەکسـەر، جـە نوورش
خـودا ، عـادلی مـحـەمـەد ئەمین
سیـراجـەن، پەی فـەوق، ئەهلی سـەرزەمین
یاران، باوەران، دلّ، خـاس دەن، وە گـۆش
سەلّەوات، پەی حەزرەت، مەکەن، فەرامۆش!

فصل دربیان علالهای پێش أز ظهور

یەک شـەو ئامـینە، دانای دیاریی
نمەز، جـە خـاو بیّ، یاخـۆ بیّـداریی!
یەک شـەخس، جـەنۆ، وە ئاوازی بەرز
وات بە ئامـینە، شـۆخی حـۆری تەرز
نەشـۆ، جـە یادت، نامی حـەملی ویّت
ئەو شـەو، جـە خـاودا، خـۆ من، واتەم پیّت
ئیـسـمش موحـەمـەد، چونکە مـەحـموودەن
حـەبیـبی حـەزرەت، دانای مـەوجـوودەن
چەند دۆعـای غـەریب، نیـشـان دا، بە ئەو
پەی مـوحـافـەزەت، شـەیاتین جە شـەو
ئامـینە پەی پەی تیکرار، مـەکـەردش
واتە، خـاو و شـەو، وەڕۆ ئاوەردش
پەریّ واقـیـعـات، هەر فـیکرش مـەکـەرد
نەقـلّش پەی زەنان، قـەومی قورەیش کـەرد
زەنان، واتشـان: دوو حـەلقـە ئاهن
بکەر، نەگـەردەن، بە فـتـوای کـاهن
نەک ئاسـیـبی دێو، یا سـاحـیریّ بۆ
رەمـزی ئەرجننە، یاسـای پەری بۆ

ئامـینە، ئاوەرد، فـەردەن، بە فـەردەن
چند حـەلقـە، ئاهن، کـەردش، نەگـەردەن
دیش، دەستیّ جە غـەیب، ئاما ، ئاشکار
حـەلقـەی ئاهن، گـشت، هەوادا بە قـار
واتش: لوتفی حـەق، وە چەم بدارە
ئاهن، جـە لای ویّت، نیگاه، مـەدارە
حـەملی تۆ مـەعـبـوود، نیگادارشـەن
جنەن و شـەیاتین، بەو چکارشـەن!

فصل دربیان میلاد با اسعاد آل شفیع روز میعاد(٨٥)

سا چون جـە ئەیام، عـیـسا بنی مـەریەم
تا ، وەقـتی زوهوور، رەسـوولی خـاتەم
هەشت سـەد سـالّ، تەمـام دەور ویەردە بیّ
دەوران وە مـەردم، بازیش، کـەردە بیّ
جـەو دەم، مـورسلیّ، یا ئولوولعـەزمیّ
نەبیّ جـەو دنیـا ، بدەر، وە نەزمیّ
مـەردوم، سـەر بەخـود، بەسـەهوونسـیان
مـایل بین، یەکسـەر، بە کـفر و عـیسـیان
عـەرەب، تا عـەجـەم دنیـا و دوون تەمـام
بەر شین، جـە ئاداب، ئاین ئیـسـلام(٨٦)
هەر یەک، بە چێـویّ، ئیـمـانش مـاوەرد
هەر کـام، ئیـتـاعـەی سەگێـوەش، مـەکـەرد

(٨٥)- ئەم ناوونیشانە، لە نوسخەی (خ)دا، نەهاتووە!
(٨٦)- لە نوسخەی (خ)دا، پاش ئەم دیّڕەی ئێرە، دیّڕیّ هاتووە، کە لەم نوسخەدا، نییە و ئەمیش، ئەمەیە:
(دایم، ئیـتـاعـەی شـەیتـان، مـەکـەردەن
سـوجـدە، وە سوورەت، بتـان مـەبەردەن)

جە ناگاه، نەسیم، سوبحی سەعادەت
گوشاد، کەرد، قاپی قەسری هیدایەت
تا، پەی جەهەنەم، قوفلّش دریاوە
دەروازەی بەهەشت، جە نۆ کریاوە
حۆریان، بیسات، شادیی، نیاشان
دەس دەس، ئیستەبرەق، مەلبووس پۆشاشان
گەشت، وە هەفت ئەقلیم، ئازایش کەردەن
ویّشان، چون خورشید، ئازمایش کەردەن
غولامان، قەدەح، عن تەهوورەوە
فریشتان، وە تەشت، پەر کافوورەوە
نیدا مەکەردەن، پەیا پەی، وە دەو
مەواتەن، مەولود، ئەحمەدەن ئەمشەو
ئافتاب، جە شەرق، تولووعش، مەکەرد
قەمەر، سەر جە بورج، رەحمەت، بەر ئاوەرد
غەرەز مەه و ماه، چەنی، سەیارات
سەوابت، تەمام، سەقفی سەماوات
عەرش و کورسی، لەوحی، مەلەک ئەفلاک
نوقاتی، مەرکەز، تا، دایەرەی خاک
جە، یومنی، قەدەم، شای خەیرەلئەنام
ڕۆشن بیی، یەکسەر، چون، ئاینەی جام
مەلایک تەمام، مەواتەن، یەکسەر
بەبە، مەرحەبا، یا خەیرولبەشەر
حامیلانی عەرش، کە، ڕۆ، بی، تەمام
مەکەردەن، ئاهەنگ، وە هەزار مەقام
خوتبەی وەلادەت، مستەفا، وەندەن
کۆسی ریسالەت، ئەحمەدی ژەندەن
قەهقەهەی شادیی، بەرز بیی، جە دنیا
مەولوودنامەی، خاس، محەمەد، ونیا

وەحشیات، سوجدەی شوکرانە، بەردەن
حەمد و سەنای حەقق، بە جا، ئاوەردەن
مەواتەن، بەخ بەخ شوکرم دەمادەم
پەیدا بیی، حەزرەت، شای خەیرولقەدەم
شەویّ شەریفتەر، جە لەیلەتولقەدر
سەعیدتەر، جە لەیل، یەوم فەتحولبەدر
دووشەنبە غوڕە، جە مەکەی شەریف
جە قەسری بەیزا، مەرتەبەی زەریف
رەبیعولئەوەل، جە دوازدە هەم
پەیدا بیی، حەزرەت، رەسوولی خاتەم
وە قەمچی خەیات، کالاّی، لایەنام
خولاسە، حەریر، پۆشا، بە ئەندام
کەش و کۆ و کەمەر، سەحرا و هەرد و بەرد
وەشانی حەزرەت، ئیمانش، ئاوەرد
گشت بیی بە گولّزار، ڕەنگی کاو کەش
گولاّن، خۆش دەماغ، بولّبولاّن سەروەش
مەردوم، مایل بیّ، گشت بە سەفا و سەیر
خەیالاّتی، شەڕ، تەبدیل بیی بە خەیر
کلیسا وە کشت ڕەهبانان، جە دوور
ئەو شەو وە جاریی یەکسەر، بیێن خاپوور
بتی بتخانەی، عەرسەی، سەر زەمیێن
جە سەرتا، وە پا، شەقشەق بیی، جە قیێن
شەیتان، جە غەرەز، یەقەی ویّش کەرد، چاک
تەختی بەتلیسش، نگوون، بیی، وە خاک
سەریری شاهان، گشت، بیی سەرنگوون
فەرمان فەرمای دەور، توونا بیی وە توون
زبانی مەلیک، گومڕای دلّ، جە سەنگ
یەک ڕۆژ، جە تەقدیر، گشت بی لالّ و لەنگ

وشک بیی دەریاچەی سەرچەشمەی ساوە
یەهوودان، جە مولک مەسکون، نەماوە
ئەو شەو، جە شەرەف، زەلزەلەی، گران
ناگاه، کەوت، ئەو تاق کیسرای، نەوشیروان
جە موعجیزەی پاک، مەولوودی، خاتەم
سەر تاقی جامرێز، شەقشەق، بیی وە هەم
چووارده کەنگره، ئەو پارچەی رەنگین
چە تاقی کیسرا، ئەما، بە زەمین!
ئاتەشگەدەی فارس، زەردەشتی مەشهوور
هەزار ساڵ، تەمام، مەگرِیا، جە نوور
جە موعجیزەی خاس، شای خەیرولبەشەر
مەحموودی موختار، سالاری مەحشەر
بەو زبانەی بەرز، نەعرەتە و خرۆش
جە شەوی مەولوود، حەزرەت، با خامۆش
نە سۆزنەی ئاتەش، نە ئاتەشخانە
بەڵ، بیی، بە عیبرەت، ئەهلی زەمانە
تایفەی قورەیش، ئەز کینە کێشان
شین وە زیارەت، بتخانەی ویشان
نە بتخانە، نۆش و عەیش، مەکەردەن
تەعام و شەراب، شەربەت، مەوەردەن
عیدی ئەو، ئەنۆ، مەولوودی، خاتەم
ئەتفاق، ئەو شووهەرء دوو کەفت وەهەم
دیشان یەکایەک، سەرنگوون، بییەن
هیچ کام، چوون، جاران، بەر قەرار، نییەن
هەر کام، نەجای ویش، کەفتەن، نەرووی خاک
لێش واران، غوبار، سیای سەهمناک
قەبیلەی قورەیش، سەراسیمە وار
گشت، وە ئاهی سەرد، حەیران بین جە کار

یەکیەک، نیشانان، هەم، وەبانی، تەخت
بتان، جە رووی، خاک، هۆر گرتەن، وە جەخت
غەرەز، تا سێ جار، وەی حاڵ، پەرێشان
بتان، هەم نیان، وە جاگەی، ویشان!
نگوون بین، سێ جار، نە رووی خاک و خەم
ئەسرین، چوون سەیلات، مەرێزان، نە چەم
تایفەی قورەیش، وە شین و زاریی
عیدشان، گێلا، وە دەردی کاریی
واتشان: سەوگەند وە روتبەی بتان
سا، ئاخر، یەچێش، قۆمیان، لێشان
یەک بتی عەزیم، ئەعلای، ئەوان، بێ
جە لاشان، مەعبوود، باقی، بتان، بێ
شەیتان، شیی، نە تۆی، ئەوچۆی، سەندەل تەرز
ئاما، وە جواب، وە ئاوازی، بەرز
وات: ئەی موعاشەر، نییەن، ئاگاتان
خراب بیی مەسکەن، بتخانە و جاتان!
ئەمشەو محەمەد، مەحموودی، موختار
مستەفای مورسەل، حەبیبی، نازدار
تەوەلود بییەن، جە وادەی، ویش
ئامان، وە دنیا، بێ خەوف و ئەندێش
نە عەیش، مەمانۆ، نە هەوا و هەوەس
نە بت مەمانۆ، نە بتخانەی کەس!
گشت مەبۆ، باتڵ، وەی وە یانەم وەی
تەرک، مەبۆ، بازاڕ، نۆشانۆشی، مەی!
چونکە، پێغەمەر، ئاخر، زەمانەن
ناسخ و مەنسووخ، باقی، ئەدیانەن

فصل دربیان عجایبات و غرائب بنظر آن وسیده و چگونگی را گوید

هەم جە ئامینە، مەنقوولەن، ئیمشەو
واتش: بێدار بیم، ساقیٚ وەنگ وەخەو
لادیٚ لەرز کەردم، عەتەش، یاوا، پێم
حەیران بیم ساتیٚ، جە حالاٚتی وێم!
دیم، مورغیٚ سفید، شیرین پەڕ و باڵ
ئاما، نیشت، جە لام، چون حاڵزانی حاڵ
یەک قەدەح، لەبرێز، ئابی خۆشگوزار
ئاوەردش، پەرێم، وێنەی خزمەتکار
گومان، مەبەردم، داخۆ، یە شیرەن
یام، عەتری کافوور، یام بۆی عەبیرەن
وەقتیٚ، کە نۆشام، دیم دەوای دەردەن
چون شەکر، شیرین، چون یەخاو، سەردەن
جەمعیٚ، جە زەنان، شۆخی، بالاٚ بەرز
گشت، پەریی پەیکەر، رەندی حۆری تەرز
مدان تەسکینم، پەی پەی، جەو حاڵەت[٨٥]
هەریەک، بە نەوعیٚ مەکەرد، دەلاڵەت
من هەم، بە خەیاڵ، قەومی میهرەبان
مەواتەم، یاران، داخۆ، یە، کیٚ بان!
ئەمشەو، چەنی، من، وەیتەور، دڵسافەن
ئەر، هەن، جە ئەولاد، عەبدولمەنافەن!
بەلاٚ، مەعلووم بیی، جە دمای، ئەوان
مامان، هەر مامان، تاکە، هەفت شەوان!

(٨٥)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(مەدام، پەی تەسکین پەی پەی جەو حاڵەت)

یەکێشان، حەوا، زەوجەی، ئادەم، بیٚ
یەکیٚ، عاسی -یە، یەکیٚ، مریەم، بیٚ!
یەکیٚ، سوغرای مووسای، سەروەر، بیٚ
یەکێشان، سارا، یەکیٚ، هاجەر، بیٚ!
دیسان، نیدایێ، وە سەمعم، یاوا
واتش: ئەو نۆ هاڵ، جەنەتولماوا
بپۆشە، جە خەڵق، پەنهان، جە نەزەر
نەوینۆش، وە چەم، دەییارەلبەشەر
چند گرویٚ، عەجیب، بە شکلی تیوور
وە باڵ و مینقار، رەنگ هەزار ڕەنگ
گشت وە محەمەد، سەر فرۆز، کەردەن
هەریەک، وە نەوعیٚ، شوکرانەی حەقق کەرد
بەعزیٚ، هەم ئیبریق، جەواهیر، بەکەف
یەکسەر، مەواتەن، بە من: لاتەخەف!
بە عەتری عەبیر، غەسل، کەردشان[٨٦]
دەسدەس، ئیستەبرەق، مەلبووس پۆشاشان
جە قەسری بەیزا، بۆی بوخور، خێزا
جە من، هەم، عەرەق، کافوور، مەڕێزا
مەواتەم، ئەی کاش، عەبدولموتەلیب
حازر مەبیی، پەی، ئەی گشت عەجایب
فریشتانی پاک بوینا، وە چەم
گشت بدا، وە باد، کۆی خەرمانی خەم
قەسری دەرومال، نزدیک، تا وە دوور
یەکسەر،تەمام گشت بی، وەیەک قەتعە نوور

(٨٦)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم، جۆرەیە:
(بە عەتر و عەبیر، غەسل کەردشان
دەست دەست، گشت، سوجدەی شوکر بەردشان)

جەبانی کەعبە، کۆکۆ، نوور، وارا
مەلایک، سەف سەف، عەلەم، ونارا!
وەقتی محەمەد، کەفت، وە ڕووی دنیا
فەوری سوجدە بەرد، وەتای بێ هەمتا
چون، کەسێ، پەی وێش، تەززەروع کەرد
پەنا و ئیلتیجا، وەلای، حەقق بەرد
دستش، بوڵند کەرد، دۆعا، چند وانا
چەو دما، بە حوکم، دانای توانا
یەک دەستێ هەنی، پەیدا بیی جە غەیب
پۆشا، سەرتاپاش، وە دیبای بێ عەیب
هۆرش گرد، بەرد، غەیب بیی، جە نەزەر
من واتم، هانا، ئەڵڵاهو ئەکبەر
دیسان نیدایی، ئاما، وە قایم
وات: بەراش، وەلای باباش؛ ئیبراهیم
نەزەر کەرد لێش، بە نوازەشی زەریف
تا، موشەڕف بۆ، بە دینی حەنیف![٨٧]
تا، ئەهلی بوخار، بزانان، وە دەو
قەتعەن، کوفری شرک، جە زەمانەی ئەو
گرۆی رۆحانی، جن و ئینس یەکسەر
ئاگاه بان، جە نووری شای خەیرولبەشەر
قاپی هیدایەت، حەقق کەردەن، مەفتووح
سافی، ئادەم و پاکی، دۆعای، نۆح
تەوحیدی شیت و ئیتاعەی ئیدریس
تەقوای، ساڵح و توانای جەرجیس

(٨٧)- بەپێی نوسخەی (خ) پاش، ئەم دێڕە، دێڕێکی دیکە هەیە، کە لەم نوسخەی بنچینەییدا، نییە و ئەویش، ئەمەیە:

(هەم وە جای مەولوود، ئەنبیاهان دا
بگێڵناش، تەمام، وە دەریا هان دا)

مەرتەبەی هوود و موعجیزەی یەحیا
دەهیندەی شوعەیب و زیکری زەکەریا
هیمەتی نەمای ئیبراهیم خەلیل
سوننەتی ئیسحاق، زەبحی ئیسماعیل
سەبری ئەیوب، سەهمی ئەشعیا
سەوتی داوود، سیدقی ئەرمیا
ئەعجازی لووت، ئەدعیەی خەرتیل
نەورادی یوشەع، ڕەوزەی ئیسموئیل
ئادەمی حیکمەت، عولوومی لوقمان
تاجی زولقەرنەین، تەختی سولەیمان
ریکاری زیلکیفل، زیرەکیی سەمعوون
دۆعای یونس، دەلیلی هاروون
خوشووعی خدر، موعجیزەی، مووسا
پاکیی، ئەلیاس، ئەنفاسی، عیسا
سەد و بیست و چوار هەزار، ئەنبیاه
مەرتەبەی گشتم، دا بە موستەفا
سەرداری سەرخێڵ، ئەنبیاهانەن
خاک و پاش، تاجی، شاهی شاهانەن
روتبەی، شەفاعەت، عاسیان، پێشەن
پادشای دەوڵەت، هەشت ئیقلیم وێشەن
خولاسە، چەند ڕەمز، چەند عەجاییات
ئەو شەو جە ئیعجاز، مەولوودی ئەو زات
یەک، جە شۆن یەک، گشت روودان، وە هەم
ئامینە، ئەو شەو یەکسەر، دیی، وە چەم!

فصل دربيان گفتگوی آمينه و عبدالمطلب وآنچه روداده است

عەبدولموتەليب، ئەو شەو چەنی خەم
پەنا، بەردلا، بە كەعبەی، ئەعزەم
مەكەرد موناجات، مەلالآ، تاو تاو
ناگاه جەو دەم دا، ديدەش، شيی نەخاو
جگۆنەگی حاڵ، يەكسەر، واتەن، پێش
خەيلێ دڵوەش بيی، ئەو جە خوابی وێش
دەردەم، هۆرئێزا، نامی ئەڵڵا بەرد
عەزمی ديدەنی، لای ئامينە، كەرد!
ياوا، بە قاپی، قەسری بۆی گوڵان
دەس دا، وە حەلقە، پەری فەتحلباب
ئامينەی وەهەب، تەنيای دڵ خەفيف
جوابش داوە، وە دەنگی زەعيف
عەبدولموتەليب، تاقەتش، بڕيا
چون كورەی حەداد، دەروونش گريا
واتش: دەخيلم، سزا، پێم مەدەر
زووتر، وە تەعجيل، قاپی گوشاد، كەر!
ئامينە، دەرلا، قاپی، گوشاد، كەرد
عەبدولموتەليب، تەشريف، وە تۆ بەرد
نيگاه كەرد، بە نووری چەهرەی ئامينە
ديش، خاڵی مەندەن، جای ئەو خەزێنە
تاقەت پێش نەمەند، مەردی بێچارە
دەس بەرد، يەخەی وێش، بكەرۆ بارە
وات: ئەو شوعلەی پاك، نووری چەهرەی، تۆ
ئاخر، وە كۆ شيی، نەونەمامی، نۆ
ئامينە واتش: وەزعی حەملم كەرد
بە يەك فرزەندێ، چون دوڕدانەی فەرد

چون ئاساری ئەو هيچ ديار نييەن
بۆ، ڕاس، واچە پێم، عەيب و عار نييەن
ئامينە واتش: مەبەر دڵ ئازار
خيلافش، نييەن، وە پەروەردگار
ئەمشەو، فرزەندی، فرە، زانم، دييەن
جە ڕەبعی، مەسكوون، ڕەنگی، ئەو نييەن!
گوزەشتە، عەجيب، واقيعاتی، شەو
يەكسەر، تەمام گشت عەرز بكەرد، بە ئەو
واتش: تيوورات مەغلووبە، كەردەن[٨٨]
ناگاه، جە لای من، مەحەمەد، بەردەن
ئينە ساتێوەن، باز ئاوەردشان[٨٩]
ديسان، هەم، وەدەس، من سوپەردشان
ئەو **مورغی سفيد**، **مەوينيش**، وە چەم[٩٠]
وێش، چون پەروانە، ئەو كەردەن وەشەم
مەحەمەد بەردەن، وێنەی قەوم و خوێش
دايم، مەشغووڵەن، وێش، شير، مەدۆ، پێش
وەپارچەی حەرير، پۆشان، سەرتاپاش
نمازۆ، ساتێ، من بشۆم، وەلاش!
عەبدولموتەليب، هيجران كەشيدە
وات: ئێستە چكۆن، ئەو نووری ديدە!
ئامينە، واتش: هەی هات، تەوەجوە كۆه
نەمتاوی، دينی، ديدەی ماهی نۆه

(٨٨)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
ئامينە واتش تيووران مەغلووبە كەردەن
(٨٩)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەيە:
ئينە لەحزێوەن باز ئاوەردەنشان
(٩٠)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرەيە:
ئەو مورغی سفيد، مەوينی وە چەم

دیداری پاکش، بە من بنمانە
هەنی جەی فیشتەر، ماوەر بەهانە
چون شەخس وە تەشتی زەڕ نیگارەوە
وە یەک دەس، ئیبریق کەس نەدارەوە
محەمەد ئاوەرد خاو، خاوی خەرامان
غەسلش دان، تەمام، جە سەر تا دامان
واتش: تا سێ ڕۆز، نە پەردەی حەرەم
دەیارلبەشەر، نەوینۆش، وە چەم
عەبدولموتەلیب وات: بەزاتی، پاک
ئارۆ، ویم، بە تۆ، مەکەرۆم، هیلاک
ئامینە زاناش، چارش، ناچارەن
عەبدولموتەلیب، دڵ، بێ، قەرارەن
واتش: جە فلاّن حوجرەی، مونەووەر
پێچیان وەسووف، ئالآی بۆ عەنبەر
بشۆ، فرزەندت، بوێنە وە چەم
خاترت، جەم کەر، دڵ، مەدەر، وەخەم
عەبدولموتەلیب، شادیی کەرد، ئاغاز
شیی، قاپی، حوجرە، منووەر، کەرد، واز
ناگا دیش، شەخسێ، خێزا وێنەی شێر
غەڕا، وە هەیبەت، دەست دا، بە شمشێر
وات: جەو زیادتەر، پا مەنیە نەوەر
مەکرووت شەقشەق، وە مەودای خەتەر
محەمەد مەخلووق، مەلەکەوت بییەن
تا سێ ڕۆز مەجال، دیدەنش نییەن
تا مەلایەکان، جە بەشارەتش
گشت، نەبان، فارغ، جە زیارتش
ڕاگەی کەس نییەن، مەعلووم بۆ، وە لێت
بشۆ، دماوە، ساکن بەر پەی وێت!

عەبدولموتەلیب، روو ئاوەرد وە پەس
جە خەوف ئەو شەخس، نەکێشا، نەفەس
لەرزش، شیی نەدڵ، وەبێ چەند و چوون
پەلەپەل، بەرشیی، روو کەرد، وە بەیروون
مایل بیی کەرد، قەزا، بی مانع
پەی قەومی قورەیش، بەیانی واقع
خەوفش شیی نەدڵ، تەمام کەوت نە دەنگ
هەفت شەو، بێ زوبان، وێنەی لاڵی لەنگ
جەودما، بە ئەمر، حەیی، لایەنام
شەوێ، هەم زووتەر، وەر جە نمای شام
فریشتانی عەرش، چەو سەر زەمینە
محەمەدشان بەرد، وە لای ئامینە
جوبریل، ئەسباب، گەهوارەش، کەرد جەم
تەختەی عوود، تاشا، چەنی چۆی قەڵەم
کەردش پەی محەمەد، بێشکەی موبارەک
خاتر بیی جە غەیب، تەمام تەدارەک
میکائیل دەستپێچ، جە نوور دروست کەرد
ئیسرافیل یاوا، سەر بێشکەش ئاوەرد
حاملانی عەرش، هەر قوماشێ
هەریەک وە تەرحی نەقش نەقاشێ
ئاوەردەن، بە وار، دەسدەس جە بالآه
فاخیرەی بەهەشت، ئەلوانی ئالآه
پێچاشان، وە تۆی، تای زەڕبافەوە
وەپارچە پەڕەند، سیمی سافەوە
عەبدولموتەلیب، فارغ بیی جە غەم
جە شادیی سەر بەرد، وە چەرخی هەفتەم
چەند شوتر، کەرد، زەبح، چەنی سەد ئەغنام
سێ ڕۆژ، تا ئێوار، حازر کەرد تەعام

دەسدەس، مەخلووقات، وە زیافەت بەرد
زومرەی سەنادید، قورەیش، دەعوەت کەرد
پەرساشان، فرزەند، تۆ نامش چێشەن!
واتش: محەمەد، مەحموود هەم وێشەن
عەبدولموتەلیب، تا یەکڕۆ، بەردش
داخڵ وە حەرەم، بەیتوڵڵا، کەردش
هەر چووار، مەقام، مەککەی موعەززەم
تەواف کەرد، تەمام، پەی جیغزی خاتەم
ئەو ڕۆ، هەر جە سوبح، تا بە خۆر ئاوا
موناجاتش کەرد، هەر تاکە، تاوا!
واتش: ئیلاهی، شای کەرەم بێ شۆ
محەمەد تۆدان، سوپەردم، بە تۆ
جە شەڕڕی دوشمەن، جە مەکری شەیتان
هەم جە قەزای سەخت، بەڵای ناگەهان
جە کەعبەی شەریف، هیممەت خواهی کەرد
تەشریف، هەم، وە تۆی قەسری بەیزا بەرد
ئەو دانەی گەوهەر، شێوەی شیرینە
جە نۆ تەشریف بەرد، وە لای ئامینە
ئامینە واتش: ئەی نووری دیدەم
تەوافت قەبووڵ، ئەی بەر گوزیدەم
دیدەش چون دیدەی ئاهوانی دوور
سروستش دایم، بە سورمەی کوی توور
پرچی موشکینش، مەکەردش شانە
هەرکەس، مەدیدش، خویش و بێگانە
ڕۆحی وێش مەکەرد، فیدای جەماڵش
مەفتوون بێ، دایم، جە نوختەی خاڵش
مەزانا، وێشەن، شای تاجی لەولاک
مەحبووبی بە حەقق، پادشای ئەفلاک

فصل دربیان منجمان

عەبدولموتەلیب، یەک ڕۆ، بێ ئەندێش
مونەجیمان گشت، بەرد وە حوجرەی وێش
کەوکەوب شماران، کەردشان حیساب
دڵ دان، بە نجووم، زیکری ئیسترلاب
ئیسمش محەمەد، چەنی مەولوودش
بەختی هومایۆن، بینای وجوودش(٨٩)
هەر چووار چەنی چووار بورجی سەعید
شەمس، قەمەر، پەرجیس، ناهید(٩٠)
مدران موتەفیق هەر هەشت، جە یەک تاق
جە خانەی میزان، پەی سەیری ئافاق
جە ئەهلی ریاز، تەسنیف و تەرقیم
دانای دەقایق، گوێندەی تەقویم
جە دمای تەحقیق، مەسئەلەی موشکیڵ
تەسدیقی کوللی کەردشان، خاسڵ
واتشان، تالع، ئەو تیفلی سەروەر
تەمام فەرخەندەن، بەرزەن مونەووەر
چونکە، جە بیستەم دەرەجەی جەددیی
ئیتیفاق کەوتەن، نەجمی ئەحمەدیی
دینی قەویمش، جە نۆ عایدەن
یەومەن، فەیەومەن، جە تەرائیدەن(٩١)

(٨٩)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(ئیسمش محەمەد، چەنی مەولوودش
بەختی هومایۆن، بەختی وجوودش)
(٩٠)- ئەم دێڕە هەڵبەستە، کە لێرەدا هەیە، لە نوسخەی (خ)دا، نییە!
(٩١)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(دینی قەدیمش، جە نۆ عایدەن
یەومەن، فەیەومەن، وەزیر هەر ئیدەن)

نیشانەی سەعید، ئەو نیکو ئەختەر
تالعش، میزان، مەولوودش قەمەر
مەرتەبەی عالیش، خەیلێ عەزیمەن
تا ڕووی قیامەت، هەر موستەقیمەن
بە دەلیلی شەمس، زەهرەی عەتارد
هەرسێ شان، وە بورج عەقرەب، بین وارد
دایمەن، تالع، ئەو شای تینەت پاک
خاتیب جە دەنگ، خیتابی لەولاک
کەوکەب، شوماران، داننەدەی ئەخبار
عەبدولموتەلیب، کەردەن، خەبەردار
واتشان: فرزەند، ئەرجمەندی تۆ
فەرمان، فەرمای دەور، دەهری دوون مەبۆ
بە حوکمی بێچوون، لوتفی ئیلاهیی
رەفیقش نییەن، جە مەه، تا ماهیی
مولکی نەردەبان، فەلەک بەندەشەن
شەهەنشاهان، گشت سەر ئەفکەندەشەن
ئەهلی جین و ئینس، مەخلووقات یەکسەر
وە حەشوی تیوور، جوملەی زی بەشەر
گشت مەحکەم، ئەمری کەس نەدارشەن
موتیعی ئایین، خریدارشەن
هەر کەس، جە فەرمان، ئەمری ئەو سەروەر
جە بەدبەختی بەخت، پا بنیۆ وە بەر!
نەکەرۆ، حەڵقەی، غولامیش نە گۆش
جە فەرموودەی، ئەو، ببۆ فەرامۆش
بە تێغی قەهرش، سەرنگوون مەبۆ
ئەرواش، وە دۆزەخ، تووناوتوون مەبۆ
جە بابا ئادەم، تا عیسای مریەم
ئەنیاهان گشت، تەمام وە سەرجەم

گشت جە یەک میزان، ترازووی قەدەر
ئەوان گشت چی سەر، محەمەد چەوسەر
وەقتی کێشانشان، نەک بەرابەر بۆ
محەمەد جە گشت، بەڵ، زیادتەر بۆ!
حەق مەحبووب تەر، جە حەبیبی وێش
خەلقەت نەکەردەن، بینای بێ ئەندێش
دەروونش، دەریای بەحری عەمانەن
یەقین، پێغەمەر، ئاخر، زەمانەن!
عەبدولموتەلیب، سوجدەی شوکرش بەرد
ئەهلی کەواکیب، یەکسەر، خەلعەت کەرد
جەو دما، خێزا دڵوەش، بێ وێنە
تاشیی وە مەنزڵ، وەلای ئامینە
حەزرەت، ستانا، گرتش، نە باوەش
وێنەی دەستەگوڵ، بۆ نیا، وە بۆش
گفتوگۆی وێش و ئەخبار کەواکیب
بەیان کەرد، پەرێ ئامینەی وەهەب
واتش: ئەی فرزەند، خەیلێ پەسەندەن
تەمام، موکەڕڕەم، سەعادەتمەندەن
منمانش، جە خەلق، جە رۆزگاران
حیفزش کەر جە تیر، دیدە بەدکاران
شەوان، تا بە ڕۆ، غافڵ نەبی لێش
نەوا زەحمەتێ، دووربا، یاوۆ پێش!
عەبدولموتەلیب، چەنی ئامینە
کەردش گفتوگۆ، خەیلێ، بێ وێنە(٩٢)

(٩٢)- لە نوسخەی (خ)دا، ئەم دێڕە شیعرە، بەم جۆرە هاتووە:
(عەبدولموتەلیب، خەیلێ بێ وێنە
کەردش گفتوگۆ، چەنی ئامینە)

فصل دربیان سردادن کسانی بان سرور[۹۲]

جەمهووری ئەخبار، کیمایێ نەزەر جە رووی بە سیرەت، وەیتەوردان خەبەر بێ رەدد و خیلاف، بێ سەهو و غەڵەت ئەوەڵ کەسێ شیر، دابو، بەو حەزرەت والیدەی پاکش، ئامینەی وەهەب هەم نۆ، بە کەنیز، ئەو، ئەبو لەهەب هەردوو شیر مەدان، دایم، بەو سەروەر تاکە دوو سێ ساڵ، بێ خەوف و خەتەر بەڵام قاعیدەی ئەشرافی حەرەم جە هەوای ناساز، مەککەی موعەززەم عادەت بێ، دایم، چونکە پەرێشان مەدان، وە دایان، گشت تیفلی وێشان عەرەب، عەشایر، هەر ساڵ، جەو ئەتراف مامان، وە مەککە، مەکەردەن، تەواف بەهار، تا، پاییز تیفلان، مەبەردەن بە ئەهلی قورەیش، خدمەت، مەکەردەن ئێشان هەم، وە قەدر، تەوانای وێشان نەقد و جینس، کەرەم، مەکەردەن پێشان ئەو ساڵ، جە عەرەب، روودا، بێ نانیی غالب بیی تەمام، قەحتی، گرانیی! جە بێ قووتی، خەڵک، جە قووە، کەوت ماوای مدارا، خۆشبەخت و بەدبەخت دارا و نەدارا، نادان و دانا گشت جە دەستی جوع، مەکەردش هانا

(۹۲)- لە نوسخەی (خ)دا، ئەم (فەسڵە)، بەم جۆرە دەستی پێ کردووە:
(ذکر اوضاع حضرت رسالت پناه ویردن...)

مەردم، جە سەحرا، فەریاد، مەکەردەن هەردەم چون حەیوان، گیاه مەوەردەن عەورات و حەیوان، عەشایر، یەکدەس شیر نەمەندە بێ، جە پستان، کەس خێڵی بەنی سەعد، ساوی، وە خاک یەکسەر، مناڵان، جە دەرگای ئەفلاک حەلیمەنام، بنتی بەنی وەهەب ئەسڵ مەندی پاک، عەرەب، بن عەرەب جە سەحرای ئەو زەید گیامەوەردش پەی پەی شوکرانەی، خالیق مەکەردش نە قووت، نە قنیات، نە خۆراک و نە خەو وەزعی حەملش بێ، دەردەم، هەر ئەوشەو دەردی ئاشکار، دەردی نیهانی دەردی گرانیی، دەردی زەیسانی گشت جەم بیی وەلاش، دەرد وەبانی دەرد دایم هەر شکور، خوداوەند مەکەرد ناگاه هەر ئەو شەو شەخسێ دیی نەخاو ئاوەرد پەڕێ ئەو، یەک پیاڵە، ئاو! واتش: بنۆشە، پەی تۆ، زاد، مەبۆ رۆزی هەم شیرت، هەم زیاد، مەبۆ حەلیمە، خەیلێ، جەو ئاو، کەردش نۆش تەشنە و گرسنەی وێش، کەرد فەرامۆش **وات: ئەی حەلیمە، مەزانی من کێم؟** **واتش: نەوەڵڵا، ئاگاه نیم، جە وێم!** **وات: من ئەو شوکرەم، تۆ شوکرت مەکەرد** ئیلتیجات، وە پای، قاپی، هەقق مەبەرد **دەستوورت ئیدەن، بشۆ، وە بەتحا** رزفێ، پەرێ، تۆ، بیەن، موهەییا!

نووریٚ، جه مهککه، مهیاوۆن، بهدهس
باوهرهش، پهی ویٚت، مهواچه، بهکهس!
حهقق زیاد کهرد، رۆزیی، ههم شیرت
تهنگی عهسرهتی بهر شۆ، جه ویرت
حهلیمه، جه خاو، شیرین، بیی بیٚدار
مدرهخشا، چون گولٚ، گولٚغونچهی وههار
بارخانهی دهردان، جه لاش بار کریا
ستووتی، قووتش، دهروونش دریا
پهستانش، پهڕ شیر، ئهحوالٚش خۆشدلٚ
جهمالٚش، تهعنه مهدا، وهردی گولٚ
زهنان، واتشان: ئاخر، حهلیمه
ئهو ڕهنگ و روخسار، ئهو خۆف و بیمه
چه تهور، تهبدیل، بی، حالٚت پی حالٚه
تۆ چکۆت ئاوهرد، ئهی جام جهمالٚه
چون، زهوجهی، سهرحهد، ئارانی
به ویٚنهی دوختهر، شهعر، یارانی!
بهلاٚم حهلیمه، ههر خهندهش مهکهرد
رازی نیهانی، ئاشکار نهکهرد!
غهرهز، حهلیمه، ماباقی یاران
کۆی کهتوون، وه بیٚلٚ خهزیٚنهداران
وه عهزمی تهواف، مهککهی موبارهک
ڕاهیی بیێ وه ڕاهـ، گشت وه تهدارهک
حهلیمه ویٚش و فرزهندی شووههر
یهک، دراز، گۆشهن، پیری بار نهبهر!
چهنی یهک شوتر، قلخی قاتی سالٚ
کهم قووه، بیٚ تووک، بیٚ تیێ و بیٚ حالٚ
نه شوتر، تاقهت، تهوانای ڕاش بیٚ
نه خهر، ههم تایشت، ئاماو لواش بیٚ

ئیدگر وه ئهوگیر، ئید پیر، ئهو لاغر
یهواش، به یهواش، ئاخر، به ئاخر
تا، یاوان، به شاری مهککهی موعهززهم
کهردشان، تهواف، بهیتوللاٚ حهرهم
خیٚلٚی بهنی سهعد سهبقهت کهردشان
فرزهندی ئهشراف، تهمام بهردشان
حهلیمه، ههرچهند، گیٚلاٚن، به مالاٚن
جه عهمرو جه زهید، پهرسا ئهحوالاٚن
یهک تیفلٚ نهبی، پهی ئهوقاتی ئهو
جه قهومی قورهیش، پهی ئهوزاعی ئهو
پهشیمانی وهرد، ئهو جه ئامای ویٚش
واتش: یه تهقسیر، ئههل و قهوم و خویٚش
ههرکهسیٚ بهردش ساحیب ئیقبالٚیٚ
نهداشان، به من، هیچ کهس منالٚیٚ
جه ناگاه، شهخسیٚ، بوزرگی ئهعزهم
ئاما جه ناگاه، حهلیم، دیی، به چهم
فهرما، جه ئیٚوه، زهنیٚ، شیردار بۆ
ئایا، داخۆ، بۆ، خزمهتگوزار بۆ
حهلیمه واتش: ئهی شهخسه کیٚ بۆ
وهیتهور نیشانهی بوزرگی پیٚش بۆ
واتشان: عهبدولموتهلیب ئیدهن
سهرداری قورهیش، یاگهی ئومیٚدهن
حهلیمه، لووا، سهلامیٚ، کهردش
رهسمی تهحییهت، وهجا، ئاوهردش
عهرزش کهرد: بهل، من ساحیب شیرم
دایم رهززاعهن، نهقش زهمیرم
پهرسا، جه کیٚنی، نامی، تۆ کامهن؟
واتش: بهنی سهعد، حهلیمه نامهن

عەبدولموتەلیب خەندە، کەرد دەرحاڵ
وات: شوکرم، بە زات، فەردی بێ زەواڵ
چون سەعد و حەلیم، نیکەن نامشان
سیفاتی خاسەن، جە مەقامشان
واتش: تیفلێ هەن، چون دانەی گەوهەر
بەڵام، یەتیمەن، نە دارۆ پدەر
وە قەبیلەی سەعد گشت ئیزهار کەردەم
هەر ئێد چون نامش، وە یەتیم بەردەم
واتشان: یەتیم، عوقوبەت، دارۆ
فایدەش نییەن، پەی ئێمە، ئارۆ
ئومێدم ئیدەن، تۆ بەریش وەلای وێت
یەقین، نەفعی خاس، جەو مەیاوۆ پێت
حەلیمە واتش: لێت نەبۆ، زەحمەت
بشۆم بە شووهەر، کەردم مشوورەت
حەلیمە لووا، تا وەلای شووهەر
واتش: تیفلێ هەن، نەدارۆ پدەر
نمەز چێش کەردم، هەنی جەلای کەس
جەی شارە، تیفلێ، نەیاوام بەدەس!
شووهەر، وات: حەلیم چون نییەن دەلیل
بشۆ، ئەو یەتیم، باوەر، وە تەعجیل
مەبادا، یۆتەر، ببەرۆش، پەی وێش
جەودما، پەی تۆ، ببۆ بە ئەندێش
حەلیمەی سەعید، جە گشت ئەقارب
تاشیی وە یانەی، عەبدولموتەلیب
واتش: شووهەرم روخسەت، دان وە پێم
ئامام، محەمەد، بەرۆم، وەلای وێم
عەبدولموتەلیب، حەمدی حەقق کەردش
حەلیم، وە یانەی، ئامینە، بەردش

یاوا، وەلای ئەو خاڵدانەی فلفل
ئامینە، چون دیش، خەندان بی چون گوڵ
چەنی حەلیمە، موبەت، نمانا
موبارەک بادیی، رای سەفەر، وانا
بەردش وەجای خاو، سەیدی، سەروەر
شای قاپەقەوسەین، سالاری مەحشەر
حەلیم، نیگا کەرد، وە یەک فریشتە
جە سەرتاوەپا، نوور، پێدا وەشتە
یەک شوعلەی ئەنوەر، شەمعی شەریفە
یەک مەلائیکە، جیسمی، لەتیفە
مەفتوون بیی، دەرلا، وە یەک ئیشارە
ئاوەردش، وەبەر، نە تۆی گەهوارە
پەستانی راستش، چون، شامی شەربەت
نیان، نە دەهان، فەرخندەی حەزرەت
سەرتاپای ئەندام، دەمارش، یەکسەر
گشت پەڕ بیی، جە شیر، بە ئەمری داوەر
حەزرەت، هەم نۆش کەرد، شیری بۆ عەنبەر
خەیلێ شیرینتەر، جە شیرەی شەکەر
حەلیم، پەستانی چەپش، بەر ئاوەرد
تا، ئیشارە دەم پاکی حەزرەت کەرد
سوورەت چەرخنا، ئیمتیناع کەرد لێش
چون توعمەی حەرام، هیچ دەم نەدا، لێش
مەعلووم، بۆ جەلای، مەعنی شکاوان
چون ئیبن عەبباس، وەیتەور فەرماوان
حەزرەت، بێ مەئخەز، بێ قانوون نییەن
هەر جە رووی تیفلی، عەداڵەت بییەن!
پەستان، چەپش، دەخڵ، نەکەردەن
یەقین، پەی شەریک، ئەو منها، دەردەن

حەلیمە ماچۆ، نەک، جە گشت ئەوقات
شـیـر بکەردا نۆش، خـواجـەی کـائینات
شام مەکەرد، مەخفەت، تا وادەی نەهار
نە هارش مەکەرد، تا وادەی ئێوار
نە عاجز مەبی، نە مەبیی دڵگیر
نە مەکەردش وەڕک، نە مایل بەشیر
هەر وەقت مەنۆشا، مەمکە، راست مەوەرد
جە پەستانی، چەپ، ئیعتیراز، مەکەرد
وە پەستانی چەپ، خەندە مەکەرد پێم
ناعیلاج مەدام، وە فرزەندی وێم
ئەویچ هەم پەی وێش، خەیلێ دانابێ
عیلمی نۆکەریی زوودتەر، زانا بێ!
تومەز، ئەو تیفڵە، هەر بەو نەفامی
زانابێ، قانوون، خواجە و غولامی!
تا حەزرەت، تەمام، شیر نەکەردا نۆش
ئێد مەیلی شیرش، مەکەرد فەرامۆش
جە دمای حەزرەت، هەڕۆ نەرمۆوە
مەوەردش، کەمکەم، جە ڕووی شەرمۆوە
ئامینە قیسەی حەرفی وێش تەمام
موعجیزەی رەسوول، عەلیهیسەلام!
گشت پەی حەلیمە، یەکیەک، بەیان کەرد
تا چەند دەلیلی بورهانش، ئاوەرد
واتش: وە فرمان وێت، نەکەی خجڵ
هەرگیز، محەمەد، نەکەری غافڵ!
ئیخباری یەهوود، کاهێنانی کار
رەمزش، جە لاشان، نەبۆ ئاشکار
بێ کەس، بێ دڵسۆز، بێ قەوم و خوێش
نەوا، ئاسیبێ، دووربا، یاوۆ پێش

ئینە، ها واتەم، بگێرە، نە گۆش
لەحزێ، محەمەد، نەکەی فەرامۆش
چەنی شووهەرت، نە شیی نەجای خاو[۹۳]
مووبەدیل مەبۆ، عەیشت، وە زوخاو
ئەر سەرت فەلەک، زێرت، هەم خاک بۆ
با قەلبت، تاهر، شیرین، هەم پاک بۆ
خودای محەمەد، زاتی، بێ زەواڵ
مەویانۆ، پەرێت، جە توعمەی حەراڵ
جە سایەی حەزرەت، خۆش نشین مەبیی
دایم، دەوڵەمەند، دنیا و دین مەبیی!
غەرەز، ئەو سەردار، نازەنین نازان
تاکە فارغ بیی، جە رێزە رازان
هەرچی، نەقدی جینس، حازر بیی جەودەم
گشت وە حەلیمە، یەکسەر، کەرد کەرەم
جەو دما، حەزرەت محەمەد ئاوەرد
تەسلیم بە حەلیم، بەنی سەعدش کەرد
حەلیم، حەزرەت، بەرد وەلای شووهەرش
لوتفی خوداوەند، بیی بە ڕەهبەرش
شووهەر وات: حەلیم، سەعادەت مەندەن
عەجەب، فرزەندێ، دانا و پەسەندەن
جەی تیفڵە خاستەر، جە ئادەمیزاد
نمەبۆ، هەرگیز، ئەبەدەن، لا ئۆباد
خولاسەی کەلام، حەزرەت، بەردشان
چەنی عەشایر، گشت بار، کەردشان

(۹۳)- لە نوسخەی (خ)دا، ئەم دێرە هەیە، بەڵام لێرەدا، نییە:
(خوراکی نەهار، یا شام هیچ نییەن
تالیب و توعمەی حەرام، هیچ نییەن!

ئاما، نیدای، نەقیری، عامەن
ئەمساڵ، وە زەنان، دوختەر حەرامەن!
جە یومنی مەولوود، موستەفای ئەمین
هەرجا، حامیلەن، جە ڕووی سەر زەمین!
وەزعی حەمڵشان، گشت زکوور، مەبۆ
هەم، جە فیعلی بەد، شەیتان، دوور مەبۆ
حەلیم، محەمەد، گرت، وە بانی دۆش
سووار بیی وە کوڵ، پشتی دراز گۆش
بەڵام، دراز گۆش، قووەت پەیدا کەرد
جەو حدوودی خاس، هەر بازیش مەکەرد
مەشیی، وە ڕاوە، وە سەد شادیی و زەوق
سم مدا، وەخاک، سەر مەبەرد وە فەوق
زەنان، واتشان: حەلیمە چێشەن!
دراز گۆشی تۆ، سرووری پێشەن!
چی سەر لاغر بێ، ئەرواش سەندە بێ
جە مەرکەبان گشت، جیا مەندە بێ!
جە ئەی لا، وەیتەور، دەماغش بەرزەن
چاڵاقی زەوقش، وە هەزار تەرزەن
وات: ئەی غافڵان نەزان ئەحواڵان
بەر شیەن، جەلام لاغری ساڵان
ئیستە، جە شادیی، بەرزەن بەیرەقم
حاملی حەزرەت، حەبیبی حەقم!
تەیری تێژ ڕەفتار، ئاهووی تەتارم
نووری عەرش بییەن، ئارۆ سوارم
غەرەز، جە ئەتراف، سارا و هەرد و بەرد
کەش و کۆ و کەمەر، ناڵەکاو و هەرد
یەکسەر، وە حەزرەت، سەلام مەکەردەن
هەم وە حەلیم، گشت بانگ مەکەردەن

پەی پەی مەواتەن، خۆشاد وەحاڵت
نووری محەمەد، مەشۆ، وە ماڵت!
خولاسە، چەند ڕەمز، چەند عەجاییات
موشاهەدە کەرد، نە ڕووی سەر بیسات
زبان، جە تەقدیر، ئەعجازش لەنگەن
عەرسەی سەر زەمین، مەسافش تەنگەن!
(القصة) وە مولکی بەنی سەعد یاوا
جە فەیزی حەزرەت، دنیا بیی ئاوا
ماڵات و ئەغنام، ڕەنجیدەی ڕەنجوور
دەر لاجی دەم دا، یەکسەر، بێ مەغروور
وە ئەهل و ئەحشام، بەرەکەت وارا
نەدار و فەقیر، گشت بی بە دارا!
قەحتی، گرانی، ڕەم کەرد، جەلاشان
نیعمەت، زیاد بیی، جە بارەگاشان
جە یومنی حەزرەت، سەیدی ئەبرار
ئاوان جاری بین، جە سەنگ و جەخار
توخمی مەزرووعات، بە وێنەی ئەشجار
هەریەک، دانش بیی، بە یەک سەد هەزار
حەلیمە، عالەم، پەرێش بی مایل
بیی بە مەلەکە، قەوم و قەبایل
جە فەڕی قدووم، ئەو سەولی ساوا
جە دین و دنیا، وە دەوڵەت یاوا
بەڵام، چون حەزرەت، چیسمش جە نوور بێ
عەرەقش، گلاب بیمش کافوور بێ
بە شیرە خواریی، ئەو گوڵ ئەندامە
بەولش، نمەکەرد، هەرگیز نەجامە!
خالق، چون وەپاک خەلقش کەردە بێ
پاکان وە پاکی، پاک، ئاوەردە بێ

ئەگەر كەردەبۆش، جە شام، یا نەهار
فەوری فریشتان، بەردەن، ئەو كەنار!
حەلیم، ماوەردش، بشۆ، رووش وەئاو
مدیا، چێش، شۆریان، بە عەتر و گولاو
فریشتان، تەشت ئیبریق، ماوەردەن
دایم، ئەندامش، تاهر مەكەردەن
هەر وەقت ئەندامش، بكەفتا، وە بەر
رۆی رۆشن مەكەرد، وە یەومەلمەحشەر
گاهێ ئەندامش، ئەر بییا مەكشووف
چون بەدری كامل، مەستیی نەخسووف
هەتا، مەتاوا، فەریادش مەكەرد
تا مەپۆشاشان، ئەوسا، شیر مەوەرد
جیسمی لەتیفش، بێ شك، جە نوور بێ
بێ سورمە دایم، دیدەش، مەخموور بێ
یەك، جە ئەوساف شای بوڵند پایە
چوون، مینای بێگەرد، هیچ نەبیش سایە
شەوێ، جە شەوان، ئەو سەروو ئازاد
زبانش، بە نامی خالق، بیی گوشاد!
ئەوەڵ، كەلیمە، خواجەی كائینات
هەر لا ئیلاهە ئیللەڵڵا، مەوات!
بەبێ، بیسمیللا، تاكی تەنیای فەرد
نە كارێ مەكەرد، نە خۆراك مەوەرد
هەر بەدەستی ڕاست، عەمەل، مەكەردش
دەستی چەپ، جە كار، هیچ نمەبەردش
بە دەستی چەپش، ئەو شای بەهرەمەند
نە هیچ مەبەخشا، وە نە هیچ مەسەند
غەرەز ئەو نۆ هاڵ، شیرین جەماڵە
عەمری شەریفش، یاوا، دوو ساڵە

جە دمای دوو ساڵ، حەلیمە یەك ڕۆ
هۆر گرت، حەلیمە، شای فریشتە خۆ
بەردش وە، مەككە، شەریفی ئەعزەم
وەلای ئامینە، بانووی موحتەرەم
ئامینە، ئەو ڕۆ، مەدهۆش بیی جە هۆش
وێنەی دەستەگوڵ، بۆ نیا، وە بۆش
عەبدولموتەلیب، جە ئیشتیاقش
پەی پەی، مەبۆسا، دوو ئەبرۆی تاقش
هەرتا، یەك هەفتە، بەند بیی جەلاشان
حەلیمە عەرز كەرد، جە خاك و پاشان
ئاب، هەوای مەككە، دڵ، وە ئەندێشەن
جە حەرارەتش، بۆی سەبوون پێشەن
محەمەد، جە نۆ كەرەم بكەن، پێم
تا بەروشۆ، دیسان، وەلای وێم
ئەوەند ئیلحاح كەرد، هەرتا كە تاوا
ئیلتیماس، ئەو وە قبوول یاوا
جە لای ئامینە، وێشان گوزەر كەرد
تەشریفی حەزرەت، هەم چەنی وێش بەرد
تا یاوان، بەشاد، وە ماوای وێشان
وەزیفەی ساڵان، هەر دریا پێشان
چەو دەم محەمەد، شای بوڵند ئیقباڵ
عومری شەریفش، یاوا، وەسێ ساڵ
دوو نەفەر ئیخوان، ریزاعی هەم داشت
مەشیی وە سەحرا، هەر سوبح، تا بەچاشت
بە عەزمی نیاز حەیوان چڕانی[(٩٤)]
نە شەبان، نە ماڵ، بە رۆژ، شوپانی

(٩٤)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(بە عەزمی نیاز حەیوان چڕانی
مەكەرد پەی وێشان، دایم چوپانی)

حەزرەت، بەو خلعەت، كەس نەدارەوە
بەو لەفزی شیرین، شەكەر بارەوە!
پەرسا ، جە دایە ، كۆن برادەران
دیارشان نییە ، یە وە كۆ مەشان!
حەلیمە واتش: رۆحم فیدات بۆ
برادەرانت، هانە سەحرا و كۆ
مەشغولەن، بەكار حەیوان چرانی
بە شەو هانەماڵ، بە رۆژ، شوپانی
فەرما ، تۆ پەی چێش منیچ نەكیانای
من چەنی ئەوان، تەفاوت زانای
حەلیمە واتش: وە بانی دیدەم
سەباح، تویچ بشۆ، ئەی نووری دیدەم

فصل دربیان مشق صدر آن عالی مقدار بارخالق پروردگار

چون، عەلا ، سەباح، سەرەش شانە كەرد
پرچی مشكینش دانەدانە كەرد
دیدەی شەهبازش رەشت بە سورمەی توور
خێزا جە تەڵعەت، دیبای كۆكۆی نوور
لیباسی ئەعلا ، پۆشا ، بە قامەت
پەرێ ئەو قامەت، خێزا قیامەت
پەی وەقعی نەزەر عەینی بەدكاران
یەک گەردەن بەندیی، رووی رۆزگاران
گشت لەعلی یومن، فەیرۆزەكانی
جوزئی تەلیسمات، چون نەقشی جانی
دەستش نەگەردن، مینای محەمەد
پەخش بیی قامەت، رەعنای محەمەد
جە ناگاه دەس بەرد شای تاج لەولاک
جە ویش كەردەوە، هەوا دا نەخاک

وات: ئەو كەس نیگاه دارندەی منەن
رەحمەت، بێ پایان، عەتاش عەزیمەن
نیگاه مەدارۆ، وەجە ئەڵتافی وێش
جە قەوڵوان و قەوڵ، گەردەن بەندم چێش
تەشریف بەرد، وەشیی، وەبێ مدارا
چەنی ئیخوانان روو كەرد وە سارا
حەلیم، وەسیەت كەرد ئەو بە فرزەندان
خەیلێ لالە كەرد، بەو ئەرامەندان
واتش: دەخیلم جە سەحرا و جە كۆ
ئارۆ ئاگاتان، جە محەمەدمە بۆ
خولاسەی كەلام هەرسێ چەنی هەم
شین وە چراگاه حەیوان، وەبێ خەم
ناگاه دوو نەفەر، بەرگی سفیدپۆش!
یەكێشان حەزرەت، گرت وەبانی دۆش
بەردشان، وەبان، یەک كۆهی بوڵند
سینەش، شكاوان، وە بێ چۆن و چەند
یەكێ، جە ئیخوان، روونیا ، پەی ماڵ
پەرێ حەلیمە ، ئاوەردش، هەواڵ
بە چەند ئیزتیراب فەریادش مەكەرد
پەری حەلیمە ، دادی حاڵش كەرد
وات: موشكێڵ بەگیان، تۆ بیاوی پێش
سینەش، چاک بییەن وە سەر مەودای نێش[۹۵]
حەلیمە ، چەنی شووهەرش دەر لاد
روو كەردەن، بەدەشت، بە داد و بێ داد

(۹۵)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(موشكیلەن وەگیان، تۆ بیاوی پێش
سینەش چاک بییەن، وە سەر مەودای نێش!)

تەعجیل کەردشان، تا یاوان، بە کۆ
دیش، حەزرەت، نیشتەن، وێنەی ماهی نۆ
نیگاهـ بە تەرەف ئاسمان، مەکەرد
دیا، پەی حەلیم، زەردە خەندەش کەرد
حەلیمە بۆسا، روخساری پاکش
فەرقی مونەووەر، تاجی، لەولاکش
واتش: فیدات بام، ئەرواحەکەی وێم
واقیعاتی وێت، بەیان کەر پەرێم
حەزرەت دا، جوواب، چەنی ئەغنام
جە لای ئیخوان، نیشتەبێم ناکام
ناگاهـ دوو نەفەر، پەیدا بین جەسەر
من جەلای ئیخوان، بەر کەردەن وەبەر
چون نەسیمی سوبح، بادەی عەنبەر بۆ
تا من یاونان، وەبانی ئەو کۆ!
قورس وە بێ تێغ سینەم شکاوان
بەڵام زەحمەتێ، بە من، نەیاوان!
دەس بەردەن دڵم، نە گۆشەی دەروون
یەک نوفتە جیا، سیای پەڕ جە هوون
ئاوردەن وەبەر، هەوادان، نەخاک
دەروونم، جە غەشش، غیرە، کەردەن پاک
واتشان: ئانە، خەتی لەعینەن
ئەتباعی کفر و ئینکاری دینەن!
یەکێشان ئیبریق، سفید چون سەدەف
ئەو یەک، هەم تەشتێ زەمرود نەکەفت
ئاوەردەن وەبەر، شderشتشان تەمام
نە ئێش، بێ نە زۆخ، نە دەرد بێ نەزام
وێشان، وێنەی تەیر، شەققە دان وە باڵ
شین وە ئاسمان، وەبێ قیل و قال

حەلیمە، چەنی شووهەرش، جە نۆ
هۆر گرتەن محەمەد جەبانی ئەو کۆ
بەرد شانۆ، دیسان، وە یانە
شایع بی جەلاش، خوێش و بێگانە
جەمعی جە مەردوم، خەیلێ فراوان
واتشان، ئاسیب، چێش، پەنەش یاوان
سەلاح، هەر ئیدەن، بە سیدق و یەقین
بووەراش وەلای، یەکێ، جە کاهن
حەزرەت، فەرماوا، بە ئەهل و مەردوم
سەحیحەلمەزاج، بی بەڵا و دەردم
خەیاڵی مەردوم، جە ئاسیبی جن
هیچ مەزڕەتێ، نەیاوان، بە من
خولاسەی کەلام، قەوم قبووڵ نەکەرد
حەلیم محەمەد، وەلای کاهن، بەرد
واتش: ئەی فرزەند، دڵڕەبای دڵکێش
عەجیب وەی تەورە، واقیع بییەن لێش
چی رەمزە، خەیلێ، دڵ وە ئەندێش
بدینە کیتاب، بزانە چێشەن!
کاهن، وات: جارێ خامۆش کەر زبان
تا، ئەو شەرحی وێش، بکەرۆ بەیان
محەمەد، تەمام، واقیعاتی وێش
بەیان کەرد پەرێ گومڕای کینەکێش
کاهن، چون **جەرگش، بەدیی وە تێش دا**
محەمەد کێشا، وە سینەی وێش دا
فەریاد کەر، جە نۆ، واتش ئەی مەحشەر
عەرەب، عەشایر، قەومی بێ خەبەر
بەیان محەمەد، پارەکەن، وە تێغ
کەس، جە قەتڵی ئەو، نەکەرۆ درێغ

منیچ چەنی ئەو، برێزان هوونم
سەروازەن، جە خەم، دیکی دەروونم
ئەگەر بیاوۆ، ئێد، بەحەدی وێش
نە ئوسوولْ، مازۆ، نە ئایین، نە کێش
نە بت مەمانۆ، نە هەم بتخانە
مەبۆ، وە سەردار، ئەهلی زەمانە
ماوەرۆ، دینی، تازە، وە رووی کار
باقی ئەدیان گشت، مەبۆ نگوونسار
جە بەتحا و یەسریب، مەگێرۆ مەنزڵ
دینی میللەت گشت، مەکەرۆ باتڵ!
حەلیمە هۆرێزا، دەردەم وات فەوت
ئەی پیری مەخشووش، خەرەفیای فەرتووت
لێوەی بەدکەلام، بەدخووی بەدچارە
تەنخوای محەمەد، تۆ بکەن پارە(٩٦)
دەس بەرد، عەمامەش، جە سەر شەندەوە
حەزرەتش، جە دەس، کاهن سەندەوە
وە چەند خەیالات، غایەلەو ئەندێش
حەزرەت، یاونا، هەم وەیانەی وێش
جەو دما خوێشان، گرووی تەوم و فەرد
خەیلی سەر زەنش، حەلیمشان کەرد
واتەن: محەمەد، رمووزێ پێشەن
جە خەوفش، دایم، دڵ وە ئەندێشەن!
هەنووز، تا ئاسیب، روو نەدان لێش
ببەرەش، وەڵای قەوم و کاری وێش

(٩٦)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(لێوەی بەد کەلام، بەد خۆی بێچارە
تەنخوای محەمەد، تۆ کەران پارە)

ئاخێز کەرد، دەر لا، حەلیمەی عەرەب
حەزرەت، سوار کەرد، وە پشتی مەرکەب
هاتفێ ئاما، نە چەرخی چەپگەرد
وات: جە بەنی سەعد، بەرەکەت کۆچ کەرد
نەکەردش مەدار، بەو دڵەی پەڕ غەم
تاکە دەروازەی، مەککەی موعەززەم
پەی قەزای، ساحیب، پا ئاوەردەوە
محەمەد، دەر لاد، پیا کەردەوە
جەو دەما، حەزرەت، کەردە بێ غافڵ
دیش لەکە ئەبرێ، سفید بیی نازڵ
نیگاه کەرد، حەزرەت دیارش نیەن
شوعلەی بەدری نوور، روخسارش نیەن
دەس کەرد بە فەریاد، بە شین و زاریی
ئەسرین چون چەمە، چەمان کەرد جاریی
مەپەرسا، جە خەڵق، مەدا، بەسەردا
مەگێلا، بەدەو، بەو دەشت و دەردا
راهیبێ پەرسا، ئەی عەورەت چێشەن
تۆ، پەی کێ، وەیتەور، خاترت رێشەن
وات: پەی محەمەد، قورەیشی نەسەب
ئیبنی عەبدوڵڵا، موستەفا، لەقەب
جە کۆ، چە ساتێ، غافڵم کەردەن
غافڵەن وێم بۆ، نمەز کێ بەردەن
هەرچەند مەگێڵو و دیارش نیەن
وەی، وە یانەم وەی، یە وەکۆ شیەن
راهیب وات: بشۆ، وە بتخانە زوو
پەناه بەر، وبێ بوزورگ مەعبوود
یەقین، ئەو پەرێت، مەبۆ رەهنموون
تەحقیق، مەزانوو، فرزەندت جە کۆن

حەلیمە وات: ئەی پیر دێوانەی ئەحمەق
خەرەفیای خرتەبع، بە چەهرەی ئەزرەق
مەرتۆ، نەزانای، جە ڕووی سەرزەمین
جە شەوی مەولوود، محەمەد ئەمین
ئەهلی کوفر و شرک، گشت بییەن خجڵ
حوکمی بتخانان، گرد بییەن، باتڵ
وجوودی پاکش، جەی زەمانەدا
لاوێز، ئاوەردەن، وە بتخانەدا
ئەو چۆی ڕەق و وشک، چێشکەردەن پەی وێش!
تاکە من بشۆم، پەناه بەروون پێش!
راهیب وات: عەورەت، هەزیان مەواچە
جەی فیشتەر مەبەر، تۆ دەسەپاچە
تاکە من بشۆم، وە تۆی بتخانە
تەنخوای تۆ عەرز کەم، بە مەحرەمانە
پەرێ فرزەندت، کەردەن شەفاعەت
بەل پەیداش، کەرد، هبەل جەی ساعەت
ئەو پیری جاهل، خێزا پەلەپەل
تا شیی سوجدە بەرد، سێ جار وە هبەل
عەرز کەرد ئەی عەورەت، سەعدیەی دڵتەنگ
مەرێزنوو هووناو، ئەسری لالەڕەنگ
یەک محەمەد نام، عالەم پەی راغب
ئیبن عەبدوڵلا، عەبدولموتەلیب
ئارۆ گوم بییەن، جە کووچە شاردا
گێلان بە مەخلووق، ئەهلی بازاڕدا
نییەن، ناپەیدان، نمەزکێ بەردەن
ئیستە ها، پەناش، بە تۆ ئاوەردەن
مەعلوومەن، جە تۆ، محەمەد، جە کۆن
هەنی وێت زانی، ئیختیار، وە تۆن

شەیتان، شیی نە تۆی، ئەو چۆی سەندەڵ چۆ
واتش: ئەی مەحشەر، غافلاوتان بۆ
هەبل، چون، شنەفت زویر بی، جە قار
ناگاه، وێنەی، سەگ، ئاما، وە گوفتار
وات: جە محەمەد، من کارم چێشەن
دایم، دەروونم، خۆ جە ئەو رێشەن!
ئەو کەسێ دارۆ، هیچ نەدارۆ، باک
ئێمە گشت، وە دەست ئەو مەبین هیلاک!
دنیاش، بەکامەن، فەلەک یارشەن
خودای، لامەکان، نیگەهدار شەن
تۆ سفارش کە، وە بت پەرستان
وە بادە خۆران، ئەهلی سەرمەستان
ڕەزای من ئیدەن، حەرفم، نەکەن رەد
بکۆشان، پەرێ، قەتڵی محەمەد
پیر جە بتخانە، بەر ئاما، وە بەر
وات بە حەلیمە: تۆ هیچ خەوف مەکەر
فرزەندت خەیلێ شانس عەزیمەن
حەبیبی حەزرەت، دانای قەدیمەن
بشۆ بپەرسە، جە نۆ ئەحواڵش
شاد مەبی وە دییەن، دیدەی جەماڵش
حەلیمە، جەوپیر، یەئس حاسڵ کەر
هانا، وە (عەبدولموتەلیب)ش، بەرد
واتش: محەمەد، جە فلانە گوزەر
گوم بییەن، ئیسە، نەداروو خەبەر
عەبدولموتەلیب، دێویا، دەردش
سەرزەمین، تەم بەست، جە ئاهی سەردش
نالا، وە زگار، پیچیا، جە دەرد
دەرلا تەشریفش، وە کۆی سەفا بەرد

قەبیلەی قورەیش، جەم کەرد، وە سەف دا
هەریەک، راهیی کەرد، وە یەک تەرەف دا
نە مەککەی شەریف، ئەترافش، تەمام
گێلا هەر جە سوبح، تاکە نمای شام!
هیچ کەس نەیاوا، جە ئەو نیشانێ
دیارش نەبێ، جە هیچ مەکانێ!
عەبدولموتەلیب، وێش موسەلەح کەرد
تەشریف وەتەواف، بەیتولحەرەم بەرد
موناجاتش کەرد، هەر تا، کە تاوا
دۆعاش، وە هەدەف، ئیجابەت یاوا
هاتف ئاما، وە گوشش، دەر لاد
وات: پەی محەمەد، خاتر، بکەر شاد
بزان محەمەد، خودایێ دارۆ
جە کوورەی ئاگر، نیگاش مەدارۆ
عەبدولموتەلیب، واتش: ئەی هاتف
محەمەد، جە کۆن، ها جە کام تەرەف
وات: ها جە سارای وادی تەهامە
نە پەنای درەخت، ئالای پەڕخامە
نیشتەن پەرێ وێش، بە شادمانی
ساغ و سەلامەت، پەی تۆ مزگانی
عەبدولموتەلیب، جە کەعبەی ئەنوەر
سیلاحش پۆشا، ڕاگەش، گرت نەوەر
مەسعوودی سەقەفی، وەرەقە بن نەوفەڵ
عەمرۆ، بی چەنیش، هەرسێ بێ بەدەڵ
دیشان، محەمەد، مەحموودی موختار
ها، نەپای درەخت، سەبزی مەرغوزار
دیش، تەنها، نیشتەن، ئەدەب چون جاران
مەشغووڵەن، چەنی ئەوراقی داران

عەمرو پەرسا لێش، کێنی وە تەنها
واتش: محەمەد، ئیبن عەبدوڵڵا!
عەمرۆ، حەزرەتش، وەلای بابۆش بەرد
عەبدولموتەلیب، ساکین بیی جە دەرد!
دیدەش، بە جەماڵ، خواجەی کائینات
ڕەوشەن، کەرد، بە نوور، شای ئەعلا سیفات
شوکرانەی حەقق کەرد، بە شادی و تەرەب
تا بەردش، وەلای، ئامینەی وەهەب
ئامینە، چون دیش، ساتی شیی، جە هۆش
جە دمای، ساتێ، باز ئاما، بە هۆش
عەبدولموتەلیب چەند ئوشتر، چەند زەڕ
دا بە، یەتیمان، عاریانی بەڕ
دیسان، حەلیمە، جە نۆ، غەنی کەرد
جە نۆ، حەزرەتش، هەم بە ئەو سوپەرد

فصل دربیان سال چوارم از ولادت حضرت ص

بەڵێ، جە مەکتووب، عولەمای سییەر
بە قەولی سەریح وەیتەوردان خەبەر
چون شەققی سەدر، خیلافش نییەن
نەک جارێ، سەد جار، بەڵ واقیع بییەن!
دیسان، حەلیمە، حیلمی خەیر ئەندێش
هەم حەزرەت بەرد، وە قەبیلەی وێش
بە دیدە، بە گیان، خزمەتش، مەکەرد
دایم، هەر سوجدە، بەندەگیش مەکەرد
شووهەر کەردە بێ، بە قاپی وانش
هەردوو فەرزەندان، بین پاسەوانش
گاه گاه، ماوەردش، مەککەی موعەززەم
مەکەردش تەواف، کۆی سەفا و زەمزەم

جەنابی حەزرەت، بەریی، جە گشت عەیب
جار جار، جە نەزەر، حەلیم، مەبیی غەیب!
حەلیمە، جەی باب، دایم خایف بێ
غەمگین و غەمبار، زەرد و زایف بێ
غەرەز، تا حەزرەت بیی بە پەنج ساڵە
ئەعجازش، مەبەرد، کافران، زاڵە
کاهنێ، جە دوور، حەزرەت دیی بە چەم
ناڵا و پێچ وەردش، چون ماری ئەرقەم
واتش: ئەی عەشرەت، قەومی قورەیشی
شادیی پەشیمان، گشت جە دەس بەرشیی
ئینە پێغەمەر، ئاخر، زەمانەن
خراب کونەندەی بت و بتخانەن!
کەس، جە دەستی ئەو بەر نمەشۆ، بەر
ئارۆ، قەتڵش کەر، وە مەودای خەنجەر
عەبدولموتەلیب، قەدەغەن کەردش
پەنها، جە نەزەر، ئەهالی بەردش
قەبیلەی قورەیش، قەومی کینەکێش
جە خەوفی حەزرەت، مەکەردەن، ئەندێش
ڕۆ، جە ڕۆ فیشتەر، حەسەد، مەبەرۆن
جە شای ئەنبیا، حەزەر مەکەرۆن

فصل بیان، در رفتن آمینه و بردن فخر کائنات بمدینه

سا حەزرەت، عەمرش، چون یاوا، بە شەش
دنیا، جە نوورش، بی بە مونەقەقەش
چون فەڕی قدوم، ئەعلای ڕەفیعە
بەردەن، وە مەنزڵ، (دار النافعة)
یەک ماه، جەو مەکان گوزەران کەردەن
چەنی ئەقاریب شەو بەڕۆ بەردەن!

ناگاه، جە بازیی کەچبازی چەپگەرد
ئامینە شەربەت، جامی ئەجەل وەرد
ڕۆحش، وە ڕەوزەی ریزوان تەشریف بەرد
هەر نەوجا، نەعشش، مەدفوونشان کەرد
حەزرەت دوود، جە فەرق نوورینش خێزا
ئەسرین، جە دیدەی نەسرینش وێزا
دۆعای مەغفیرەت، پەی والیدەی پاک
کەردش تەقا، پەی فەردی تەنیای تاک
سیوای جە حەزرەت، ئوموولموئمنین
کۆ بی وە باڵاش، خەمین، پەی خەمین
دەرلا، پەی مەککە، **موراجەعەت کەرد**
حەزرەت، هەم، جە نۆ، چەنی وێش ئاوەرد
عەبدولموتەلیب حەزرەت دیی بە چەم
گرتش نە باوەش، چون پەروانە و شەم
پەرێ ئامینە کێشا، ئاهی سەرد
نە پەردەی دەروون، جەرگش جۆش ئاوەرد
جەو دما، پەنا، بە قاپی حەقق بەرد
وێش وە تەربیەت، حەزرەت مەشغووڵ کەرد
جە گاه و بێ گاه، جە وەقت و بێ وەقت
بیی بە موستەحفیز، ئەو شای بوڵند بەخت
مەوات؛ محەمەد فەریاد ڕەس مەبۆ
جە گشت کەس، زیادتەر، باڵا دەس مەبۆ
عومری شەریفش یاوا، بە حەفتساڵ
سیحری ساحران، یەکسەر، کەرد بەتاڵ
چەند جە ڕەهبانان، کیتاب ئاوەردەن
عەبدولموتەلیب، باخەبەر، کەردەن!
واتن: محەمەد نوور لێش مەوارۆ
سیفاتی حەزرەت ئیبراهیم دارۆ

ساحیب تورەی میهر، نبووەت مەبۆ
یەقین، پێغەمەر، ئەی ئوممەت، نەبۆ
جە موحافەزەت وێت، نەکەری خجڵ
مورادت، جە لای ئەو مەبۆ حاسڵ
عەبدولموتەلیب، شادی کەرد غالب
رووی خیتابش کەرد، وە ئەبوتالیب
وات: فرزەند بشنەو جە ئەهلی کیتاب
گشت، جە محەمەد، مەکەران خیتاب
وە (أمة الأمین) هەم واتش جە نۆ
وە زامن من دام، محەمەد بە تۆ
یەک دەقیقە ئەو فەرامۆش نەکەی
هەم شەمعی ئۆجاغ من خامۆش نەکەی
ئەو جە فرزەندان، ئەرشەد بشمارە
جە بانی دیدەت، نیگاش بدارە
بەڵ، هەم جەو ساڵ، جەو زەید و ماوا
قەحتێ عەزیمێ، بە مەککە یاوا
هەفت ساڵ، چون یەکسەر، واران نەوارا
زەمین جۆشش دا، چون سەنگی خارا
وە ئەمری فەرمان (رب العالمین)
بڕیا، توخمی رزق، نە ڕووی سەرزەمین
عەلەف، ئەشیا، یەکسەر، گشت وەردەن
ئەوراقی ئەشجار، گشت تەمام کەردەن
باقی هیچ نەمەند، هەنی پەرێشان
مایل بین، بە زەبح، ئەولادی وێشان
نان بە تۆ، ئیتر، مەبەردەن، نامش
کەس نمەزانا، خۆ چوونەن، تامش!
یەک روقییە نام، زەعیفەی بێ عەیب
ئاما، وە گۆشش، هاتف جە غەیب

واتش: ئەی مەحشەر، تایفەی قورەیش
وەختەن پەرێتان، شیرین ببۆ عەیش!
وەقتی ئەرزانی، ئەمن و ئامانەن
وادەی پێغەمەر، ئاخر زەمانەن
نامش جە کەونەین، دایم سەرتەوقەن
زوهوورش، باعیس، رۆزیی مەخلووقەن
بارانی نافیع، بە واسیتەی ئەو
مەوارۆ، پەیتان، چەند رۆز و چەند شەو
تەفحوس بکەن جە بەینی وێتان
یەک، شەخسی بوزورگ، ها جە دلێتان
باڵا بڵندەن، سفید ئەندامەن
گوشاد پیشانی، شیرین کەلامەن
ئەو شەخسە، چەنی فرزەند زادەی وێش
هەفت ساڵەی عەزیز، حەقق پێ دادەی وێش
بەیان وە تەواف، و بەیتەلحەرام
باقی سەنادید، زومرەی خاس و عام
وە قەلبی تاهیر، وە عەقیدەی پاک
جە کۆی (ابو قیص) سەرساوان نەخاک
ئەو شەخسە، کەرد دۆعا، پەی باران
ماباقی مەخلووق، گشت دەست هۆرداران
قورەیش، جە هاتف، چەند شادیی کەردەن
پەناه، وە عەبدولموتەلیب بەردەن
واتشان: هاتف وە تۆش دان وادە
ئانە، تۆ ئانە هەم فرزەند زادە
هاتف مەنزوورش، هەر جە تۆ بییەن
یەقین، غەیر، جە تۆ، کەسی تەر نییەن!
وەیتەور محەمەد، ماباقی یاران
با یەکسەر، بشیم، بە دۆعای یاران

چون سەحەر، تلووع فەجر، ئاوەردش
عەبدولموتەلیب، محەمەد، بەردش
تایفەی قورەیش، هەر بەتنی دووکەس
شین وە بەیتولڵا، تیپ تیپ و دەسدەس
عەبدولموتەلیب، حەزرەت گرت، نەدۆش
لالانە قاپی، سەتتاری سیرِ پۆش
ئەو بەدەل دۆعا، یاران، بە ئامین
قبووڵ کەرد، وە لێش بینای بیهتەرین
دەر لەحزە هەوریٚ، ئاوەردش، نەسەر
رێزنا، سێلات، بە ئەمری داوەر
هەفت شەب، تا بە رِۆ، وارا، بە تاجیل
ساراو سەرزەمین کەرد بە دەریای نیل
تایفەی قورەیش، ئەرفەعی ئەشراف
فارغ بین تەمام، جە دۆعا و تەواف
عەبدولڵا و جەزعان، ئیبن هورەیرە
چەند کەس، چون شەهاب، ئیبن موغەیرە
یەکسەر وە عەبدولموتەلیب، عەرز کەرد
نیگەهدارت بۆ، تاکی تەنیای فەرد
جە ئەلفازی تۆ، ئەی واران وارا
پەریٚ زیندەگیی و دارا و نەدارا
جوابش داوە، ئەلحەمدولیلا
موتەلیب واتش: پەناە بە ئەڵڵا
خوداوەند عالەم لوتفش تا سەر بۆ
ئینشالڵا، مەبۆ، بەندە پەروەر بۆ!
جە کەعبەی شەریف، موراجەعەت کەرد
دیسان، حەزرەتش، چەنی وێش ئاوەرد
خودا، حافز کەرد، جە لای قەوم و خوێش
تا، یاوا، بەلای، حەرەم، سەرای وێش

عەبدولموتەلیب وێش پەشتی حەزرەت
فیشتەر، جە فرزەند، مەکەرۆ، مەکرەمەت
دە نەفەر فرزەند، بەر گوزیدە داشت
جەوانانی، خاس، پەسەندیدە داشت
هەر دە برادەر، بەشادیی و تەرەب
حارث، عەبدولڵا، هەم ئەبولەهەب
مەقسووم، زرار، زبێر، غالیب
عەبباس، حەمزە، هەم ئەبوتالیب
خوسووس، عەبباس، مەردی مەیدان گیر
شێری بیٚ ئەندێش، درِندەی دلێر
بغەیر، جە حەمزە، عەبدولڵا و عەبباس
شەهیدانی پاک، زاتی حەقق شناس
باقی بە حەزرەت، ئیمان ناوەردەن
گشت بە کافریی، جە دنیا مەردەن
بەڵام، ئەو سەردار، قەبیلەی قورەیش
عەبدولموتەلیب، بوزورگی خۆش عەیش
دایم، پەی حەزرەت، وە بی مەدارا
وێنەی دیدەی وێش، نیگاش مەدارا
مەنزورش، مەداشت، بە دیدە و بە دڵ
ساتیٚ حەزرەتش، نمەکەرد، غافڵ
نە جامەی خاودا، ئەو شای، پەرِ ویقار
کەس یاراش نەبی، بکەردش بێدار
هەر حەزرەت مەشیی وە دەوانی دەو
مەکەردش، بێدار، ئەو جە شیرین خەو
ئەر جە حەرەم بیٚ، ئەر جە خەڵوەت بیٚ
هەر حەزرەت، جە لاش دایم مەحرەم بیٚ
دایم، هەر سوجدەی محەمەد، مەوەرد
هەر موشاهەدەی، ئەعجازش مەکەرد

مۆبەتی رەحمش، نەک وێنەی فرزەند
هەردوو دیدەی ئەو، مەوردش سەوگەند
پەرێ تەفاخور، دەوری زەمانە
موتتەسیل، جە لای، خوێش و بێگانە
دایم، هەر سەنای حەزرەتش مەکەرد
بە موعجیزەی، ئەو سەوگەندش مەوەرد
مەوات: محەمەد دین و دنیامەن
دمای من هەر ئەو جاداری جامەن

فصل دربیان مریضی عبدالمطلب

ناگاه دەردی سەخت، بیی بە دووچارش
جە ئێشی زامان، بڕیا، قەرارش
میزاجی تەبعش، گێلا، بە تاڵیی
ئەوقاتی حاڵش، بیی بە بەدحاڵی
زانا، وادەی کۆچ، ئاخر کەردەنش
تەشریف، ئەو هەوار، عەدەم بەردەنش
عەبدولموتەلیب، کێشا، ئاهی سەرد
فرزەندانی وێش، یەکسەر، تەڵەب کەرد
حازر بیێ، جە لاش دڵ پەڕ، جە وەسواس
نیشتەن، نە دەورش، زکور و ئوناس
واتش: من وادەی، ها مەرگم یاوا
ئەجەل میهمانەن، پەی جەنگ و داوا
پەی مەردەی هەرگیز، دەغدەغەم نییەن
ئەی ڕاگە، عالەم گشت پێدا، شییەن
مەر پەی محەمەد، غوسسەم بۆ ئارۆ
بێ کەس؛ نە پدەر، نە مادەر دارۆ
ئەویچ خۆ مەعلووم، لێتان عەیانەن
خاترم پەی ئەو، هەر پەرێشانەن

کێتان مەتاوین، تەعەهود، کەرین
تەشریفی حەزرەت، لای وێتان بەرین
بەعد، فەوتی من، نیگەهدارش بۆ
چون، خواجە غولام، خزمەتکارش بۆ
چەودەم ئەبولەهەب سوجدەی پدەر بەرد
پەی خزمەتکاریی، حەزرەت، عەهدش کەرد
خەیلێ حەولش دا، هەر تاکە، تاوا
ئیلتیماس ئەو، بەنزوول نەیاوا
زبیر، حارس، بە ئەمری پدەر
تەعەهود، کەردەن، پەرێ ئەو سەروەر
غەرەز، هیچ کودام، نەکەردش پەسەند
حاڵی بیێ جەکار، دانای خورەدمەند
تا، ئەبوتالیب، دیا، دیش بەدەڵ
مەتڵەبی ئەوان، هیچ نەبی حاسڵ
زانا، ئەو سەردار، مورادش ئەوەن
حەزرەت، جە لای ئەو، سەلامەت رەوەن
بە ئەو بەیان کەرد، ئەو هەم ئیزهارش
بە عەرزی پدەر، بزرگەوارش
وات: ئەر رەزاشەن، سەرداری قورەیش
بەندە، مولتەزم، سەد جار، مەبۆ پێش
شەرت بۆ، محەمەد، خدمەت کارش کەم
هەر تاکە زیندەم، کۆمەک یاریش کەم
هەرگیز، جە ئەمرش، بەر نمەشۆم وە بەر
یەقین، مەحکومم، تا (یَوْمَ الَمحْشَر)
محەمەد، جەلام، بە فەرموودەی تۆ
جە فرزەندانم، عەزیزتەر، مەبۆ
فرزەندم، نۆکەر، وێم خاکەسارش
ئەهل و عەیالم گشت پەرستارش

نازۆم، بنیشو گەردی نە ڕەنگش
گردین، بوین، وەگەرد، مینای قەشەنگش
عەبدولموتەلیب، سەرداری کامل
ئیلتیماسی ئەو، قەبووڵ، کەرد بەدڵ
دڵوەش بی، خەیلێ، خەندان بی کەمکەم
تا، ڕووی خیتاب کەرد، وە خواجەی عالەم
واتش: ئەی فرزەند، نووری دیدەکەم
ئیبن عەبدوڵلا، بەر گوزیدەکەم
من، خۆ، وە سۆز، فیراقی تاسەت
جە هیجرانی بۆی، عەتری هەناسەت
وە غوسسەی تۆوە، جەی دنیای فانی
مەشۆم، وە مەنزڵ، جای جاویدانی
بەعد فەوقی من، وە دڵنەوازیی
چەنی کام، عەمۆت، مۆبەت، مەسازیی
تاکە، بە لای ئەو وەسیەت کەروون
ڕەزامەندیی تۆ، وە جا، باوە روون
چەو دما، حەزرەت، خواجەی کائینات
(فخر المرسلين)، کێشا، ئاهی سەرد
وات: فەڵەک مەڵهەم، وزامم شەندەن
سەکەراتی مەوت، تەڵخنی جان کەندەن
ئاسان، بی جەلام، بادەی مەوت وەردەن
هیچ باکم نیەن، هەنی، جە مەردەن
بۆسا، گۆنای پاک، گوڵڕەنگی حەزرەت
وە غونچەی دەهان، قەشەنگی حەزرەت
بۆ نیا، وە بۆی، ئەو سەوڵی ساوا
ئەوەند وەسیەت کەرد، هەرتاکە تاوا
ڕەختی زیندەگیی، وەجای ئەبەد بەرد
گیان تەحویڵی دەس، قەبزی قابز، کەرد

ئەو شیی، وە عەدەم، حەزرەت جیا مەند
بەو تەور، دڵ، جەشای ئەبوتالیب مەند
چون ئەبوتالیب، جە ریعایەتش
هیچ نەبی غافڵ، جە حیمایەتش
هەرتاکە قەریب، زەمانەی هیجرەت
جە مەککە بەر شیی، تەشریفی حەزرەت
هەر ئەو ڕۆ، چەنی حەزرەت، شەرتش کەرد
شەرت و وەفای وێش، تەمام وەسەر بەرد
چەودەم نەوشیروان، جە تەختی شاهیی
ئەو چەنی حاتەم، مەنشووری نامیی
پەراگەندە بیی، هەردوو بەختشان
فەلەک، تاراج دا، تاج و تەختشان
چون ئەبوتالیب، سەرداری سەروەر
مەحزی وەسیەت، فەرموودەی پدەر
دایم محەمەد، نەوازش مەکەرد
هەر وە دیدەی ئەو، سەوگەندش مەوەرد
نمەکەرد قبوول، ساتێ فێراقش
دایم، مەبۆسا، دوو ئەبرۆی تاقش
شەوان، جای خاوش، هەر جەلای وێش
چون جە دوشمنان، دڵ، وە ئەندێش بێ
وەقتی تەناول، نان، هەم چەنی وێش
دایم تەعامات، لەزیز، مەدا، پێش
چون جە ئەهل و بەیت، تەجروبە کەردەن
هەر وەقت، چەنی ئەو تەعام مەوەردەن
مەبی، وە سەد ڕەنگ، تەعمەی گووناوگوون
وێشان سێرمەوەرد، تەعام، هەر ئەفزوون
ئەگەر، وەبێ ئەو تەعام، مەوەردەن
جە گرسنەگی، زوعف، مەکەردەن

تەعام، فراوان، ماوەردەن تاهیر
تا دەس مەوەردەن، مەیاوا، ئاخر
چون **ئەبوتالیب**، مەشناسا، واتش:
دایم، ئاگابان، جە موعجیزاتش
دەرەجەی نبووەت، بەعد جە بەعسەت
ئیلتیماس کەرد، جە ئەمری حەزرەت
خولاسە، ئەو سەولّ (جَنة المأوى)
تا، سنعش، وەسالّ، دوازدە، یاوا!

گفتار دربیان وقایع، از سال سیزدهم تا سال بیست

جە قەولی ئیخبار شیرین ئینتیخاب
وەیتەور، جە مەکتوب، رەوزەتولئەحباب
سالّی سێزدەهەم، جە بەتحا، مەقام
عەمری هەمایۆن، شای خەیرولئەنام
چون ئەبوتالیب، سەرداری سەروەر
جەودەم دا، کەردش، ئێرادەی سەفەر
بشۆ، تا بە شام، پەرێ، تجارەت
خەرمانی حەسرەت، بدۆ، وە غارەت
حەزرەت بە مەجزووم، فەرماوا، ئەی عەم
من مازیی، نەجا، جە مەککە بێ خەم
نە مادەر، پدەر، نە ئیخوان، داروون
وەبێ تۆ ئەوقاتی، وە تالّ مەویاروون
ئەبوتالیب، ئەژنی، دیقەت کەرد حاسلّ
دەریاچەی رەحمش، جۆشیا، نە دلّ
وات: وەلّلا حەرفت، گشت نەقشی دلّەن
فیراقت جەلام، خەیلێ موشکێلّەن
ئەر جەردە، ئەهل ئەلئان یاوان، پێم
مەبۆ ببەرووت، یەقین، چەنی وێم

پەرێشان، مەبەر، خاتر، بکەر شاد
نمازوون، نەجا، هەرچی، بادا، باد
خولاسە، کەلام، تەدارەک، کەردش
خواجەی کائینات، چەنی وێش بەردش
قافیلّەی قورەیش، دەردەم بیی ڕاهیی
هەم ئەبوتالیب، ئومێدی گاهیی(۹۷)
حەزرەت، سووار، کەرد، چەنی تجاران
وە عەزمی مایەی، خەڕیدی شاران
قافیلەی سەنگین، ئالّای خۆش تەرغیب
یاوان، بە شەش، میل بە میسری قەریب
نەوجا، یەک شەخس، عالی مەقامێ
راهیب عەجیب، بەخێرا، نامێ
یەک سەومەعەی خاس، بەرزی دیاری
قەرار دابێ پەی، تاعەت گوزاری
سیفاتی حەزرەت، یەکیەک، مەزانا
دایم، پەی مەردوم، بەحسش، مەوانا
بە عیلمی تەورات، زەبوور و ئینجیل
هەم بە چەند مەکتوب، بورهان و دەلیل
مەزاناه، ئەو شاه، شێوە شیرینە
قەدەم، ماوەرۆ، بەو سەر زەمینە
هەر جاه راهیی بێ، تەمام، ئەعزەم بێ
جە لای بەخێرا، جەرگشان، جەم بێ
ئەو ڕۆ، بەخێرا، وێش شیی وەبالّا
قەدەم بەرد، وەبان، سەومەعە ئالّا

(۹۷)- لە نوسخەی (خ)دا، بەم جۆرە هاتووە:
(قافیلّەی قورەیش دەردەم بیی ڕاهیی
هەم ئەبوتالیب ئەمین-ی کاهیی)

خەیلێ نیگاه کەرد، بەو دەشت و دەردا
وە راه ویاران، وە گشت گوزەردا
دیش، یەک قافلّە، سەنگین دیارەن
گشت ساحیب بوراق، ئوشتر سوارەن
گشت عەرەب سوار، ئەربابی دەولّەت
گشت مەردی مەعقوول، ئەهلی مشوورەت
گەرمای تابستان، بەڕڕی تووناوتوون
جۆشی ئافتاب، شەرارەی، سەبوون!
حەرارەی تابش، بدۆ، وەهەر کەس
دەر لا، مەکەردش، و سفتە قەقنەس
یەک لەکە، ئەبرێ، وە سەد جەهد و جەخت
مەگێلا، چەنی قافلّەی، خۆشبەخت
هەر بەو ئەندازە، جە ڕووی هەواوە
چەنی کاروان، مەشیی، بە ڕاوە!
تاکە، قافلّە، وە نزدیک یاوا
سەدای، دوڕ و سەنگ، ئەو زەید و ماوا
هەر کامێ پەی وێش، وە لەبەیک لەبەیک
مەوات: یا رەسوول، سەلام و عەلەیک
بەخێرا، جەی سیڕ خەیلێ عەجیب مەند
حەرفش، نە دەهان، یەکسەر، شیی وە بەند
شەخسێ، جەو دما، ئاوەرد، ئەو نەزەر
مەوسووف، جە ئەوساف، خاتەم پێغەمەر
شەجەر وە حەجەر، خاک وە ئاب و باد
سوجدە، مەبەردەن، گشت، بە خاتر شاد
وەحشیات، مامان، گشت وە ئەقدامش
هەر کامێ، پەی وێش، مەکەردە سلّامش
بەخێرا، زانا، فەوریی، کە وێشەن
نیشانەی، فەخری مورسەلین پێشەن

قافیلّەی قورەیش، بە چەند غەرائیب
تا، یاوان، وە پای سەومەعەی راهیب
جە کەفری مەنزڵ، پەی سەر ئەفرازی
یەکسەر، مەشغوڵ بین، وەبار ئەندازی
حەزرەت، چەنی، عەم، چەودەم وەجەختێ
فەڕی قدووم بەرد، وە پای درەختێ
درەخت، کام درەخت، خوشکی هەزار ساڵ
سەبز و خوڕەم بیی، شانا، پەڕ و باڵ
بەخێرا، راهیب، خێزا، بێ ئەندێش
سەومەعەی خاس، تەرتیب دا پەی وێش
شییەنەتۆی خەڵوەت، سەومەعەی پەڕ عەیش
تەڵەب کەرد، تەمام، قافلەی قورەیش
واتش: حازربان، ئەهلی کاروان
خواجە، تا غوڵام، پیر، تا جەوان
تەشریفی ئەو شای، مەلایەک قەدەم
هەر نەوجا، بەند بیی، بە ئیشارەی عەم
قیبلەی قورەیش، حازر، تا غائیب
یەکسەر، شین وە تۆی سەومەعەی راهیب
بە خێرا، یەکیەک، نەزەر کەرد لێشان
دیش، نییەن، مەتلّەب ئەو جە دلێشان!
راهیب، جە مەجلیس فەوری ئاخێز کەرد
تەشریف هەم، وەبان، سەومەعەی وێش بەرد
دیا، ئەو شەخسە، هەر هانەجای وێش
هانە خیالّدا، سەروستەن، وپێش
سەحاب، جە باڵاش، هێمای هەر بەندەن
سایش، چون سەیوان، پەڕش ئەفکەندەن
راهیب حالّی بیی، هەم ئاما، بە وار
روو کەرد، وەیاران، ئاما، بە گوفتار

واتش: من واتم، ئێوه یەکسەر گشت
خواجە تا غولام، زیبا، تا وە زشت
چەنی ساربان، تا مەردی کیبار
یەکسەر، حازربان، پەی ئەکلی نەهار
ئێوه چەنی من، تەخەلف، کەردەن
چند کەس، وەیاران، تەشریف ناوەردەن
واتشان: بە غەیر، یەک خورده ساڵ
نەمەندەن، وەجا، غەیر، جە منداڵ
راهیب، سەوگەند وەرد، بە لات و مەنات
مەبۆ، هەم ئەویچ، بەیۆ، وەی بیسات
حارس، چون شنەفت، تەعەهود، کەردش
حەزرەت، چەنی ئەو تەشریف ئاوەردش
سەرچەشمەی دەریای دین و مەزاهیب
داخڵ بیی وە جەمع، سەومەعەی راهیب
بەر ئاما، وەکەل، چون بەدری کامڵ
شوعلەی جەماڵش، رەنگین کەرد مەنزڵ
جە فەڕڕی قدووم، پاکی پێغەمەر
راهیب سەر ئەفراز، مەنزڵ، مونەووەر
ئەترافی قەریە، کەفەر، جە پەڕتەو
جە دیباجی تەڵعەت، هەمایۆن، ئەو
گشت بیی بە رەوزە، بەهەشتی باقی
بەخێرا، زاناش، یەقین، بە تاقی
مەحەمەد، خاتەم، ئەنبیاهانەن
شەرەف بەخشی تاج گشتین شاهانەن
خاس کەرد، تەماشای دییەن، دیدارش
حەیران، بیی جە نوور، بەدری ڕوخسارش
ئەوسافی مەکتووب، نیشانەی خاتەم
موشاهیدەش کەرد، یەکسەر، دی وەچەم

جە دمای نەهار، ئاخێز کەردشان
گشت وەلای، ئەموال، تەشریف بەردشان
بە ئیشارەی ئەو شەخسی، پاک نەزەر
مەند ئەبوتالیب، چەنی، ئەو سەروەر
راهیب، چون مەیلش، تەمام بیی راغیب
رووی خیتابش کەرد، وە ئەبوتالیب
واتش: ئەی جوان، ریشە دڵکێشەن
داخۆ، چەنی تۆ، نەسیبش چێشەن
ئەبوتالیب وات: بە من فرزەندەن
ئەی جیسم بەندەن، هەر بە ئەو بەندەن!
راهیب وات: وەڵڵا موشکیل کەر ئاسان
من تۆ خاستەر، ئەوم شناسان
چون دایە و بابۆش ئەر کۆی سەفا بان
مەبۆ، هەردوو فەوت، زومرەی ئەموات بان
ئەبوتالیب وات: خوداوەند دادەن
مەحەمەد، بە من برادەر زادەن
راهیب وات: سەددەق فەرموودەت ڕاسەن
حەرفی دووبارەت، بێ کەم و کاسەن
روو کەرد وە خدمەت، شای خەیرولبەشەر
پەرێ ئیمتیحان، ئەیقانێ خەبەر
وات: ئەی مەحەمەد شای سەعادەتمەند
بە (لات) و (عوززا)، مەدەرووت سەوگەند
هەرچی من جە تۆ، مەکرووم خیتاب
جە رووی سەداقەت، پێم بدەر جواب
حەزرەت، فەرماوا، کە ئەی بێ خەبەر
بە (لات) و (عوززا)، سەوگەند من مەدەر!
هەرگیز، نەدارووم، جە ئەو دوشمەن تەر
سەوگەند، هەر وەزات، دەهەندەی داوەر

راهیب حالّی بیی، شای لەولاک وێشەن
حوکمی ئەوەڵین و ئاخەرین پێشەن!
ئەمجار، (مِنَ الله) سەئەلتوکش وات
پەرسا ، جە ئەحوالّ، خواجەی کائنات
غەرەز، جە حەزرەت چەند سوئالات کەرد
جە رۆح، جە قالّب، جە دەوا ، جە دەرد
جوابش داوە، وە دەوانی دەو
یەکیەک، موتابق، مەعلووماتی ئەو
دیا ، پەی دیدەی سیای مەخموورشن
مەستی قەترانی بێ سەمەی توورش
جە ئەبوتالیب، پەرسا دیدەی ئەو
وات: سرمەش زایل مەبۆ، دمای خەو
وات: مەخمووری دیدەش، دایم خود ڕەنگەن
بێ مەی مەست و بێ، سورمە سێوەنگەن
خەیالّ کەرد پەرێ، ئیتمینان دەردەم
مەهری نبووەت، بوینوو، بە چەم
راهیب، چەند لالا ، سوجدەی ئەدەب بەرد
حەزرەت، هەر مەدام، ئیمتیناع مەکەرد
تا ، ئەبوتالیب کەردش، ئیلتیماس
دۆشی موبارەک، وەزع کەرد جە لباس
مەهری نبووەت، تەبخ تەبخی سوور
جە بەینی کەتفەین، شای ئەعلا زهوور
راهیب شەرەفیات، وە میهری خاتەم
هەم بۆسا ، دەردەم، هەم مالا نەچەم
واتش: مەعلوومەن، قیبلەی یەقینەن
وەڵلا، رەحمەتەن لیلعالەمینەن!
بوزورگی بێ عەیب، عەزیمە شەشانەن
یەقین پێغەمەر، ئاخر، زەمانەن

خەتمولئەنبیا ، موختار، رەسوولەن
دۆعاش، گشت جەلای خودا ، قەبووڵەن
رووی مەحشەر، شافع، گوناهبارانەن
سەرداری زومرەی گشت سەردارانەن
وەخاشاکی پاش، عالەم موحتاجەن
ئەختاری مەنزڵ، تەختی میعراجەن
مەخلووق گشت پەرێش، موسەخخەر مەبۆ
عالەم ئوممەتی ئەو پێغەمەر مەبۆ
نیهانی واتش، وە ئەبوتالیب
یەهوودانی شام، غالیبەن غالیب
چەنی محەمەد، عەداوەت، داران
دایم، وە ئەنگوشت، ساعەت مشماران
نادم، بەر جەشام، مەشوای سەفەر
ئەر مەشیی، حەزرەت، چەنی وێت مەبەر
چەند عەدوی ناخار، گومڕا هانە ڕێش
نەوا ، ئاسیبێ دووربا ، یاوۆ پێش
قەبیلەی قورەیش، یەکسەر، جە غائیب
واتەن، محەمەد، جەلای ئەی راهیب
خەیلێ موحتەرەم، قەدرش زیادەن
نیشانەی دەوڵەت، خودا ، پێ دادەن
چەو دەم یەهوودان، جە ڕۆم چند نەفەر
وە عیلمی تەورات، زانا ، بێن خەبەر
محەمەد، جەی دەم، جە سن سەغیرا
راش، مەگنۆ، وەکەفر، وەلای بەخێرا
یەهوودان، شمشێر، قەتڵی بەتەڵ، ئەو
بەستەن، نەکەمەر پەرێ قەتڵی ئەو
یلغاردان وە جەخت چون بەرقی شاهب
تا کەفر مەشهوور سەومەعەی راهیب

گشت دیشان وەچەم، حوزووری حەزرەت
خورشید روخساری پەڕ نووری حەزرەت
گشت وە بەخێرا، یەکسەر، عەرز کەردەن
دەلیلی بورهان، تەورات، ئاوەردەن
واتشان: ئەی شەخس، دارای موعجیزات
چەند وەسفش کەردەن، ئەلها، جە تەورات
نەسخ مەکەرۆ، دین، مووسای بەنی عومران
ماباقی ئەدیان، گشت پێغەمەران
مەبۆ، قەتلّش کەین، وەسەر مەودای تێغ
ئەسلّی بنیادش، باوەرین، جە بێخ
تۆ هەم کۆمەک کەر، یار، هەر باقییەن
جە عیسا و مووسا، تەفاوت نییەن!
تەرساو یەهوودیی، هەرچەند فنوونەن
تەورات و ئینجیل، هەریەک، مەزموونەن!
راهیب دا، جواب، تایفەی یەهوود
واتش: ئەی شەخسە (واجب الوجود)
وەسفش جەو کتووب، سەماویی کەردەن
پەردەی حیجابش، وە ڕۆ، ئاوەردەن
یەدی قودرەتش بە ئەو ئەسیرەن
جە دامی دوشمەن، پڕێش رەهبەرەن
پەی قەتلّش، یارای، دەستی کەس نییەن
مایەی عەقلّتان، یە، وە کۆ شییەن
هەم ئەگەر، ئەی شەخس، ئەگەر ئەو نەبۆ
ئاگاش، جە ئەعجاز، رویای خەو نەبۆ
جەویای مەعیشەت، زیندەگی وێشەن
قەتلّش، پەی ئێوە، فایدەش، چێشەن!
یەهوودان خەیالّ، کەردەن فەرامۆش
پەندی بەخێرا، گرتشان، نەگۆش

چون ئەبوتالیب، خەوفش کەرد حاسلّ
ئیرادەی شامش، نە دلّ، کەرد باتلّ
مایەش، جە میسر، یەکسەر فرۆش کەرد
هەم چەند بارخانە، مەتاعش ئاوەرد
نەمەند جا، چەنی دوشمەن کاونا
تا حەزرەت، وە شار، مەککە یاونا
عومری شەریفش، یاوا، هەڤدە سالّ
پەرێ تجارەت، یەمەن کەرد خەیالّ
زبێر و عەبباس، هەردوو مونتەخب
فرزەندان سولّبی عەبدولموتەلیب
تەشریفی خەیرش، بشۆ چەنیشان
بەلّکە فایز، بان، جە مایەی وێشان
جە ئەبوتالیب، ئیلتیماس کەردەن
تەشریف، حەزرەتی نەبووی بەردەن
جەنابی سەید، ئەولادی ئادەم
شەفیعی مەخلووق، سالاری خاتەم
سووار بیی وە زین جام بازەی با پاهـ
چەنی هەردوو عەم، ڕاهی بیی نە ڕاهـ
خاک و هەرد و پرد، سەلام مەکەرد لێش
حەزرەت، حەیران بیی جە حالّاتی وێش
غەرەز، چند خەبەر، چند خەواریقات
چەند سیرڕی عەجیب، هەم چند موعجیزات
یەکیەک، دین، وەچەم، جە شای ئەنبیا
جە سەرداری پاک سوپای ئەسفیا!
هەر جەو سالّ، هورمز، بن نەوشیروان
مەعزوول، بیی جە تەخت، حەیاتی دەوران
هەر جە، ئەقاریب، تایفەی وێشان
نە هەردوو دیدەش، مەیلی گەرم کێشان

سالّ نۆزدەهەم، عومری پێغەمەر خەسرەو پەروێز، نشت، نەجای پدەر جە سالّی بیستەم، سدیقی ئەکبەر جە ملازمان، شای خەیرولبەشەر شیی وە تجارەت، دیسان پەریٚ شام هەم چەنی یاران، سەحابەی نێک نام جە یەک مەنزلّ، نزوول کەردشان رەسمی کاروان، وارده وەردشان تەشریفی حەزرەت، شای ئەرفوعەلقەدر قەدەم، رەنج کەرد، پەی درەخت سەدر بە نشت و ڕاحەت، چون مەلەکەی عەرش سەف بەستەن، جە فەوق، فریشتانی فەرش راهیبی کەبیر، ئاما، پەی تەسدیق پەی ئازمایی، پەرسا، جە سدیق وات: ئەو شەخسە کێن، نەپای ئەو درەخت چون پادشاهان، ساحیب تاج و تەخت واتش: محەمەد، وە عالەم موحەبب ئیبن عەبدولّلا، عەبدولموتەلیب راهیب، وات: وەلّلا، ئەو پێغەمەرەن شانش شەفاعەت، یەومەلمەحشەرەن سەرداری ئەعزەم، گشت سەردارانەن مەعلووم بۆ خاتەم، پێغەمەرانەن! وەیتەور جە ئینجیل دییەنم، وە چەم جە عیسای مریەم، رەسوولی خاتەم بەغەیر، ئەو دوو شەخس باقی هیچ رەسوول وە پای ئەو درەخت، نەکەردەن نزوول سدیق، هەر ئەو ڕۆ، پەی بە مەتلّەب بەرد بە نبووەتش، بە دلّ باوەڕ کەرد

بە بیست و یەک سالّ، سونعی ئەو سەروەر عومری هەمایۆن، شای خەیرولبەشەر مەلائیک کەم کەم، وێشان کەرد ئیزهار گاهیٚ، جە خەودا، گاهیٚ، جە بێدار تا یەک ڕۆ حەزرەت، فەرماوا، ئەی عەم من عەجایبات، مەوینۆم، وە چەم چەند شەو سیٚ نەفەر، سەرتاپا تاهر ڕوو بە ڕوو سەریح، وە من بین زاهر بە دیقەت، نەزەر، وە من کەردشان وە رووی پیشانیم ئەنگوشت دەردشان واتشان؛ وێشەن، بەلّام چون سیاوان وادەی زهوورش، هێمای نەیاوان من جەی سیٚ سەخسە، خەوفم حاسلّەن هەر شەو تا بەڕۆ، وەسوەسە دلّەن ئەبوتالیب وات: خەوف بەرکەر نەدلّ ئانە، خەیالّەن، زوو مەبۆ باتلّ خەتەرەی خەیالّ، پەی گشت کەس بییەن ئەو نەوعە ئوموور، گشت کەسیٚ دییەن! تا سیٚ شەو ویەرد، دیسان، هەم جە نۆ حەزرەت، وات: ئەی عەم، مەعلووم بۆجە تۆ! جوملەی سیٚ شەخسە، ئەمشەو یەک نەفەر زاهیر بیی وەمن، چون شەمسی قەمەر جە ناگاه دەس بەرد، پەریٚ دەروونم نەکەرد جەراحەت، نەڕێزا، هوونم بەلّکە جەو زەحمەت، راحەت، یاوا پێم حەقیقەت، خەیلیٚ حەیران بیم جە وێم ئەبوتالیب دلّ کەرد پەڕ ئەندێش دووربا، ئاسیب، نەیاوا بۆ پێش

بەردش، پەی دەفعی خەتەرەی خەیاڵ
وەلای تەبیب دانای پەر کەماڵ
بەیان کەرد پەرێش، چگونەگی حاڵ
بەلای ئەو تەبیب دانای پەرکەماڵ
هەنی دەردی دڵ، تەمام، واتم پێت
مەدەونەش، بە تۆ، تۆبە خودای وێت
تەبیب دیا ، پەی جیسمی لەتیفش
کەرد مولاحەزە، نەفەسی شەریفش
ئەعزای موبارەک، حەزرەت، دیی بەچەم
موهری نبووەت، نیشانەی خاتەم
وات: ئەبوتالیب ئەی فەرزەندی تۆ
بەخت ئەرجومەند، هەمایۆنی تۆ
بڵندەن، بەڵام، نەیاوان، هالا
پارچە ئەقدەسش، بریان وە بالا
جە عەیب و عیللەت، مەبرڕا پاکەن
خوا جە فریشتان، هەر هەفت ئەفلاکەن
جە ئاسیب جنی شەیاتین دوورەن
جن، کەی قودرەتش، وە شوعلە نوورەن!
ئەو ئەشخاسانە، ئەو دییەن جە شەو
گشت مەلایەکەن، مەیان، وەلای ئەو
پەی ئاگاداریی، وەقتی زەروورەت
تەفتیش مەکەران، پەرێ نبووەت
ئەگەر یەهوودان، بزانان خەبەر
شمشێر، پەی قەتڵش مەوینان کەمەر
تا، ئەبوتالیب، دارای زەمانە
حەزرەت، بەردەوە، وە دەوڵەت خانە
بەعد موددەتێ، جە مابەین، ویەرد
سێ بارە حەزرەت، عەرزی عەمۆش کەرد

فەرما: من ئەمشەو هەم نە ئازاد بیم
بێ غوسسە و خەیاڵ، وەیتەور نەخاو دیم
یەک دار، جە سەقف خانە بەرداشتم
وەنەزدە بانێ نوقرە، گوزاشتم
دیم، دوو کەس، جەوسەر لێم بێن ئاشکار
جەو پێچەی نوقرە، ئامان بە وار
یەکێ دوور مدرا، یەکێشان جەلام
وێنەی خڕیدار، خاس کەرد تەماشام
ناگاه وێنەی بەرق، دەس وە بەتنم بەرد
دڵم جە پەردەی دەروون بەر ئاوەرد
وات: خەیلێ پاکەن دڵی پێغەمەر
جای رەحمەن، پەی رووی زەلزەلەی مەحشەر
ئێد وات: هەم دڵ، نیا ، نەجای وێش
بێداربیم نمەز، ساچێش، ئاما پێش!

فصل دربیان ذکر وقایع سال بیست و پنجم از ولادت آن

خەدیجە کوبرا، حەقق رازیی بۆ لێش
شای شیرین، ئەندام، بەندەی جگەرکێش
کناچەی خولید، شای شیرین خاڵان
سەرداری زومرەی، ساحیب کەماڵان
جە لای خاتوونان، قورەیشی عەرەب
مەویارا، دایم، بە شادیی و تەرەب
جە ماڵی دنیا ، زینەت و جەماڵ
گۆناش مەدرەخشا ، چون دوڕدانەی لاڵ
شانازیی مەکەرد، وە گەنج و گەوهەر
غەنیی بێ تەمام، جە تلای ئەحمەڕ
پەی ئەهلی توجار وێنەی سەرمایە
یەکسەر جە لای ئەو مەبەردەن مایە

تا ، ئەبوتالیب، جە قەلیلیٚ ماڵ
دیسان، جە کسرەت، کڵفەت و عەیاڵ
وە خواجەی عاڵەم، خەیڵیٚ شکات کەرد
واتش: بە وەتۆن، دەرمانی گشت دەرد
خەدیجەی خوێلد جە رۆزگاران
مەدۆ، بە شیرکەت، زەڕ بە تجاران
ئەگەر تۆ، وە ئەو کەری ئیشارەت
یەقین، مەکیانۆ، مایەی تجارەت
میاوۆ نەفعیٚ، بە تۆچی سەفەر
سەنگی سەرد مەبۆ، پەی تۆ، وە گەوهەر
حەزرەت زەمیرش ئەسراری غەیب بیٚ
زبانش، ئیخبار، سدقی لارەیب بیٚ
فەرما ، قبوول بۆ، نیازت، جە سەر
من هەم خۆشحاڵم، دایم، پەی سەفەر
بەڵام ئیلتیماس، من جە خەدیجە
ئەگەر مەبەخشۆ، ئاخر نەتیجە
غەرەزی خاس ئیدەن ئەگەر قابل بۆ
ئەویچ وە سەودای ئێمە مایل بۆ
نەک حەرفم، جەلاش بۆ بە هەدەر
جەودما پەی تۆ، ببۆ موکەدەر
ئەبوتالیب وات: مەتەرسووم یۆتەر
وەر جە تۆ، سبقەت کەرۆ، پەی سەفەر
چون جە گفتوگۆ جستوجۆی خەبەر
ئەبوتالیب و چەنی ئەو سەروەر
ئەو بەحسە ، ئەو ڕۆ، تاکەی خۆرئاوا
وەسەمعی شەریف خەدیجە یاوا
وە موعجیزەی پاک، شای بوراق سوار
خەیلیٚ مایل بیٚ، زەڕ بدۆ وە خەربار

بەشەرتیٚ حەزرەت شەرکەت کەرۆ
غوڵامی ئەمین، چەنی وێش بەرۆ
پەیغام کەرد وەلای شای خەیرولبەشەر
مستەفای ئەمین، **سالاری مەحشەر**
شنەفتم تۆ مەیل تجارەت داری
عەرزی کەمینە ، مەغدور مەداری
بزان یەقینت ئەگەر عازمەن
ئیزهار کەر بەمن، هەرچیت لازمەن
جە شیرینی نام، شیرین گوفتارت
جە ئەسڵی ئیخلاس، حوسنی کردارت
یەقین، من هەم تۆم وەئەمین دییەن
خیانەت، جە بەین، من و تۆ نییەن!
ئەو نەفعە بادا ، وەغەیر مەیاوۆ
مەسڵەحەت، ئیدەن، بە تۆ بیاوۆ
قاسید ، سفارش، رێزەی راز شەربەت
یاونا ، خزمەت، شای شیرین حەزرەت
حەزرەت، تەقدیر کەرد ، وە فەراحەت باڵ
پەی ئەبوتالیب چگۆنەگی حاڵ
ئەبوتالیب هەم، بە شادیی و مەزاق
واتش: (له الحمد) نیعمەلئیتیفاق
واتش: خوداوەند سیڕڕی سوبحانی
رزقێوەن، پەی تۆ، کەردەن ئەرزانی
جەودما ، حەزرەت، شای خەیرولبەشەر
کەردش، تەدارەک ئێرادەی سەفەر
خەدیجە ، مایەی تجارەت، داپێش
مەیسەرە نام، هەم غوڵامی وێش
پەی خزمەتکاریی شاهی ئەنبیاه
هەم پەی واقیعە ، هەم بەڵەدی راه

ئەرسەد، کە دێرەن، مەنزڵ هەم دوورەن
جە بەعزێ کیتاب، وەیتەور مەستوورەن
خەدیجە یەکێ، جە قەومانی وێش
ئەمین و مەحرەم، زەرگشانی وێش
حوزەیمە نام، سوخەن سەنجیدە
دانای دانشمەند، دڵ پەسەندیدە
چەنی مەیسەرە، ئەو دوو هەم نەبەرد
هەردوو بە خدمەت، حەزرەت راهیی کەرد
قافیلەی قورەیش، وە عەزمی سەفەر
رای چوڵ و بێدی گرتشان، نەوەر
حەزرەت سوار بیی، وە پشتی ناقە
چەنی غولامان شیرین عەلاقە
مەنزڵ، بە مەنزڵ، منمانا، ئەعجاز
کەش و کۆ و کەمەر، چەنیش مەکەرد ڕاز
جە ئەسڵی ڕاودا، وادەی عەسری تەنگ
ناقەی خەدیجە پای ڕاستش بیی لەنگ
هەوا، هۆڵناک، ڕاگە خەوف و بیم
جیا مەند، جە شۆن، قافڵەی عەزیم
حوزەیمە، دەرلا، عیلاجش نەکەرد
تا، ئاخر، هاناش، وەلای حەزرەت بەرد
حەزرەت گێلاوە، مەندەر کەردەوە
تا جە لای ناقە، پا ئاوەردەوە
دەستی موبارەک، مالا وە پای ئەو
خەیلێ مەشغووڵ بی چەنی دۆعای ئەو
ناقە، پای سەقەت، فەوری ئاخێز کەرد
بارۆیش تەمام، سەربارش هەم بەرد
نیشت نە جامبازە، مەفڕیا، چون تەیر
حوزەیمە، دەرلا، جە دوور هەر مەکەردش سەیر

سەدای زەنگی ئەو، مەشیی وە فرسەنگ
پەی گشت قافڵە بی، وە پێش ئاهەنگ
حوزەیمە، ئەی کار، خەیلێ غەریب دی
هەم چەند موعجیزات سەختی عەجیب دی
واتش: محەمەد، شانش عەزیمەن
فەرموودەش، مەقام رای موستەقیمەن
تا، یاوان، وەجای تەرسا مەزاهیب
وەلای سەومەعەی نەستۆرای راهیب
حەزرەت، تەشریفش وە پای سەنگ بەرد
مەیسەرە، ناقەی حەزرەت تاقەت کەرد
ئەهلی قافیلە ساکین بین یەکسەر
جە لای بارخانەی پاکی پێغەمەر
نەستۆرای راهیب، ئاما بێ خەبەر
نووری حەزرەتش، ئاوەرد ئەو نەزەر
پەلەپەل خێزا، جە شوعلەی نوورش
سەر وەقەدەم ساخت شیی وە حوزوورش
عەرز کەرد، خاترم، پەڕ جە ئەندێشەن
تۆ لات و عەززا، تۆ نامت چێشەن
حەزرەت جواب دا، شۆخی پەسەند بۆ
فەرما تۆ دایت هەر بی فرزەند مەبۆ
من لات و عەززا، وەسەگ مەزانۆم
وێتان هەم وەسەگ دۆزەخ مەوانۆم
ئاخێز کەر جەلام، دوورگیر وە تەعجیل
تۆ بەغەیر، جە بت، نەداری دەلیل
نەستۆرا، ئیحتیاتی نووری حەزرەت کەرد
پەی پەی وە زاهێر، کێشا ئاهی سەرد
وات: سەوگەند بەوکەس بەسیرەن بێ چەم
ئینجیلش کیاست، پەی عیسای مەریەم

ئینه پێغەمەر، ئاخر زەمانەن
خولاسە، مەخلووق گشت ئینس و جانەن
ئیتاعەی ئەمرش، رستگارییەن
بێ ئەمریش دایم گرفتارییەن
دنیا، گشت مەبۆ، عەبدی زەڕ سەندش
سەرکەشان، تەمام، مەبان وەبەندش
حەد هیچ کەس نییەن، جە غەلغەلەی ئەو
کەرۆ، جە مەساف، مەقابەلەی ئەو
مەیسەرە، چەنی حوزیمەی پەڕ هۆش
حەرفی نەستوورا، گرتشان نەگۆش
عەقیدەی حەزرەت، گرتشان نەدڵ
بە یەقین باوەڕ کەردشان حاسڵ
دیسان، هەم حەزرەت چەنی یەک یەهوود
یەهوودی کاهین، گومڕای بێ وجوود
یەهوود عەرزش کەرد، وەبێ چۆن و چەند
بە لات و عەززا، مەدەرووت سۆگەند
حەزرەت، وات: ئەرمن رام بگنۆ لێشان
دەرسات، رووی وێم، مەگێڵنۆ لێشان
یەهوود، وات: تۆ حەقق و جانب داری
مەعلووم، خودای وێت، وە چەم مداری
چەو دما، واتش، وە حەقق سوگەندەن
ئینه هەر ئەو شەخس، سەعادەتمەندەن
خودا، جە تەورات، ئیسمی ئەو بەردەن
وەسفش، پەی مووسای بەنی عومران کەردەن
غەرەز نەقدی جینس، یەکسەر، بەردشان
مایەی میسر، گشت، خرید کەردشان
شەرتی تجارەت، مەبۆ، بەو تەور بۆ
نەفعش چون رێژەن، رێزای نۆ هەور بۆ

بارخانەی باز، بیی وە شادیی و خورەم
روو نیان، نە ڕووی، مەککەی موعەززەم
مەنزڵ، بە مەنزڵ، تەیی کەردەن راهان
ئیلزام، دا، تەمام، گرووی گوم - راهان
مەیسەرە دیا، دوو مورغی ئەزرەق
پەی چەترداریی مدران، موعەووەق!
هەریەکێ، بە چەتر، شیرینی ئەعلا
جە فەوقی حەزرەت، گرتەن وە باڵا
هەر بە ئەندازە، رەبتی ناقەی ئەو
مەویەران، دەردەم، بە دەوانی دەو
نمازان، زەڕەی شوعلەی ئافتاب
بگنۆ، نەگەردەن، شای گەردەن نیقاب
چەنی هەم حەزرەت، شای گەردوون بێ گەرد
وە مەککەی شەریف، موراجەعەت کەرد
وەختێ داخڵ بین چون نەجمی گەردوون
خەدیجەی کوبرا، چەنی چەند خاتوون
هەر موشاهەدەی مورغان مەکەردش
دوورا دوور سوجدە، حەزرەت مەبەردش
خاتوونان، جەی رەمز یەکسەر حاڵی کەرد
تەعریفی حەزرەت، وە میان ئاوەرد
ناگاه مەیسەرە، ئاما جە لاوە
سەر فرووز ئاوەرد، مدرا، وە پاوە
خەدیجە پەرسا، ئەحواڵی حەزرەت
جە مورغانی فەوق شای شیرین شەوکەت
مەیسەرە عەرز کەرد؛ شەخسێ کەریمەن
بزان محەمەد، شانش عەزیمەن
هەر جە پای ناقە، تا قیسسە نەستۆر
جوملەی موعجیزات، نزدیک، تا، وە دوور

بەحسی یەهوود و نەفعی ئەو سەفەر
یەکایەک، عەرز کەرد، جە لای ئەو دولبەر
خەدیجەی کوبرا، جە کیسرەتی ماڵ
بە ئاوازی حوسن، شای شیرین جەماڵ
زومرەی سەنادید، قورەیش و عەرەب
تەڵەب کارش بین، بە شادیی و تەرەب
مولتەفیت نەبێ بە ئەزواجی کەس
مایل هیچ نەبێ، بە مەزاجی کەس
جە مەیلی حەزرەت، دەروونش کەیل بێ
جە فیراقی ئەو ئەسرین پەڕ سەیل بێ
یەک عەورەتێ بێ نەفیسە نامێ
زەعیفەی مەزبووت، شیرین کەلامێ
زەعیفە عاقڵ، ساحیب کەماڵ بێ
حەکیم -ی زەنان، حاڵزانی حاڵ بێ
خەدیجە، پەنا، بەو زەعیفە بەرد
ئیزهار، مافی زەمیر، وێش کەرد
نەفیسە، وە زات، خودا، سەوگەند وەرد
پەی مەواسەڵەت، حەزرەت عەهدش کەرد
تا شیی وە خدمەت، شای (بەتحا) یانە
عەرزی خدمەت کەرد، بە مەحرەمانە
واتش: خەدیجە، بە تۆ مەفتوونەن
جە فیراقی تۆ، جەرگش پەڕ هوونەن
باڵی مەرحەمەت، بکێشەش وە سەر
نیکاحش بکەر، وە ئەمری داوەر
قەومی قورەیش گشت، تەڵەب کارشەن
ئەهلی سەنادید، گشت داغ دارشەن
کەس وە جفتی وێش، قابل نەزانان
زی بەشەر، بە وێش، مەحرەم نەوانان

حەزرەت، فەرماوا، ئەر حەقق رەزاش بۆ
رەزام، وە قودرەت، هەرچی قەزاش بۆ!
نەفیسە، زانا، حەزرەت، رازییەن
راغیب، وە تەزویج فیتوای قازییەن
دا، وە خەدیجە، موژدەی بەشارەت
خەدیجە، خەرمان خەم دا، بەغارەت
قەراری ساعەت، مەسعوودی ئەو ڕۆ
پەرێ بەستەی عەقد، شای فریشتە خو
چون بابۆش، زوودتەر، فەوتش کەردە بێ
عەسمەت، پەناه پەشتی پەردە بێ
یەک عەمۆی داشت، یەک عەمۆ زادە
هەردوو عولەمای ئەو وەقت و وادە
عەمروی بن ئەسەد، نامی عەمۆش بێ
جانشین جای مولکی بابۆش بێ
عەم عەمۆ زادەش، وەرەقەی بن نەوفەڵ
شێری مەیدان گیر، سەرداری سەرتەڵ
هەردوو تەڵەب کەرد، پەی تەزویجی وێش
بە قانوونی قەوم، بوزورگانی پێش
جەودما، حەزرەت، شای ئەعلا سیفات
خەتمولمورسەلین، خواجەی کائینات
ئەبوتالیبش حاڵی کەرد جە کار
هەم ئەعمامی وێش گرد، کەرد خەبەردار
پەرێ کاری خەیر، مشوورەت کەردەن
تەشریف وە مەنزڵ، خەدیجە بەردەن
یەک نەفەر، عالەم، جە عیلمی دارا
قازی ئەو ئەییام، قەومی نەسارا
ئەو هەم وە مەجلیس کەردشان ئەختار
چەنی چەند بوزرگ، دارای رۆزگار

تا، ئەبوتالیب، خوتبەیێ، وانا
واتش: خوداوەند، عەلیمەن دانا
بییەن شەو و رۆژ، فەسڵ و ماه و ساڵ
حەمد و سەنا، پە زاتی بێ زەواڵ
ئێمەیش، وە ئەولاد، ئیبراهیم سروشت
هەرتا، وە ئادەم، یەکیەک پشت بە پشت
فەزڵمان جە سەر مەخلووق گشت بییەن
ئینە، مەعلوومەن، خیلافش نییەن!
کەعبەش، وە ئەولاد، مەناف سوپەردەن
زەمزەم، وە هاشم، ئەرزانی کەردەن
عەبدولموتەلیب، مەعلوومەن، لێتان
یەکسەر، گرد دیتان، وە دیدەی وێتان
بەندە، خۆ ئەعیان، قەومم مەزانان
دایم، وە رەئیس، حوکم، مەوانان
ئاخر محەمەد، برادەر زادەم
شای، زیبا، تەڵعەت خودا پێ دادەم
بەر گوزیدەی زات، دانای داوەرەن
جە مەلایەکان، شەرەفناک تەرەن
مەکێشاش چەنی قورەیش بەرابەر
ئێد زیادتەرەن، وە دانای داوەر
خەدیجەی خویلد، تەڵەب کارشەن
بە دیدە، بە گیان، خریدارشەن
بیست شوتر، مەهر، حەقق سەداقش
تا تەبدیل، نەبۆ، بەزمی مەزاقش
وەرەقەی بن نەوفەڵ، خوتبەی وێش وانا
واتش: خوداوەند، حەییەن تەوانا
بەعد حەمدی زات، پادشای باریی
وە دینی حەنیف، عەقدش کەرد جاریی

عەمروی بن ئەسەد وات، بە حەڵاڵی
هەم، بە هامجفتی بە خۆش ئیقباڵی
خەدیجەی خویلد، بە ئەمری ئەڵڵا
دام، بە محەمەد، ئیبن عەبدوڵڵا
یەکێ، پەروانە، یەکێ، شوعلەی شەم
پیر و غەڕە بان، هەردووشان، بە هەم
سا چون خەدیجە خوشحاڵ بی بە دڵ
مرادش، جە لای خودا، بیی حاسڵ
فەرما کەنیزان، تا داشان نەدەف
سروود واناشان، یەکسەر، بێ تەخەف
بەڵ، هەر ئەو رۆژ، زەهرەی پاک ئەندیش
چەنی موشتەری، خورشید، سیای وێش
نە خەڵوەتخانەی یاتاخی دەیجوور
مەوسووڵ بین، تا وەقت سفیدی کافوور

فصل دربیان ساڵ سی و پنجم ازولادت حضرت وبیان بعض امور

حەزرەت، جەودما، جە مەککە ئاوا
عومری شەریفش، و سی و پەنج یاوا
چەندێ، وەقایعات، چەند مەملەکەی سەخت
روودا، یەکایەک، بە وەقت و بێ وەقت
زاتی بێ زەواڵ، تاک و تەنیای فەرد
جە شەڕی دوژمن، موحافەزەش کەرد
جە بەعزی کوتب، سەیر، مەستوورەن
جە لای ڕاویان، وەیتەور، مەشهوورەن
فاتمەی زەهراء، حەقق رازی بۆلێش
جەو ساڵ، پەیدا بیی، جەلای قەوم و خوێش!
تا، عومری حەزرەت، یاوا، بە سیی و هەشت
تەنها، جە سەحراء، مەکەردش، گوڵگەشت

مەیاوا، بە سەمع، شەریفش هەرسات بە ئاوازی بەرز، کەڕات و مەڕات **شەجەر و حەجەر، نەباتات، یەکسەر سەڵام، مەکەردەن، گشت، بە پێغەمەر** ڕۆشنی عەجیب هەم مەدیش وەچەم خەوف، مەبەرد، وەدڵ، چەم منیا وەهەم بەڵ، بە ئەسێح، ئەسڵی حیکایەت وەیتەورە، ڕاوی، کەردەن ڕوایەت قەریب، بە بەعسەت، ئامای رۆحانی نزدیک بیی، نزوول، وەحی رەببانی تەشریف حەزرەت، نە تۆی ئەندەروون هەر وەقت، پەی کارێ، مەشیی وە بەیروون شەجەر و حەجەر، یەکسەر، وەلەبێک **مەوات: یا رەسوول، سەلام و عەلەیک وە هەرجا ، حەزرەت، تەشریف مەبەردش هەر ئەشیا ، پەی وێش، سەلام مەکەردش** حەزرەت، جە ئاواز، جە دەنگ و بێ دەنگ حەیران، مەندە بێ، جە لای دار و سەنگ یەمین و یەسار، نیگاه مەکەردش کەس نەبێ، چون خەوف نەدڵ مەبەردش **نەوجا ، مەگوریزا بەوێش مدا دوور مەشیی وە جای، هەنی، هەم وەیتەور جەودما ، و حوکمی شای لا تەناهی ئاساری ئەنوار، لوتفی ئیلاهی** زاتی عەقیدەش، وە حەقق کەرد حاسڵ جای سیراجەی دڵ، حەزرەت گرد مەنزڵ سەفحەی زەمیرش، بغەیر، جە ئەڵڵا خاڵی بێ تەمام، جە ماسیوەڵڵا

مەیلی حەقق، بەوتەور، جە دڵ نەقشش بەس جە گشت ئومووورات، غەیرە، کێشا دەس قەتع، کەرد، نەدڵ، مەیلی عەلایق لابەرد ئیختیلاف، چەنی خەلایق مەرتەبەی عیشقش، بەو جاگە یاوا هەر شەو، تا سۆب و سۆب، تا خۆرئاوا یادش، هەر هەوای یادی خودا بێ کەی خودا، جە ئەو، یادش جیا بێ مەواتەن، عەرەب، گومڕای دەروون ڕەق نەدین محەمەد، عاشق بۆ بە حەقق چون مەبۆ، کەسێ، دڵ پەسەندیدە عاشق بۆ، وەیاد، خودای نادیدە تەسویری خەیاڵ، نەفسانی، نە دڵ وە ئاوی ئەغماز، شتش وێنەی گوڵ تەشریف بەرد، پەیبەیت، کەعبەی موعەززەم مەکەردش، تەواف، بارەگای حەرەم مەنزڵ، جە کۆی بەرز حەڕا، دا قەرار شەوان، تا بە ڕۆ، رووان، تا ئێوار بە قاعیدە، قەعر، تەوەجوه کەردش وەیتەور، زیافەت، دایم مەبەردش رای عبوودیەت، وەیتەور، گرت نەوەر مەحکەم بیی بە حوکم، دە هەندەی، داوەر گاهێ، پەی کاری شای گەردوون بێ گەرد تەشریف، وە حوجرەی خەدیجە مەوەرد ئەندک رۆزی قورس...... زادی جۆ مەبەردش، دیسان، ڕۆ مەنیا پەی کۆ هەر جە کۆی حەڕا، مەعبەدگای جاران ئەوقات، سەرف مەکەرد، جە رۆزگاران

هەر بە عیبادەت، شای فریشتە خۆ
رۆ مەکەرد، وە شەو، شەو مەکەرد وە ڕۆ
حوجرەی دەروونش، وە حوکمی شاهی
مەنقووش بیی، بە نەقش زاتی ئیلاهی
رۆحەلئەمین، بیی بە موعەلیمش
لەفزی قورئان، کەرد بە تەکەلومش
جە خاودا، عیلمەلیەقین واتەن پێش
رەمزی سەماوی ئاشنا کەردەن لێش
سینەی بێ کینە، ساف و مەحفوز کەرد
شارەزای ئەوزاع، لەوحەلمەحفووز کەرد
یاوا، وە حەڕا، بورجی ریسالەت
سوبح جە کۆی بەتحا، شەمسی نبووەت
بالاش بی بە جای حیلمی ستایش
وە خاتەم، تەلعەت، دەریا، ئارایش
جە لوتفی بێ چوون، یەزدانی بێ باک
فەرقش، قایز بی، بە تاجی لەولاک
دەروونی پاکش، چون ئاینەی جام
مەنمانا، دنیا، جە قاف تا بە قاف
وەحشی و تیوور و خاک و هەرد و بەرد
یەکسەر، گشت، چەنیش گفتوگۆ مەکەرد
شیرین حەیاو حیلم، شیرین داد و دەنگ
شیرین خولق و خۆ، شیرین شێوە زەنگ
مەولای روداری خاسش فەرماوان
چون، بە ئیرسییەت، بە حەزرەت یاوان
ئەگەر موعجیزەش نەویا، چێو تەری
جەمالش وەس بێ، پەی پێغەمەری
ئیپتیدای دنیا، تا وە ڕووی مەحشەر
جوملەی موسەنیف، واسیفان، یەکسەر

گشت وە تەسنیفات، تا وە ڕووی مەردەن
کەس وەسفی حەزرەت، تەمام نەکەردەن
غەیر، جە خوداوەند، وەسفی ئەو زانان
جە کەلامی وێش، مەدحی ئەو وانان
وەسفش، جە سوحف کەردەن، پەی ئادەم
پەی شییت و ئیدریس، دایم دەمادەم
پەی مووسای کەلیم، دایم جە تەورات
چەند کەردەن، سەنای، خواجەی کائینات
پەی نوح -ی نەبی، دیسان، هەم پەی هوود
وەسفش، جە زەبوور، کەردەن، پەی داود
چەند جار، جە ئینجیل، ئەوسافی خاتەم
خودا، کەردەن، پەی عیسا بنی مەریەم
سی جوزئی قورئان کەردەن خەلاتش
یەکسەر، ئیشارەن، جە موعجیزاتش
ئەغلەب، ڕمووزات پای پەشت بەردەن
خودا، حیکایەت، پەی حەزرەت کەردەن

فصل دربیان اول وحی حضرت جبرئیل آورده

عومری هومایۆن، شای خەیرولبەشەر
یاوا، چهل سال، بە ئەمری داوەر
چون ڕووی دووشەنبە، خاسەی ئەیام بێ
یەومی هەڤدەهەم، شەهری سیام بێ
شای خەتمی، پەنا، حەبیبی داوەر
شەفیعی دیوان، زەلزەلەی مەحشەر
جە غاری حەڕا، خاوەش بەردە بێ
جە بان سەنگێ، تەکیەش کەردە بێ
بە ئەمری فەرمان، پادشای جەلیل
نزول کەرد، وە خەیر، جەودەم جوبریل

به شکلی سوورەت، وێنەی ئینسانی چەنی توحفەجات، وەحیی رەببانی جە غاری حەڕا و ئەوجای بەهەشت بۆ یاوا وە خزمەت شای فریشتە خۆ چوون شکۆفەیێ جە رووی پەردەوە وە ئەدەب، حەزرەت، بێدار کەردەوە جوبرەئیل واتش: یا ئەحمەد ئیقرەء شەفیعی دیوان، باعیسی مەبدەء جواب دا، حەزرەت، جە رووی خەوف بیم فەرما: چێش واچۆم، من خۆنەوار نیم جوبریل، وە سەخت، حەزرەت، وشارا تا، پالووی ڕاستش، جە چەپ، ویارا گومان، بەرد، داخۆ، جەنەتلماوا موقەدیمەی مەوت، وە گیانش یاوا دووبارە، ئیقرەء، واتش جوبرەئیل بواچە حوکمەن، جە دانای جەلیل! حەزرەت، وات، خۆ من هیچم نەوانان چێش واچووم، حەقق وێش، عەلیم و دانان دیسان، وشارا، ئەندامی حەزرەت نم دا، وە بالآی، نەمامی، حەزرەت سێ بارە، ئەو پەیک بەڕندەی رەهبەر ئیقرەء، تەکلیف کەرد، ئەو بە پێغەمەر باز هەم واقیع بیی تەغییری حاڵەت سەروەر و شادی و عەجز و مەلاڵەت ئاخر، جوبرەئیل، چون شنۆی نەسیم وات: (بسم الله الرحمن الرحيم) (إقرأ باسم ربك الذي خلق الأنسان... هتد) بە قەولی ناقڵ، عولەمای سییەر یەکیەک، جە مەکتووب، وەیتەور دان خەبەر

وە شارای ئەوەڵ، نەفسی ئەممارە بەر کەرد، نە دەروون، ئەو شەم روخسارە سانی، هەم سیفات، نەفسی لەووامە دوور وست، نە جەستەی ئەو جەمین جامە سالیسەن، سیفات، بەسەریی، بەدەو مەحوو کەرد، جە قەلب، هەمایۆنی ئەو چەو دما دیسان، هەم رۆحەلئەمین پاشنەی پای وێش، دا نە ڕووی زەمین وە ئەمری قودرەت، پادشای باریی یەک چەشمە، زەڵاڵ، ئاو بیی جاریی جوبرەئیل وزووء، سەندش بەو ئاوە تەعلیم کەرد، حەزرەت، هەر بەو سەراوە مالآ، وە ساعید سفیدی، پەڕ نوور وزووء سەندەوە، مەلائیک دەستوور جوبرەئیل نییەت، ئیمامەت، ئاوەرد حەزرەت، هەم جە پەشت بەو ئیقتدا کەرد دەردەم، جەماعەت، چەنی جوبرەئیل دوو رکعەت نماز، کەردەن بە تەعجیل هەر ئەو دوو رکات، دایم مەکەردش تاکەی قەرار دان، پەنج فەرزە پەرێش سا چون، ئەی سوورەت واقع بی جەودەم حوجرەی دەروونش، پەروازە بیی جە خەم! **واتش: مەبادا، یە خیانەت بۆ سیحر، یا ئەفسوون، یا کەهانەت بۆ چەو غایلەی سەخت، شی پەی قوللەی کۆ وە چاری ناچار، وێش هەوا دەرۆ** نیدایێ ئاما، وات: یا محەمەد حەبیبی حەزرەت، ئەزەڵ و ئەبەد

ئانه کۆمەشیی، خەیاڵت چێشەن
خاترت، جەکێ، دڵ، وە ئەندێشەن
تا حەزرەت، نەزەر، وە ئاسمان کەرد
دیش کە جوبرەئیل بە شێوەی یەک مەرد
مدران، موعەووەق، هاوە فەوقەوە
تەن، وە جە لای نوور، شادیی و زەوقەوە
وات: یا محەمەد، خۆ من دەلیلم
تۆ، رەسووڵڵا، من جوبرەئیلم
ئەندێشەت نەبۆ، خەوف بەرکەر نەدڵ
مورادت جە لای حەقق بییەن، حاسڵ
حەزرەت، جە مەعنای گفتوگۆی بێگەرد
جە خەیاڵی وێش، پەشیمانی وەرد
وە هەر تەرەف دا، ئیرادی ڕاش بێ
فەوری جوبرەئیل جە نەزەرگاش بێ
بەعدەز وقووعی قەزییەی عەزیم
بە چەند خەیالات، بێ خەوف و بێ بیم
هەم ڕۆ، وە مەککە تەشریف ئاوەردش
تەشریف وە مەنزڵ، خەدیجە بەردش
خەدیجە عەرز کەرد، یا ئەبولقاسیم
جە دووریت، بریان، خاو و خۆراکم
قاسید کیانام، دیارت نەبی
دووربا، دوور جە تۆ، ئاسارت نەبی
تەشریفی خەیرت، وە کۆ بەردە بێ
بە خودا، ئیمانم، پەی تۆ هەردە بێ
حەزرەت، فەرماوا: (اني اخاف أن اكون كاهناً)
فەرما من خەوفم خەیلێ هانە دڵ
فیشتەر دەغدەغەم، پەی بییەن حاسڵ
پەی چێش، ئەو شەحە، نەوا کاهن بۆ
وزاهیر، تلا، وە باتێن ئاهێن بۆ

خەدیجە عەرز کەرد، وات: مەعازڵڵا
ئەی نووری عەینەین، ئیبن عەبدوڵڵا
خودای زیلجەلال بێ هەمتای فەردەن
فەزڵی وێش بە تۆ، ئەرزانی کەردەن
من ئومێدم هەن، ساحیب عیزەتبای
هەنی پێغەمەر، موڵکی میللەت بای
تاکە دوو سێ ڕۆ، جە مابەین ویەرد
حەزرەت، هەم وە غار حەڕا، تەشریف بەرد
تەن وە تۆی لباس پارچەی قەشەنگێ
جە نۆ تەکیە دا، وە بانی سەنگێ
دووبارە، ئاما، ئەخی جوبرەئیل
وات: یا محەمەد هورزە وە تەعجیل
حەزرەت، دیا، دیش، شەخسێ مونەووەر
مدران، وە پاوە، چون شوعلەی قەمەر
ئەو هەم، جە شۆنش راهی بی نە ڕا
گوزەر کەردشان، تا وە کۆی سەفا
جوبریل قەدەم جە ئەرز مەحکەم کەرد
جە ناگاه، هەم سەر وە ئاسمان بەرد
پەڕی شاباڵش، ئەفشان کەردەوە
مەشریق، تا مەغریب، دنیا شەردەوە
پاه سورخ باڵ سەبز، سەرباڵش زەردەن
یەک گەردەن بەندیی، یاقووت نە گەردەن
مووی سەر چوون مەرجان، پیشانی بلوور
روخسارش ڕەنگین، رەنگی هەزار جۆر
جە رووی پیشانیش، بە خەتی زاهیر
کەلیمەی، شەهادەت، تەبیبەی تاهیر
ئەوەل (لا الە الا اللە) هەن
دووەم، محەمەد رەسوولەڵڵا هەن

حەزرەت، حەیران، مەند، جەی پەڕ و باڵە
جەی قەد و قامەت، جەبهەی جەماڵە
فەرما تۆ کێنی، ڕەحیمەکومولڵا
هەم نامت چێشەن، ئیبن عوبەیدلڵا
نەدیەنم وە چەم، هەرگیز وێنەی تۆ
وەیتەورە، قامەت، بوزورگی نیکۆ
وات: من جوبرەئیل فەرمانبەردارم
پەیکی پادشای، دانای قەههارم
وە لای ئەنبیاء، جەمیعی مورسەلین
هەر من نازڵ بیم، وە ڕووی سەر زەمین
تۆ، ئەی محەمەد، دیسان، بوانە
من مامووری تۆم، ماوەر بەهانە
حەزرەت، وات: سا من چە تەور بوانووم
هیچ نەوەندەنم، هیچ نمەزانووم
جوبریل بەو تەور، وشاراش بە جۆش
مەحەل بێ حەزرەت، بەربشۆ جە هۆش
باز، وات بوانە، من ئۆستادی تۆم
ماموورم، بە ئەمر، شای فریشتەی خۆم
شای خەتمی پەنا، جەوابی تەعجیل
دیسان هەم جە نۆ واتش جوبرەئیل
باز هەم جوبریل، وە سەد جەهد و جەخت
حەزرەت، وشارا، وە فشاری سەخت
سێ نۆبەت، ڕوو دا، ئەی قیل و قالە
ئەی وەحی ڕەحمەت، جەنگ و جیدالە
بە قەولی ڕاوی، ڕەوزەتولئەحباب
جەودما، حەزرەت، شای فەلەک ریقاب
تەشریفی حەزرەت، موراجەعەت کەرد
فەڕ و قەدەمش، هەم وە مەنزڵ بەرد

خەدیجە لووا، وە ئیستیقباڵش
جە ڕووی ئیرادەت، پەرسا، ئەحواڵش
وات: دایۆ و بابۆم، سەد جار فیدات بۆ
ڕۆحی ڕەوانم، سەرگەردی ڕات بۆ
نووریێ، مەوینم، جە ڕووی جەماڵت
هەرگیز، نەدیەنم، جە گۆنای لاڵت!
فەرما، پەیم بکەر، سەرگوزەشتەی وێت
ئەی نوورە، جە کۆ، ئاخر یاوان پێت
حەزرەت، بەیان کەرد، خاتری مەلاڵ
ئەوەڵ، تا ئاخر، چگۆنەگی حاڵ!
خەدیجە عەرز کەرد، فەردی بێ زەواڵ
خودای لایەنام، بەرزی بوڵند ماڵ
لوتفش چەنی تۆن، دڵ مەدەر وە دڵ
چەنی خەیاڵات، وێت مەکەر خجڵ
بە قەولی واتەن، سەرداری سەروەر
دوو سێ ڕۆ، جەماڵ، تەوەقف بکەر
هەر وەقت جوبریل زاهیر مەبو لات
من ئەعلام بکەر، سەرم بۆ فیدات
دیسان جوبرەئیل بە شێوەی بەشەر
ئاما، وە خزمەت، سالاری مەحشەر
خەدیجە زاناش، مەعلووم بی جە لاش
حەزرەت جوبرەئیل، ها، جە نەزەرگاش
وە بانی زانۆی چەپی وێش جە نۆ
نیشانا حەزرەت، شای فریشتە خۆ
پەرسا، مەوینی؟ حەزرەت وات: نەعەم
ها، وە فەوقەوە، مەوینووش وە چەم
دیسان نیشاناش، وە زانووی ڕاستش
پەرسا، مەوینی، وێش و ئەساسش

حەزرەت، فەرماوا: هێمای دیارەن
ئەو نەجاگەی وێش هەر بەرقەرارەن
باز حەزرەتش بەرد، وە تۆی جامەی وێش
پەی ئێد، تا خاستەر، مەعلووم بە بۆ لێش
فەرقی موبارەک، پاکی پێغەمەر
جە تۆی گریبان، وێش ئاوەرد وە بەر
خەدیجە عەرز کەرد، دیسان بەو سەروەر
ئەمجار، جوبرەئیل، مەیۆت، ئەو نەزەر
حەزرەت، فەرماوا، نەمەندەن، هالاّ
دیارەن، کەمکەم، مەشۆ، وە بالاّ
خەدیجە، عەرز کەرد، دیسان هەم جە نۆ
واتش: فیدات بام موژدە بۆ، وە تۆ
ئانە، فریشتەن، بە تۆ دیارەن
ماموور‌ی حەزرەت، پەروەردگارەن
یەقین، هەقق ئەوش وا گوزار کەردەن
تەعلیقەی مەنسەب، پەی تۆ ئاوەردەن
خەدیجە کوبرا، سافی بێ عەمەڵ
هانا، بەرد وە لای وەرەقە بن نەوفەڵ
واتش: ئیبنی عەم دڵ وە ئەندێشەن
جوبرەئیل چۆنەن، نیشانەش، چێشەن
وەرەقە دا، جواب، قددوسەن قددوس
فریشتە دوورەن، جە سەدای ناقووس
ساتێ نەشناسان، خودا، بە دەلیل
فایدەش، چێشەن زیکری جوبرەئیل
خەدیجە کوبرا، وات: عەفاکەڵلاّ
ساحیب کارمەن، ئیبنی عەبدوڵلاّ
ماچۆ، جوبرەئیل، ئامان، وە لای من
وشاران، تەمام، سەر تا پای من

یانێ وەیحەرفە، تۆ باوەڕ داری
هەنی ئەو کازب، وە چەم مەداری
وەرەقە وات: بەڵ، ئەر رۆحەلئەمین
نازڵ، بۆ، وەی جا، نە ڕووی سەر زەمین
خەیرێ، عەزیمێ، روو مەدۆ، پەی عام
خوسووس، پەی مەککە، مەدینە، هەم شام
نامووسی ئەکبەر، پەیکی جاهانەن
مابەین، جێی خودا و ئەنبیاهانەن
پەی مووسا و عیسا، وەحی ئاوەردەن
مۆبەت، هەرچەنی، ئەنبیا، کەردەن
خەدیجە واتش: سیوای جوبرەئیل
مەرقووم هەن، جە ڕووی تەورات و ئینجیل
جەی زەمانەدا، وە بێ دەردیسەر
یەتیم، فەقیر، بۆ وە پێغەمەر
خودای زیلجەلال، ئەو غەنی کەرۆ
زەنی با فەخر و حیشمەت باوەرۆ
وەرەقە وات بەڵێ، حەقق دانا و نێکۆن
وەسفی ئەو ژەنە، گشت سیفاتی تۆن
خەدیجە پەرسا، مەر ئەو پێغەمەر
سیفاتش چێشەن، پێم بدەر خەبەر
وەرەقە وات: وەسفش بێ حەد شمارەن
بەرگوزیدە زات، پەروەردگارەن
بەڵێ، وە روئیەت، نەک شەوپای خەودا
ئاشکار، مەشۆ، وە بانی ئاودا!
سەنگی سەرد دایم، هەر سات، وە چەند تەرز
مەکەران، سەلام، وە ئاوازی بەرز
چون عیسا، مەردەی سەد ساڵە مەزار
بە ئیعجاز، چەنیش، مەیا، وە گوفتار

ئەشجار، ئەشیاه، جە مەه تا ماهیی
بە نبووەتش، مەدان گەواهیی
وەرەقە وات: ئەلئان، بشۆ وە یانە
زوودتەر، محەمەد، پەی من بکیانە
حەزرەت، تەشریفش، لای وەرەقە بەرد
واقیعاتی وێش، یەکیەک، بەیان کەرد
وەرەقە، سێ نۆبەت، پەیا پەی جە نۆ
وات: ئەی محەمەد موژدە بۆ، وە تۆ
بە ڕاستی من، جە ڕای سەرووەریت
گەواهی مدەون، بە پێغەمەریت!
بە قدوومی تۆ، عیسا، بنی مریەم
بەشارتش دان، بەبێ زیاد و کەم
واتشان شەخسێ، بەتحا، مەقامش
جە ئاسمانان، ئەحمەدەن، نامش
چونکە جە ئینجیل وەسفش عەیانەن
ئانە پێغەمەر، ئاخر زەمانەن!
یەقین جوبرەئیل، جە سەدرەی مەنزڵ
تەشریفش وە لای تۆ بییەن نازڵ
وەرەقە ئاخێز کەرد، مدرا، وە پاوە
فەرقی موبارەک، حەزرەت، بۆساوە
واتش: نزدیکەن، وە چاری ناچار
ماموور بی پەی جەنگ مەعرەکەی کوففار
ئەی کاشکی جەودەم من جە حەیات مەبام
دایم، جە حوزوور، خاک و پات، مەبام
قەومی قورەیش، تۆ، بەرکەران جەی زەید
سیوای زاتی حەقق، نەداری ئومێد
حەزرەت، فەرماوا: یانێ رویەتەن
قەومان، بەر کەران، من جە ئەی وەتەن!

وەرەقە، وات: بەڵ، مەر بەتەناوت
کەس نییەن چەنیت، نەبۆش، عەداوەت
ڕەزاشان، نییەن، کەس، بە تەرغیبت
مەکێشان زبان، گشت پەی تەکزیبت
غەرەز، جە بازی کەچبازی چەپگەرد
بەعد، مووەدەتێ، وەرەقە وەفات کەرد
بەڵام حەدیث، فەرمووەدەی حەزرەت
شەیتان بە وەرەقە نەبەردەن زەفەرەت
بەهەشتی باقی، ئەعلاجاش مەبۆ
سەهەندی توربا، تەکیەگاش مەبۆ
خەدیجە، نە خەیاڵ، نە فیکر و وەسواس
تەشریف بەرد وە لای کاهین عەداس
بەحسی جوبرەئیل، بەیان کەر پەرێم
نیشانش چێشەن، یەکیەک، واچە پێم
عەداس سەوگەند وەرد بە زاتی ئەقدەس
تا جە تۆ، مەتڵەب نەیاوۆم بە دەس!
جە رۆحەلئەمین، خاترت جەم کەر
هەرچی بزانۆم مەدەرووم خەبەر
خەدیجە واتش: زینهار سەد زینهار
حەرفم جە لای کەس، نەکەی ئاشکار
وە ئاین وێش، عەداس، عەهدش بەس
هەنی ئەی رازە، نەمواچم، بە کەس
خەدیجە واتش: بە ئیسمی ئەڵڵا
ئەمشەو محەمەد، ئیبن عەبدوڵڵا
جوبرەئیل، وە لای ئەو نازڵ بییەن
مەتڵەب، هەر ئیدەن، خیلافش نییەن
عەداس، وات: جە سەر زاتی ئەو سەروەر
ئامای جوبرەئیل، نامووسی ئەکبەر

ئەگەر بەو مەنزڵ، نزوول کەردە بۆ
مەبۆ، خەیرێ خاس، هەم ئاوردە بۆ
لاکین، جە شەیتان خاتر پەر خارم
خەیاڵات خەیلێ مەدۆ، ئازارم
نەک وە ئاسانەش، سەری ساوا بۆ
دووربا، ئاسیبێ، پەنەش یاوا بۆ
یاخۆ، وە مەکرێ هۆشش بەردە بۆ
سەودای جنوونێ، حاسڵ کەردە بۆ
ئەی کیتابی من، پەڕ، جە بەشارەت
ببەر، پەرێ، ئەو کەرۆش زیارەت
تاکە سالم بۆ، جە سیحری ئەفسوون
جە مەکری شەیتان، جە سەودای جنوون
خەدیجە کیتاب عەداس خوەش زات
بەردش وە خزمەت، خواجەی کائینات
بابشین وە لای عەداسی پەڕ فام
بەیان کەین، پەرێش حیکایەت تەمام
چەنی خەدیجە حەزرەت تەشریف بەرد
یاناخی عەداس، وە نوور ئاوا کەرد
سەلام کەرد حەزرەت، سەلام ستانا
دەر ساعەت، حەزرەت، وە لای وێش وانا
جامەی موبارەک پەڕ شەرەفناکش
لابەرد، جە مابەین، کەتفەینی پاکش
موهری نبووەت، حەزرەت دیی بە چەم
جە شادیی سەر بەرد، وە چەرخی هەفتەم
فەوری چون مالا، وە رووی خاک دەس
سوجدە، بەرد وات، قدووس قدووس
وات: وەڵڵا کە تۆ، ئەو پێغەمەری
ئەو شەفاعەت خوای، یەومەلمەحشەری

موژدەی، تۆشان دان هەردوو بە تەعجیل
مووسا، جە تەورات، عیسا جە ئینجیل
وات: ئەی خەدیجە، موژدە بۆ، وە تۆ
ئەلئان محەمەد، پێغەمەر مەبۆ
وات: یا محەمەد وەڵڵا جەو زەمان
تەکلیف کەر، مەردم، جە کوفری نسیان
کاشکی من جەودەم جە حەیات مەبیم
دایم هەر خاشاک، خاکی پات مەبیم
چەنی ئەسحابت، تەکبیر بوانام
وە ڕووی دوشمنت، شمشێر بشانام
وات: یا محەمەد، سەرداری سەرتەوق
مەئمووریت، مەعلووم بییەن وە مەخڵوق
حەزرەت، وات: هەڵای لێم مەعلووم نییەن
غەیر، جە ئەو شەخسە، ئامان و شییەن!
عەداس وات: وە زود، وە ئەمری خالق
تۆ مامووورەنی، وە سەر خەلایق!
بەعزێ، وە کازیب قەولت، مەزانان
بەعزێ، وە ساحر، نامت، مەوانان!
مەبۆ، وە ناچار چەی شارە بارکەی
جە قەومی شیرکەت، زاڵم، فیرار کەی
حەزرەت، ئەی حەرفە گران ئاما لێش
فەرما، یانێ قەوم گومڕای بەد ئەندێش
مەکەران، وە بەر، ئێمە چی شارە
جەی مولک و ماوا، مەبیم ئاوارە
عەداس وات، بەڵ هیچ کەس نمەبۆ
بغەیر، جە قورەیش، دوشمەن، چەنی تۆ
گشت چەنیت مەبان، بە خۆنەخوارە
یەقین، مەکەرات جەی زەید ئاوارە

حەقق مەدۆت نەسرەت، وە سەر خەلایق
ئینشاڵڵا بێ شک، تۆ مەبیی فایق
جەودما ، حەزرەت، شای خەتمی پەنا
سەرداری سەرخێڵ، جەرگەی ئەنبیا
چەنی خەدیجە عەزەم ڕا کەردەن
تەشریف، وە مەنزڵ، موقەددەس بەردەن
پەی پەی جوبرەئیل، وە بێ نهایەت
هەر ماما ، بە وار، ماوەردش ئایەت
پەنهان، جە موشرک، قورەیشی عەرەب
ئایاتی شەریف، کەرد بە موخاتەب

فصل دربیان وحی و نزول جبرئیل

جوبرەئیل هەر ڕۆ، وەحی ماوەرد پەرێش
ئیزهارش مەکەرد، بە دۆستانی وێش
شەش ساڵی تەمام، جە مابەین ویەرد
نبووەت، جە لای کەس ئیزهار نەکەرد
سەحیحی موسلیم، هەم، جە بوخارا
عولەمای سییەر، پەی یادگارا
شەرحی ئەحادیس، وەیتەور ئاوەردەن
ڕەوزەتولئەحباب، نەقڵشان کەردەن
سوئال کەرد حادیس، یافی بنی هیشام
واتش: یا رەسوول سەد جار فیدات بام
بە عەشقی ئەو شای بینای بێ نیاز
وەحیی مەکتووبەن، یاخۆ، وە ئاواز
جوبرەئیل چێشەن، پەیم واچە کەمکەم
چۆنەن، بێ جیسمەن، یاخۆ، موجەسسەم!
حەزرەت، فەرماوا: یا ئیبن هیشام
ئامای جوبرەئیل، عەلیهیسسەلام

گاهێ، وێنەی وێش، گاهێ چون بەشەر
ماوەرۆ، کەلام، دەهەندەی داوەر
دایم، چەنی مەن، وە ڕێزە رازان
چون یاری گیانی، ئاواتە وازان
وەحی، هەر نەوع نەوع، جەلای شای غەففار
بە فرقە فرقە، ماوەرۆ، بەو ڕاز
دایم، جە سامش، تەنگ مەبۆ نەفەس
گاه، سەداش بەرزەن، چون ناڵەی جەرەس
هەرچی جوبرەئیل، ماوەرۆ بە وار
مەشۆ، نە حیفزم، یەکیەک چون تۆمار
نمەشۆ، حەرفش، هەرگیز، جە ویرم
دایم، هەر وەحین، نەقشی زەمیرم!
نەقڵەن، جە حەزرەت، ئومەلموئمنین
عایشە، سەدیق قیبلەی دنیا و دین
سای حۆری تەڵعەت، ڕێزەی راز شەکەر
رازی بۆ لێش حەقق، جە باڵایی سەر
فەرما ، یەک رۆژ دیم، یەک سەرمای سەخت
بی بە وەڵەک رێز، وە سەد جوهد و جەخت
وەحیی، وە حەزرەت ریسالەت یاوا
چەمیا ، چوون چەمە، نەوتووڵی ساوا
جە رووی پیشانش، ئەو شەمسی پەڕ نوور
دەسدەس، مەڕێزنا ، عەرەق چون کافوور
هەم ئیبن عەبباس، رازیی بۆ حەقق لێش
کەردەن روایەت، جەو شای خەیر ئەندێش
چون یەک ڕۆ حەزرەت، شای ئەعلا سیفات
خەتمولمورسەلین، خواجەی کائینات
جە فەزای کەعبە، نیشتەبێ وە شاد
لوتفی خوداوەند، ماوەرۆش وە یاد

جە ناگاھ عوسمان، بن مەعزوون یاوا
خاک و پای حەزرەت، وە دیدە ساوا
حەزرەت، چەنی ئەو، تەوازوع کەردش
رەسمی بوزورگی وە جا، ئاوەردش
رووی موبارەکش، وە ئاسمان کەرد
کەمکەم، تا نیگاش، وە زەمین ئاوەرد
نەزەر، تا وە لای، ڕاستی وێش ئاوەرد
بەڵام، جە عوسمان ئیحتراز مەکەرد
چون کەسێ، عیلم و دەرس وەر کەرۆ
مەعنا و مەتنی ئەو، نە دڵ باوەرۆ
نەدارا، پەی پەی، نامی حەقق مەبەرد
وە چەم، چند هەزار، ئیشارەت مەکەرد
سا بەعد ساتێ، شای مینای بێگەرد
دیسان، هەم نەزەر، وە ئاسمان کەرد
چەو دما، وە لوتف، دیا وە لای ئەو
نەزەر کەرد بە رەمز، سەرتاپای ئەو
عوسمان، عەرز کەردش، واتش: یا مەحموود
من تۆم، وەیتەورە، نەدییەن وە وجوود
فەرماوا، عوسمان: حاڵێ بیت جە کار
وات: ئانە چێش بیی، شای واڵا تەببار
فەرما: قاسید بێ، جە قاپی باڵا
حوکمش ئاوەردەن، جە هەقق تەعالا
عوسمان وات: چێشەن، بفەرما، کامەن
حوکمش، چە تەورەن، **جە کام ئەقسامەن**
عوسمان وات: ئەو ڕۆ، من سوجدە بەردم
باوەڕ، بە حەزرەت، پێغەمەر کەردم
بە وەحدانییەت، پادشای جەببار
نەتۆی دەروونم، ئیمان گرت قەرار

ئەر سەد، جە حەزرەت، وێم نەکەرد غافڵ
بەڵام، هەر دوودش مەدا، نەتۆی دڵ
دیسان، هەم بە قەول، عولەمای سییەر
جە نزوول وەحی، وە لای پێغەمەر
جەستەی موبارەک، ئەو شای شیرین خۆ
جەودما، سەنگین، مەویا، وێنەی کۆ
نەقڵەن، جە حەزرەت، ئەعلای موعتەبەر
هەم یەکرۆ، حەزرەت، پاکی پێغەمەر
سووار بی نە پشت ناقە، ڕاھ نەوەرد
تەشریف، لای سەحرای تەهامە بەرد
جەودما، وەحی نازڵ بی وە لاش
عەرەق کەرد، تەمام، جە سەرتاپاش
ناقە، جانبازە، لێش شێویا، ڕەبت
مدرا چۆک، مەدا، خەمیا، کەفت وە خەفت
جە زۆر ئەو وەحی، پادشای باڵا
وێنەی کەپووتەر، خاس خاس مەناڵا
(إن الله يأمر بالعدل والاحسان و ايتاء ذا القربي وينهي عن الفحشاء والمنكر لعلكم تذكرون)
کەس نەواچۆ، یە حیکایەتەن
جە موجتەهیدان، یە ریوایەتەن
وەختێ کە نازڵ مەبۆ جە دوور
روخساری حەزرەت، مەویا وە کافوور
مەواهیم، مەبۆ، جیسمی لەتیفش
سەدا، هەر وەفەوق، فەرقی شەریفش
ئیمامی عوسمان حەقق رازیی بۆ لێش
کیتابەت مەکەرد، یەک ڕۆ نەجای وێش
جیسم هیدایەت، فەرقی خۆش مەزموون
هەر تاکە ئایە (لا یستوی القاعدون)

دایم حەزرەت، پەی **ڕۆح ڕەوانش**
ڕانش، مەنیا، وەزێری ڕانش
ئەوەڵ، سەر بێ نازڵ بی جەودەم
دەر لا زیننوورەین، قامەتش بی خەم
فەرما، من ئەمڕۆز، وە ئایەت قەسەم
مەحەل بێ، ڕانم، ببۆ، وە قەڵەم!

فصل دربیان مبعوث شدن حضرت رسالت پناه و آنچه واقع شده و چگونگی

چون تایفەی جن، ئەولادی جان بین
گشت ئەهلی عیزەت، جە ئاسمان بین
ئەوەڵ گرد، کێشان چەنی ئاهی سەرد
جە ڕەجمی شەیتان، خۆفشان، نەدڵ بەرد
تەمامی، یەک ڕۆ، زەرد و زایف بین
گرۆی کەم نەسرەت، ئەهلی تایف بین
هەریەک ناقەیێ، یام گۆسفەندێ
مەکەردشان، زەبح بێ چۆن چەندی
نە ڕاگەی بتان، سەرفشان، مەکەرد
دایم، مەنالان، چەنی داغ و دەرد
تا، ئەموالشان، گشت بەرشیی جە دەس
نەقدی جسشان، بی بە خار و خەس
واتەن، ستاران، هیچ نمەبان کەم
ئەموالی ئێمە، گشت شیی بە عەدەم
جەودما، گشت تەرک، عادەت کەردشان
بادەی، ڕەزالەت، میحنەت، وەردشان
ئیبلیس، خیتاب کەرد، وە زڕییەتی وێش
وات: ئەمری رروودان، نمەز، چێشەن چێش
نوقتەی سەر زەمین، پەشێو مەوینوون
ڕەهبانان، عاجز، بتخانان، مەحزوون

ئەحبابان کیاست، گشت وە هۆڵناک
وە هەزار مەعنا، هەریەک، مشتێ خاک
تا، یەک مشت خاک، سارای توهامە
وەشبۆتەر، خەیلێ، جە بۆی شەمامە
ئاوەردن، وەلاش، یەکایەک بۆ کەرد
مولاحەزەی مولک، گروگرو کەرد
بۆ کەردش واتش: یەومەلمەحشەرەن
ئەی بۆ، هەر بۆی پاک، پای پێغەمەرەن!
چێش کەروون، هانا، هەی داد، هەی بێ داد
کەردم، گشت عەبەس، ڕەنجم شیی وە باد
دەردم، بێ دەرمان، وەی، وە یانەم وەی
نەمامی، شادیم، جە نۆ، کریا، پەی
توخمی پاشیدەم، جە زەمین بڕیا
بەرگی زەحمەتم، جە لای حەقق دریا
مەعزول بیم، جە تەخت، فەرمان فەرمای دیم
جە تەوقی لەعنەت، بەدتەر، ئاما پێم
ئەهلی کفر و شرک، گشت مەبان پاماڵ
بتان گشت باتڵ، بتخانان بەتاڵ
محەمەد خاتەم، پێغەمەرانەن
سالاری سەرخێڵ، گشت سەروەرانەن
مەبعووسی بەر هەقق جاش جە تهامە
شەفیعی موختار، یەومەلقیامە
تەبەعەی ئەرمەن، وە دەوانی دەو
مەبۆ، گشت بشۆ، وە ئیتاعەی ئەو
با، بەحسی شەیتان، بمانۆ جارێ
هەم، بەیان، مەبۆ، جە کەنارێ

فصل در بیان شاهی خسرو پروێز ئانچە روداده درآن ساڵ

خەسرەوی لاڵپۆش، دارای لاڵکەمەر بوزورگی لاڵبەخش، شای گەردوون ئەفسەر یەک ڕۆ دیش، جە بان تەختی زەرنگار سەر تاقی، جام ڕێز، گشت ئاما، بەوار بەو تەورە، زاناش دەس ویش بەشکەست دەرسات، جەغەرەز، لێوی حەسرەت گەست
دەردم، ڕەمالان، ساحرانی وێش مونەجیمان گشت، تەڵەب کەرد وەپێش ئەی ئاسیب چێشەن، وە جامەڕێز، یاوان تاقی کیسرا، تەمام، جەرگم شکاوان خەسرەو فراوان، خەوفش نەدڵ بەرد ڕەنگش، بیی بەڕەنگ زەعفەرانی زەرد ئاخێز کەرد، شیی جە خەڵوەتخانە قاپی پەست، جە خەڵق، خۆیش و بێگانە یا نەء و، پەشیوبی، شیی نەجامەی خواب سەر نیا، وەبان، سەرنیگای گوڵاب جەو دەم خوداوەند، پادشای شاهان هادی مەدەدبەخش، گرووی جەم جیهان یەک مەلەک کیاست، وە دەوانی دەو وە خەڵوەتخانەی، خابگای خەسرەو فریشتە یاوا، وەپای بالینش لادا، جە روخسار، پەردەی موشکینش
واتش: ئەی کیسرا بۆ موسڵمان بەر بەخودای، واحید، شەهادەت باوەر بەزەییت بەیۆ، تۆ، بەوێت دا باخۆ، عەسابێ، ماوەروون پێت دا

خەسرەو سەرسام بیی، خەیلێ خەوفش کەرد لەرزا، وێنەی دەنگ، شانای بادی سەرد، مەڵەک تەشریف بەرد، مەلیک خجڵ مەند خانەی خەم، مایەی، شادییو شەوقیش مەند حیجاب و حەراس، حاجییانی وێش وە تەعەب، هەردوو، تەڵەب کەرد وەپێش!
واتش: ئەی شەخسە، سەرسامی سەنگی
ئەژدهای نەبەرد، زینندەی جەنگی پەی چێش قاپیتان، پەرێش، واز کەردەن وێنە و شێر، بەمن حەمڵە، ئاوەردەن
واتشان: بەشەر مانان، نەویەردەن
خارج، جە قاپی، گوزەر نەکەردەن حیجابی، حوڕاس، هەم، ئینکار کەردەن سەد دەفعە و تاج، شاە سەوگەند وەردەن
سالّی ئایەندە، وەدوانی دەو مەڵەک نازڵ بیی، دیسان، وە خەسرەو!
واتس: موسوڵمان، مەبیی نەی جێ دا یاخۆ، عەسایێ، ماوەروون پێت دا
خەسرەو وات: جاری، موهلەت دەر، موهلەت
بادا، بوویاروون، لادێ، بەغەفڵەت مەلیک خایب بی، مەلیکە ڕەنجەڕۆ حیجاب و موڕاس، تەڵەب، کەرد، وە دۆ خەیلی کدوورەت، حاسڵ کەرد لێشان عەزابی سەختی ، نمانا، پێشان!
دیسان، جەو سەعات، جە ساڵی سێیەم هەر ئەو فریشتە، شیرینی ئەعزەم
حازر بیی جەلای سەریوی، خەسرەو ڕووی ڕۆشەن، بکەرد، وە تاریکە شەو

واتش: ئەی کیسرا، بۆ موسوڵمان بەر
بەوەحدانییەت، حەقق، ئیمان باوەر
خەسرەو بەدڵ وات، بەدڵ کافییەن
سزام، جەی فیشتەر، بێ ئەنسافییەن!
فریشتە، عەسا، شەکست، وەپێش دا
جەرگش، دا، وەدەم، مەودای نێش دا
ئەمجارە بۆ وە سەیر تەماشاکەرە
نەقڵش، جە خالید، ئیبنی زوهرە
هەروەختێ، خەسرەو خاستەر جەدارا
پا، منیا، بەدەر، پەی سەیری سارا
دوو شەخسی، پێشڕەو هەم سووار بییەن
دایم، جە حوزوور، ئاشکرا بییەن
مەواتەن، خەسرەو، مەعلووم پادشاهی
تۆ بەندەی خودای، ئەمما، نەک خوداهی
خەسرەو، هەم بەسەر، ئیشارەت مەکەرد
یەک ڕۆ، سوورابیی، شای کینەکێش
دیسان، ئەو دوو شەخس، بەقاعیدەی پێش
واتشان، تۆ، وێت، بەندە بووانە
وێت، بەخودای تامە، واحید، مەزانە
خەسرەو، چون جاران، ئیشارەت مەکەرد
چەو دەم، تەغییرێ، فەراهەم ئاوەرد
ناگاه، ئەو دوو شەخس سیبقەت کەردەن
شکایەت تەمام، بەحاجیب بەردەن
حاجیب شیی وەبان، سەریری خەسرەو
دیا، دیش، کە شاه، ها نەجامەی خەو
سەدای پای حاجیب، خاسی خزمەتکار
جە خاوی غەفڵەت، خەسرەو بیی بێدار
شاه واتش: حاجب، عەجەب نامەردی

پەی چێش، نەی خاوە، من بێدار کەردی
بەڵێ، جەی خاوە، عەجەب خاوێ دیم
هەر کاتێ، زانام، وەئاسمان، شیم!
تا، مەلایکان، گشت، هجووم کەردەن
من، وەئاسمان، هەفتەمین بەردەن
یاوام، بەجایێ، فەرخندەی وەحدەت
وە پایەی سەریر، **بارەگای عیزەت**
شەخسێ، جە **مەقام، روو ئاوەرد جەسەر**
جە حوزووری حەقق، دە هەندەی داوەر
حەقق فەرما، کلید، خەزانەی زەمین
بدەر، وەی شەخسە، دەبێ قاروقین
ناگاه، تۆ ئامای، من کەردی بێدار
نامی ئەو شەخس، هەر پێغەمبەرەن
حەبیبی مەحبووب، دانای، داوەردەن
پا، بەحسی کیسرا، جارێ بمانۆ
تا، ئەو ڕۆ، نامەی حەزرەت مەمانۆ

فصل دربیان کسانیکه بدولت السلام ایمان آورده شده و جگونگ احوالات

بەقولی ناقڵ دۆعای موستەجاب
راوی ریوایەت، رەوزەتولئەحباب
ئەوەلین، کەسێ، ئیمانش ئاوەرد
بەقەولی حەزرەت، بەدڵ باوەر کەرد
ئەبووبەکر بێ، سیدیقی ئەکبەر
تەسدیق کەرد، بەقەول، خودا و پێغەمەر
جە قەولی حەزرەت، لانەدا، یەک موو
(رضی اللە، تعالی عنە)
وەسفش، جە قورئان، جەقق کەرد ئاشکار
(ثانی اثنین، اذ هما فی الغار)

راش، کوا، پەی ئەهل فەزڵەت، مەئابان
وێش ببی، بەسەر مەشق ئەهلی سەحابان
هەر ئەورۆ، سدیق، سیدقش نمانا
یەکسەر، سیدقشان، جە سیدیق زانا
هەر ئەو سیدق بێ، سیدیقی ئەکبەر
تا بی پەڕوباڵ، باڵی پێغەمەر
یاران، جە مابەین، ئەو تێغی مەودا
ناگاه، یەکیەک شین، و شۆن ئەودا
فیدای سیدقت بام، شای سیدق و یەقین
سیدقت ببی بەتاج، پەرێ فەرقی دین
بازە هەم بەقەول، خەدیجەی کوبرا
والیدەی حەزرەت، فاتیمەی زەهرا
ئەوەڵ، جە ژەنان، ئەو ئیمان ئاوەرد
بەپێغەمبەری حەزرەت، باوەڕ کەرد
هەم جە مەوالی، زەید بنی حارێس
ئیمانیش، ئاوەرد، خاستەر جەوارێس
بەعدەز **ئان بیلان حەقق ڕازیی بۆ لێش**
ئیمانش ئاوەرد، بێ پەروا و ئەندێش!
جەو دما، **عەلی** ، شێری کردگار
سواری دلدڵ، ساحیب دولفەقار
بەعدەز، ئان، **زوبەید** ، **ئیمامی عوسمان**
یەک نەشۆنی یەک ئاوەردەن ئیمان
هەم، **عەبدوڕڕەحمان** شەجیعی بێ خەوف
مەردی مەیدان گیر، یانی ئیبنی عەوف
فەرموودەی، ئایەت، بەدڵ کەرد قبووڵ
ئیمانش ئاوەرد، بەخودا و ڕەسووڵ
جەودما **سەعید** ، موتابەعەت کەرد
ئێمان، بەخودا و بەڕەسووڵ ئاوەرد

تەڵحە، ئیمانش، بەحەقق کەرد حاسڵ
دینی حەزرەتش، قبووڵ، کەرد بەدڵ
موجاهید وەیتەور روایەت کەردەن
پەی شاهی مەردان، دەلیل ئاوەردەن
فەزڵی خوداوەند، جە شانی عەلی
ئێد بێ، مەکرەمەت، خەفیفی و جەلی
ئەوساڵ، جە قورەیش، قەحتێ عەزیم بێ
نەباد، نەباران، نەشنۆی نەسیم بێ
چون، ئەبو تالیب ساحیب عەیاڵ بێ
پەڕ خەرج و کەم دەخڵ، وێرانە ماڵ بێ
عەبباس، جەو دەمدا، ساحیب دەوڵەت بێ
هەم سەدری مەجلیس، گشت مەشوورەت بێ
شای خەتمی پەنا، سالاری سەروەر
شەفیعی کوبرا، زەلزەلەی مەحشەر
وات: ئەبو تالیب شەکستە باڵەن
ساحیب کلفەت و ئەهل و عەیاڵەن
بەحاڵی وێمان، بادا ستەم کەین
هەریەک فرزەندێ، ئەمساڵ، وە خەم کەین
وە حوزووری عەم تەشریف بەردشان
پەی ئەبوتالیب وات: بەخودا دادەن
یەکێ برادەر، یەک برادەر زادەن!